FRANCISCI BACONIS DE VERULAMNIO, ... DE DIGNITATE ET AUGMENTIS...

Francis Bacon, William Rowley

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
14
7 L
31

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMANA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

FRANCISCI BACONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

AD REGEM SUUM.

LIBRI IX.

Nunc denuò editi, cum Indice Rerum ac Verborum Locupletiſſimo

ARGENTORATI,

Sumptibus JOHAN. JOACHIMI BOCKENHOFFERI,

ANNO M. DC. LIV.

Digitized by Google

Amice Lector:

Hoc opus de Augmentis Scientiarum, Novo eiuſdem Autoris organo ſi præmittatur, non modò neceſſariam ei lucem præbet; ſed & Partitiones continet ſcientiarum, quæ primam Inſtaurationis magnæ partem conſtituunt, quas idcircò Auctor in ipſo Organi limine retractare noluit. Hæc te ſcire volebam.

Digitized by Google

GUILLELMUS RAU-VLEY SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSOR, ILLUSTRISSIMI DOMINI D. FRANCISCI BACONIS de Verulamio, Vice-Comitis SANCTI ALBANI Sacellanus,

LECTORI S.

CUm *Domino* meo placuerit, eo me dignari honore, ut in edendis *operibus* ſuis, operâ meâ uſus ſit; non abs re fore exiſtimavi, ſi *Lectorem* de aliquibus, quæ ad hunc *primum Tomum* pertinent, breviter moneam. Tractatũ iſtum, de *Dignitate & Augmentis Scientiarum*, ante annos octodecim, edidit Dominatio ſua, Linguâ Patriâ, in duos tantummodò Libros diſtributum, & *Regiæ ſuæ Maieſtati* dicavit, quod & nunc facit. Non ita pridem Animum adjecit, ut in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat ſiquidem illud apud Exteros expeti: Quinetiam ſolebat ſubinde dicere, *Libros Modernis linguis conſcriptos, non ita multò poſt decocturos*. Eius igitur *Translationẽ*, ab inſignioribus quibuſdam Eloquentiæ Viris elaboratam, propriâ quoque recenſione caſtigatam, jam emittit. Ac *Liber primus* certè, quaſi mera *Translatio*

eſt, in Paucis admodum mutatus : At reliqui *Octo,* qui *Partitiones Scientiarũ* tradunt, atque unico antè libro continebantur, ut *Novum Opus*, & nunc primùm editum, prodit. Cauſa autem præcipua, quæ Dominationem ſuam movit, ut Opus hoc retractaret, & in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in *Inſtauratione Magna* (quam diu poſteà edidit) *Partitiones Scientiarũ*, pro prima *Inſtaurationis* Parte conſtituit; quam ſequeretur *Novũ Organum*, dein *Hiſtoria naturalis*, & ſic deinceps. Cum igitur reperiret Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* jam pridem elaboratam, (licet minùs ſolidè quam Argumenti Dignitas poſtularet) optimum fore putavit, ſi retractaretur, & redigeretur in opus juſtũ & completum. Atque hoc pacto, Fidem ſuam liberari intelligit, de prima Parte *Inſtaurationis* præſtitam. Quantũ ad *Opus* ipſum, non eſt Tenuitatis meæ, de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod optimè conveniat, exiſtimo futurum illud, quod Demoſthenes interdum dicere ſolebat de rebus geſtis Athenienſium veterum : *Laudatorem iis dignum eſſe ſolummodò Tempus. Deum Opt. Max.* obnixè precor, ut pro *Dignitate Operis*, Fructus Uberes, diuturnique, & *Auctori* & *Lectori* contingant.

PAR-

PARTITIONES SCIENTIARUM, ET ARGUMENTA ſingulorum CAPITUM.

LIBER II. CAP. I.

P*Artitio Univerſalis* Doctrinæ Humanæ, in Hiſtoriam; Poëſim; Philoſophiam: *Secundum tres Facultates Intellectus*; Memoriam; Phantaſiam; Rationem: *Quodque eadem Partitio competat etiam* Theologicis.

CAPUT II.

Partitio Hiſtoriæ *in* Naturalem, *&* Civilem: Eccleſiaſticâ, *&* Literariâ, *ſub* Civili *comprehenſis*: *Partitio* Hiſtoriæ naturalis, *ex* Subjecto *ſuo*, *in* Hiſtoriam Generationum; Præter-Generationum; *&* Artium.

CAP. III.

Partitio Hiſtoriæ naturalis, *Secunda ex* Uſu *&* Fine *ſuo*, *in* Narrativam; & Inductivam; *Quodque* Finis *Nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit, ut miniſtret & in ordine ſit*, ad condendam Philoſophiam, *quem* Finem *intuetur* Inductiva. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum, *in* Hiſtoriam cœleſtium; Hiſtoriam meteororũ, hiſtoriam Globi Terræ & Maris: hiſtoriam maſſa-

Digitized by Google

rum, *ſive* Collegiorum maiorum, & hiſtoriam ſpecierum, *ſive* Collegiorum minorum.

CAP. IV.

Partitio hiſtoriæ civilis, *in* Eccleſiaſticam, literariam: & (*quæ generis nomen retinet*) civilem: *Quodque* hiſtoria literaria *deſideretur. Eius conficiendæ præcepta.*

CAP. V.

De dignitate & difficultate hiſtoriæ civilis.

CAP. VI.

Partitio prima hiſtoriæ civilis (ſpecialis) in memorias, Antiquitates, & hiſtoriam juſtam.

CAP. VII.

Partitio hiſtoriæ juſtæ, *in* Chronica temporum, vitas perſonarum, & relationes actionũ: *earum partium explicatio.*

CAP. VIII.

Partitio hiſtoriæ temporum, *in* hiſtoriam Univerſalem, & particularem. *Utriuſq; commoda, & incommoda.*

CAP. IX.

Partitio ſecunda hiſtoriæ temporum, *in* Annales, & acta diurna.

CAP. X.

Partitio ſecunda hiſtoræ civilis (ſpecialis,) *in* meram, & mixtam.

CAP. XI.

Partitio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ; *in* Eccleſiaſticam

ſticam ſpecialem; hiſtoriam ad Prophetias, & hiſtoriam Nemeſeos.

CAP. XII.

De Appendicibus hiſtoriæ, *quæ circa* verba *hominum* (*quemadmodum* hiſtoria *ipſa circa* facta) *verſantur*: *Partitio earum in* orationes, epiſtolas, & apophthegmata.

CAP. XIII.

De ſecundo membro principali doctrinæ humanæ, *nempe* Poëſi. *Partitio* Poëeos *in* narrativam, dramaticam, & parabolicam. *Exempla* parabolicæ *tria proponuntur*.

LIB. III. CAP. I.

Partitio ſcientiæ *in* Theologiam, & Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* doctrinas tres: *De* Numine, *De* Natura, *De* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ primæ, *ut Matris communis omnium.*

CAP. II.

De Theologia naturali: & doctrina *de* Angelis & Spiritibus, *quæ eiuſdem eſt* Appendix.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ, *in* ſpeculativam, & operativam: *quodque illæ duæ*, & *in intentione* tractantis, & *in corpore*, tractatus, *ſegregari debeant*.

Caput IV.

Partitio doctrinæ ſpeculativæ *de* Natura, *in* Phyſicam, (ſpecialem,) *&* Metaphyſicam: *Quarum* Phyſica cauſam efficientem, *&* materiam: Metaphyſica cauſam finalem, *&* formam, inquirit. *Partitio* Phyſicæ (*Spec:*) *in* doctrinas *de* principiis rerum, *de* fabrica rerum, *ſive de* mundo, *& de* varietate rerum. *Partitio* doctrinæ *de* varietate rerum, *in* doctrinam *de* concretis, *&* doctrinam *de* abſtractis: *Partitio* doctrinæ *de* concretis *rejicitur ad eaſdem Partitiones, quas ſuſcipit* hiſtoria naturalis. *Partitio* doctrinæ *de* abſtractis, *in* doctrinam *de* Schematiſmis materiæ, *&* doctrinam *de* motibus. *Appendices duæ* Phyſicæ ſpeculativæ: Problemata naturalia, placita antiquorum Philoſophorum. *Partitio* Metaphyſicæ, *in* doctrinam *de* formis, *&* doctrinam *de* cauſis finalibus.

Cap. V.

Partitio operativæ doctrinæ *de* natura, *in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ reſpondent partibus* ſpeculativæ: Phyſicæ Mechanica, Metaphyſicæ Magia: *Expurgatio vocabuli* Magiæ. *Appendices duæ* operativæ: Inventarium opum humanarum, *&* Catalogus Polychreſtorum.

Cap. VI.

De magna Philoſophiæ naturalis, *tam* ſpeculativæ, *quàm* operativæ, *Appendice* Mathe-

mati-

maticâ: *Quodq; inter Appendices potius poni debet, quàm inter* ſcientias ſubſtantivas. *Partitio* Mathematicæ, *in* puram, & mixtam.

Lib. IV. Cap. I.

Partitio doctrinæ *de* homine, *in* Philoſophiam humanitatis, *in* doctrinam *circa* corpus hominis, & doctrinam circa animam hominis. *Conſtitutio unius* doctrinæ generalis *de* natura, *ſive de* ſtatu hominis. *Partitio* doctrinæ *de* ſtatu hominis, *in* doctrinam *de* perſona hominis, & *de* fœdere animi & corporis. *Partitio* doctrinæ *de* perſona hominis, *in* doctrinam *de* miſeriis hominis, & *de* prærogativis. *Partitio* doctrinæ *de* fœdere, *in* doctrinam *de* indicationibus, & *de* impreſſionibus. *Aſſignatio* Phyſiognomiæ; & interpretationis ſomniorum naturalium, doctrinæ *de* indicationibus.

Cap. II.

Partitio doctrinæ *circa* corpus hominis, *in* Medicinam, Coſmeticam, Athleticam, & voluntariam. *Partitio* Medicinæ *in officia tria*; *viz. in* conſervationem ſanitatis, curationem morborum, & prolongationem vitæ. *Quodq; pars poſtrema* de prolongatione vitæ *disjungi debeat à duabus reliquis.*

Cap. III.

Partitio Philoſophiæ humanæ *circa* animam

in do-

in doctrinam *de* ſpiraculo, *&* doctrinam *de* anima ſenſibili, *ſive* producta. *Partitio ſecunda eiuſdem* Philoſophiæ, *in* doctrinam *de* ſubſtantia, *&* facultatibus animæ, *&* doctrinam *de* uſu, *&* objectis facultatum. *Appendices duæ* doctrinæ *de* facultatibus animæ, doctrina *de* divinatione naturali, *&* doctrina *de* faſcinatione. *Diſtributio* facultatum animæ ſenſibilis, *in* motum, *&* ſenſum.

LIB. V. CAP. I.

Partitio doctrinæ *circa* uſum *&* objecta facultatũ animæ humanæ, *in* Logicam, *&* Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* artes inveniendi, judicandi, retinendi, *&* tradendi.

CAP. II.

Partitio inventivæ, *in* inventivam artium *&* argumentorum: *Quodq; prior harum (quæ eminet) deſideretur.* *Partitio* inventivæ artium, *in* experientiam literatam, *&* organum novum. *Delineatio* experientiæ literatæ.

CAP. III.

Partitio inventivæ argumentorum, *in* promptuariam, *&* topicam. *Partitio* topicæ, *in* generalem, *&* particularem. *Exemplum* topicæ particularis, *in inquiſitione*, *de* gravi *&* levi.

CAP.

Digitized by Google

Caput IV.

Partitio artis judicandi, *in* judicium *per* inductionem, *& per* ſyllogiſmum. *Quorum prius aggregatur* organo novo. *Partitio prima* judicii per ſyllogiſmum, *in* reductionem rectam, *&* inverſam. *Partitio ſecunda eius, in* analyticam, *&* doctrinam *de* Elenchis. *Partitio* doctrinæ *de* Elenchis, *in* Elenchos ſophiſmatum, Elenchos Hermeniæ, *&* Elenchos imaginum, *ſive* idolorum. *Partitio* idolorum, *in* idola tribus, idola ſpecus, *&* idola fori. *Appendix* artis judicandi, *viz.* *De* Analogia demonſtrationum pro Natura ſubjecti.

Cap. V.

Partitio artis retinendi *ſive* retentivæ, *in* doctrinam *de* adminiculis memoriæ, *&* doctrinam *de* memoria ipſa. *Partitio* doctrinæ *de* memoria ipſa, *in* prænotionem, *&* emblema.

Lib. VI. Cap. I.

Partitio traditivæ, *in* doctrinam *de* organo ſermonis, doctrinā *de* methodo ſermonis, *&* doctrinam de illuſtratione ſermonis. *Partitio* doctrinæ *de* organo ſermonis, *in* doctrinam *de* notis rerum, *de* locutione, *& de* ſcriptione. *Quarum duæ poſteriores* Grammaticam *conſtituunt, eiuſq.* partitiones ſunt. *Partitio* doctrinæ *de* notis rerum, *in* Hieroglyphica, *&* Characte-

racteres reales. *Partitio ſecunda* Grammaticæ, *in* literariam, & philoſophantem. *Aggregatio* Poëſeos quoad metrum, *ad* doctrinam *de* locutione. *Aggregatio* doctrinæ *de* ciphris, *ad* doctrinam *de* ſcriptione.

CAP. II.

Doctrina *de* methodo ſermonis, *conſtituitur ut pars* traditivæ *ſubſtantiva & principalis. Nomen ei inditur* prudentia traditivæ. *Enumerantur* methodi *genera diverſa; & ſubjunguntur eorum commoda & incommoda.*

CAP. III.

De fundamentis *&* officio doctrinæ *de* illuſtratione ſermonis *ſive* Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* promptuariam *tantummodò pertinent*: Colores boni & mali, tam ſimplicis, quam comparati, antitheta rerum: formulæ minores orationum.

CAP. IV.

Appendices generales duæ traditivæ, critica, *&* pædagogica.

LIB. VII. CAP. I.

Partitio Ethicæ *in* doctrinam *de* exemplari, *&* Georgica animi. *Partitio* exemplaris (ſcilicet boni) *in* bonum ſimplex, *&* bonum comparatum. *Partitio* boni ſimplicis, *in* bonum individuale, *&* bonum communionis.

CAP.

CBPUT II.

Partitio boni individualis, vel ſuitatis, *in* bonum activum, *&* bonum paſſivum. *Partitio* boni paſſivi, *in* bonum conſervativum, *&* bonum petfectivum. *Partitio* boni communionis, *in* officia generalia, *&* reſpectiva.

CAP. III.

Partitio doctrinæ *de* cultura animi, *in* doctrinam *de* characteribus animorum, *De* affectibus, *&* *de* remediis, *ſive* curationibus. *Appendix* doctrinæ *eiuſdem, de* congruitate inter bonum animi, *&* bonum corporis.

LIB. VIII. CAP. I.

Partitio doctrinæ civilis, *in* doctrinam *de* converſatione, doctrinam *de* negotiis, *&* doctrinam *de* imperio, *ſive* Republ.

CAP. II.

Partitio doctrinæ *de* negotiis *in* doctrinam *de* occaſionibus ſparſis, *&* doctrinam *de* ambitu vitæ. *Exemplum* doctrinæ *de* occaſionibus ſparſis, *ex* parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta de* ambitu vitæ.

CAP. III.

Partitiones doctrinæ *de* Imperio, *ſive* Repub. *omittuntur: Tantùm aditus fit ad* deſiderata *duo:* Doctrinam *de* proferendis finibus Imperii, *&* doctri-

doctrinam *de* juſtitiâ univerſali, *ſive de* fontibus juris. Exempla *utriuſque*.

Lib. IX. Cap. I.

Partitiones Theologiæ inſpiratæ *omittuntur : Tantùm aditus ſit ad* deſiderata *tria*: doctrinam *de* legitimo uſu rationis humanæ in divinis, doctrinam de gradibus unitatis in Civitate Dei, & emanationes ſcripturarum.

FRAN-

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER PRIMUS.

SUb Veteri Lege, Rex Optime, erant & ſpontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illę ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem deberi tale quidpiam Regibus à Servis ſuis; ut ſcilicet quiſque non ſolùm Muneris ſui Tributa, ſed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, ſpero me minimè defuturum; In poſteriori autem genere dubitavi, quid potiſſimùm ſumerem: Satius autem viſum eſt, hujuſmodi aliquid deligere, quod potiùs ad Perſonæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ ſpectaret.

Ego ſæpiſſimè de Majeſtate tuâ, ut debeo, cogitans (miſſis aliis ſive Virtutis, ſive Fortunæ tuæ Dotibus) magnâ prorsùs afficior admiratione, cùm intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatumq;, quas Philoſophi Intellectuales vocant: Capacitatem Ingenii tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriæ, Prehenſionis Velocitatem, Judicii Penetrationem, Elocutioniſq;

Digitized by Google

tioniſq; Ordinem, ſimul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandoq; Dogma illud Platonicum, quo aſſeritur; *Scientiam nihil aliud eſſe, quàm Reminiſcentiam; Animumq; naturaliter omnia cognoſcere, nativæ luci, quam ſpecus corporis obumbraverat, ſubinde redditum.* Certè hujus rei, (ſi in quo alio) relucet in Majeſtate tuâ Exemplum inſigne; cui adeò prompta eſt Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel leviſſima eam excitaverit objecta Occaſio, vel minima alienæ Cognitionis ſcintilla affulſerit. Quemadmodùm igitur, de Regum ſapientiſſimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuiſſe, tanquam Arenam Maris*; cujus quanquam Maſſa prægrandis, Partes tamen minutiſſimæ; ſic Mentis indidit Deus Majeſtati tuæ craſim planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potiùs impoſſibile in Naturâ, ut idem Inſtrumentum, & grandia Opera, & puſilla aptè diſponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Auguſto Cæſare; *Auguſto,* inquit, *profluens, & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè ſi rectè rem perpendamus, omnis Oratio aut laborioſa, aut affectata, aut Imitatrix, quam vis alioquin excellens, neſcio quid ſervile olet, nec ſui juris eſt. Tuum autem dicendi genus verè Regium eſt, profluens tanquàm à Fonte, & nihilominùs, ſicut Naturæ Ordo poſtulat, Rivis diductum ſuis, plenum facilitatis felicitatiſque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque ſicut in Rebus tuis, quæ tàm ad Regnum, quàm ad Domum tuam ſpectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores ſcilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè cohibitæ, cum fauſtâ & opportunâ ſperatorum adeptione; Thori Conjugalis ſancta fides, cum fructu Conjugii

Digitized by Google

jugii beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Chriſtiano digniſſima ad pacem propenſio, cum ſimili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conſpirantium; ſic & in intellectûs tui Dotibus non levior exoritur lis & æmulatio, ſi eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ ſunt & infuſæ, cum inſtructiſſimâ gazâ multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit Regem aliquem poſt Chriſtum natum reperire, qui fuerit Majeſtati tuæ, Literarum Divinarum & Humanarum varietate, & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum ſeriem, & juxta mecum ſentiet. Magnum certè quiddam præſtare Reges videntur, ſi delibantes aliorum Ingenia ex compendio ſapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hæreant, aut denique literatos ament, evehantq;. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes hauſiſſe, imò ipſummet Fontem Eruditionis eſſe, propè abeſt à Miraculo. Tuæ verò Majeſtati, etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, adeò ut cum Hermete illo Triſmegiſto, triplici gloriâ inſigniaris, Poteſtate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philoſophi. Cùm igitur alios Reges longè hâc laude (propriè quæ tua eſt) ſuperes, æquum eſt, ut non ſolùm præſentis Seculi famâ, & admiratione celebretur, aut etiam Hiſtoriarum lumine poſteritati tranſmittatur, verùm ut ſolido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam inſigniter Docti Imaginem referat.

Quare (ut ad Incœptum revertar) nulla potior mihi viſa eſt Oblatio, quam Tractatus aliquis eò ſpectans. Hujus Argumentum duabus conſtabat Partibus. In priori (quæ levior eſt, neque tamen ullo modo prætermittenda)

mittenda) de Scientiæ, & Literarum per omnia excellentiâ agendum eſt; & ſimul de Merito eorum, qui in iiſdem provehendis operam ſtrenuè, & cum judicio impendunt. Poſterior verò Pars (quod Caput rei eſt) proponet, quid in hoc genere, hucuſque actum ſit, & perfectum; inſuper & ea perſtringet, quæ videntur deſiderari; ut quamvis non auſim ſeponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Majeſtati commendem, tamen multa & varia repræſentando, Regias tuas Cogitationes excitare poſſim, ut proprios Pectoris tui Theſauros excutias, atque inde pro magnanimitate tuâ, atq; ſapientiâ, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipſo Veſtibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quaſi indicendum ſilentium, quo meliùs audiantur Teſtimonia de Dignitate Literarum, abſque Oblatratione tacitarum Objectionum, ſtatui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia, ſed Ignorantia ſub non uno ſchemate: modò in Theologorum Zelotypiâ, modò in Politicorum ſupercilio, modò in ipſorum Literatorum erroribus ſeſe oſtentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea eſſe, quæ parcè cautèq; admittenda ſunt; Scientiæ nimium Appetitum fuiſſe primum Peccatum, unde Hominis lapſus; hodieq; hærere Serpentinum quid in eâ, ſiquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat*: Salomonem cenſere: *Faciendi libros nullum eſſe finem, multamq; lectionem carnis eſſe afflictionem*; & alibi, *In multa Sapientia multam eſſe indignationem*; & *Qui auget ſcientiam, augere & dolorem*; D. Paulo monitum eſſe, *Ne decipiamur per inanem philoſophiam*: Quin & experientiâ notum eſſe, doctiſſimos Viros Hæreticorum Coryphæos, doctiſſima Secula in Atheiſmum pro-

clivia

clivia fuiſſe; Contemplationem denique Secundarum Cauſarum, authoritati Primæ Cauſæ derogare.

Ut igitur Falſitatem hujus Dogmatis, Fundamentaque ejus malè jacta aperiamus, cujus obviam eſt iſtos non percipere, Scientiam, quæ Lapſum peperit, non fuiſſe puram illam, primigeniamq; Scientiam Naturalem, cujus lumine Homo Animalibus in Paradiſo adductis, Nomina ex Naturâ impoſuit, ſed ſuperbam illam, *Boni & Mali*, per quam excutere Deum, ſibiq; ipſe legem figere ambivit: Neque certè vis ulla Scientiæ, quanta quanta ſit, inflat mentem, cùm nihil implere Animum, nedum diſtendere poſſit, præter Deum, Deiq; contemplationem: Quare Salomon de duobus palmariis Inventionis ſenſibus, (Viſu atque Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non ſatiari*: quod ſi non ſit Impletio, ſequitur Continens majus eſſe Contento. Haud aliter de Scientiâ ipsâ, Animoq; humano (cui Senſus ſunt tanquàm Emiſſarii) definit his verbis, quæ Calendario ſuo, Ephemeridique, omnium rerum tempora deſcribenti, ſubnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, ut unumquodq; pulchrum ſit in tempore ſuo. Mundum quoque ipſum indidit Cordi eorum: invenire tamen Homo non poteſt opus, quod operatus eſt Deus, ab initio uſq; ad finem.* Quibus verbis haud obſcurâ innuit, Deum fabricatum eſſe Animum humanum inſtar ſpeculi, totius Mundi capacem, Ejuſq; non minùs ſitientem, quàm oculum Luminis: neque geſtientem ſolùm conſpicere varietates, viciſſitudineſq; Temporum, verùm etiam perſcrutandi, explorandiq; immotas, atque inviolabiles Naturæ Leges, & Decreta ambitioſam. Et quamvis innuere videatur, ſummam illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus, ab initio uſq; ad finem*) non poſſe inveniri ab Homine; hoc

Digitized by Google

non detrahit captui humano, ſed in impedimenta Doctrinæ reiiciendum; qualia ſunt Vitæ brevitas, Studiorum divortia, Scientiarum traditio prava & infida, plurimaque alia incommoda, quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam Univerſi partem, ab humanâ diſquiſitione alienam eſſe, ſatis clarè alibi docet, inquiens, *Spiritus hominis eſt tanquam lucerna Dei*, quâ intima arcana explorat. Quare ſi tanta ſit amplitudo captûs humani, manifeſtum eſt, nullum eſſe periculum à quantitate Scientiæ, ut ut diffusâ, ne aut tumorem inducat, aut exceſſum: ſed à qualitate tantùm, quæ quantulacunque ſit, ſi abſque Antidoto ſuâ ſumatur, malignum quid habet, atque venenoſum, flatuoſis ſymptomatis pleniſſimum. Hæc Antidotus, ſive Arôma, (cujus mixtio temperat Scientiam, eamque ſaluberrimam efficit,) eſt *Charitas*, quod etiam priori clauſulæ ſubjungit Apoſtolus dicens, *Scientia inflat, charitas autem ædificat.* Cui conſonum eſt, quod alibi docet, *Si,* inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs reſonans, aut cymbalū tinniens.* Non quin eximium quid ſit loqui Linguis Angelorum & Hominum, ſed quia ſi ſegregetur à Charitate, neque ad commune Humani Generis bonum dirigatur, potiùs inanem gloriam exhibebit, quàm ſolidum fructum. Cenſuram quod attinet Salomonis, de Exceſſu legendi ſcribendique Libros, & cruciatu ſpiritûs è Scientiâ oriundo; Monitumq; etiam Paulinum, *Ne decipiamur per inanem philoſophiam*; ſi rectè explicentur ea loca, optimè oſtendent veros cancellos, & limites, quibus humana ſcientia circumſepitur, ita tamen ut liberum ſit ei, abſque omni coarctatione univerſam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita felicitatem collocemus in Scientiâ, ut interim Mortalitatis noſtræ

ſtræ Oblivio ſubrepat. Secundus, ne ſic utamur ſcientiâ, ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus poſſe nos, per Naturæ contemplationem, Myſteria Divina aſſequi. Nam quantum ad primum, optimè in eodem Libro alibi ſe Salomon explicat, *Satis*, inquit, *perſpexi Sapientiam tantum recedere à ſtultitia, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite ejus: ſtultus in tenebris oberrat; ſed ſimul didici moriendi neceſsitatem utriq; eſſe communem.* De ſecundo certum eſt, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem oriri è Scientiâ, niſi tantùm per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio (quæ eſt ſemen Scientiæ) per ſe jucunda eſt: cùm autem Concluſiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus noſtris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tum demùm naſcitur Cruciatus ille, & Perturbatio mentis, quâ de loquimur: tunc enim Scientia, non eſt ampliùs *Lumen ſiccum*, (ut voluit Heraclitus ille obſcurus, *Lumen ſiccum optima anima*) ſed fit Lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò diſquiſitionem poſtulat, neque ſicco pede prætereunda eſt. Si quis enim ex Rerum Senſibilium, & Materiatarum intuitu, tantum Luminis aſſequi ſperet, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam, aut Voluntatem ſufficiet, *næ iſte decipitur per inanem philoſophiam.* Etenim Contenplatio Creaturarũ, quantum ad Creaturas ipſas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantùm, quæ eſt quaſi abrupta Scientia. Ideoq; ſcitiſſimè dixit quidam Platonicus: *Senſus humanos ſolem referre, qui quidem revelat terreſtrem globum, cœleſtem verò & ſtellas obſignat*; ſic ſenſus reſerant Naturalia, Divina occludunt. Atque hinc evênit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæreſin lapſos eſſe, quum ceratis ſenſuum

alis innixi, ad Divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheiſmum, Ignorantiamq; Secundarum Cauſarum, Pietati erga Primam obſtetricari, libenter compellarem Jobi quæſtione, *An oporteat mentiri pro Deo, & ejus gratia dolum loqui conveniat, ut ipſi gratificemur?* liquet enim Deum nihil operari ordinariò in naturâ, niſi per Secundas Cauſas, cujus diverſum credi ſi vellent, impoſtura mera eſſet, quaſi in gratiā Dei, & nihil aliud, quàm Authori veritatis immundam mendacii hoſtiam immolare. Quin potiùs certiſſimum eſt, atque experientiâ comprobatum, leves guſtus in Philoſophiâ movere fortaſſe ad Atheiſmum, ſed pleniores hauſtus ad Religionem reducere. Namq; in limine Philoſophiæ, cùm ſecundæ cauſæ, tanquam ſenſibus proximæ, ingerant ſe Menti Humanæ, Menſque ipſa in illis hæreat, atque commoretur, Oblivio Primæ Cauſæ obrepere poſſit, ſin quis ulteriùs pergat, Cauſarumque Dependentiam, Seriem, & Concatenationem, atque opera providentiæ intueatur, tunc ſecundum Poetarum Mythologiam facilè credet Summum Naturalis Catenæ Annulũ Pedi Solii Jovis affigi. Ut ſemel dic, Nemo malè applicatæ ſobrietatis, moderationisq; famā captans, poſſe nos nimium progredi, in libris ſive Scripturarum, ſive Creaturarum, Theologiâ aut Philoſophiâ, exiſtimet; quinimò excitent ſe Homines, & infinitos profectus audacter urgeant utrobique & perſequantur; caventes tantum ne Scientiâ utantur, ad tumorem, nō ad charitatem, ad oſtentationem, non ad uſum; & rurſus, ne diſtinctas illas Theologiæ Philoſophiæq; doctrinas, earumq; Latices imperitè miſceant ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aſpergunt Politici. Illa ejuſmodi ſunt: Artes emollire animos,

Digitized by Google

nos, Militarique Gloriæ ineptos reddere: tum in Politicis quoque corrumpere Ingenia, quæ vel nimis curioſa efficiunt ex Varietate Lectionis; vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum, vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum, vel nimis extravagantia ex Diſſimilitudine Exemplorum; quin ſaltem utcunque avertere & alienare Animos à Negotiis, & Actione, Otij ac Seceſsus amorem inſtillantes: dein Rebuſpub. inducere Diſciplinæ Relaxationem, dum unuſquiſq; promptior eſt ad Diſputandum, quàm ad Obtemperandum. Unde Cato Cenſorius, cum primis Mortalium ſapiens, ubi juventus Romana ad Carneadem Philoſophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atq; Majeſtate Eloquentiæ ejus capta undique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, ut expeditis Negotiis, primo quoque tempore dimitterent Hominem, ne Civium Animos inficeret, & faſcinaret, & nec-opinantibus Morum Conſuetudinumq; patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permovit Virgilium, (dum Studia ſua Patriæ exiſtimationi poſt haberet,) ut Artes Politicas à Literariis ſegregaret, illas Romani vendicans, has Græcis relinquens, in verſibus illis decantatis.

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes. ------

Videmus etiam Anytum Socratis Accuſatorem, pro crimine ei objeciſſe, quod vi & veritate Sermonum ac Diſputationum ſuarum, Authoritatem & Reverentiam Legum, Conſuetudinumque patriarum, apud Adoleſcentes imminueret; quodq; Artem profiteretur pernicioſam, & periculo plenam, quâ quis inſtructus, deteriorem cauſam meliorem faceret, veritatemq; ipſam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verùm hæ Criminationes, cæteræq; ejuſdem farinæ,

Digitized by Google

potiùs Perſonatam Gravitatem præ ſe ferunt, quàm Veritatis Candorem. Teſtatur enim Experientia, ſicut unos atque eoſdem Homines, ſic una eademq; Tempora & Rerum Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruiſſe. Viros quod attinet, exemplo ſit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Julius Cæſar Dictator, alter Ariſtotelis in Philoſophiâ Diſcipulus, alter Ciceronis in dicendo Rivalis. Aut ſi quis requirat potiùs Literatos, qui in claros Imperatores evaſerũt, quàm Imperatores, qui inſigniter docti fuerunt, præſtò eſt Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Athenienſis, quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum, hic autem primus, qui ſtravit viam ad everſionem Monarchiæ Perſarum. Iſtud verò Armorum, Literarumque quaſi Conjugium, clariùs adhuc in Temporibus, quàm in Perſonis eluceſcit, quantò nimirum Seculum Homine Objectum grandius eſt. Ipſa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Aſſyrios, Perſas, Græcos, Romanoſque, quæ propter Bellicam Virtutem maximè celebrantur, etiam & Literis plurimùm fuerunt nobilitata; adeò ut graviſſimi Authores Philoſophique, & clariſſimi Duces atque Imperatores, eodem ſeculo vixerint. Nec ſanè aliter fieri poteſt, quando quidem ut in Homine, Vigor Corporis Animique, ſimul ferè matureſcunt, niſi quod ille hunc paulò antevertat: ſic in Rebuſpub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori reſpondet, hæc Animo) aut coæva ſunt, aut ſe proximè conſequuntur.

Jam verò, Eruditionem politicis impedimento eſſe potiùs quàm adjumento, nil minùs probabile. Fatemur omnes temerarium quiddam eſſe, Empyricis Medicis Corpus, & Valetudinis curam tradere, qui ſolent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Pancreſta,

Ven-

nditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare, n tamen neque Cauſas Morborum, neque Ægroton Habitus, neque Symptomatum Pericula, neque am Sanandi Methodum calleant. Videmus pariter are eos, qui ad Cauſas & Lites ſuas expediendas adent Leguleјos, in Practicâ potiùs, quàm in libris JuVerſatos, quibus os facilè oblinitur, ſi quid novum, extra Experientiæ ſuæ calles tritos occurrat: conſiliter non poteſt non eſſe periculoſiſſimum, quoties nma Rerum Empyricis Conſiliariis præcipuè manur. E contrà, vix Exemplum adduci poſſit Reip. inciter adminiſtratæ, ad clavum ſedentibus Viris Eitis. Quamvis enim in more ſit Politicis, Literatos lantiorum nomine elevare; Hiſtoria tamen *Veritatis giſtra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes altis longè præſtitiſſe, non obſtante ætatis incomlo, eâ ipsâ de causâ, quam Politici ſugillant, quod ice, tunc temporis à Pædagogis adminiſtratum ſit erium. Quis ignorat per decantatum illud Quinnnium Neronis, onus rerum incubuiſſe Senecæ Pæogo? Quin & Gordianus Junior Decennium lau- Miſitheo Pædagogo debuit. Neque infeliciùs Imum geſſit Alexander Severus, dum minor fuit, quo pore omnia procurabant Mulieres, ſed ex conſilio ceptorum. Imò convertamus oculos ad Regimen tificium, ac nominatim Pii Quinti, vel Sixti Quinti, ro ſeculo, qui ſub initiis ſuis habiti ſunt, pro Fraterrerum imperitis: reperiemuſque, Acta Paparum generis, magis eſſe ſolere memorabilia, quàm eo-, qui in negotiis civilibus, & Principū Aulis enutril Papatum aſcenderint. Quamvis enim, qui in Livitam maximè traduxerunt, minùs ſolertes ſint e verſatiles in Occaſionibus prenſandis, atque ac-

commo-

commodandis Rebus, quò ſpectant ea, quæ ab Italis *Ragioni di Stato* dicuntur, quorum nomen ipſum averſatus eſt Pius Quintus, ſolitus dicere, *Eſſe mera malorum Hominum Commenta, quæ opponerentur Religioni, & virtutibus Moralibus*, in eo tamen abundè fit compenſatio, quod per tutum, planumque iter Religionis, Juſtitiæ, Honeſtatis, Virtutumque Moralium, promptè atque expeditè incedant: quam viam qui conſtanter tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus ſanum Medicinâ. Porrò autem Curriculum vitæ in uno Homine, ſuppeditare non poteſt Exemplorũ Copiam, ad regendos eventus vitæ, etiam in uno Homine. Sicut enim interdum fit, ut Nepos, vel Pronepos, Avum, vel Proavum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud rarò evenit, ut Negotia præſentia magis quadrent cum Exemplis vetuſtioribus, quàm cum Recentioribus. Poſtremò unius Ingenium tantum cedit Amplitudini Literarum, quantum privati Reditus Ærario.

Quod ſi detur, depravationes illas & impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virium habere & veritatis, attamen ſimul monendum, Eruditionem in ſingulis plus Remedii, quàm mali afferre. Eſto enim, Literæ Tacitâ quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiunt, quomodo cogitationes ſint expediendæ, & quouſque ſit deliberandum, quando demùm ſtatuendum, imò oſtendunt, quomodo res interim abſque periculo trahi poſſint, & ſuſpendi. Eſto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at ſimul docent, quæ Res Demonſtrationibus, quæ Conjecturis innituntur; neq; minùs Diſtinctionum, & Exceptionum uſum, quàm Canonum, & Principiorum conſtantiam proponunt.

Eſto

Eſto rursùs, ſeducunt, & detorquent Animos Exem-
plorum vel imparitate, vel diſſimilitudine, neſcio; ſed
ſatis novi, eas, tàm circumſtantiarum efficacias, quàm
comparationum errores, & applicationum Cautiones,
explicare, adeò ut in univerſum magis corrigant Ani-
mos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia inſi-
nuant undequaque Literæ, magnâ vi, & varietate Ex-
emplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi,
Guicciardino, qui ei fuit quaſi Domeſticus, tàm lucu-
lenter depictos; aut vacillationes Ciceronis, in epiſto-
lis ad Atticum, manu propriâ ad vivum reſectas; omni-
nò Inconſtantiam, & crebras Conſiliorum Mutationes
vitabit: Inſpiciat Errores Phocionis, Pervicaciam ex-
horrebit: Fabulam Ixionis legat, & nimias Spes, & hu-
juſmodi Fumos, ac Nebulas diſpellet. Intueatur Cato-
nem Secundum, neq; unquàm migrabit ad Antipodas,
& contraria præſenti Seculo veſtigia figet.

Jam qui putant Literas Deſidiæ Amicas eſſe, Otii-
que, & Seceſsus dulcedine perfundere Animum, mi-
rum præſtabunt, ſi quæ aſſuefaciunt Mentem perpetuæ
agitationi, Socordiæ Patronas oſtendant: cùm contrà
verè affirmari poſſit, inter omnia Hominum genera,
ſolum Negotia amare propter ipſa Negotia, præter
Literatum. Alii enim Res, & Negotia diligunt Quæ-
ſtus gratiâ, ut Conductitii opus propter mercedem: Alii
Honoris ergô; etenim dum res gerunt, vivunt in oculis
hominũ, exiſtimationiq; ſuæ inſerviunt, alioqui eva-
nituræ: Alii propter Potentiã, & Fortunæ prærogativã,
ut Amicos remunerare, Inimicos ulciſci poſſint: Alii ut
Facultatem aliquam ſuam, quam adamant, exerceant,
ſibi ipſis hoc nomine ſæpiùs gratulentur, & arride-
ant. Alii denique ut alios ſuos Fines conſequantur. A-
deò ut, quod de Glorioſis dici ſolet, eorum Fortitudi-
nem

nem ſitam eſſe in ſpectantium Oculis, ſic hujuſmodi Hominum Diligentia & Strenuitas, hoc videtur agere, aut ut alii plaudant, aut ut ipſi intra ſe geſtiant Soli Literati Negotiis, & Occupationibus delectantur, tanquàm Actionibus Naturæ conſentaneis, & non minus ſalubribus Animo, quã Exercitatio eſt Corpori, ipſam Rem, non Emolumentum intuentes: ita ut omnium minimè ſint defatigabiles, ſi modò res ſit hujuſmodi, ut Animum pro dignitate ejus impleat, & detineat. Quod ſi reperiantur interdum nonnulli, in legendo ſtrenui, in agendo ceſſatores; non hoc à Literis ortum habet, ſed ab imbecillitate, & mollitie quadam Corporis, Animíve; quales notat Seneca, *Quidam*, inquit, *tam ſunt umbratiles, ut putent in turbido eſſe, quicquid in luce eſt.* Uſuvenire poterit fortaſsè, ut hujuſmodi ingenii ſibi conſcii, ſe dent Literis; Eruditio autem ipſa, hujuſmodi Ingenia minimè indit, aut progignit. Quod ſi quis illud nihilominùs mordicùs teneat, Literas nimium abſumere temporis, quod aliàs rectiùs impendi poſſit; ajo, neminem adeò diſtringi negotiis, quin habeat ſua Otii intervalla, donec Agendi Vices, atque Æſtus refluant, niſi aut admodùm hebes ſit in expediendis Negotiis, aut parùm cum dignitate ambitioſus in Negotiis cujuſcunque generis captandis. Reſtat igitur quærendum, quâ in re, & quomodo, has ſubſecivas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut rectè reſpondit Demoſthenes Æſchini, homini voluptatibus dedito, qui cum per contumeliam objeciſſet, *Orationes ejus lucernam olere*: *Pol,* inquit, *multum intereſt inter ea, quæ ego, ac tu ad lucernam facimus.* Quare neutiquàm metuendum, ne Literæ eliminent Negotia; quin potius vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliàs ſenſim, ad utriuſque da-

mnum,

mnum, & Negotiorum, & Literarũ ſubintrare ſolent.

Dein, quod oggerunt, Literas Reverentiam Legum, que Imperii convellere; calumnia mera eſt, nec probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui *cæcam obedientiam* fortiùs obligare contenderit, quàm *Officium oculatum*, unâ operâ aſſerat cœcum manu ductum certiùs cedere, quàm qui Luce, & Oculis utitur. Imò citra nnem controverſiam, Artes emolliunt mores, teneos reddunt, ſequaces, cereos, & ad Mandata Impeductiles: Ignorantia contrà, contumaces, refractaos, ſeditioſos: Quod ex hiſtoria clariſſimè patet, quanquidem tempora maximè indocta, inculta, barbara, multibus, ſeditionibus, mutationibuſque maximè noxia fuerint.

De Catonis Cenſoris judicio, hoc dictum eſto, meiſſimas eum, blaſphemiæ in Literas luiſſe pœnas, cùm tuagenario major, quaſi repueraſcens, Græcam Linam cupidiſſimè addiſceret: ex quo liquet, priorem m cenſuram Græcæ Literaturæ, ex Affectata potiùs vitate, quam quod ita penitus ſentiret, fluxiſſe. Ad gilii verò Carmina quod attinet, utcunque illi libia fuerit, Univerſo Mundo inſultare, Romanis aſſedo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares relinquendo; in hoc tamen manifeſtò tenetur, Ronos nunquam Imperii Faſtigium conſcendiſſe, doad Artium Culmen ſimul perveniſſent. Namque bus primis Cæſaribus, viris imperandi peritiſſimis, temporanei erant, Optimus Poëta ille ipſe Virgilius o, Optimus Hiſtoricus Titus Livius, Optimus Anarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proxi- Orator Marcus Cicero; Principes certè, ex omni noriâ in ſua quique Facultate. Poſtremò, quantum ocratis Accuſationem, id dico tantùm; recordemur tempo-

Digitized by Google

temporum, quibus intentata eſt; nimirùm ſub Triginta Tyrannis, Mortalium omnium crudeliſſimis, ſceleratiſſimis, Imperioque indigniſſimis: qui Rerum, & Temporum Orbis, poſtquàm circumactus eſſet, Socrates ille, (flagitioſus ſcilicet) Heroibus annumeratus eſt, & memoria ejus omnibus tam Divinis, quàm Humanis Honoribus cumulata: quin diſputationes ejus tanquam Corruptrices Morum prius habitæ, pro præſentiſſimis Mentis Morumque Antidotis, ab omni Poſteritate celebrabantur. Atq; hæc ſufficiant ad reſpondendum Politicis, qui ſuperciliosa ſeveritate, aut fucata gravitate, auſi ſunt literas inceſſere contumeliis; quæ tamen confutatio impræſentiarum, niſi quod neſciamus an ad poſteros permanaturi ſint labores noſtri, minùs neceſſaria videatur; cùm Aſpectus, & Favor duorum literatiſſimorum Principum, Elizabethæ Reginæ, & Majeſtatis tuæ, tanquam Caſtoris & Pollucis, *Lucidorum Siderum*, tantum apud nos in Britannia Literis amorem, reverentiamque conciliaverint.

Nunc ad tertium Vituperationum genus pervenimus, quod à Literatis ipſis in Literas redundat, altiuſque cæteris ſolet hærere. Eæ vel à Fortuna, vel à Moribus, vel à Studiis ipſorum Originem ducunt. Quarum prima extra poteſtatem ipſorum eſt, ſecunda extra rem, ut tertia ſola propriè in diſquiſitionem venire videatur. Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quàm de Vulgi æſtimatione, ſermo inſtituendus eſt, haud abs re fuerit, etiã de alteris duabus, pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quaſi Dehoneſtamenta, quæ à Literatorum Fortuna Literis imponuntur, ſumuntur aut à paupertate & inopia ipſorũm, aut à Vitæ genere obſcuro & umbratili, aut ab occupationum, in quibus verſantur, ſubjecto non admodùm nobili.

Quantum

Quantum ad paupertatem pertinet, quodque frequenter uſuveniat, ut literati inopes ſint, & tenui plerunque origine, neque tàm properè diteſcant, ac alii, qui quæſtui ſolùm inhiant: conſultum foret hũc locum, de laude paupertatis, fratribus mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiavellus non parùm tribuebat, cùm diceret, *am dudum actum eſſet de regno ſacerdotum, niſi reveren-ia ergo fratres ac Monachos, Epiſcoporum luxum & exceſ-um compenſaſſet.* Pariter dicat quis, felicitatem & agnificentiam Principum & nobilium, jam olim ecidere potuiſſe in barbariem, & ſordes, niſi debe-ent literatis iſtis pauperibus, civilis vitæ culturam decus. Sed miſſis his laudum aucupiis, notatu di-num eſt, quàm ſacra atque veneranda res, per ali-uot apud Romanos ſecula, paupertas ipſa habita erit; quæ tamen Reſpub. nihil trahebat ex Parado-s: Sic enim præfatur T. Livius: *Aut me amor negotii ſcepti fallit, aut nulla unquam Reſp. nec major, nec ſan-or, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam ſeræ aritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus, ac ndiù paupertati ac parſimoniæ honos fuerit.* Quin et-postquam Roma jam degeneraſſet, legimus cùm ſar Dictator, collapſam Remp. inſtauraturum ſe fiteretur, quendam ex amicis ejus prompſiſſe ſen-tiam, nihil tàm expeditum eſſe ad id, quod age-, quàm ſi divitiarum honos quoquo modo tolle-r. *Verum (inquit) hæc, & omnia mala, pariter cum re pecuniæ deſinent, ſi neque magiſtratus, neque alia cupienda, venalia erunt*, deniq; quemadmodum dictũ eſt, *Ruborem eſſe colorem virtutis*, licet quan-oriatur ex culpa; ita rectè ſtatuas, paupertatem virtutis fortunam, quamvis interdum à luxu &

Digitized by Google

incuriâ accerſatur. Salomonis certè hæc eſt ſententia, *Qui feſtinat ad divitias, non erit inſons*: & præceptũ, *Veritatem eme, & noli vendere ſimiliter ſcientiam & prudentiam*; quaſi æquum judicet, opes impendendas, ut doctrina paretur, non doctrinam eô vertendam, ut opes congerantur.

Quid attinet dicere, de vitâ illâ privatâ & obſcurâ, quam literatis obiiciunt? Adeò tritum Thema eſt, atque ab omnibus jactatum, otium, & ſeceſſum (modò abſint deſidia & luxus) præponere vitæ forenſi, & occupatæ, propter ſecuritatem, libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut ſaltem ab indignitatibus immunitatem, ut nemo tractet hunc locum, quin benè tractet: ita humanis conceptibus in experimendo, & conſenſibus in approbando conſonat. Hoc tantùm adiiciam, eruditos latentes in Rebuspl. & ſub oculis hominum minimè degentes, ſimiles eſſe imaginibus Caſſii & Bruti, de quibus, in elatione Iuniæ non geſtatis, cum aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, *Eo ipſo*, inquit, *præfulgebant, quod non viſebantur.*

De occupationum, quæ literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iisdem, puerorum ac juniorum inſtitutio, cujus ætatis contemptus, in Magiſtros ipſos redundat. Cæterùm, quàm injuſta ſit hæc obtrectatio, ſi non ex vulgi opinione, ſed ex ſano judicio res perpendatur, inde licet æſtimare, quod diligentiores ſint omnes, in imbuenda teſtâ recenti, quàm veteri; magisq; ſolliciti ſint, qualem admoveant terram teneræ plantæ, quàm adultæ: unde liquet præcipuam curam, circa rerum & corporum initia verſari. Rabbinis, ſi placet, porrige aurem, *Iuvenes veſtri viſiones videbunt, & ſenes ſomniabunt ſomnia.*

mnia. Ex hoc textu colligunt, juventutem eſſe ætā-
n digniorem ; quantò nimirum revelatio accedat
rior,per viſiones,quàm per ſomnia. Illud verò no-
u omninò dignum,quod licet pædagogi, velut Si-
æTyrannidis,ſcenæ ſint ludibria,& temporum in-
ia in delectu ipſorum veluti obdormierit, vetus
ıen querelâ ſit , inde usque ab optimis & pruden-
imis ſeculis deducta, Reſp. circa leges quidem ni-
ım ſatagere, circa educationem indiligentes eſſe.
æ nobiliſſima pars priſcæ diſciplinæ, revocata eſt
uatenus quaſi poſtliminiò in Jeſuitarum Colle-
quorum cum intueor induſtriam ſolertiámque,
in doctrinâ excolendâ, quàm in moribus infor-
dis,illud occurrit Ageſilai de Pharnabazo, *Talis*
ſis,utinam noſter eſſes. Atque hactenus de oppro-
è literatorum fortunâ & conditione deſum-

uod ad literatorum mores, res eſt iſta, potiùs ad
ɔnas,quàm ad ſtudia ſpectans. Reperiuntur pro-
ubiò inter eos,quemadmodum in omnibus vitæ
ıibus & generibus,tàm mali,quàm boni; neque
tereà non verum eſt,(quod aſſeritur,) *abire ſtudia*
res, atque literas, niſi incidant in ingenia admo-
depravata,corrigere prorsùs naturam, & muta-
n elius.
runtamen diligenter mihi atque ingenuè rem
ıanti,nullum occurrit dedecus,literis, ex litera-
ı moribus, quatenus ſunt literati,adhærens,ni-
è hoc vitiò vertatur (cujus Demoſthenes, Ci-
Cato ſecundus, Seneca, pluresque alii inſimu-
r) quod cùm plerunque tempora, de quibus
t,illis, in quibus vivunt, & quæ præcipiuntur,
uæ aguntur, meliora ſint; ultra quàm par eſt
B 2 conten-

Digitized by Google

contendant, morum corruptelas,ad præceptorum & dogmatum honeſtatem retrahere,& priſcæ ſeveritatis mores, temporibus diſſolutis imponere: De quo tamé abundè è propriis fontibus admoneri poſſunt. Solon enim interrogatus,an optimas civibus ſuis dediſſet leges? *Optimas*,inquit, *ex illis, quas ipſi voluiſſent accipere.* Ita Plato, videns corruptiores ſuorum civiũ mores, quàm ut ipſe ferre poſſet, ab omni publico munere abſtinuit,dicens, *Sic cum patriá agendum eſſe, ut cum parentibus,hoc eſt,ſuaſu,non violentiâ;obteſtando, non conteſtando.* Atque hoc ipſum cavet ille, qui à Conſiliis Cæſari. *Non*, inquit,*ad vetera inſtituta revocans,quæ jampridem corruptis moribus ludibrio ſunt.* Cicero etiam hujus erroris arguit Catonem ſecundum, Attico ſuo ſcribens. *Cato optimè ſentit,ſed nocet interdum Reip.loquitur enim, tanquam in Repub.Platonis,non tanquam in fece Romuli.* Idem Cicero molli interpretatione excuſat Philoſophorum dicta, & decreta duriora: *Iſti*, inquit, *ipſi præceptores, & magiſtri videntur fines officiorum,paulò longiùs,quàm natura vellet, protuliſſe,ut cùm ad ultimum animo cõtendiſſemus, tibi tamen, ubi oportet,conſiſteremus.* Ipſemet tamen potuit dicere, *Monitus ſum minor ipſe meis:* quippe qui in eundem lapidem ipſe,licet non tam graviter impegerit.

Aliud,quod eruditis non immeritò fortaſſe obiicitur vitium,hujuſmodi eſt,quod honori,aut emolumento patriarum ſuarum,aut dominorum,proprias fortunas, aut præſidia poſtpoſuerint. Sic enim Demoſthenes Athenienſibus ſuis, *Mea*,inquit,*conſilia,ſi rectè attendatis, non ſunt ejus generis,per quæ ego inter vos magnus,vos inter Græcos deſpectui ſitis ;ſed talia, ut mihi ſæpenumerò, ea haud tutum ſit dare, vobis autem ſemper utile amplecti.* Haud aliter Seneca, poſtquam quinquen-

uènnium illud Neronis, æternæ eruditorum magi-
rorum conſecraſſet gloriæ, dominum ſuum, omni-
ıs jam flagitiis inquinatiſſimum, liberè atq; fiden-
r monere non deſtitit, magno ſuo periculo, ac po-
remo præcipitio. Neque aliter poteſt ſe habere res;
quidem humanam mentem doctrina imbuit vero
nſu fragilitatis ſuæ, inſtabilitatis fortunæ, dignita-
animæ, & muneris ſui; quarum rerum memores,
illo modo ſibi perſuadere poſſunt, fortunæ pro-
iæ amplitudinem, tanquam præcipuum ſibi bono-
m finem ſtatui poſſe. Quare ſic vivunt, tanquam
ionem reddituri Deo, & Dominis poſt Deum, ſi-
Regibus, ſive Rebuſp. hâc formulâ, *Ecce tibi lucre-
i*, non autem illâ, *Ecce mihi lucrefeci*. At politicorum
ba, quorum mentes in doctrinâ officiorum, & in
ntemplatione boni univerſalis, non ſunt inſti-
æ, & confirmatæ, omnia ad ſe referunt; gerentes
ro centro mundi, ac ſi omnes lineæ in ſe, ſuisque
tunis, debeant concurrere; de Reipub. Navi, licet
pestatibus jactata, neutiquā ſolliciti, modò ipſis
capha rerum ſuarum receptus detur & effugium.
ontrà, qui officiorum pondera, & Philautiæ limi-
didicerunt, munia ſua, ſtationesque, licet cum pe-
lo, tuentur. Quod ſi fortè incolumes permaneāt,
editionibus. & rerum mutationibus, non id arti-
, aut verſatili ingenio, ſed reverentiæ, quam pro-
s etiam ab hoſtibus extorquet, tribuendum. Cæ-
m, quod attinet ad fidei conſtantiam, & officio-
religionem, quas certè animis hominum inſerit
litio, utcunque eæ quandoq; à fortuna mulcten-
aut ex malè ſanis politicorum principiis conde-
ntur, tamen palàm ſcilicet apud omnes laudem
rent, ut in hac re, longa defenſione non ſit opus.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Aliud vitium literatis familiare, quod faciliùs excuſari poteſt, quàm negari, illud nimirùm, quod non facilè ſe applicent, & accommodent, erga perſonas, quibus cum negotiantur, aut vivunt; qui defectus è duabus oritur cauſis: Prima eſt animi ipſius magnitudo, propter quam ægrè ſe demittere poſſunt ad obſervantiam unius alicujus hominis. Amantis verba ſunt, non ſapientis, *Satis magnum alteri theatrum ſumus*. Neque tamen inficias ibo, illum, qui aciem animi, inſtar oculi, non poſſit æquè contrahere, ac dilatare, inſigni facultate ad res gerendas eſſe orbatum. Secunda verò cauſa eſt probitas morum & ſimplicitas; quæ tamen delectum judicii, non defectum in illis arguit. Veri enim, & legitimi obſervantiæ erga aliquam perſonam limites, non ultrà porrigunt ſe, quàm ita noſſe illius mores, ut abſq; offenſione cum eo verſari, eumque conſilio, ſi opus ſit, juvare, nobiſque interim ipſis, in omnibus cavere poſſimus; verùm alienos affectus rimari, eo fine, ut illum inflectas, verſes, & ad libitum circumagas, hominis eſt parùm candidi, ſed potiùs aſtuti, & bifidi; id quod in amicitia vitioſum fuerit, erga Principes etiam inofficioſum. Mos enim orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus eſt, ſed ſignificatione bonus: neq; enim ſubditos decet, corda Regum ſuorum, quæ ſacræ Scripturæ inſcrutabilia docent, curioſiùs rimari.

Supereſt etiamnum aliud vitium, (quo cum hanc partem concludam) literatis ſæpiùs imputatum, videlicet quod in rebus exiguis, & externis, (vultu, geſtu, inceſſu, ſermonibus quotidianis, & hujuſmodi) deficiant in obſervando decoro; unde homines imperiti, ex iſtis minutis, leviculiſque erroribus, quanti

ſint

ıt in rebus majoribus tractandis, conjecturam ca-
ınt. Verùm fallit eos plerunque hujuſmodi judi-
ım; imò ſciant reſponſum ſibi eſſe à Themiſtocle,
i cùm rogatus eſſet, ut fidibus caneret, arroganter
is ipſe de ſe, ſed ad præſens inſtitutum perquàm
poſitè reſpondit: *Se quidem fidium rudem eſſe, ſed quo
do oppidum parvum, in civitatem magnam evadere poſ-
ſatis noſſe.* Et ſunt procul dubiò multi politicarum
ium apprimè gnari, quibus tamen in communi
a, & quotidianis reculis nihil imperitius. Quin et-
ı hujuſmodi ſugillatores amandandi ſunt, ad Pla-
ıis Elogium, de Præceptore ſuo Socrate, quem
ıd abſimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus,
æ exteriùs inducebantur ſimiis, ululis ſatyriſque,
ùs vero pretioſos liquores, & nobilia medicamen-
recondita habebant: Fatendo ſcilicer, quod ad
gi captum, & famam popularem, præ ferret non-
lla levia, atque etiam deformia, cum tamen animi
eriora, ſummis tàm facultatibus, quàm virtuti-
; eſſent repleta. Atque de moribus literatorum
c hactenus.

nterim monere placet, nos nihil minùs agere,
ım ut patrocinemur, quibuſdam profeſſorum in-
ıtis abjectis, & ſordidis, quibus & ſeipſos, & li-
ıs dehoneſtârunt: quales erant apud Romanos,
ılis poſterioribus, philoſophi quidam in familiis
ıtum, menſarumque eorum aſſeclæ, quos haud
ırdè dicas *Barbatos Paraſitos*. Cujus generis quen-
ı lepidè deſcribit Lucianus, quem matrona no-
s, catulum ſuum Melitæum in rhedâ geſtare vo-
: quod cum ille officiosè, ſed indecenter faceret,
io ſubſannans, *Vereor*, inquit, *ne philoſophus noſter
ico fiat Cynicus.* Ante omnia verò, nihil tàm offe-

Digitized by Google

cit literarum dignitati, quàm craſſa & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia ſubmiſere, *Hecubam in Helenam, Fauſtinam in Lucretiam*; (ut ait Du-Bartas) transformantes. Neq; verò nimis laudo morem illum receptum, libros patronis nuncupandi, cùm libri, præſertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantùm, & rationis clientelam ſe dare debeant. Meliùs veteres, qui non aliis, quàm amicis, atque æqualibus ſcripta ſua dicare ſolebant, aut etiam nomina ejuſmodi amicorum tractatibus ſuis imponere: quod ſi fortè Regibus, aut magnatibus opus nuncuparent, tum demùm hoc factum eſt cùm argumentum libri perſonæ tali conveniret. Hæc autem, & ſimilia reprehenſionem potiùs merentur, quàm defenſionem.

Neque hoc dico, quaſi literatos culpem, ſi ad beatos, & potentes viros quandoque ſe applicent: rectè enim Diogenes cuidam cum irriſione roganti, *Qui fieret, quod philoſophi divites ſectarentur, non divites philoſophos?* reſpondit non ſine morſu, *Hoc ideò fieri, quod philoſophi, quibus rebus indigeant, probè intelligant, divites non item.* Huic affine eſt illud Ariſtippi, cui neſcio quid petenti cùm non attenderet Dionyſius, ille adorantis more abjecit ſe ad pedes ejus, qui tum demùm auſcultans petitioni annuit: Sed paulò poſt, quidam dignitatis philoſophiæ aſſertor, increpuit Ariſtippũ, quod demittendo ſe, ad pedes Tyranni, pro tantillâ re philoſophiam ipſam contumeliâ affeciſſet: cui ille, *Suam id culpam non fuiſſe reſpondit, ſed Dionyſii, qui aures geſtaret in pedibus.* Quin prudens ille, non puſillanimis habitus eſt, qui in diſputatione quâdam cum Hadriano Cæſare, vinci ſe paſſus eſt, excuſans factum, *Quod æquum eſſet ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.*

nibus. Atque propterea non ſunt damnandi viri do-
cti, ubi, cùm res poſtulat, aliquid de gravitate ſuâ remittant, ſive imperante neceſſitate, ſive impetrante occaſione; quod quamvis humile videatur atq; ſervile primo intuitu, tamen verius rem æſtimanti, cenſebuntur non perſonæ, ſed tempori ipſi ſervire.

Pergamus nunc ad errores, atque inania, quæ in ſtudiis ipſis virorum doctorum interveniunt, iiſque ſe immiſcent, id quod præcipuè & propriè ſpectat ad præſens argumentum. Quâ in re, non eſt inſtituti noſtri erroribus ipſis patrocinari, ſed per eorum cenſuram & ſecretionem, excutere quod ſanum, & ſolidum eſt, atque à calumniâ vindicare. Videmus enim in more, præſertim apud invidos, eſſe, propter ea, quæ depravata ſunt, etiam ea, quæ impolluta, & in ſtatu ſuo manſerunt, ſugillare; quemadmodum Ethnici in primitivâ Eccleſia, Chriſtianos hæreticorum vitiis aſpergere ſolebant. Neq; tamen conſilium eſt mihi examen aliquod accuratius inſtituere, de erroribus, & impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; ſed de illis tantùm verba facere, quæ cadunt ſub communi, & populari obſervatione, & nota, aut ſaltem ab ea non longè recedunt.

Quare tria præcipuè deprehendo vana & inania in literis, quæ anſas præcipuè præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus, quæ aut falſæ ſunt, aut frivolæ; in quibus ſcilicet, aut veritas deficit, aut uſus: Illos etiam homines vanos & leves æſtimamus, qui aut ad falſa creduli, aut in rebus exigui usûs curioſi. Curioſitas autem, aut in rebus ipſis verſatur, aut in verbis; quando nimirum, aut in rebus inanibus opera inſumitur, aut circa verborum

B 5 delicias

delicias nimiùm inſudatur. Quocircà, non certæ magis experientiæ, quàm rectæ etiam rationi conſonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima eſt doctrina phantaſtica, ſecũda doctrina litigioſa, tertia doctrina fucata & mollis: vel ſic vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiar ab ultima.

Intemperies iſta, in luxurie quadam orationis ſita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora, miris modis invaluit. In cauſa præcipuè fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & alliciendum maximè vigebat: Illa autem populare genus orationis poſcebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipſis temporibus, ortus erga Scholaſticos, qui ſtilo, & ſcribendi genere utebantur valdè diverſo, verba licenter admodùm cudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parùm ſolliciti, dum modò circuitionem evitarent, & ſenſus ac conceptus ſuos acutè exprimerent; atque hinc factum eſt, ut paulò poſteà, major apud plurimos cœperit haberi verborum cura quàm rerum; pleriſque magis comptam phraſim, teretem periodum, clauſularum rythmos, troporum ſtellulas; quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut judicii limam affectantibus. Tum demùm floruit Oſorii Luſitani Epiſcopi luxurians, & diluta oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore, infinitam & anxiam operam conſumpſit. Tunc Carrus & Aſcamus apud nos, prælectionibus & ſcriptis ſuis, Ciceronem & Demoſthenem uſque ad cœlum evehentes; Juvenes ad politum hoc & florens doctrinæ genus, invitarunt. Tunc Eraſmus arripuit anſam introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos*

conſumpſi in legendo Cicerone: cui Echo reſpondit, *one, aſine*. Scholaſticorum verò doctrina deſpectui prorsùs haberi cœpit, tanquam aſpera & barbara: Denique ut ſemel dicam, præcipua illorum temporum inclinatio, & ſtudium, potiùs ad Copiam, quàm ad pondus deflexit.

Hîc itaque cernere eſt primam literarum intemperiem, quũ, ut diximus, verbis ſtudetur, non rebus: cujus etſi è citimis tantùm temporibus protulerim exempla, tamen ſecundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Jam verò fieri non poteſt, quin hoc ipſum, multum faciat ad doctrinæ exiſtimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitum, cùm videant doctorum ſcripta, tanquam primam literam diplomatis, quæ quamvis variis calami ductibus, & floſculis variegata ſit, litera tamen eſt unica. Ac mihi ſanè videtur perappoſita hujusce vanitatis adumbratio, & quaſi Emblema Pigmaleonis illa inſania; quid enim aliud ſunt verba, quàm imagines rerum, ut niſi rationum vigore animata ſint, adamare illa idem ſit, ac ſtatuam deperire?

Neque tamen temerè damnandum eſt, ſi quis philoſophiæ obſcura & aſpera, verborum ſplendore illuſtret & expoliat: Hujus enim rei magna adſunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Senecâ, Plutarcho, ipſoque etiam Platone: nec minor eſt utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atq; acre ſtudium philoſophiæ, res hæc nonnihil impediat, quoniam præproperè mentem cõſopit, atque ulterioris inquiſitionis ſitim & ardorem reſtinguit; ſi quis tamen doctrinam ad uſus civiles adhibeat, (ſermocinandi videlicet, conſulendi, ſuadendi, argumentandi, &

di,& ſimilium) omnia, quæ cupiat præparata & adornata in hujusmodi authoribus reperiet. Veruntamen hujusce rei exceſſus adeò juſtè contemnitur, ut quéadmodum Hercules, cùm videret in templo ſtatuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, *Nil ſacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id eſt, laborioſi atque conſtantes indagatores veritatis, hujusmodi delicias & lauticias, tanquam nil divini ſpirantes, facilè ſpreverint.

Paulò ſanius eſt aliud ſtili genus, neq; tamen ipſum omninò vanitatis expers, quod copiæ illi, & luxuriæ orationis, tempore ferè ſuccedit. Illud totum in eo eſt, ut verba ſint aculeata, ſententiæ conciſæ, oratio deniq; potiùs verſa, quàm fuſa; quo fit, ut omnia per hujusmodi artificium, magis ingenioſa videantur, quàm reverà ſint. Tale invenitur in Senecâ effuſius, in Tacito & Plinio ſecundo moderatius; atque noſtri temporis auribus cœpit eſſe non ita pridem accommodatum. Verùm hoc ipſum mediocribus ingeniis gratum eſſe ſolet, adeò ut dignitatem quandam literis conciliet, attamen à judiciis magis limatis meritò faſtiditur, & poni poſſit pro intemperie quâdam doctrinæ, cùm ſit verborum etiam, & eorum concinnitatis aucupium quoddam. Atque hæc de primâ literarum intemperie dicta ſunto.

Sequitur ea intemperies in rebus ipſis, quam poſuimus mediam, & *litigioſæ ſubtilitatis* nomine deſignavimus. Eſtq; illa, de quâ modò diximus, aliquantò deterior. Vt enim rerum dignitas verbovum cultui præcellit, ſic è contrario odioſior eſt vanitas in rebus, quàm in verbis. [Qua in re, increpatio illa Paulina, non magis ad ſuã ætatem referri, quàm ad ſequentia tempora deduci poteſt; neq; Theologiam tantùm,

ſed

ſed etiam omnes ſcientias reſpicere videtur. *Devita prophanas vocum novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ.* His enim verbis, duo ſigna, indiciaque ſcientiæ ſuſpectæ, atque ementitæ proponit. Primum eſt, vocum novitas, & inſolentia; Alterum, rigor dogmatum, qui neceſſariò oppoſitionem, & dein altercationes, quæſtionesque inducit. Certè quemadmodũ complura corpora naturalia, dum valẽt integra, corrumpuntur ſæpiùs, & abeunt in vermes, eodem modo, ſana & ſolida rerum cognitio, ſæpenumerò putreſcit, & ſolvitur in ſubtiles, vanas, inſalubres, & (ſi ita loqui licet) vermiculatas quæſtiones; quæ motu quodam, & vivacitate nonnulla præditæ videntur, ſed putidæ ſunt, & nullius uſus. Hoc genus doctrinæ minùs ſanæ & ſeipſam corrumpentis, invaluit præcipuè apud multos ex Scholaſticis, qui ſummo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum mentes concluſæ eſſent, in paucorum authorum, præcipuè Ariſtotelis dictatoris ſui ſcriptis, non minùs quàm corpora ipſorum in cœnobiorum cellis) hiſtoriam verò & naturæ & temporis, maxima ex parte ignorantes; ex non magno materiæ ſtamine, ſed maxima ſpiritus, quaſi radii, agitatione, operoſiſſimas illas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim, mens humana, ſi agat in materiam, naturam rerum, & opera Dei contemplando, pro modo materiæ operatur, atque ab eadem determinatur; ſin ipſa in ſe vertatur, (tanquã aranea texens telam) tum demùm interminata eſt, & parit certè telas quasdam doctrinæ, tenuitate fili, operiſque admirabiles, ſed quoad uſum frivolas, & inanes.

Hæc inutilis ſubtilitas ſive curioſitas duplex eſt: & ſpectatur aut in materiâ ipſâ, qualis eſt inanis ſpeculatio

latio,ſive controverſia;cujus generis reperiuntur, & in Theologiâ,& in Philoſophia, haud paucæ: aut in modo,& methodo tractandi; hæc apud ſcholaſticos ferè talis erat. Super unaquaque re propoſita formabant objectiones, deinde objectionum illarum ſolutiones, quæ ſolutiones, ut plurimùm diſtinctiones tantùm erant; cùm tamen ſcientiarum omnium robur,inſtar faſcis illius ſenis, non in ſingulis bacillis, ſed in omnibus vinculo conjunctis conſiſtat.Etenim ſymmetria ſcientiæ, ſingulis ſcilicet partibus ſe invicem ſuſtinentibus,eſt,& eſſe debet, vera atque expedita ratio refellendi objectionis minorum gentium: Contrà,ſi ſingula axiomata, tanquam baculos faſcis ſeorſim extrahas, facilè erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: ut quod de Senecâ dictum erat,*verborum minutiis rerum frangit pondera*;verè de ſcholaſticis uſurpari poſſit,*quæſtionum minutiis ſcientiarum frangunt robur.* Num non in aulâ ſpatioſa conſultius foret,unum accendere cereum, aut lychnuchum ſuſpendere, variis luminibus inſtructũ, quo omnia ſimul perluſtrentur, quàm in ſingulos angulos quaquaverſus exiguam circumferre lucernam? Atqui non abſimilis eſt eorum ratio, qui non tàm veritatem perſpicuis argumentis, authoritatibus,comparationibus, exemplis illuſtrare nituntur; quàm in hoc ſolùm incumbunt, ut minutos quosq; ſcrupulos eximant,& captiunculas expediant,& dubitationes ſolvant; hoc pacto quæſtionem ex quæſtione gignentes; quemadmodum fit in ſuperiori ſimilitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata,alios circumquaque deſtituat,& obſcuret. Adeò ut ſcyllæ fabula, ad vivum exprimat, hoc genus philoſo-

loſophiæ; cujus os & pectus virginem formoſam præferebant, infra verò fuiſſe ajunt,

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

Sic generalia quædam apud ſcholaſticos invenias, quæ pulchra ſunt dictu, & non perperàm inventa; ubi autem ventum fuerit ad diſtinctiones, deciſioneſque, pro fæcundo utero, ad vitæ humanæ commoda, in portentoſas, & latrantes quæſtiones deſinunt. Itaque minimè mirum, ſi hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contemptui obnoxiũ fuerit, qui ferè ſolent, veritatem propter controverſias circa eam motas aſpernari, atque exiſtimare eos errare omnes, qui nunquam inter ſe conveniant; cumque videant doctos homines inter ſe digladiari, de rebus nullius momenti, facilè illud Dionyſii Syracuſani arripiunt, *Verba iſta ſunt ſenum otioſorum.* Nihilominùs certiſſimum eſt, ſi modo ſcholaſtici, ad inexplebilem ſitim veritatis, & continuam agitationẽ ingenii, varietatem, & multiplicitatem lectionis, & contemplationum adjunxiſſent, inſignia profectò illi extitiſſent lumina, omneſque artes, & ſcientias mirificè provexiſſent. Hactenus de ſecunda literarum intemperie.

Ad tertiã quod attinet, quæ ad falſitatem, & mendacium ſpectat; una hæc omniũ turpiſſima eſt, quippe quæ ipſam naturam, animamque deſtruit ſcientiæ, quæ nihil aliud eſt, quàm veritatis imago. Nam veritas eſſendi, & veritas cognoſcendi, idem ſunt; nec plus à ſe invicem differunt, quàm radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potiùs duplicatum eſt, impoſtura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit; quæ licet videantur diſcrepantis naturæ, alteraque à calliditate quadam, altera à ſimplicitate pro-

Digitized by Google

profecta plerunque tamen coëunt. Ut enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito, nam garrulus idem eſt.

innuendo, qui curioſus eſt, eũdem eſſe & futilem; pariter fit, ut qui facilè credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fama, rumoribus, ut qui citò iisdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit, quod Tacitus prudenter innuit his verbis *fingunt ſimul creduntque*, adeò finitimæ ſunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi, recipiendique omnia (licet levi authoritate munita) facilitas, duorum generum eſt pro ratione ſubjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi, ſive facto (ut loquuntur Juriſconſulti) aut dogmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimento, hic error affecerit ex Eccleſiaſticis hiſtoriis nonnullas; quæ nimis faciles ſe præbuerunt, in prodendis tranſcribendisq; miraculis, à martyribus, eremitis, anachoretis, & aliis ſanctis viris; atque ab eorum reliquiis, ſepulchris, ſacellis, imaginibus, editis. Eodem modò in naturali hiſtoria, videmus multa temerè, ac parùm cum delectu, aut judicio recepta, & deſcripta; ut liquet ex ſcriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis & fabuloſis narrationibus paſſim ſcatent, iisque non ſolùm incertis, & neutiquam probatis, ſed perſpicuè falſis, & manifeſtò convictis: ingenti Philoſophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & ſobrios. In quo ſanè eluceſcit Ariſtotelis ſapientia, & integritas, qui cum diligentem ſcripſerit, atque accuratam hiſtoriam animalium, tàm parcè ficta, aut fabuloſa admiſcuerit: quin potiùs *auditiones admirandas*, quas memoratu dignas judicavit, in unum commentariolum

lium conjecit:prudenter perpendens, perſpicuè vera, (quæ tanquam baſis experientiæ ſolida, Philoſophiæ & ſcientiis ſubſterni poſſint) haud temerè eſſe cum rebus ſuſpectæ fidei miſcenda: & rursùs etiam rara, atque inſolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omninò eſſe ſupprimenda, neque memoriæ poſterorum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non hiſtoriæ, aut narrationibus, ſed artibus & opinionibus tribuitur, duplex eſt: aut cum artibus ipſis, aut cum authoribus in arte nimiùm credimus. Artes ipſæ, quæ plus habẽt ex phantaſiâ, & fide, quàm ex ratione, & demonſtrationibus, ſunt præcipuè tres, *Aſtrologia, Naturalis Magia, & Alchimia*, quarum tamen fines non ſunt ignobiles. Profitetur enim Aſtrologia ſuperiorum in inferiora, influxum & dominatum recludere. Magia ſibi proponit naturalẽ Philoſophiam, à varietate ſpeculationum; ad magnitudinem operum revocare. Chymica in ſe ſuſcipit, partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent & implicantur, ſeparare & extrahere: corporaque ipſa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tàm in Theoriâ illarum artium, quàm in praxi, erroris, & nugarum plenæ ſunt. Neque adeò traditio ipſarum, ut plurimum, candida eſt, ſed artificiis & latebris munita. Chymicæ tamen hoc certè debetur, quod verè comparari poſſit agricolæ apud Æſopum, qui è vitâ exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnam auri in vineâ, nec ſatis meminiſſe quò loco defoſſam, reliquiſſe*: Qui cùm vineam diligenter ligonibus ubique invertiſſent, aurum quidem repererunt nullum, ſed tamen vindemiam inſequentis anni propter

Digitized by Google

foſſionem circa radices vitium, tulerunt longè uberrimam: circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inventis, & experimentis, tum ad reſerãdam naturam, tum ad uſus vitæ apprimè idoneis, quaſi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos ſcientiarum authores, dictatoriâ quadam poteſtate munivit, ut edicant, non ſenatoriâ ut conſulant, ingens damnum ſcientiis intulit; tanquam præcipua cauſa, quæ tantopere illas afflixit & depreſſit, ut absque inſigni aliquò augmento, exangues jacerent. Hinc nempe factum eſt, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua ſuppleverit, & perfecerit; at in ſcientiis, primi authores longiſſimè penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruperit. Sic videmus Tormentariam, Nauticam, Typographicam, ſub initiis imperfectas, & propemodùm informes fuiſſe, & exercentibus oneroſas, temporis verò progreſſu, expolitas, & accommodas. At contrà Philoſophiæ, & ſcientiæ Ariſtotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis; in ipſis illis authoribus viguerunt, tractu temporis degenerârunt, potiùs & non minimum ſplendoris amiſerunt: Cujus rei non eſt alia ratio, quàm quod in artibus Mechanicis, ingenia multorum in unum coierunt, in artibus, & ſcientiis liberalibus, ingenia multorum ſub uno ſuccubuerunt; quem tamen ipſum ſæpenumerò ſequaces ſui, potiùs depravârunt, quàm illuſtrârunt. Ut enim aqua non aſcendet altiùs, quàm caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Ariſtotele deducta, ſupra doctrinam Ariſtotelis nunquam aſſurget. Ideoque etſi non diſpliceat regula, *oportet diſcentem credere*: huic tamen conjungendum eſt, *oportet jam edoctum*

edoctum judicio ſuo uti. Diſcipuli enim debent Magiſtris temporariam ſolùm fidem, judiciiq; ſuſpenſionem, donec penitùs imbiberint artes; non autem plenam libertatis ejurationem, perpetuamque ingenii ſervitutem. Quare, ut abſolvam hanc partem, hoc tantùm adijciam; magnis authoribus ſuus ſic conſtet honos, ut authori authorum, & veritatis parenti tempori, non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ intemperies, ſive morbos; præter quos nonnulli ſunt, non tã morbi confirmati, quàm vitioſi humores: qui tamen non adeò occulti ſunt, aut latentes, quin in multorum ſenſum, & reprehenſionem incurrant, ideoque neutiquam prætermittendi.

Horum primus eſt immodicum ſtudium duorum extremorum, antiquitatis & novitatis: Quâ in re temporis filiæ male patriſſant: ut enim tempus prolem devorat, ſic hæc ſe invicem, dum antiquitas novis invideat augmentis, & novitas non ſit contenta recentia adiicere, niſi vetera prorsùs eliminet, & reiiciat. Certè conſilium Prophetæ vera in hac re normà eſt: *State ſuper vias antiquas, & videte quænam ſit via recta, & bona, & ambulate in eâ.* Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquandiù gradum ſiſtere, & ſupra eam ſtare debeant, atque undequaque circumſpicere, quæ ſit via optima: quum autem de viâ benè conſtiterit, tunc demùm non reſtitandum, ſed alacriter progrediendum. Sanè, ut verum dicamus, *Antiquitas ſeculi juventus mundi:* Noſtra profectò ſunt antiqua tempora, cùm mundus jam ſenuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initiũ ſumendo à ſeculo noſtro.

Alius error è priori oriundus, eſt ſuſpicio quędam

& diffidentia, quæ nihil nunc poſſe inveniri autũmat, quo mundus tam diù carere potuit: ac ſi illa objectio conveniret erga tempus, quâ Lucianus impetit Jovem, cæterosque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint liberos, nullos autem ſuo ſeculo? interrogatque jocans, ecquid ſeptuagenarii jam eſſent, aut lege Pappiâ contra ſenum nuptias latá conſtricti?* ſic videntur homines ſubvereri, ne tempus effœtum jam factum ſit, & ad generationem ineptum. Quin potiùs levitas hominum, atque inconſtantia, hinc optimè perſpici poteſt, qui donec res aliqua perfecta ſit, eam mirantur fieri poſſe; poſtquam facta ſemel eſt, iterùm mirantur eam jam pridem factam non fuiſſe. Ita Alexandri expeditio in Aſiam, habita eſt initio pro vaſto, & arduo admodùm negotio; quam tamen poſteà placuit Livio in tantũ elevare, ut diceret de Alexandro, *Nil aliud, quàm benè auſus eſt vana contemnere.* Idẽ Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus, hoc fit multò frequentiùs, uti videre eſt in plerisque propoſitionibus apud Euclidem, quæ antequam demonſtrentur, miræ videntur, & quibus quis non facilè aſſenſerit; poſt demonſtrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Jureconſulti) tanquam antè perſpectas & cognitas.

Alius error ſuperiori affinis, eſt eorum, qui omniũ ſectarum, atque Hæreſium veterum, poſtquam excuſſæ fuiſſent, & ventilatæ, optimam ſemper obtinuiſſe, poſthabitis aliis, exiſtimant. Itaque putant, ſi quis de integro inſtitueret inquiſitionem, & examẽ, non poſſet non incidere in aliquas ex reiectis opinionibus, & poſt rejectionem amiſſis, & obliteratis: quaſi verò multitudo, aut etiam ſapientes multitudinis de-

Digitized by Google

nis deliniendæ gratiâ, nõ illud ſæpè probârint, quod populare magis, atque leve ſit, quàm quod ſolidum, atque altè radices agens. Tempus ſiquidem ſimile eſt fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, ſolida autem, & pondus habentia ſubmergit.

Alius error à reliquis diverſus, eſt præmatura atq; proterva reductio doctrinarum in artes, & methodos; quod cùm fit, plerunque ſcientia aut parùm, aut nihil proficit. Nimirùm ut Ephebi, poſtquam membra & lineamenta corporis ipſorum, perfectè efformata ſunt, vix ampliùs creſcunt: ſicut ſcientia quamdiù in Aphoriſmos, & obſervationes ſpargitur, creſcere poteſt, & exurgere; ſed methodis ſemel circumſcripta, & concluſa, expoliri forſan & illuſtrari, aut ad uſus humanos edolari poteſt, non autem porrò mole augeri.

Alius error ſuccedens ipſi, quem poſtremò notavimus, eſt, quod poſt ſingulas ſcientias, & artes, ſuas in claſſes diſtributas, mox à pleriſque, univerſali rerum cognitioni, & Philoſophiæ primæ renũciatur; quod quidem profectui doctrinarum inimiciſſimũ eſt. Proſpectationes fiunt è turribus, aut locis præaltis, & impoſſibile eſt, ut quis exploret, remotiores, interioresq; ſcientiæ alicujus partes, ſi ſtet ſuper plano ejusdem ſcientiæ, neque altioris ſcientiæ veluti ſpeculam conſcendat.

Alius error fluit ex nimiâ reverentiâ, & quaſi adoratione intellectus humani; unde homines abduxere ſe à contemplatione naturæ, atque ab experientiâ, in propriis meditationibus, & ingenii commentis ſusque deque volutantes. Cæterùm præclaros hos opinatores, & (ſi ita loqui licet) Intellectualiſtas, qui tamen pro maximè ſublimibus, & divinis philoſophis

haberi ſolent, rectè Heraclitus perſtrinxit, *Homines,* inquit, *quærunt veritatem in Microcoſmis ſuis, non in mũdo majori.* Reſpuunt enim quaſi Abecedarium naturæ, primumq; in operibus divinis tyrocinium: quod ſi non facerent, potuiſſent fortaſsè gradatim & ſenſim, poſt literas ſimplices, & deinceps ſyllabas, ad textum & volumen ipſum creaturarum expeditè legendum aſcendere. At illi contrà, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant ſuos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus meritò & ſuaviter decipiuntur.

Alius error huic poſteriori finitimus eſt, quod homines ſæpiùs imbuant, & inficiant meditationes, & doctrinas ſuas, opinionibus quibusdam, & conceptibus propriis, quos potiſſimum in admiratione habent; aut artibus, quibus maximè addicti, & conſecrati ſunt; cætera omnia illis deliciis inficientes, & quaſi intingentes, licet fuco admodùm fallaci. Sic ſuæ Philoſophiæ immiſcuit Plato Theologiam, Ariſtoteles Logicam, ſecunda Schola Platonis, (Proclus ſcilicet & reliqui) Mathematicas. Iſtas enim artes ſolebant illi, tãquam filiolos ſuos primogenitos ſuaviari. At Chymici è paucis experimentis, ad foculum & fornacem, novam Philoſophiam excuderunt. Et Gilbertus popularis noſter Philoſophiam aliam ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cùm varias opiniones de naturâ animæ recẽſens, tandem in Muſicum incidiſſet, qui animam eſſe Harmoniam ſtatuebat, facetè dixit, *hic ab arte ſuâ non receſsit.* Sed de hoc genus erroribus, appoſitè & prudenter, ait Ariſtoteles. *Qui reſpiciunt ad pauca, de facili pronunciant.*

Alius error eſt impatientia dubitandi, & cœca feſtinatio decernendi, absque debitâ, & adultâ ſuſpen-

ſione

ſione judicii. Nam bivium contemplationis,non eſt diſſimile bivio actionis, à veteribus ſæpiùs memorato: cujus altera via,initio plana & facilis erat,fine autem impervia; altera ingredienti aſpera erat, & confragoſa,ubi paulò proceſſeris, expedita,& æquabilis; haud ſecùs in contemplationibus, ſi quis à certis ordiatur,indubia deſinet;ſin à dubiis incipiat, eaq; aliquandiu patienter toleret,in certis exitum reperiet.

Similis error ſe oſtendit in modo tradendi doctrinam,qui,ut plurimum, eſt imperioſus & Magiſtralis,non ingenuus& liberalis,ita demùm compoſitus, ut potiùs fidem imperet, quàm examini ſubiiciatur. Non negaverim in ſummariis libellis, ad praxin deſtinatis,hanc formulam ſcribendi retineri poſſe, verùm in juſtis tractatibus de ſcientiis utrumque extremum vitandum cenſeo, tàm Vellei Epicurei, nil tàm metuentis, quàm ne dubitare de re aliquâ videtur; quàm Socratis, & Academiæ, omnia in dubio relinquentium. Candori potiùs ſtudendum,resque majore aut minore contentione tradendæ, prout rationũ momentis parciùs,aut pleniùs ſint probatæ.

Alii errores ſunt in ſcopis,quos homines præfigũt ſibi,& in quos conatus ſuos,& labores dirigũt. Cùm enim diligentiores literarum Coryphæi, ad id collimare debeant pręcipuè,ut arti,quam profitentur,aliquid præclarum adjiciant: hi contra in ſecundis tantummodò conſiſtere ſat habent,vel ſubtilis interpretis, vel antagoniſtæ vehementis & nervoſi, vel methodici abbreviatoris nomen ambientes: unde reditus & vectigalia ſcientiarum augeri poſſunt, patrimonium & fundus minimè.

Omnium autem graviſſimus error in deviatione ab ultimo doctrinarũ fine conſiſtit. Appetunt enim

Digitized by Google

homines ſcientiam, aliiex inſitâ curioſitate, & irrequietâ: alii animi causà, & delectationis, alii exiſtimationis gratiâ: alii contentionis ergô, atque ut in diſſerendo ſuperiores ſint: plerique propter lucrum & victum: pauciſſimi, ut donum rationis divinitùs datum in uſus humani generis impendant. Planè, quaſi in doctrinâ quæreretur lectulus, in quo tumultuans ingenium, & æſtuans requieſceret: aut Xyſtus ſive Porticus, in quo animus deambularet liber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de quâ mens ambitioſa, & ſuperba deſpectaret: aut arx, & propugnaculū ad contentiones, & prælia: aut officina ad quæſtum, & mercatum: Et non potiùs locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriā, & vitæ humanæ ſubſidium. Hoc enim illud eſt, quod reverà doctrinam, atque artes condecoraret, & attolleret, ſi contemplatio, & actio, arctiore, quàm adhuc vinculo copularentur. Quæ certè conjunctio talis foret, qualis eſt ſupremorum duorum Planetarum Syzygia cùm Saturnus quietis, & contemplationis Dux, cum JoveDuce Societatis, agendique conſpiret. Quanquam cum de praxi, atq; actione loquor, nullo modo ad doctrinam profeſſoriam, & lucroſam innuo: Neque enim me fugit, quantopere hoc ipſum, progreſſionem doctrinæ, & amplificationem moretur: perindè quidem, ut aureum malum, antè oculos Atalantæ projectum, quod ut tollat dum flectit ſe, curſus intereà impeditur.

Declinat curſus, aurumque volubile tollit.

Neque rursùs mihi in animo eſt, quod de Socrate dictum erat, *Philoſophiam devocare de cœlo, ut tantummodò verſaretur in terris*; hoc eſt, Phyſicam ſeponi, ut Moralis Philoſophia, & Politica celebraretur ſola; ſed

ſed quemadmodum cœlum & terra ſimul conſpirãt, & conſentiunt;ad hominum tuendam vitam, atque juvandam;ita ſanè hic finis eſſe debet utriusque Philoſophiæ,ut reiectis vanis ſpeculationibus, & quicquid inane,ac ſterile eſt, conſervetur quicquid ſolidum eſt,ac fructuoſum;ut hoc pacto,ſcientia non ſit tanquam ſcortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla,ad quæſtum;ſed tanquam ſponſa,ad generationem,fructum,atque ſolatium honeſtum.

Jam explicaſſe videor,& quaſi diſſectione quâdam aperuiſſe, vitioſos illos humores, aut ſaltem eorum præcipuos,qui non ſolùm obſtitere profectui literarum, verùm etiam culpandis iisdem anſam dedêre. Quod quidem ſi nimis ad vivum fecerim,meminiſſe oportet, *Fidelia vulnera amantis, ſed doloſa oſcula malignantis.* Utcunque,hoc certè mihi videor aſſecutus, ut merear fidem in ſequenti præconio, cum in ſuperiori cenſurâ tàm liberè egerim. Neque tamen in animo eſt mihi, Panegyricum literarũ ſcribere, aut hymnum Muſis præcinere,licet forſitan diu jam ſit, ex quo ſacra earum ritè celebrata ſint: ſed conſilium eſt abſque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res pondus, excipere & perpendere, verumque ejus valorem & pretium,ex teſtimoniis divinis atque humanis exquirere.

Primò igitur quæramus dignitatem ſcientiæ in archetypo,ſive exemplari:id eſt in attributis, atq; actis Dei, quatenus revelantur homini,& ſobriè indagari poſſunt. Quâ in re non competit appellatio doctrinæ,cum omnis doctrina ſit ſcientia acquiſita: nulla autem cognitio in Deo acquiſita eſt, ſed originalis. Itaque aliud quærendum eſt nomen, *Sapientia* ſcilicet,ut ſacræ ſcripturæ eam indigitant.

Digitized by Google

Sic autem ſe res habet:in operibus creationis, duplicem virtutis divinæ emanationem videmus, quarum una ad potentiam refertur,altera ad ſapientiam: Illa præcipuè cernitur in creandâ mole materiæ,hæc in pulchritudine formæ diſponendâ. Hoc poſito notandum eſt,nihil in creationis hiſtoriâ obſtare, quin fuerit confuſa illa cœli terræque maſſa, & materia, unico temporis momento creata, cui tamen diſponendæ,digerendæque ſex dies fuerunt attributi:adeò ſignanter Deus opera potentiæ, ac ſapientiæ diſcriminavit. Cui accedit,quod de materiæ creatione,memoriæ proditum non ſit,dixiſſe Deum, *fiat cœlum & terra,* ſicut de ſequentibus operibus dictum eſt: ſed nudè atque actualiter, *Deus creavit cœlum & terram*: ita ut materia videatur, tanquam manu facta, formæ verò introductio ſtilum habeat legis, aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos, quorum natura dignatione eſt Deo proxima. Videmus in ordinibus Angelorum (quatenus fides adhibenda cœleſti illi Hierarchiæ,quæ Dionyſiii Areopagitę nomine evulgatur) primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos ſcilicet amoris; ſecundum *Cherubim*, Angelos illuminationis:tertium autem locum, & ſequentes,*Thronis, Principatibus*, cæteriſque Angelis potentiæ, & miniſterii concedi: ut ex hoc ipſo ordine,ac diſtributione clarum ſit,Angelos ſcientiæ,& illuminationis,angelis imperii & potentiæ præponi.

A ſpiritibus,& intelligentiis, ad formas ſenſibiles & materiatas deſcendentes, legimus primam formarum creatarum fuiſſe lucem; quæ in naturalibus & corporeis,ſcientiæ in ſpiritualibus atque incorporeis reſpondet.

Sic in diſtributione dierum, videmus diem, quâ requie-

requievit Deus,& contemplatus eſt opera ſua, benedictam fuiſſe ſupra omnes dies, quibus creata eſt, & diſpoſita fabrica univerſi.

Poſt creationem abſolutam, legimus hominem collocari in Paradiſo,ut illic operaretur: quod quidẽ opus, aliud eſſe non poterat, quàm quale pertinet ad contemplandum;hoc eſt, cujus finis, non ad neceſſitatem aliquam,ſed ad delectationem, & activitatem ſine moleſtiâ,referri poſſit:cùm enim tunc temporis, nulla potuerit eſſe creaturæ reluctatio, nullus *ſudor vultus*,neceſſariò ſequitur actiones humanas, ad voluptatem,& contemplationem, non ad laborem,aut opus comparatas fuiſſe. Rursùs primæ hominis actiones,quas in Paradiſo exercuit, duas ſummarias ſciẽtiæ partes complexæ ſunt: hæ erant,inſpectio creaturarum, & impoſitio nominum. Nam ſcientia illa, quæ lapſum introduxit (quod & ante monuimus) non erat naturalis ſcientia circa creaturas, ſed moralis ſcientia de bono & malo ; ex hâc ſuppoſitione, quod Dei mandata, aut vetita, non eſſent principia boni & mali, ſed quod alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, ſcilicet ut totaliter à Deo deficeret,& ſibi ipſi, ſuoque arbitrio prorsùs inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ ſtatim poſt lapſum contigere. Videmus(ut innumera ſunt ſacrarum ſcripturarum Myſteria,ſalvâ ſemper veritate hiſtoricâ & literali) imaginem duarum vitarum, contemplativæ nimirum & activæ,in perſonis Abelis & Caini, inque eorum inſtitutis,& primitivis vivendi rationibus delineatam:quorum alter Paſtor erat (qui propter otiũ & quietem,liberumque cœli aſpectum, typus eſt vitæ Theoricæ) alter agricola (laboribus ſcilicet fatigatus,

gatus,& aſpectu in terram defixus.) Ubi cernere eſt, favorem, electionemque divinam, ad paſtorem acceſſiſſe,non ad agricolam.

Sic ante diluvium,ſacri faſti,inter pauciſſima,quę de eo ſeculo memorantur, dignati ſunt memoriæ prodere,inventores Muſicæ, atque operum metallicorum. Sequenti ſeculo poſt diluvium, graviſſima pœna,quâ Deus humanam ſuperbiam ultus eſt, fuit confuſio linguarum,quâ doctrinę liberum commercium,& literarum ad invicem communicatio maximè intercluſa eſt.

Deſcendamus ad Moſem legislatorem,& primum Dei Notarium, quem ſcripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus eſſet omnis doctrinæ Ægyptiorum.* Quæ quidem gens inter vetuſtiſſimas mundi ſcholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium ſacerdotem dicētem Soloni; *Vos Græci ſemper pueri eſtis, nullam vel ſcientiam antiquitatis,vel antiquitatem ſcientiæ habentes.* Perluſtremus cæremonialem legem Moſis,reperiemusque præter Chriſti præfigurationem, diſtinctionem populi Dei à gentibus, exercitium obedientiæ,aliosque ejusdem legis uſus ſacros,nonnullos doctiſſimorum Rabbinorum, haud inutilem circa eam navaſſe operam,ut ſedulò eruerent, quandoque naturalem; quandoque moralem ſenſum ceremoniarum,& rituum.Exempli gratiâ,ubi de leprâ dicitur,*Si effloruerit diſcurrens Lepra,homo mundus erit, & non recludetur:ſin caro viva in eo erit,immunditiæ condemnabitur, & ad ſacerdotis arbitrium ſeparabitur.* Ex hâc lege colligit unus eorum axioma in naturâ; *Putredinem peſtilentiorem eſſe,ante,quàm poſt maturitatem.* Alius morale documentum elicit,*homines flagitiis undiq; coopertos, minùs corrūpere publicos mores, quàm mediocri-*

diocriter, & ex parte tantùm malos: adeò ut ex hoc, & ſimilibus locis ejus legis, præter ſenſum Theologicum, haud pauca ad Philoſophiam ſpectantia ſpargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Jobi librum, diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philoſophiæ Myſteriis deprehendet Exempli gratiâ; circa Coſmographiam, & rotunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.* Ubi penſilis terra polus Arcticus, & cœli convexitas in extimis, haud obſcurè inſinuantur. Rursùs circa Aſtronomiam, & Aſteriſmos, illis verbis, *Spiritus ejus ornavit cœlos. & obſtetricante manu ejus eductus eſt Coluber tortuoſus.* Et alio loco, *nunquid conjungere valebis micantes ſtellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare?* ubi immota cõfiguratio ſtellarum fixarum, paribus intervallis ſemper inter ſe diſtantium, elegantiſſimè deſcribitur. Item alio loco, *qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & Interiora Auſtri.* Ubi iterùm innuit depreſſionem antarctici poli, eamque deſignat nomine *interiorum Auſtri*, quia Auſtrales ſtellæ noſtro Hemiſphærio nõ cernuntur. Circa generationem animalium: *Annon ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum coagulaſti me?* &c. Circa rem metallicam, *habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur, ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore in æs vertitur.* Et ſequentia in eodem capite.

Pariter & in perſonâ Regis Salomonis, videmus donum ſapientiæ, tum in petitione ipſius, tum in cõceſſione divinâ, omnibus terrenæ, & temporalis felicitatis bonis prælatum. Virtute cujus doni, & conceſſionis, Salomon egregiè inſtructus, non ſolùm

ſcripſit

ſcripſit inſignes illas Parabolas, ſive Aphoriſmos de divinâ, atque morali Philoſophiâ; verùm etiam compoſuit naturalem hiſtoriam omnium vegetabilium, *A cedro ſuper montem, usq; ad muſcum ſuper murum,* (qui nihil eſt aliud, quàm rudimentum plantæ putredinis & herbæ medium) omniumque etiam, quæ reſpirant, & moventur. Imò idem Rex Salomon, quãvis excelluerit opibus, magnificentiâ ædificiorũ, claſſe, famulitio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex iſto gloriæ ſegete, ſibi ipſi decerpit, aut aſſumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim diſertè ait; *Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria Regis inveſtigare ſermonem.* Ac ſi divina Majeſtas innoxio illo, & benevolo puerorum ludo delectaretur, qui ideò ſe abſcondunt, ut inveniantur: quaſique etiam nihil eſſet honorificentius Regibus, quam, Dei colluſores eſſe in eodem ludo; præſertim cùm tot ingeniis imperent, tantasque opes præſtò habeant, quibus omnis ſecreti inveſtigatio abſolvi poſſit.

Nec verò aliter hæc diſpenſavit Deus, poſtquam Salvator noſter in mundum veniſſet. Ille enim priùs, potentiam oſtendit ſuam, in profligandâ ignorantiâ, ubi cum doctoribus, & ſacerdotibus diſſereret in Templo, quam in ſubjugandâ naturâ, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque ſpiritus ſancti, præcipuè adumbratus, atque expreſſus fuit in ſimilitudine, ac dono linguarum, quæ ſunt duntaxat *vehicula ſcientiæ.*

Ita in ſeligendis illis inſtrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem diſſeminandam, initiò homines evocavit planè indoctos, & illiteratos, prꝫterquam quod Spiritus Sancti afflatu inſtructi fuiſſent; quo eviden-

tius

tiùs virtutem ſuam immediatam, & divinam declararet, omnemque humanam ſapientiam deprimeret. Quamprimùm autem conſilium ſuum in hâc parte perimpletum eſſet, mox in proximâ ſucceſſione temporum, divinam veritatem ſuam, aliis doctrinis veluti pediſſequis comitatam, in mundum immiſit. Itaque D. Pauli calamus, (qui inter Apoſtolos ſolus literatus fuit) in ſcripturis Novi Teſtamenti, præcipuè à Deo adhibitus eſt.

Sic & novimus complures ex antiquis Epiſcopis & patribus, egregiè fuiſſe in omni Ethnicorum eruditione verſatos. Adeò ut edictum Juliani, quo cautum eſt, ne Chriſtiani ad Scholas, & Gymnaſia mitterentur; pernicioſior machina, ad expugnandam fidem Chriſtianam, quàm cruentæ ſuperiorum Imperatorum perſecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Epiſcopi Romani (cæterà viri egregii) æmulatio, & invidentia, qui Ethnicorum authorum, & antiquitatum memoriam obliterare ſtudebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta eſt. Quinimò ſola Chriſtiana Eccleſia, inter inundationes Scytharum à plagis Septẽtrionalibus, & Sarracenorum ab Orientalibus, pretioſas gentilis eruditionis reliquias, jamjam funditùs perituras, ſinu & gremio ſuo conſervavit. Nuper etiam intueri licet Jeſuitas, (qui partim ſtudio proprio, partum ex æmulatione adverſariorum, literis ſtrenuè incubuerunt) quantum ſubſidii, viriumque, Romanæ ſedi reparandæ, & ſtabiliendæ attulerint.

Quare ut abſolvam hanc partem, duo ſunt præcipua officia, & miniſteria præter ornatum, & illuſtrationem, quæ fidei religionique humaniores literæ perſolvunt. Unum, quod efficacia ſint incitamenta,

ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam: ſicut enim Pſalmi, & aliæ ſcripturæ, crebrò nos invitant ad contemplationem, prædicationemq; magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, ſi tantùm in eorum ſpecie externâ; ſic ut ſenſibus noſtris ſeexhibent, hæreremus; eandem faceremus injuriam Majeſtati divinæ, ac ſi de opulentiâ, & copiâ nobiliſſimi Gemmarii, ex iis quæ palàm exponuntur in pergulâ, judicaremus. Alterum; quod ſingulare remedium, antidotumque exhibeat Philoſophia; contra infidelitatem & errores. Nam Salvator noſter inquit, *Erratis neſcientes ſcripturas & potentiam Dei.* Vbi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primò volumen ſcripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum poſterior, veluti clavis eſt prioris, non ſolùm intellectum noſtrum aperiens, ad genuinam ſcripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis, & legibus ſermonis exprométdam; Sed porrò etiam præcipuè fidem noſtram reſerans, ut in ſeriam ingrediamur omnipotentiæ divinæ meditationem, cujus characteres maximè inſculpti eius operibus, & inciſi ſunt. Tantum de divinis teſtimoniis, ac judiciis, pro vera dignitate, & pretio doctrinæ, dictum eſt.

Quantum ad humana teſtimonia, & argumenta, tam latus aperitur campus, ut in tractatu hoc brevi, & preſſo, delectum potius adhibere deceat, quàm copiam. Primò itaque ſummus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem, cultumque conſequi: (Quod quidem Chriſtianis eſt tanquam fructus vetitus:) Nunc verò loquimur ſeparatim de judiciis humanis. Itaque (ut cœpimus dicere) apud Ethni-

Ethnicos,ille quem Græci *Apotheoſin*, Latini *Relationem inter Divos* vocarunt, ſupremus honor fuit, qui homini ab homine tribui poſſet: præſertim ubi non ex decreto,aut edicto aliquo imperii (ut Cæſaribus apud Romanos) ſed ex opinione hominum, & fide interna,ultrò deferretur. Cujus honoris tàm excelſi, gradus quidam erat,& terminus medius. Quippe ſupra Hamanos honores, Heroici numerabantur, & divini;in quorum diſtributione hunc ordinem tenuére veteres. Rerumpub.conditores,Legislatores,Tyrannicidæ, Patres Patriæ; quique in rebus civilibus optimè meruerunt, inſigniti ſunt titulo Heroum tãtùm,aut Semideorum,quales fuere *Theſeus, Minos, Romulus,* cæterique: Ex altera parte, inventores & authores novarum artium; quique vitam humanam novis commodis,& acceſſionibus dotarunt, ſemper conſecrati ſunt inter Deos ipſos majores, quod *Cereri, Baccho, Mercurio, Apollini*, & aliis contigit. Quod certè jure,& ſano cũ judicio factum eſt. Nam priorũ benemerita intra unius ætatis, aut nationis limites, ferè coercentur;nec abſimilia ſunt imbribus tempeſtivis,& benignis, qui quamvis frugiferi ſint, atque optabiles,tamen pro illa tempeſtate tantùm, qua decidunt, atque pro amplitudine tractus terræ, quam irrigant,utiles ſunt;poſteriorum verò beneficia, ut ipſius ſolis,& cœleſtium munera, temporibus perpetua,locis infinita ſunt: Illa rursùs, cum contentione, & perturbatione,ut plurimùm conjuncta ſunt; hæc habent verum characterem divinæ præſentiæ, veniuntque in *aurâ leni*,absque tumultu,aut ſtrepitu.

Neque ſanè doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis,quæ homo homini infert, multum cedit illi alteri, in ſublevandis humanis ne-

Digitized by Google

ceſſitatibus, quæ ab ipsâ naturâ imponuntur. Atque hoc genus meriti, optimè adumbratum fuit ſub illâ fictâ narratione, de Theatro Orphei; ubi ſingulæ beſtiæ, avesque congregatæ ſunt, quæ appetituum ſuorum innatorum immemores, prædæ, ludi, pugnæ, amicè placidèque unà ſtetêre, Citharæ concentu, & ſuavitate captæ Cujus ſonus ubi aut ceſſaret, aut majori ſonitu obrueretur, omnes illicò animãtes ad ingenium redibant. Quâ in fabulâ eleganter deſcribuntur ingenia, & mores hominum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiu aures præbent, præceptis & ſuaſionibus religionis, legum, Magiſtrorum, in libris, ſermonibus, & concionibus, eloquenter & ſuaviter modulantibus, tam diù pacem colunt, & ſocietatem; ſin iſta ſileant, aut ſeditiones, & tumultus obſtrepant, omnia diſſiliunt, & in Anarchiam, atq; confuſionem relabuntur.

Sed enim hoc clariùs cernitur, cùm Reges ipſi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi ſint. Ut ut enim ſuis addictus nimiùm partibus videatur, qui dixit, *tum demùm Reſp. fore felices, cùm aut Philoſophi regnant, aut Reges philoſophantur*; Hoc tamen experientiâ notum eſt, ſub eruditis Principibus, & cuſtodibus Reipub. ſecula maximè felicia fuiſſe. Quamvis enim Reges ipſi, ſuos habeant errores & vitia, affectibus ſcilicet & pravis conſuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum ſi accedat lumen, anticipatæ quædam notities, religionis, prudentiæ, honeſtatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili exceſſu, & errore refrænant; aurem ſemper vellentes, etiam cùm Cõſiliarii, & Domeſtici ſilent. Quin Senatores ipſi, & Conſiliarii, qui

literis

Digitized by Google

literis exculti ſunt, ſolidioribus innituntur principiis, quàm qui ab experientiâ tantùm edocti ſunt; illis ex longinquo proſpicientibus pericula, & maturè propulſantibus, cùm iſti tantùm ex propinquo, & cominùs ſapiant, nihil videntes, niſi quod imminet, & tunc demùm agilitate ingenii ſui, ſe in ipſo periculorum articulo, expedire, & eripere poſſe confidentes.

Quæ felicitas temporum ſub eruditis Principibus (ut ſemper brevitati ſtudeam, adhibens non niſi lectiſſima quæque exempla, & maximè illuſtria) præcipuè cernitur eo in ſeculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, usque ad Imperium Commodi defluxit; ſucceſſionem ſex Principum eruditorum, aut certè eruditioni impensè faventium, complectente; omniumque, ſi temporalia bona ſpectemus, quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longè florentiſſimo. Id quod Domitiano, pridie ejus diei, quo interfectus eſt, in ſomnis præmonſtratum erat. Quippe qui videre viſus eſt, *Caput aureum ſibi pone cervicem enatum eſſe*: Quod ſanè vaticinium, aureis illis ſubſequentibus ſeculis, adimpletum eſt; De quibus ſigillatim, ſed breviſſimè, verba faciam.

Nerva vir dictus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris, & quaſi diſcipulus, qui etiam ferè expiravit, in verſu illo Homeri:

Telis Phœbe tuis lachrymas ulciſcere noſtras.

Trajanus non ipſe quidem doctus, ſed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum inſtitutor, & in cujus aulâ (licet Imperatoris Bellicoſi) Profeſſores & Pædagogos gratioſiſſimos fuiſſe, memoriæ proditum eſt. *Adrianus* curioſiſſimus mortalium, & inexplebilis omnis varietatis, & Secreti inveſtigator. *Antoninus* ſubtilis & quaſi Scholaſticus,

Digitized by Google

undè etiam *Cymini*{*ſector* vocatus eſt. Ex *Divis Fratribus*, autem *Lucius Commodus* molliori literarum genere eruditus: *Marcus* etiam cognomine ipſo Philoſophus. Hi Principes, ut doctiſſimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementiſſimus Imperator, quique, ſi nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperârunt, & belli & pacis artibus maximè florens: Idem Imperii fines longiſſimè protulit; Idem vim Dominationis modeſtiſſimè cohibuit: Maximorum etiam extructor operum, undè à *Conſtantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus eſt, propter nomen ejus tot parietibus incîſum. *Adrianus* temporis ipſius æmulus: Injurias enim & ruinas temporis, in quoquo genere, curâ & munificentiâ ſuâ, reparavit. *Antoninus*, (ut etiam appellatus eſt) vir maximè *Pius*, nativâ quadam & inſita bonitate, omnibus ordinibus gratus, cujusque regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* fratri quidem bonitate cedens; reliquos Imperatores plurimos ſuperans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis compoſitus, cuique ſcurra ille, in convivio Deorum, nihil habuit, quod obiiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hac itaque continua ſex Principum ſerie, videre cuivis liceat, feliciſſimos fructus doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Jam verò doctrina, non in civilia tantùm, atque artes pacis, influxum habet, ſed & in militari virtute exercet vim ſuam ac potentiam; ut clarè perſpicitur in exemplis Alexandri Magni, & Cæſaris Dictatoris; Quorum anteà obiter meminimus, nunc verò ea pauló fuſiùs retractabimus: horum virtutes militares, & res in bello geſtas, ſupervacaneum eſſet notare, aut

re, aut recenſere, cùm in eo genere mundi miracula extiterint: ſed de amore ipſorum, & ſtudio erga literas, nec non in iisdem excellentia propria, non alienum erit, ſi pauca ſubjungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctusque ab Ariſtotele, (Philoſopho certè magno) qui nonnullos è libris ſuis Philoſophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquam diſcedebat Calliſthenes, aliique pereruditi viri, qui caſtra ſequebantur, & perpetui erant, omniū ejus itinerum & expeditionum comites: quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquidò demonſtrant: veluti invidia, qua dignam cenſuit Achillis fortunam, quod geſtarum rerum, laudumque ſuarū, Homerum præconem invenerat. Judicium de pretioſa Darii arcula, inter reliqua ſpolia reperta, de qua cùm quæſtio moveretur, quidnam potiſſimùm dignum eſſet, quod in ea aſſervaretur, ipſe, cùm alii alia dicerent, pro Homeri operibus ſententiam tulit. Epiſtola objurgatoria ad Ariſtotelem miſſa, poſtquam libros Phyſicorum edidiſſet, in qua expoſtulat, quod Philoſophiæ Myſteria evulgaſſet; ſimulque reſcribit, malle ſe omnibus doctrina & cognitione, quàm potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc ſpectant. Ipſe verò, quàm egregiè animum excoluiſſet doctrina in omnibus ejus dictis, & reſponſis apparet, vel potiùs refulget, eruditione pleniſſimis; in quibus, licet numero pauca ſint, quæ adhuc ſuperſint, ſingularum ſcientiarum veſtigia altè impreſſa reperias.

In Moralibus obſervetur primò Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (ſi placet) ſi fortè non unam ex graviſſimis quæſtionibus moralis Philoſophiæ, conſtituat: *Vtrum qui fruitur externis bonis,*

nis, felicior ſit, an qui contemnit? cùm enim Diogenem cerneret, tàm parvo contentum, converſus ad circumſtantes, qui ejus conditionem ſubſannabant, *Niſi eſſem*, inquit, *Alexander, optarem eſſe Diogenes.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cùm diceret, *plus erat quod Diogenes nollet accipere, quàm quod Alexander poſſet dare.*

In naturalibus, obſervetur illud, quod crebrò uſurpabat, *In duabus ſe rebus, mortalitatem ſuam maximè percipere, ſomno & libidine*: quod ſanè dictum ex intima naturali Philoſophia depromptum eſt, non tam Alexandrum, quàm Ariſtotelem, aut Democritum ſapiens, cùm tam indigentia, quàm redundantia naturæ, per illa duo deſignata, mortis ſint tãquam Arrhabones.

In Poëticis, obſervetur dictum illud, quum ſanguine è vulneribus ejus effluente, accerſeret unum ex adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere ſolebat, *Specta*, inquit, *hominis iſte ſanguis eſt, non talis liquor, qualem dixit Homerus Veneris è manu manaſſe, vulnerata à Diomede*; hoc dicto & Poëtas, & aſſentatores ſuos, & ſeipſum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehenſionem illam argutiarum dialecticarum, circa reiicienda, & retorquenda argumenta, in dicto ſuo, quo perſtrinxit Caſſandrum, delatores patris ſui Antipatri repellẽtem. Cùm enim Alexander fortè dixiſſet, *Numquid putas hos homines, tam longum iter ſuſcepturos fuiſſe, niſi juſtam doloris cauſam habuiſſent?* Reſpondit Caſſander; *Imò hoc ipſum animos eis dedit, quod ſperabant longinquitatem viæ obſtituram, quo minùs calumnia proderetur. Euge*, inquit Rex, *Strophas Ariſtotelis, rem pro & contra detorquentes.* Attamen hac ipſa, quam in alio carpebat, arte, cùm

cùm res poſtularet, in commodum ſuum uti, probè noverat: Ita enim accidit, ut Calliſthenes (quem odio clàm habebat, quod novæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus eſſet, ab unà diſcumbẽtibus, ut oblectationis gratia, (cùm eſſet vir eloquentiſſimus) Thema aliquod pro arbitrio ſibi ſumeret, de quo ſubitò diceret; ille autem annuens, & laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applauſu diſſeruit: At neutiquam hoc delectatus Alexander, ſubjecit, *In bonâ causa, facilè eſt cuilibet eſſe eloquenti, quin verte,* inquit, *ſtilum, & quid contra nos poſſis, audiamus.* Calliſthenes negotium in ſe recepit, idque tam acerbè, tamque aculeatè præſtitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiam malus animus, æquè ac bona cauſa indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ tropi, & ornamenta pertinent; ecce tibi elegantiſſimum Metaphoræ uſum, qua Antipatrum imperioſum, & tyrannicum Præſidem perſtrinxit. Cùm enim amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tàm moderatus eſſet, neque in Perſicum, prout alii Præfecti, luxum, uſumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intùs,* inquit Alexander, *Antipater eſt totus Purpureus.* Etiam & illa metaphora inſignis: Cùm Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ; eique ingentem hoſtium exercitum monſtraret, qui oculis ſubjacẽs noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterum firmamentum ſtellarum repræſentabat, ideoque conſuleret; ut nocturno prælio illos invaderet, *Nolo,* inquit Alexander, *ſuffurari victoriam.*

In politicis attende graviſſimam illam, & prudentiſſimam diſtinctionem (quam omnis poſteritas am-

Digitized by Google

plexa eſt) qua duos ex præcipuis ejus amicis, Epheſtionem & Craterum diſcrevit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem*: Diſſimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fideliſſimos Regum ſervos conſtituens, quod alii magis Dominorum ſuorum perſonas vero affectu proſequantur, alii potiùs moveantur officio erga principatum ipſum. Spectetur etiam, quàm eximiè redargueret errorem, principum Conſiliariis familiarem, qui plerunque conſilia, pro modulo ſui animi, & fortunæ, non Dominorum, ſuggerunt. Cùm enim Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego,* inquit, *ſi eſſem Alexander, acciperem.* Subjecit Alexander, *Et ego quidem ſi eſſem Parmenio.* Poſtremò, excutiatur acre illud atque acutum reſponſum, ad amicos interrogantes, quid ſibi reſervaret, cùm tot & tanta donaret? *Spem,* inquit, quippe qui probè ſciret, ſubductis rationibus, ſpem veram eſſe ſortem, & tanquã hæreditatem, ad magna aſpirantium. Hæc Julii Cæſaris ſors, cùm proficiſcens in Galliã, univerſas opes profuſis largitionibus exhauſiſſet. Hæc etiam ſors Henrici Ducis Guiſii, Nobiliſſimi Principis, licet nimiùm ambitioſi, de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuiſſe unum omnium Gallorum maximum, eò quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium univerſum, in obligationes convertiſſet.* Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandum Magnum, ſed ut Ariſtotelis diſcipulum propono, longiùs fortaſsè me provexit.

Quantum ad Julium Cæſarem, non eſt opus, ut de præſtantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex reſponſis ſuis, conjecturam faciamus. Hæc ſiquidem eminet in ejus ſcriptis, & libris:

quo-

quorum alii extant, alii infeliciter deſiderantur. Primò enim hodiè in manibus habetur, inſignis illa bellorum ſuorum hiſtoria, cui nomen & titulum commentariorum duntaxat præfixit: In quo omnes poſteri, ſolidum rerum pondus, & viva tam actionum quàm perſonarum ſimulachra, cum caſtiſſima puritate ſermonis, narrationisque perſpicuitate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura, infuſas fuiſſe, ſed à præceptis inſtitutisque doctrinæ acquiſitas, teſtatur liber ejus de *Analogia*; qui nihil aliud erat, quàm Grammaticalis quædam Philoſophia; in quo ſedulò dedit operam, ut vox ad placitum, redderetur vox ad licitum; & conſuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendatè loquendi; & verba, quæ ſunt rerum imagines, rebus ipſis convenirent, non vulgi prorsùs arbitrium ſequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minùs quàm potentiæ, emẽdatam ejus edicto habemus computationem animi; quæ diſertè teſtatur, æque eum gloriæ ſibi duxiſſe, ſiderum in cœlis leges perноſſe, ac hominibus in terris leges dediſſe.

Ex libro quoque, cui titulum præpoſuit Anti-Cato, facilè conſtat, eum tanto ſtudio accenſum, ad victoriam ingenii, quanto belli & armorum obtinendam; certamen calami tum ſuſcipientem, contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursùs in libro Apophthegmatum, quæ collegit, videmus honorificentius ſibi putaſſe, ſi ſeipſum tanquam in Tabellas, aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviaque referrentur; quã ſi dicta ſua propria, velut oracula ſacrarentur, ſicut

inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, ſibi fieri geſtiunt. Attamen ſi recenſere vellem, pleraque eius dicta, (ut feci in Alexandro) ſunt ea certè hujusmodi, qualia notat Salomon, *Verba ſapientum ſunt tanquam aculei, & tanquam clavi in altum defixi.* Itaque tria hîc tantùm proponam, non tam elegantiâ, quam vi & efficaciâ mirabilia.

Primò igitur, Magiſter ſit, oportet, loquendi, qui unico verbo, ſeditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem ſe res habuit. Romanis mos fuit, cùm exercitũ duces alloquerentur, milites uti eos appellarent, cùm Magiſtratus populum. Quirites. Tumultuabantur milites Cæſaris, ac miſſionem ſeditioſè flagitabant; non quod hoc ipſi cuperent, ſed ut hoc poſtulato, Cæſarem ad alias conditiones adigerent: Ille immotus atque inconcuſſus ſilentio facto ſic exorſus eſt: *Ego Quirites:* Quo verbo, eos jam dimiſſos ſignificabat. Eo perculſi milites, & planè obſtupefacti concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & poſtulato illo miſſionis poſthabito, contrà obnixè petebant, ut militum appellatio eis reſtitueretur.

Secundum fuit hujusmodi. Regis Nomen Cæſar ſummè affectabat: Itaque ſubornati ſunt nonnulli, qui prætereuntem populari acclamatione Regem ſalutarent. Ille ſentiens acclamationem tenuẽ fuiſſe, ac raram; Negotium ioco transmiſit, ac ſi erratum eſſet in cognomine, *Non Rex ſum*, inquit, *ſed Cæſar.* Dictum ſanè hujusmodi, ut ſi diligenter excutiatur, vigor ejus & pondus, vix exprimi poſſit; Primùm enim recuſationem nominis præ ſe ferebat, ſed neutiquã ſeriam: Deinde ingentem quandam confidentiam, & magnanimitatem monſtrabat; ac ſi Cæſaris appellatio, illuſtrior titulus eſſet, quàm Regis, quod haud

ſecùs

Digitized by Google

ſecùs evenit,& usque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maximè intererat,hoc dictum, ſummo artificio,finem ſuum urgebat; Hoc enim innuebat S.P.Q.R.de re levi,hoc eſt nomine tantùm(nam poteſtatem Regiam jampridem habebat)ſecum contendere;ac tali nomine,quale complures etiam ex familiis obſcuris gerebāt: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos ſimile quiddam noſtro idiomate habemus.

Ultimum quod hoc loco repetere placet,tale fuit, cùm Cæſar poſt bellum initum,Romam occupaſſet, atque ſanctius Ærarium recluſiſſet, ut pecunias ibi congeſtas,in uſus belli tolleret, reſtitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus;cui Cæſar,*Si perſtes,*inquit,*mortuus es.* Dein reprimens ſe paulùm ſubjecit, *Adoleſcens,durius eſt mihi hoc dicere,quam facere.* Dictū tam mirificè, ex terrore & clementiâ conflatum, ut nihil ſupra.

Verùm ut Cæſarem mittamus; Perſpicuum eſt eum probè ſibi conſciū ſuæ eximiæ eruditionis fuiſſe;ut liquet ex eo,quod demirantibus nonnullis Lucii Syllæ conſilium, in deponēdâ Dictaturâ,cavillans dixit,*Sylla neſcivit literas,dictare non potuit.*

Nunc autem tempus videtur imponendi finē huic diſſertationi de arctâ conjunctione militaris virtutis, & literariæ (quid enim in hoc genere, poſt Alexandrum & Cæſarem afferri poteſt?) niſi quod moveor unius alterius exempli dignitate & inſolentiâ, eò quod tam ſubitò tranſierit,à ludibrio ad miraculum. Eſt autem Xenophontis Philoſophi, qui è Socratis ludo profectus eſt in Aſiam, cum Cyro juniore, in expeditione contra Regem Artaxerxem: Hic Xenophon eo tempore peradoleſcens fuit, & nunquam aciem,

Digitized by Google

aciem, aut caſtra viderat, neque tunc Præfecturam aliquam in exercitu gerebat, ſed tantùm ſponte, ob amicitiam Proxeni proficiſcebatur. Aderat fortè fortunâ, cùm Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, poſtquam Cyrus in acie occubuiſſet, Græci autem (Manipulus tantummodò hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Perſiæ, à patriâ ſuâ, plurimorum milliarium intervallis, & fluminibus maximis atque altiſſimis interclufi eſſent. Legatio huc ſpectabat, ut poſitis armis atque deditis, ſe Regiæ clementiæ ſubmitterent: Cui legationi antequam publicè reſponſum eſſet, complures ex exercitu, familiariter cùm Falino colloquebantur, inter quos Xenophon ita fortè locutus eſt. *Imò*, inquit, *Faline, hæc duo tantùm nobis jam ſuperſunt, arma & virtus, ſi igitur arma dedamus, cui uſui (obſecro) nobis erit virtus?* At Falinus ſubridens, *Ni fallor*, inquit, *Athenienſis es (adoleſcens) & Philoſophiæ incumbis, atq; bellula ſunt, quæ dicis, ſed valdè erras, ſi virtutem veſtram Regiis copiis parem eſſe arbitreris.* Ecce ludibrium, ſequitur miraculum. Novitius iſte ex Scholâ, & Philoſophus, poſtquam omnes Duces, & Præfecti proditione interempti eſſent, decem millia peditum, Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis fruſtrà obnitentibus: Quo facto ſtuporem injecit omnibus. Græcis autem ab eo tempore, ingentes addidit animos, & ſpiritus, ad Perſarum Regnum invadendum, & ſubvertendum. Quod & mox cogitavit ſanè, & deſignavit Jaſon Theſſalus; tentavit, & inchoavit Ageſilaus Spartanus; perfecit demum Alexander Macedo, omnes literati iſtius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoriâ, militarique virtute, ad

mora-

Digitized by Google

moralem,& eam,quæ eſt hominum privatorum. Primò,certiſſimum eſt illud Poetæ:

Scilicet ingenuas didiciſſe fideliter artes
Emollit mores,nec ſinit eſſe feros.

Eruditio ſiquidem humanas mentes, feritate atque barbarie exuit. Veruntamen opus eſt,ut accentus ſit in voce illâ *fideliter*. Nam tumultuaria cognitio flectit potiùs in contrarium,eruditio, inquam, levitatem,temeritatem, atque inſolentiam tollit, dum omnia pericula & ambigua ſimul cum reipsâ ſuggerit,rationum & argumentorum pondera in utramq; partem librat,prima quæque quæ ſe offerunt animo eique arrident,pro ſuſpectis habet, iterq; omne tanquam explorato inire docet. Eadem admirationem rerum vanam & nimiam evellit,radicē ipſam omnis infirmi conſilii:quippe admiramur res vel quia novæ ſunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem,nemo eſt qui literas, & rerum contemplationem penitùs imbiberit, quin illud cordi impreſſum habeat, *Nil novi ſuper terram.* Neque enim puparum ludum, quisquam magnoperè mirabitur, qui pone aulæa caput inſerens,organa, quibus moventur,& filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem quemadmodū Alexander Magnus,ingentibus præliis,& victoriis in Aſiâ aſſuetus,cùm interdum acciperet è Græciâ literas,de expeditionibus,& dimicationibus quibusdam illic factis,quæ plerunque propter pontem aliquem, aut Caſtellum, aut ad ſummum, pro expugnatione oppidi alicujus ſuſcipiebantur, dicere ſolebat, *videri ſibi nuncium allatum, de ranarum & murium pugnâ, de quâ Homerus:* Sic certè,qui univerſitatem rerum, ejusque fabricam intueatur,illi terræ globus,cum hominibus ſuperſtātibus (ſi divinitatem animarum ſeponas)

Digitized by Google

nas) haud majus quidpiam videbitur: quam colliculus formicarum, quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovis ſuis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum pulviſculi acervum, reptant & curſitant. Porrò eruditio aufert, aut ſaltem minuit timorem mortis, atq; adverſæ fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribusque officere ſolet. Si enim animus cujuspiam, cõtemplatione mortalitatis, & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto ſentiet; qui, cùm pridiè exiens, mulierculam ob fractam ollam plorãtem cerneret, poſtridiè etiam exiẽs, aliam mortuum filium deflentem conſpiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalẽ mori.* Quare optimè, & valdè ſapienter Virgilius, cognitionem cauſarum cum metûs omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia,

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitumq; Acherontis avari.

Nimis longum eſſet ſingula percurrere remedia, quę ſingulis animi morbis doctrina ſuppeditat; aliquandò vitioſos humores expurgans, nonnunquam obſtructiones aperiens, aliàs concoctionem juvãs, aliàs appetitum excitans, non rarò vulnera ejus & ulcera ſanans, & ſimilia. Quare concludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimirùm animũ doctrinam diſponere, & flectere, ut nunquam protinùs acquieſcat, & tanquam congeletur in defectibus ſuis, quin incitet ſe ſemper, progreſſumq; ſpiret. Neſcit illiteratus, quid ſit in ſe deſcendere, aut ſecum inire rationes, aut quàm ſuavis vita ſit, quæ indies ſentit ſe fieri meliorem; ſi quâ fortè virtute præditus ſit, eam venditabit ſcilicet, & ubique ſpectandam exponet,

net, eâque utetur forſitan commodè, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursùs, ſi quo vitio laborat, artem, atque induſtriam illud celandi atq; occultandi, minimè autem corrigendi adhibebit; tanquam malus meſſor, qui perpetuò demetiit, falcem autem nunquam exacuit, literatus contrà, non tantùm utitur animo, virtuteque exercet, ſed continuò emendat ſe, & in virtutem proficit. Imò ut in ſummâ dicam, pro certo eſt, veritatem & bonitatem diſtingui tantùm, ſicut ſigillum, & impreſſionem, nam veritas bonitatem ſignat: Et contrà, vitiorum ac perturbationum procellæ, ex erroris & falſitatis nubibus erumpunt.

A virtute tranſeamus ad potentiam & Imperium, & diſpiciamus, ſi uſpiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam inveſtit & coronat. Videmus dignitatem imperandi, ſequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in belluas, & pecora, quale bubulcorum aut opilionũ, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagiſtrorum, minùs honorificum: Imperium in mancipia, potiùs dedecori eſt, quàm honori: Neque multò præſtantius eſt Imperium Tyrannorum, in populum ſervilem, atque animis, & generoſâ indole exutum: unde hoc ſemper manavit judicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebuſpl. ſuaviores eſſe, quàm ſub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis ſupra volentes eſt, quàm ſupra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, cùm ex intimo artificio, inter humanos honores, longè vellet optimos expromere, quos Auguſto Cæſari aſſignaret, in hæc ipſa verba loquitur,

- - - - - - Victorque volentes
Per populos dat jura, viamq; affectat Olympo.

Aſt Imperium ſcientiæ, longè celſius eſt quàm Imperium in voluntatem, licet liberam, & non aſtrictam. Illa enim rationi, fidei & intellectui ipſi dominatur, qui eſt altiſſima pars animi, & voluntatem ipſam regit. Etenim nulla proculdubio terrena eſt poteſtas, quæ in ſpiritibus hominum, & animabus, eorumque cogitationibus, & phantaſiis, aſſenſu quoque & fide, thronum, & quaſi cathedram ſuam erigit, & collocat, præter doctrinam, & ſcientiam. Ac idcircò videmus deteſtabilem illam, & immenſam delectationé, quâ Hæreſiarchæ, falſi Prophetæ, & impoſtores magni perfunduntur, & rapiuntur, poſtquam ſenſerint in fide, & conſcientiis hominum cœpiſſe ſe regnare: Tantam certè, ut qui eam ſemel deguſtaverit, nullis ferè perſecutionibus, aut tormentis adigi poſſit, ut hoc regno ſe abdicet. Sicut autem, hoc illud eſt, quod in Apocalypſi dicitur, *Abyſſus ſive profunda Satanæ*: ità è contrario, juſtus & legitimus, in animos hominum dominatus, veritatis ipsâ evidentiâ, ac commendatione dulciſſimâ ſtabilitus, ſanè quàm proximè, ad poteſtatis divinæ ſimilitudinem accedit.

Quod ad fortunas, & honores ſpectat munificentia doctrinæ, non ſic regna integra, & Reſp. locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas, & opes amplificet, & evehat. Vetus enim obſervatio eſt, homerum pluribus ſuppeditaſſe victum, quàm *Syllam, Cæſarem*, aut *Auguſtum*, licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorum aſſignationes largiti ſint. Certè difficile dictu eſt, arma an literæ plurium fortunas conſtituerint. Quin ſi de ſummâ poteſtate loquamur, videmus; ſi arma, aut jus hæreditatis Regnum contulerunt, at literarum ſorti ſæpius ceſſit ſacerdotium, quod regni ſemper fuit rivale.

Rursùs,

Rurſùs, ſi delectationem, jucunditatemque ſcientiæ intuearis, multũ ſanè illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num fortè affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta ſenſuum excedent, quanto voti aſſecutio felix, cantiunculam, aut cœnam: & non pari gradatione, intellectus voluptates, eas quæ ſunt affectuum, tranſcendent? In cæteris oblectationibus ſatietas eſt finitima, & poſtquã paulò inveteraverint, flos ipſarum & venuſtas marceſcit: quo docemur, non illas liquidas reverà voluptates, ac ſinceras fuiſſe, ſed umbras tantùm; & fallacias voluptatum, non tam qualitate ſuâ, quàm novitate jucundas: unde & voluptuarii ſæpiùs fiunt Monachi, & ambitioſorum principum ſenectus, triſtior ferè eſt, & melancholiâ obſeſſa. Scientiæ autem non eſt ſatietas, verùm & fruendi, & appetendi, perpetuò & ſubindè recurrens viciſſitudo; ut neceſſe ſit hujus delectationis bonum, ſimplex eſſe, non ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum ſortitur.

Suave mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suave eſt ſpectaculum (inquit) *ſtantem aut ambulantem in littore, navem intueri tempeſtate in mari iactatam: ſuave itidem ex editâ turri duas cernere acies concurſantes in planitie: at nil dulcius eſt homini, quàm mens per doctrinam, in arce veritatis collocata; unde aliorum errores, & labores diſpicere poſſit.*

Denique, ut mittamus vulgaria illa argumenta, quod per doctrinam ſcilicet, *homo homini in eo præſtet, in quo ipſe brutis*: Quod ope doctrinæ aſcendat homo intellectu usque ad cœlos, quo corpore non poteſt, & alia ſimilia: cum eo concludamus bono, hanc diſſertationem de literarum excellentiâ, ad quod hu-

mana natura ante omnia aſpirat, hoc eſt, immortalitate, & æternitate. Hùc enim ſpectant procreatio ſobolis, nobilitatio familiæ, ædificia, fundationes, monumenta, fama, ac denique humanorum votorum ſumma. Atqui videmus monumenta ingenii, & eruditionis, quantò diutiùs durent, quàm ea, quæ opere, & manu facta ſunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinq; annorum centurias, & ſupra, abſque unius Syllabæ, aut literæ jacturâ, duraverunt? Quo ſpatio innumera Palatia, Templa, Caſtella, urbes collapſa ſunt, aut diruta? Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæſaris, imò Regum & Principum multò recentiorũ, nullo jam ſunt modo parabiles: Archetypa enim ipſa, jamdudum confecta vetuſtate perierunt; exempla autem indies primigeniâ ſimilitudine mulctantur. At ingeniorum imagines perpetuò integræ manent in libris, nullis temporum injuriis obnoxiæ, utpote quæ jugem renovationem recipere poſſunt: Quanquam nec imagines dici propriè poſſint, quia perpetuò generant quodammodo, ſeminaque ſua in animos hominum ſpargunt, atque ætatibus ſubſequentibus infinitas actiones, opinionesq; ſuſcitant & progignunt. Quod ſi navis inventum, res exiſtimata tã nobilis, & admirabilis fuerit, quæ opes merceſque hinc inde transportat, Regiones locis diſiunctiſſimas, participatione fructuum & commodorum conſociat; quantò rectiùs literæ celebrari debent, quæ tanquam naves ſulcantes Oceanum temporis, remotiſſima ſecula ingeniorum & inventorum cõmercio, & ſocietate copulant? Porrò videmus nõnullos Philoſophorum qui maximè immerſi erant ſenſibus, minimèque divini, atque immortalitaem animæ præfractè negabãt; hoc tamẽ vi veritatis adactos

con-

conceſſiſſe, quoscunq; motus & actus anima humana abſque corporis organo præſtare poſſit, eos etiam poſt mortem permanere probabile eſſe: quales nimirùm erant intellectus, minimè autem affectuum motus. Adeò ſcilicet ſcientia immortalis viſa eſt res illis, atque incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, conculcantes hæc rudimenta, atque offucias ſenſuum, novimus non ſolùm mentem, ſed & affectus perpurgatos; neque animam tantùm, ſed etiam corpus ad immortalitatem aſſumptum iri ſuo tempore. Sed enim meminerint homines, & nunc & aliàs ubi opus fuit, me in probationibus de dignitate ſcientiæ, inde ab initio ſejunxiſſe teſtimonia divina ab humanis; quam methodum conſtanter retinui, ſeparatim utrunque explicans.

Quamvis verò hæc ita ſint, nequaquam tamen hoc mihi ſumo, neque me conſequi poſſe confido, ut ullâ cauſæ hujus pro doctrinâ peroratione, aut actione, judicia reſcindam, vel *Æſopici Galli,* qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Midæ,* qui cùm arbiter factus eſſet inter Apollinem, Muſarum & Panem, ovium Præſidem, opulentiæ palmam detulit; vel *Paridis,* qui ſpretâ ſapientiâ, ac potentiâ, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippinæ* eligentis, *Occidat matrem, modò imperet,* imperium licet cum conditione deteſtandâ præoptantis; vel *Vlyſſis, qui vetulam prætulit immortalitati,* typi certè eorum, qui conſueta optimis præponunt; plurimaque ejusmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verùm & illud etiam manebit, cui innixa eſt ſemper doctrina tanquam firmiſſimo fundamento, quodque nunquam labefactari poterit, *Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.*

Digitized by Google

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum, LIBER SECUNDUS, *AD REGEM SVVM.*

CONſentaneum videri poſſit, tametſi non rarò ſecùs eveniat, (Rex optime) ut qui Sobole numeroſâ aucti ſunt, quique immortalitatem ſuam in poſteris ipſorum quaſi proſpectant, præ cæteris mortalibus ſint ſolliciti, de ſtatu futurorum temporum; utpote quibus, ſatis intelligunt, chariſſima illa ſua tandem debere pignora trãſmitti *Elizabetha Regina,* propter vitam cœlibem, hoſpes potiùs in mundo, quàm incola fuit; ſua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Enimverò tuæ Majeſtati, (cui Deus pro benignitate ſuâ dedit tot ſuſcipere liberos, dignos certè qui te perpetuent, cujusque ætas vigens, & torus fœcundus adhùc plures pollicetur) usquequaque convenit, non modò tuum (quod facis) ſeculum irradiare; verùm etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipſa intueatur æternitas. Inter ea autem (niſi ſtudium meum erga literas me fallit) nil dignius eſt, aut nobilius, quàm ſi dotetur Orbis terrarum, *Augmentis Scientiarum* ſolidis & fructuoſis. Quousque enim tandem, pauculos aliquos Scriptores, ſtatuemus nobis tanquam *Columnas*

Hercu-

Digitized by Google

Herculis, ne *plus ultrà* in doctrinis progrediamur; cùm habeamus Majeſtatem tuam, inſtar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandum conducat & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiſcum perpendamus, quid Principes Viri, aliique, hucusque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiſerint? Hoc autem preſsè & diſtinctè excutiamus, ſermone quodam Activo & Maſculo, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud (quod quivis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel conſiliorum prudentiâ & ſanitate, vel laborum conjunctione ſuperari: Quorum primum conatum extimulat, ſecundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati ſuccurrit. At inter hęc tria, meritò primas tenet, *Conſilii prudentia & ſanitas*; hoc eſt, Monſtratio, & Delineatio viæ rectæ & proclivis, ad rem, quæ proponit, peragendam: *Claudus enim*, (quod dici ſolet) *in viâ, antevertit Curſorem extra viam.* Et Salomon perappoſitè ad hanc rem; *Ferrum ſi retuſum fuerit, viribus utendum majoribus: quod verò ſuper omnia prævalet, eſt ſapientia.* Quibus verbis innuit, medii prudentem electionem efficaciùs conducere ad rem, quàm virium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (ſalvo ſemper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perſpicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potiùs, & nominis ſui memoriam, quàm ad Scientiarum ipſarum Profectum & Augmenta ſpectaſſe: & literatorum potiùs numerum auxiſſe, quàm artibus ipſis multum incrementi attuliſſe.

Digitized by Google

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria verſantur objecta: Circa literarum ſedes; circa libros, & circa perſonas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, ſive ex cœleſti rore deſcendens, ſive ex fontibus ſcaturiens, facilè diſpergitur & diſperditur, niſi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem, ſe ſuſtentare & fovere poſſit, (quem in finem excogitavit ſolertia humana Aquæductus, Ciſternas, Stagna, eaque etiam variis ornamentis condecoravit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minùs quàm Uſui & Neceſſitati deſerviant) ſimiliter liquor iſte Scientiæ pretioſiſſimus, ſive à Divinâ inſpiratione deſtillet, ſive è Senſibus exiliat, mox periret omnis, atque evaneſceret, niſi conſervaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipuè in Locis certis his rebus deſtinatis, quales ſunt Academiæ, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeat ſedes, & creſcendi inſuper, & ſe congregandi copiam, & facultatem.

Ac primò, Opera, quæ ad *Muſarum Sedes* ſpectant, quatuor numerantur: Ædificiorum ſtructura; Proventuum Dotatio; Privilegiorum Conceſſio; Diſciplinæ Lex & Inſtitutio; Quæ omnia ad ſeceſſum, & otium (ut plurimùm) conferunt, & ad vacationem à curis & moleſtiis: qualia ſunt quæ ad Alvearia conſtituenda, in uſum mellis, requirit Virgilius;

Principio ſedes apibus, ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus. &c.

At Opera circa *Libros* duo ſunt præcipua: primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mauſoleis, priſcorum Sanctorum reliquiæ, virtutis plenæ, conditæ

ditæ ſunt. Secundò, novæ editionis Auctorum, emendatioribus impreſſionibus, fidelioribus verſionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis diligentibus, & hujusmodi famulitio, inſtructæ & ornatæ.

Porrò opera, quæ *Literatorum hominum Perſonas* reſpiciunt (præterquam quod ipſi ornandi ſint & promovendi) ſunt etiam duo: Remuneratio & deſignatio Lectorum, in artibus jamdudum inventis, & cognitis; & remuneratio ac deſignatio ſcriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non ſatis hactenùs excultæ, aut elaboratæ ſunt.

Hæc ſummatim opera ſunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illuſtrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis benè meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, poſt reditum ſuum, ad gratias promiſcuè agendas impulit; *Difficile non aliquem, ingratum quenquam præterire.* Potiùs (ex ſcripturarum conſilio) ſpatium intueamur, quod adhùc reſtat in ſtadio decurrendũ; quàm oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jampridem reliquimus.

Primùm igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclariſſimè fundata, omnia illa certis Profeſſionibus deſtinata eſſe demiror, nulla, liberis, atque univerſalibus artium, & ſcientiarum ſtudiis, dedicata. Nam ſi quis judicet Doctrinam omnem referendam eſſe ad Uſum & Actionem, rectè ſapit; Veruntamen facilè eſt iſto modo prolabi in errorem illum, quem Fabula perantiqua perſtringit; in quâ cætera Corporis Membra litem Ventriculo intendêrunt, quod neque motum præberet, ut artus, neque

ſenſum, ut caput: quamvis intereà alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret: Planè eodem modo, qui in Philoſophiâ ac Contemplationibus univerſalibus, poſitum omne ſtudium inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit ſingulis Profeſſionibus, & Artibus, exinde ſuccum & robur ſuppeditari. Atque certè perſuaſum habeo, hanc ipſam haud minimam cauſam fuiſſe, cur felicior Doctrinæ progreſſus hucusque retardatus ſit; quod opera hisce fundamentalibus ſciētiis, navata ſit tantùm in tranſitu, neque hauſtus pleniores indè epoti. Nam ſi arborem ſolito fructuoſiorem fieri cupias, de ramis medicandis fruſtrà cogitaveris; Terra ipſa circa radicem ſubigenda, & gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursùs ſilentio prætermittendum eſt, hanc Collegiorum, & ſocietatum, in uſum tantummodò Doctrinæ Profeſſoriæ, Dedicationem, non ſolùm ſcientiarum incrementis inimicam fuiſſe; ſed etiam in Regnorum, & Rerumpub. detrimentum ceſſiſſe. Hinc enim fieri ſolet, ut Principes delectum habituri miniſtrorum, qui Rebus civilibus tractandis ſint idonei; ejusmodi hominum miram ſolitudinem circa ſe reperiāt; proptereà quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos uſus deſtinata, ubi ſcilicet homines à Naturâ ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Hiſtoriæ, linguis modernis, libris & tractatibus Politicis, præcipuè incumbant; ut inde ad civilia munera, magis habiles, & inſtructi accedant.

Quoniam verò Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionum verò *rigant*; ſequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus deſideretur. Nimirùm, Improbo vel maximè tenuitatem Stipendiorū,

Præ-

Prælectoribus ſive Artium, ſive Profeſſionum, (præſertim apud nos) aſſignatam. Intereſt enim inprimis progreſsûs in Scientiis, ut Lectores in unoquoq; genere, ex optimis inſtructiſſimisque eligantur: utpote quorum opera, non in uſum tranſitorium, ſed ad ſufficiendam Sobolem Scientiæ in ſecula adhibeatur. Id fieri nequit, niſi præmia, & conditiones tales conſtituantur, quibus eminentiſſimus quisque in eâ Arte, planè contentus eſſe poſſit; ut illi demùm grave non ſit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet Quocirca Scientiæ ut floreant, Militaris lex ſervanda Davidis; *Vt æqua eſſet pars deſcendentis ad prælium, & manentis ad ſarcinas*; Sarcinis malè aliter proſpectum erit. Sic Lectores in Scientiis ſunt tanquam Conſervatores, & Cuſtodes totius Literarii apparatûs, unde praxis & militia deinceps ſcientiarum inſtruatur: proinde æquum eſt, ut merces ipſorum lucra Practicorum exæquare poſſit. Aliter ſi patribus ſcientiarum præmia non conſtituantur ſatis ampla, & luculenta, eveniet illud:

Et patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymiſta quispiam in auxilium advocandus foret; cùm id genus hominum Studioſis authores ſint, ut libros vendant, fornaces extruant, Mineruam ac Muſas, (tanquam virgines ſteriles,) deſerant, ac Vulcano ſe applicent. Fatendum eſt enimverò, tam ad penetralia contemplationis, quàm ad operativæ fructum, in nõnullis ſcientiis, (præſertim naturali Philoſophiâ, & Medicinâ) haud unica ſubſidia è libris petenda eſſe. Quâ in re neutiquam omninò ceſſavit munificentia hominum; quippe videmus non libros magis, quàm Sphæras, Globos, Aſtrolabia, Mappas, & alia ſimilia,

Digitized by Google

ut adminicula quædam Aſtronomiæ, & Coſmographiæ comparari, & ſtudio præberi. Videmus etiam loca nonnulla, Medicinæ ſtudio dicata, hortos habere pro ſimplicium cujusque generis inſpectione, & notitiâ; nec uſu mortuorum corporum ad obſervationes Anatomicas deſtitui. Cæterùm hæc ad pauca ſpectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus naturæ abditis eruendis & reſerandis, progreſſus vix fieri poſſe, niſi ad experimenta, ſive Vulcani, ſive Dedali, (fornacis ſcilicet, aut machinæ, vel cujuscunque alterius generis, ſumptus abundè ſuppeditentur. Ideoque ſicut principum ſecretariis, & emiſſariis, conceditur exhibere rationes expenſarum pro diligentiis ſuis, in explorando, & eruendo res novas & arcana civilia; ſimiliter & exploratoribus, ac ſpeculatoribus naturæ, ſatisfaciendum de expenſis ſuis; aliàs de quamplurimis ſcitu digniſſimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ ſuppedĩtavit Ariſtoteli, quâ conduceret venatores, aucupes, piſcatores, & alios, quò inſtructior accederet ad conſcribendam hiſtoriam animalium; certè majus quiddam debetur iis, qui non in ſaltibus naturæ pererrant, ſed in Labyrinthis artium viam ſibi aperiunt.

Defectus etiamnum alius nobis obſervandus, (magni certè momenti,) neglectus quidam eſt; in Academiarum Rectoribus, conſultationis, in regibus ſive ſuperioribus, viſitationis; in hunc finem, ut diligenter conſideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, diſputationes, aliaque exercitia ſcholaſtica, antiquitùs inſtituta, & ad noſtra usque tempora uſitata, continuare fuerit ex uſu, vel potiùs antiquare, aliaq; meliora ſubſtituere. Etenim inter Majeſtatis tuæ Canones

nones prudentiſſimos, illum reperio. *In omni vel conſuetudine, vel exemplo, tempora ſpectanda ſunt, quandò primùm res cœpta: in quibus, ſi vel confuſio regnaverit, vel inſcitia: derogat illud inprimis authoritati rerum, atque omnia reddit ſuſpecta.* Quamobrem, quandoquidem Academiarum inſtituta, plerunque originem traxerint à temporibus, hiſce noſtris haud paulò obſcurioribus, & indoctioribus: eò magis convenit, ut examini denuò ſubiiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obviæ videntur & familiares. Pro more receptum eſt (licet uti mihi videtur perperàm) ut literarum ſtudioſi, Logicam, & Rhetoricam præproperè nimis addiſcant; artes ſanè provectioribus magis convenientes, quàm pueris, & tyronibus. Etenim hæ duæ, ſi verè res perpendatur, ſunt ex artibus graviſſimis; cùm ſint *artes artium*, altera ad judicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam, & normam continent, res & materiam ſubjectam, vel diſponendi, vel illuſtrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva*, vel *Supellex* appellatur, id eſt materiem, & copiam rerum,) initium ab iſtis ſcientiis ſumant; (ac ſi quis diſcere vellet, ponderare, vel metiri, vel ornare ventum:) haud aliud profectò pariet, quàm ut harum artium virtus & facultas, (quæ permagnæ ſunt, & latiſſimè diffuſæ, ferè contemptæ jaceant; atque vel in puerilia ſophiſmata, affectationesq; ridiculas degeneraverint; vel ſaltem exiſtimatione ſuâ haud parùm mulctatæ ſint. Quinetiã præmatura, & intempeſtiva ad has artes acceſſio, dilutam earum, atque jejunam traditionem ac tractationem, neceſſariò ſecum traxit, qualis nimirùm captui puero-

puerorum adaptetur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diù inveteravit, ejusmodi eſt; quod ſcilicet inventionis, atq; memoriæ, in exercitiis ſcholaſticis, fieri ſolet nimio plus noxium divortium: Illic ſiquidem orationes pleræque, aut omninò præmeditatæ ſunt, adeò ut conceptis verbis proferantur; & inventioni nihil relinquatur; aut planè extemporariæ, ut perparùm relinquatur memoriæ: (cùm in vitâ communi, & praxi, rarus ſit alterutrius iſtorum uſus ſeorſim, ſed potiùs mixturæ ipſorum; id eſt Notarum ſive Commentariorum, atque dictionis ſubitæ) ita ut hoc pacto, exercitia ad praxim haud ſint accommodata, nec imago reſpondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuò tenendum eſt; ut omnia (quàm fieri poteſt) maximè repræſentent ea, quæ in vitâ agi ſolet; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obſcurè cernitur, cùm Academici ad praxim ſuarum Profeſſionum, vel alia civilis vitæ munia ſe accingant; quod cùm faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipſi in ſe citò deprehendunt; ſed citiùs etiamnum alii. Cæterum hâc partem, de inſtitutorum Academicorum emendatione, clauſulâ illâ (ex Cæſaris quâdam ad Oppium, & Balbum Epiſtolâ deſumptâ) concludam; *Hoc quemadmodum fieri poſſit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri poſſunt; de iis rebus rogo vos, ut cogitationem ſuſcipiatis.*

Alter defectus, quem obſervo, altiùs paulò quam præcedens aſcendit. Quemadmodum enim doctrinarum progreſſio, haud parùm in prudenti regimine, & inſtitutione Academiarum ſingularum conſiſtit; ita magnus ad hoc cumulus accedere poſſit, ſi

Aca-

Academiæ univerſæ, per totam Europam ſparſæ, arctiorem conjunctionem, & neceſſitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & ſodalitia, quæ licet regnis, & ſpatiis longinquis disjuncta ſint, tamen ſocietatem & tanquam fraternitatem inter ſe ineunt, & colunt; adeò ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certè, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicę contrahunt fraternitatem in ſodalitiis; unctio divina ſuperinducit fraternitatem in regibus, & Epiſcopis; vota & regulæ cōciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non poteſt, quin intercedat fraternitas illuſtris & generoſa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipſe *Pater luminum* nuncupetur.

Poſtremò illud queror (de quo ſuperiùs nonnihil præmiſi) quod vel nunquam, vel rarò admodum, publica aliqua extiterit deſignatio virorum idoneorū, qui vel ſcriberent, vel inquiſitionem inſtituerent, de illis ſcientiarum partibus, in quibus ſatis adhùc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inſerviet quam maximè, ſi tanquam luſtrum condatur doctrinarum; & cenſus excipiatur; quæ ex illis locupletes ſint, & majorem in modum auctæ; quæ autem inopes, & deſtitutæ. Opinio enim copiæ, inter cauſas inopiæ eſt; atque multitudo librorum luxuriæ potiùs quàm penuriæ indicium quoddam præ ſe fert. Quæ tamen redundantia, (ſi quis rectè judicet) neutiquam delendis antehàc ſcriptis libris, ſed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis ſint, ut tanquam *ſerpens Moſis, ſerpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuū reme-

remedia, præter illius poſtremi: quin etiam ejusdem poſtremi, quoad partem ejus activam, quæ ſpectat ad deſignationem ſcribentium, opera ſunt verè Baſilica: Erga quæ, privati alicujus conatus, & induſtria, ferè ſic ſe habeat, ut Mercurius in Bivio: qui digitum poteſt in viam intendere, pedem inferre non poteſt. At ſpeculativa illa pars, quę ad examen doctrinarum (quid nimirùm in ſingulis deſideretur) pertinet: etiā induſtriæ hominis privati patet. Mihi igitur in animo eſt, perambulationem doctrinarū, & luſtrationē generalem, & fidelem aggredi, præcipuè cum inquiſitione ſedulâ & accuratâ, quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum induſtriâ nondum ſubactæ, & ad uſum converſæ; ut hujusmodi delineatio, & regiſtratio, & publicis deſignationibus, & privatorum ſpontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominus conſiliū eſt hoc tempore, omiſſiones duntaxat, & *deſiderata* notare; non autem errores, & infelicitates redarguere. Aliud enim eſt inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cùm me comparo, & accingor, non ſum neſcius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam ſuſtineam; etiam quàm ſint vires minimè voluntati pares: attamen magnam in ſpem venio, ſi ardentior meus erga literas amor, me longiùs provexerit, uſurum me excuſatione affectus; quia non ſimul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Neſcius equidem non ſum, eandem judicii libertatem aliis relinquendam, quam ipſe uſurpaverim. Equidem libenter æque acceperim ab aliis, ac impertiverim, humanitatis illud officium: *Nā qui erranti comiter monſtrat viam*, &c. Proſpicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omiſſa, & deſidera-

ſiderata, in Regiſtrum hoc noſtrum referre viſum fuerit, in diverſas cenſuras incurſura: Alia ſcilicet quod ſint dudum peracta, & jam extent: Alia quod curioſitatem ſapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua exiſtant, & ferè impoſſibilia, quæ ab hominibus abſolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipſæ pro ſe cauſam agent: circa poſtremum de impoſſibilitate ita ſtatuo; Ea omnia poſſibilia, & præſtabilia cenſenda, quę ab aliquibus perfici poſſint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis cōjunctim, licet non ab uno; Et quæ in ſucceſſione ſeculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publicâ curâ & ſumptu, licet non opibus & induſtriâ ſingulorum. Si quis tamen ſit, qui malit Salomonis illud uſurpare, *Dicit piger, Leo eſt in via*; quàm illud Virgilii, *Poſſunt, quia poſſe videntur*; ſatis mihi erit, ſi labores mei, inter vota tantùm ſive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omninò rei imperitum eſſe oportet, qui quæſtionem appoſitè inſtituat; ita nec ſenſus inops videatur, qui haudquaquam abſurda optaverit.

Cap. I.

Partitio univerſalis Doctrinæ humanæ in Hiſtoriam, Poeſim Philoſophiam, *ſecundum tres Intellectus Facultates*, Memoriam, Phantaſiam, Rationem: *quodq; eadem partitio competat etiam* Theologicis.

PArtitio *Doctrinæ humanæ* ea eſt veriſſima, quæ ſumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ ſedes eſt. *Hiſtoria* ad *Memoriam* refertur, *Poeſis* ad *Phantaſiam*, *Philoſophia* ad *Rationem*. Per *Poeſim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quàm hiſtoriam confictam, ſive fabulas. Carmen enim ſtili quidam character eſt, atq; ad artificia orationis pertinet, de quo ſuo loco.

Hi-

Digitized by Google

Hiſtoria propriè individuorum eſt, quæ circumſcribuntur loco & tempori. Etſi enim hiſtoria naturalis circa ſpecies verſari videatur; tamen hoc fit ob promiſcuam rerum naturalium, (in plurimis) ſub unâ ſpecie, ſimilitudinem; ut ſi unam nôris, omnes nôris. Sicubi autem individua reperiantur, quæ aut unica ſunt in ſuâ ſpecie, veluti Sol & Luna; aut à ſpecie inſigniter deflectunt, ut monſtra; non minùs rectè conſtituitur narratio de illis in hiſtoriâ naturali, quam de hominibus ſingularibus in hiſtoriâ civili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* ſpectant.

Poeſis, eo ſenſu quo dictum eſt etiam individuorũ eſt; confictorum ad ſimilitudinem illorum, quæ in hiſtoriâ verâ memorantur; ita tamen ut modum ſæpiùs excedat, & quæ in rerum naturâ nunquam conventura, aut eventura fuiſſent, ad libitum componat, & introducat; quẽadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Phantaſiæ* opus eſt.

Philoſophia individua dimittit; neque impreſſiones primas individuorum, ſed notiones ab illis abſtractas complectitur; atque in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipſarum evidentiâ verſatur. Atque hoc prorsùs officium eſt, atque opificium *Rationis*.

Hæc autem ita ſe habere, ſi quis intellectualium origines petat, facilè cernet. Individua ſola ſenſum percellunt, qui intellectus janua eſt. Individuorum eorûm imagines, ſive impreſſiones à ſenſu exceptæ, figuntur in memoriâ, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo: Eas poſteà recolit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut *ſimpliciter recenſet*; aut *luſu quodam imitatur*; aut *componendo & dividendo digerit*. Itaque liquidò

quidò conſtat ex tribus his fontibus, *Memoriæ, Phantaſiæ,* & *Rationis,* eſſe tres illas emanationes, *Poeſeos,* & *Philoſophiæ*; nec alias, aut plures eſſe poſſe. Etenim hiſtoriã, & experientiam pro eâdem re habemus; quemadmodum etiam Philoſophiam & ſcientias.

Neque aliâ cenſemus ad *Theologica* partitione opus eſſe Differunt certè informationes oraculi & ſenſus, & re, & modo inſinuandi: ſed ſpiritus humanus unus eſt, ejusque Arculæ, & Cellæ eædem. Fit itaque, ac ſi diverſi liquores, atque per diverſa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Hiſtoria ſacra* conſtat; aut ex *Parabolis,* quæ inſtar divinæ *Poeſeos* ſunt: aut ex *Præceptis & dogmatibus,* tãquam perenni quâdam *Philoſophiá.* Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Hiſtoriæ* genus eſt: quandoquidem Hiſtoria Divina, eâ polleat ſupra humanam Prærogativa, ut Narratio factum præcedere, non minus, quàm ſequi poſſit.

Cap II.

Partitio Hiſtoriæ *in* Naturalem *&* Civilem, Eccleſiaſticâ *&* Literariâ *ſub* Civili *comprehenſâ. Partitio* Hiſtoriæ Naturalis *in* Hiſtoriam Generationum, Præter-Generationum, *&* Artium.

HIſtoria aut *Naturalis* eſt, aut *Civilis*: In *Naturali,* Naturæ res geſtæ, & facinora memorantur; in *Civili,* hominum. Elucent procul dubio *Divina* in utrisque, ſed magis in *Civilibus,* ut etiam propriam *Hiſtoriæ* ſpeciem conſtituant, quam *Sacram* aut *Eccleſiaſticam* appellare conſuevimus. Nobis verò etiam ea videtur *Literarum & Artium* dignitas, ut iis *Hiſtoria* propria ſeorsùm attribui debeat; quàm ſub *Hiſtoriâ*

Civili, (quemadmodum & *Eccleſiaſticam*) comprehendi intelligimus.

Partitionem *Hiſtoriæ Naturalis* moliemur ex *ſtatu*, & conditione ipſius Naturæ, quæ in triplici ſtatu poſita invenitur, & tanquam regimen trinum ſubit. Aut enim libera eſt natura, & curſu conſueto ſe explicans, ut in cœlis, animalibus, plantis, & univerſo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & inſolentiis materiæ contumacis, & ab impedimentorum violentiâ, de ſtatu ſuo detruditur, ut in Monſtris; aut denique ab arte, & operâ humanâ conſtringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque partitio *Hiſtoriæ Naturalis*, in *Hiſtoriam Generationum*; *Præter-Generationum*; *& Artium*; Quam poſtremam, etiam *Mechanicam*, & *Experimentalem* appellare cõſuevimus. Harum prima *libertatem naturæ* tractat: ſecunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *hiſtoriam artium*, ut hiſtoriæ naturalis ſpeciem conſtituimus: quia inveteravit prorsùs opinio, ac ſi aliud quippiam eſſet ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod plerique hiſtoriæ naturalis ſcriptores, perfunctos ſe putent, ſi hiſtoriam animalium, aut plantarum, aut mineralium confecerint, omiſſis artium mechanicarum experimentis. Sed & illabitur etiam animis hominum aliud ſubtilius malum; nempe, ut ars cenſeatur ſolummodò, tanquam additamentum quoddam naturæ, cujus ſcilicet ea ſit vis, ut naturam (ſanè) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minimè verò penitùs vertere, transmutare, aut imis concutere poſſit. Quod ipſum rebus humanis præproperam deſperationem intulit. At contrà, illud animis hominum penitùs inſidere debuerat; artificiali-

cialia

tialia à naturalibus, non formâ, aut eſſentiâ, ſed efficiente ſolummodò differre; homini quippe in naturam, nullius rei poteſtatem eſſe, præterquam motus, ut ſcilicet corpora naturalia aut admoveat, aut amoveat: ubi igitur datur admotio corporum naturaliũ, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa paſſivis, omnia poteſt homo; ubi non datur, nihil: Neque intereſt, ſi res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrum hoc fiat per hominem, vel absque homine: aurum aliquandò excoquitur igne, aliquandò in arenulis purum invenitur, miniſtrante ſibi ipſi naturâ: Iris ſimiliter fit ex nube roſcidâ in ſublimi; fit etiam per aſperſionem aquæ, hic apud nos. Itaque natura omnia regit, ſubordinantur autem illa tria, *curſus naturæ; expatiatio naturæ*; & *ars*, ſive additus rebus *homo*: Ideoque in hiſtoriâ naturali, tria illa comprehẽdi par eſt; quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit; qui hiſtoriam naturalem ſolus pro dignitate complexus eſt; ſed complexam, minimè, ut decuit, imò potiùs indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter exculta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *deſideratorum* claſſe reponendæ ſint. Neque enim reperias ſatis inſtructam, & locupletem collectioné operum naturæ eorum, quæ à curſu ordinario generationum, productionum, & motuum aberrârunt, & deflexerunt: ſive ſint illa fœtus certarum regionũ aut locorum ſingulares: ſive temporum eventus inſoliti: ſive *caſuum* (ut ait ille) *ingenia*: ſive proprietatum abditarum effectus: ſive monodica naturæ in ſuâ ſpecie. Non negaverim inveniri libros nimiò plures, fabuloſis experimentis, commentitiis ſecretis, & frivolis impoſturis, ad voluptatem, & novitatem, refer-

tos: Cæterùm narrationem gravem, & ſeveram de Heteroclitis, & mirabilibus naturæ, diligenter examinatam, ac fideliter deſcriptam, non, inquam, invenio: præſertim cum debitâ reiectione, & publicâ tanquam proſcriptione mendaciorum, & fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res ſe nunc habet, ſi fortè mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata ſint (ſive quod tantum poſſit reverentia antiquitatis, ſive quod illa denuò examini ſubiicere ſit moleſtum, ſive quod mirifica ſcilicet ornamenta putantur orationis, propter ſimilitudines & comparationes) nunquam poſteà exterminantur, aut retractantur.

Finis hujuſmodi operis, quod exemplo ſuo decoravit Ariſtoteles, nil minus eſt, quam ut curioſis, & inanibus ingeniis gratificetur, ſicut faciunt mirabilarii, & prodigiaſtri: verùm duas ob cauſas, utramque ſeriam & gravem: Unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas: quæ plerunque in exemplis tritis, & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quòd à miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus ſit tranſitus & pervius. Neque enim huic rei plus ineſt negotii, præterquam ut naturæ veſtigia perſequaris ſagaciter, cùm ipſa ſponte aberret: ut hoc pacto poſteà cùm tibi libuerit, eam eodem loci, deducere, & compellere poſſis. Neque verò præceperim, ut ex hiſtoria iſta mirabilium, ſuperſtitioſæ narrationes, de maleficiis, faſcinationibus, incantationibus, ſomniis, divinationibus, & ſimilibus, prorsùs excludantur, ubi de facto, & re geſta liquidò conſtet. Nondum enim innotuit, quibus in rebus, & quouſque, effectus ſuperſtitioni attributi, ex cauſis naturalibus participent. Ideoque licet hujuſmodi artium uſum & praxim, meri-

meritò damnandum cenſeamus, tamen à ſpeculatione, & conſideratione ipſarum, (ſi ſtrenuè excutiantur) notitiam haud inutilem conſequemur, non ſolùm ad delicta, in hoc genere reorum, ritè dijudicanda; ſed etiam ad naturæ ſecreta ulteriùs rimanda. Neque certè hæſitandum de ingreſſu, & penetratione intra hujusmodi antra, & receſſus, ſi quis ſibi unicam veritatis inquiſitionem proponat; quod & Majeſtas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim, duobus illis clariſſimis & acutiſſimis, religionis, ac naturalis Philoſophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perſpicaciter perluſtraſti; ut te Soli ſimillimũ probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur: Cæterùm illud monuerim, narrationes iſtas cum rebus ſuperſtitioſis conjunctas, ſeorsùm componi, neque cum puris, & ſinceris naturalibus commiſceri oportere. Quod verò ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certè aut non utique vera ſunt, aut nullâ ex parte naturalia; ideoque ad *hiſtoriam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *hiſtoriam naturæ ſubactæ, & factitiæ*, quam *mechanicam* appellare ſolemus, invenio ſanè collectiones quaſdam de agriculturâ, etiam de artibus compluribus mechanicis; ſed, quod peſſimum eſt in hoc genere, ſemper negliguntur & rejiciuntur experimenta, in artibus ſingulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem naturæ, æquè aut plus faciunt, quàm minùs trita. Nam labes quædam literis aſpergi videatur, ſi fortè viri docti ſe ſubmittant inquiſitioni, aut obſervationi rerum mechanicarum, niſi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodùm raris, aut ſubtilibus reputentur. Quod tam inanis, ac ſuperciliosæ arrogantiæ vitium,

meritò irriſit Plato, quandò Hippiam Sophiſtam jactabundum inducit cum Socrate diſputantem, ſincero & ſolido veritatis inveſtigatore: Qui, cùm de pulchritudine ſermo inſtitutus eſſet, pro vago ſuo, & ſoluto diſputandi more, primùm intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, poſtremò ollæ fictilis pulchræ, & affabrè factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certè, (niſi humanitatis ratio me eò adigeret,) cum quoquam diſputare, qui exempla tam vilia, & ſordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cùm tam nitidis ſis amictus veſtibus, & pulchris calceis*: & alia per Ironiam. Enimverò, illud pro certo aſſeri poſſit, grandia exempla haud optimam, aut tutiſſimam afferre informationem. Id quod exprimitur non inſulsè, in pervulgatâ illâ fabulâ de Philoſopho: qui cùm ſtellas, ſublatis oculis intueretur, incidit in aquam: Nam ſi oculos demiſiſſet, ſtellas illicò in aquâ videre potuiſſet: verùm ſuſpiciens in cœlum, aquam in ſtellis videre nō potuit. Eodem modo ſæpè accidit, ut res minutæ & humiles, plus conferant ad notitiam grandiũ, quàm grandes ad notitiam minutarum. Benè ſiquidem notavit Ariſtoteles, *Cujuſq; rei naturam in portionibus ejus minimis optimè cerni.* Quam ob cauſam, Reip. naturam perſcrutatur primò in familiâ, & in ſimpliciſſimis combinationibus ſocietatis, (mariti ſcilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili planè ratione, natura hujusce magnæ civitatis, (univerſitatis nimirùm rerum,) ejusque diſpenſatio, in prima quaque ſymbolizatione, & minimis rerum portionibus inveſtiganda eſt: uti fieri videmus, quod ſecretum illud naturæ, (habitum pro maximo,) de ver-

ticitate

ticitate ferri, tactu magnetis exciti, ad polos, ſe conſpiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, ſed in acubus.

Ego verò, ſi quod ſit mei pondus judicii, ſic planè ſtatuo; *Hiſtoriæ Mechanicæ* uſum erga Philoſophiam naturalem, eſſe maximè radicalem, & fundamentalem. Talem intelligo Philoſophiam naturalem, quæ non abeat in fumos ſpeculationum ſubtilium, aut ſublimium; ſed quæ efficaciter operetur, ad ſublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præſens tantùm juvabit, nectendo & transferendo obſervationes unius artis, in uſum aliarum; & inde novas commoditates eliciendo, quod neceſſe eſt fieri, cùm experimenta diverſarum artium, in unius hominis obſervationem, & conſiderationem venient; ſed porrò ad cauſas rerum indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem facé accendet, quàm hactenus unquam affulſit. Quemadmodum enim ingenium alicujus, haud benè nôris, aut probaris, niſi eum irritaveris; neque Proteus ſe, in varias rerum facies, vertere ſolitus eſt, niſi Manicis arctè comprehenſus, ſimiliter etiam natura arte irritata, & vexata, ſe clariùs prodit, quàm cùm ſibi libera permittitur.

Antequam verò hoc membrum hiſtoriæ naturalis, (quod mechanicum atque experimentale vocamus,) dimittamus, illud adjiciendum; Corpus talis hiſtoriæ, non ſolùm ex artibus ipſis mechanicis, verùm & ex operativa parte ſcientiarum liberalium, ac ſimul ex Practicis compluribus, (quæ in artem nō coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc eſt *hiſtoriæ naturalis* partitio prima.

Cap. III.

Partitio Hiſtoriæ Naturalis *Secunda, ex* Vſu & Fine *ſuo, in* Narrativam, & Inductivam. *Quodq́ Finis nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit, ut miniſtret & in Ordine ſit ad condendam Philoſophiam, quem* Finem *intuetur* Inductiva. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum *in* Hiſtoriam Cœleſtium: Hiſtoriam Meteororum: Hiſtoriam Globi Terræ & Maris: Hiſtoriam Maſſarum *ſive* Collegiorum Majorum: & Hiſtoriam Specierum *ſive* Collegiorum Minorum.

Hiſtoria Naturalis, ut *Subjecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Vſu* duplex eſt: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum* ipſarum, quæ hiſtoriẹ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philoſophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* uſu juvat, atque hujusmodi voluptatis, aut fructus gratiâ quæſita eſt, longè inferioris notæ cenſenda, præ eâ, quæ *Inductionis* veræ, & legitimæ ſylva ſit, atque ſupellex, & primam Philoſophiæ mammam præbeat. Rurſus itaque partiemur *hiſtoriam naturalem*, in *Narrativam*, & *Inductivam*: Hanc autem poſteriorem inter *Deſiderata* ponimus. Neque verò aciem mentis alicujus perſtringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim ſcimus, haberi hiſtoriam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentiâ ſæpius curioſam. Attamen ſi quis ex eâ fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controverſias, Philologiam denique, & ornamenta eximat (quæ ad *Convivales ſermones*, hominumque doctorum *noctes*, potiùs quàm ad inſtituendam Philoſophiam ſint accommodata,) ad nil magni res recidet Longè autem profectò abeſt ab ea hiſtoria, quam animo metimur. Primò enim deſiderantur

rantur duæ illæ *hiſtoriæ naturalis* partes, (de quibus modò diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua eſt) parte generali, nimirum de *Generationibus*, uni tantùm, ex quinque partibus ejus, ſatisfacit. Siquidem *Hiſtoriæ Generationum* conſtituuntur partes ſubordinatæ quinque: Prima *Cœleſtium*, quæ Phænomena ipſa ſincera complectitur, atque ſeparata à dogmatibus: Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteoris ignitis, Ventis, Pluviis, Tempeſtatibus, & reliquis, invenitur aliqua Hiſtoria, quæ ullius ſit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenus ſunt Univerſi Partes Integrales) mõtium, Fluminũ, Æſtuum, Arenarum, Sylvarũ, Inſularum, denique Figuræ ipſius continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potiùs Naturalia inquirendo & obſervando, quàm Coſmographica. Quartò, de *Maſſis Materiæ communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus, (vulgò *Elementa* dicuntur;) Neque enim de Igne, Aëre, Aqua, Terra; eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impreſſionibus Narrationes reperiuntur, quæ corpus aliquod Hiſtoriæ juſtum conſtituant. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materiæ exquiſitis*, quæ à nobis *Collegia minora*, vulgò *Species* appellantur. In hac autem poſtrema ſola, induſtria, Scriptorum enituit; ita tamen, ut potiùs luxuriata ſit in ſuperfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & ſimilibus intumeſcens) quàm ſolidis, & diligentibus obſervationibus ditata, quæ ubique in *Hiſtoriâ Naturali* ſubnecti debeant. Atque, ut verbo dicam, omnis, quam habemus Naturalis Hiſtoria, tam inquiſitione ſua, quàm congerie, nullo modo in ordi-

ne ad eum quem diximus finem, (condendæ ſcilicet Philoſophiæ,) aptata eſt. Quare *Hiſtoriam Inductivam* deſiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Hiſtoriâ* hactenùs.

Cap. IV.

Partitio Hiſtoriæ Civilis, *in* Eccleſiaſticam, Literariam, & (*quæ Generis nomen retinet*) Civilem: *quodque* Hiſtoria Literaria *deſideretur. Ejus conficiendæ Præcepta.*

HIſtoriam *Civilem* in tres ſpecies rectè dividi putamus; Primò *Sacram*, ſive *Eccleſiaſticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Poſtremò *Literarum* & *Artium*. Ordiemur autem ab ea Specie, quàm poſtremò poſuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ea eſt *Hiſtoria Literarum*. Atque certè Hiſtoria Mundi, ſi hac parte fuerit deſtituta, non abſimilis cenſeri poſſit *Statuæ Polyphemi*, eruto oculo; cùm ea pars imaginis deſit, quæ ingenium & indolem Perſonæ maximè referat. Hanc licet deſiderari ſtatuamus, nos nihilominùs minimè fugit, in Scientiis particularibus Jureconſultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philoſophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quaſdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Succeſſionibus hujuſmodi Sciētiarum: Inveniri etiam de Rerum & Artium Inventoribus, tractatus aliquos exiles, & infructuoſos; Attamen juſtam atque univerſalem *Literarum Hiſtoriam* nullam adhuc editam aſſerimus. Ejus itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Uſum proponemus.

Argumentum non aliud eſt, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mun-

Mundi ætatibus, & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, progreſſus, etiam peragrationes per diverſas Orbis partes (migrant enim Scientiæ, non ſecùs ac populi) rursùs declinationes, obliviones, inſtaurationes commemorentur. Obſervetur ſimul per ſingulas Artes, inventionis occaſio & origo; Tradendi mos & diſciplina; colendi & exercendi ratio & inſtituta. Adjiciantur etiam Sectæ, & Controverſiæ maximè celebres, quæ homines doctos tenuerũt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & honores quibus decoratæ ſunt. Notentur Auctores præcipui, libri præſtantiores, Scholæ, Succeſſiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum ſpectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Hiſtoriæ decus eſt, & quaſi anima) ut cum eventis cauſæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum; Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad diſciplinas diverſas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adverſa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique inſignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas, & ſimilia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non Criticorum more, in laude & cenſura tempus teratur; ſed planè hiſtoricè res ipſæ narrentur, judicium parciùs interponatur.

De *Modo* autem hujusmodi Hiſtoriæ conficiendæ, illud inprimis monemus; ut materia & copia ejus, non tantùm ab Hiſtoriis, & Criticis petatur, verùm etiam per ſingulas annorum Centurias, aut etiam minora intervalla, ſeriatim (ab ultima Antiquitate facto principio) libri præcipui, qui eo temporis ſpatio conſcripti ſunt, in conſilium adhibeantur; ut ex eorum

eorum non perlectione(id enim infinitum quiddam eſſet) ſed deguſtatione & obſervatione Argumenti, Stili, Methodi, Genius illius temporis literarius, veluti incantatione quâdam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Vſum* attinet, hæc eò ſpectant; non ut honor Literarum, & pompa, per tot circumfuſas imagines celebretur; nec quia, pro flagrantiſſimo, quo literas proſequimur, amore, omnia quæ ad earum ſtatum quoquo modo pertinent, usque ad curioſitatem inquirere, & ſcire, & conſervare avemus: ſed præcipuè ob cauſam magis ſeriam, & gravem: Ea eſt (ut verbo dicamus) quoniam per talem, qualem deſcripſimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ uſu & adminiſtratione, prudentiam & ſolertiam, maximam acceſſionem fieri poſſe exiſtimamus; & rerum intellectualium, non minùs quàm Civilium motus, & perturbationes, vitiaque & virtutes, notari poſſe; & Regimen inde optimum educi & inſtitui. Neque enim B. Auguſtini, aut B. Ambroſii opera, ad prudentiam Epiſcopi, aut Theologi, tantùm facere poſſe putamus, quantùm ſi Eccleſiaſtica Hiſtoria diligenter inſpiciatur, & revolvatur. Quod & Viris doctis, ex *Hiſtoriâ Literarum* obventurum non dubitamus. Caſum enim omninò recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoriâ rerum non fulcitur. Atque de *Hiſtoriâ Literariâ*, hæc dicta ſint.

Cap. V.

De Dignitate, *&* Difficultate Hiſtoriæ Civilis.

SEquitur *Hiſtoria Civilis* ſpecialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter ſcripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, viciſſitudines rerum,

tum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commiſſa ſunt. Ad dignitatem rei accedit, difficultas non minor. Etenim animum in ſcribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere, temporum motus, Perſonarum characteres, Conſiliorum trepidationes, Actionum (tanquam aquarum) ductus, prætextuum interiora, Imperii Arcana, cum diligentiâ ſcrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine ſub oculos ponere, magni utique laboris eſt, & judicii; præſertim cùm antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Hiſtoriam iſtam Civilem circunſtant vitia; dum plerique narrationes quasdam inopes, & plebeias, & planè dedecora hiſtoriarum conſcribant; Alii particulares relationes, & Commentariolos operâ feſtinatâ, & textu inæquali conſarciant; Alii capita tantùm rerum geſtarum percurrant; Alii contrà, minima quæque, & ad ſummas actionum nihil facientia perſequantur; Nonnulli, nimiâ erga ingenia propria indulgentiâ, plurima audacter confingant: Aſt alii, non tàm ingeniorum ſuorú, quàm Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium ſuarum memores, rerum parùm fideles teſtes. Quidam Politica, in quibus ſibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad oſtentationem quærendo, narrationem rerum nimis leviter interrumpant: Alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipſorum prolixitate, parùm cum judicio, nimii ſint; Adeò ut ſatis conſtet, non inveniri inter Scripta hominum, rarius quicquam, quàm Hiſtoriam legitimam, & omnibus numeris ſuis abſolutam. Verùm nos in præſenti, partitionem doctrinarum inſtituimus, ut omiſſa, non

ſa, non Cenſuram, ut vitioſa notentur. Nunc partitiones *Hiſtoriæ Civilis* perſequemur, easque diverſorum generum: Minùs enim implicabuntur Species, ſi partitiones diverſæ proponantur, quàm ſi una partitio curiosè per membra deducatur.

Cap. VI.

Partitio prima Hiſtoriæ Civilis, *in* Memorias, Antiquitates, *&* Hiſtoriam Iuſtam.

Hiſtoria *Civilis* tripartita eſt, tribus picturarum, aut imaginum generibus non abſimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non acceſſerit; Alias perfectas; Alias verò vetuſtate mutilatas & deformatas. *Hiſtoriam* ſimiliter *Civilem*, (quæ imago rerum, & temporum quædam eſt) in tres ſpecies, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* ſcilicet; *Hiſtoriam Iuſtam*; & *Antiquitates*. *Memoriæ* ſunt *Hiſtoria inchoata*, aut prima & rudia Hiſtoriæ lineamenta; *Antiquitates* verò *Hiſtoria deformata* ſunt, ſive reliquiæ Hiſtoriæ, quæ caſu è naufragio temporum ereptæ ſunt.

Memoriæ, ſive præparationes ad Hiſtoriam duplicis generis ſunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Regiſtra* vocare placet. *Commentarii* nudam actionum & eventuum ſeriem, ac connexionem proponunt, prætermiſſis cauſis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occaſionibus, conſiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim eſt propria *Commentariorum* natura, licet Cæſari, per modeſtiam quandam cum magnanimitate conjunctam, præſtantiſſimæ, inter eas, quæ extat Hiſtoriæ, Commentariorum nomen indere placuerit.

rit. At *Regiſtra* duplicis naturæ ſunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum* & *Perſonarum*, in *ſerie temporum*; quales dicuntur *Faſti*, & *Chronologiæ*: Aut *Actorum Solennitates*, cujus generis ſunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Judiciorum Proceſſus, orationes publicè habitæ, Epiſtolæ publicè miſſæ, & ſimilia, abſque narrationis contextu, ſive filo continuo.

Antiquitates, ſeu *Hiſtoriarum Reliquiæ* ſunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragii, cùm deficiente, & ferè ſubmersâ rerum memoriâ, nihilominùs homines induſtrii, & ſagaces, pertinaci quâdam, & ſcrupulosâ diligentiâ, ex genealogiis, faſtis, titulis, monumentis, numiſmatibus, nominibus propriis & ſtilis, verborum etymologiis, proverbiis, traditionibus, Archivis & inſtrumentis tàm publicis quàm privatis Hiſtoriarum fragmentis; librorum neutiquam Hiſtoricorum locis diſperſis; ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiũt, & conſervant. Res ſanè operoſa, ſed mortalibus grata; & cum reverentiâ quâdam conjuncta; ac digna certè, quæ deletis fabuloſis nationum originibus, in locum hujusmodi commentitiorum ſubſtituatur; ſed tamen eò minus habens Auctoritatis, quia paucorũ Licentiæ ſubiicitur, quod paucis curæ eſt.

In his *Imperfectæ Hiſtoriæ* generibus, defectum aliquem non puto deſignandum, cùm ſint tanquam *Imperfectè Miſta*, ut defectus hujusmodi ſit ex ipsâ earum Naturâ. Ad *Epitomas* quod attinet, (Hiſtoriarum certè teredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maximè ſani fuerunt judicii, facimus; utpote quæ complura nobiliſſimarum Hiſtoria-

ſtoriarum corpora exederint, & corroderint; atque in feces inutiles demùm redegerint.

Cap. VII.

Partitio Hiſtoriæ Iuſtæ *in* Chronica, Vitas, & Relationes; *Earumque partium explicatio.*

AT *Hiſtoria Iuſta* trium eſt generum, pro ratione *Objecti*, quod ſibi proponit repræſentandum. Aut enim *Portionem aliquam temporis* repræſentat; aut *Perſonam ſingularem* memoriâ dignam; aut *Actionem aliquam* ſive *rem geſtam* ex illuſtrioribus. Primum *Chronica* ſive *Annales* appellamus; ſecundum *Vitas*; tertiū *Relationes*. Inter quæ, *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur; *Vitæ* autem fructu & exemplis; *Relationes* rursùs ſinceritate & veritate. *Chronica* namque amplitudinem actionum publicarum, & perſonarum facies externas, & in publicum verſas proponunt; Minora autem, quæ tum ad Res, tum ad Perſonas pertinent, omittunt, & ſilentio involvunt. Cùm verò id artificii divini ſit proprium, ut *Maxima è minimis ſuſpendat*, fit ſæpenumerò ut hujusmodi *Hiſtoria*, majora tantùm perſecuta, negotiorum pompam potiùs, & ſolennia, quàm eorum veros fomites, & texturas ſubtiliores oſtendat: Quinetiam, etſi Cōſilia ipſa addat, atque immiſceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quàm reverà habent, humanis actionibus aſpergat; ut Satyra aliqua poſſit eſſe verior humanæ vitæ tabula, quàm nonnulla ex ejusmodi Hiſtoriis. Contrà *Vitæ*, ſi diligenter & cum judicio perſcribantur (neque enim de Elogiis, & hujusmodi Commemorationibus jejunis loquimur) quandoquidem Perſonam ſingularem pro Subjecto ſibi proponant, in quâ neceſſe eſt actio-

nes,

Digitized by Google

nes, non minùs leves, quàm graves, parvas quàm grandes, privatas quàm publicas, componi & commiſceri; ſanè magis vivas, & fidas rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & felicius transferre poſſis, exhibent. At *Relationes* Actionum ſpeciales, (quia ſunt *Bellum Peloponeſi, Expeditio Cyri, Conjuratio Catilinæ,* & ſimilia) omninò puriore & magis ſincero veritatis candore veſtiri par eſt, quàm *Hiſtorias Juſtas* temporum; quia argumentum in iis deligi, & ſumi poteſt habile, & definitum; atque ejusmodi, ut de eo notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi poſſit; cùm contrà *Hiſtoria temporis* (præſertim quæ ætate Scriptoris multò antiquior ſit) neceſſariò in memoriâ rerum ſæpiùs fatiſcat, & veluti ſpatia vacua contineat; quæ ingenio & conjecturâ occupari, & ſuppleri ſatis licenter conſueverunt. Hoc tamen ipſum, quod de Relationũ ſinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum eſt; nam fatendum certè eſt (cùm humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis ferè perpetuò conjuncta ſint) hujusmodi relationes, præſertim ſi ſub ipſa rerum geſtarum tempora edantur, (cùm ſæpiùs vel ad gratiam, vel ad invidiam ſcribantur,) omnium narrationum meritò maximè ſuſpectas eſſe. Sed rursùs huic incommodo etiam illud connaſcitur remediũ; quod illæ ipſæ *Relationes*, cùm non ex unâ parte ſolummodò, ſed pro factionibus, & partium ſtudiis, ex utraque parte ſemper ferè edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiunt & muniunt: atque poſtquam contentiones animorũ deferbuerint, Hiſtorico bono & prudenti, non peſſima hiſtoriæ perfectioris materia, & Sementis ſunt.

Quod verò ad ea, quæ in his tribus hiſtoriæ gene-

ribus deſiderari videantur; dubiũ certè non eſt, quin plurimæ hiſtoriæ particulares (de talibus loquimur quæ eſſe poſſint) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerũp. quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucusque prætermiſſæ ſint, quas notare perlongum eſſet. Cæterùm exterarum Nationum Hiſtorias, Exterorum curæ relinquens (*ne fortè ſim in alienâ Rep. curioſus*) non poſſum non apud Majeſtatem tuam conqueri, de Hiſtoriæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus eius integrũ; nec non Hiſtoriæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentiſſimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majeſtati tuæ futurum; atque Opus poſteritati gratiſſimum; ſi quemadmodum Inſula hæc magnæ Britanniæ, ſe nunc in unam Monarchiam coalitam, ad ſequentes ætates transmittit; ita in unâ Hiſtoria deſcripta, à præteritis ſæculis repeteretur; eodem modo quo Hiſtoriam decem Tribuum Regni Iſraëlis, & duarum Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod ſi moles hujusmodi hiſtoriæ, magna certè & ardua, quo minùs exactè & pro dignitate perſcribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multò anguſtioris temporis periodum, quatenus ad hiſtoriam Angliæ, nimirùm ab Unione Roſarum, ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod meo quidem judicio, majorem recipit eventum, quæ rarò ſe oſtendunt, varietatem, quam in pari ſucceſſionum numero, uſpiam in Regno Hæreditario, deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixtâ, partim Armis, partim Iure: Ingreſſum ſiquidem ferrum aperuit, ſtabilimen-

limentum attulerunt Nuptiæ ; Secuta igitur ſunt tempora illis initiis conſentanea; ſimillima fluctibus, poſt magnam tempeſtatem, tumores & agitationes ſuas, ſed abſque aliquâ immani procellâ, retinentibus; atque gubernatoris prudentiâ, qui unus inter Anteceſſores Reges conſilio enituit, ſuperatis. Ordine proximus ſuccedit Rex, cujus actiones, licet magis impetu, quàm conſilio adminiſtratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas ſubinde librando, & inclinando, prout ipſæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Eccleſiaſtici mutatio, qualis rarò admodùm prodit in Theatrum. Secutus eſt Rex minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud breviſſimum fuerit, inſtar febris Ephemeræ. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rursùs Regnum Fœminæ ſolitariæ, & cælibis. Hæc omnia demùm excepit eventus iſte fauſtus & glorioſus; nimirum hujusce Inſulæ Britanniæ, à toto Orbe diviſæ, in ſe unio; per quam Vetus illud oraculum Æneæ redditum, quod requiem ei præmonſtrabat,

---- *Antiquam exquirite matrem*;

Supra nobiliſſimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britanniæ, Antiquæ ſuæ Matris*, jam convenientes, adimpletum ſit; in pignus, & teſſeram metæ & exitus errorum, & peregrinationis, jam reperti. Ita, ut, quemadmodum corpora ponderoſa jactata, antequam ponant & conſiſtant, trepidationes quasdam experiantur; eodem modo probabile videtur, Divinâ Providentiâ factum eſſe, ut Monarchia iſta, priusquā in tuâ Majeſtate, Regiâque tuâ Sobole (in quâ ſpero eam in perpetuum fore ſtabilitam) conſiſteret, & confirmata eſſet, has tàm varias mutationes, & vi-

 ciſſitu-

ciſſitudines, tanquam præludia ſtabilitatis ſuæ, ſubiret.

De *Vitis* cogitantem, ſubit quædam Admiratio, tempora iſta noſtra, haud noſſe bona ſua; cùm tàm rara ſit Commemoratio, & conſcriptio vitarum, eorum, qui noſtro ſæculo claruerunt. Etſi enim Reges, & qui abſolutum Principatum obtineant, pauci eſſe poſſint; Principes etiam in Rep. liberâ (tot Rebuſp. in Monarchiam converſis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii (licet ſub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ ſuæ famam, aut elogia arida & jejuna. Etenim hâc ex parte, inventum cujusdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans eſt. Fingit ille in extremitate fili parcarum, numiſma quoddam, ſeu Monile pendere, in quo defuncti nomen impreſſum ſit: Tempus autem cultrum Atropi præſtolari, & ſtatim abſciſſo filo, numiſmata eripere, eaque aſportata, paulò poſt in fluvium Lethes, ex gremio ſuo proiicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numiſmata arripiunt, ac poſtquàm in roſtris ipſarum paulisper eadem circumtulerint, paulò poſt per incuriam in fluvium decidere permittunt: Inter eas verò, Cygnos reperiri nonnullos, qui ſi numiſma aliquod cũ nomine prehenderint, illicò ad templum quoddam illud deferre ſolebant, immortalitati conſecratum. Hujusmodi itaq; Cygni noſtris temporibus ferè defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & ſtudiis ſuis nimiò plusquam corporibus mortales, nominis ſui memoriam, veluti fumum aut auram deſpiciant,

---- *Animi nil magnæ laudis egentes;*

Quo-

Quorum ſcilicet Philoſophia & ſeveritas ab eâ radice pullulat, *Non prius laudes contempſimus, quàm laudanda facere deſivimus*; Id tamen apud nos Salomonis judicio nō præjudicabit, *Memoria juſti cum laudibus, at impiorum nomen putreſcet*: Altera perpetuò floret, alterum aut in oblivionem protinùs abit, aut in odorem tetrum computreſcit. Ac propterea in eo ipſo ſtilo, vel loquendi formulâ, quæ rectè admodum recepta eſt, ut defunctis tribuatur (*Felicis memoriæ, piæ memoriæ, bonæ memoriæ*) agnoſcere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipſum à Demoſthene) protulit, *Bonam famam propriam eſſe poſſeſſionem defunctorum.* Quam quidem poſſeſſionem non poſſum non notare noſtro ævo incultam ut plurimùm, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum eſſet prorsùs, ut multò major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio paulò illuſtrior, cui non interſit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & deſcribere poſſit. Quoniam autem is perpaucorum hominum eſſe debet, qui Hiſtoriam juſtam pro dignitate conſcribat, (ut ex paucitate Hiſtoricorum vel mediocrium ſatis liquet) idcircò ſi actiones particulares, ſub tempus ipſum quo geruntur, tolerabili aliquo ſcripto memoriæ mandarentur; ſperandum eſſet, exorituros quandoque, qui Hiſtoriam juſtam, ope & auxilio illarum *Relationum* conſcribere poſſet. Illæ enim inſtar Seminarii eſſe poſſint, unde, cùm uſus foret, hortus amplus & magnificus conſereretur.

Cap. VIII.

Partitio Hiſtoriæ Temporum *in* Hiſtoriam Vniverſalem, *&* Particularem, *& utriuſque Commoda, & Incommoda.*

Hiſtoria *Temporum* aut *Vniverſalis* eſt, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res geſtas complectitur, illa *Vniverſi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Hiſtoriam Mundi*, etiam ab Origine ſcripſiſſe videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia narrationum pro Hiſtoriâ exhibentes: Alii ſui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam Juſtâ Hiſtoriâ complecti poſſe confiſi ſunt, conatu profectò magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita Imperiis, aut Regionibus diviſæ ſunt, ut non habeant multa connexa; Quare juvat certè fata, alicui ſeculo, aut ætati deſtinata, veluti unâ tabulâ contenta, & deſcripta intueri. Fit etiam, ut plurima ſcripta non contemnenda (qualia ſunt eæ, de quibus anteà locuti ſumus, *Relationes*) aliàs fortè peritura, neque prelum ſæpiùs paſſura, aut ſaltem capita ipſorum, in hujuſmodi *Hiſtoriam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conſerventur. Veruntamen, ſi quis rem rectiùs perpendat, animadvertet tàm ſeveras eſſe *Hiſtoriæ Iuſtæ* Leges, ut eas in tantâ argumenti vaſtitate exercere vix liceat; adeò ut minuatur potiùs Hiſtoriæ Majeſtas molis granditate, quàm amplificetur. Fiet enim, ùt qui tàm varia undequaque perſequitur, is informationis Religione paulatim remiſsâ, & diligentiâ ſuâ, quæ ad tot res extenditur, in ſingulis elangueſcēte, auras populares, & rumores captet; & ex relationibus non admodùm Authenticis, aut hujuſmodi aliquâ levidenſi materiâ, Hiſtoriam conficiet. Quinetiam neceſſe ei erit, (ne opus in immenſum excreſcat,) plurima relatu digna conſultò prætermittere, atque ad Epitomarum rationes ſæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque

utili-

Digitized by Google

utilitati hiſtoriæ univerſalis,ex diametro oppoſitum; Quemadmodum enim univerſalis hiſtoria,narrationes aliquas,quæ aliàs fortè fuiſſent perituræ, conſervat; ita contrà ſæpenumerò narrationes alias ſatis fructuoſas,quæ aliter ſicturæ fuiſſent , propter grata mortalibus rerum compendia,perimit.

Cap IX.

Partitio alia Hiſtoriæ Temporum, *in* Annales, & Acta Diurna.

ETiam *Hiſtoriæ Temporum* rectè dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ diviſio, licet ex periodis temporum nomina ſumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Rectè enim Cornelius Tacitus , cùm in mentionem Magnificentiæ quarundam ſtructurarum incidit,ſtatim ſubdit, *Ex dignitate populi Ro. repertum eſſe,res illuſtres Annalibus, talia diurnis urbis actis mandare*: Applicando Annalibus res , quæ ad Statum Reip. pertinent ; Acta verò & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique judicio,valere conveniret diſciplinam quandam Haraldicam , in diſponendis non minùs librorum , quàm perſonarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quàm Ordinum & Graduum confuſio;ita etiam Auctoritati hiſtoriæ gravis , haud parùm derogat , ſi admiſceantur Politicis res levioris momenti ; quales ſunt pompæ,& ſolennitates, & ſpectacula, & hujusmodi. Atque ſanè optandum eſſet, ut illa ipſa diſtinctio in conſuetudinem veniret. Noſtris verò temporibus,*Diaria* in navigationibus tantùm,& expeditionibus bellicis in uſu ſunt. Apud Antiquos certè Regum honori dabatur,ut acta Palatii ſui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuiſſe ſub Ahas-

vero Perſarum Rege; qui cùm noctem ageret inſomnem, *Diaria* popoſcit, ubi conjurationem Eunuchorum recognovit. At in Alexandri Magni *Diariis,* tam puſilla continebantur, ut etiam, ſi fortè ad menſam dormiret, in acta reponeretur; Neque enim ſicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantùm levia complexa ſunt; ſed omnia promiſcuè, & curſim *Diariis* excipiebantur, ſeu majoris, ſeu minoris momenti.

Cap. X.

Partitio ſecunda Hiſtoriæ Civilis, *in* Meram, & Mixtam.

Postremò verò Partitio *Hiſtoriæ Civilis* ea ſit; ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixturæ* celebres duæ, Altera ex *Scientiâ*, *Civili*, Altera præcipuè ex *Naturali*. Introductum eſt enim ab aliquibus genus ſcribendi, ut quis narrationes aliquas, non in ſerie hiſtoriæ continuatas, ſed ex delectu auctoris exceptas conſcribat: Deindè eaſdem recolat, & tanquam ruminet; & ſumptâ ab ipſis occaſione, de rebus Politicis diſſerat. Quod genus *hiſtoriæ Ruminatæ* nos ſanè magnoperè probamus, modò hujuſmodi Scriptor hoc agat, & hoc ſe agere confiteatur. *Hiſtoriam* autem *Iuſtam* ex profeſſo ſcribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa filum hiſtoriæ interrumpere, intempeſtivum quiddam, & moleſtum eſt. Licet enim hiſtoria quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata ſit, tamen Scriptor ipſe ſibi obſtetricari non debet.

Mixta etiam eſt *hiſtoria Coſmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *hiſtoriâ Naturali*, *Regiones* ipſas, atque earum *Situs*, & *Fructus*; Ex *hiſtoriâ Civili*, *Vrbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, &

Con-

Digitized by Google

Configurationes Cœli, quibus tractus mundi ſubjacét. In quo genere *Hiſtoriæ*, ſive Scientiæ, eſt quod ſeculo noſtro gratulemur: Orbis enim terrarum factus eſt, hâc noſtrâ ætate, mirum in modum feneſtratus, atque patens: Antiqui certè Zonas, & Antipodas noverant,

(Nosq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.)

Idque ipſum magis per demonſtrationes, quàm per peregrinationes: Verum ut *Carina* aliqua parva, cœlum ipſum æmularetur; atque univerſum globum terreſtrem, magis etiam obliquo & flexuoſo, quàm cœleſtia ſolent, itinere circumiverit, ea eſt noſtri ſeculi prærogativa: ita ut præſens ætas jure in Symbolo ſuo uſurpare poſſit, non tantùm illud *Plus ultrà*, ubi Antiqui uſurpabant *Non ultra*; atque inſuper illud *Imitabile ſulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*,

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

Verùm & illud, quod omnem admirationem ſuperat, *Imitabile Cœlum*; propter navigationes noſtras, quibus circa univerſum terræ ambitum, cœleſtium corporum more, volvi, & circumagi ſæpius conceſſum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nauticâ, atque Orbe perluſtrando, felicitas, de ulterioribus etiam progreſſibus, & Augmentis Scientiarum, ſpem magnam facere poſſit; præſertim cum divino videatur Conſilio eſſe decretum, ut hæc duo coæva ſint: Sic enim Daniel Propheta, de noviſſimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertranſibunt & augebitur ſciẽtia*; quaſi pertranſitus, ſive perluſtratio mundi, atq; multiplex Augmentum Scientiarum, eidem ſeculo deſtinarentur: Sicut magnâ ex parte jam comple-

tum videmus; Quandoquidem tempora noſtra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multùm cedant, eas verò in aliquibus longè ſuperent.

Cap. XI.

Partitio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, *in* Eccleſiaſticam ſpecialem, hiſtoriam ad Prophetias, *&* hiſtoriam Nemeſeos.

Hiſtoria *Eccleſiaſtica* in genere, eaſdem ferè cum *hiſtoriâ Civili* partitiones ſubit. Sunt enim *Chronica Eccleſiaſtica*, ſunt *vitæ Patrum*, ſunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Eccleſiam ſpectantibus. Proprio verò nomine, rectè dividitur in *hiſtoriam Eccleſiaſticam* (Generis nomine ſervato,) & *hiſtoriam ad Prophetias*, & *hiſtoriam Nemeſeos* ſive *Providentiæ*. Prima *Eccleſiæ militantis tempora*, & *ſtatum diverſum* memorat; ſive illa fluctuet, ut *Arca* in *diluvio*: ſive itineretur, ut *Arca* in *eremo*: ſive conſiſtat, ut *Arca* in *templo*, hoc eſt, *ſtatum Eccleſiæ in perſecutione, in motu*, & *in pace*. In hâc parte, defectum aliquem non invenio, quin ſuperſunt in illa complura potiùs quàm deſunt: Illud ſanè optarem, ut maſſæ tàm prægrandi, virtus quoque & ſinceritas narrationum reſponderent.

Secunda pars, quæ eſt *hiſtoria ad Prophetias*, ex duobus Relativis conſtat, *Prophetiâ ipsâ*, & ejus *Adimpletione*. Quapropter tale eſſe debet hujus operis inſtitutum, ut cum ſingulis ex ſcripturis Prophetiis, eventuum veritas conjungatur; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad inſtituendam diſciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhùc reſtant cōplendæ. Attamen in hâc re, admittenda eſt illa latitudo, quæ

do, quæ Divinis vaticiniis propria eſt & familiaris; ut adimpletiones eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Referunt enim Auctoris ſui naturam, *Cui unus dies tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies*; atque licet plenitudo, & faſtigium complementi eorum, plerunque alicui certæ ætati, vel etiam certo momento deſtinetur; attamen habent interim gradus nonnullos, & ſcalas complementi, per diverſas mundi ætates. Hoc opus deſiderari ſtatuo, verùm tale eſt, ut magnâ cum ſapientiâ, ſobrietate, & reverentiâ tractandum ſit, aut omninò dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Hiſtoria Nemeſeos* eſt, ſanè in calamos nonnullorum piorum virorum incidit, ſed non ſine partium ſtudio: occupata eſt autem, in obſervandâ divinâ illâ convenientiâ, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei voluntatem Revelatam, & Secretam Quamvis enim tam obſcura ſint Conſilia & Judicia Dei, ut *homini animali* ſint penitùs inſcrutabilia, quinetiam ſæpius eorum oculis, qui proſpiciunt è tabernaculo, ſe ſubducant; Divinæ tamen Sapientiæ viſum aliquando per vices, ad ſuorum confirmationem, & confuſionem eorum, qui tanquam ſine Deo ſunt in mundo, ea quaſi majoribus characteribus deſcripta, ſic proponere conſpicienda, uti (ſicut loquitur Propheta) *Quivis etiam in curſu ea perlegere poſſit*; hoc eſt, ut homines merè ſenſuales & voluptarii, qui Judicia illa divina prætervehi feſtinant, neque cogitationes ſuas in ea unquam defigũt; tamen quãvis properè currant, & aliud agant, ipſa agnoſcere cogantur. Talia ſunt vindictæ feræ & inopinæ; ſalutes ſubitò affulgentes, & inſperatæ; Conſilia divina per ambages rerum tortuoſas, & ſtupendas ſpiras, tandem ſe manifeſtò expedientia; & ſimilia: Quæ

valent,

valent, non ſolùm ad conſolandos animos fidelium, ſed ad percellendas & convincendas conſcientias improborum.

Cap. XII.

De Appendicibus hiſtoriæ: *quæ circa* Verba *hominũ* (*quemadmodum* hiſtoria *ipſa circa* facta) *verſantur*: *Partitio earum in* orationes, epiſtolas, *&* apophthegmata.

AT non *factorum* ſolummodò humani generis, verum etiam *dictorum* memoria ſervari debet. Neque tamen dubium, quin *dicta* illa quandoque *hiſtoriæ* ipſi inſerantur, quatenus ad res geſtas perſpicuè & graviter narrandas faciant, & deſerviant. Sed *dicta* ſive *verba Humana* propriè cuſtodiunt *Libri Orationum, Epiſtolarum, & Apophthegmatum.* Atque *Orationes* ſanè virorum prudentium, de negotiis, & cauſis gravibus, & arduis habitæ, tum ad rerum ipſarum notitiam, tum ad eloquentiam multùm valent. Sed majora adhùc præſtantur auxilia ad inſtruendam prudentiam civilem ab *Epiſtolis*, quæ à viris magnis de negotiis feriis miſſæ ſunt. Etenim ex *verbis hominum*, nil ſanius aut præſtantius, quàm hujuſmodi *Epiſtolæ*. Habent enim plus nativi ſenſus, quàm Orationes; plus etiam maturitatis, quàm colloquia ſubita. Eædem quandò cõtinuantur ſecundum ſeriem temporum, (ut fit in illis, quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Miniſtris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores ſuos mittuntur; aut viciſſim ab Imperantibus ad miniſtros,) ſunt certè ad *hiſtoriam*, præ omnibus, pretioſiſſima ſupellex. Neq; *Apophthegmata* ipſa ad delectationẽ & ornatum tantùm proſunt, ſed ad res gerendas etiam, & uſus civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui

qui rerum & negotiorum nodos, acumine quodam ſecant, & penetrant: Occaſiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rurſus adhiberi, & prodeſſe poteſt; ſive quis ea tanquam ſua proferat, ſive tanquam vetera. Neque certe de utilitate ejus rei ad civilia dubitari poteſt, quam Cæſar Dictator operâ ſuâ honeſtavit; cujus Liber utinam extaret, cùm ea, quæ usquam habentur in hoc genere, nobis parùm cum delectu congeſta videantur.

Atque hæc dicta ſint de *Hiſtoriâ*, eâ ſcilicet parte Doctrinæ, quæ reſpondet uni ex *Cellis*, ſive *Domiciliis Intellectus*, quæ eſt *Memoria*.

Cap. XIII.

De ſecundo Membro principali Doctrinæ, *nempe* Poëſi. *Partitio* Poëſeos *in* Narrativam, Dramaticam, & Parabolicam. Exempla Parabolicæ *tria proponuntur.*

JAm ad *Poeſin* veniamus. *Poeſis* eſt genus doctrinæ, verbis plerunque aſtrictum, rebus ſolutum & licentioſum; Itaque, ut initio diximus, ad *Phantaſiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsùs rerum conjugia & divortia comminiſci, & machinari ſolet. *Poeſis* autem (ut ſupra innuimus) duplici accipitur ſenſu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* reſpiciat. Priore ſenſu, *Sermonis* quidã *Character* eſt: *Carmen* enim ſtili genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione ſolutâ conſcribi poteſt. Poſteriore verò ſenſu, conſtituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamque juxta *hiſtoriam* collocavimus, cùm nihil aliud ſit, quàm *Hiſtoriæ Imitatio ad Placitũ*. Nos igitur in partitionibus noſtris, veras doctrinarum venas indagantes, & perſequentes; neque conſuetu-

dini,

dini,& diviſionibus receptis(in multis) cedentes;*Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *Odas*, & hujusmodi, ab inſtituto ſermone removemus; atque ad philoſophiam,& artes orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poeſeos*,de *Hiſtoriâ ad Placitum confictâ*, tãtummodo tractamus.

Partitio *Poeſeos* veriſſima, atque maximè ex proprietate,præter illas Diviſiones, quæ ſunt ei cum *Hiſtoriâ* communes,(ſunt enim *ficta Chronica*, *Vitæ fictæ*, *fictæ* etiam *Relationes*) ea eſt, ut ſit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* prorsùs hiſtoriam imitatur,ut ferè fallat,niſi quod res extollat ſæpiùs ſupra fidem. *Dramatica* eſt veluti hiſtoria Spectabilis; nam conſtituit imaginem rerum tanquam præſentium,hiſtoria autem tanquam præteritarum. *Parabolica* verò eſt hiſtoria cum typo, quæ Intellectualia deducit ad ſenſum.

Atque de *Poeſi Narrativâ*, ſive eam *Heroicam* appelpellare placet,modò hoc intelligas de *Materiâ*, nõ de *Verſu*, ea à fundamento prorsùs nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis ſpectat. Cùm enim mundus ſenſibilis, ſit animâ rationali dignitate inferior, videtur *Poeſis* hæc humanæ Naturæ largiri,quæ Hiſtoria denegat; atque animo umbris rerum utcunque ſatisfacere, cùm ſolida haberi non poſſint. Si quis enim rem acutiùs introſpiciat,firmum ex *Poeſi* ſumitur argumẽtum, magnitudinem rerum magis illuſtrem,ordinem magis perfectum,& varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere,quàm in naturâ ipsâ,poſt lapſum, reperire ullo modo poſſit. Quapropter, cùm res geſtæ,& eventus, qui veræ hiſtoriæ ſubiiciuntur, non ſint ejus amplitudinis, in quâ anima humana ſibi ſatisfa-

Digitized by Google

tisfaciat, præſtò eſt *Poeſis*, quæ facta magis Heroica confingat: Cùm hiſtoria vera ſucceſſus rerum, minimè pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poeſis*, & exitus, & fortunas ſecundum merita, & ex lege Nemeſeos exhibet: Cum hiſtoria vera, obviâ rerum ſatietate & ſimilitudine, animæ humanæ faſtidio ſit; reficit eam *Poeſis*, inexpectata, & varia, & viciſſitudinum plena canens. Adeò ut *Poeſis* iſta, non ſolùm ad delectationem, ſed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & meritò etiam divinitatis cujuſpiam particeps videri poſſit; quia animum erigit, & in ſublime rapit; Rerum ſimulachra ad animi deſideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & hiſtoria,) ſubmittendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate, qua animum humanum demulcet, addito etiam conſortio Muſices, unde ſuaviùs inſinuari poſſit, aditum ſibi patefecit, ut honori fuerit etiam ſæculis planè rudibus; & apud Nationes barbaras, cùm aliæ Doctrinæ prorsùs excluſæ eſſent.

Dramatica autem *Poeſis*, quæ Theatrum habet pro mundo, uſu eximia eſt, ſi ſana foret. Non parva enim eſſe poſſet Theatri, & Diſciplina, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abundè eſt; diſciplina planè noſtris temporibus eſt neglecta. Attamē licet in Rebuſp. modernis, habeatur pro re ludicra actio theatralis, niſi fortè nimiùm trahat è Satyra, & mordeat tamen apud Antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutem inſtitueret. Quinetiam Viris prudentibus, & magnis Philoſophis, veluti animorum plectrum quoddam cenſebatur. Atque ſanè veriſſimum eſt, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cùm congregati ſint, magis

quam

quam cùm ſoli ſint, affectibus & impreſſionibus patere.

At *Poeſis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res ſacra videtur, & auguſta; cùm præſertim Religio ipſa, ejus operâ plerunque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat: Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentiâ, contaminata invenitur. Eſt autem uſus ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiam ad *Illuſtrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illuſtrationem*, antiquis ſæculis plurimùm adhibebatur: Cùm enim rationis humanæ inventa, & concluſiones, (etiam eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ ſunt) tunc temporis novæ & inſuetæ eſſent, vix illam ſubtilitatem capiebant ingenia humana, niſi propiùs eæ ad ſenſum per hujuſmodi ſimulachra, & exempla deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & ſimilitudinum plena fuerunt. Hinc teſſeræ Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æſopi Fabulæ, & ſimilia. Quinetiam Apophthegmata veterum Sapientum ferè per ſimilitudines rem demonſtrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos (Gentem eo ſæculo minimè literatam) ſeditionem fabulâ repreſſit. Denique ut Hieroglyphica Literis: ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodiè etiam & ſemper, eximius eſt, & fuit Parabolarum vigor, cùm nec Argumenta tam perſpicua, nec vera exempla tam apta, eſſe poſſint.

Alter eſt uſus *Poeſeos Parabolicæ*, priori quaſi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involucrum*; earum nem-

nempe rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam diſcreta eſſe mereatur: hoc eſt, cùm occulta & Myſteria Religionis, Politicæ, & Philoſophiæ, Fabulis & Parabolis veſtiuntur. Utrum verò fabulis veteribus Poëtarum, ſubſit aliquis ſenſus myſticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipſi certè fatemur, nos in eam ſententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Myſterium infuſum fuiſſe putemus. Neque nos movet, quod iſta pueris ferè, & Grammaticis relinquantur, & vileſcant, ut de illis contemptim ſententiam feramus: Quin contrà, cùm planè conſtet ſcripta illa, quæ fabulas iſtas recitãt, ex Scriptis hominũ, poſt literas ſacras, eſſe antiquiſſima, & longè his antiquiores fabulas ipſas; (etenim tanquam priùs creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur eſſe inſtar tenuis cujusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarũ, in Græcorum fiſtulas inciderunt. Cùm verò, quæ circa harum Parabolarum interpretationem, adhùc tentata ſint, per homines ſcilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo ſatisfaciant; Philoſophiam ſecundùm Parabolas antiquas, inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum ſubjungemus. Non quod res ſit fortaſsè tanti, ſed ut inſtitutum noſtrum ſervemus. Id hujusmodi eſt, ut de operibus illis, quæ inter *Deſiderata* ponimus (ſi quid paulò obſcurius) perpetuò aut *præcepta* ad opus illud inſtruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis fortè exiſtimet, levem aliquam tantùm Notionem, de illis mentem noſtram perſtrinxiſſe, nosque Regiones ſicut Augures, animo tantùm metiri, neque eas ingredien-

di vias noſſe. Aliam aliquam partem in *Poeſi* deſiderari non invenimus; quin potiùs cum planta ſit *poeſis,* quæ veluti à terrâ luxuriante, abſque certo ſemine, germinaverit, ſupra cæteras doctrinas excrevit, & diffuſa eſt. Verùm jam *exempla* proponemus, tria tantùm numero, unum è *Naturalibus,* è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus.*

Exemplum primum Philoſophiæ ſecundùm Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De *Univerſo, ſecundùm Fabulam* Panis.

ANtiqui generationem *Panis* in dubio relinquũt. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longè alium generationis modum ei tribuunt. Ajunt enim Procos univerſos cum *Penelope* rem habuiſſe, ex quo promiſcuo concubitu, *Pana* communem filium ortum eſſe. Neque prætermittenda eſt tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt eum *Iovis,* & *Hybreos* (id eſt, *Contumeliæ,*) filium fuiſſe. Utcunque orto, *Parcæ* illi ſorores fuiſſe perhibētur, quæ in ſpecu ſubterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur ſub Dio. Effigies *Panis* talis ab antiquitate deſcribitur; Cornutus, Cornibus in acutum ſurgentibus, & usque ad cœlum faſtigiatis; corpore toto hiſpidus & villoſus; Barbâ inprimis promiſſâ; figurâ biformis, humanâ quoad ſuperiora, ſed ſemiferâ & in Capræ pedes deſinente. Geſtabat autem inſignia poteſtatis; ſiniſtrâ fiſtulam ex ſeptem calamis compactam, dextrâ pedum ſive baculum, ſuperiùs curvũ & inflexum. Induebatur Chlamyde ex *pelle Pardalis.* Poteſtates ei & munera hujusmodi attribuuntur, ut ſit Deus venatorum, etiam paſtorum, & in univerſum Ruricolarum; Præſes item montium. Erat etiã,

proxi-

Digitized by Google

proximus à *Mercurio*, Nuncius Deorum Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuò Choreas ducere, & tripudiare ſolebant: Comitabantur & *Satyri*, & his ſeniores *Sileni*. Habebat inſuper poteſtatem *terrores* immittendi, præſertim inanes & ſuperſtitioſos, qui & *Panici* vocati ſunt. Res geſtæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctã, à quo etiam in certamine victus eſt. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Atque narrant inſuper, cùm *Ceres* mœſta, & ob raptam *Proſerpinam* indignata, ſe abſcondiſſet; atque Dii omnes ad eam inveſtigandam magnoperè incubuiſſent, & ſe per varias vias diſpertiti eſſent; *Pani* ſolummodò ex felicitate quadam contigiſſe, ut inter venandum eam inveniret, & indicaret. Auſus eſt quoque cum *Apolline* de victoriâ Muſices decertare, atque etiam *Mydâ* Judice prælatus eſt; ob quod judium *Mydas* aſininas aures tulit, ſed clàm & ſecretò. Amores *Panis* nulli referuntur, aut ſaltem admodùm rari; quod mirum, inter turbam Deorum, prorſùs tam profusè amatoriam, videri poſſit. Illud ſolummodò ei datur, quod *Eccho* adamaret, quæ etiam uxor ejus eſt habita; atque unam præterea Nympham, *Syringam* nomine; in quã propter iram & vindictam *Cupidinis* (quem ad luctã provocare non reveritus eſſet) incenſus eſt. Etiam *Lunam* quondam in altas Sylvas ſevocaſſe dicitur. Neque etiam prolem ullam ſuſcepit (quod ſimiliter mirum eſt, cùm Dii, præſertim maſculi, prolifici admodùm eſſent) niſi quod ei attribuatur tanquam filia; muliercula quædam ancilla, *Iambe* nomine; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hoſpites ſolebat,

ejusque proles ex conjuge *Eccho* eſſe à nonnullis exiſtimabatur. *Parabola* talis eſſe videtur.

Pan (ut & Nomen ipſum etiam ſonat) *Vniverſum* ſive *Vniverſitatem Rerum* repræſentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omninò ſententia eſt, atque adeò eſſe poteſt. Aut enim à *Mercurio* eſt, verbo ſcilicet divino; (quod & Sacræ Literæ extra controverſiam ponunt; & Philoſophi ipſi, qui magis Divini habiti ſunt, viderunt) aut ex *confuſis rerum Seminibus.* Etenim quidam è Philoſophis ſemina rerum etiam ſubſtantiâ infinita ſtatuerunt; unde opinio de Homoiomeris fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli verò magis acutè & ſobriè cenſebant, ad varietatem rerum expediendam ſufficere, ſi ſemina, ſubſtantiâ eadē, figuris varia ſed certis & definitis, eſſent; & reliqua in poſiturâ & complexu ſeminum ad invicem ponebant, ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit, ad quam *Democritus* ſe applicavit, cùm *Leucippus* ejus auctor fuiſſet. At alii, licet unū rerum Principium aſſererent (Aquam *Thales,* Aërem *Anaximenes,* Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipſum principium actu unicum, potētiâ varium & diſpenſabile poſuerunt, ut in quo rerum omnium ſemina laterent. Qui verò materiam omninò ſpoliatam, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt (ut *Plato* & *Ariſtoteles*) multò etiam propiùs & propenſiùs, ad parabolæ figuram acceſſerunt. Poſuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem;* *Formas* verò tanquam *Procos:* Adeò ut omnes ad rerum principiis opiniones huc redeant, & de illam diſtributionem reducantur, ut mundus ſit, vel à *Mercurio,* vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis,* ejusmodi eſt, ut videantur Græci aliquid

quid de Hebræis myſteriis, vel per Ægyptios internuncios, vel utcunque, inaudiviſſe. Pertinet enim ad ſtatum mundi, non in meris natalibus ſuis, ſed poſt lapſum Adami, morti & corruptioni expoſitum, & obnoxium factum. Ille enim ſtatus, Dei, & peccati (ſive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cùm *Deo ſimilis fieri vellet*. Itaque triplex iſta narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri poſſit, ſi ritè & rebus & temporibus diſtinguatur. Nam iſte *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante confusâ *Materiâ* (quæ tamen ipſa Dei opus erat) & ſubintrante *Prævaricatione*, & per eam corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata rerum* ſorores verè perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depreſſiones etiam, & eminentiæ, & labores, & felicitates, denique conditiones quæcunque Individui: quæ tamen niſi in Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gente) ferè non agnoſcuntur. Atqui ad iſtas conditiones tam varias, deducit Individua illa ſingula *Pan*, Rerum ſcilicet Natura; ut tanquam eadem ſit res (quatenus ad Individua) catena Naturæ, & filum Parcarum. Ad hæc inſuper finxerunt Antiqui *Panem* ſemper ſub Dio morari, ſed *Parcas* ſub ſpecu ingenti ſubterraneo habitare, atque inde maximâ pernicitate ad homines ſubitò advolare: quia *Natura*, atque Univerſi facies, ſpectabilis eſt & aperta; at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quod ſi *Fatum* accipiatur largiùs, ut omnem prorsùs eventum, non illuſtriores tantùm denotet, tamen utique & eo ſenſu optimè convenit cum Univerſitate Rerum; cùm ex ordine Naturæ, nil

tàm exiguum ſit, quod ſine causâ fiat; & rursùs nil tàm magnum, ut non aliundè pendeat; adeò ut fabrica ipſa Naturæ, ſuo ſinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur; & ſuo tépore certâ Lege prodat. Itaque nil mirum, ſi *Parcæ* ut *Panis* ſorores introductæ ſint, & certè legitimæ. Nã *Fortuna* Vulgi filia eſt, & levioribus tantùm Philoſophis placuit. Sanè *Epicurus*, non ſolùm profanum inſtituere ſermonem, ſed etiam deſipere videtur, cùm dixit, *Præſtare credere fabulam Deorum, quàm Fatum aſſerere,* ac ſi quicquam in univerſo eſſe poſſit inſtar Inſulæ, quod à rerum nexu ſeparetur. Verùm *Epicurus* Philoſophiam ſuam naturalem (ut ex ipſius verbis patet) morali ſuæ accommodans & ſubiiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) laceſſeret aut turbaret. Itaque ſuavitati cogitationum indulgens, potiùs quàm Veritatis patiens, planè jugum jactavit, & tàm Fati neceſſitatem, quàm Deorum metum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate cũ *Pane* ſatis dictum eſt.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura inſtar Pyramidis acuta eſt. Quippe Individua, in quibus baſis naturæ exporrigitur, infinita ſunt; ea colliguntur in ſpecies, & ipſas multiplices; ſpecies rursùs inſurgunt in genera, atque hæc quoque aſcendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura, tanquam in unum coire videatur; quod *Figurâ* illâ *Pyramidali Cornuum Panis* ſignificatur. Mirum verò minimè eſt, *Panis* Cornua etiam cœlum ferire; cùm excelſa naturæ, ſive ideæ univerſales, ad Divina quodam-

dammodo pertingant. Itaque & catena illa *Homeri* decantata,(cauſarum ſcilicet Naturalium)ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quisquam (ut videre eſt Metaphyſicam, & quæ in Naturâ æterna, & immobilia ſunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum paulisper abduxit; qui non ſimul in Theologiam Naturalem inciderit; adeò paratus & propinquus eſt tranſitus, à vertice illâ Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Naturæ* elegantiſſimè & veriſſimè depingitur *Hirſutum*, propter rerum radios. Radii enim ſunt tanquam naturæ crines, ſive villi: Atque omnia ferè vel magis vel minùs radioſa ſunt: Quod in facultate viſus manifeſtiſſimum eſt; nec minùs in omni virtute magneticâ, & operatione ad diſtans. Quicquid enim operatur ad diſtans, id etiam radios emittere rectè dici poteſt. Sed maximè omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœleſtium, & præcipuè Solis, maximè ex longinquo operantur & penetrant; Adeò ut ſuperiora terræ, atque etiam interiora, ad diſtantiam nonnullam planè verterint & ſubegerint, & ſpiritu impleverint. Elegantior autem eſt figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipſe, quando parte ſuperiore ejus nube obvolutâ, radii inferiùs erumpunt, ad aſpectum *Barbatus* cernitur.

Etiam corpus naturæ rectiſſimè deſcribitur *Biforme*, ob differentiam corporum ſuperiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & conſtantiam, nec non Imperium in terram & terreſtria, meritò ſub humanâ figurâ repræſentantur; cùm Natura humana ordinis & Dominationis particeps ſit: Hæc autem ob perturbationem, & motus incompoſitos, & quod à cœleſti-

bus in plurimis regantur, bruti animalis figurâ contenta eſſe poſſunt. Porrò eadem corporis biformis deſcriptio, pertinet ad participationem ſpecierum; Nulla enim naturæ ſpecies, ſimplex videri poteſt, ſed tanquam ex duobus participans & concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex plantâ, planta nõnihil ex corpore inanimato, omniaque reverà biformia ſunt, & ex ſpecie ſuperiore & inferiore compacta. Acutiſſima autem eſt allegoria de *Pedibus Capræ*, propter aſcenſionem corporum terreſtrium, verſus regiones aeris & cœli, ubi etiam penſilia fiunt, & inde deiiciuntur, magis quàm deſcendunt. Capra enim animal ſcanſorium eſt, eaque è rupibus pendere, atque in præcipitiis hærere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo deſtinatæ, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus & meteoris manifeſtiſſimum eſt. Imò non ſine cauſa *Gilbertus*, qui de Magnete laborioſiſſimè, & ſecundum viam experimentalem conſcripſit, dubitationem injecit; Num non fortè corpora gravia, poſt longam à terra diſtantiam, motũ verſus inferiora paulatim exuant?

Inſignia autem in manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmoniæ*, alterum *Imperii*. *Fiſtula* enim ex *ſeptem calamis*, concentum rerum & harmoniam, ſive concordiam cum diſcordia miſtam, (quæ ex ſeptem ſtellarum errantium motu conficitur,) evidenter oſtendit. Neque enim alii, præterquam ſeptem Planetarum, inveniuntur in cœlo errores, ſive expatiationes manifeſtæ, quæ cum æqualitate ſtellarum fixarum, earumque perpetua & invariabili ad ſe invicem diſtantia compoſitæ & temperatæ, tum conſtantiam ſpecierum, tum fluxum individuorum tueri, & ciere poſſint. Si qui verò ſint Planetæ minores,

qui

qui non conſpiciuntur; ſi qua etiam mutatio in cœlo major (ut in Cometis nonnullis ſuperlunaribus) videntur illa profectò tanquam fiſtulæ, aut omninò mutæ, aut ad tempus tantùm ſtreperæ; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam ſeptem fiſtularum *Panis* non diù interturbent. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio eſt, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, ſive *Virga*, verſus ſuperiorem partem præcipuè curua eſt, quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo ferè per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri poſſit, aliud reverà agatur, ſicut *Ioſephi venditio in Ægyptum*, & ſimilia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula ſedent, populo convenientia, per prætextus & vias obliquas feliciùs quæ volunt, quàm ex directo ſuperinducunt & inſinuãt. Etiam (quod mirum fortaſsè videri poſſit) in rebus merè naturalibus, citiùs Naturam fallas quàm premas: Adeò, quæ ex directo fiunt, inepta ſunt & ſeipſa impediunt; cùm contrà, via obliqua & inſinuans molliter fluat, & affectũ ſortiatur. *Veſtis Panis* & amiculum, ingenioſè admodum ex *Pelle Pardalis* fuiſſe fingitur, propter maculas ubique ſparſas. Cœlum enim ſtellis, maria inſulis, tellus floribus conſperguntur; Atque etiam res particulares ferè variegatæ eſſe ſolent circa ſuperficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* eſt.

Officium autem *Panis*, nulla alia re, tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* ſit. Omnis enim naturalis actio, atq; adeò motus & progreſſio, nihil aliud quàm *Venatio* eſt. Nã & ſcientiæ & artes opera ſua venantur; & conſilia

Digitized by Google

humana fines ſuos; atque res naturales omnes vel alimenta ſua, ut conſerventur, vel voluptates & delicias ſuas, ut perficiantur, venantur; (omnis ſiquidem venatio eſt aut prædæ, aut animi causâ:) idque modis peritis & ſagacibus,

Torva Leæna lupum ſequitur, lupus ipſe Capellam,
Florentem Cythiſum ſequitur laſciva Capella.

Etiam *Ruricolarum* in genere *Pan Deus* eſt, quia hujusmodi homines magis ſecundũ naturam vivant, cùm in urbibus & aulis, natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud Poetæ amatorium, verum, propter hujusmodi delicias, etiam de Naturâ ſit,

---- *Pars minima eſt ipſa puella ſui.*

Montium autem imprimis *Præſes* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atq; oculis & contemplationi magis ſubiicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum nuncius* ſit *Pan*, ea allegoria planè divina eſt, cùm proximè poſt Verbum Dei, ipſa mundi imago, divinæ potentiæ & ſapientiæ præconium ſit. Quod & Poëta divinus cecinit, *Cœli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphæ*, animæ ſcilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium ſunt. Hic autem meritò illarum Imperator, cùm illæ Naturam quæq; ſuam tanquam ducem ſequantur, & circa eum infinitâ cum varietate, veluti ſingulæ more patrio, ſaltét, & choreas ducant, motu neutiquam ceſſante. Itaque acutè quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes, ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis faſtidium & præcipitationem notavit, qui memoriam, & phantaſiam, & rationem, defixis præproperè oculis intuentes & contemplantes, vim cogita-

tivam,

tivam, quæ primas tenet, prætermiſerunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiſcitur, cogitat, & qui imaginatur, ſimiliter cogitat; & qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique anima, ſive à ſenſu monita, ſive ſibi permiſſa, ſive in functionibus intellectus, ſive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum ſaltat; quæ eſt illa Nympharum tripudiatio. Unà verò perpetuò comitantur *Satyri* & *Sileni*, ſenectus ſcilicet & juventus. Omnium enim rerum eſt ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque rursùs ætas tarda & bibula: Utriusque autem ætatis ſtudia, verè contemplanti fortaſsè ridicula, & deformia videantur, inſtar *Satyri* alicujus aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentiſſima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum & formidinem, vitæ atque eſſentiæ ſuæ conſervatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere neſcia eſt, ſed *timoribus* ſalutaribus ſemper vanos & inanes admiſcet; adeò ut omnia (ſi intùs conſpici darentur) *Panicis terroribus* pleniſſima ſint; præſertim humana; & maximè omnium apud vulgum, qui ſuperſtitione (quæ verè nihil aliud quàm *Panicus terror* eſt) in immenſum laborat & agitatur, præcipuè temporibus duris, & trepidis, & adverſis. Neque ſuperſtitio iſta tantummodò in vulgo regnat, ſed ab opinionibus vulgi etiam in ſapientiores aliquando inſilit, ut divinè *Epicurus* (ſi cætera quæ de Diis diſſeruit ad hanc normam fuiſſent) locutus ſit: *Non deos vulgi negare profanum, ſed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod verò attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam per provocationem* cum *Cupidine*; id eò ſpectat, quia materia

materia non caret inclinatione & appetitu ad diſſolutionem mundi, & recidivationem in illud Chaos antiquum, niſi prævalidâ rerum concordiâ (per *Amorem* ſive *Cupidinem* ſignificatâ) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaque bono admodum hominum & rerum fato fit (vel potiùs immenſâ bonitate divinâ) ut *Pan* illud certamen adverſum experiatur, & victus abſcedat. Eodem prorsùs pertinet, & illud de *Typhone* in *retibus* implicato, quia utcunque aliquando vaſti, & inſoliti rerum tumores ſint, (id quod *Typhon* ſonat) ſive intumeſcant maria, ſive intumeſcant nubes, ſive intumeſcat terra, ſive alia, tamen rerum natura hujusmodi corporum exuberantias atque inſolentias, reti inextricabili implicat & coercet, & veluti catenâ adamãtinâ devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo attribuatur, idque inter venationem; reliquis autem Diis negetur, licet ſedulò quærentibus, & illud ipſum agentibus; monitum habet verum admodùm & prudens: hoc ſcilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philoſophiis abſtractis, tãquam Diis majoribus expectetur, licet totis viribus in illud ipſum incumbant; ſed tantummodò à *Pane*, id eſt, experientiâ ſagaci, & rerum mundi notitiâ univerſali; quæ etiam caſu quodam, ac veluti inter venandum in hujusmodi invẽta incidere ſolet. Utiliſſima enim quæque inventa experientiæ debentur, & veluti donaria quædam fuere caſu in homines ſparſa.

Illud autem *Muſices certamen*, ejusque eventus, ſalutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & judicio humano geſtienti, & ſe efferenti, ſobrietatis vincula iniicere poſſit. Duplex enim videtur eſſe

Harmo-

Harmonia, & quaſi *Muſica*, altera Sapientiæ divinæ, altera Rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, adminiſtratio mundi & rerum, & Judicia divina ſecretiora, ſonant aliquid durum, & quaſi abſonum: Quæ inſcitia, licet *Aſininis Auribus*, meritò inſigniatur, tamen & illæ ipſæ aures, ſecretò non palàm geſtantur. Neque enim hujusce rei deformitas à vulgo conſpicitur aut notatur.

Poſtremò minimè mirum eſt, ſi nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Conjugium Ecchus*; Mundus enim ſe ipſo, atque in ſe rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, frui vult, neque in copia deſiderio locus eſt. Itaque Mundi *Amores* eſſe nulli poſſunt, nec potiundi Cupido; (cùm ſe ipſe contentus ſit,) niſi fortaſsè Amores *Sermonis*. Ii ſunt *Nympha Eccho*, Res non ſolida, ſed vocalis, aut ſi accuratiores ſint, *Syringa*, quando ſcilicet verba, & voces, numeris quibusdam, ſive Poëticis, ſive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter ſermones autem ſive voces, excellenter ad conjugium mundi ſumitur ſola *Eccho*: Ea enim demùm vera eſt Philoſophia, quæ mundi ipſius voces fideliſſimè reddit, & veluti dictante mundo conſcripta eſt; & nihil aliud eſt quam ejusdem ſimulachrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, ſed tantùm iterat, & reſonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas ſylvas aliquando ſevocaſſet, videtur pertinere ad congreſſum ſenſus, cùm rebus cœleſtibus, ſive divinis. Nam alia eſt *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem ſponte ſe demittit *Luna*; ſiquidem ad intellectum ſopitum, & à ſenſibus abductum, quandoq; ſponte influunt divina: Quod ſi accerſantur & vocentur à ſenſu, tanquam à *Pane*, tum verò non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale

Quale ſub incertam Lunam ſub luce malignâ
Eſt iter in Sylvis - - - - - -

Ad mundi etiam ſufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prolem non edat*. Ille enim per partes generat; per totum quomodo generare poſſit, cùm corpus extra ipſum non ſit? Nam de *Muliercula* illâ *Iambe*, *Filiâ* P*anis* putativâ, eſt ſanè ea adjectio quædam ad fabulam ſapientiſſima. Per illam enim repręſentantur eæ, quæ perpetuis temporibus paſſim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum naturâ doctrinæ, re ipsâ infructuoſæ, Genere quaſi ſubdititiæ, garrulitate verò interdum jucundæ; interdum moleſtæ & importunæ.

Exemplum alterum Philoſophiæ, ſecundum parabolas antiquas, in Politicis. *De Bello ſecundum fabulam* Perſei.

PErſeus, *Orientalis* cùm fuiſſet, miſſus traditur à P*allade*, ad obtruncandam *Meduſam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monſtrum enim hoc, aliàs crudele & immane, etiam aſpectu tàm dirum atque horrendum fuit, ut eo ſolo homines in ſaxa verteret. Erat autem, è *Gorgonibus* una *Meduſa*, ac ſola inter eas mortalis, cùm reliquæ paſſivæ non eſſent. P*erſeus* igitur ad tàm nobile facinus ſe comparans, arma ac dona à tribus Diis mutuò accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares ſcilicet non axillares; à P*lutone* autem *Galeam*; *Scutum* denique à P*allade* & *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu inſtructus,) ad *Meduſam* rectà perrexit, ſed primùm ad *Grææs* divertit; Eæ ſorores, ex alterâ parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Grææ* iſtæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem

autem iis tantummodò & dens erat omnibus unicus; quos prout exire foràs quamque contigerat, viciſſim geſtabant, reverſæ autem deponere ſolebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ *Perſeo* commodârunt. Tum demùm, cùm ſe abundè ad deſtinata perficienda inſtructum judicaret, ad *Meduſam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aſpectui ejus (ſi forſan evigilaret) ſe committere audebat, ſed cervice reflexà, & in *Speculum* illud P*alladis* inſpiciens, atque hoc modo ictus dirigens caput M*eduſæ* abſcidit: Ex ſanguine autem ejusdem, in terram fuſo, ſtatim P*egaſus* Alatus emicuit: tranſtulit & caput autem abſciſſum P*erſeus* in Scutum P*alladis* inſeruit, cui etiamnum ſua manſit vis, ut ad eius intuitum omnes ceu attoniti aut ſiderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi ratione* & prudentiã: Atque primò omnis *belli ſuſceptio* debet eſſe tanquam M*iſſio à* P*allade*; non à *Venere* certè (ut bellum Trojanum fuit) aut aliâ levi ex causâ; quippe cùm in Conſiliis ſolidis, Decreta de bellis fundari oporteat Deinde de *Genere Belli* eligendo, tria proponit fabula præcepta, ſana admodum & gravia: Primũ eſt, ut de *ſubjugatione Nationum finitimarum* quis non magnoperè laboret: Neque enim eadem eſt Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio: Nam in poſſeſſionibus privatis, vicinitas Prædiorum ſpectatur, ſed in propagando Imperio, Occaſio, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis eſſe debent. Itaq; P*erſeus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minimè detrectavit. Hujus rei exemplum inſigne eſt in belligerandi diversâ ratione patris & filii Regum, P*hilippi*

&

& *Alexandri.* Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non ſine maximâ contentione & periculo; quippe qui & aliàs, & præcipuè in *Prælio Charoneo,* in ultimum diſcrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem benè auſus in *Perſas*, Nationes infinitas ſubjugavit, magis itineribus quàm præliis fatigatus. Hoc ipſum adhuc clariùs cernitur, in propagatione *Imperii Romanorum,* qui, pro tempore ex parte *Occidentis,* vix ultra *Liguriam* armis penetraverant, eodem tempore *Orientis* provincias usq; ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi ſunt. Etiam *Carolus Octavus* Rex *Galliæ, Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compoſitum eſt) non admodum facile expertus, expeditionem illam *Neapolitanam* longinquâ, admirandâ quâdam facilitate & felicitate transegit. Habent certè hoc bella longinqua, ut cum iis manus conſeratur, qui Militiæ & Armis invaſoris minimè ſint aſſueti, quod in finitimis ſecùs ſe habet. Etiam & apparatus in hujusmodi expeditionibus ſolet eſſe diligentior & inſtructior; & terror apud hoſtes ex ipſo auſu & fiduciâ major. Neque etiam ferè poſſit fieri in illis expeditionibus remotis, per hoſtes, ad quos tàm longo itinere pervenitur, diverſio aliqua aut invaſio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis, ſæpiùs adhibetur. Caput autem rei eſt, quod in ſubjugandis finitimis, Occaſionum delectus in anguſto verſatur; at ſi quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio ſuo eò transferre bellum, ubi aut diſciplina militaris maximè eſt enervata, aut vires nationis plurimùm attritæ & conſumptæ, aut diſſidia civilia opportunè oborta, aut aliæ hujusmodi commoditates ſe oſtendant. Secundum eſt, ut ſem-

per

per ſubſit *Cauſa Belli* juſta,& pia,& honorifica,& favorabi is: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impenſas conferentibus, addit, & ſocietates aperit & conciliat,& plurimas denique commoditates habet. Inter cauſas autem belli, admodùm favorabilis eſt ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides; ſub quibus populus ſuccumbit, & proſternitur ſine animis&vigore,tanquam ſub *Aſpectum Meduſæ*; quod etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certè magna religio fuit, ſtrenuè & impigrè accurrere ad ſocios tuendos, ſi quoquo modo oppreſſi fuiſſent. Etiam bella ob vindictam juſtam fere ſemper felicia fuerunt, ſicut bellum adverſus *Brutum* & *Caſsium*, ad vindicandam mortem *Cæſaris*; *Severi* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunii Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*; Denique quicunque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, ſub *Perſeo* militant. Tertium ut in omni bello ſuſcipiendo vera ſit *Æſtimatio virium*; atque rectè perpendatur,utrum bellum ſit tale, quod confici & ad exitum perduci poſſit, ne quis vaſtas & infinitas ſpes perſequatur. Prudenter n. *Perſeus* inter *Gorgonas* (per quas bella repræſentantur) eam delegit,quæ in ſuâ naturâ mortalis erat,neque ad impoſſibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in ſuſcipiendo bello deliberationem ſubeunt,hæc præcipit fabula, reliqua ad belligerationem ipſam pertinent.

In bello maximè omnium proſunt illa tria *Dona Deorum*, adeò ut Fortunam ipſam ferè regant & trahant. Accepit enim *Perſeus Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Conſiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade*: Neque caret allegoriâ, eâque prudentiſſimâ, quod *Alæ* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cùm

Celeritas in bello plurimum poſſit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus non humeris additæ; quia nô tàm in primis belli aggreſſibus, quàm in iis, quæ ſequuntur, & primis ſubſidio ſunt, Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit; quàm quod proſecutiones, & ſubſidiarii impetus, initiorum alacritati non reſpondeant. At *Galea Plutonis* (quæ homines inviſibiles reddere ſolebat) manifeſta parabola eſt. Nam *Conſiliorum Occultatio* poſt *celeritatem*, maximi ad bellum eſt momenti. Cujus etiam Celeritas ipſa pars magna eſt. Celeritas enim conſiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* ſpectant, ut unus bello præſit, cum mandatis liberis; Conſultationes enim cum multis, habent aliquid potiùs ex *Criſtis Martis*, quàm ex *Galeâ Plutonis*. Eódem ſpectant prætextus varii, & deſignationes ancipites, & famæ emiſſariæ, quæ oculos hominum aut perſtringunt, aut avertunt, atque verà conſiliorum in obſcuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & ſuſpicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minùs intereſt, *Conſilia Hoſtium* explorare, quàm ſua occultare Itaque *Galeæ Plutonis* adjungendum eſt *Speculum Palladis*; per quod hoſtium vires, inopia, occulti fautores, diſſidia & factiones, progreſſus, conſilia cernantur. Quoniam verò tantum fortuitorum ſuſcipit bellum, ut nec in conſiliis propriis occultandis, nec in hoſtium explorandis, nec in celeritate ipsâ, multum fiduciæ ponendum ſit, ideò antè omnia ſumendum *Palladis Scutum*, *Providentiæ* ſcilicet, ut quàm minimum *Fortunæ* relinquatur. Hùc pertinent, exploratò vias inire, Caſtra diligenter munire (quod in militia moderna in deſue-

tudinem

Digitized by Google

tudinem ferè abiit; Caſtra verò inſtar urbis munitæ, Romanis ad adverſos prælii eventus erant) acies ſtabilis & ordinata, non nimiùm fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; denique omnia quæ ad ſolidam & ſollicitam Defenſivam ſpectant, cùm plus valeat utique in Bellis *Scutum Palladis*, quàm *Gladius* ipſe *Martis*. Verùm *Perſeo* utcunque copiis aut animis inſtructo, reſtat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirùm, ut *divertat ad Græas*. *Græa* autem *proditiones* ſunt, bellorum ſcilicet ſorores, non Germanæ illæ quidem, ſed generis nobilitate quaſi impares. Bella enim generoſa, proditiones degeneres & turpes. Earum deſcriptio elegans eſt, ut *Cana* à nativitate ſint, & tanquàm *Vetulæ*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifeſtam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* eſt. Omnis enim factio, à ſtatu quopiam alienata, & in proditionem propenſa, & *ſpeculatur*, & *mordet*. Atque hujuſmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* eſt; nam quicquid didicerunt & noverunt, ferè per manus ab una ad alteram tranſit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quaſi ore mordent; & eadem ſcandala jactant; ut ſi unam audias, omnes audias. Itaque *Perſeo* ſunt iſtæ *Græa* conciliandæ, atq; in auxilium adducendæ, præſertim ut *Oculum* & *Dentem* ſuum ei commmodent; *Oculum* ad indicia; *Dentem* ad rumores ſerendos, & invidiam conflandam, & animos hominum ſollicitandos. Poſtquàm verò omnia benè ſint ad bellum præparatè diſpoſita, illud imprimis curandum, quod *Perſeus* fecit, ut *Meduſa dormiens* inveniatur. Prudens enim belli ſuſceptor ſemper ferè hoſtem aſſequitur

imparatum, & ſecuritati propiorem. Denique in ipſis belli actionibus atque inſultibus; ille *Intuitus* in *Speculum Palladis*, adoperandus eſt. Plurimi enim ante ipſa pericula res hoſtium acutè & attentè introſpicere poſſunt; at in ipſo Periculi articulo, aut terrore offunduntur, aut pericula nimiùm præcipites & à fronte ſpectant; unde in illa temerè ruunt, vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet, ſed in *Speculum Palladis*, *cervice reflexá* inſpiciendum, ut impetus rectè dirigatur, absque vel terrore, vel furore.

A bello perfecto & victoriâ, ſequuntur effecta duo; *Pegaſi* illa *Generatio* & *Excuſatio*, quæ ſatis evidēter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriā celebrat, & reliquias belli faciles, & in votum cedentes efficit. Secundum, *Geſtatio Capitis Meduſæ* in *Scuto*; ſiquidem nullum præſidii genus huic ob præſtātiam comparari poſſit. *Vnicum* enim *facinus inſigne* & memorabile, feliciter geſtum & perpetratum, omnes hoſtium motus obrigeſcere facit, atque malevolentiam ipſam ſtupidam reddit.

Exemplum tertium Philoſophiæ ſecundum parabolas antiquas, in Moralibus. *De Cupiditate, ſecundum fabulam* Dionyſi.

NArrant *Semelem Iovis* pellicem; poſtquam juramento eum inviolabili, ad votum indefinitum obſtrinxiſſet, petiiſſe, ut ad amplexus ſuos accederet talis, qualis cum *Iunone* conſueſſet. Itaq; illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero geſtabat, à Patre exceptus, in femur ejus inſutus eſt, donec menſes fœtui deſtinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque

que Puer, quod Jovem, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, Dionyſi nomen accepit. Poſtquam autem editus eſſet; apud *Proſerpinam* per aliquot annos nutritus eſt, cùm verò adultus eſſet, ore ferè muliebri conſpiciebatur, ut ſexûs videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & ſepultus quōdam erat ad tempus, & non ita multò poſt revixit. Atque prima juventâ vitis culturam, atque adeò vini confectionem & uſum primus invenit, & edocuit; ex quo celebris factus, & inclytus, orbem terrarum ſubjugavit, & ad ultimos Indorum terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa eum ſubſultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus* & alii. Quin & *Muſæ* comitatui ejus ſe adjungebant. Uxorem autem ſibi ſumpſit *Ariadnem*, à *Theſeo* deſertam & relictam. *Arbor* ei ſacra erat *Hedera*. Etiam ſacrorū & ceremoniarum inventor & inſtitutor habebatur; ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque inſuper crudeles. Furores quoque immittendi poteſtatem habebat. Certè in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille dum arbore conſcenſa ſpectator eorum, quæ agerentur, curioſus eſſe voluiſſet; Hic cùm lyram ſuaviter & peritè pulſaret. Atque hujus Dei res geſtæ, cum *Iovis* rebus ferè confunduntur.

Fabula videtur ad *mores* pertinere, ut vix quicquā in Philoſophia Morali, melius inveniatur. Deſcribitur autem ſub *Perſonâ Bacchi, Natura Cupiditatis*, ſive affectuum & perturbationum animi. Primùm igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origo Cupiditatis* omnis, licet nocentiſſimæ, non alia eſt, quàm *Bonum Apparens*. Sicut enim virtutis mater eſt bonum

num exiſtens, ſimiliter cupiditatis mater eſt bonum apparens. Altera *Iovis* (ſub cujus perſonâ anima humana repræſentatur) uxor legitima, altera pellex: quę tamen *Iunonis* honores æmuletur, tanquam *Semelę*. Concipitur verò *Cupiditas* in *voto illicito*, priùs temerè conceſſo, quam ritè intellecto & judicato. Atque poſtquam effervescere cœperit, *Mater* ejus (natura ſcilicet & ſpecies boni) ex *nimio incendio* deſtruitur & perit. Proceſſus autem cupiditatis à conceptu ſuo talis eſt: Illa ab *animo humano* (qui ejus eſt genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipuè in *inferiore parte* ejus, tanquam *femore*; atque animum pungit, & convellit, & deprimit, adeò ut actiones & decreta ab eâ impediantur, & claudicent. Quinetiam poſtquam conſenſu & tempore cõfirmata eſt, & in actus erumpit, ut jam quaſi *menſes compleverit*, & edita planè ſit atque nata, primò tamen ad tempus nõnullum apud *Proſerpinam* educatur, id eſt, *latebras quærit*, atque clandeſtina eſt, & quaſi ſubterranea; donec remotis *pudoris* & *metûs frænis*, & coalitâ audaciâ, aut virtutis alicujus prætextum ſumit, aut infamiam ipſam contemnit. Atque illud veriſſimum eſt, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui ſexus* eſſe. Habet enim *Impetum virilem, impotentiam* autem *muliebrem* Etiam illud præclarè, *Bacchum mortuum reviviſcere*: Videntur enim affectus quandoque ſopiti, atque extincti, ſed nulla fides habenda eſt eis, ne ſepultis quidem: ſiquidem præbitâ materiâ, & occaſione, reſurgunt.

De *Inventione Vitis* parabola prudens eſt: Omnis enim affectus ingenioſus eſt admodum & ſagax, ad inveſtigandum ea, quæ ipſum alant & foveant. Atqui ante omnia, quę hominibus innotuere, *Vinum* ad pertur-

Digitized by Google

perturbationes cujuscunque generis, excitandas & inflammandas, potentiſſimum eſt, & maximè efficax, atque eſt Cupiditatibus in genere, inſtar *fomitis communis*. Elegantiſſimè autem ponitur *Affectus* ſive *Cupiditas, Provinciarum ſubjugator*, & expeditionis infinitæ ſuſceptor: Nunquam enim partis acquieſcit, ſed appetitu infinito, neque ſatiabili, ad ulteriora tendit, & novis ſemper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus ſtabulant*, & ad *Currum* eorum ſubinde *jugantur*. Poſtquam enim *Affectus Curulis* eſſe cœperit, non *pedeſtris*, ſed victor rationis, & quaſi Triumphator factus ſit, in omnes, qui adverſantur aut ſe opponunt, crudelis eſt, & indomitus, ac immitis. Facetum autem eſt, quod circa *Currum Bacchi* ſubſultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipſo, & Geſtu, indecoros & inconditos, ſubſultorios & deformes; adeò ut qui ſibi ipſi fortaſsè in aliquo affectu (veluti irâ, arrogantiâ, amore) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conſpiciuntur autem in *Cupiditatis comitatu Muſæ*. Neque enim reperitur ullus ferè affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua doctrina. Hâc enim in re, ingeniorũ indulgentia & procacitas, Muſarum Majeſtatem in immenſum minuit; ut cùm duces vitæ, & ſigniferi eſſe debeant, ſint non rarò Cupiditatum pediſſequæ, & oblectatrices.

Inprimis verò nobilis eſt illa Allegoria, *Bacchum amores* ſuos in eam effudiſſe, quæ ab alio *relicta* erat & faſtidita. Certiſſimum enim eſt, affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque nôrint omnes, qui affectibus ſuis ſervientes & indulgentes, pretium potiundi in immen-

ſum augent (ſive honores appetant, ſive amores, ſive gloriam, ſive ſcientiam, ſive alia quæcunque) ſe *res relictas* petere, & à compluribus, per omnia ferè ſecula, poſt experimentum, dimiſſas & repudiatas. Neque Myſterio caret, quod *Hedera Baccho* ſacra fuerit; hoc enim duplici modo convenit; primùm, quod *Hedera hyeme vireſcat*; deinde, quod circa tot *res* (arbores, parietes, ædificia) *ſerpat*, ac circumfundatur, & ſe attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam Antiperiſtaſin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) vireſcit, ac vigorem acquirit: Secundò, *affectus* aliquis in humanâ animâ prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumſepit*; neque ferè quicquam purum invenias, quo illa Claviculas ſuas non imprimat. Neque mirum eſt, ſi *Superſtitioſi Ritus Baccho* attribuantur, cùm omnis ferè *male-ſanus affectus in pravis Religionibus* luxurietur, adeò ut Hæreticorũ colluvies Bacchanalia Ethnicorum ſuperârit; quorum etiam ſuperſtitiones, non minùs cruentæ quàm turpes extiterunt. Neque itidem mirum eſt, ſi *Furores à Baccho* immitti putentur, cùm & omnis *Affectus in exceſſu ſuo*, veluti *Furor brevis* ſit, & ſi vehementiùs obſideat & incumbat, in Inſaniâ ſæpiùs terminetur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentem Parabolam habet; cum affectus quiſque prævalidus erga duas res ſit aſperrimus atque infenſiſſimus; quarum altera eſt *Inquiſitio in eum curioſa*, altera, *Admonitio ſalutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, ſi illa inquiſitio fiat tantùm contemplationis aut ſpectandi gratiâ, tanquam arbore conſcensâ, abſque omni animi malignitate: Neque rurſùs ſi admonitio illa, multâ cum ſuavitate & dexteri-

teritate adhibeatur; Verùm utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Poſtremò, illa *Confuſio Perſonarum Iovis* & *Bacchi*, ad Parabolam rectè traduci poteſt; quandoquidem *Res geſtæ nobiles*, & claræ, atque merita inſignia & glorioſa, interdum à *Virtute* & rectâ ratione & magnanimitate, interdùm autem à *latente affectu* & occultâ Cupiditate (utcunque famæ & laudis celebritate utraq; res pariter gaudeat) proveniant; ut non facile ſit diſtinguere facta *Dionyſi* à factis *Iovis*.

Verùm in Theatro nimis diù moramur; tranſeamus ad Palatium Animi; cujus limina majori cum veneratione & curâ, ingredi convenit.

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum, LIBER TERTIUS, *AD REGEM SVVM.*

CAP. I.

Partitio Scientiæ in Theologiam & Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* Doctrinas *tres*; *De* Numine, *de* Naturâ, *de* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ Primæ, *ut Matris communis omnium.*

HIſtoria omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potiùs officio, quàm Lucis perfungitur: *Poëſis* autem doctrinæ tanquam ſomniū:

Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in ſe habere Divini; quod etiam ſomnia vendicant. Verùm jam tempus eſt mihi, ut evigilem, & me humo attollam, *Philoſophiæ* & *Scientiarum* liquidum æthera ſecans.

Scientia aquarum ſimilis eſt: Aquarum aliæ deſcendunt cœlitùs, aliæ emanant è terrâ. Etiam *Scientiarum* primaria partitio ſumenda eſt ex fontibus ſuis: Horũ alii in alto ſiti ſunt, alii hîc infrà. Omnis enim *Scientia* duplicem ſortitur informationem Vna inſpiratur divinitùs, altera oritur à ſenſu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur, Scientiam; Cumulativa ea eſt, non Originalis; ſicut etiam ſit in aquis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivulis in ſe receptis, augeſcũt. Partiemur igitur Scientiam, in *Theologiam*, & *Philoſophiam*. *Theologiam* hîc intelligimus *Inſpiratam* ſive Sacram, non *Naturalem*, de qua paulò poſt dicturi ſumus. At illam (*Inſpiratam* nimirùm) ad ultimum locum reſervabimus, ut cum eâ ſermones noſtros claudamus; cùm ſit portus, & Sabbathum humanarum contemplationum omnium.

Philoſophiæ autem Objectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidem *Radius* Rerum: *Natura* enim percutit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter medium inæquale (Creaturas ſcilicet) *Radio refracto*; *Homo* verò, ſibi ipſi monſtratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri *Philoſophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Naturâ*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem Partitiones *Scientiarum*, non ſunt lineis diverſis ſimiles, quæ coëunt ad unum angulum; ſed potiùs ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco, (qui etiam trun-

Digitized by Google

truncus ad ſpatium nonnullum integer eſt & continuus, antequam ſe partiatur in ramos;) idcircò poſtulat res, ut priuſquam prioris partitionis membra perſequamur, conſtituatur una *Scientia Univerſalis*, quæ ſit Mater reliquarum, & habeatur in progreſſu Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequā viæ ſe ſeparent, & diſiungant. Hanc *Scientiam*, *Philoſophiæ primæ*, ſive etiam *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum Divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur) nomine inſignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cùm ab aliis Scientiis, potiùs limitibus, intra quos continetur, quàm rebus & ſubjecto differat, faſtigia ſcilicet rerum tantummodò tractans. Hanc ipſam utrum inter *Deſiderata* reponere oporteat, hæſito; ſed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & maſſam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*; ex *Logicâ*, ex partibus quibusdam *Phyſicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compoſitam, & congeſtam, & ſublimitate quâdam ſermonis, Hominum qui ſeipſos admirari amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos verò, miſſo faſtu, id tantùm volumus, ut deſignetur aliqua *Scientia*, quæ ſit Receptaculum *Axiomatum*, quæ particularium Scientiarum non ſint propria, ſed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* eſſe nemo ambigat. Exempli gratiâ, S*i inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia*: Regula eſt ex *Mathematicis*: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad Juſtitiam Diſtributivam; Siquidem in Juſtitiâ Commutativâ, ut Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis poſtulat; at in Diſtributivâ, niſi Imparia Imparibus

bus præſtentur, iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conveniunt, & inter ſe conveniunt*: Regula eſt itidem ex *Mathematicis*; Verùm ſimul tàm potens in *Logicâ*, ut Syllogiſma ſit Fundamentum. *Natura ſe potiſſimùm prodit in minimis*: Regula eſt in *Phyſicis*, tàm valida, ut etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam rectè adhibuit Ariſtoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familiâ. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Phyſicis*; hoc modo prolata; *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur*: Eadem competit *Theologiæ Naturali*, ſic variata; *Omnipotentiæ ſunt opera: Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere*: Quod etiam Scriptura teſtatur, *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverent in perpetuum, non poſſumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia*: Regula eſt in *Phyſicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut rectè notavit Machiavellus) cùm illa, quæ interitum Rerump. maximè prohibent, nihil aliud ferè ſint, quàm reformatio earũ, & reductio ad antiquos mores. *Putredo ſerpens, magis contagioſa eſt, quàm matura*; Regula eſt in *Phyſicis*; eadem inſignis etiam in *Moralibus*; cùm Homines profligatiſſimi, & maximè facinoroſi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quàm qui aliquid videntur habere ſanitatis & virtutis, & ex parte tantùm mali ſunt. *Quod conſervativum eſt formæ majoris, id activitate potentius*: Regula eſt in *Phyſicis*. Etenim, ut non abſcindatur ipſe rerum nexus, nec detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conſervandam fabricam Univerſi: Ut verò gravia congregentur ad maſſam terræ, facit ad conſervandam tantùm regionem denſorum. Itaque prior motus poſteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*: Nam

quæ

quæ faciunt ad conſervandam ipſam Politiam in ſuâ Naturâ, validiora ſunt, quàm quæ ad Bene eſſe Particularium in Rep. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologiâ*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ eſt virtus maximè communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperiſtaſin Contrarii*: Regula eſt in *Phyſicis*; Eadem mira præſtat in *Politicis*; cùm omnis factio, ex contrariâ ngruente, vehementer irritetur. *Tonus diſcors in concordem actutùm deſinens, Concentum commendat*: Regula eſt *Muſicæ*; Eadem in *Ethicis*, & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Muſicus, *à clauſulâ* aut *Cadentiâ* (quam vocant) cùm jamjàm *adeſſe videatur, placidè elabendi*; cõvenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi*. *Fidium ſonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ inſiliens, Oculis;

--- *Splendet tremulo ſub lumine Pontus.*

Organa Senſuum cum Organis Reflexionum conveniunt: Hoc in *Perſpectivâ* locum habet; Oculus enim ſimilis ſpeculo, ſive aquis; Et in *Acouſticâ*; Inſtrumentum enim auditus obici intra cavernam ſimile. Hæc pauca enumeraſſe ſufficiet ad exempla Quinimò *Magia Perſarum* (quæ in tantum eſt celebrata) in eo potiſſimùm verſabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, ſymbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, ſimilitudines meræ ſunt (quales hominibus fortaſsè parùm perſpicacibus videri poſſint) ſed planè una, eademque naturę veſtigia aut ſignacula, diverſis materiis, & ſubjectis impreſſa. Atque hæc res adhùc ſedulò tractata non eſt. Invenias fortaſsè in ſcriptis, quæ ab ingeniis celſioribus promanârũt hujusmodi

Axio

Digitized by Google

Axiomata rarò & ſparſim inſerta, ex uſu Argumenti quod tractant: Corpus verò aliquod talium *Axiomatum,* quæ vim habeāt quandam primitivam, & ſummariam ad *Scientias*, nemo compoſuit; cùm tamen ſit res ejusmodi, quæ inſigniter Naturam unam faciat; quod *Philoſophiæ primæ* munus eſſe autumant.

Eſt & alia hujus *Philoſophiæ primæ* pars, quæ, ſi ad vocabula reſpicias, vetus eſt; ſi ad rem, quam deſignamus, nova. Eſt autem Inquiſitio de *Conditionibus adventitiis Entium,* (quas *Trāſcendentes* dicere poſſumus) *Pauco, Multo; Simili, Diverſo Poßibili, Impoßibili*; etiam *Ente,* & *Non Ente*, atque ejusmodi. Quandoquidem enim iſta ſub *Phyſica* propriè non cadant, Diſſertatio autem Dialectica circa ea, magis ad argumentandi rationes, quàm ad rerum exiſtentiam ſit accommodata; conſentaneum omninò eſt, ut hæc Contemplatio (in quâ nō parum eſt dignitatis & utilitatis) haud deſeratur prorsùs, ſed in ſcientiarum partitionibus, nonnullum ſaltem inveniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longè alio, quàm quo tractari ſolet, modo. Exempli gratia: Nemo, qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, ut cauſa reddatur, cur alia in Naturâ, tam numeroſa & ampla ſint, & eſſe poſſint, alia tàm rara & modica: Non certè fieri non poteſt, ut in Rerum Naturâ, tanta ſit copia auri, quanta ferri, tanta roſæ, quanta graminis, tanta ſpecificati, quanta non ſpecificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili* & *Diverſo* diſſeruit, ſatis explicavit, cur quaſi perpetuò inter *ſpecies diverſas*, interponantur *Participia* quædam, quæ ſunt ſpeciei ambiguæ, veluti muſcus inter putredinem & plantam, piſces qui hærent & loco non moventur, inter plantam & animal; ſorices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex

putre-

Digitized by Google

putredine & ex ſemine prognata, veſpertiliones inter aves & quadrupedes, piſces volantes, (qui jam notiſſimi ſunt) inter aves & piſces: Phocæ inter piſces & quadrupedes, & alia hujusmodi. Neque rursùs cauſam indagavit quispiam, cur cùm *ſimilia ſimilibus gaudeant*; ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit neque aurum ipſum aurum, licet argentum vivum alliciat, Circa hæc, & ſimilia, in Diſceptatione de *Tranſcendentibus* illis, altum eſt ſilentium: Orationis enim apices, non rerum ſubtilitates ſecuti ſunt homines. Quamobrem horum *Tranſcendentium*, ſive *Conditionum Entium adventitiarum* inquiſitionem veram, & ſolidam, ſecundum naturæ, non ſermonis leges, *Philoſophiam primam* recipere volumus. Atque de *Philoſophia prima* (ſive de *Sophia*) quam inter *Deſiderata* haud immeritò retulimus, hæc dicta ſint.

Cap. II.

De Theologiâ Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus, *quæ ejusdem eſt* Appendix.

Collocata igitur ſuâ in ſede, *Communi Scientiarum Parente,* inſtar Berecynthiæ tantâ gaudentis cœleſti ſobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

Revertamur ad partitionem illam trium *Philoſophiarum, Divinæ, Naturalis, & Humanæ.* Nam *Theologia Naturalis, Philoſophia* etiam *Divina* rectè appellatur. Definitur autem hæc, ut ſit talis *Scientia*, ſeu potiùs *Scientiæ* ſcintilla, qualis de Deo haberi poteſt, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum: & ratione Objecti, ſanè Divina, ratione informationis, naturalis cenſeri poteſt. Hujus *Scientiæ* limites ita

verè

Digitized by Google

verè ſignantur, ut ad Atheiſmum confutandum, & convincendum, & ad legem naturæ informandam, ſe extendant; ad religionem autem aſtruendam non proferantur. Quamobrem nec Deus unquam edidit miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipſo naturæ Lumine ad notitiam Dei perduci; verùm miracula ad convertendos idololatras & ſuperſtitioſos deſignata ſunt, qui Numen agnoverunt, ſed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non ſufficit Lumē Naturæ; Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam oſtendunt opera ejus, imaginem autem minimè; ſic Opera Dei, Conditoris omni potentiam & Sapientiam oſtendunt, Imaginem ejus haudquaquam depingunt. Atque hâc in re, Ethnicorum opinio à ſacrâ veritate recedit. Illi ſiquidem Mundum Imaginem Dei ſtatuebant, Hominem Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uſpiam Imago dicatur, ſed ſolummodò Opus Manuum ejus; Hominem verò Imaginem Dei immediatè ſubſtituunt. Quocircà, quod ſit Deus, quod rerum habenas tractet, quod ſummè Potens, quod Sapiens & Præſcius, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adorandus, etiam ex operibus ejus demonſtrari, & evinci poteſt: & admirabilia complura ſecreta circa attributa ejus, & multò magis circa regimen, & diſpenſationem ſuper univerſum, etiam ſobriè ex iiſdem elici & manifeſtari queunt; eſtque iſtud argumentum à nonnullis utiliter pertractatum. Verùm ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de fidei myſteriis vel ratiocinari, vel etiam ſuadere vehemētiùs, aut rursùs ea curioſiùs introſpicere, & ventilare, & de mo-

de modo Myſterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. *Da Fidei, quæ Fidei ſunt.* Nam vel Ethnici, in illuſtri illâ & divinâ, de aureâ catenâ, fabulâ, hoc ipſum concedunt, *quod Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terrâ ad Cœlum.* Quare fruſtrà ſudaverit, qui cœleſtia Religionis arcana, noſtræ rationi adaptare conabitur: Decebit potiùs mentes noſtras ad cœleſtis veritatis Thronum adorandum attollere. In hâc igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantùm abeſt, ut defectum aliquem obſervem, ut exceſſum potiùs reperiam; ad quem ſubnotandum paulùm ſum digreſſus, propter maxima incommoda & pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philoſophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudet, & Philoſophiam Phantaſticam & Superſtitioſam.

Secùs eſt, quod ad *Angelorum* & *Spirituum* Naturam attinet, quæ nec inſcrutabilis eſt, nec interdicta; Ad quam etiam, ex affinitate, quam habet cum animâ humanâ, Aditus magnâ ex parte eſt patefactus. Præcipit certè Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum, & religione Angelorum, ingerens ſe in ea, quæ non novit.* Attamen ſi hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem ſcilicet, qualis Deo debetur, Angelorum, & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ ſortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quàm quis reverà adeptus ſit, venditantes. Cæterùm ſobria circa illos inquiſitio, quæ vel per rerum corporearum ſcalam; ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in animâ humanâ, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur.

ſum augent (ſive honores appetant, ſive amores, ſive gloriam, ſive ſcientiam, ſive alia quæcunque) ſe *res relictas* petere, & à compluribus, per omnia ferè ſecula, poſt experimentum, dimiſſas & repudiatas. Neque Myſterio caret, quod *Hedera Baccho* ſacra fuerit; hoc enim duplici modo convenit, primùm, quod *Hedera hyeme vireſcat*; deinde, quod circa tot *res* (arbores, parietes, ædificia) *ſerpat*, ac circumfundatur, & ſe attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam Antiperiſtaſin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) vireſcit, ac vigorem acquirit: Secundò, *affectus* aliquis in humanâ animâ prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumſepit*; neque ferè quicquam purum invenias, quo illa Claviculas ſuas non imprimat. Neque mirum eſt, ſi *Superſtitioſi Ritus Baccho* attribuantur, cùm omnis ferè *male-ſanus affectus in pravis Religionibus* luxurietur, adeò ut Hæreticorũ colluvies Bacchanalia Ethnicorum ſuperârit; quorum etiam ſuperſtitiones, non minùs cruentæ quàm turpes extiterunt. Neque itidem mirum eſt, ſi *Furores à Baccho* immitti putentur, cùm & omnis *Affectus in exceſſu ſuo*, veluti *Furor brevis* ſit, & ſi vehementiùs obſideat & incumbat, in Inſaniâ ſæpiùs terminetur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentem Parabolam habet; cum affectus quisque prævalidus erga duas res ſit aſperrimus atque infenſiſſimus; quarum altera eſt *Inquiſitio in eum curioſa*, altera, *Admonitio ſalutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, ſi illa inquiſitio fiat tantùm contemplationis aut ſpectandi gratiâ, tanquam arbore conſcensâ, abſque omni animi malignitate: Neque rursùs ſi admonitio illa, multâ cum ſuavitate & dexteri-

teritate adhibeatur; Verùm utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Poſtremò, illa *Confuſio Perſonarum Iovis & Bacchi*, ad Parabolam rectè traduci poteſt; quandoquidem *Res geſtæ nobiles*, & claræ, atque merita inſignia & glorioſa, interdum à *Virtute* & rectâ ratione & magnanimitate, interdùm autem à *latente affectu* & occultâ Cupiditate (utcunque famæ & laudis celebritate utraq; res pariter gaudeat) proveniant; ut non facile ſit diſtinguere facta *Dionyſi* à factis *Iovis*.

Verùm in Theatro nimis diù moramur; tranſeamus ad Palatium Animi; cujus limina majori cum veneratione & curâ, ingredi convenit.

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER TERTIUS, *AD REGEM SUUM.*

CAP. I.

Partitio Scientiæ in Theologiam *&* Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* Doctrinas *tres*; *De* Numine, *de* Naturâ, *de* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ Primæ, *ut Matris communis omnium.*

HIſtoria omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potiùs officio, quàm Lucis perfungitur: *Poëſis* autem doctrinæ tanquam ſomniũ:

Res dulcis,& varia,& volens videri aliquid in ſe habere Divini;quod etiam ſomnia vendicant. Verùm jam tempus eſt mihi , ut evigilem , & me humo attollam, *Philoſophiæ* & *Scientiarum* liquidum æthera ſecans.

Scientia aquarum ſimilis eſt: Aquarum aliæ deſcendunt cœlitùs,aliæ emanant è terrâ. Etiam *Scientiarum* primaria partitio ſumenda eſt ex fontibus ſuis: Horũ alii in alto ſiti ſunt , alii hîc infrà. Omnis enim *Scientia* duplicem ſortitur informationem. Vna inſpiratur divinitùs , altera oritur à ſenſu. Nam quantum ad illam , quæ *Docendo* infunditur , Scientiam; Cumulativa ea eſt,non Originalis; ſicut etiam ſit in aquis,quæ præter fontes primarios , ex aliis rivulis in ſe receptis,augeſcũt. Partiemur igitur Scientiam,in *Theologiam,*& *Philoſophiam. Theologiam* hîc intelligimus *Inſpiratam* ſive Sacram , non *Naturalem,* de qua paulò poſt dicturi ſumus. At illam (*Inſpiratam* nimirùm) ad ultimum locum reſervabimus, ut cum eâ ſermones noſtros claudamus; cùm ſit portus, & Sabbathum humanarum contemplationum omnium.

Philoſophiæ autem Objectum triplex, *Deus, Natura,Homo*: Et triplex itidem *Radius* Rerum : *Natura* enim percutit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter medium inæquale (Creaturas ſcilicet) *Radio refracto*; *Homo* verò,ſibi ipſi monſtratus & exhibitus, *Radio reflexo.* Convenit igitur partiri *Philoſophiam* in *Doctrinas* tres;*Doctrinam* de *Numine,Doctrinam* de *Naturâ*, *Doctrinam* de *Homine.* Quoniam autem Partitiones *Scientiarum*, non ſunt lineis diverſis ſimiles, quæ coëunt ad unum angulum; ſed potiùs ramis arborum,qui conjunguntur in uno trunco,(qui etiam trun-

Digitized by Google

truncus ad ſpatium nonnullum integer eſt & continuus, antequam ſe partiatur in ramos;) idcircò poſtulat res, ut priuſquam prioris partitionis membra perſequamur, conſtituatur una *Scientia Vniverſalis*, quæ ſit Mater reliquarum, & habeatur in progreſſu Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequā viæ ſe ſeparent, & disiungant. Hanc *Scientiam*, *Philoſophiæ primæ*, ſive etiam *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum Divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur) nomine inſignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cùm ab aliis Scientiis, potiùs limitibus, intra quos continetur, quàm rebus & ſubjecto differat, faſtigia ſcilicet rerum tantummodò tractans. Hanc ipſam utrum inter *Deſiderata* reponere oporteat, hæſito; ſed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & maſſam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*; ex *Logicâ*, ex partibus quibusdam *Phyſicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compoſitam, & congeſtam, & ſublimitate quâdam ſermonis, Hominum qui ſeipſos admirari amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos verò, miſſo faſtu, id tantùm volumus, ut deſignetur aliqua *Scientia*, quæ ſit Receptaculum *Axiomatum*, quæ particularium Scientiarum non ſint propria, ſed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* eſſe nemo ambigat. Exempli gratiâ, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia*: Regula eſt ex *Mathematicis*: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad Juſtitiam Diſtributivam; Siquidem in Juſtitiâ Commutativâ, ut Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis poſtulat; at in Diſtributivâ, niſi Imparia Imparibus

bus præſtentur, iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conveniunt, & inter ſe conveniunt*: Regula eſt itidem ex *Mathematicis*; Verùm ſimul tàm potens in *Logicâ*, ut Syllogiſma ſit Fundamentum. *Naturâ ſe potiſſimùm prodit in minimis*: Regula eſt in *Phyſicis*, tàm valida, ut etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam rectè adhibuit Ariſtoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familiâ. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Phyſicis*; hoc modo prolata; *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur*: Eadem competit *Theologiæ Naturali*, ſic variata; *Omnipotentiæ ſunt opera*: *Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere*: Quod etiam Scriptura teſtatur, *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverent in perpetuum, non poſſumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia*: Regula eſt in *Phyſicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut rectè notavit Machiavellus) cùm illa, quæ interitum Rerump. maximè prohibent, nihil aliud ferè ſint, quàm reformatio earũ, & reductio ad antiquos mores. *Putredo ſerpens, magis contagioſa eſt, quàm matura*; Regula eſt in *Phyſicis*; eadem inſignis etiam in *Moralibus*; cùm Homines profligatiſſimi, & maximè facinoroſi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quàm qui aliquid videntur habere ſanitatis & virtutis, & ex parte tantùm mali ſunt. *Quod conſervativum eſt formæ majoris, id activitate potentius*: Regula eſt in *Phyſicis*. Etenim, ut non abſcindatur ipſe rerum nexus, nec detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conſervandam fabricam Univerſi: Ut verò gravia congregentur ad maſſam terræ, facit ad conſervandam tantùm regionem denſorum. Itaque prior motus poſteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*: Nam

quæ

Digitized by Google

quæ faciunt ad conſervandam ipſam Politiam in ſuâ Naturâ, validiora ſunt, quàm quæ ad Bene eſſe Particularium in Rep. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologiâ*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ eſt virtus maximè communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperiſtaſin Contrarii*: Regula eſt in *Phyſicis*; Eadem mira præſtat in *Politicis*; cùm omnis factio, ex contrariâ ngruente, vehementer irritetut. *Tonus diſcors in concordem actutùm deſinens, Concentum commendat*: Regula eſt *Muſicæ*; Eadem in *Ethicis*, & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Muſicus, *à clauſulâ* aut *Cadentiâ* (quam vocant) cùm jamjàm *adeſſe videatur, placidè elabendi*; cõvenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi. Fidium ſonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ inſiliens, Oculis;

--- *Splendet tremulo ſub lumine* Pontus.

Organa Senſuum cum Organis Reflexionum conveniunt: Hoc in *Perſpectivâ* locum habet; Oculus enim ſimilis ſpeculo, ſive aquis; Et in *Acouſticâ*; Inſtrumentum enim auditus obici intra cavernam ſimile. Hæc pauca enumeraſſe ſufficiet ad exempla Quinimò *Magia Perſarum* (quæ in tantum eſt celebrata) in eo potiſſimùm verſabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, ſymbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, ſimilitudines meræ ſunt (quales hominibus fortaſsè parùm perſpicacibus videri poſſint) ſed planè una, eademque naturę veſtigia aut ſignacula, diverſis materiis, & ſubjectis impreſſa. Atque hæc res adhùc ſedulò tractata non eſt. Invenias fortaſsè in ſcriptis, quæ ab ingeniis celſioribus promanârũt hujusmodi

Axio

de modo Myſterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. *Da Fidei, quæ Fidei ſunt.* Nam vel Ethnici, in illuſtri illâ & divinâ, de aureâ catenâ, fabulâ, hoc ipſum concedunt, *quod Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terrâ ad Cœlum.* Quare fruſtrà ſudaverit, qui cœleſtia Religionis arcana, noſtræ rationi adaptare conabitur: Decebit potiùs mentes noſtras ad cœleſtis veritatis Thronum adorandum attollere. In hâc igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantùm abeſt, ut defectum aliquem obſervem, ut exceſſum potiùs reperiam; ad quem ſubnotandum paulùm ſum digreſſus, propter maxima incommoda & pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philoſophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudet, & Philoſophiam Phantaſticam & Superſtitioſam.

Secùs eſt, quod ad *Angelorum* & *Spirituum* Naturam attinet, quæ nec inſcrutabilis eſt, nec interdicta; Ad quam etiam, ex affinitate, quam habet cum animâ humanâ, Aditus magnâ ex parte eſt patefactus. Præcipit certè Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum, & religione Angelorum, ingerens ſe in ea, quæ non novit.* Attamen ſi hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem ſcilicet, qualis Deo debetur, Angelorum, & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ ſortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quàm quis reverà adeptus ſit, venditantes. Cæterùm ſobria circa illos inquiſitio, quæ vel per rerum corporearum ſcalam; ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in animâ humanâ, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur.

Idem de *Spiritibus* ſtatuendum *Immundis*, qui à ſtatu ſuo deciderunt. Conſortium cum iis, atque uſus operæ eorum, illicitus eſt, multò magis qualiſcunq; cultus vel Veneratio. At contemplatio & cognitio illorum naturæ, poteſtatis, illuſionum, non ſolùm ex locis Scripturæ Sacræ, ſed ex ratione, aut experientiâ; haud poſtrema pars eſt ſapientiæ ſpiritualis. Sic certè Apoſtolus, *Stratagematum ejus non ignari ſumus*. Ac non minùs *Dæmonum* Naturam inveſtigare in *Theologiâ Naturali* conceditur; quàm *Venenorum* in *Phyſicâ*, aut *Vitiorum* in *Ethicâ*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis* & *Dæmonibus*, inter *Deſiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis ſit tentata: Æquius eſſet, ut Scriptorum in hoc genere pars haud parva, aut vanitatis, aut ſuperſtitionis, aut ſubtilitatis inutilis, arguantur.

Cap. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ *in* Speculativam *&* Operativam: *quodque illa dua, & in Intentione Tractantis, & in Corpore Tractatûs ſegregari debeant.*

MIſsâ igitur *Theologia Naturali* (cui inquiſitionem de *Spiritibus*, ut *appendicem* attribuimus) accedamus ad ſecundam partem; videlicet illam de *Natura*, ſive *Philoſophiam Naturalem*. Optimè Democritus; *Scientiã de Natura, in profundis Mineris, ſive Puteis latere demerſam*. Non malè Chymici; *Vulcanum alteram Naturam eſſe, quinetiam id celeriter perficere, quod Naturam per ambages, & temporis moras ſolet.* Quidni igitur *Philoſophiam* in duas partes ſecemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo conſtituamus *Philoſophorum Munera, Operarios in Mineris, & Fabros?* Sanè utcunque videamur

deamur hæc per luſum loqui; tamen hujus generis partitionem utiliſſimam eſſe cenſemus, cùm proponetur vocabulis familiaribus & ſcholaſticis; hoc eſt, ut dividatur *Doctrina de Natura*, in *inquiſitionem cauſarum, & productionem effectuum*; *Speculativam & operativam*. Altera Naturæ viſcera perſcrutatur, altera Naturam veluti ſuper incudem efformat. Neque me fugit quàm arcto copulentur vinculo, *Cauſa & effectus*, ut explicationem eorum aliquatenus conjungi ſit neceſſe. Attamen quandoquidem omnis ſolida & fructuoſa *Naturalis Philoſophia*, duplicem adhibeat ſcalam, eamque diverſam; *Aſcenſoriam & Deſcenſoriā*; Ab *Experientiâ* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *nova Inventa*; conſultiſſimum judico, ut hæ duæ Partes, *Speculativa & Operativa*, & in intentione Tractantis, & in corpore Tractatûs, ſeparentur.

Cap. IV.

Partitio doctrinæ ſpeculativæ *de* Naturâ, *in* Phyſicam Specialem, *&* Metaphyſicam: *quarum* Phyſica Cauſam Efficientem *&* Materiam; Metaphyſica Cauſam Finalem *&* Formā *inquirit*. *Partitio* Phyſicæ *in* doctrinas de Principiis rerum, De fabricâ rerum *ſive de* mundo, *&* de varietate rerum. *Partitio* Phyſicæ de varietate rerum, *in* doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abſtractis. *Partitio* doctrinæ de Concretis, *rejicitur ad eaſdem partitiones, quas ſuſcipit* hiſtoria naturalis. *Partitio* doctrinæ de Abſtractis *in* doctrinam de Schematiſmis Materiæ, *&* doctrinam de Motibus. *Appendices duæ* Phyſicæ ſpeculativæ, Problemata naturalia, placita antiquorum Philoſophorum, *Partitio* Metaphyſicæ, *in* doctrinam de Formis, *&* doctrinam *de* Cauſis Finalibus.

NAturalis *Philoſophiæ* partem, quæ *Speculativa* eſt, & Theorica, in *Phyſicam Specialem*, & *Metaphyſi-*

cam dividere placet. Atque in hâc partitione attendant homines nos vocabulum *Metaphyſicæ* uſurpare, ſenſu, à recepto & vulgato, diſcrepanti. Hic autem locus admonendi videtur, de noſtro, in genere, circa uſum vocabulorum, inſtituto. Id hujusmodi eſt, ut tàm in præmiſſo vocabulo *Metaphyſicæ*, quàm in aliis, ubi conceptus & notiones noſtræ novæ ſunt, & à receptis recedunt, maximâ certè cum Religione antiqua vocabula retineamus. Cùm enim futurum ſperemus, ut ordo ipſe, & dilucida rerum explicatio, quã ſubjungere conamur, nos à pravâ vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omninò avemus (quatenus ſine veritatis ac ſcientiarum diſpendio fieri poſſit) vel minimùm, ab antiquorum aut opinionibus, aut loquendi more deflectere. Quâ in re Ariſtotelis confidentiam proinde ſubit mirari, qui impetu quodam percitus contradictionis, & bellum univerſæ Antiquitati indicens, non ſolùm nova artium vocabula pro libitu cudendi licentiam uſurpavit; ſed etiam priſcam omnem ſapientiam extinguere & delere anniſus eſt. Adeò ut neque nominet uſpiam authores antiquos, neq; dogmatum eorum mentionem ullam faciat, niſi quò aut homines perſtringeret, aut placita redargueret. Sanè ſi famam nomini ſuo, ac ſequacium turbam affectaverit, hoc rationibus ſuis imprimis accommodatum. Siquidem in veritate Philoſophicâ aſſerendâ, & recipiendâ, idẽ contingit, quod in veritate divinâ; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me, ſi quis venerit in nomine ſuo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœleſti Aphoriſmo, ſi quem præcipuè deſignaverit, ſpectemus; (nempe Antichriſtum omnium ſæculorum Impoſtorem maximum) colligere licet, iſtud ipſum, *Venire in nomine ſuo*, nullâ Antiqui-

Digitized by Google

tiquitatis, aut (ſi ita loqui licet) Paternitatis habitâ ratione, rem mali ominis eſſe ad veritatem; utcunq; eam ſæpenumerò comitetur illa fortuna, *Eum recipietis.* Cæterùm de viro tam eximio certè, & ob acumen ingenii mirabili, Ariſtotele, crediderim facilè hanc ambitionem eum à diſcipulo ſuo accepiſſe, quē fortaſsè æmulatus eſt; ut ſi ille omnes nationes, hic omnes opiniones ſubigeret, & Monarchiam quandam in contemplationibus ſibi conderet. Quanquā fieri poſſit, ut apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ ſimili cum diſcipulo ſuo titulo inſigniretur.

Felix terrarum prædo, non utile mundo
Editus exemplum: ------

Eodem modo,

Felix doctrinæ prædo, &c.

Nobis verò ex alterâ parte, (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in literis, fœdus & commercium contrahere, cordi eſt) decretum manet, Antiquitatem comitari *uſque ad aras*; atque vocabula antiqua retinere, quanquam ſenſum eorum & definitiones ſæpiùs immutemus; Secundùm moderatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum ſtatu novato, verborum tamen ſolennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magiſtratuum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphyſicæ*, noſtro ſenſu. Patet ex iis, quæ ſuprà diſſeruimus, disjungere nos *Philoſophiam primam* à *Metaphyſicâ*, quæ hactenùs pro re eâdem habitæ ſunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philoſophiæ portionem* poſuimus. Atqui *Philoſophiæ primæ* communia & promiſcua *Scientiarum Axiomata* aſſignavimus. Etiam *Relativas*, & *Adventitias Entium Condition-*

ditiones (quas *Tranſcendentes* nominavimus) *Multum, Paucum*; *Idem, Diverſum*; *Poßibile, Impoßibile* ; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id ſolummodò cavendo, ut Phyſicè, non Logicè tractentur. At inquiſitionem de *Deo, Vno, Bono, Angelis, Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Meritò igitur quæri poſſit, quid tandem ſit, quod *Metaphyſicæ* relinquatur? Certè ultra Naturam nihil; ſed ipſius Naturæ pars multò præſtantiſſima. Atque profectò, citra veritatis diſpendium, huc usque de veterum ſententiâ reſpondere liceat, *Phyſicam* ea tractare, quæ penitùs in Materiâ merſa ſunt, & Mobilia; *Metaphyſicam* Abſtracta magis, & Conſtantia. Rursùs *Phyſicam* in Naturâ ſupponere exiſtentiam tantùm & motum & naturalem neceſſitatem: At *Metaphyſicam* etiam mentem & Idæam. Nam hùc fortè redit ea, quam dicemus, res. Verùm nos eam, miſsâ ſermonis ſublimitate, perſpicuè & familiariter proponemus. Partiti ſumus *Naturalem Philoſophiam*, in *cauſarum inquiſitionem*, & *productionem effectuum*. *Inquiſitionem Cauſarum* in *Theoricam* coniecimus. Eam in *Phyſicam* & *Metaphyſicam* partiti ſumus. Ergo neceſſe eſt, ut vera differentia harum ſumatur ex naturâ cauſarum, quas inquirunt. Itaque absque aliquâ obſcuritate, aut circuitione, *Phyſica* eſt, quæ inquirit de *Efficiente* & *Materiâ*, *Metaphyſica*, quæ de *Forma* & *Fine*.

Phyſica igitur, *Cauſarum* vaga, & incerta, & pro modo ſubjecti, mobilia complectitur; *cauſarum* conſtantiam non aſſequitur.

Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit,
Vno eodemque igne. - - - - -

Ignis duritiei cauſa, ſed in limo; Ignis colliquationis cauſa, ſed in cerâ. Partiemur autem *Phyſicam* in *doctrinas*

ſtrinas tres. *Naturæ* enim aut *collecta in unum*; aut *fuſa & ſparſa* eſt. Colligitur verò in unum *Natura*, aut propter *communia rerum omnium principia*; aut propter *unicam integralem univerſi fabricam*. Itaque hæc *Vnio Naturæ* duas peperit *Phyſicæ* partes: unam de *principiis rerum*; alteram de *fabrica Vniverſi*, ſive de *mundo*, quas etiam *Doctrinas de ſummis* appellare cõſuevimus. Tertia doctrina (quæ de *Natura ſparsâ* ſive *fusá* tractat) *omnimodam rerum varietatem*, & *ſummas minores* exhibet. Ex his igitur patet tres omninò reperiri *doctrinas Phyſicas*. De *Principiis Rerum*; De *Mundo* ſive de *Fabricâ Rerum*; & de *Naturâ multiplici* ſive *ſparsá*; quæ poſtrema (ut diximus) omnimodam rerum varietatem continet; eſtque veluti gloſſa prima, aut Paraphraſis circa Naturæ interpretationem. Harum trium partium *deſideratur* totaliter nulla; Cæterùm quàm verè & ſolidè tractentur, non eſt hic definiendi locus.

At *Phyſicam ſparſam* ſive de *varietate rerum*, rursùs in duas partes dividimus; *Phyſicam* de *Concretis*, & *Phyſicam* de *Abſtractis*; ſive *Phyſicam* de *Creaturis*, & *Phyſicam* de *Naturis*. Altera (ut Logicis vocabulis utamur) inquirit de ſubſtantiis, cum omni varietate ſuorum accidentium: Altera de accidentibus, per omnẽ varietatem ſubſtantiarum. Veluti, ſi inquiratur de leone, aut quercu, illa complura diverſa accidentia ſuffulciunt: Contrà, ſi inquiratur de calore, aut gravitate, illa plurimis diſtinctis ſubſtantiis inſunt. Cùm verò omnis *Phyſica*, ſita ſit in medio, inter *Hiſtoriam Naturalem* & *Metaphyſicam*; Prior pars (ſi rectè advertas) *Hiſtoriæ Naturali propior* eſt, *poſterior Metaphyſicæ*. *Phyſica* autem *Concreta* eandem ſubit diviſionem, quam *Hiſtoria Naturalis*; ut ſit vel circa *Cœleſtia*; vel circa *Meteòra*; vel circa *Globum terræ & Maris*; vel cir-

ca *Collegia majora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia minora*, ſive *Species*; etiam circa *Præter-generationes*; & circa *Mechanica*. Etenim in hiſce omnibus, *Hiſtoria Naturalis* factum ipſum perſcrutatur & refert; at *Phyſica* itidem Cauſas: ſed intellige hoc de *Cauſis fluxis, materiâ* ſcilicet & *Efficiente*. Inter haſce *Phyſicæ* portiones, manca prorsùs & imperfecta eſt ea, quæ inquirit de *Cœleſtibus*, cùm tamen propter nobilitatem ſubjecti præcipuæ hominibus curæ eſſe deberet. Etenim *Aſtronomia* fundata eſt in Phænomenis non malè; ſed humilis eſt, & minimè etiam ſolida: At *Aſtrologia* in plurimis etiam fundamento caret. Certè *Aſtronomia* talem offert humano intellectui victimã, qualem Prometheus olim, cùm fraudem Jovi fecit: Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bovis, grandis & pulchri, ſtramine, & foliis, & viminibus ſuffarcinatam. Exhibet ſimiliter & *Aſtronomia*, exteriora Cœleſtium (Aſtrorum dicimus numerum, ſitum, motus, periodos) tanquam pellem Cœli, pulchram, & in Syſtemata fabrè concinnatam: At viſcera deſunt (*rationes* nempe *Phyſicæ*) ex quibus (*Hypotheſibus Aſtronomicis* adjunctis) eruatur Theoria; non quæ Phænomenis tantùm ſatisfaciat, (cujus generis complures ingenioſè confingi poſſent,) ſed quæ ſubſtantiam, & motum, & influxum Cœleſtium, prout reverà ſunt, proponat. Exploſa enim ferè jam pridem ſunt illa; *Raptus primi mobilis*; & *Soliditas Cœli* (ſtellis in Orbibus ſuis tanquam clavis in laquearibus infixis.) Nec multò meliùs aſſeritur; Quod ſint *diverſi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod ſit *Secundum Mobile* Renitentiæ in adverſum primi mobilis raptûs; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod ſint *Excentrici, & Epicyli*, quibus motuum in Circulis perfe-

ctis

ctis Conſtantia ſervetur; Quod à Lunâ in ſuperius nulla ſit *Mutatio*, aut *Violentia*, & hujusmodi. Atque harum ſuppoſitionum abſurditas, in motum terræ diurnum (quod nobis conſtat falſiſſimum eſſe) homines impegit. At vix quisquam eſt, qui inquiſivit cauſas Phyſicas, tum de *Subſtantiâ Cœleſtium* tàm Stellari, quàm interſtellari, tum de *Celeritate* & *Tarditate* Corporum Cœleſtium ad invicem, tum de *Incitatione Motûs diverſa* in eodem Planetâ, tum de *Motuum Conſecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contrà, deque *Progreſſionibus*, *Stationibus*, & *Retrogradationibus*, tum de *Motuum Sublatione*, & *Caſu*, per Apogæa & Perigæa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per ſpiras ſe verſus Tropicos texendo & intexendo, vel per ſinuationes, quas Dracones vocant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli ſiti ſint, quàm in aliâ tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Diſtantiam certam à Sole: Hujus, inquam, generis inquiſitio vix tentata eſt, ſed in *Mathematicis* tantùm *Obſervationibus* & *Demonſtrationibus* inſudatur. Eæ autem oſtendunt, quomodo hæc omnia ingenioſè concinnari & extricari poſſint, non quomodò verè in Naturâ ſubſiſtere, Et motus tantùm apparentes, & machinam ipſorum fictitiam, & ad placitum diſpoſitam, non cauſas ipſas, & veritatem rerum indicant. Quocircà non malè *Aſtronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, nō ſine dignitatis ſuæ diſpendio numeratur; cùm debeat potiùs, ſi proprias partes tueri velit, conſtitui *Phyſicæ* pars quaſi nobiliſſima. Quicunque enim *Superlunarium* & *Sublunarium* conficta divortia contempſerit, & *Materiæ Appetitus* & *Paſsiones* maximè *Catholicas*, (quæ in utroque globo validæ ſunt, & univerſitatem rerum transverberant)

benè perſpexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cœleſtibus* informationẽ, & ab iis è contrà, quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus,* qui nunc latent, perdiſcet; non tantùm quatenùs hi ab illis regantur, ſed quatenùs habeant paſſiones communes. Quamobrem hanc partẽ *Aſtronomiæ,* quæ *Phyſica* eſt, *deſiderari* ſtatuimus. Eam *Aſtronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei, ſuffarcinati, & ſolummodò figurâ tenus bovis.

At *Aſtrologia* multâ ſuperſtitione referta eſt, ut vix aliquid ſanum in eâ reperiatur. Attamen eam potiùs expurgandam, quàm prorsùs abiiciendam eſſe cenſemus. Quod ſi quis hanc ſcientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Phyſicis,* ſed in *cæcâ experientiâ,* & complurium ſæculorum obſervatione, fundatam eſſe contendat, ideoque *Rationum Phyſicarum* examen rejiciat, quod jactabant Chaldæi, is eâdem operâ & Auguria revocet, & Aruſpicinam, & exta, & omnigenas fabulas deglutiat: Nam & hæc omnia, ut diutinæ experientiæ, & per manus traditæ diſciplinæ, dictamina fuiſſe aſſerebantur. Nos verò, & ut *Phyſicæ* portionem *Aſtrologiam* recipimus, & non plus ei, quã ratio & rerum evidentia concedit, tribuimus; demptis ſuperſtitionibus & commentis. Ut verò rem paulò attentiùs introſpiciamus; Primò, quam inane illud commentum; Quod ſinguli *Planetæ viciſſim per horas* regnent, ut ſpatio viginti quatuor horarum, regna ſua ter repetant, præter horas tres ſupernumerarias? Attamen hoc commentum nobis diviſionẽ hebdomadæ (rem tam antiquam, & tam latè receptam) peperit; ut ex alternatione dierum manifeſtiſſimè patet; cùm in principio diei ſequentis, regnet

ſemper

ſemper Planeta, à Planetâ prioris diei, Quartus; propter tres illas horas, quas diximus ſupernumerarias. Secundò, pro commento vano reiicere non dubitamus, *doctrinam* de *thematibus Cœli*, ad *puncta temporis certa*, cum *diſtributione domorum*; ipſas ſcilicet *Aſtrologiæ* delicias, quæ Bacchanalia quædam in Cœleſtibus exercuerunt: Nec ſatis mirari poſſumus, viros quoſdam egregios, & in *Aſtrologia* Principes, tam levi ad iſta aſtruenda argumento innixos eſſe: Ajunt enim, quandò illud prodat experientia ipſa, *Solſtitia, Æquinoctia*, N*ovilunia, Plenilunia*, & hujusmodi ſtellarum *Revolutiones majores*, manifeſtò & inſigniter operari ſuper corpora naturalia; neceſſe eſſe, ut *poſituræ ſtellarum magis exactæ* & *ſubtiliores*, effectus quoque magis exquiſitos & occultiores producant. Illi verò ſeponere primò debuerant, *operationes ſolis* per *calorem manifeſtum*; & ſimiliter *Lunæ vim quandam Magneticam*, ſuper incrementa æſtuum ſemimenſtrua: (Nam fluxus & refluxus maris quotidianus alia res eſt:) his verò ſepoſitis, *reliquas Planetarum vires* ſuper Naturalia (quatenùs experientiâ comprobantur) tenues admodùm, & infirmas, & quaſi latitantes reperient, etiam in *Revolutionibus Majoribus*. Quare contrario prorsùs modo concludere debuerant; nimirùm cùm *revolutiones illæ majores* tam parùm poſſint; *Exactas* illas & *minutas poſiturarum differentias* nihil omninò virium obtinere. Tertiò *fatalia* illa, quod hora nativitatis aut conceptionis fortunam fœtus regat, hora incœptionis fortunam incœpti, hora quæſtionis fortunam rei inquiſitæ, atque (ut verbo dicamus) *doctrinas* de *nativitatibus, electionibus*, & *quæſtionibus*, & iſtiusmodi levitates, maximâ ex parte, nihil certi aut ſolidi habere, & rationibus phyſicis planè redargui & evinci,

vinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Aſtrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *deſideremus?* Nam hujus poſtremæ rei gratiâ (nempe ejus quod *deſideratur*) ſermonem hunc inſtituimus, cùm aliàs cenſuris (ut ſæpè diximus) non vacemus. Atque inter recepta certè, *doctrinam de revolutionibus*, plus ſanitatis, quàm reliqua habere cenſemus. Verùm id optimum factu foret, ſi *Regulas* quaſdem præſcribamus, ad quarum trutinam & normam, *Aſtrologica* examinentur; ut utilia retineantur, reiiciantur inania. Prima ea ſit, de quâ jam antè monuimus, *revolutiones majores retineantur, valeant minores horoſcoporum & domorum* Illę inſtar tormentorum grandium ictus ſuos à longinquo jacere queant, hæ tanquam arcus minores ſpatia evadere & vires deferre non poſſunt. Secunda eſt; *operatio cœleſtium in corpora omnigena non valet, ſed tãtùm in teneriora*, qualia ſunt humores, aër, & ſpiritus: Atque hic tamen excipimus operationes caloris, ſolis & cœleſtium, qui & ad metalla, & ad plurima ſubterranea proculdubio penetrat. Tertia eſt: *Omnis operatio cœleſtium, potiùs ad maſſas rerum extenditur, quàm ad individua*: Obliquè tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa ſcilicet, quæ ex individuis ejuſdem ſpeciei ſunt maximè paſſibilia, & tanquam cera mollior, veluti cùm conſtitutio aëris peſtilens, corpora minùs reſiſtentia occupat, magis reſiſtentia præterit. Quarta eſt præcedenti non diſſimilis: *Omnis operatio cœleſtium, non in puncta temporum, aut anguſtias minutas, ſed in ſpatia majora deſluit & dominatur*: Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ eſſe poſſint, de diebus ſingulis, pro vanis meritò habentur. Poſtrema eſt, (quæ etiam prudentioribus

Aſtro-

Aſtrologis ſemper placuit) quod *nulla inſit Aſtris fatalis neceſſitas*; ſed quod inclinent ea potiùs, quàm cogant. Addimus & illud, (in quo in partes *Aſtrologiæ*, ſi fuerit emendata, non obſcurè venire videbimur) nimirùm quod nobis pro certo conſtet, cœleſtia in ſe habere alios quoſdam influxus, præter *Calorem* & *Lumen*. Qui tamen ipſi, ſecundùm regulas illas, quas jam poſuimus, & non aliter, valent. Verùm illi in intimâ *Phyſicâ* latent, & longiorem diſſertationem poſtulant. Viſum eſt igitur nobis (his, quæ diximus, ritè perpenſis) inter *Deſiderata* reponere *Aſtrologiam* his principiis noſtris conſentaneam; Atque ſicut *Aſtronomiam*, quæ phyſicis rationibus nitatur, *Aſtronomiā Vivam* nominavimus; ita & *Aſtrologiam*, quæ per eaſdem regitur, *Aſtrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam rectè conficiendam, licet ea quæ diximus non parùm profutura ſint; pauca tamen addemus, more noſtro, quæ liquidò proponent, & ex quibus ſit *coagmentanda*; & ad quæ *adhibenda*. Primò in *Aſtrologiam Sanam* recipiatur *doctrina* de *commixtionibus radiorum*, conjunctionibus ſcilicet & oppoſitionibus, & reliquis Syzygiis, ſive Aſpectibus Planetarum inter ſe: *Planetarum* autem, per *Signa Zodiaci Pertranſitum*, & *Locationem* ſub *iiſdem Signis*, etiam huic parti, de commixtionibus radiorum, aſſignamus: Locatio enim planetæ ſub ſigno, eſt conjunctio quædam ejuſdem cum ſtellis ſigni: Quinetiam ſicut conjunctiones, ita & *oppoſitiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum* erga *ſtellas ſignorum* notandæ ſunt, quod adhuc plenè factum non eſt. At commixtiones radiorum ſtellarum fixarum ad invicem, utiles quidem ſunt ad contemplationem de fabricâ mundi, & regionum ſubjacentium Naturâ; ad prædictiones minimè, quia ſem-

per

per eodem modo ſe habent. Secundò recipiantur *Acceſſiones* ſingulorum Planetarum propiùs *ad Perpendiculum*, aut *Receſſiones* ab ipſo; ſecundum Regionum climata: Habent enim Planetæ ſinguli, non minùs quam Sol, ſuas æſtates, hyemes; in quibus fortiùs aut infirmiùs radios jaciant, propter rationem perpendiculi. Etenim nobis dubium non eſt, quin Luna poſita in Leone, fortiùs operetur ſuper corpora naturalia, apud nos, quàm poſita in piſcibus: Non quod luna ſub leone ad cor reſpiciat; ſub piſcibus ad pedes (ſicut fabulantur;) ſed propter elevationem verſus perpendiculum, & approximationem ad ſtellas majores, eâdem prorsùs ratione, quâ & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debitâ disquiſitione, ad quæ pertineat *Planetæ vigor* in ſeipſo, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, ſive exaltatione ſuâ, magis alacer eſt; in Perigæo autem, ſive caſu ſuo, magis communicat. Quartò recipiantur (ut ſummatim dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus Planetarum*; quales ſingulorum in itinere ſuo *accelerationes, retardationes, progreſſus, ſtationes, Retrogradationes*, quales *diſtantiæ à Sole, combuſtiones, augmenta & diminutiones luminis, eclipſes*, & ſi quæ ſint alia? Etenim faciunt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel fortiùs, vel debiliùs diverſis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor iſta ad *Radiationes Stellarum* ſpectant. Quintò recipiantur, quę Naturas ſtellarum, ſive erraticarum, ſive fixarum, in propriâ ſuâ Eſſentiâ, & activitate, reſerare & detegere ullo modo queant; Qualis *magnitudo*; Qualis *color* & *aſpectus*: Qualis *ſcintillatio* & vibratio luminis: Qualis *ſitus verſus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Aſteriſmi*: quæ aliis *ſtellis magis immixtæ*, quæ magis *ſolitariæ*:

ria: quæ *ſuperiores*, quæ *inferiores*; quæ ex fixis intra *vias Solis* & *Planetarum* (*Zodiacum* ſcilicet,) quæ *extra*: quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*, quis *moveatur in Ecliptica*, quis *pervagetur in latitudine*: quis poſſit eſſe *retrogradus*, quis *minimè*, quis *patiatur omnimodam diſtantiam à Sole*, quis *alligetur*: quis moveatur *celeriùs in Apogæo*, quis in *Perigæo*: Denique *Anomalia Martis*, *expatiatio Veneris*, & *Labores* ſive *Paſſiones* admirandæ, quæ non ſemel & in *Sole*, & in *Venere* deprehenſæ ſunt, & ſi quæ ſint alia? Poſtremò recipiantur etiam ex traditione, *naturæ* & *inclinationes* *Planetarum* particulares; atque etiam *ſtellarum fixarum*; quæ, quandoquidem magno conſenſu tradantur, non leviter (præterquam ubi cum *Phyſicis rationibus* planè diſcordant) rejiciendæ ſunt. Atque ex talibus obſervationibus coagmentatur *Aſtrologia ſana*; & ſecundum eas tantùm, ſchemata cœli & componere & interpretari, oportet.

Adhibetur autem *Aſtrologia ſana*: Ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautiùs, ad utraque autem intra terminos debitos. *Prædictiones* fieri poſſint, de *Cometis* futuris, qui (ut noſtra fert conjectura) prænunciari poſſunt, & de omni genere *Meteororum*, de *diluviis*, *ſiccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terræ motibus*, *irruptionibus aquarum*, *eruptionibus ignium*, *ventis* & *pluviis majoribus*, *anni variis tempeſtatibus*, *peſtilentiis*, *morbis graſſantibus*, *ubertate* & *caritate frugum*, *bellis*, *ſeditionibus*, *ſectis*, *transmigrationibus populorum*, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium *motibus*, aut *innovationibus majoribus*: Ad magis autem *ſpecialia*, & fortè *ſingularia*, *prædictiones* iſtæ (licet minore certitudine) deduci poſſint, ſi repertis primò hujuſmodi temporum inclinationibus generalibus,

acri

acri judicio vel Phyſico vel Politico, applicentur illis ſpeciebus aut individuis, quæ hujusmodi accidentibus maximè ſint obnoxia; veluti ſi quis ex præcognitione tempeſtatum anni, eas reperiet (exēpli gratiâ) magis oleis à quam vitibus, magis Phthiſicis, quā hepaticis, magis incolis collium, quàm vallium, magis monachis, quàm aulicis (propter victus rationem diverſam) propitias aut pernicioſas. Aut ſi quis ex cognitione influxus, quem cœleſtia habent ſuper ſpiritus humanos, reperiat eum talem eſſe, ut magis populis quàm regibus, magis viris doctis & curioſis, quàm animoſis & militaribus, magis voluptariis, quàm negotioſis aut politicis, faveat aut adverſetur. Hujusmodi autem innumera ſunt, ſed (quemadmodum diximus) non tantùm cognitionem illam generalem, quæ ſumitur ex aſtris (quæ ſunt agentia) verùm etiam particularem ſubjectorum (quæ ſunt paſſiva) requirunt. Neque *electiones* prorsùs rejiciendæ ſunt; ſed parciùs illis, quàm *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plātationibus, & ſeminationibus, & inſitionibus, ætatum lunæ obſervationes, non eſſe res omninò frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verùm & *electiones* iſtæ, etiam magis, quàm *Prædictiones*, per noſtras regulas cohibendæ ſunt. Atq; illud ſemper attendendum; valere *Electiones*, in illis tantùm caſibus, ubi & virtus cœleſtium talis ſit, quæ non ſubitò tranſeat; & actio inferiorum ſimiliter talis, quæ non ſtatim abſolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ ſubitò tranſiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas verò temporis omninò repudianda. Inveniuntur autem & talia complura (quod quis minùs putet) in *electionibus circa civilia*. Quod ſi quis

nos

hos compellat eo nomine, quod ex quibus iſta *Aſtrologia* emendata *elici* poſſit; & rursùs ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monſtravimus; quis verò ſit eliciendi modus, neutiquàm docuimus; ille minùs æquus fuerit, cùm artem ipſam (cujus debitores non ſumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipſum, quod petit, monebimus; Quatuor tantùm eſſe modos, quibus ad hanc ſcientiam via ſternatur. Primo per *experimenta futura*; Dein per *experimenta præterita*; Rursùs per *traditiones*; ultimò per *rationes Phyſicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cùm illa ſeculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant, ut de iiſdem cogitationem ſuſcipere fruſtrà fuerit? Quod verò ad *experimenta præterita*; Ea certè in manu hominum ſunt; licet res ſit laborioſa, & multi otii. Poſſint enim *Aſtrologi* (ſi ſibi non deſint) omnes *caſus majores*, (veluti inundationes, peſtilentias, prælia, ſeditiones, mortes Regum (ſi placet,) & ſimilia) ex hiſtoriæ fide depromere: & ſitum cœleſtium, non ſecundum thematum ſubtilitatem, ſed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ ſunt, qualis fuerit ſub iiſdem temporibus, intueri: ut ubi manifeſtus fuerit eventuum conſenſus & conſpiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis conſtituatur. Quatenùs ad *Traditiones*: Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Phyſicis* manifeſtò pugnent, è medio tollantur; quæ verò cum iis benè conſentiant, etiam auctoritate ſuâ valeant. Quantum deniq; ad *Phyſicas rationes*: Illæ maximè huic inquiſitioni accommodatæ ſunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & paſſionibus: & de motibus corporum ſimplicibus & genuinis inqui-

runt. His enim alis ad Cœleſtia iſta materiata aſcenditur tutiſſimè. Atque de *Aſtrologia ſana* hactenùs

Inſaniæ autem *Aſtrologicæ,* (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam partitio ſupereſt non prætermittenda: quæ tamen ab *Aſtrologiâ* ſecludi ſolet, & in M*agiam*, quam vocant, *Cœleſtem* transferri. Ea nacta eſt mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis ſitus Aſtrorum*, in *ſigillis* aut *ſignaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ ejus felicitatem aliàs prætervolaturam detineant, & quaſi volatilem figant. Quemadmodùm graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jampridèm amiſsâ.

Annulus infuſo non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili ſub lumine Phœbos
Fert Gemma, aut celſo diviſas cardine Lunas.

Certè reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Eccleſia Romana (neque enim in Divinis & Immateriatis fluxus temporis obeſt) verùm ut condantur reliquiæ Cœli, quò hora, quæ receſſit, & tanquam mortua eſt, reviviſcat & continuetur, mera eſt ſuperſtitio. Miſſa igitur hæc faciamus, niſi fortè Muſæ Aniculæ jam factæ ſint.

P*hyſicam Abſtractam* in duas partes rectiſſimè dividi poſſe ſtatuimus: *Doctrinam* de *ſchematiſmis materiæ*, & *doctrinam de appetitibus & motibus.* Utroſque curſim enumerabimus, unde veræ P*hyſicæ de Abſtractis* adumbratio quædam deduci poſſit. *Schematiſmi materiæ* ſunt, *denſum, rarum, grave, leve, calidum, frigidum, tangibile, pneumaticum, volatile, fixum, determinatum, fluidum, humidum, ſiccum, pingue, crudum, durum, molle, fragile, tenſile, poroſum, unitum, ſpirituoſum, jejunum,*

hum; ſimplex, compoſitum, abſolutum, imperfectè miſtum; fibroſum atque venoſum, ſimplicis poſituræ ſive æquum: ſimilare, diſſimilare: ſpecificatum, non ſpecificatum: organicum, inorganicum: animatum, inanimatum: neque ultra rem extendimus. *Senſibile* enim & *inſenſibile, rationale* & *irrationale*, ad *doctrinam de homine* reiicimus. *Appetituum* verò & *motuum* duo genera ſunt: Sunt enim vel *motus ſimplicis*; in quibus radix omnium naturalium actionum continetur: pro ratione tamen *ſchematiſmorum materiæ*, vel *motus compoſiti* ſive producti: à quibus ultimis recepta Philoſophia, (quæ parum de corpore naturæ ſtringit) auſpicatur. Debent autem haberi hujuſmodi *motus compoſiti*, (quales ſunt *generatio*, corruptio, & reliqui) pro penſis quibuſdam, aut *ſummis motuum ſimplicium*, potius quam pro motibus primitivis. *Motus ſimplices* ſunt, *motus Antitypiæ*, quem vulgò motum, ne fiat penetratio dimenſionum, vocant: *Motus nexûs*; quem motum ex fugâ vacui appellant: *Motûs libertatis*, ne detur compreſſio aut extenſio præternaturalis: *Motus in ſphæram novam*, ſive ad rarefactionem & condenſationem: *Motus nexûs ſecundi*, ſive ne detur ſolutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, ſive ad maſſas connaturalium ſuorum, qui vulgò dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgò dicitur Sympathiæ & Antipathiæ: *Motus diſponens*, ſive ut partes benè collocentur in Toto: *Motus aſſimilationis* ſive multiplicationis Naturæ ſuæ ſuper aliud: *Motus excitationis*, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & ſopitum excitat: *Motus ſigilli* ſive *impreſſionis*, operatio ſcilicet abſque communicatione ſubſtantiæ: *Motus Regius*, ſive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: *Motus abſque*

termino, ſive rotatio ſpontanea: *Motus trepidationis*, ſive Syſtoles & Diaſtoles, corporum ſcilicet, quæ locantur inter commoda & incommoda: Poſtremò *decubitus*, ſive *exhorrentia motûs*, quæ etiam plurimarum rerum eſt cauſſativa. Hujuſmodi ſunt *Motus Simplices*, qui ex penetralibus Naturæ verè prodeunt: quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, & multis modis aggregati, *Motus* illos *Compoſitos*, ſive *Summas* Motuum, quæ receptæ ſunt, aut illis ſimiles conſtituunt. *Summa motuum*, ſunt decantati illi motus, *Generatio, Corruptio, Augmentatio, Diminutio, Alteratio, & Latio*: Etiam *Mixtio, Separatio, verſio*. Superſunt tantum tanquàm *Appendices Phyſicæ, Menſuræ Motuum*: Quid poſſit *Quantum*, ſive *Doſis Naturæ*? Quid poſſit *Diſtantia*, id quod Orbis virtutis ſive Activitatis non malè vocatur? Quid poſſint *incitatio* & *tarditas*? Quid brevis aut longa *mora*? Quid *vis* aut *hebetudo rei*? Quid *ſtimulus periſtaſeos*? Atque hæ ſunt *Phyſicæ veræ de Abſtractis* partes genuinæ. Etenim, in *ſchematiſmis materiæ*, in *Motibus ſimplicibus*, in *ſummis* ſive *Aggregationibus motuum*, & in *menſuris motuum*, *Phyſica* de *Abſtractis* abſoluitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus*: *Motum qui fit in actionibus Senſuum*: *Motum phantaſiæ, appetitûs* & *voluntatis*, *Motum mentis, decreti*, & *Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iteratò monemus, Univerſa hæc, quæ diximus, in *Phyſica* nõ ulterius tractari, quàm ut inquirantur *Materia* & *Efficiens* ipſorum: Retractantur enim in *Metaphyſicâ*, quoad *Formas* & *Fines*.

Phyſicæ ſubjungemus *Appendices* inſignes duas, quæ non tàm ad materiam, quàm ad modum inquiſitionis ſpectant: *Problemata naturalia*, & *Placita antiquorum Philoſophorum*. Prior *Naturæ multiplicis* ſive

Digitized by Google

ſparſa Appendix eſt: Secunda *Naturæ unitæ*, ſive *Summarum*: Utraque ad ſolertem *dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars eſt non contemnenda, Nam *Problemata particulares dubitationes* complectuntur: *Placita generales* circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum* exemplum nobile eſt in libris Ariſtotelis: Quod genus operis meruit certè, non ſolum ut poſterorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *dubitationes* indies oriantur novæ. Attamen in hâc re adhibenda eſt cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & propoſitio duplicem in ſe habet fructum: Unum quod *Philoſophiam* muniat contra errores: quando id quod non planè liquet, non judicatur, aut aſſeritur, (ne error errorem gigneret) ſed ſuſpenditur de eo judicium, & non fit poſitivum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem ſpongiæ ſunt, quæ incremẽta Scientiæ perpetuò ad ſe ſugant, & alliciãt, unde fit ut illa, quæ niſi præceſſiſſent *Dubitationes*, leviter, & ſicco pede tranſmiſſa fuiſſent, *Dubitationum* admonitu attentè & ſtudioſè obſerventur. Verum hæ duę utilitates vix unum compenſant incommodum, quod, niſi ſedulò prohibeatur, ſe ingeret: Nimirum quod *Dubitatio*, ſi ſemel admittatur tanquam juſta, & fiat quaſi Authentica, ſtatim Defenſores in utramque partem ſuſcitabit, qui etiam poſteris eandem Licentiã *Dubitandi* transmittant: adeò ut homines ingenia ſua intendant & applicent ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quàm terminetur aut ſoluatur. Cujus quidem rei exempla, & in Juriſperitis, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris eſt, ut *Dubitationem* ſemel admiſſam, perpetuam eſſe velint, nec minus *Dubitandi*, quàm *Aſſeren-*

Digitized by Google

di auctoramenta amplectantur: Cùm tamen ille demum ſit ingenii uſus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quare *Kalendarium Dubitationum*, ſive *Problematum* in Naturâ, & *deſiderari* aſſero, & ſuſcipi probo: Modò curæ ſit, ut auctâ *Sciētiâ* in dies (quod fiet procul dubio ſi nos audiāt homines) quæ clarè diſcuſſæ ſint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile: Cum enim in omni inquiſitione inveniantur hæc tria, *perſpicuè Vera, Dubia, perſpicuè Falſa*: utiliſſimum foret *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falſitatum*, & errorum popularium; vel in Hiſtoriâ naturali, vel in dogmatibus graſſantium, adjungere: ne illæ amplius Scientiis moleſtæ ſint.

Quod ad *Placita antiquorum Philoſophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum: (quæ homines contemptim percurrere ſolent,) non abs re fuerit paulò modeſtiùs in ea oculos coniicere. Etſi enim Ariſtoteles, more Ottomanorum, regnare ſe haud tutò poſſe putaret, niſi fratres ſuos omnes contrucidaſſet: tamen iis, qui non regnum aut magiſterium, ſed veritatis inquiſitionem atque illuſtrationem ſibi proponunt, non poteſt non videri res utilis, diverſas diverſorum, circa rerum naturas, opiniones, ſub uno aſpectu intueri. Neque tamen ſubeſt ſpes quòd veritas aliqua purior, ex illis, aut ſimilibus Theoriis, ſperanda ullo modo ſit. Quemadmodùm enim eadem Phænomena, iidem calculi, & Ptolomæi principiis Aſtronomicis, & Copernici competunt: ita experientia iſta vulgaris, qua utimur, atque obuia rerum facies, pluribus diverſis Theoriis ſe applicare poteſt: Ubi ad rectam veritatis indagationem longè

longè alia ſeveritate opus fuerit. Eleganter enim Ariſtoteles: *Infantes primò balbutientes, quasvis mulieres appellare matres, poſt autem propriam matrem diſcernere:* ſic certè puerilis experientia, omnem *Philoſophiam* appellabit matrem: Adulta verò Matrem veram internoſcet. Intereà juvabit *Philoſophias* diſcrepantes, veluti diverſas *Naturæ Gloſſas*, (quarum una fortaſsè uno loco, alia alio eſt emendatior,) perlegere. Optarim igitur ex vitis antiquorum Philoſophorum, ex faſciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex citationibus Platonis, ex confutationibus Ariſtotelis, ex ſparſa mentione, quæ habetur in aliis libris, tàm Eccleſiaſticis, quàm Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philoſtrato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & judicio, de *Antiquis Philoſophiis*. Tale enim opus nondùm extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat diſtinctè: ita ut ſingulæ *Philoſophiæ* ſeorsùm componantur, & continuentur: non per titulos & faſciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philoſophia* integra ſeipſam ſuſtentat: atque dogmata ejus, ſibi mutuò, & lumen & robur adiiciunt: quod ſi diſtrahantur, peregrinum quiddam & durum ſonant. Certè quando apud Tacitum lego, Facta Neronis aut Claudii, circumſtantiis Temporum, Perſonarum, & Occaſionum veſtita; nil video quod à probabilitate prorsùs abhorreat: cùm verò eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in ſerie temporis repræſentata, Portenta quædam videntur, & planè incredibilia. Neq; abſimilis eſt ratio *Philoſophiæ*, quando proponitur integra, & quando in fruſta conciſa & diſſecta. Neque vero, ex hoc *Placitorum Philoſophiæ Kalendario*, nuperas Theorias & dogmata excludo; Sicut illam *Theo-*

phraſti Paracelſi, eloquenter, in Corpus quoddam, & Harmoniam Philoſophiæ, redactam, à Severino Dano; Aut *Teleſii Conſentini*, qui Parmenidis Philoſophiã inſtaurans, Arma Peripateticorum in illos ipſos vertit; Aut *Patricii Veneti*, qui Platonicorum fumos ſublimavit; Aut *Gilberti* Popularis noſtri, qui Philolai dogmata repoſuit; Aut alterius cujuscunque, ſi modò dignus ſit. Horum verò (quoniam volumina integra extant) Summæ tantùm inde conficiendæ, & cũ cæteris conjungendæ. Atque de *Phyſica* cum *Appendicibus* hæc dicta ſint.

Quantum ad *Metaphyſicam*, aſſignavimus jam ei inquiſitionem *Cauſarum Formalium & Finalium*; quæ aſſignatio, quatenus ad *Formas*, incaſſum facta videatur. Invaluit ſiquidem opinio atque inveteravit, *rerum formas eſſentiales*, ſeu *veras differentias*, nullâ humanâ inveniri diligentiâ poſſe. Quæ opinio interim nobis elargitur, atq; concedit, *Inventionem Formarum* ex omnibus Scientiæ partibus digniſſimam eſſe, quæ inveſtigetur, ſi modò fieri poſſit, ut reperiantur. Ad inventionis poſsibilitatem verò quod attinet, ſunt certè ignavi regionum exploratores, qui ubi nil niſi Cœlum & Pontus videtur, terras ultrà eſſe prorsùs negant. At manifeſtum eſt, Platonem virum ſublimis ingenii, (quique veluti ex rupe excelsâ omnia circumſpiciebat) in ſuâ de Idæis doctrinâ; *Formas eſſe verum Scientiæ objectum*, vidiſſe; utcunque ſententiæ hujus veriſsimæ, fructum amiſerit, *Formas* penitus à materiâ abſtractas, non in materiâ determinatas cõtemplando & prenſando: Unde factum eſt, ut ad ſpeculationes Theologicas diverteret, quod omnem naturalem ſuam Philoſophiam infecit & polluit. Quod ſi diligenter, ſeriò, & ſincerè, ad actionem & uſum

pſum & oculos convertamus; non difficile erit diſquirere, & notitiam aſſequi, quæ ſint illæ *Formæ*, quarum cognitio res humanas miris modis locupletare, & beare poſsit. Subſtantiarum enim *Formæ* (uno *homine* excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & ſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*; non ut de cæteris ſpeciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) ſpecies, inquam, creaturarum, prout nunc per compoſitionem & transplantationem inveniuntur multiplicatæ) ita perplexæ ſunt & complicatæ, ut aut omninò de iis inquirere fruſtrà ſit; aut inquiſitio earum, qualis eſſe poteſt, ſeponi ad tempus; & poſtquã *formæ* ſimplicioris Naturæ ritè exploratæ ſint, & inventæ, tum demùm inſtitui debeat. Quemadmodum enim nec facile eſſet, nec ullo modo utile, *formam* ſoni inveſtigare ejus, qui verbum aliquod conſtituat, cùm verba, compoſitione & transpoſitione literarum, ſint infinita: at ſoni, qui literam aliquam ſimplicem exprimat, *formam* inquirere, quali ſcilicet colliſione, quaſi inſtrumentorum vocis applicatione, conſtituatur, comprehenſibile eſt, imò facile: quę tamen Formæ literarum cognitæ ad *formas* verborum illicò nos deducent: Eàdem prorsùs ratione, *formam* inquirẽdo *Leonis, Quercus, Auri*; imò etiam *aquæ*, aut *aëris*, operam quis luſerit: *Formam* verò inquirere *denſi, rari; calidi, frigidi; gravis, levis; tangibilis, pneumatici, volatilis, fixi*; & ſimilium, tàm *ſchematiſmorum*, quàm *motuum*, quos in *Phyſica* tractandâ, magnâ ex parte, enumeravimus (& *formas primæ claſsis* appellare conſuevimus) quique (veluti literæ Alphabeti) numero haud ita multi ſunt, & tamen *Eſſentias* & *Formas* omnium ſubſtantiarum conficiunt & ſuſtinent; hoc eſt, inquam, illud ipſum, quod conamur;

L 5 quod-

quodque eam partem *Metaphyſica*, de quâ nunc inquirimus, conſtituit & diffinit. Neq; hæc officiunt, quò minùs *Phyſica* easdem Naturas conſideret quoque, ut dictum eſt, ſed tantùm quoad *cauſas fluxas*. Exempli gratiâ, ſi de *cauſa* inquiratur *albedinis* in nive, vel ſpumâ; rectè redditur, quod ſit ſubtilis intermixtio aëris cum aquâ. Hæc autem, longè abeſt, ut ſit *forma albedinis*, cùm aër etiam pulveri vitri aut cryſtalli intermixtus, *albedinem* ſimiliter procreet, non minùs quam ſi admiſceatur aquæ; verùm *Cauſa Efficiens* illa tantùm eſt, quæ nihil aliud quàm vehiculum eſt *formæ*. At in *Metaphyſica*, ſi fiat inquiſitio, hujusmodi quidpiam reperies: Corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, ſimplici ordine ſive æqualiter collocatis, conſtituere albedinem. Hanc *Metaphyſicæ* partem *deſiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucusque in uſum venit, nunquam in ſeculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea eſt; Quod homines & properè nimis, & nimis longè, ab experientiâ, & rebus particularibus, cogitationes ſuas divellere & abſtrahere conſueverunt, & ſuis meditationibus & argumentationibus ſe totos dedere.

Uſus autem hujus *partis Metaphyſicæ*, quam *deſideratis* annumero, duas ob cauſas vel maximè excellit. Prima eſt, quod ſcientiarum omnium officium ſit, & propria virtus, ut experientię ambages, & itinera longa (quantum veritatis ratio permittit) abbrevient; ac proinde remedium veteri querimoniæ afferant, de *vitâ brevi* & *arte longâ*. Illud verò optimè præſtatur, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni materiæ rerum individuarum competant, colligando

gando & uniendo. Sunt enim *ſcientiæ* inſtar pyramidum, quibus *Hiſtoria* & *Experientia*, tanquam Baſis unica ſubſternuntur; Ac proinde Baſis *naturalis Philoſophiæ* eſt *Hiſtoria naturalis*: Tabulatum primum à Baſi eſt *Phyſica*; Vertici proximum *Metaphyſica*: Ad conum quod attinet & punctum verticale (*opus quod operatur Deus à principio uſque ad finem*: *Summariam* nempe *naturæ legem*) hæſitamus meritò, an humana poſſit ad illud inquiſitio pertingere. Cæterùm hæc tria, veræ ſunt Scientiarum contabulationes, ſuntque apud homines propriâ ſcientiâ inflatos, & Theomachos, tanquam tres moles Giganteæ.

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atq; Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum.

Apud eos verò, qui ſeipſos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa acclamatio, *Sancte, Sancte, Sancte.* Sanctus enim Deus in multitudine operum ſuorum, Sanctus in ordine eorum, Sanctus in unione. Quare ſpeculatio illa Parmenidis & Platonis, (quamvis in illis nuda fuerit ſpeculatio) excelluit tamen; *Omnia per ſcalam quandam ad unitatem aſcendere.* Atque illa demùm Scientia cæteris eſt præſtantior, quæ humanũ intellectũ minimùm multiplicitate onerat; quã liquet eſſe *Metaphyſicam*, quippe quæ contemplatur præcipuè *ſimplices illas rerum Formas*, (quas ſuperiùs *Formas primæ claſsis* nominavimus) quandoquidem licet numero paucæ, tamen cõmenſurationibus & coordinationibus ſuis omnem varietatem conſtituunt. Secunda res, quæ hanc *Metaphyſicæ* partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum eſt; Quod poteſtatem humanam emancipet maximè, & liberet; eamque in ampliſſimum & apertiſſimum operandi campum educat. Nam Phyſica per anguſtos,

ſtos, & impeditos calles, humanam operam dirigit, Naturæ ordinariæ flexuoſos tramites imitata; ſed *late undique ſunt ſapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirùm (quæ à Veteribus *rerum divinarum & humanarum ſcientia* definiebatur) mediorum copia & varietas ſemper ſuppetit. *Cauſæ* enim *Phyſicæ*, novis inventis *in ſimili materiâ*, lucem & anſam præbent: At qui Formam aliquam novit, novit etiam *ultimam poſſibilitatem ſuperinducendi naturam illam in omnigenam materiam*, eoque minùs inter operandum reſtringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Baſim* vel ad *Conditionem Efficientis*. Quod genus Scientiæ eleganter deſcribit etiam Salomon, etſi ſenſu magis divino, *Non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum*. Intelligit ſcilicet *Sapientiæ* vias, nec anguſtiis, nec obicibus obnoxias eſſe.

Metaphyſicæ pars ſecunda eſt *finalium cauſarum* inquiſitio, quam non ut *prætermiſſam*, ſed ut *malè collocatam* notamus. Solent enim inquiri inter *Phyſica*, non inter *Metaphyſica*. Quamquam ſi ordinis hoc ſolùm vitium eſſet, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illuſtrationem pertinet, neque eſt ex ſubſtantiâ Scientiarum. At hæc ordinis inverſio, defectum inſignem peperit, & maximam Philoſophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *cauſarum finalium* in *Phyſicis*, inquiſitionem *cauſarum phyſicarum* expulit & dejecit, effecitque ut homines in iſtiusmodi ſpecioſis & umbratilibus *cauſis* acquieſcerent, nec inquiſitioné *Cauſarum* realium, & verè *Phyſicarum* ſtrenuè urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum eſſe, non ſolùm à Platone, qui in hoc littore ſemper anchoram figit, verùm etiam ab Ariſtotele, Galeno, & aliis, qui ſæpiſſimè etiam ad illa

vada

vada impingunt. Etenim qui cauſas adduxerit hujusmodi, *Palpebras cum pilis, pro ſepi & vallo eſſe, ad munimentum oculorum*: Aut *Corii in Animalibus firmitudinem eſſe ad propellendos calores & frigora*: Aut *Oſſa pro columnis & trabibus à naturâ induci; quibus fabrica corporis innitatur*: Aut *Folia arborum emitti, quo fructus minùs patiantur à Sole & Vento*: Aut *Nubes in ſublime fieri*, ut *terram imbribus irrigent*: Aut *Terram denſari & ſolidari, ut ſtatio & manſio ſit Animalium*: & alia ſimilia is in *Metaphyſicis* non malè iſta allegârit, in *Phyſicis* autem nequaquam. Imò; quod cœpimus dicere; hujusmodi ſermonum diſcurſus (inſtar remorarum) uti fingunt (navibus adhærentium) *Scientiarum* quaſi velificationem & progreſſum retardârunt, ne curſum ſuum tenerent, & ulteriùs progrederentur: & jam pridem effecerunt, ut *phyſicarum cauſarum* inquiſitio, neglecta deficeret, ac ſilentio preteriretur. Quapropter *Philoſophia naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & mentem à fabricâ rerum amoverunt; & ſtructuram univerſi infinitis Naturæ præluſionibus & tentamentis, (quas uno nomine *fatum* aut *fortunam* vocabant) attribuerunt; & rerum particularium *cauſas*, materiæ neceſsitati, ſine intermixtione *cauſarum finalium* aſsignârunt; nobis videtur, (quantum ex fragmentis & reliquiis Philoſophiæ eorum, coniicere licet) quatenùs ad *cauſas phyſicas*, multò ſolidior fuiſſe, & altiùs in Naturam penetraſſe; quàm illa Ariſtotelis & Platonis: Hanc unicam ob cauſam, quod illi in *cauſis finalibus* nunquam operam trivetunt; hi autem eas perpetuò inculcârunt Atque magis in hâc parte accuſandus Ariſtoteles, quàm Plato, quandoquidem fontem *cauſarum finalium*. *Deum* ſcilicet, omiſerit, & *Naturam* pro *Deo* ſubſtituerit: *Cau-*

ſasque

ſasque ipſas *finales* potiùs ut Logicæ Amator, quàm Theologiæ amplexus ſit. Neq; hæc eo dicimus, quod *cauſæ* illæ *finales* veræ non ſint, & inquiſitione admodùm dignæ, in ſpeculationibus *Metaphyſicæ*, ſed quia dum in *Phyſicarum Cauſarum* poſſeſſiones excurrunt, & irruunt, miſerè eam provinciam depopulantur, & vaſtant. Alioquin, ſi modo intra terminos ſuos coerceantur; magnoperè hallucinantur, quicunque eas *Phyſicis cauſis* adverſari aut repugnare putent. Nam cauſa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequicquam ſanè repugnat alteri illi, *quod piloſitas ſoleat contingere humiditatum orificiis*,

Muſcoſi fontes, &c.

Neque cauſa reddita, quod *Coriorum in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injurias propulſandas*, adverſatur illi alteri, *quod illa firmitudo fit ob contractionem pororum, ex intimis corporum, per frigus, & deprædationem aeris*: & ſic de reliquis: Conſpirantibus optimè utriſque cauſis; niſi quod altera intentionem: altera ſimplicem conſecutionem denotet. Neque verò iſta res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: ſed potiùs eandem miris modis confirmat, & evehit. Nam ſicut in rebus civilibus, prudentia politica fuerit multò altior, & mirabilior, ſi quis operâ aliorum, ad ſuos fines & deſideria, abuti poſſit, quibus tamen nihil conſilii ſui impertit, (ut interim ea agant, quæ ipſe velit, neutiquam verò ſe hoc facere intelligant,) quam ſi conſilia ſua cum Adminiſtris voluntatis ſuæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabiliùs, cùm Natura aliud agit, providentia aliud elicit; quàm ſi ſingulis ſchematibus, & motibus naturalibus, providentiæ characte-

Digitized by Google

racteres eſſent impreſſi. Scilicet Ariſtoteli, poſtquam Naturam *Finalibus Cauſis* imprægnaſſet: *Naturamque nihil fruſtra facere: ſuique voti ſemper eſſe compotem,* (*ſi impedimenta abeſſent*,) & hujusmodi multa eò ſpectantia poſuiſſet; ampliùs Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cùm Atomos ſuos prædicabant, eòusque à ſubtilioribus nonnullis tolerabantur; verùm cùm ex eorum fortuito concurſu, fabricam ipſam rerum, absque mente coaluiſſe aſſererent; ab omnibus riſu excepti ſunt. Adeò ut tantum abſit, ut *Cauſæ Phyſicæ* homines à Deo & Providentiâ abducant, ut contrà potiùs Philoſophi illi, qui in iiſdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, niſi poſtremò ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphycâ* dicta ſint, cujus partem de *Cauſis Finalibus*, in Libris & *Phyſicis*, & *Metaphyſicis* tractatam non negaverim, in his rectè, in illis perperàm propter incommodum inde ſecutum.

Cap. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ *de* Naturâ, *in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ reſpondent Partibus* Speculativæ: Phyſicæ Mechanica, Metaphyſicæ Magia: *&* *Expurgatio Vocabuli* Magiæ. Appendices *duæ* Operativæ; Inventarium Opum humanarum, *&* Catalogus Polychreſtorum.

O*Perativam* de *Naturâ* ſimiliter iñ duas partes dividemus, idq; ex neceſſitate quâdam. Subjicitur n. hæc diviſio, diviſioni priori *Doctrinæ Speculativæ*. *Phyſica* ſiquidem, & inquiſitio *Cauſarum Efficientium*, & *Materalium*, producit *Mechanicam*: At *Metaphyſica*, & inquiſitio *formarum*, producit *Magiam*: Nam *Cauſarum finalium* inquiſitio ſterilis eſt, & tanquam virgo

Digitized by Google

virgo Deo conſecrata, nihil parit. Neque nos fugit; eſſe & *Mechanicam* ſæpiùs merè Empyricam, & Operariam, quæ à *Phyſicâ* non pendeat; Verùm hanc in *Hiſtoriam Naturalem* conjecimus; à *Philoſophiâ naturali* ſegregamus. Loquimur tantùm de eâ *Mechanicâ;* quæ cum *cauſis phyſicis* conjuncta eſt. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica,* quæ nec prorsùs Operaria eſt, neque tamen Philoſophiam propriè attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt; aut caſu occurrerunt, & deinceps per manus tradita ſunt; aut de induſtriâ quæſita: Quæ autem intentionaliter inventa ſunt, Illa aut per Cauſarum, & Axiomatum lucem eruta ſunt: Aut per extenſionem quandam, vel translationem, vel cōpoſitionem inventorum priorum deprehenſa, quæ magis ingenioſa quædam res eſt, & ſagax, quàm Philoſophica. Hanc verò partem, quàm neutiquam contemnimus, non multò poſt, cùm de *Experientiâ Literatâ* inter *Logica* tractabimus, curſim perſtringemus. Enimverò *Mechanicam*, de quâ nunc agimus, tractavit Ariſtoteles promiſcuè; Hero in Spiritalibus, etiam Georgius Agricola; Scriptor recens, diligenter admodum in Mineralibus; Aliique quamplurimi in ſubjectis particularibus; adeò ut non habeam, quod dicam de *Omiſſis* in hâc parte; niſi quod *Mechanica* promiſcua, ſecundum exemplū Ariſtotelis, diligentiùs debuiſſent continuari, per labores Recentiorū; præſertim cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut Cauſæ magis obſcuræ, aut Effectus magis nobiles. Verùm qui in hiſce inſiſtunt, quaſi Oras tantùm maritimas perreptant.

----- *Premendo littus iniquum;*

Meo ſiquidem judicio, vix poſsit aliquid in Naturâ

radi-

radicitùs verti, aut innovari, vel per caſus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce Cauſarum Phyſicarum, ſed ſolummodò per *inventionem formarum.* Si igitur deſiderari eam partem *Metaphyſicæ*, quæ de *formis* agit, poſuimus, ſequitur ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam eſt Relativa, ſimiliter deſideretur. Verùm hoc loco poſtulandum videtur, ut vocabulum iſtud *Magiæ*, in deteriorem partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico ſenſui reſtituatur. Etenim *Magia* apud Perſas, pro ſapientiâ ſublimi, & ſcientiâ conſenſuum rerum univerſalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Chriſtum* adorandum venerũt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos verò eam, illo in ſenſu intelligimus, ut ſit ſcientia, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admiranda deducat; atque, quod dici ſolet, *Activa cum paſſivis conjungendo*, Magnalia Naturæ manifeſtet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quaſdam & ſuperſtitioſas traditiones, & obſervationes, de *Sympathiis & Antipathiis rerum*, atque de *Occultis & ſpecificis proprietatibus* complectentem, cũ frivolis ut plurimùm experimentis, potiùs occultandi artificio, & larvâ, quàm re ipſâ admirandis: non erraverit ſanè, qui eam dixerit, à ſcientiâ, quàm quærimus, tantùm diſtare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum geſtarum Arthuri ex Britanniâ, aut Hugonis Burdegalenſis, & hujusmodi Heroum umbratilium, differunt à Cæſaris Commentariis, quoad veritatem hiſtoricam. Manifeſtum enim eſt, Cæſarem majora reverà perpetraſſe, quàm illi de Heroibus ſuis confingere auſi ſunt; ſed modis faciendi minimè fabuloſis. Hujusmodi doctrinas benè ad-

Digitized by Google

umbravit *Fabula de Ixione*; Qui cum Junonis, Potentiæ Deæ, concubitum animo ſibi deſignaret, cum evanidâ nube rem habuit; ex quâ Centauros in Chimæras progenuit. Sic qui in ſanâ & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantùm fumos, & nebulas cernere ſe putant, loco operum, nil aliud quàm ſpes inanes, & deformia quædam ac monſtroſa ſpectra ſuſcipient. Hujus autem *Magiæ Naturalis*, levis & degeneris, operatio ſuper homines, ſimilis eſt ſoporiferis quibuſdam medicamentis; quæ ſomnum conciliant, atq; inſuper inter dormiendum, læta & placentia ſomnia immittunt. Primò enim intellectum humanum in ſoporem coniicit; canendo proprietates ſpecificas, & virtutes occultas, & tanquam cœlitùs demiſſas, & per traditionum ſuſurros ſolummodò perdiſcendas; unde homines ad veras Cauſſas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, ſed in hujuſmodi otioſis, & credulis opinionibus acquieſcunt: Deinde verò innumera commenta grata, & qualia quis optaret maximè, inſtar ſomniorum, inſinuat. Atq; operę pretium eſt notare, in illis ſcientiis, quæ nimium trahunt ex phantaſiâ & fide, (quales ſunt *Magia* iſta levis, de quâ nunc loquimur, *Alchymia, Aſtrologia,* & aliæ conſimiles) media ſua, & Theoriam, ſolere eſſe magis monſtroſa, quam Finis ipſe eſt, & actio, quò tendunt. Verſio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longè veriſimilius eſt, ab homine, qui *Ponderis, Coloris flavi, Malleabilis & Extenſibilis, Fixi* etiam & *volatilis*, naturas cognitas & perſpectas habuerit; quique ſimiliter prima mineralium ſemina & menſtrua diligenter introſpexit; poſſe aurum multâ & ſagaci

molitione

molitione tandem produci, quam quod pauca *Elixiris* grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejuſdem *Elixiris*, quæ naturam ſcilicet perficere, & omni impedimento liberare poſſit. Similiter, ſenectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis inſtauratio, non facilè fidem reperiat: Attamen longè veriſimilis eſt, ab homine, qui naturam *Arefactionis, & Spirituum ſuper ſolida corporis deprædationes*, benè nôrit, quique Naturam *Aſſimilationis*, atq; *alimentationis*, vel perfectioris, vel pravioris, perſpexerit, *Naturam* etiam *Spirituum*, & quaſi *Flammæ Corporis*, aliàs ad conſumendũ appoſitæ, aliàs ad reparandũ, notârit, poſſe diætas, balnea, unctiones, medicinas proprias, accõmodata etiam exercitia, & ſimilia, vitam prolongari, aut vigorem juventutis, aliquâ ex parte, renovari: quam quod hoc fieri poſſit, per guttas pauculas, aut ſcrupulos alicujus *pretioſi liquoris*, aut *quinteſſentiæ*. Rurſùs, ex aſtris fata elici poſſe, non ſtatim aut facilè homines conſenſerint: Illa verò, quod hora nativitatis, (quæ ſæpiſſimè ex pluribus accidentibus naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,) vitæ totius fortunam regat, aut quod hora quæſtionis, ſit cum re ipsâ, quæ quæritur, confatalis, meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia & intemperies, ut non ſolùm, quæ fieri non poſſunt, ſibi ſpondeant, ſed etjam maximè ardua, ſine moleſtiâ aut ſudore tanquã feriantes, ſe adipiſci poſſe confidunt. Verùm de *Magiâ* hactenus, cujus & vocabulum ipſum ab infamiâ vindicavimus, & ſpeciem veram à falsâ & ignobili, ſegregavimus.

Hujus verò partis *Operativæ* ſcilicet de *Naturâ*, duæ ſunt *Appendices*, magni utraque pretii. Prima eſt, ut

Digitized by Google

fiat *Inventarium opum humanarum*, quo excipiantur & breviter enumerentur omnia hominum bona, & fortunæ (ſive ſint ex fructibus & proventibus Naturæ, ſive artis) quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis iis, quæ olim innotuiſſe conſtat, nunc autem perierunt: ad hunc finem, ut qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis, & extantibus, negotiũ ſibi non faceſſat. Hoc verò *Inventarium* magis erit artificioſum, magiſque etiam utile, ſi quæ communi hominum opinione *impoßibilia* reputantur, in unoquoque genere adjunxeris: atque unà *proxima impoßibilibus*, quæ tamen habentur, copules, ut alterum humanam inventionem acuat; alterũ quadantenùs dirigat, utque ex his *Optativis, & Potentialibus, Activa* promptiùs deducantur. Secunda eſt, ut fiat *Kalendarium eorum experimentorum*, quæ maximè *Polychreſta* ſunt, & ad aliorum inventionem faciunt, & ducunt. Exempli gratiâ, *Experimentum artificialis conglaciationis aquæ*, per glaciem cum ſale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum condenſationis ſecretum revelat, quo homini nihil eſt fructuoſius. Præſtò enim eſt ignis ad rarefactiones; verùm in condenſationibus laboratur. Plurimùm autem facit, ad inveniendi compendium, ſi hujuſmodi *Polychreſta* proprio catalogo excipiantur.

CAP. VI.

De magna philoſophiæ naturalis, *tàm* Speculativæ, *quàm* operativæ, *appendice*, Mathematica: *quòdque inter* appendices *potiùs poni debet, quam inter* ſcientias ſubſtantivas. *Partitio* Mathematicæ, *in* puram; *&* mixtam.

OPtimè Ariſtoteles, *Phyſicam & Mathematicam generare Practicam ſive Mechanicam.* Quare cùm

jam

jam, tàm *ſpeculativam*, quàm *Operativam* partem *Doctrinæ* de *Naturâ*, tractaverimus, locus eſt, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque eſt ſcientia auxiliaris Hæc ſiquidem in Philoſophiâ receptâ, *Phyſicæ* & *Metaphyſicæ* pars tertia adjungitur: At nobis iſta retractantibus & recolentibus, ſi eam ut *ſcientiam ſubſtantivam*, & principalem, deſignare in animo eſſet, magis conſentaneum videretur, & rei ipſius Naturæ, & ordinis perſpicuitati, ut conſtitueretur tanquam portio *Metaphyſicæ*. *Quantitas* enim (quæ ſubjectum eſt *Mathematicæ*) materiæ applicata, veluti doſis Naturæ eſt, & plurimorum effectuum in rebus Naturalibus cauſativa: ideoque inter *formas Eſſentiales* numeranda eſt. *Figuræ* autem & *numerorum* potētia, in tantum apud antiquos valere viſa eſt, ut Democritus *principia varietatis rerum*, in *figuris atomorum* præcipuè collocaverit; Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* conſtitui aſſeruerit. Illud interim verum eſt, quantitatem inter *formas naturales*, (quales nos eas intelligimus) omnium maximè eſſe abſtractā, & à materiâ ſeparabilem: Quod ipſum in cauſâ fuit, cur & diligentiùs exculta, & acriùs inquiſita ab hominibus fuerit, quàm aliæ quæcunque *formæ*, quæ omnes in materiâ magis ſunt immerſæ. Cùm enim in hominum animis planè inſitum ſit (plurimo certè cum ſcientiarum detrimento) ut *generalium* quaſi *campis liberis*, magis quàm *particularium ſylvis* & *ſeptis* delectentur, nil repertum eſt *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo appetitus iſte expatiandi & meditandi exploretur. Etſi autem hæc vera ſint, nobis tamen, qui non tantùm veritati & ordini, verùm etiam uſui & commodis hominum conſulimus, ſatiùs demùm viſum eſt, *Mathematicas*, cùm & in *Phyſicis*, & in *Metaphyſi-*

M 3 *phyſi-*

Digitized by Google

phyſicis, & in *Mechanicis*, & in *Magicis*, plurimùm polleant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares deſignare. Quod etiam quodammodò facere compellimur, propter delicias & faſtum Mathematicorum, qui hanc ſcientiam *Phyſicæ* ferè imperare diſcupiant. Neſcio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga Phyſicam ſe gerere debeant, nihilominùs certitudinem ſuam præ eâ jactantes, Dominatum contrà exercere præſumant. Verùm de loco, & Dignitate hujus ſcientiæ minùs curandum, de re ipsâ videamus.

Mathematica aut *pura* eſt, aut *mixta*. Ad *puram* referuntur ſcientiæ, quæ circa *quantitatem* occupatæ ſunt, à *Materiâ & Axiomatibus Phyſicis* penitùs *Abſtractam*. Eæ duæ ſunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera *cõtinuam*, altera *Diſcretam* tractans. Quæ duæ artes, magno certè cum acumine & induſtriâ, inquiſitæ & tractatæ ſunt: veruntamen & *Euclidis laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum eſt à ſequentibus, quod intervallo tot ſeculorum dignum ſit & *doctrina* de *ſolidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei uſu & excellentiâ, inſtructa & aucta eſt. In *Arithmeticis* autem, nec ſatis varia & commoda inventa ſunt *ſupputationum* compendia, præſertim circa *Progreſſiones*, quarum in *Phyſicis* uſus eſt non mediocris: nec *Algebra* benè conſummata eſt; atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Myſtica*, quæ ex Proclo, & reliquiis quibuſdã Euclidis cœpit inſtaurari, expatiatio quædam ſpeculationis eſt. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cùm ad ſolida non ſufficiat, in ſupervacaneis ſe atterat. *Mixta* habet pro ſubjecto *Axiomata* & *Portiones Phyſicas*: *Quantitatem* autem conſiderat, quatenùs eſt ad ea elucidanda, & demonſtranda,

& actu-

& actuanda, auxiliaris. Multę ſiquidem Naturæ partes, nec ſatis ſubtiliter comprehendi, nec ſatis perſpicuè demonſtrari, nec ſatis dextrè & certò ad uſum accommodari poſſint, ſine ope & interventu *Mathematicæ.* Cujus generis ſunt *Perſpectiva, Muſica, Aſtronomia, Coſmographia, Architectura, Machinaria,* & nonnullæ aliæ. Cæterùm in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Deſideratas* jam non reperio, ſed multas in poſterum prædico, ſi homines non ferientur. Prout enim *Phyſica*, majora indies incrementa capiet, & nova *Axiomata* educet, eò *Mathematicæ* operâ novâ in multis indigebit, & plures demùm fient *Mathematicæ mixtæ.*

Jam autem *Doctrinam* de *Naturâ* pertranſivimus, & *Deſiderata* in ipſâ notavimus. Quâ in re, ſi à priſcis, & receptis opinionibus diſceſſerimus, eoq; nomine contradicendi anſam cuiquam præbuerimus; quod ad nos attinet, ut diſſentiendi ſtudium longè à nobis abeſt, ita etiam & contendendi conſilium. Si hæc vera ſunt;

Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ;

Vox Naturæ ingeminabit, etſi vox hominum reclamet. Quemadmodùm autem Alexander Borgia dicere ſolebat, de expeditione Gallorum Neapolitanâ, *Eos veniſſe cum Creta in Manibus, quo diverſoria ſua notarent, non cum armis, ut perrumperent*; Sic nobis magis cordi eſt, Pacificus Veritatis Ingreſſus; ubi quaſi cretâ conſignentur animi, qui tantum hoſpitem excipere poſſint; quàm qui pugnax eſt, viamque ſibi per contentiones, & lites ſternat. Abſolutis igitur duabus partibus *Philoſophiæ*, de *Numine*, & de *Naturâ*, reſtat tertia de *Homine.*

Digitized by Google

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum, LIBER QUARTUS, *AD REGEM SVVM.*

Cap. I.

Partitio doctrinæ *de* homine, *in* Philoſophiam humanitatis, *&* civilem. *Partitio* Philoſophiæ humanitatis, *in* doctrinam *circa* corpus hominis, *&* doctrinam *circa* animam hominis. *Conſtitutio unius* doctrinæ generalis *de* Naturâ, *ſive, de* ſtatu hominis. *Partitio* doctrinæ *de* ſtatu hominis, *in* doctrinam *de* perſonâ hominis, *& de* fœdere animi *&* corporis. *Partitio* doctrinæ *de* perſona hominis, *in* doctrinam *de* miſeriis hominis, *& de* prærogativis. *Partitio* doctrinæ *de* fœdere, *in* doctrinam *de* indicationibus, *& de* impreſſionibus. *Aſſignatio* Phyſiognomiæ, *&* interpretationis ſomniorum naturalium, doctrinæ *de* indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ propoſui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulneret, (preterquam quod intra preſidia Majeſtatis tuæ tutus eſſe debeam,) ſciat is, ſe contra morem & diſciplinam militiæ facere. Ego enim Buccinator tantùm, pugnam non ineo, unus fortaſsè ex iis, de quibus Homerus:

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Hi enim inter hoſtes, etiam infenſiſſimos & acerbiſſimos, ultrò citroque inviolati ubique commeabant. Neque verò noſtra Buccina homines advocat & excitat, ut ſe mutuò contradictionibus proſcindant, aut

aut ſecum ipſi prælientur & digladientur; ſed potiùs ut pace inter ipſos factâ, conjunctis viribus, ſe adverſus *Naturam Rerum* comparent, ejusque Edita & Munita capiant & expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max pro Bonitate ſuâ indulſerit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum antiquum: Nempe ad *Scientiam noſtri*. Cui, quò magis noſtrâ interſit, eò incumbendum eſt diligentiùs. Hæc Scientia *homini* pro *fine* eſt *Scientiarum*, at *Naturæ ipſius portio* tantùm. Atque hoc pro Regulâ ponatur generali: Quod omnes Scientiarum partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut ſciẽtias potiùs ſignent, aut diſtinguant, quàm ſecent & divellant, ut perpetuò evitetur *ſolutio continuitatis* in *ſcientiis*. Hujus etenim contrarium particulares Sciẽtias ſteriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à fonte, & fomite communi non aluntur, ſuſtentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate, & ejus ſcholâ conquerentem, quod hic primus *Philoſophiam* à *Rhetorica* disjunxerit, unde facta ſit *Rethorica*, ars loquax & inanis. Conſtat ſimiliter Sententiam Copernici de *Ratione Terræ* (quæ nunc quoque invaluit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Aſtronomicis Principiis* non poſſe revinci; à *Naturalis* tamen *Philoſophiæ Principiis*, rectè poſitis, poſſe. *Artem* denique *Medicam* videmus, ſi à *Naturali Philoſophia* deſtituatur, Empyricorum praxi haud multùm præſtare. Hoc igitur poſito, accedamus ad *Doctrinam de homine*. Ea duplex eſt. Aut enim contemplatur *hominem ſegregatum*, aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philoſophiam humanitatis*: Alteram *civilem* vocamus. *Philoſophia humanitatis* ſive *humana*,

Digitized by Google

ex partibus ſimilibus illis, ex quibus homo ipſe conſiſtit: Nempe ex *Scientiis*, quæ *circa Corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* verſantur.

Verùm priuſquàm diſtributiones Particulares perſequamur, conſtituamus Scientiam unam generalem, de *naturâ & ſtatu hominis*: Digna enim certè res eſt, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* ſeorsùm redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus, quæ ſunt tàm *corpori*, quàm *animæ* communes. Rursùs, hæc Scientia de *naturâ*, & *ſtatu hominis*, diſtribui poteſt in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indiviſam*: alteri *vinculum ipſum animæ & corporis*: Quarum primam *doctrinam* de *perſona hominis*, ſecundam *doctrinam de fœdere* vocabimus. Liquet autem hæc omnia, cùm ſint communia & mixta, primæ illi diviſioni *Scientiarum* circa *corpus*, & *ſcientiarium*, circa *animam* verſantium, aſſignari non potuiſſe.

Doctrina de *perſonâ hominis* duas res præcipuè complectitur; Contemplationes ſcilicet de *miſeriis humani generis*; & de ejuſdem *prærogativis*, ſive *excellentiis*. Atque deploratio *humanarum ærumnarum*, eleganter & copiosè, à compluribus adornata eſt, tàm in Scriptis Philoſophicis, quàm Theologicis. Eſtque res & dulcis ſimul, & ſalubris.

At illa de *prærogativis*, digna viſa res nobis, quæ inter *Deſiderata* proponatur. Elegantiſſimè certè Pindarus (ut plerunque ſolet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere ſummitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimùm ad magnanimitatem, & humanum decus conferre poſſe putarem: ſi *Vltimitates* (ut loquuntur Scholaſtici) ſive *Summitates* (ut Pindarus) humanæ naturæ, colligerentur; præcipuè ex hi-

ex hiſtoriæ fide; Illud eſt, quid *Vltimum, & Supremum* fuerit, quò unquam humana natura per ſe aſcenderit, in ſingulis & corporis & animi dotibus. Quanta res, quæ de Cæſare narratur, quod Amanuenſibus quinque ſimul *dictare* ſuffecerit? Quin & exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; Etiam Philoſophorum, Calliſthenis, Poſſidonii, Carneadis, ut de quovis Themate, in utramque partem ex tempore diſſerere eleganter & copioſè potuerint, *ingenii humani vires* haud parùm nobilitant. Res autem uſu minor, at oſtentatione & facultate fortaſsè major; quam de Archiâ Magiſtro ſuo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum verſuum, de iis rebus, quæ tū agerentur, potuiſſe dicere ex tempore.* Tot millibus hominum nomina reddere potuiſſe Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoriæ* decus. At *virtutum moralium* palmæ non minùs celebres, quàm *Intellectualium.* Quantam rem, in exercitio *Patientiæ* exhibet hiſtoria illa vulgata de Anaxarcho, qui quæſtioni & tormentis ſubjectus, linguam, (indicii ſpem,) dentibus præſcidit, & in os Tyranni expuit? Neque tolerantiâ cedit, (licet dignitate plurimum,) quod ſeculo noſtro accidit in Burgundo quodam, Principis Auraſionenſis interfectore; Is virgis ferreis flagellatus, & forcipibus ignitis laceratus, nullum prorsùs gemitum edidit: Quin etiam cùm fortè fractum aliquid deſuper in caput aſtantis cujuſpiam incideret, uſtulatus jam nebulo, & in mediis tormentis, riſit; Qui tamen paulò ante, cum cincinni capillitii, quos geſtabat, tonderentur, fleverat; *Animi* quoque mira *ſerenitas, & ſecuritas*, ſub ipſum *tempus mortis*, in pluribus enituit; qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum:

Is,

Is, cùm à milite, qui eum ex imperato occiſurus eſſet, juberetur, ut cervices porrigeret fortiter, *Vtinam*, inquit ille, *tu tàm fortiter ferias*. At Joannes Dux Saxoniæ, cùm inter ludũ ſcacchorum, Diplôma, quo nex ejus in poſterum diem mandabatur, allatum eſſet, aſtantem quendam ad ſe vocavit, & ſubridens; *Specta*, inquit, *num non potiores partes ludi hujus teneam Iſte enim* (ad Colluſorem innuens) *me mortuo, jactabit ſuas potiores partes fuiſſe*. Noſter verò Morus, Angliæ Cancellarius, cùm pridiè quo moriturus eſſet, tonſor ad eum veniret (miſſus ſcilicet ad hoc, ne fortè Capillitio promiſſo eſſet apud populum in ſpectaculo miſerabilior,) eumque interrogaret, nùm tonderi placeret; renuit; atque ad tonſorem verſus, *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controverſia eſt*; *Antequam verò illa terminata fuerit, ſumptus in illud non faciam* Quin & idem, ſub ipſum mortis articulum, poſtquam jam caput in truncum fatalem reclinaſſet, rurſùs ſe paululùm erexit, & barbâ, quæ ei erat promiſſior, leniter amotâ; *At certè hæc*, inquit, *non offendit Regem*. Verùm, ne hoc loco lõgiores ſimus, ſatis patet, quid velimus; nempe ut *miracula naturæ humanæ*, vireſque ejus & virtutes ultimæ, tàm animi, quàm corporis, in volumen aliquod colligantur; quod fuerit inſtar faſtorũ de humanis triumphis. Quâ in re, inſtitutum Valerii Maximi, & C. Plinii probamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad *doctrinam de fœdere*, ſive de *Communi vinculo animæ & corporis*: Ea in duas partes tribui poſſit. Quemadmodum enim, inter fœderatos intercedunt, & mutua rerum ſuarum communicatio, & mutua officia; ſic fœdus iſtud animæ & corporis, duabus ſimiliter rebus continetur: Nimirum ut deſcri-

batur,

batur, *quomodo hæc duo (anima* ſcilicet & *corpus) ſe invicem detegant, & quomodo invicem in ſe agant*: Notitiâ ſive *indicatione*, & *impreſsione*. Harum prior, (deſcriptio ſcilicet, qualis poſſit haberi notitia de animâ, ex habitu corporis: Aut de corpore, ex accidentibus animi) duas nobis peperit *artes*, utramque prædictionis: Inquiſitionibus alteram Ariſtotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quánquam autem tempora recentiora, has artes, ſuperſtitioſis & phantaſticis mixturis, polluerint, repurgatæ tamen, ac in integrum reſtitutæ, & fundamentum habent in naturâ ſolidũ, & fructum edunt, ad vitam communem, utilem. Prima eſt *Phyſiognomia*, quæ per corporis lineamenta, animi indicat propenſiones: Altera *ſomniorum naturalium interpretatio*, quæ corporis ſtatum, & diſpoſitionem, ex animi agitationibus detegit. In harum priore, partem nonnullam deſiderari perſpicio. Siquidẽ Ariſtoteles ingenuosè & ſolerter, corporis fabricam, dum quieſcit, tractavit; eandem in motu, (nimirùm geſtus corporis,) omiſit; qui tamen non minùs artis obſervationibus ſubjiciuntur, & majoris ſunt uſus. Etenim lineamenta corporis, animi inclinationes & propenſiones generales, oſtendunt; Oris autem, & partium motus & geſtus, inſuper aditus, & tempora, & præſentis diſpoſitionis & voluntatis ſigna declarant. Ut enim aptiſſimis atque elegantiſſimis Majeſtatis tuæ verbis utar, *Lingua aures ferit, Geſtus verò oculos alloquitur*. Hoc verò benè nôrunt Veteratores cõplures, & aſtuti homines, quorum oculi in aliorum vultu & geſtibus habitant; idque in commodum ſuũ trahunt, utpote in quo facultatis, & prudentiæ ſuæ pars maxima vertatur. Nec ſanè negari poteſt, hoc ipſum, ſimulationis in altero, Indicem eſſe mirificum

cum

Digitized by Google

cùm, & monere homines optimè, de electionibus temporum & opportunitatum, adeundi perſonas; quæ civilis prudentiæ pars eſt non parua. Nemo autem putet, hujuſmodi ſolertiam, aliquid quidem valere, circa homines individuos, ſub regulam autem non cadere: Nam ad unum ferè modum omnes ridemus, & ploramus, & erubeſcimus, & frontem contrahimus; & ſic(ut plurimùm) de motibus ſubtilioribus. Si quis autem hîc *Chiromantiæ* meminit, ſciat rem eſſe prorsùm vanam; & in hujusmodi ſermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem, quæ nominetur. Quod verò ad *ſomniorum naturalium interpretationem* attinet: Res eſt quorundam laboribus pertractata, ſed plurimis ineptiis ſcatens. Illud tantùm in præſentia innuo; Baſim illam huic rei, quæ maximè eſt ſolida, non ſubſterni. Ea hujusmodi eſt; ubi idem fit ab interna cauſa, quod fieri quoque ſolet ab externa, actus ille externus tranſit in ſomnium. Similis eſt ſtomachi oppreſſio, ex craſſo vapore, atque incubitu ponderis externi: Itaque qui incubo laborant, pondus ſibi ſuperimponi, magno cum apparatu circumſtantiarum, ſomniant. Similis viſcerum penſilitas, ex fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa præcordia collecto: Itaque Hypocondriaci ſæpiùs Navigationes, & Agitationes ſuper aquas ſomniant: Sunt & innumera id genus.

Poſterior pars *doctrinæ fœderis*, (quam *impreſſionem* nominavimus) in Artem nondùm redacta eſt, ſed obiter tantùm, & carptim, inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antiſtrophem cum priori habet. Quippe duo conſiderat: *Aut quomodo & quousque, humores & temperamentum corporis immutent*

tent animam, in eamque agant: Aut rursùs, quomodo & quouſque, animæ paßiones, vel apprehenſiones, immutent corpus, & in illud agant? Horum prius, in re medicâ, interdum tractari videmus: at id ipſum ſe miris modis religionibus inſeruit. Pharmaca enim præſcribunt Medici, quæ *morbis animæ* perſanandis inſerviant, ut in curationibus maniæ, & melancholiæ, quinetiam medicinas porrigunt, ad animum exhilarandum, ad cor muniendum, atque inde fortitudinem augendam, ad ingenium acuendum, ad memoriam roborandam, & ſimilia. At diætæ, & delectus ciborum & potuum, & ablutiones, & aliæ circa corpus obſervantiæ, in ſectâ Pythagoræorum, & in Hæreſi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modum ſuperant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis* & *Adipis* eſum prohibentes, ac *animalia munda* ab *immundis* diſtinguētes, (quatenus ad cibi uſum) & plurimæ ſunt, & præciſæ. Imò Chriſtiana ſides ipſa, (quamvis à Cæremoniarum nube libera & ſerena) uſum tamen retinet Jejuniorum, abſtinentiarum, & aliarum rerum, quæ ad corporis macerationem & humiliationem ſpectant, tanquam rerum nō merè ritualium, ſed etiam fructuoſarum. Atqui radix omnium hujusmodi præceptionum, præter ipſam cæremoniam, & exercitium obedientiæ, in hac re conſiſtit, de qua loquimur: Nimirum quod anima compatiatur corpori. Si quis autem judicio infirmior exiſtimet, iſtas Corporis in Animam Impreſſiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; levi Dubitationi leve Reſponſum ſuffecerit. Exempla petat, vel ab Infante in Utero Matris: qui ſimul cum Matris Affectibus compatitur, & tamen è corpore

pore matris ſuo tempore excluditur:vel à Monarchis, qui licet potentes,à ſervorum impetu quandoq; flectuntur,ſalvâ interim Majeſtate ſuâ Regiâ.

Jam quod ad partem reciprocam, (de *anima* & *affectibus* ejus in *corpus* agentibus) illá quoque in medicinâ locum invenit. Nemo enim Medicus eſt paulò prudentior,quin *accidentia animi,* ut rem maximi ad ſanationes ſuas momenti, quæque omnia alia remedia plurimùm vel adjuvet,vel impediat,conſideret& tractet: At aliud quippiam,quod hùc pertinet, parcè admodùm,nec pro rei vel ſubtilitate,vel utilitate,inquiſitum eſt; quatenus ſcilicet (miſſis affectibus) *ipſa imaginatio animæ,vel cogitatio perquàm fixa,& veluti in fidem quandam exaltata , valeat ad immutandum corpus imaginantis?* Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifeſtam,haud tamen inde ſequitur pari potentiâ præditum eſſe ad ſubveniendum. Non magis herclè,quam ſi quis concluſerit, quoniam reperitur aliquis aër ita peſtilens, ut ſubitò interimat; debere quoque eſſe aliquem aerem ita ſalubrem,ut Decumbentem ſubitò reſtituat. Atque hæc inquiſitio nobilis profectò eſſet uſus,verùm (ut ait Socrates) *Natatore Delio* indiget,quia mergitur in profundo. Rursùs inter has *doctrinas* de *fœdere* , ſive conſenſibus animæ & corporis, non alia fuerit magis neceſſaria, quàm illa disquiſitio de *ſedibus propriis* & *domiciliis,* quæ ſingulæ *animæ facultates* habent *in corpore*, ejusque *organis*. Quod genus *Scientiæ*, qui ſectati fuerint, non deſunt; ſed quæ habentur in pleriſque,aut controverſa ſunt,aut leviter inquiſita; ut majori diligentiâ & acumine opus ſit. Nam ſentẽtia introducta à Platone; quâ *intellectus in cerebro* , tanquam in arce collocatus eſt, *animoſitas*(quam ille ſatis imperitè *iracundiam* vocavit;

cavit, cùm *tumori* & *ſuperbiæ* ſit propior) *in corde*: *Concupiſcentia autem & ſenſualitas in iecinore*; neque prorſùs contemnenda eſt, neque cupidè recipienda. Rurſùs nec collatio *facultatum illarum intellectualiũ* (*Phantaſia, Rationis, Memoria*) ſecundum *ventriculos cerebri*, erroris expers eſt. Atque *Doctrinam* de *Natura Hominis indiviſa*; ac etiam de *Fœdere Animi & Corporis*, explicavimus.

Cap. II.

Partitio doctrinæ *circa* corpus hominis *in* medicinam; *&* voluptariam. *Partitio* medicinæ *in officia tria, vid. in* Conſervationem Sanitatis, Curationem Morborum, *&* Prolongationem Vitæ: *Quodq́; Pars poſtrema de* Prolongatione Vitæ *dujungi debeat à duabus reliquis.*

Doctrina circa *corpus hominis* eandem recipit diviſionem, quam *bona corporis* ipſius, quibus inſervit: *bona corporis humani* quatuor ſunt: *Sanitas, forma ſive pulchritudo, vires, voluptas.* Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina, Coſmetica, Athletica*, & *Voluptuaria*, quã Tacitus appellat *Eruditum luxum*.

Medicina ars in primis nobilis, & ex generoſiſſimâ proſapiâ ſecundum Poëtas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Mecidinæ Deum; cui Filium dederunt Æſculapium, Deum itidem, & Medicinæ Profeſſorem: Quippe cùm Sol in Naturalibus ſit vitæ author, & fons; Medicus ejuſdem conſervator, & tanquam ſcaturigo altera. At decus longè illuſtrius accedit Medicinæ, ex operibus Servatoris, qui & animæ & corporis Medicus fuit: Et ſicut animam doctrinæ ſuę cæleſtis, ità corpus, miraculorum ſuorum objectum veluti proprium conſtituit. Nusquã enim legimus miraculum aliquod ab eo patratum, circa honores, aut pecunias (præter unicum, quod tributũ

redderetur Cæſari) ſed tantùm circa corpus humanum, aut conſervandum, aut ſuſtentandum, aut perſanandum.

Subjectum iſtud *Medicinæ* (*corpus* nimirùm *humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maximè eſt capax remedii; ſed viciſſim illud remedium, maximè eſt obnoxium errori. Eadem namque ſubjecti ſubtilitas & varietas, ut magnam medendi facultatẽ præbet, ſic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quocirca quemadmodum Ars iſta (præſertim quo nunc habetur modo) inter præcipuè conjecturales; ita inquiſitio ejus reponẽda eſt inter ſummè arduas, & accuratas. Neque propterea, cum Paracelſo & Alchymiſtis ita deſipimus, ut putemus inveniri in corpore humano, quæ ſingulis Univerſitatis Rerũ Speciebus (*Stellis*, *Mineralibus*, & aliis) reſpondeant, ſicut illi fabulantur, leviter & craſsâ Minervâ traducentes Emblema illud Veterum (quod homo eſſet *Microcoſmus*, ſive Epitome totius Mundi) ad hoc commentum ſuum. Verùm nihilominùs huc res redit, ut (quod occœpimus dicere) non inveniatur inter corpora naturalia, aliquod tàm multipliciter compoſitum, quàm *corpus humanum*. Videmus enim herbas & plantas ex terrâ & aquâ nutriri; Animalia ex herbis & fructibus: Hominẽ verò ex carnibus ipſorum animalium, (quadrupedum, avium, piſcium) Etiam ex herbis, granis, fructibus, ſuccis & liquoribus variis, non ſine multiplici commixtione, conditurâ, & præparatione horum corporum, priusquam homini ſint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus ſit ſimplicior, affectusque, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum ferè modum operantes; ubi homo, locis habitationum, exercitationibus, affecti-

fectibus, ſomno & vigiliis, vices propè infinitas variarum mutationum ſubit. Usque adeò verum eſt, unam, inter res cæteras, *corporis humani* maſſam, maximè fermentatam, & ex plurimis coagmentatam eſſe. At *anima* contrà ſubſtantiarum eſt ſimpliſſima; ut non malè cecinerit ille:

- - - - - Purumque reliquit
Æthereum ſenſum, atq; Aurai ſimplicis ignem.

Unde minimè eſt mirandum, *Animam* ſic collocatã, requiem non invenire, juxta Axioma illud, *Motum rerum extra locum eſſe rapidum, placidum in loco.* Verùm ut ad rem redeamus. Varia iſta & ſubtilis *corporis humani* compoſitio & fabrica effecit, ut ſit inſtar organi muſici operoſi & exquiſiti, quod harmoniâ ſuâ facilè excidit. Quare apud Poëtas, ſummâ ratione, Muſica cum Medicinâ in Apolline conjungitur; quia ſimilis ferè ſit utriusque artis Genius; Atque in eo conſiſtat planè Medici officium, ut ſciat humani corporis Lyram, ita tendere & pulſare, ut reddatur concentus minimè diſcors, & inſuavis. Ergò demùm iſta ſubjecti inconſtantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: Ars autem tam conjecturalis cum ſit, locum ampliorem dedit non ſolùm errori, verùm etiam impoſturæ. Siquidem omnes aliæ propemodùm artes, & ſcientiæ, virtute ſuâ & functione, non ſucceſſu aut opere, judicantur. Advocatum ipſa agendi & dicendi facultas, non exitus cauſæ commẽdat; Gubernator navis, clavi tenendi peritiâ, non expeditionis fortunâ, ſe probat. At *Medicus*, & fortaſsè Politicus, vix habent actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis & Virtutis ſuæ, liquidò exhibeant; ſed ab Eventu præcipuè Honorem, aut Dedecus reportant, iniquiſſimo prorsùs judicio.

Quotus enim quiſque novit, ægroto mortuo, aut re-ſtituto, item Rep. ſtante, vel labante, utrum ſit res ca-ſus, an conſilii? Fit itaque ſæpiſſimè, ut impoſtor pal-mam, virtus cenſuram referat. Quin ea eſt hominum infirmitas, & credulitas, ut ſæpenumerò Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant: Quare Poëtæ oculati planè & perſpicaces fuiſſe videntur; cùm Æ-ſculapio Circem Sororem dederunt, utrumque è So-le prognatum; ſicut habetur in verſibus; De Æſcula-pio Phœbigenâ;

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.

Et ſimiliter de Circe, Solis filia;

Dives inacceſſis ubi Solis filia lucis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, famâ & opinione vul-gi, Sagæ, & Aniculæ, & Impoſtores, Medicorum quo-dammodò rivales fuere; & de curationum celebrita-te cum iiſdem ferè certârunt. Ex hoc dic ſodes quid ſequitur? Nempe ut Medici ita ſecum, quemadmo-dùm Salomon in re graviori; *Si unus & ſtulti & meus eventus erit, quid mihi prodeſt, quod majorem ſapientiæ de-di operam?* Equidem Medicis minùs ſuccenſeo, ſi ſæ-penumerò vacent alicui alteri ſtudio, quod adamãt, magis, quàm Arti ſuæ propriæ. Invenies etenim in-ter eos, Poëtas, Antiquarios; Criticos, Rhetores, Po-liticos, Theologos, atque in iis Artibus magis, quàm in profeſſione propriâ eruditos. Neque hoc fit, ut ar-bitror, quia (ut quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ ſibi obverſentur obje-cta tàm fœda & triſtia, ut animum ad alia abducere iis omninò ſit opus; (Nam qui homines ſint, *Nihil humani à ſe alienum putent;*) Sed ob hoc ipſum, de

quo

quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur parùm ipſis intereſſe, vel ad exiſtimationem, vel ad lucrum, utrum artis ſuæ mediocritatem, an perfectionem in eá majorem aſſequantur. Morbi enim tædia, vitæ dulcedo, ſpei fallacia, & amicorum commendatio, efficiũt, ut homines facilè in Medicis qualibuscunq; fiduciam collocent: Verùm ſi quis hæc attentiùs perpendat, ea potiùs ad culpam Medicorum, quàm ad culpæ excuſationem ſpectant. Neque enim ſpem abjicere, ſed vires potiùs intendere debuerant. Nam ſi cui placet obſervationem expergefacere ſuã, & paulatim circumſpicere, etiam ex exemplis obviis, & familiaribus facilè deprehendet; quãtum obtineat imperii, *intellectus ſubtilitas & acumen*, in varietatem ſive *Materiæ, ſive Formæ rerum.* Nil magis varium, quàm hominum facies & vultus; Eorum tamen Diſcrimina infinita retinet memoria: Imò Pictor ex pauculis colorum teſtis, acie oculi uſus, & vi phantaſiæ, & manus conſtantiâ, omnium facies, qui ſunt, fuerunt, atque etiam (ſi coràm repræſentarentur) qui futuri ſunt, penicillo imitari ac deſcribere poſſet. Humanâ voce nil magis varium; Hujus tamen diſcrimina in ſingulis perſonis facilè internoſcimus: Quinetiam non deſunt Moriones & Pantomini quidam, qui, quotquot libuerit, reddere ſciunt, & ad vivum exprimere. Nil magis varium, quàm ſoni articulati, verba ſcilicet; Via tamen inita eſt, ea reducendi ad paucas literas Alphabeti. Atque illud veriſſimum eſt, nõ ex eo, quod mens humana ſit minùs ſubtilis aut capax, perplexitates & acatalepſias in Scientiis plerunque provenire; ſed ex eo potiùs, quod Objectum nimis in remoto collocatum ſit. Sicut enim ſenſus, procul ab objecto diſſitus, plurimùm fallitur; debitè ap-

propinquatus,non multùm errat;ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam, tanquam ex præaltâ turri,& à longè deſpicere, & circa generalia nimiū occupari;quando ſi deſcendere placuerit, & ad particularia accedere, resque ipſas attentiùs & diligentiùs inſpicere, magis vera & utilis fieret comprehenſio. Itaque huius incommodi remedium, non in eo ſolum eſt,ut organum ipſum vel acuant,vel roborēt, ſed ſimul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non eſt,quin ſi Medici, miſſis paulisper iſtis generalibus,Naturæ obviàm ire vellent,compotes eius fierent,de quo ait Poeta,

Et quoniam variant morbi,variabimus artes;
Mille mali ſpecies,mille ſalutis erant.

Quod eò magis facere debent,quia Philoſophiæ ipſę, quibus innituntur Medici,ſive Methodici,ſive Chymici (Medicina autem in philoſophia non fundata, res infirma eſt,)parvi reverà ſunt. Quare ſi nimis Generalia (licet vera forent) hoc vitium habeant,quod non benè homines ad actionem deducant, certè maius eſt periculum ab illis generalibus, quæ in ſe falſa ſunt:atque,loco deducendi,ſeducunt.

Medicina igitur (uti perſpeximus) adhuc taliter comparata eſt,ut fuerit magis oſtentata,quàm elaborata: etiam magis elaborata, quàm amplificata; cùm labores in eam inſumpti,potiùs in circulo, quàm in progreſſu ſe exercuerint. Plurima enim in eâ video à Scriptoribus iterata,addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum eſt *Conſervatio Sanitatis*,ſecundum *Curatio Morborum*,tertium *Prolongatio Vitæ*. At iſtud poſtremum, non videntur Medici,tanquam partem principalem artis ſuæ agnoviſſe, verùm idem reliquis duobus ſatis impe-

imperitè immiſcuiſſe. Putant enim, ſi propulſentur morbi, antequam ingruant, & curentur poſtquam invaſerint; Prolongationem vitæ ultrò ſequi. Quod licet minimè dubium ſit, tamen parùm acutè proſpiciunt, horum utrunque ad morbos tantùm pertinere, & ad eam ſolummodo *vitæ prolongationem*, quæ à morbis abbreviatur & intercipitur: Atqui filiū ipſum vitæ producere, ac mortem, per reſolutionem ſimplicem, & atrophiam ſenilem, ſenſim obrepentem, ad tempus ſummovere: Argumentum eſt, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque verò ſubeat animos hominum ille ſcrupulus, ac ſi hæc res fato & divinæ Providentiæ commiſſa, in artis officium & munus jam primùm à nobis revocaretur: Providētia enim proculdubio mortes quaſcunque, ſive ex violentiâ, ſive ex morbis, ſive ex decurſu ætatis, pariter regit: Neque tamen ideò præventiones & remedia excludit. Ars autem & induſtria humana, naturæ & fato, non imperant, ſed ſubminiſtrant. Verùm de hâc parte, paulò poſt dicemus; hæc tantùm intereà præfati, ne quis tertium iſtud officium Medicinæ, cū duobus prioribus, (quod ferè adhuc factum eſt) imperitè confundat.

Quod ad officium *tuendæ Sanitatis* attinet, (ex officiis prædictis Medicinæ primum) multi de eo ſcripſerunt, cum in aliis rebus ſatis imperitè, tùm nimiū (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quàm par eſt, quātitati eorum tribuentes. Quin & in quantitate ipsâ, tanquam Philoſophi morales, & mediocritatem nimis laudârūt; cum & jejunia in conſuetudinē verſa, & victus liberalis, cui quis aſſueverit, melius ſanitatem tueantur; quàm iſtæ mediocritates, quæ naturam ignavam ferè reddunt, neque exceſsus, neque

indiligentiæ, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem ſpecies, quæ in ſanitate tuendâ plurimùm pollent, nemo ex Medicis benè diſtinxit, aut annotavit; cùm vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non exercitatione quâdam propriâ corrigi poſſit. Morbis renum globorum luſus convenit, pulmonum ſagittatio, ſtomachi deambulatio & geſtatio, atq; aliis aliæ. Verùm cùm hæc pars, de *Valetudinis conſervatione*, ſecundum totum tractata ſit, defectus minores perſequi non eſt noſtri inſtituti.

Quod verò ad *Curationem Morborum* attinet, illa demum pars eſt *Medicinæ* in quâ plurimum laboris inſumptum eſt, licet fructu ſatis tenui. Continet autem *Doctrinam* de *Morbis*, quibus corpus humanum ſubjicitur, unà cum eorundem *Cauſis, Symptomatibus*, & *Medelis*. In hoc ſecundo Officio *Medicinæ*, multa ſunt quæ deſiderantur: Ex his pauca, ſed maximè inſignia, proponemus, quæ enumeraſſe ſatis duxerimus abſque aliqua ordinis, aut methodi lege.

Primum eſt, *Intermiſſio diligentiæ* illius *Hippocratis*, utilis admodùm & accuratæ, cui moris erat narrativam componere, caſuum circa ægrotos ſpecialium, referendo qualis fuiſſet morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atq; hujus rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atque inſigne, in eo ſcilicet viro, qui tanquam Parens Artis habitus eſt: minimè opus erit exemplum aliquod forinſecum, ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Juriſconſultorum, quibus nihil antiquius, quàm illuſtriores caſus, & novas deciſiones, ſcriptis mandare, quò melius ſe ad futuros Caſus muniant, & inſtruant. Iſtam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum deſiderari* video; præſertim in unum corpus cum diligen-

tia &

tia & judicio digeſtam; Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplã,ut planè Vulgata, & quæ quotidiè obveniant, excipiat, (Id enim infinitum quiddam eſſet,neque ad rem:) Nec rurſus tam anguſtam, ſolummodò Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum eſt) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumſtantiis ejus, nova ſunt,quæ in *Genere* ipſo,nova non ſunt: Qui autem ad obſervandũ adjiciet animum,ei etiam, in rebus, quæ vulgares videntur,multa obſervatu digna occurrent.

Item in *Disquiſitionibus Anatomicis* fieri ſolet,ut quę *corpori humano* in *univerſum* competant,ea diligentiſſimè,usque ad curioſitatem,& in minimis quibusq;, notentur:At circa *varietatem*, quæ in *diverſis corporibus* reperitur Medicorum diligentia fatiſcit. Ideoque *Anatomiam ſimplicem* luculentiſſimè tractari aſſero, *Anatomiam comparatam deſiderari* ſtatuo. *Partes* enim ſingulas rectè perſcrutantur homines,earumq; *Conſiſtentias,Figuras,Situs*: ſed *illarum Partium diverſam in diverſis hominibus figuram & conditionem*, minus obſervant. Atque hujus omiſſionis cauſam, non aliam eſſe arbitramur, quàm quod ad primam inquiſitionem,inſpectio unius, aut alterius *Anatomiæ* ſufficere poſſit;ad poſteriorem verò,(quæ comparativa eſt, & caſum recipit,)neceſſe eſt,ut plurimarum diſſectionũ attenta & perſpicax obſervatio adhibeatur; Prior etiam res eſt, in qua homines docti, in prælectionibus ſuis, & in cœtu Aſtantium, ſe jactare poſſunt, at ſecunda ea eſt, quæ tacita & diutina experientia tantũ, acquiri poteſt. Illud intereà minimè dubiũ eſt, quod internarum partium figura & ſtructura, parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat,Quodque corda,aut jecinora, aut ven-

triculi tàm diſſimilia ſint in hominibus, quàm aut frontes, aut naſi, aut aures. Atque in his ipſis differentiis partium internarũ, reperiuntur ſæpiùs *Cauſſæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdùm minimè delinquentes criminantur: cùm ipſa Mechanica partis alicujus fabrica in culpâ ſit. In quorum Morborum curâ, opera luditur, ſi adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) ſed emendanda res eſt, & accommodanda, ſeu pallianda, per victûs regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ obſervationes, tam *Humorum omnigenum*, quàm *Veſtigiorum & Impreſſionum Morborum*, in corporibus variis diſſectis; Etenim *humores* in *Anatomiis*, tanquàm purgamenta & faſtidia ferè prætermitti ſolent, cùm tamen in primis neceſſarium ſit notare, *quales & quàm multiplices* ſint *humorum* differentium ſpecies (non nimium in hâc re tribuendo diviſionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniantur; Et in quibus *Civitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipſorum, ſedes & nidulos ſuos figere potiſſimum ſoleat; quoque juvamento aut damno, atque his ſimilia. Itidem *Veſtigia & Impreſſiones morborum & Interiorum Partium* ab iis *læſiones & devaſtationes* in *diverſis Anatomiis* cum diligentiâ notanda; Nempe Apoſtemata, Ulcera, Solutiones Continuitatis, Putrefactiones, Exeſiones, Conſumptiones, Rursùs Contractiones; Extenſiones, Convulſiones, Luxationes, Dislocationes, Obſtructiones, Repletiones, Tumores, unà cum omnibus Materiis Præter-Naturalibus, quæ in corpore humano inveniuntur, (veluti Calculis, Carnoſitatibus, Tuberibus, Vermibus, & hujuſmodi:)

Hæc

Hæc (inquam) omnia, & his ſimilia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in unum collata, magnâ cum curâ perquiri & componi debent. At *varietas* iſta *accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctoriè tractatur, aut ſilentio præteritur.

De illo verò altero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri conſueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odioſa, & barbara, & à Celſo rectè damnata. Neque tamen illud minùs verum eſt, (quod annotatum fuit à Priſcis) poros complures, & meatus, & pertuſiones, quæ ſunt ex ſubtilioribus, in Anatomicis diſſectionibus non comparere; quippe quæ in cadaveribus occluduntur & latent; cùm in Viventibus dilatentur, & poſſent eſſe conſpicui. Itaque, ut & uſui conſulatur ſimul & humanitati, non eſt omninò rejicienda *Anatomia Vivorum*, neque ad fortuitas Chirurgicorum inſpectiones (quod Celſus fecit) remittenda; cùm hoc ipſum benè expediri poſſit, per diſſectionem Brutorum Vivorum, quæ, non obſtante ſuarum partium diſſimilitudine ab humanis, huic inquiſitioni, adhibito judicio, ſatisfacere poſſint.

Item in inquiſitione illorum de *Morbis*, inveniunt *Morbos* complures, quos *Inſanabiles* decernunt, alios jam inde à principio morborum, alios poſt talem quampiam periodum. Ita ut L. Syllæ & Triumvirorum Proſcriptiones, res nihili fuerint, præ Medicorum proſcriptionibus, per quas tot homines iniquiſſimis edictis morti dedunt; Quorum tamen plurimi minore cum difficultate evadunt, quàm illi olim inter proſcriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Deſiderata* reponere opus aliquod de *Curationi-*

rationibus M*orborum*, qui habentur pro *Inſanabilibus*, ut evocentur & excitentur Medici aliqui egregii, & magnanimi, qui huic operi, quantum largitur natura rerum, incumbant; quando hoc ipſum, *Iſtos morbos pronunciare inſanabiles*; Neglectum & incuriam veluti lege ſanciat, & ignorantiam ab infamiâ eximat.

Item ut paulò ulteriùs inſiſtam: Etiam planè cenſeo ad officium Medici pertinere, non tantùm ut *Sanitatem reſtituat*: verùm etiam ut *dolores* & *cruciatus* M*orborum* mitiget: Neque id ipſum ſolummodo, cū illa mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculoſi, *ad convaleſcentiam* faciat & conducat; imò verò cū abjectâ prorsùs omni ſanitatis ſpe, *Exceſſum* tantum præbeat *è vitâ* magis *lenem* & *placidum*. Siquidem non parva eſt felicitatis pars, (quam ſibi tantoperè precari ſolebat Auguſtus Cæſar) illa *Euthanaſia*; Quæ etiam obſervata eſt in Exceſſu Antonini Pii, quando non tam Mori videretur, quàm dulci & alto ſopore excicipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipſum ſibi procuraverit, cùm enim morbus ejus haberetur pro deſperato, ventriculum & Senſus, meri largiore hauſtu, & ingurgitatione obruit, unde illud in Epigrammate,

----- *Hinc ſtygias ebrius hauſit aquas.*

Vino ſcilicet Stygii Laticis amaritudinem ſuſtulit. At noſtris temporibus, Medicis quaſi Religio eſt, ægrotis, poſtquam deplorati ſint, aſſidere; ubi meo judicio, ſi officio ſuo, atque adeò humanitati ipſi deeſſe nolint, & artem ediſcere, & diligentiam præſtare deberent, quâ animam agentes, facilius & mitius è vita demigrent. Hanc autem partem, inquiſitionem de *Euthanaſiâ exteriori* (ad differentiam ejus *Euthanaſiæ*,

quæ

Digitized by Google

quæ animæ præparationem reſpicit) appellamus, eãque inter *Deſiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter *deſiderari* reperio; Quod Medici hujusce ætatis, licet *generales intentiones Curationum* non malè perſequantur, *particulares* tamen *Medicinas*; quæ ad curationes morborum ſingulorum; proprietate quâdam ſpectant, aut non benè nôrunt, aut non religiosè obſervant. Nam Medici traditionum & experientiæ probatæ fructum, Magiſtralitatibus ſuis deſtruxerunt, & ſuſtulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout iis libitum fuerit; & ferè Pharmacopæorum more, *Quid pro Quo* ſubſtituendo; ita ſuperbè imperantes Medicinæ, ut Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriacâ, & Mithridatio, & fortaſsè Diaſcordio, & Confectione Alkermes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla ferè certa Pharmaca ſe religiosè & ſeverè aſtringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in officinis proſtant venalia, potius in promptu ſunt ad intentiones generales, quàm accommodata & propria ad curationes particulares; Siquidem ſpeciatim nullum morbum magnoperè reſpiciunt, verùm generatim ad obſtructiones aperiendas; concoctiones confortandas, intemperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipuè fit, ut Empyrici & Vetulæ ſæpenumerò in curãdis morbis feliciùs operentur, quàm Medici eruditi, quia Medicinarum probatarum confectionem & compoſitionem fideliter & ſcrupulosè retinent. Equidem memini Medicum quendã apud nos in Angliâ, Practicâ celebrem, Religione propè Judæum, Librorum lectione tanquam Arabem, ſolitum dicere; *Medici veſtri Europæi ſunt quidem viri docti, ſed non nôrunt particulares*

lares curationes morborum, quinetiam idem ludere ſolebat, parùm decorè, dicendo, *Medicos noſtros ſimiles eſſe Epiſcopis, ligandi & ſolvendi claves habere, & nihil ampliùs.* Sed ut ſeriò, quod res eſt dicamus; Plurimùm referre cenſemus, ſi Medici aliqui, & eruditione & practicâ inſigniores, opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod ſpecioſâ quis ratione nixus, exiſtimet decere Medicum doctum, (habitâ ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempeſtatis anni, conſuetudinum, & hujuſmodi) potiùs Medicinas ex tempore aptare, quàm certis aliquibus præſcriptis inſiſtere; id fallax res eſt, & experientiæ non ſatis attribuit, judicio plus nimis. Sanè quemadmodùm in Rep. Romanâ, Cives erant utiliſſimi, & optimè compoſiti, qui aut Conſules Populo favebant, aut Tribuni in partes Senatûs inclinabant: ita in hác Materiá, de quá agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magná eruditione, traditiones experientiæ plurimùm faciunt; aut in Practicá inſigni, Methodos & generalia Artis non aſpernantur. Modificationes verò Medicinarum (ſi quando ſit opus eas adhibere) potiùs in vehiculis earum exercendæ ſunt, quàm in ipſo corpore Medicinarum; in quo nil novandum, abſq; evidenti neceſſitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis* & *Poſitivis* tractet, *deſiderari* ſtatuimus. Res autem eſt, quæ tentari non debet, abſque acri & ſevero judicio, & tanquàm in Synodo Medicorum ſelectorum.

Item, inter præparationes Medicinarum, mirari ſubit (præſertim cùm *Medicinæ ex Mineralibus* à Chymicis in tantum evectæ & celebratæ ſint; cumq; tales Medicinæ tutiùs adhibeantur ad exteriora, quam

intrò ſumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *thermas Naturales*, & *fontes Medicinales* imitari annixus fuerit; cùm tamen in confeſſo ſit, Thermas illas & fontes, virtutes ſuas, ex venis Mineralium, per quas permeant, nanciſci: Quinetiam, in manifeſtum hujus rei documentum, benè norit humana induſtria, diſcernere & diſtinguere per Separationes quaſdam, ex quo genere Mineralium, hujuſmodi aquæ inficiantur, veluti an ex ſulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo ſimili? Quæ naturalis aquarum tinctura, ſi ad artificioſas compoſitiones reduci poſſet, fuerit in poteſtate hominis, & plura genera earum (prout uſus poſtulat) efficere, & temperamentum ipſarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *Imitatione Naturæ in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) *deſiderari* cenſemus.

Ne verò ſingula ſcrupuloſius exequamur, quàm vel inſtituto noſtro, vel hujuſce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem, defectus alterius cujuſdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirũ quòd *Medendi ratio*, quæ obtinuit, ſit *nimio plus compendioſa*, quàm ut inſigne aliquid, aut arduum præſtare poſſit. Etenim judicio noſtro, opinio fuerit magis blanda, quàm vera; ſi quis exiſtimet Medicamentum aliquod tàm potens, aut felix fieri poſſe, ut uſus ejus ſimplex, curationi alicui grandiori ſufficiat. Mirabilis profectò foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam ſæpiùs repetita, vitium aliquod, animo penitus inſitũ, aut inveteratum, corrigere, aut tollere poſſit. Longè certè abeſt. Verùm quæ in Naturâ eximiè poſſunt & pollent, ſunt ordo, proſecutio, ſeries, viciſſitudo artificioſa. Quæ licet

Digitized by Google

licetm ajus quoddam in præcipiendo judicium, majoremque in parendo conſtantiam, requirant; tamen effectuum magnitudine abundè rem compenſant. Etſi autem ex opera Medicorum quotidianâ, quam, inviſendo, aſſidendo, præſcribendo, ægrotis præſtāt, putaret quiſpiam haud ſegniter ipſos curationem perſequi; atque in eâdem, certâ quâdam viâ, inſiſtere: Tamen ſi quis ea, quæ præſcribere & miniſtrare ſoleant Medici acutiùs introſpiciat, inveniet pleraque vacillationis & inconſtantiæ plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, absque certo aliquo, aut præviſo Curationis tramite. Debuerant autem etiam ab initio, poſt Morbum benè perſpectum & cognitum, ſeriem curandi ordinatam meditari, neque ab eâ, absque gravi cauſâ diſcedere. Atque ſciant pro certo Medici, poſſe (exempli gratia) tria fortaſsè, aut quatuor Medicamenta, ad morbum aliquem gravem curandum rectè præſcribi, quæ debito ordine, & debito intervallo ſumpta, curationem præſtent: quorũ ſingula, ſi per ſe tantùm ſumerentur, aut ſi ordo inverteretur, aut intervallũ non ſervaretur, fuerint prorſus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis ſcrupuloſa & ſuperſtitioſa curandi ratio in pretio ſit tanquam optima, (non magis, quàm omnis *Via arcta, via* ſit ad *Cœlum*:) verùm ut æquè recta ſit via, ac arcta & difficilis Hanc autem partem, quam *filum medicinale vocabimus, deſiderari* ponimus. Atque hæc illa ſunt, quæ in *Doctrina Medicinæ,* de *Curatione Morborum, deſideramus*: niſi quod reſtet unicum, quod pluris eſt, quàm illa omnia. *Deſideratur* nimirum *Philoſophia naturalis vera & activa*, cui *Medicinæ Scientia* inædificetur. Cæterùm illa non eſt hujusce Tractatûs.

Tertiam

Tertiam partem *Medicinæ,* poſuimus illam de *Prolongatione vitæ,* quæ nova eſt, & *deſideratur*: Eſtque omnium nobiliſſima. Si enim tale aliquid inveniri poſſit, non verſabitur tantùm Medicina in *Curationum ſordibus*; nec Medici ipſi propter *Neceſſitatem* ſolummodò *honorabuntur*, ſed utique propter donum mortalibus, ex terrenis, quaſi maximum, cujus poterint eſſe, ſecundum Deum, Diſpenſatores & Adminiſtri. Licet enim *Mundus* homini Chriſtiano, ad *terram promiſſionis* contendenti, tanquam *Eremus* ſit; tamen in *Eremo* ipſa proficiſcentibus, calceos & veſtes (Corpus ſcilicet noſtrum, quod animæ loco Tegminis eſt) minùs atteri, Gratiæ divinæ Munus quoddam æſtimandum. Hâc de re, quia eſt ex optimis, eamque inter *Deſiderata* poſuimus, ex more noſtro, & monita dabimus, & Indicia, & Præcepta.

Primò *monemus*, ex Scriptoribus, circa hoc Argumentum, neminem eſſe, qui aliquid magni, ne dicamus aliquid ſani, repererit. Ariſtoteles certè Commentarium de hoc edidit perpuſillum, in quo nonnihil ineſt acuti: quod ipſe omnia eſſe vult, ut ſolet. At Recentiores tam oſcitanter, & ſuperſtitiosè, de hoc ſcripſerunt, ut Argumentum ipſum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœperit.

Secundò *monemus*, ipſas intentiones, quæ huc ſpectant, medicorum, res nihili eſſe, & cogitationes hominum à re potiùs abducere, quàm verſus eam dirigere. Sermocinantur enim, mortem in deſtitutione calidi & humidi conſiſtere: Deberi itaque calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri: Perinde ac ſi hæc res juſculis, aut lactucis & malvis, aut amylo, aut jujubis, aut rursùs aromati-

bus,aut vino generoſo,aut etiam ſpiritu vini,& oleis Chymicis,confici poſſit. Quæ omnia obſunt potius, quàm proſunt.

Tertiò *monemus,* ut homines nugari deſinant, nec tam faciles ſint,ut credant, grande illud opus, quale eſt Naturæ curſum remorari & retrovertere, poſſe hauſtu aliquo matutino; aut uſu alicuius pretioſæ medicinæ,ad exitum perduci:Non auro potabili, nõ margaritarum eſſentiis, & ſimilibus nugis:ſed ut pro certo habeant; *Prolongationem Vitæ* eſſe rem operoſam, & quæ ex compluribus remediis, atque eorum inter ſe connexione idoneâ, conſtet: Neque enim quisquam ita ſtupidus eſſe debet,ut credat, quod nũquam factum eſt adhuc,id fieri jã poſſe, niſi per modos etiam nunquam tentatos.

Quartò *monemus,* ut homines ritè animadvertant & diſtinguãt;circa ea,quæ ad *vitam ſanam,* & ea,quæ ad *vitam longam,* conferre poſſunt. Sunt enim nonnulla,quæ ad ſpirituum alacritatem, & functionum Robur, & Morbos arcendos,proſunt: quæ tamen de ſummâ vitæ detrahunt, & Atrophiam ſenilem absq; Morbis accelerant:Sunt & alia,quæ ad Prolongationem vitæ, & Atrophiam ſenilem longiùs ſummovẽdam juvant: ſed tamen non uſurpantur absque periculo Valetudinis; Adeò ut qui iis utentur ad Prolongationem vitæ,debent ſimul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum uſu ſupervenire poſſint. Atque *Monita* hactenus dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; Tale hujus rei,(quam Animo metimur) plaſma eſt. Conſervantur res & durant duobus modis: Aut in *Identitate ſuâ*: Aut per *Reparationem.* In *Identitate ſuâ*, ut *muſca, aut formica in ſuccino*: *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conſervatoriis*

Niva-

Nivalibus: *Cadaver* inter *balſama*. Per *Reparationem*, ut in *Flammâ* & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, utoque genere utendum eſt, (disjuncta minus poſſunt) corpuſque humanum conſervandum, quemadmodùm *Inanimata* conſervantur: Ac rursùs quemadmodùm *Flamma* conſervatur; Ac denique quadantenùs ut *Mechanica* conſervantur. Tres igitur ſunt ad *prolongandam Vitam* intentiones: *Retardatio Conſumptionis*: *Probitas Reparationis*; & *Renovatio* ejus, quod *cœpit veteraſcere*. *Conſumptio* fit à duabus *deprædationibus*: *Deprædatione ſpiritûs innati*, & *deprædatione Aëris ambientis*. *Prohibitio* utriuſque duplex: Aut ſi *Agentia* illa fiant minùs *Prædatoria*, aut ſi *Patientia* (*Succi* ſcilicet corporis) reddantur minùs *Depradabilia*. *Spiritus* fit minùs *Prædatorius*; ſi aut *ſubſtantia denſetur*, ut in uſu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contriſtationibus*: Aut *Quantitate minuatur*, ut in *Diætis* Pythagoricis & *Monaſticis*: Aut *Motu leniatur*, ut in *Otio* & *Tranquillitatè*. *Aer* ambiens fit minùs *Prædatorius*, ſi aut minùs *incaleſcat* à *Radiis Solis*; ut in *Regionibus frigidioribus*, in *Speluncis*, in *Montibus*, & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *ſummoveatur à Corpore*, ut in *Cute denſâ*, & in *plumis Avium*, & in *uſu Olei* & *Vnguentorum* abſque *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minùs *deprædabiles*, ſi aut *Duri* facti ſint, aut *Roſcidi ſive oleoſi*. *Duri*, ut in *Victu aſpero*, *vita* in *Frigido*: *Exercitationibus robuſtis*: *Balneis* quibuſdam *Mineralibus*. *Roſcidi*, ut in *uſu Dulcium*, & *abſtinentiâ* à *Salſis* & *Acidis*, & maximè omnium, in tali *Miſtione Potûs*, quæ ſit Partium valdè *tenuium* & ſubtilium, abſque tamen omni *Acrimonia* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*: *Alimentatio* autem promovetur quatuor Modis; Per *Concoctionem Viſcerum* ad *Extruſionem Alimenti*,

ut in *confortantibus viſcera principalia:* Per *excitationem partium exteriorum* ad *attractionem alimenti*, ut in *exercitationibus* & *fricationibus* debitis, atque *unctionibus* quibusdam & *Balneis appropriatis*: Per *præparationem alimenti* ipſius, ut faciliùs ſe inſinuet, & digeſtiones ipſas quadamtenus anticipet, ut in variis & artificioſis modis *cibi condiendi, potus miſcendi, panis fermentandi*, & horum trium *virtutes in unum redigendi*: Per *confortationem* ipſius *ultimi actus aſſimilationis*, ut in *ſomno tempeſtivo*, & *applicationibus* quibusdam *exterioribus*. *Renovatio* ejus, quod cœpit *veteraſcere*, fit duobus modis; vel per *Intenerationem habitus corporis* ipſius, ut in uſu *Malaciſſationum* ex *Balneis, Emplaſtris, & Vnctionibus*: quæ talia ſint ut *imprimant*, non *extrahant*: Vel per *expurgationem ſucci veteris*, & *ſubſtitutionem ſucci novi*, ut in tempeſtivis & *repetitis purgationibus, ſanguinis Miſſionibus*, & *Diætis attenuantibus*, & quæ florem corporis reſtituunt. Atque de *Indiciis* hactenùs.

Præcepta, quanquam ex ipſis *Indiciis* plurima poſſint deduci; tria tamen veluti præcipua ſubjungere viſum eſt. *Præcipimus* primò, ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diætis ſtatis, quàm à Regimine aliquo victus familiari; aut etiam à medicamentorum particularium excellentiâ. Etenim, quæ tantâ virtute poſſent, ut naturam retrovertere valeãt; fortiora plerunque ſunt, & potentiora ad alterandum, quàm ut ſimul in aliquâ Medicinâ componi, multò minùs in victu familiari interſpergi poſſint. Supereſt itaque ut ſeriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundò *præcipimus*, ut *Prolongatio Vitæ*, expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malaciſſatione partium, quàm à modis alimentandi. Etenim, cum

Corpus

Corpus humanum, ejusque Fabrica (miſſis externis) à tribus patiatur; Spiritus ſcilicet; Partibus; & Alimentis; Via prolongationis vitæ per alimentandi modos lònga eſt; atque per multas ambages & circuitus: At viæ per operationes ſuper Spiritus, & ſuper partes, multò breviores ſunt, & quibus citius ad finem deſideratū pervenitur; Eò quod Spiritus ſubitò patiantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos poſſunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplaſtra, quæ ſubitas etiam impreſſiones faciunt.

Tertiò *præcipimus*, quod Malaciſſatio partium per Exterius, fieri debet, per *Conſubſtantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Conſubſtantialia* enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur, & propriè malaciſſant. *Imprimentia* autem, & virtutem Malaciſſantium, tanquam vehicula, faciliùs & altiùs deducunt, atque ipſa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumque retinent, & paulisper figunt, & perſpirationem, quæ eſt res Malaciſſationi oppoſita, (quia humidum emittit), cohibent. Itaq; per hæc tria (ſed potiùs ordine diſpoſita, & ſuccedentia, quàm commixta) res abſolvitur. Interim in hâc parte monemus; non eam eſſe intentionem Malaciſſationis, ut nutriat partes per exterius; ſed tãtum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendū. Quicquid enim magis aridum eſt, minùs eſt activum ad aſſimilandūm. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ eſt pars tertia *Medicinæ* noviter aſcripta, hæc dicta ſint.

Veniamus ad *Coſmeticam*, quæ certè partes habet civiles, partes rursùs effœminatas. Corporis enim munditia, & decor honeſtus, rectè exiſtimatur promanare à modeſtiâ quâdam morum, & à reverentiâ;

inprimis erga Deum, cujus creaturæ ſumus; tum erga ſocietatem, in quâ degimus; tum etiam erga noſmetipſos, quos non minùs, imò magis, quàm alios revereri debemus. Verùm adulterina illa decoratio, quę fucos & pigmenta adhibet, digna certè eſt illis defectibus, qui eam ſemper comitantur, cùm non ſit, aut ad fallendum ſatis ingenioſa, aut ad utendum ſatis commoda, aut ad ſalubritatem ſatis tuta & innocua. Miramur autem pravam hanc conſuetudinem fucādi, leges cenſorias, tàm Eccleſiaſticas, quàm Civiles, quæ aliàs in luxuriam circa veſtes, aut cultus capillorum effœminatos, admodum fuerint ſeveræ, ita diu fugiſſe. Legimus certè de *Iezabele*, quod pigmentis faciem obliverit; verùm de *Eſtherâ*, & *Iudithâ*, nil tale perhibetur.

Pergamus ad *Athleticam*: Eam ſenſu intelligimus paulò largiori, quā accipi conſuevit. Huc enim referimus, quicquid verſatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum ſuſcipit) *Habilitatem*; ſive ſit *Agilitatis*, ſive *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habetpartes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium, videmus ſæpenumerò exempla inſignia, in practicâ funambulorum; in duro victu hominum quorundam Barbarorū, in ſtupendis viribus Maniacorum; & in conſtantiâ nonnullorum inter exquiſita Tormenta. Imò ſi aliqua alia reperiatur facultas, quæ in priorem partitionem non cadit (qualis in *Vrinatoribus* ſæpè conſpicitur, qui mirificè Anhelitum cohibere poſſunt) ad hanc ipſam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandoque poſſint, manifeſtiſſimum eſt: At Philoſophia & inquiſitio

cauſa-

cauſarum circa eadem ferè neglecta jacet: Hanc arbitramur ob cauſam, quòd hominibus perſuaſum ſit hujusmodi Magiſteria Naturæ, ſolummodò vel ex peculiari certorum hominum indole, (quæ ſub diſciplinam non cadit,) vel à diutinâ, ab annis usque puerilibus, conſuetudine (quæ potiùs imperari, quàm doceri ſolet) obtinere. Quod etſi verum prorſus non ſit, tamen *defectus* hujusmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu ceſſarunt: Tum etiam in ejusmodi rebus mediocritas ſufficit ad uſum: Excellentia autem mercenariæ cuidam oſtentationi ferè inſervit.

Poſtremò accedimus ad *artes voluptarias.* Eæ ſecundum ſenſus ipſos diſpertitę ſunt: oculos oblectat præcipuè *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam ſpectant, circa ædificia, hortos, veſtes, vaſa, calices, gemmas, & ſimilia. Aures demulcet *Muſica*, quæ tantâ vocum, ſpiritus, chordarum, varietate, & apparatu, inſtructa eſt. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis ejus habita ſunt, quæ nunc propè obſoleverunt. Atqne Artes, quæ ad Viſum, aut Auditum ſpectant, præ aliis præcipuè Liberales habitæ ſunt: Senſus hi duo magis caſti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familiis ſuis habeant: Etiam altera ad memoriam & demonſtrationes: Altera ad mores & affectus animi nonnihil reſpicit. Reliquorum ſenſuum oblectationes, atque artes circa ipſos, minus in honore ſunt; veluti Luxuriæ, quàm Magnificentiæ propiores, unguenta, odoramenta, Deliciæ & Cupediæ Menſarum, maximè autem Incitamenta Libidinis, rectius cenſore, quàm Doctore indigent. Optimè ſanè à quibusdam anno-

tatum eſt, naſcentibus & creſcentibus Rebuſpub. Artes Militares florere; in ſtatu & culmine poſitis Liberales, at ad declinationem & decaſum vergentibus Voluptarias. Hæc verò ætas noſtra, vereor ne tanquàm in decaſu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare iſta miſſa faciamus. Cum *Artibus Voluptariis Ioculares* copulo. Deceptiones ſiquidem Senſuum, inter Delectationes Senſuũ reponendæ ſunt.

Jam verò tranſcurſis *Doctrinis* illis, circa *corpus humanum*, (*Medicinâ*, *Coſmeticâ*, *Athleticâ*, *Voluptariâ*) illud obiter monemus; Cùm in *corpore humano* tot Res in conſiderationem veniant, *partes, humores-Functiones, facultates, Accidentia*: Cumque, (ſi nobis integrum eſſet) conſtitui oportuiſſet corpus unicum *Doctrinæ de corpore humano*, quæ iſta omnia complecteretur (ſimile illi *Doctrinæ de anima*, de quâ mox dicemus) tamen ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites, pluſquã neceſſe fuerit, transponantur: *Doctrinã* de *partibus corporis humani*, de *functionibus*, *de humoribus*, de *reſpiratione*, de *ſomno*, de *generatione*, de *fœtu* & *geſtatione* in *utero*, de *Augmentis*, de *pubertate*, de *canicie*, de *impinguatione*, & ſimilibus, in *Corpus Medicinæ* recipimus; licet ad officia illa tria non propriè pertineant; Sed quia *corpus* ipſum *hominis*, ſit per omnia *Medicinæ* Subjectum. *Motum* autem *voluntarium*, & *ſenſum*, ad *Doctrinam* de *anima* rejicimus, ſiquidem *Animæ* partes in his duobus ſunt potiores. Atque ſic *Doctrinam*, quæ circa *corpus hominis* verſatur, quod *Animæ* pro tabernaculo duntaxat eſt, claudimus.

CAP. III.

Partitio Philoſophiæ humanæ *circa* animam, *in* Doctrinam *de* ſpiraculo; *&* doctrinam *de* animâ ſenſibili *ſive* productâ. *Partitio ſecunda*

ejusdem

quidem Philoſophiæ *in* doctrinam *de* ſubſtantiâ *&* facultatibus animæ, *&* doctrinam *de* uſu, *&* objectis facultatum. *Appendices duæ* doctrinæ de facultatibus animæ; Doctrina *de* divinatione naturali, *&* doctrina *de* faſcinatione. *Diſtributio* facultatum animæ ſenſibilis *in* motum; *&* ſenſum.

VEniamus ad *doctrinam* de *animâ humanâ*; è cujus theſauris, omnes cæteræ *doctrinæ* depromptæ ſunt. Ejus duæ ſunt partes; Altera tractat de *anima rationali*, quæ Divina eſt; Altera de *irrationali*, quæ communis eſt cum Brutis. Notavimus autem paulò ſuperiùs (ubi de *formis* loquebamur) differentes illas duas *animarum* emanationes, quæ in primâ utriuſq; creatione, ſe dant conſpiciendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à *ſpiraculo Dei*, altera è *matricibus Elementorum*. Nam de *animæ rationalis* generatione primitivâ, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & ſpiravit in faciem ſpiraculum vitæ.* At generatio *animæ Irrationalis*, ſive *Brutorum*, facta eſt per verba illa, *Producat aqua*; *Producat terra*: Hæc autem *anima* (qualis eſt in homine) *animæ rationali* organum tantùm eſt, atque originem habet, & ipſa quoque, quemadmodùm in Brutis, è limo terræ: Neque enim dictum eſt, *Formavit corpus hominis de limo terræ*, ſed *Formavit hominem*; integrum ſcilicet hominem, excepto ſpiraculo. Quamobrem partem primam *doctrinæ generalis* circa *animam humanam*, *doctrinam* de *ſpiraculo* appellabimus; Secundam verò, *doctrinam* de *animâ ſenſibili* ſive *productâ*. Neque tamen, cùm hactenus *Philoſophiam* ſolam tractemus (quippe *Sacram Theologiam* in fine operis collocavimus) partitionem iſta à *Theologia* mutuaremus, niſi etiam cum principiis *Philoſophiæ* conveniret. Plurimæ enim & maximæ ſunt *animæ humanæ* præcellentiæ ſupra *animas Brutorum*, etiam Philoſophantibus ſecundum ſenſum manifeſtæ.

nifeſtæ. Ubicunque autem tot & tantarum invenitur Excellentiarum Symbolum, ibi meritò ſemper conſtitui debet differentia ſpecifica. Itaque nobis non nimiùm placet, confuſa illa & promiſcua Philoſophorum de *animæ functionibus* tractatio; ac ſi *anima humana*, gradu potiùs, quàm ſpecie, diſcriminata eſſet ab *anima Brutorum*: Non aliter, quàm Sol inter Aſtra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda eſt etiam partitio alia *doctrinæ generalis* circa *animam humanam*, antequàm de ſpeciebus fuſius loquamur. Etenim, quæ de ſpeciebus poſteà dicemus, utramque partitionem, tum illam, quam jam modò poſuimus, tum iſtam, quam nunc proponemus, ſimul tractabunt Secunda igitur partitio ſit, in *doctrinam* de *ſubſtantiâ* & *facultatibus animæ*, & *doctrinam* de *uſu* & *objectis facultatum*.

Præmiſſis itaque his partitionibus geminis, ad ſpecies accedamus. *Doctrina* de *ſpiraculo*, eademque de *ſubſtantiâ animæ rationalis*, complectitur inquiſitiones illas de Naturâ ejus; Utrum *nativa ſit illa*, an *adventitia*: *Separabilis*, an *inſeparabilis*: *Mortalis*, an *immortalis, quatenùs legibus materiæ alligata, quatenùs minimè*; & ſimilia? Quæ verò hujus ſunt generis, licet etiam in Philoſophiâ, & diligentiorem & altiorem inquiſitionem ſubire poſſint, quàm adhuc habetur, utcunque tamen in fine. Religioni determinanda & diffinienda rectiùs tranſmitti cenſemus: Aliter enim, erroribus haud paucis, & ſensûs illuſionibus omninò exponentur. Etenim, cùm *Subſtantia animæ*, in creatione ſuâ, non fuerit extracta aut deducta, ex maſsâ Cœli & terræ, ſed immediatè inſpirata à Deo; Cumque leges Cœli & terræ, ſint propria ſubjecta Philoſophiæ; quomodò poſſit cognitio de *ſubſtantiâ*

animæ

animæ rationalis ex Philoſophiâ peti & haberi? Quinimò ab eâdem inſpiratione Divinâ hauriatur, à quâ *ſubſtantia animæ* primò emanavit.

Doctrina verò de *animâ ſenſibili*, ſive *productâ*, etiam quatenus ad *ſubſtantiam* ejus, verè inquiritur: At ea inquiſitio nobis quaſi *deſiderari* videtur. Quid enim ad *doctrinam* de *ſubſtantiâ animæ* faciunt, *Actus ultimus*, & *forma corporis*, & hujuſmodi nugæ Logicæ? *Anima* ſiquidem *ſenſibilis*, ſive *Brutorum*, planè ſubſtantia corporea cenſenda eſt, à calore attenuata, & facta inviſibilis; Aura (inquam) ex naturâ flammeâ & aëreâ conflata, aëris mollicie ad impreſſionem recipiendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleoſis, partim ex aqueis nutrita; Corpore obducta, atque in animalibus perfectis in capite præcipuè locata, in nervis percurrens, & ſanguine ſpirituoſo arteriarum refecta & reparata; quemadmodùm Bernardinus Teleſus, & Diſcipulus ejus Auguſtinus Donius, aliquâ ex parte, non omninò inutiliter, aſſeruerunt. Itaque de hac *doctrina*, diligentior fiat inquiſitio: Eo magis, quod hæc res non benè intellecta, opiniones ſuperſtitioſas, & planè contaminatas, & dignitatem *animæ humanæ* peſſimè conculcantes, de *Metempſychôſi*, & *luſtrationibus animarum* per periodos annorum, denique de nimis propinquâ *animæ humanæ* erga *animas Brutorum* per omnia *cognatione*, peperit. Eſt autem hæc *anima* in Brutis *anima principalis*, cujus corpus Brutorum organum; In homine autem, organum tantum & ipſa *animæ rationalis*, & *ſpiritus* potius appellatione, quàm *animæ* indigitari poſſit. Atque de *ſubſtantiâ animæ* hactenus.

Facultates autem *animæ* notiſſimæ ſunt; *Intellectus*, *ratio*,

Ratio,Phantaſia,Memoria,Appetitus, Voluntas, denique univerſæ illæ, circa quas verſantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in *doctrina de anima, origenes* ipſarum tractari debent, idque phyſicè, prout animæ innatæ ſint,& adhæreant:*uſus* tantùm ipſarum, & *Objecta*,illis alteris *artibus*,deputantur. Atque in hac parte,nihil egregii (ut nobis videtur) adhuc repertum eſt; quanquam *deſiderari* eam haud ſanè dixerimus. Habet etiam pars iſta *de facultatibus animæ*, appendices duas;quæ & ipſæ,quemadmodum tractantur, potiùs fumos nobis exhibuerunt, quàm flammam aliquam lucidam veritatis: Altera harum eſt *doctrina* de *divinatione* naturali; Altera de *faſcinatione*.

Divinationem ab Antiquis,nec malè, in duas partes diviſam habemus; *Artificialem*,& *Naturalem*: *Artificialis* ratiocinando,ex indicatione ſignorum, prædictionem colligit; *Naturalis*,ex ipsâ animi præſenſione internâ, abſque ſignorum adminiculis, præſagit. *Artificialis* duplex; Altera argumentatur ex *cauſis*: Altera ex *experimentis* tantùm, cœcâ quâdam auctoritate: Quæ poſterior,ut plurimùm,ſuperſtitioſa eſt; quales erant Ethnicorum Diſciplinæ,circa *inſpectionem extorum*, *volatum avium*, & ſimilia. Etiam Chaldæorum *Aſtrologia* ſolennior,non multò melior. At *artificialis Divinatio* utraque,inter diverſas Scientias ſpargitur. Habet *Aſtrologus* prædictiones ſuas, ex ſitu aſtrorum. Habet etiam *Medicus* ſuas, De morte ingruente; De convaleſcentiâ; De ſymptomatibus morborum ſuperventuris,ex urinis,pulſibus,aſpectu ægrorum, & ſimilibus. Habet & *Politicus* ſuas; *O urbem venalem, & citò perituram, ſi Emptorem invenerit*: Cujus Vaticinii fides non diu morata eſt; impleta primùm in Syllâ, poſteà in Cæſare. Hujuſmodi igitur prædictiones,

præ-

præſentis non ſunt Inſtituti, verùm ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi ſcilicet internâ animi ortum habens, ea demùm eſt, de quâ nunc agitur. Hæc duplex eſt; Altera *nativa*: Altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur ſuppoſitionis fundamento: Quod anima in ſe reducta, atque collecta, nec in corporis organa diffuſa, habeat ex vi propriâ eſſentiæ ſuæ, aliquam prænotionem rerum futurarū: Illa verò optimè cernitur, in ſomnis, ecſtaſibus, confiniis mortis, rariùs inter vigilandum, aut cùm corpus ſanum ſit ac validum. Hujusmodi verò ſtatus animi, procuratur ferè, aut adjuvatur, ex abſtinentiis, atque illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maximè ſevocant, ut ſuâ naturâ absque impeditionibus exteriorum gaudere poſſit. *Divinatio* verò per *influxum*, hoc altero ſuppoſitionis fundamento nititur; Quod anima, veluti ſpeculum, illuminationē quandam ſecundariam, à Præſcientia Dei, & Spirituū excipiat; Cui etiam idem, qui priori, ſtatus & regimen corporis confert. Eadem enim animæ ſevocatio efficit, ut & ſuâ naturâ impenſiùs utatur, & Divinorum Influxuum ſit magis ſuſceptiva: Niſi quod in *Divinationibus* per *Influxum*, anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præſentis Impatientiâ (quæ apud Priſcos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur: In *Divinatione* autem *Nativâ*, quieti potiùs & vacationi propior ſit.

Faſcinatio autem, eſt vis & actus imaginationis intenſivus, in corpus alterius: (vim enim imaginationis ſuper Corpus proprium ipſius imaginantis ſuperiùs perſtrinximus.) In hoc genere ſchola Paracelſi, & ementitæ *naturalis Magiæ* cultores, tàm fuerunt immodici, ut imaginationis impetum & Apprehenſionem,

nem, *miracula paranti fidei* tantùm non exæquarint. Alii ad ſimilitudinem veri propiùs accedentes; cùm occultas rerum energias & impreſſiones, ſenſuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmiſſiones; virtutum magneticarum delationes acutiùs intuerentur, in eam opinionem devenerunt; ut multò magis à Spiritu in Spirituum (cùm Spiritus præ rebus omnibus ſit, & ad agendum ſtrenuus, & ad patiendum tener & mollis) impreſſiones, & delationes, & communicationes fieri poterint. Unde increbuerunt opiniones factæ quaſi populares; De Genio ſuperiori, De hominibus quibusdam infauſtis & ominoſis, De ictibus amoris & invidiæ; & aliæ his ſimiles. Atque huic conjuncta eſt disquiſitio; quomodo *Imaginatio intendi & fortificari* poſſit? Quippe ſi imaginatio fortis tãtarum ſit virium; operæpretium fuerit noſſe, quibus modis eam exaltari, & ſeipsâ majorem fieri detur? Atque hic obliquè, nec minùs periculosè; ſe inſinuat palliatio quædam, & defenſio maximæ partis *Magiæ cæremonialis*. Specioſus enim fuerit prætextus, cæremonias, characteres, incantationes, geſticulationes, amuleta, & ſimilia, non ex aliquo tacito, aut Sacramentali cum malis Spiritibus contractu, vires nanciſci; ſed eò pertinere tantùm ut Imaginatio illius, qui his utitur, roboretur & exaltetur: Quemadmodum etiam in Religione, uſus imaginum, ad mentes hominum in rerum contemplatione defigendas; & devotionem Precantium excitandam, invaluit. Attamen mea talis eſt Sententia; Etiamſi detur vim imaginationis eſſe utique potentem, atque inſuper Cæremonias vim illam intendere & roborare; poſito denique, quod adhibeantur Cæremoniæ ad hanc intentionem ſincerè, atq; tanquam remedium

Phyſi-

Phyſicum, abſque aliquâ vel minimâ cogitatione, de invitandis per ipſas auxiliis Spirituum, haberi nihilominùs debent pro illicitis, propterea quod ſententiæ illi Divinæ, adverſus hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitrent; *In ſudore vultus comedes panem tuum.* Siquidem Magia ejus generis, egregios illos fructus, quibus Deus Pretium Laborem cõſtituit, adipiſcendos proponit, per paucas, easque faciles, & minimè operoſas obſervantias.

Superſunt *Doctrinæ* duæ, quæ ad *facultates animæ inferioris*, ſive *ſenſibilis*, præcipuè ſpectant, utpote quæ cum organis corporeis maximè communicant. Altera de *motu voluntario*: Altera de *ſenſu & ſenſibili.* In priori harum, etiam aliàs ſatis jejunè inquiſitâ, unica pars ferè integra *deeſt.* Etenim de officio, & fabricâ commodâ nervorum & muſculorum, & aliorum quæ ad hunc motum requiruntur; Quæque pars corporis quieſcat, dum alia moveatur; Tum quod hujusce motus rector & quaſi auriga ſit imaginatio; adeò ut dimiſſa imagine, ad quam motus fertur, ſtatim intercipiatur & ſiſtatur motus ipſe, (ut cũ deambulamus, ſi alia ſubeat cogitatio acris & defixa, continuò conſiſtimus,) & aliæ nonnullæ ſubtilitates non malæ, in obſervationem & inquiſitionem iam pridem venerunt. Quomodo verò compreſſiones, & dilationes, & agitationes Spiritus, (qui procul dubio motus fons eſt) corpoream & craſſam partium molem, flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligẽter inquiſitum & tractatum non eſt. Neque mirum, cùm *anima ipſa ſenſibilis*, hactenus potiùs pro entelechiâ & functione quâdam habita ſit, quàm pro ſubſtantiâ. At quandò jam innotuerit, ipſam eſſe ſubſtantiam corpoream & materiatam, neceſſe eſt etiam, ut quibus nixibus, aura

tàm

tàm puſilla & tenera, corpora tam craſſa & dura, *in motu* ponere poſſit, inquiratur. De hâc parte igitur, cùm *deſideretur*, fiat inquiſitio.

At de *ſenſu* & *ſenſibili*, longè uberior & diligentior adhibita eſt inquiſitio, tàm in Tractatibus circa ea generalibus, quàm in artibus ſpecialibus, utpotè *perſpectivâ, Muſicâ*: quam verè nihil ad inſtitutum: quandoquidem illa tanquam *deſiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles & inſignes, quas in hâc doctrinâ *deſiderari* ſtatuimus: Altera de *differentiâ perceptionis* & *ſenſus*: Altera de *forma lucis*.

Atque differentiam inter *perceptionem* & *ſenſum*, benè enucleatam, debuerant Philoſophi Tractatibus ſuis de *ſenſu* & *ſenſibili* præmittere, ut rem maximè fundamentalem. Videmus enim, quaſi omnibus corporibus naturalibus, ineſſe vim manifeſtam *percipiendi*: Etiam electionem quandam amica amplectendi, inimica & aliena fugiendi. Neque nos de ſubtilioribus *perceptionibus* tantùm loquimur, veluti cùm Magnes ferrum allicit; Flamma ad naphtham aſſilit; Bulla bullæ approximata coit; Radiatio ab objecto albo diſſilit; Corpus animalis utilia aſſimilat, inutilia excernit; Spongiæ pars (etiam ſuper aquam elevata) aquam attrahit, aeré expellit, & hujuſmodi; Etenim quid attinet talia enumerare? Nullum ſiquidem corpus ad aliud admotum, illud immutat, aut ab illo immutatur, niſi operationé præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus ſe inſinuat; *Percipit* impetum alterius corporis, cui cedit: *Percipit* amotionem alterius corporis, à quo detinebatur, cùm ſe recipit: *Percipit* diviſionem ſui continui cui ad tempus reſiſtit; ubique denique eſt *Perceptio*. Aër verò calidum & frigidum tàm acutè *Percipit*, ut ejus *Perceptio*

ceptio ſit longè ſubtilior, quàm tractus humani; qui tamen pro calidi & frigidi normâ habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa; Alia, quod eam intactam, & intractatam (cùm tamen ſit res nobiliſſima) plerunque reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi fortè animum adjecerunt, longiùs, quàm par eſt, provecti ſunt, & *Senſum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum ferè ſit ramum arboris avellere; ne fortè inſtar Polydori ingemiſcat. At debuerant illi *differentiam perceptionis* & *Senſus*, non tantùm in comparatione ſenſibilium ad inſenſibilia, ſecundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verùm etiam in corpore ipſo ſenſibili animadvertere, quid in causâ ſit, cur tot actiones expediantur, absque omni tamen *Senſu*? Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, ſursùm, deorsùm, ferantur; Cor & Pulſus vibrent; Viſcera, ſua quæque opificia, ſicut officinæ, producant, & tamen hæc omnia, & complura alia, absque *Senſu* fiant? Verùm homines non ſatis acutè, qualis ſit actio *Senſus*, viderunt, atque quod genus corporis, quæ mora, quæ conduplicatio impreſſionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas ſequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* ſimplicem, & *Senſum*, nullo modo noſſe videntur; nec quatenus fieri poſſit *Perceptio* absque *Senſu*. Neque enim hæc verborum tantùm controverſia eſt, ſed de re magni prorſus momenti. De hac igitur *doctrina* (ut in primis utili, & ad plurima ſpectante) melius inquiratur. Quandoquidem etiam circa hanc rem inſcitia, tantum apud nonnullos ex Antiquis Philoſophis potuerit, ut omnibus ſine diſcrimine corporibus animam infundi putaverint: Neque enim vide-

P bant,

bant, quomodò *Motus* cum diſcretione fieri potuerit abſque *Senſu*; aut *Senſus* adeſſe abſque *Animâ*.

De *Forma Lucis*, quod debita non facta fuerit inquiſitio (præſertim cum in *Perſpectiva* ſtrenuè elaborarunt homines) ſtupenda quædam negligentia cenſeri poſſit. Etenim, nec in *Perſpectivâ*, nec aliàs, aliquid de Luce, quod valeat, inquiſitum eſt. Radiationes eius tractantur, origines minimè. Sed collocatio demùm *Perſpectivæ* inter *Mathematica*, hunc ipſum defectum, & alios ſimiles peperit; quia à Phyſicis præmaturè diſceſſum eſt. Tractatio autem de *Luce*, & cauſſis eius, in Phyſicis rursùs ſuperſtitioſa ferè eſt, tanquàm de re inter Divina & Naturalia mediâ; adeò ut quidam ex Platonicis, eam materiâ ipsâ antiquiorem introduxerint: Cùm enim ſpacium eſſet diſſlatum, id primum lumine, poſteà verò corpore impletum fuiſſe, vaniſſimo commento aſſeruerunt: Quando tamen Scripturæ Sacræ, maſſam Cœli & Terræ, tenebroſam, ante Lucem creatam, diſertè poſuerint. Quæ verò phyſicè, & ſecundum ſenſum de eâ tractantur, ea ſtatim ad Radiationes deſcendunt, ut parum Phyſicæ inquiſitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem homines contemplationes ſuas ſubmittere pauliſpes, & quid ſit *Corporibus* omnibus *Lucidis* cõmune inquirere, tanquàm de *Formâ Lucis*. Etenim quam immenſa eſt corporis differentia, (ſi ex dignitate conſiderentur) inter Solem & Lignum putridum, aut ſquamas etiam piſcium putridas? Inquirere etiam debuerant, quid tandem in cauſsâ ſit, cur aliqua igneſcant, & *Lucem* ex ſe jaciant calefacta, alia minimè? Ferrum, metalla, lapides, vitrum, ligna, oleum, ſevum, ab igne, vel flammam vibrant, vel ſaltem rubeſcunt: At aqua, aër, acerrimo, & tanquàm

furenti

furenti calore fervefacta, nihil tamen *Lucis* adipiſcuntur, nec ſplendent. Quod ſi quis hoc eò fieri putet, quod proprium ſit Ignis *lucere*, Aqua autem & Aër Igni omninò inimica ſint; Is ſanè nunquàm per obſcura Noctis, in aquâ ſalsâ, tempeſtate calidâ, remigavit; cùm guttulas aquæ ex remorum concuſſione ſubſilientes, micare & luceſcere videre potuiſſet. Quod etiam fit in ſpumâ maris ferventiore, quam *Pulmonem Marinum* vocant. Quid denique habent commune cum flammâ & ignitis, Cicendulæ & Luciolæ; & Muſca Indica, quæ Cameram totam illuſtrat: Et oculi quorundam Animalium in tenebris, & Saccharum inter radendum, aut frangendum, & ſudor equi nocte æſtuosa feſtinantis; & alia nonnulla? Quin & homines tàm parùm in hac re viderunt, ut pleriq; ſcintillas è ſilice, aërem attritum putent. Attamen quando aër calore non igneſcat, & *Lucem* manifeſtò concipiat, quomodò tandem fit, ut noctuæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctù cernant? Adeò ut ipſi aëri, (quandò viſio abſq; *Luce* non tranſigatur) neceſſe eſt ineſſe *Lucem* aliquā Nativam & genuinam, quamvis tenuem admodùm & infirmam, quæ tamen ſit radiis viſivis hujuſmodi animalium proportionata, iiſq; ad videndum ſufficiat. Verùm hujuſce mali (ut plurimorum) cauſſa eſt, quod homines ex inſtantiis particularibus, *Formas* Naturarū *Communes* non elicuerun; tId quod nos tanquàm ſubjectum proprium *Metaphyſicæ* poſuimus: Quæ & ipſa *Phyſicæ*, ſive *Doctrinæ* de *Natura* pars eſt. Itaque de *Forma* & *Originibus Lucis* fiat Inquiſitio, eaq; interim inter *Deſiderata* ponatur. Atque de *Doctrina* circa *ſubſtantiam animæ*, tàm *Rationalis* quàm *Senſibilis*, cum *Facultatibus ſuis* atque de ejuſdem *Doctrinæ Appendicibus*, hæc dicta ſint

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI;

De Dignitate & Augmentis Scientiarum, LIBER QUINTUS, *AD REGEM SVVM.*

CAP. I.

Partitio doctrinæ *circa* uſum *&* objecta facultatum animæ humanæ; *in* Logicam; *&* Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inveniendi, Iudicandi, Retinendi, *&* Tradendi.

DOctrina *circa Intellectum,* (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem hominis,* in natalibus ſuis tanquam Gemellæ ſunt. Etenim *illuminationis puritas,* & *arbitrii libertas,* ſimul incœperunt, ſimul corruerunt. Neque datur in Univerſitate Rerum, tàm intima Sympathia, quàm illa Veri & Boni. Quò magis rubori fuerit Viris doctis, ſi Scientiâ ſint tanquam Angeli Alati, Cupiditatibus verò, tanquam Serpentes, qui humi reptant, circumgerentes animas, inſtar ſpeculi ſanè, ſed menſtruati.

Venimus jam ad *doctrinam* circa *uſum & objecta facultatum animæ humanæ.* Illa duas habet partes, easque notiſſimas, & conſenſu receptas; *Logicam & Ethicam:* Niſi quod *doctrinam civilem,* quæ vulgò ut pars *Ethicæ* collocatur, jam antè emancipaverimus; & in integrâ *doctrinam de homine congregato,* ſive in *ſocietate,* conſti-

tueri-

Digitized by Google

tuerimus; hîc tantùm de *homine ſegregato* tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate, Appetitu,* & *Affectibus* diſſerit; altera *decreta*, altera *actiones* progignit. Verum quidem eſt, quod phantaſiâ in utrâque provinciâ, tàm Judiciali, quàm Miniſteriali, Legati cujuſdam, aut Internuncii, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam ſenſus idola omnigena phantaſiæ tradit, de quibus poſteà ratio judicat: At ratio viciſſim idola electa, & probata phantaſiæ trāſmittit, priuſquam fiat executio decreti. Siquidē motum voluntarium perpetuò præcedit, eumque incitat phantaſia: adeò ut phantaſia ſit utrique tàm rationi, quàm voluntati inſtrumentum commune; niſi quod Janus iſte Bifrons ſit, & duas obvertat facies: Facies enim rationem aſpiciens, veritatis habet effigiem; Facies autem actionem aſpiciens, effigiem Bonitatis: Quæ tamen ſint facies,

----- *Quales decet eſſe ſororum.*

Neque verò merus & nudus Internuncius eſt phantaſia; ſed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel uſurpat, præter delationem ſimplicem mandati. Rectè enim Ariſtoteles: *Id Imperii habet anima in corpus, quod Dominus in mancipium: Ratio verò in phantaſiam, quod in libera Civitate Magiſtratus in Civem*: Ad quem poſſit ſuâ vice redire Dominatio. Videmus enim quod in iis, quæ ſunt fidei & religionis, phantaſia ſupra ipſam rationem ſcandat & evehatur: Non quod illuminatio Divina locum habeat in phantaſiâ, (quin potiùs in ipſâ arce mentis & intellectus:) verùm quēadmodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita ſimiliter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phātaſiæ; unde fit, ut Religio ſemper aditum ſibi ac viam ad animum quæſie-

Digitized by Google

rit, per *ſimilitudines, typos, parabolas, viſiones, inſomnia.* Rursùs haud humile eſt regnum phantaſiæ in perſuaſionibus, à vi eloquentiæ inſinuatis. Nam ubi per orationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quamcunque partem pertrahuntur; totum illud fit per exuſcitationem phantaſiæ, quæ impotens jam facta, non ſolùm rationi inſultat, verùm eidem vim quodammodò facit, partim occæcando, partim extimulando. Neque tamen cauſſa videtur, cur à partitione priore diſcedamus. Nam phantaſia ſcientias ferè non parit: Siquidem Poëſis (quæ à principio phantaſiæ attributa eſt) pro luſu potiùs ingenii, quàm pro ſcientiâ, habenda. Poteſtatem autem phantaſiæ in naturalibus, doctrinæ de anima paulò antè aſſignavimus. Eam verò, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipſi arti, (de qua infrà tractabimus) remitti par eſt.

Pars iſta *humanæ Philoſophiæ*, quæ ad *Logicam* ſpectat, ingeniorum plurimorũ guſtui ac palato minùs grata eſt; & nihil aliud videtur, quàm ſpinoſæ ſubtilitatis laqueus ac tendicula. Nam ſicut verè dicitur, *Scientiam eſſe animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, pleriq; palatum nacti ſunt Iſraëlitarum ſimile in deſerto; quos cupido inceſſit redeundi ad *ollas carnium*; *Mannæ* autem faſtidium cepit: Quæ, licet cibus fuerit cœleſtis, minùs tamen ſentiebatur almus & ſapidus. Eodem modo (ut plurimùm) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent infuſionem nonnullam carnium magis eſculentam, Quales ſunt *Hiſtoria Civilis, Mores, Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur & occupatæ ſunt. At iſtud *lumen ſiccum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Cæterùm

tùm unamquamque rem propria ſi placet dignitate metiri, *Rationes Scientiæ* reliquarum omninò claves ſunt. Atque quemadmodùm *Manus inſtrumentum inſtrumentorum, Anima forma formarum*, ita & illæ, *Artes artium* ponendæ ſunt. Neque ſolùm dirigunt, ſed & roborant; ſicut ſagittandi uſus & habitus, non tantùm facit, ut melius quis collimet; ſed ût arcum tendat fortiorem.

Artes Logicæ quatuor numero ſunt; diviſæ ex finibus ſuis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut *inveniat*, *quod quæſiverit*: Aut *judicet, quod invenerit*: Aut *retineat*, *quod judicaverit*: Aut *tradat*, *quod retinuerit*. Neceſſe igitur eſt, ut totidem ſint *Artes Rationales*. *Ars Inquiſitionis*, ſeu *Inventionis*: Ars *Examinis*, ſeu *Iudicii*: Ars *Cuſtodiæ*, ſeu *Memoriæ*: & Ars *Elocutionis* ſeu *Traditionis*. De quibus jam ſigillatim dicemus.

Cap. II.

Partitio inventivæ, *in* inventivam artium, *&* argumentorum: *Quodq;* *prior harum* (*quæ eminet*) deſideretur. *Partitio* inventivæ artium *in* experientiam literatam; *&* organum novum. *Delineatio* experientiæ literæ.

INventionis duæ ſunt ſpecies, valdè profectò inter ſe diſcrepantes; Una *artium* & *ſcientiarum*; altera *argumentorum* & *ſermonum*. Priorem harum *deſiderari* prorsùs pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur eſſe defectus; ac ſi quis in inventario conficiendo bonorum alicujus Defuncti ita referat: *Numeratæ pecuniæ nihil*: Ut enim cætera omnía pecuniâ parantur; ita & per hanc *artem* reliquæ acquiruntur. Atq; ſicut India Occidentalis nunquàm nobis jnventa fuiſſet, nſi præceſſiſſet Acûs Nauticæ Invẽtio: licet Regiones illæ immenſæ, Verſoriæ Motus puſillus ſit:

Digitized by Google

Ita non eſt cur miretur quiſpiam, in *Artibus* perluſtrandis & promovendis, ampliores progreſſus factos non eſſe; quandoquidem *Ars inveniendi & perluſtrandi ſcientias* hactenus ignoretur.

Hanc ſcientiæ *deſiderari* partem planè in confeſſo eſt. Primò enim *Dialectica* nihil profitetur, imò ne cogitat quidem, de *inveniendis artibus*, ſive *Mechanicis*, ſive (quas vocant) *Liberalibus*: Aut etiam de illarum *operibus*; harum verò *axiomatibus* eliciendis; ſed quaſi prætериens homines alloquitur, & dimittit, edicens, ut *Cuique in ſuâ arte credant*. Celſus vir prudens, non ſolùm Medicus (licet moris ſit omnibus in laudes Artis propriæ effundi) graviter & ingenuè, de Empyricis & Dogmaticis Medicorum ſectis loquens, fatetur; *Medicamenta & remedia priùs fuiſſe inventa, de cauſis verò & rationibus poſteriùs diſceptatum, non ordine converſo, cauſas ex natura rerum primò erutas fuiſſe, easq; inventioni remediorum præluxiſſe.* At Plato non ſemel innuit, *Particularia infinita eſſe, maximè rurſùs generalia minùs certa documenta exhibere: Medullā igitur ſcientiarum, qua artifex ab imperito diſtinguitur, in mediis propoſitionibus conſiſtere, quas per ſingulas ſcientias tradidit & docuit experientia.* Quin & illi, qui de primis Rerum Inventoribus, aut Scientiarum Originibus verba fecerunt, caſum potiùs, quàm artem celebrârunt; Atque animalia Bruta, Quadrupedes, Aves, Piſces, Serpentes, magis, quàm Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnum Genitrix Dictæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæſere ſagittæ.

Adeò ut minimè mirum ſit (cùm in more apud Antiquos

quos fuerit rerum utilium inventores conſecrare) apud Ægyptios gentem priſcam, (cui plurimæ *Artes* initia ſua debent,) templa plena fuiſſe ſimulachris Brutorum; hominum verò ſimulachris propè vacua;

Omnigenumq́ Deum monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraq́ Minervã, &c.

Quod ſi malis, ex traditione Græcorum, artes potiùs hominibus, ut inventoribus tribuere; haudquaquam tamen dixeris Prometheum ad ignis inventionem contemplationes adhibuiſſe: Aut cùm Silicem primò percuteret, ſcintillas expectaſſe; ſed caſu in illud incidiſſe, atque (ut aiunt) *Furtum Iovi feciſſe.* Ita ut ad artium inventionem quod attinet, capræ ſylveſtri pro emplaſtris, philomelæ pro modulationibus Muſicis, ibidi lavationibus inteſtinorum, operculo ollæ, quod diſſiliit, pro re tormentariâ, denique (ut verbo dicamus) Caſui, aut cuivis alteri rei plus debeamus, quàm Dialecticæ. Nec verò multò aliter ſe habet modus ille inveniendi, quem rectè deſcribit Virgilius,

Vt varias uſus meditando extunderet Artes
Paulatim ---

Non enim alia hìc proponitur inveniẽdi methodus, quàm cujus Bruta ipſa ſunt capacia, &, quam crebrò uſurpant; nimirùm attentiſſima circa unam rem ſollicitudo, ejusque perpetua exercitatio, quas ſui conſervandi neceſſitas hujusmodi animantibus imponit. Cicero enim verè admodum; *Vſus uni rei deditus, & Naturam, & Artem ſæpè vincit.* Quare ſi prædicetur de hominibus,

--- *Labor omnia vincit*
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas:

Etiam de Brutis ſimiliter quæritur,

Quis expedivit pſittaco ſuum χαῖρε?

Corvo quis auctor fuit, ut magna ſiccitate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam fortè conſpexerit, ut ſurgentẽ laticem roſtro poſſet attingere? Quis viam monſtravit apibus, qui per aërem, tanquàm vaſtum mare, agros floridos, licet multùm ab alvearibus diſſitos, ſolent petere, & favos ſuos denuò repetere? Quis formicã docuit, ut grana in colliculo ſuo reponẽnda circumroderet priùs, ne repoſita germinarent, & ſpem ſuam illuderent? Quod ſi in verſu illo Virgiliano quis notet verbum illud *Extundere,* quod difficultatem rei; & verbum illud *Paulatim,* quod tarditatem innuit, redibimus, unde profecti ſumus, ad Ægyptiorum illos Deos, cùm hactenus homines modicè rationis facultate, neutiquàm verò officio artis uſi ſint, ad inventa detegenda.

Secundò hoc ipſum quod aſſerimus, (ſi advertatur paulò diligentiùs) demõſtrat *Inductionis* forma, quam proponit *Dialectica*; qua ſcilicet ſcientiarum principia inveniantur, & probentur; quæ vitioſa planè eſt, & incompetens, & naturam tantùm abeſt, ut perficiat, ut etiam eam pervertat & detorqueat. Qui enim modum acutè introſpexerit, quo ros iſte æthereus Scientiarum, ſimilis illi, de quo loquitur Poëta.

--- *Aere mellis cœleſtia dona,*

Colligatur; (Cùm & Scientiæ ipſæ ex exemplis ſingulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquàm prati floribus & horti, extrahantur) reperiet profectò animum ſuapte ſponte, & nativâ indole, *inductionem,* ſolertius conficere, quàm quæ deſcribitur à Dialecticis: Siquidem ex nuda enumeratione particularium (ut Dialectici ſolent) ubi non invenitur inſtantia contradictoria, vitioſè concluditur, neque

aliquid

Digitized by Google

aliquid aliud, hujuſmodi *Inductio* producit, quàm cõjecturam probabilem. Quis enim in ſe recipiet, cùm particularia, quæ quis novit, aut quorum meminit, ex un*a* tantùm parte compareant; non delitescere aliquod, quod omninò repugnet? Perinde ac ſi Samuel acquieviſſet in illis Iſai filiis, quos coràm adductos videbat in domo, & minimè quæſiviſſet Davidem, qui in agro aberat. Atq; hæc *inductionis* forma, (ſi verum omnimò dicendum ſit) tàm pinguis eſt & craſſa, ut incredibile videatur, tàm acuta & ſubtilia ingenia (qualia in his rebus meditationes ſuas exercuerunt) potuiſſe eam mundo obtrudere: Niſi illud in cauſſa fuiſſet, quod oper*a* feſtinat*á* ad Theorias & Dogmata contendiſſent: Particularia autem, (præſertim moram in iis longiorem) ex faſtu quodam & elatione animi, deſpexiſſent. Illi enim exempla ſive inſtantias particulares, vice lictorum, aut viatorum adhibuerunt ad ſummovendam turbam, ut dogmatibus ſuis viam aperirent, neutiquàm autem ea inde ab initio in conſilium advocarunt, ut legitima fieret & matura de rerum veritate deliberatio. Certè perculſerit animos pia & religioſa quædam admiratio, cùm videamus eadem calcata veſtigia, ad errorem ducentia, in Divinis & humanis Quemadmodum enim in Divina Veritate percipiend*á*, ægrè quis in animũ inducat, ut fiat tanquàm parvulus; ita in Human*a* perdiſcend*á*, provectos utiq;, puerorũ more, prima inductionum, elementa adhuc legere & retractare, res humilis exiſtimatur, & quaſi contemnenda.

Tertiò, ſi concedatur principia Scientiarum, ex *Inductione*, qua utuntur, vel ſenſu & experienti*á*, rectè poſſe conſtitui, certiſſimum eſt tamen, axiomata inferiora ab iis per Syllogiſmum non poſſe (in rebus Natu-

Naturalibus,quæ participant ex Materiâ)rectè & tutò deduci. In *Syllogiſmo* enim fit reductio propoſitionum ad principia per propoſitiones medias. Hæc autem ſive *Inveniendi* ſive *Probandi* Forma, in *Scientiis Popularibus* (veluti *Ethicis, Politicis, Legibus*, & huiusmodi) locum habet: Imò & in *Theologicis*; quandoquidem Deo pro bonitate ſuâ placuerit captui humano ſe accommodare: At in *Phyſicis*, ubi natura opere, non adverſarius argumento conſtringendus eſt, elabitur planè veritas ex manibus; propter longè majorem naturalium operationum, quàm verborum ſubtilitatem: Adeò ut ſuccumbente *Syllogiſmo, Inductionis* (veræ ſcilicet & emendatæ) officio ubique opus ſit, tàm ad Principia magis generalia, quàm ad propoſitiones inferiores. Nam Syllogiſmi ex propoſitionibus conſiſtunt; Propoſitiones ex verbis; Verba Notionum teſſeræ ſunt; Quare ſi notiones ipſæ (quæ Verborum animæ ſunt) malè & variè, à rebus abſtrahantur, tota Fabrica corruit. Neque laborioſa vel conſequentiarum argumentorum, vel veritatis propoſitionum examinatio, rem in integrum unquam reſtituet; cùm error ſit (ut loquuntur Medici) in *Digeſtione prima*; quæ à functionibus ſequentibus non rectificatur. Non igitur abſque magnâ & evidenti causâ evenit, ut complures ex Philoſophis (Aliqui autem eorum maximè inſignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ humanæ, & Syllepſium certitudinem ſuſtulerunt, ultra veriſimilitudinem, aut probabilitatem negantes, eam pertingere Inficias nō iverim, viſum eſſe nonnullis, Socratem, cum Scientiæ certitudinem à ſe amoveret, per Ironiam tantùm hoc feciſſe; & *Scientiam diſſimulando ſimulaſſe*: Renunciando ſcilicet iis, quæ manifeſtò ſciebat, ut eo modo,

do, etiam quæ neſciebat, ſcire putaretur. Neq; etiam in recentiore Academiâ, (quam amplexus eſt Cicero) illa Opinio *Acatalepſia* admodum ſincerè culta fuit. Etenim qui Eloquentiâ floruerunt, hanc ferè ſectam ſibi deſumpſerunt; ut in utramque partem copioſè diſſerendi gloriam aſſequerentur: unde à viâ illâ rectâ, per quam ad Veritatem pergere debuiſſent, tanquam ad deambulationes quaſdam amœnas, animi causâ inſtitutas, deflexum eſt. Conſtat tamen, nonnullos ſparſim in utrâque Academiâ (veteri & novâ) multò magis inter Scepticos, *Acatalepſiam* iſtam ſimpliciter & integrè tenuiſſe. Verùm in hoc maximè ab illis peccatum eſt; quod ſenſuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicitùs evellebant. Senſus verò, licet ſæpenumerò homines aut fallant, aut deſtituant, poſſint tamen multâ adiuti induſtriâ ad *Scientias* ſufficere; Idque non tàm ope inſtrumentorum (licet & hæc quoque aliquâ ex parte proſint) quàm Experimentorum eius generis, quæ Obiecta ſubtiliora, quàm pro ſenſus facultate, ad objecta ſenſu comprehenſibilia, producere queant. Debuerant autem potiùs defectum hâc in parte, imputaſſe mentis tum erroribus, tum contumaciæ, quæ rebus ipſis morigera eſſe recuſat) & pravis demonſtrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione ſenſuum, perperàm inſtitutis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur, aut negotium totum deſeratur, ſed quod intellectui auxilia commoda comparentur & ſubminiſtrentur, quibus rerum ardua, & naturæ obſcuritatem vincere poſſunt. Nemo enim tanta pollet manus conſtantia, aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere, aut perfectum circulum circumſcribere, manu libera poſſit; quod tamen

men

men ope regulæ, aut circini, facere in promptu eſt. Hæc igitur res ipſa eſt, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut ſcilicet mens per artem fiat rebus par: Utque inveniatur *ars* quædam *indicii & directionis*, quæ cæteras artes, earumque axiomata, atque opera detegat, & in conſpectum det. Hanc enim meritò *deſiderari* poſuimus.

Ars iſta *indicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *indicium ab experimentis ad experimenta*: Aut *ab experimentis ad axiomata*, quæ & ipſa *nova experimenta* deſignent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, poſteriorem verò *Interpretationem naturæ*, ſive *novum organum*. Prior quidem (ut alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda eſt, aut *Parte Philoſophiæ*, ſed pro *ſagacitate* quâdam; unde etiam eam *venationem Panis* (hoc nomen ex fabulâ mutuati) quandoque appellamus: Attamen quemadmodum poſſit quis, in viâ ſuâ, triplici modo progredi; Aut cùm *palpat ipſe in tenebris*: Aut *cùm alterius manu ducatur, ipſe parùm videns*; Aut denique cùm *veſtigia lumine adhibito regat*: Similiter cùm quis *experimenta omnigena, absque ullâ ſerie, aut methodo tentet*, ea demùm mera eſt palpatio: Cùm verò *nonnullâ utatur in experimentando directione, & ordine*, perinde eſt ac ſi manu ducatur: Atque hoc illud eſt, quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *lumen ipſum*, quod tertium fuit, ab *interpretatione naturæ*, ſive novo organo, petendum eſt.

Literata experientia, ſive *venatio Panis* modos experimentandi tractat: Eam (cùm *deſiderari* poſuerimus, neque res ſit planè perſpicua) pro more & inſtituto noſtro aliquatenus adumbrabimus. *Modus Experimētandi* præcipuè procedit, Aut per *variationem experimenti*:

Digitized by Google

menti: Aut per *productionem experimenti*; aut per *tranſlationem experimenti*: Aut per *inverſionem experimenti*: Aut per *compulſionem experimenti*: Aut per *applicationem experimenti*: Aut per *copulationem experimenti*: Aut denique per *ſortes experimenti*. Univerſa verò iſta cohibita ſunt, citra *terminos axiomatis* alicujus inveniendi. Illa enim altera pars de *novo organo*, omnem *tranſlationem experimentorum in axiomata*, aut *axiomatum in experimenta*, ſibi vindicat.

Variatio experimenti fit primò in *materia*; ſcilicet, quando *experimentum* in jam cognitis, certæ materiæ ferè adhæſit; nunc verò in illis, quæ ſimilis ſunt ſpeciei, tentetur: Veluti *confectio papyri*, in pannis linteis tãtùm probata eſt, in ſericis minimè, (niſi fortè apud Chinenſes;) Neque rursùs in filaceis, compoſitis ex ſetis & pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) camelotum; Neque denique in laneis, goſſipio, & pellibus, quanquam hæc tria poſtrema magis eſſe videntur heterogenea. Itaque admiſceri poſſint potiùs, quàm per ſe utilia eſſe. Item *Initio in arboribus fructiferis*, in uſu eſt: In arboribus ſylveſtribus raro tentata; licet perhibetur, ulmum in ulmum inſitam miras producere foliorum umbras. Inſitio etiam in floribus, rara admodum eſt; licet hoc jam cœperit fieri in roſis Muſcatellis, quæ roſis communibus feliciter inoculantur. Etiam *variationem in parte rei*, inter *variationes in materia* ponimus. Videmus enim *ſurculum in trunco arboris inſitum* feliciùs pullulare, quàm ſi terræ indatur. Cur non & ſemen cepæ, capiti alterius cepæ viridis inditum, feliciùs germinet, quàm ſi nudæ terræ commiſſum fuerit? Atque hîc *radix pro trunco* variatur, ut hæc res inſitio quædam in radice videri poſſit. *Variatio experimenti* fit ſecundò in *efficiente*: Radii

dii ſolis per ſpecula comburentia, calore ita intenduntur, ut materiam, quæ ignem facilè concipiat, accendere poſſint: Num & radii lunæ, per eadem, ad leniſſimum aliquem gradum teporis actuari poſſunt, ut videamus, utrum corpora omnia cœleſtia ſint poteſtate calida? Item *calores radioſi*, per ſpecula ſcilicet, intenduntur: Num etiam calores opaci (quales ſunt lapidum & metallorum antequam candeant) idem patiuntur, an potiùs ſunt luminis in hâc re partes nonnullæ? Item *ſuccinum & gagates fricata* paleas trahunt: Num etiam & ad ignem tepefacta? *Variatio experimenti* fit tertiò in *quanto*: circa quod diligens admodum eſt adhibenda cura, cùm hoc multi circumſtent errores. Credunt enim homines, auctâ aut multiplicatâ *quantitate*, pro ratâ augeri, aut multiplicari virtutem. Et hoc ferè poſtulant & ſupponunt, tanquam res ſit Mathematicæ cujuſdam certitudinis: Quod omninò falſiſſimum eſt. *Globus plumbeus* unius libræ à turri demiſſus (puta) decem pulſuum ſpatio, ad terram deſcendit: Num Globus duarum Librarū (in quo Impetus iſte, Motus (quem vocant) Naturalis, duplicari debet) ſpatio quinque pulſuum terram feriet? At ille æquali ferè tempore deſcendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quanti*. Item *ſulphuris* (puta) *drachma una*, ſemilibræ chalybis admiſta, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur uncia ſulphuris, quatuor libris chalybis, ad colliquationem ſufficiet? At illud non ſequitur. Certum enim eſt, *obſtinationem materiæ* in *patiente*, per quantitatem, augeri ampliùs, quàm *activitatem virtutis* in *agente*. Porrò nimium æquè fallit, ac parum. Etenim in *excoctionibus, & depurationibus metallorum*, error eſt familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut calorem fornacis,
aut

aut additamenti, quod iniiciunt, molem augeant. At illa ſupra modum aucta operationem impediũt; propterea quod vi & acrimoniâ ſuâ, multum ex metallo puro in fumos vertant & aſportent; ut & jactura fiat; & maſſa, quæ remanet, magis ſit obſtinata & dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris Æſopi cogitare: quæ ſperarat, ex duplicata menſura hordei gallinam ſuam duo ova quotidiè parituram. At illa impinguata nullum peperit. Prorsùs non tutum fuerit alicui *experimento naturali* confidere, niſi facta fuerit probatio, & in minore, & in majore *Quanto*. Atque de *variatione experimenti* hactenùs.

Productio experimenti duplex; *Repetitio, & Extenſio*: Nimirum, cùm aut *experimentum iteratur*, aut ad *ſubtilius quiddam urgetur*. *Repetitionis* exemplum tale ſit. *Spiritus vini* fit ex vino per deſtillationem unicam: eſtque vino ipſo multò acrior & fortior: Num etiam ſpiritus vini ipſe deſtillatus, ſive ſublimatus, ſeipſum fortitudine æquè ſuperabit? At *Repetitio* quoq; non abſque fallacia eſt: Etenim, tum ſecunda exaltatio, prioris exceſſum non æquat: tum etiam ſæpenumerò per *iterationem experimenti*, poſt ſtatum, ſive Acmen quandam operationis, tantùm abeſt ut progrediatur natura, ut potiùs relabatur. Judicium igitur in hac re adhibendum. *Argentum Vivum*, in linteo, aut aliàs, in medio plumbi liquefacti, cùm refrigeſcere cœperit, inſertum, ſtupeſit: nec ampliùs fluit. Num & idem argentum vivum, ſi ſæpiùs immiſſum fuerit, ita figetur, ut fiat malleabile? *Extenſionis* exemplum tale ſit: *Aqua in ſummo poſita*, & penſilis facta, & per roſtrum vitri oblongum, in vinum dilutum immerſa, ſeparabit aquam à vino: Vino in ſummum ſe paulatim recipiente, aqua in imo ſubſidente: Num et-

Q jam,

jam, quemadmodùm vinum & aqua, (corpora ſcilicet diverſa) hoc ingenio ſeparantur; poſſint quoque partes vini, (corporis nimirum integri) ſubtiliores à craſſioribus ſeparari; ut fiat tanquàm deſtillatio per pondus; & in ſummo reperiatur aliquid ſpiritui vini proximum, ſed fortè delicatius? Item *magnes ferrum integrum* trahit: Nũm etiam fruſtrum magnetis, in diſſolutione ferri immerſum, ferrum ad ſe alliciet, & ſe ferro obducet? Item, *verſorium Acûs Nauticæ* ſe ad polos mundi applicat: Num etiam eâdem viâ & conſecutione, quâ Cœleſtia? Videlicet, ut ſi quis acum in contrario ſitu, hoc eſt, in puncto Auſtrali ponat, & pauliſper teneat, ac deinde vim omittat: Num fortè acus, ad Septentriones ſe conferet, eligendo potius rotare per Occidẽtem in Situm deſideratum, quã per Orientem? Item *Aurum Argentum Vivum, juxtà poſitum, imbibit.* Num verò aurum recipit illud argentum vivum intra ſe, ſine extenſione molis ſuæ, ut fiat maſſa quædam ipſo auro ponderoſior? Item, *homines memoriæ ſerviunt collocando imagines perſonarum in locis.* Num etiam idem aſſequentur (miſſis locis) & affigendo actiones, aut habitus perſonis? Atque de *Productione Experimenti* hactenus.

Translatio experimenti triplex: Aut *à Naturâ, vel caſu in artem*: Aut *ab arte, vel practicâ aliâ in aliam*: Aut *à parte alicujus artis in partem diverſam ejuſdem. Translationis à naturâ, aut caſu in artem,* innumera ſunt exempla: adeò ut omnes ferè artes mechanicæ, à tenuibus initiis, naturâ, aut caſu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erant, *botrum contra botrum citiùs matureſcere*: Id quod, de mutuis amicitiæ operis & officiis, increbuit. At noſtri Cydræ (vini ſcilicet ex pomis) confectores, hoc optimè imitantur. Cavent

vent enim, ne poma tudantur, aut exprimantur, antequàm nonnullo tempore in acervos conjecta mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aceditas e-pendetur. Item, *Iridum artificioſarũ imitatio* ex aſperſione ſpiſsâ guttularũ, ab iridibus naturalibus ex nube roſcidâ, facili ductu translata eſt. Item *modus deſtillãdi*, vel ex alto peti, ex imbribus ſcilicet, aut rore; vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis, ſuperimpoſitis, adhærentium, deſumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitari veritus quis eſſet, niſi operculũ Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, ſubitò in ſublime jactum, ſubmonuiſſet. Verùm quo hæc res magis exẽplis abundet, eò pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, ſi illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia & operationes ſingulas, attentè, & minutim, & ex compoſito intueri; & ſecũ perpetuò & acriter cogitare, quænam, ex ipſis ad artes transferri poſſint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora ſunt *experimenta*, quæ *ab arte in artem*, ſeu *à practicâ in practicam* transferri poſſunt; licet hoc rarius in uſu ſit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at artes ſingulæ artificibus tantùm propriis cognitæ ſunt. *Specilla ocularia* ad viſum debilem juvandum inventa ſunt. Num & commiſci quis queat aliquod inſtrumentum, quod auribus appenſum, ſurdaſtris ad audiendum juvet? Item *imbalſamationes & mel cadavera conſervant*; Annon poſſit aliquid ex his, in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus proſit? Item *ſigillorum practica in cerâ*, cæmentis, & plumbo antiqua fuit: At hæc etiam, impreſſioni in chartis, ſive arti typographicæ, viam monſtravit. Item *ſal in coquinariâ carnes condit*, idque

Digitized by Google

meliùs hyeme, quàm æſtate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri poſſit, eorumq; temperamentum, quandò opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum: Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condenſandum obtinere reperitur. Annon poſſit hoc transferri ad Condenſationes metallorum: cum jampridem notum ſit, aquas fortes, ex nonnullis ſalibus compoſitas, deiicere & præcipitare arenulas Auri, ex metallis aliquibus, auro ipſo minus denſis? Item *Pictoria Imagine Memoriam* rei renovat. Annon hoc traductum eſt in *artem* eam, quam vocant, *Memoriæ*? De his in genere monitum ſit: Quod nihil ad imbrem quendam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlitus deducendum, tantùm valere poſſit, quantùm; ſi experimenta complurium artium mechanicarum, uni homini, aut paucis, qui ſe invicem colloquiis acuere poſſint, in notitiam venerint: ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes ſe mutuò fovere, & veluti commixtione radiorum, accendere poſſint. Quamvis enim *via rationalis* per organum longè majora ſpondeat: attamen hæc *ſagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim ex iis, quæ in proximo ſunt, in genus humanum, (tanquàm miſſilia apud Antiquos Donativa,) proijcier & ſparget. Supereſt illa *translatio de parte artis in partem diverſam*; quæ parum differt à translatione de arte in artem: Verùm quia *artes* nonnullæ ſpatia magna occupant, ut etiam *translationem experimentorum* ferre intra ſeipſas poſſint, hanc etiam ſpeciem *translationis* ſubjungere viſum eſt. Pręcipuè, quia magni prorsùs eſt in nõnullâ arte momẽti. Plurimum enim ad *artem medicinæ* amplificandam profuerit,

ſuerit, ſi *experimenta partis* illius *medicinæ* de *curationibus morborum* ad partes illas de *tuendâ ſanitate*, & *prolongatione vitæ* transferantur. Si enim *opiatum aliquod inſigne*, ad ſpirituum, in morbo peſtilenti, furibundam incenſionem reprimendam, ſuffecerit; non dubitet quispiam, quin ſimile aliquod, debitâ doſi familiare redditum, etiam incenſionem eam gliſcentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliquâ ex parte frænare, & retardare poſſit. Atque de *translatione experimenti* hactenus.

Inverſio experimenti fit, cum contrarium ejus, quod *experimento* conſtat, probatur. Exempli gratiâ: *Calidum* per *ſpecula* intenditur: Num etiã frigidum? Item *calidum ſe diffundendo, fertur* tamen potius in *ſurſum*: Num etiam frigidum ſe diffundendo, fertur magis in deorſum? Exempli gratiâ, accipias *bacillum ferreum*, illudque in uno fine calefacias; & deinde erigas ferrum, parte calefactâ ſubtus locatâ, in ſuperiore parte manu appoſitâ, actutùm manum aduret, parte autem calefactâ ſuprà locata, & manu ſubtus, multò tardius aduret. Num etiam, ſi totum bacillum calefiat, & finis alter nive, vel ſpongiâ, in aquâ frigida tincta, madefiat: Si nix aut ſpongia ſuperius locetur, num (inquam) frigus deorſum mittet citius, quàm inferius locata, ſurſum? Item, *Radii ſolis ſupra album* diſſiliunt, ſupra nigrum congregantur; Num etiam umbræ ſuper nigrum diſperduntur, ſuper album congregantur? Id quod in loco tenebroſo, luce per foramen exiguum tantum immiſſa, fieri videmus, ubi imagines rerum, quæ foràs ſunt, ſuper papyrum, quæ alba eſt, excipiuntur, ſuper nigram minimè. Item, *vena frontis* ad *dolorem hemicranicum* inciditur: Num etiam he-

micranium ſcarificatur ad ſodam? Atque de *Inverſione experimenti* hactenus.

Compulſio experimenti fit, ubi urgetur & producitur *experimentum*, ad annihilationem, vel privationem virtutis: In reliquis enim venationibus, fera capitur tantùm: At in iſtâ, occiditur. Exemplum *Compulſionis* tale eſt. *Magnes ferrum trahit*: Urge ergò ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: Veluti, num fortè ſi magnes uſtus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem ſuam deponet, aut ſaltem remittet? Contrà, ſi chalybs, aut ferrum in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem vocant præparatum, vel etiam in aquâ forti ſolvantur, num adhuc ea alliciat magnes? Rurſus, *Magnes ferrum trahit per univerſa,* quæ novimus, *media*, nempe ſi interponatur aurum, argentum, vitrum: Urge igitur aliquod medium, ſi fieri poſſit, quod virtutem intercipiat: Probetur argentum vivum: Probentur oleum, gummi, carbo ignitus, & alia, quæ adhuc probata non ſunt. Item, *introducta ſunt nuper Perſpicilla*, quæ viſibilia minuta, miris modis multiplicent. Urge uſum eorum, vel ad ſpecies tàm puſillas, ut amplius non va[illegible]nt; vel ita grandiuſculas, ut confundantur. Scilicet, Num poterint illa in urinâ, clarè detegere ea, quæ aliàs non perſpicerentur? Num poterint in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana, aut nubeculas conſpicienda dare? Num & pulviſcula in ſole (quæ Democrito pro Atomis ſuis, & principiis rerum, falſiſſimè obiiciebantur) tanquam corpora grandiuſcula monſtrare? Num pulverem craſſiuſculum, ex cinnabari, & ceruſſa, ita oſtendere diſtributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba? Num rurſus, imagines majores (puta faciem, oculum,

lum, &c.) in tantum multiplicatas oſtendere, in quantum, pulicem, aut vermiculum? Num byſſum, aut hujuſmodi textile linteum delicatius, & paulò apertius, ita foraminatum oſtendere, ac ſi eſſet rete? Verùm in *compulſionibus experimentorum* minùs moramur, quia ferè extra limites *experientiæ literatæ* cadunt, & ad *cauſas*, & *axiomata*, & *novum organum* potiùs ſpectant. Ubicunque enim fit negativa, aut privativa, aut excluſiva; cœpit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *compulſione experimenti* hactenus.

Applicatio experimenti nihil aliud eſt, quàm ingenioſa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale ſit. *Corpora quæque ſuas habent dimenſiones, ſua pondera:* Aurum plus ponderis, minus dimenſionis, quàm argentum: Aqua, quàm Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex menſurâ impletâ, & pondere excepto, poſſis dignoſcere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino, quod fuit εὕρηκα illud Archimedis. Item, *Carnes in nõnullis cellis citiùs putreſiunt, quàm in aliis*: Utile fuerit, *experimentum* hoc traducere, ad dignoſcendos aëres, magis aut minùs ſalubres, ad habitationem; ubi ſcil. carnes diutiùs vindicentur à putredine: poſſit idem applicari, ad revelandas ſalubriores, aut peſtilentiores tempeſtates anni. Verùm innumera ſunt ejuſmodi. Evigilent modò homines, & oculos perpetuò, aliàs ad naturam rerum, aliàs ad uſus humanos vertant. Atque de *applicatione experimenti* hactenus.

Copulatio experimenti eſt applicationum nexus & catena; cùm quæ ſingula profutura non fuiſſent ad uſum aliquem, connexa valeant: exempli gratiâ; *Roſas aut fructus ſerotinos habere cupis*: Hoc fiet, ſi gemmas

præcociores avellas; Idem fiet, ſi radices, usque ad ver adultum, denudes, & aëri exponas; At multò magis ſic opuletur utrumque. Item, *ad refrigerandum maximè faciunt glacies, & nitrum: utrunque commixtum* multò magis. Verum & hæc res per ſe perſpicua eſt. Attamen fallacia ei ſæpè ſubeſſe poſſit, (ut & omnibus, ubi deſunt *axiomata*) ſi copula fiat ex rebus, quæ diverſis, & quaſi pugnantibus modis, operantur. Atque de *copulatione experimenti* hactenus.

Reſtant *ſortes experimenti*. Hic verò experimentandi modus, planè irrationalis eſt, & quaſi furioſus, cū aliquid experiri velle animum ſubeat, non quia aut ratio, aut aliquod aliud *experimentum* te ad illud deducat, ſed prorſus, quia ſimilis res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen ſcio, an in hac ipſa re (de qua nunc agimus) non aliud magni lateat: ſi inquam omnem lapidem in natura moveas. Magnalia enim naturæ ferè extra vias tritas, & orbitas notas jacent, ut etiam abſurditas rei aliquando juvet. At ſi ratio ſimul comitetur, id eſt, ut & manifeſtum ſit, ſimile experimentum nunquam tentatum fuiſſe, & tamen cauſa ſubſit magna cur tentetur, tum verò hæc res ex optimis eſt, & planè ſinus naturæ excutit. Exempli gratia: In *operatione ignis ſuper aliquod corpus naturale*, alterum horum hactenus ſemper evenit, ut aut aliquid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combuſtione vulgari) aut ſaltem fiat ſeparatio partium localis, & ad nonnullam diſtantiam, ut in deſtillatione, ubi feces ſubſident, vapores in receptacula, poſtquam luſerint, congregantur. At *deſtillationem clauſam*, (ita enim eam vocare poſſumus) nemo mortalium adhuc tentavit: Veriſimile autem videtur, vim caloris, ſi intra clauſtra corporis, ſua in alterando edat facinora;

cum

Digitized by Google

cum nec jactura fiat corporis, nec etiam liberatio, tum demum hunc materiæ Proteum, veluti manicis detentum, ad complures transformationes adactu-ram, ſi modò calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vaſorum confractio. Eſt enim hæc res matrici ſimilis Naturali, ubi calor operatur, nihil corporis aut emittitur, aut ſeparatur: Niſi quod in matrice conjungatur alimentatio: Verum quatenus ad verſionem eadem res videtur. Tales igitur ſunt *ſortes experimenti.*

Illud interim, circa hujusmodi experimenta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quaſi confundatur, ſi experimenta, quibus incumbit, expectationi ſuæ non reſpondeant, Etenim quod ſuccedit, magis complaceat; at quod non ſuccedit, ſæpenumerò non minùs informat. Atque illud ſemper in animo tenendum (quod perpetuò inculcamus) *experimenta lucifera*, etiam adhuc, magis quàm fructifera ambienda eſſe. Atque de *literatâ experientiâ* hæc dicta ſint, quæ (ut jam ante diximus) *ſagacitas* potiùs eſt, & odoratio quædam venatica, quàm *ſcientia.* De *novo* organo autem ſilemus, neque de eo quicquam prælibamus; Quoniam de eo (cùm ſit res omnium maxima) opus integrum (annuente favore divino) conficere nobis in animo eſt.

CAP. III.

Partitio Inventivæ Argumentorũ, *in* Promptuariam, *&* Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem, *&* Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquiſitione, De* Gravi *&* Levi.

INventio *Argumentorum*, *Inventio* propriè non eſt. *Invenire* enim eſt ignota detegere, non antè cognita recipere, aut revocare. Hujusce autẽ *Inventionis* uſus

Digitized by Google

atque officium non aliud videtur, quàm ex maſsâ Scientiæ, quæ in animo congeſta & recondita eſt, ea quæ ad rem, aut quæſtionem inſtitutam faciũt, dextrè depromere. Nam cui parùm, aut nihil, de ſubjecto quod proponitur, innotuit, ei Loci *Inventionis* non proſunt; Contrà, cui domi paratum eſt, quod ad rem adduci poſſit; is etiam abſq; arte, & *Locis Inventionis*, argumenta tandem (licet non ita expeditè & commodè) reperiet & producet. Adeò ut hoc genus *Inventionis* (ſicut diximus) *Inventio* propriè non ſit; ſed reductio tantùm in memoriam, ſive ſuggeſtio cum applicatione. Attamen, quoniam vocabulum invaluit, & receptum eſt, vocetur ſanè *Inventio*; Siquidem etiam feræ alicujus venatio, & *Inventio*, non minùs cũ illa intra vivariorum ſepta indagetur, quàm cùm in ſaltibus apertis, dici poſſit. Miſſis verò verborũ ſcrupulis, illud conſtet, ſcopum & finem hujusce rei, eſſe promptitudinem quandam, & expeditum uſum cognitionis noſtræ, potiùs quàm ejusdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata ſit ad diſſerendum copia, duplex ratio iniri poteſt: Aut ut deſignetur, & quaſi indice monſtretur, ad quas partes rem indagare oporteat, atque hæc eſt ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam anteà compoſita ſint, & in uſum repoſita argumenta, circa eas res, quæ frequentiùs incidunt, & in diſceptationem veniunt; atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem poſterior tanquam *Scientiæ pars*, vix dici meretur, cum in diligentiâ potius conſiſtat, quàm in eruditione aliquâ artificioſâ. Veruntamen hâc in parte Ariſtoteles, ingenioſè quidem, ſed tamen damnoſè, ſophiſtas ſui temporis deridet, inquiens: *Perinde illos facere, ac ſi quis calcearium pro-*

feſſus,

feſſus, rationem calcei conficiendi non doceret, ſed exhiberet tantùm calceos complurimos, diverſæ tàm formæ, quā magnitudinis. Attamen hic regerere liceat; Calcearium, ſi in officinâ nil calceorum haberet, neque eos conſueret niſi rogatus; egenum prorſus manſurum, & perpaucos inventurum emptores. Sed longè aliter *Salvator* noſter de *Divinâ Scientiâ* verba faciés, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cælorum, ſimilis eſt homini Patrifamilias, qui profert, de Theſauro ſuo, Nova & Vetera.* Videmus etiam priſcos Rhetores orationibus præcepiſſe, ut præſtò haberent *Locos Communes* varios, jam pridem adornatos, & in utramque partem tràctatos & illuſtratos: Exempli gratiâ *pro ſententia Legis adverſus Verba Legis, & è contrà*: *Pro Fide Argumentorum, adverſus Teſtimonia, & è contrà.* Cicero autem ipſe, longâ doctus experientià, planè aſſerit, poſſe Oratorem diligentem & ſedulum, jam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in diſceptationem venient: Adeò ut in cauſæ ipſius actione, nihil novum, aut ſubitum inſeri neceſſe fuerit, præter nomina nova, & circumſtantias aliquas ſpeciales. At Demoſthenis diligentia & ſollicitudo eò usque proceſſit, ut quoniam primus ad cauſam aditus, & ingreſſus, ad animos auditorum præparandos, plurimum virium haberet, operæpretium putaret, complura concionum & orationum exordia, componere & in promptu habere. Atq; hæc exempla & auctoritates, meritò Ariſtotelis opinioni præponderare poſſint, qui nobis Auctor foret, ut *Veſtiarium* cum *Forfice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars *doctrinæ* circa *Promptuariam*, de quâ hoc loco ſatis. Cum enim ſit utrique, tàm Logicæ, quàm Rhetoricæ communis; viſum eſt eam hic inter Logica curſim

curſim tantùm perſtringere; pleniorem ejus tractationem, ad Rhetoricam rejicientes.

Partem alteram *Inventivæ*, (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem* & *Particularem*: *Generalis* illa eſt, quæ in *Dialecticâ* diligenter, & abundè tractata eſt; ut in eius explicatione morari non ſit opus. Illud tamen obiter monendum videtur, Topicam iſtam non tantùm in Argumentationibus, ubi cum aliis manum conſerimus; verùm & in meditationibus, cùm quid nobiscum ipſi commentamur, aut revolvimus, valere. Imò, neque ſolummodò in hoc ſitam eſſe, ut inde fiat ſuggeſtio, aut admonitio, quid *affirmare*, aut *aſſerere*; verùm etiam quid *inquirere*, aut *Interrogare* debeamus. At prudens *interrogatio*, quaſi dimidium ſcientiæ. Rectè ſiquidem Plato, *Qui aliquid quærit, id ipſum, quod quærit, generali quâdam notione comprehendit, aliter qui fieri poteſt, ut illud, cùm fuerit inventum, agnoſcat?* Idcircò quò amplior & certior fuerit anticipatio noſtra; eò magis directa & compendioſa erit inveſtigatio. Iidem igitur illi loci, qui ad intellectus noſtri ſinus intra nos excutiendos, & congeſtam illic Scientiam depromendam, conducent, etiam ad Sciẽtiam extrinſecùs hauriendam juvabunt: Ita ut ſi præſtò fuerit quis rei gnarus & peritus, commodè & prudenter de eâ interrogari à nobis poſſit, & ſimiliter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quærimus, edoceant & informent, utiliter deligi & evolvi.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ dicimus, longè confert magis, & pro re fructuoſiſſimâ habenda eſt. Illius certè mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta eſt, ſed integrè, & pro rei dignitate, minimè tractata. Verùm miſſum facientes vitium illud & faſtũ,

quæ

quæ nimium diu regnarunt in Scholis: Videlicet, ut quæ præſtò ſint, infinitâ ſubtilitate perſequātur, quæ paulò remotiora, ne attingant quidem: Nos ſanè *Topicam Particularem*, tanquam rem apprimè utilem amplectimur, hoc eſt, *locos inquiſitionis* & *inventionis, particularibus ſubjectis* & *ſcientiis* appropriatos. Illi autem, mixturæ quædam ſunt ex *Logicá* & *Materiá ipſâ propriá* ſingularum *Scientiarum*. Futilem enim eſſe conſtat; & anguſti cujusdam animi; qui exiſtimet *artem*, de *Scientiis* inveniendis, perfectam jam à principio, excogitari & proponi poſſe, eandemque poſtea in opere poni, & exerceri debere. At certò ſciant homines, *Artes inveniendi ſolidas & veras, adoleſcere & incrementa ſumere, tum ipſis inventis*: Adeò ut cùm quis primùm ad perſcrutationem *ſcientiæ* alicujus acceſſerit, poſſit habere *Præcepta Inventivæ* nonnulla utilia; poſtquam autem ampliores in ipſa *Scientia* progreſſus fecerit, poſſit etiã, & debeat nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum feliciùs deducat. Similis eſt ſanè hæc res viæ initæ in planitie: poſtquam enim viæ partem aliquam fuerimus emenſi, non tantùm hoc lucrati ſumus, ut ad exitum Itineris propiùs acceſſerimus; verùm etiam ut, quod reſtat viæ, clariùs proſpiciamus: Eodem modo, in *Scientiis*, gradus Itineris quisque, ea, quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiam illa, quæ ſuperſunt, propiùs dat in conſpectum. Hujus autem *Topicæ* Exemplum, quoniam eam inter *Deſiderata* reponimus, ſubjungere viſum eſt.

Topica particularis, ſive Articuli Inquiſitionis de Gravi & Levi.

1. *Inquiratur, qualia ſint Corporis, quæ* motus gravitatis *ſunt ſuſceptibilia, qualia quæ* levitatis, *& ſi quæ ſint Mediæ, ſive* Adiaphoræ Naturæ?

2. *Poſt*

2. *Poſt* inquiſitionem *de* Gravitate & Levitate ſimplicem, *procedatur ad* inquiſitionem comparatam *Quæ nimirùm ex* Gravibus plus; *quæ* minùs ponderent *in eodem Dimenſo? Etiam, quæ ex Levibus* celeriùs ferantur *in altum, quæ* tardiùs?

3. *Inquiratur de eo, quod poßit & operetur* Quantum Corporis *ad* Motum Gravitatis. *Atque videatur hoc primo aſpectu quaſi ſupervacuum, quia rationes* Motus *debeant ſequi* Rationes Quanti: *ſed res aliter ſe habet, Nam licet in Lancibus*, Quantitas Gravitatem Corporis *ipſius compenſet (viribus corporis undique coëuntibus per repercuſsionem, ſive reſiſtentiam lancium vel trabis) tamen ubi parva datur reſiſtentia (veluti in* Decaſu corporum *per aërem)* Quantum Corporis *parùm valet, ad* incitationem Deſcensus: *Cùm viginti pondo plumbi, & libra una, eodem ferè ſpatio cadant.*

4. *Inquiratur utrùm* Quantum Corporis *ita augeri poßit, ut* Motus Gravitatis prorsùs deponatur; *ut fit in globo terræ, qui penſilis eſt, non cadit? Vtrùm igitur poßint eſſe aliæ maſſæ tam grandes, ut ſe ipſæ ſuſtentent? Nam latio ad centrum terræ res fictitia eſt: Atque omnis maſſa grandis, motum lationis quemcunque exhorret, niſi ab alio appetitu fortiori vincatur.*

5. *Inquiratur de eo, quod poßit & operetur* reſiſtentia corporis medii, *vel occurrentis*, *ad* regimen motus gravitatis, *Corpus verò deſcendens, aut* penetrat & *ſecat corpus occurrens: Aut ab eo* ſiſtitur: *Si* penetret, *fit penetratio: Aut cum levi reſiſtentiâ, ut in Aëre: Aut cum fortiori, ut in aquâ:* Si ſiſtatur, *ſiſtitur aut reſiſtentiâ diſpari, ubi fit prægravatio, ut ſi lignum ſuperponatur ceræ: Aut æquâ, veluti ſi aqua ſuperponatur aquæ, aut lignum, ejuſdem generis ligno. Id quod appellat Schola (Apprehenſione quadam inani)* Non ponderare corpus niſi

extra

extra locum ſuum. *Atque hæc omnia motum gravitatis variant: Aliter enim moventur gravia in lancibus, aliter in decaſu: Etiam aliter (quod mirum videri poſſit) in lancibus pendentibus in aere, aliter in lancibus immerſis in aqua: aliter in decaſu per aquam, aliter in natantibus ſive vectis ſuper Aquam.*

6. *Inquiratur de eo, quod poſſit & operetur* Figura Corporis deſcendentis, *ad regendum modum gravitatis, veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis, & quandò ſe vertant corpora, quando eadem, qua dimittuntur, poſitura permaneant.*

7. *Inquiratur de eo, quod poſſit & operetur* Continuatio & progreſſio ipſius Caſus ſive Deſcenſus, *ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur. Et qua proportione, & quouſque invaleſcat illa incitatio? ſiquidem veteres levi contemplatione opinati ſunt, (cùm motus naturalis ſit iſte) eum perpetuò augeri & intendi.*

8. *Inquiratur de eo, quod poſſit & operetur* Diſtantia, aut proximitas Corporis deſcendentis à Terrâ, *ad hoc, ut celeriùs cadat, aut tardiùs, aut etiam non omninò, (ſi modò fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gilberti opinio fuit:) Atque ſimul de eo, quod operetur* Immerſio Corporis Deſcendentis *magis in* profundo terræ, *aut* Collocatio *ejusdem propiùs ad* ſuperficiem terræ: *Etenim hæc res etiam motum variat, ut operantibus in Mineris perſpectum eſt.*

9. *Inquiratur de eo, quod poſſit & operetur* Differētia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: *atq; utrum æquè communicetur per corpora mollia & poroſa, ac per dura & ſolida: veluti ſi trabs Lancis, ſit ex alterâ parte Lingulæ, lignea, ex alterâ, argentea, licet fuerint reducta ad idem pondus, utrùm non progignat variationem in lancibus? Similiter, utrum* Metallum

tallum, Lanæ, *aut* Veſicæ *inflatæ, ſuper impoſitum, idem* ponderet, *quod in* Fundo Lancis?

10. *Inquiratur de eo, quod poſſit & operetur, in communicatione* Motus *Gravitatis,* Diſtantia corporis à Libramine: *Hoc eſt, cita & ſera perceptio incubitus, ſive depreſſionis: Veluti in lancibus, ubi altera pars trabis eſt longior (licet reducta ad idem pondus) an inclinet hoc ipſum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certè trahet aquam, licet brevior pars, facta ſcilicet capacior, majus contineat pondus aquæ?*

11. *Inquiratur de eo, quod poſſit* Intermixtio ſive Copulatio Corporis Levis, cum Corpore Gravi, *ad elevandam corporis gravitatem, ut in pondere animalium vivorum, & mortuorum?*

12. *Inquiratur de* ſecretis Aſcenſibus, & Deſcenſibus partium leviorum & graviorum in uno corpore integro: *unde fiant ſæpè accuratæ ſeparationes: ut in ſeparatione vini & aquæ, in aſcenſione floris, lactis, & ſimilibus?*

13. *Inquiratur*, quæ ſit Linea, & Directio motus Gravitatis, *& quatenus ſequatur vel centrum terræ, id eſt, maſſam terræ, vel centrum corporis ipſius, id eſt, Nexum partium ejus.* Centra *enim illa ad demonſtrationes apta ſunt, in* Natura *nihil valent.*

14. *Inquiratur, de* Comparatione Motus Gravitatis, cum Motibus aliis; *quos ſcilicet vincat, quibus cedat? veluti in* Motu (*quem appellant*) violento, *motus gravitatis compeſcitur ad tempus: Etiam, cùm pondus longè majus ferri, ab exiguo magnete attollitur, cedit motus gravitatis, motui ſympathiæ.*

15. *Inquiratur, de* Motu Aëris, *utrum feratur ſursùm, an ſit tanquam Adiaphorus? Quod difficile eſt inventu, niſi per experimenta aliqua exquiſita: Nam emicatio aëris in fundo*

fundo aquæ, ſit potiùs per plagam aquæ, quàm per motum aeris, cùm idem etiam fiat in ligno. Aer autem aeri commiſtus nihil prodit, cùm non minùs levitatem exhibeat aer in aere, quam gravitatem aqua in aquâ: In bullâ autem, exili obductâ pelliculâ, ad tempus ſtat.

16. *Inquiratur*, quis ſit Terminus Levitatis? *Neque enim quemadmodum centrum terræ poſuerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut ultima convexitas* Cœli *ſit terminus levitatis: An potiùs, veluti gravia videntur eouſque ferri, ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita levia eouſque ferantur, ut rotari incipiant, & tanquam ad motum ſine termino?*

17. *Inquiratur, quid in cauſa ſit, cur* Vapores & Halitus *eouſque in altum, ac ſita eſt* Regio *(quam vocant) media aeris, ferantur, cùm & craſſiuſculæ ſint* Materiæ, *& Radii ſolis per vices (noctu ſcilicet) ceſſent?*

18. *Inquiratur de* Regimine Motus Flammæ in ſurſum; *quod eo abſtruſius eſt, quia ſingulis momentis flamma perit, niſi fortè in medio Flammarum majorum: Etenim flammæ abruptæ, à continuitate ſua, parùm durant.*

19. *Inquiratur de* Motu in ſurſum ipſius Activitatis Calidi, *veluti cùm calor in ferro candente, citiùs gliſcit in ſurſùm, quam in deorsùm?*

Exemplum igitur *Topicæ particularis* tale ſit: Illud interim, quod monere occœpimus, iterũ monemus, Nempe ut homines debeant *Topicas particulares* ſuas alternare, ita ut poſt majores progreſſus, aliquos, in inquiſitione factos, aliam & ſubindè aliam inſtituant Topicam; ſi modò Scientiarum faſtigia conſcendere cupiant. Nos autem *Topicis particularibus* tantùm tribuimus, ut proprium opus de ipſis, in ſubjectis naturalibus dignioribus, & obſcurioribus, cõficere in animo habeamus. Domini enim quæſtio-

R num

Digitized by Google

ium ſumus, rerum non item. Atque de *Inventiva* hactenus.

Cap. IV.

Partitio artis Iudicandi, *in* Iudicium per Inductionem, *&* per Syllogiſmũ. *Quorum prius aggregatur* Organo Novo. *Partitio prima* Iudicii per Syllogiſmum, *in* Reductionem Rectam; *&* Inverſam. *Partitio ſecunda ejus in* Analyticam, *&* Doctrinam De Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis *in* Elenchos Sophiſmatum: Elenchos Hermeniæ *&* Elenchos Imaginum, ſive Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idola Tribus, Idola Specus *&* Idola Fori. *Appendix* Artis Iudicandi, *videlicet de* Analogiâ Demonſtrationum pro Natura Subjecti.

TRanſeamus nunc ad *Iudicium*, ſive *Artem Iudicandi*, in quâ agitur de *natura probationum*, ſive *demonſtrationum.* In *arte* autem iſtâ *Iudicandi* (ut etiam vulgò receptum eſt) aut *per Inductionem*, aut *per Syllogiſmum* concluditur. Nam *Enthymemata*, & *Exempla* illorum duorum Compendia tantùm ſunt. At quatenus ad *Iudicium*, quod fit per *Inductionem*, nihil eſt, quod nos detinere debeat: Uno ſiquidem eodemq; mentis opere, illud, quod quæritur, & invenitur, & judicatur. Neq; enim per medium aliquod res tranſigitur, ſed immediatè, eodem ferè modo, quo fit in ſenſu. Quippe ſenſus in Objectis ſuis primariis, ſimul & objecti ſpeciem arripit, & ejus veritati conſentit. Aliter autem fit in *Syllogiſmo*; cujus probatio immediata non eſt, ſed per medium perficitur. Itaque alia res eſt *Inventio Medii*, aliâ *Iudicium* de *Conſequentia Argumenti*. Nam primò diſcurrit mens, poſteà acquieſcit At *Inductionis* formam vitioſam prorſus valere jubemus; legitimam ad *Novum Organum* remittimus. Itaque de *Iudicio per Inductionem* hoc loco ſatis.

De illo altero per *Syllogiſmum* quid attinet dicere; cùm

tùm ſubtiliſſimis ingeniorum limis, hæc res ferè attrita ſit, & in multas minutias redacta? Nec mirum, cùm ſit res, quæ cum intellectu humano magnam habeat ſympathiam. Nam animus humanus, miris modis ad hoc contendit, & anhelat, ut non penſilis ſit, ſed nanciſcatur aliquid fixum & immobile, cui tanquàm firmamento, in tranſcurſibus & diſquiſitionibus ſuis innitatur. Sanè quemadmodùm Ariſtoteles, probare conatur, inveniri in omni motu corporum, aliquid quod quieſcit, & fabulam antiquam de Atlante, qui ipſe erectus Cœlum humeris ſuſtinuit, pereleganter ad Polos Mundi traducit, circa quos cõverſiones expediuntur: Similiter magno ſtudio appetunt homines aliquem habere intra ſe cogitationum Atlantem, aut Polos, qui intellectus fluctuationes & vertigines aliquantenus regant; Timentes ſcilicet, ne Cœlum ipſorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum cõſtituenda præproperè feſtinarunt, circa quæ omnis diſputationum varietas verteretur, ſine periculo ruinæ & caſus: Neſcientes profectò eum, qui certa nimis properè captaverit, & in dubiis finiturum: qui autem Judicium tempeſtivè cohibuerit, ad certa perventurum.

Manifeſtum eſt igitur, *Artem* hanc *Iudicandi per Syllogiſmum*, nihil aliud eſſe, quam reductionem propoſitionum ad principia, per medios *terminos*. Principia autem conſenſu recepta intelliguntur, atque à quæſtione eximuntur. At terminorum mediorum inventio, libero ingeniorum acumini & inveſtigationi permittitur. Eſt autem *reductio* illa duplex, *directa* ſcilicet; & *inverſa*. *Directa* eſt, cùm ipſa propoſitio ad ipſum principium reducitur: Id quod *probatio oſtenſiva* vocatur. *Inverſa* eſt, cùm contra-

Digitized by Google

contradictoria propoſitionis reducitur ad contradictorium principii; quod vocant *probationem per incommodum.* Numerus verò terminorum mediorum, ſive ſcala eorum minuitur, aut augetur, pro remotione propoſitionis à principio.

His poſitis, partiemur *Artem Iudicii* (ſicut vulgò ferè ſolet) in *Analyticam, & Doctrinam de Elenchis*: Altera indicat, altera cavet: *Analytica* enim veras formas inſtituit, de conſequentiis argumentorum; quibus ſi varietur, ſive deflectatur, vitioſa deprehenditur eſſe concluſio: Atque hoc ipſum in ſe elenchum quêdam, ſive redargutionem continet. *Rectum enim* (ut dicitur) *Et ſui Index eſt, & obliqui.* Tutiſſimum nihilominus eſt *Elenchos*, veluti monitores adhibere, quò faciliùs detegantur fallaciæ, Judicium alioquin illaqueaturæ. In *Analytica* verò, nihil deſiderari reperimus, quin potiùs oneratur ſuperfluis, quàm indiget acceſſionibus.

Doctrinam de *Elenchis*, in tres partes dividere placet: *Elenchos Sophiſmatum*, *Elenchos hermeniæ*, *&* *Elenchos Imaginum* ſive *Idolorum.* *Doctrina* de *elenchis Sophiſmatum* apprimè utilis eſt: Quamvis enim pinguius fallaciarum genus, à Senecâ, non inſcitè comparetur cum præſtigiatorum technis: in quibus, quo pacto res regeratur neſcimus; aliter autem ſe habere rem quàm videtur, ſatis novimus: Subtiliora tamen *Sophiſmata*, non ſolum id præſtant, ut non habeat quis quod reſpondeat; ſed & Judicium ipſum ſeriò confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophiſmatum* præclarè tractata eſt ab Ariſtotele, quoad Præcepta: Etiam à Platone adhuc meliùs, quoad Exempla: Neque illud tamen in perſonâ Sophiſtarum Antiquorum (*Gorgiæ, Hippiæ, Protagoræ, Euthydemi,* & reliquorum) verùm etiam

jam in Perſonâ ipſius Socratis, qui cùm illud ſemper agat, ut nihil affirmet, ſed à Cæteris in medium adducta infirmet, ingenioſiſſimè Objectionum, Fallaciarum, & Redargutionum Modos expreſſit. Itaque in hâc parte, nihil habemus quod *deſideremus*. Illud interim notandum; quamvis uſum hujus doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc poſuerimus, ut redarguantur ſophiſmata; liquidò nihilominùs patere, uſum ejus degenerem & corruptum, ad captiones, & contradictiones per illa ipſa ſophiſmata ſtruendas & concinnandas ſpectare. Quod genus facultatis, etiam pro eximio habetur, & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta ſit à quopiam illa differentia inter oratorem, & ſophiſtam; quod alter tanquam Leporarius Curſu præſtet; Alter tanquam Lepus ipſe Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermeniæ*, ita enim (vocabulum potiùs, quàm ſenſum ab Ariſtotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in memoriam, ea quæ à nobis de *tranſcendentibus* & de *adventitiis entium conditionibus*, ſive *adjunctis* (cùm de *Philoſophia prima* ageremus) ſuperiùs dicta ſint. Ea ſunt, *majus, minus, multum, paucum, prius, poſterius, idem, diverſum, potentia, actus, habitus, privatio, totum, partes, agens, patiens, motus, quies, ens, non ens*, & ſimilia. Inprimis autem meminerint & notent, differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes: videlicet quod poſſint inquiri vel *Phyſicè*, vel *Logicè*: *Phyſicam* autem circa eas tractationem, *Philoſophiæ primæ* aſſignavimus; ſupereſt *Logica*: Ea verò ipſa eſt res, quã in præſenti, *Doctrinam de Elenchis Hermeniæ* nominamus. Portio certè eſt hæc doctrinæ ſana & bona. Hoc enim habent notiones illæ generales & commu-

nes, ut in omnibus diſputationibus ubique intercurrant; adeò ut niſi accuratè, & anxio cum judicio, benè jam ab initio diſtinguantur; univerſo diſputationum lumini, caliginem miris modis offuſuræ ſint, & eò rem ferè deducturæ, ut deſinant diſputationes in pugnas verborum. Etenim æquivocationes, & malæ acceptiones verborum, (præſertim hujus generis) ſunt *Sophiſmata Sophiſmatum.* Quare etiam melius viſum eſt; iſtarum tractationem ſeorſum conſtituere, quàm eam, vel in *Philoſophiam primam*, ſive *Metaphyſicam* recipere; vel ex parte *Analyticæ* ſubiicere, ut Ariſtoteles ſatis confusè fecit. Dedimus autem ei nomen ex uſu, quia verus ejus uſus eſt planè redargutio, & cautio circa uſum verborum. Quinimò partem illam de *Prædicamentis*, ſi rectè inſtituatur, circa cautiones de non confundendis, aut transponendis definitionum & diviſionum terminis, præcipuum uſum ſortiri exiſtimamus, & huc etiam referri malumus. Atque de *Elenchis Hermeniæ* hactenus.

Ad *Elenchos verò Imaginum*, ſive *Idolorum* quod attinet, ſunt quidem *Idôla*, profundiſſimæ mentis humanæ fallaciæ. Neq; enim fallunt in particularibus, ut cæteræ: Judicio caliginem offundendo, & tendiculas ſtruendo: Sed planè ex prædiſpoſitione mentis pravâ, & perperam conſtitutâ, quæ tanquàm omnes intellectus anticipationes detorquet & inficit. Nam *mens humana* (corpore obducta & obfuſcata) tantum abeſt ut ſpeculo plano, æquali, & claro ſimilis ſit, quod rerum radios ſincerè excipiat & reflectat, ut potiùs ſit inſtar ſpeculi alicujus incantati, pleni ſuperſtitionibus & ſpectris. Imponuntur autem intellectui *Idôla*, aut per *naturam ipſam generis humani generalem*:

Digitized by Google

ralem: Aut per *naturam cujuſq; individualem*: Aut per *verba*, ſive *naturam communicativam*. Primum genus *idôla tribûs*, Secundum *idôla ſpecûs*, Tertium *idôla fori* vocare conſuevimus. Eſt & quartum genus, quod *idôla theatri* appellamus, atque ſuper inductum eſt à *Pravis Theoriis* ſive *Philoſophiis*, & *perverſis Legibus Demonſtrationum*: Verùm hoc genus abnegari poteſt & deponi: Itaque illud in præſentià omittemus. At reliqua planè obſident mentem, neque prorsùs evelli poſſunt. Igitur non eſt, quod quis in iſtis, *Analyticam* aliquam expectet: ſed *Doctrina de Elenchis* eſt, circa ipſa *Idôla*, Doctrina primaria. Neque (ſi verum omninò dicendum ſit) *Doctrina de Idôlis*, in artem redigi poſſit: ſed tantùm adhibenda eſt, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem Tractationem plenam & ſubtilem, ad *Novum Organum* amandamus: pauca generaliter tantùm de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribûs exemplum tale ſit. *Natura intellectûs humani magis afficitur affirmativis & activis, quàm negativis & privativis*, cùm ritè & ordine æquum ſe utrique præbere debeat. At ille, ſi res quæpiam aliquandò exiſtat & teneat: fortiorem recipit de eâ impreſſionem, quàm ſi eadem longè pluries fallat, aut in contrarium eveniat. Id quod omnis ſuperſtitionis, & vanæ credulitatis quaſi radix eſt. Itaque rectè reſpondit ille, qui, cùm ſuſpenſa tabula in templo monſtraretur, eorum, qui vota ſoluerant, quod naufragii periculum effugiſſent, atque interrogando premeretur, annon tum demũ Neptuni Numen agnoſceret? quæſivit viciſſim, *At ubi ſunt illi depicti, qui poſt vota nuncupata perierunt?* Atque eadem eſt ratio ſuperſtitionum ſimilium, ſicut in Aſtrologicis,

Inſomniis, Ominibus, & reliquis: Alterum Exemplum eſt hujusmodi: *Animus humanus* (cùm ſit ipſe ſubſtantiâ æqualis & uniformis) *majorem præſupponit, & affingit in naturâ rerum æqualitatem, & uniformitatem, quam revera eſt.* Hinc commentum Mathematicorum, *In cœleſtibus omnia moveri per Circulos perfectos,* reiiciendo lineas ſpirales: Hinc etiam fit, quod cùm multa ſint in Naturâ *Monodica,* & plena imparitatis; affingat tamen ſemper cogitatio humana, *Relativa, Parallela,* & *Conjugata*: Ab hoc enim fonte, elementum ignis, cum orbe ſuo, introductum eſt, ad conſtituendam quaternionem cum reliquis tribus, Terrâ, Aquâ, Aere. Chymici autem fanaticum inſtruxerunt rerum univerſarum Phalangem, inaniſſimo commento inveniri fingentes, in quatuor illis ſuis elementis, (Cœlo, Aere, Aquâ, & Terrâ,) ſpecies ſingulas parallelas invicem, & conformes. Tertium Exemplum eſt ſuperiori finitimum; quod *homo fiat, quaſi norma & ſpeculum Naturæ*: Neque enim credibile eſt, (ſi ſingula percurrantur & notentur) quantum agmẽ *Idolorum* Philoſophiæ immiſerit, naturalium operationum, ad ſimilitudinem actionum humanarum, reductio: Hoc ipſum, inquam, quod putetur talia naturam facere, qualia homo facit. Neque multò meliora ſunt iſta, quàm hæreſis *Anthropomorphitarum,* in cellis ac ſolitudine ſtupidorum Monachorum orta; Aut ſententia Epicuri huic ipſi in paganiſmo reſpõdens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Velleio Epicureo interrogare, *Cur Deus Cœlum Stellis & Luminibus, tanqum Ædilis, ornaſſet?* Nam ſi ſummus ille Opifex, ad modum Ædilis ſe geſſiſſet, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem ſtellas digerere debuiſſet, operoſis Palatiorum Laquearibus conſi-

conſimilem, cùm è contrà ægrè quis oſtendat, in tam infinito Stellarum numero, figurã aliquam vel quadratam, vel Triangularem, vel Rectilinearem. Tanta eſt Harmoniæ diſcrepantia, inter ſpiritum hominis, & ſpiritum mundi.

Quod ad *Idola Specus* attinet, illa ortum habent ex *propria cujusque natura & animi & corporis*, atque etiam *ex educatione & conſuetudine, & fortuitis rebus*, quæ ſingulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblema, eſt illud de *Specu Platonis*. Siquidem ſi quis (miſsâ illâ exquiſitâ Parabolæ ſubtilitate) à primâ infantiâ, in antro, aut cavernâ obſcurâ & ſubterraneâ, ad maturam usque ætatem degeret, & tunc derepentè in aperta prodiret, & hunc cœli & rerum apparatum contueretur; dubium non eſt, quin animum ejus ſubirent, & perſtringerent quamplurimæ miræ & abſurdiſſimæ Phantaſiæ. Nos verò ſcilicet, ſub aſpectu cœli degimus; intereà tamen animi in cavernis corporum noſtrorum conduntur; ut infinitas errorum & falſitatum imagines haurire neceſſe ſit, ſi è ſpecu ſuâ raro tantum, & ad breve aliquod tempus prodeant; & non in contemplatione naturæ perpetuò, tanquam ſub Dîo morentur. Emblemati ſiquidem illi *de Specu Platonis*, optimè convenit Parabola illa Heracliti; Quod *homines ſcientias in Mundis propriis, & non in Mundo majore quærant.*

At *Idola Fori* moleſtiſſima ſunt, quæ ex *fœdere tacito inter homines, de verbis & nominibus impoſitis*, ſe in intellectum inſinuarunt. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax eſt, res ſecant; Cùm autem intellectus acutior, aut obſervatio diligentior res meliùs diſtinguere velit, verba obſtrepunt. Quod verò hujus re-

medium eſt, (definitiones ſcilicet) in plurimis huic malo mederi nequit; quoniam & ipſæ definitiones ex verbis conſtant, & verba gignant verba. Etſi autem putemus verbis noſtris nos imperare; & illud facile dictu ſit, *Loquendum eſſe, ut vulgus, ſentiendum, ut ſapientes*: Quinetiam vocabula artium (quæ apud peritos ſolùm valent) huc rei ſatisfacere videri poſſint; & definitiones (de quibus diximus) artibus præmiſſæ, (ſecundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptationes corrigere valeant, attamen hæc omnia non ſufficiunt, quo minus verborũ præſtigiæ & incantationes, plurimis modis ſeducãt, & vim quandam intellectui faciant, & impetum ſuũ, (more Tartarorũ ſagittationis) retrò in Intellectum (unde profecta ſint) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus eſt: Verùm hæc jam curſim perſtringimus, interim *deſiderari* pronunciantes hãc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, ſive de *Idolis Animi humani nativis & adventitiis* appellabimus. Ejus autem Tractationem legitimam, ad *Organum novum* referimus.

Supereſt *Artis Iudicandi Appendix* quædam inſignis, quam etiam *deſiderari* ſtatuimus. Siquidem Ariſtoteles rem notavit, modum rei nullibi perſecutus eſt. Ea tractat, *quales demonſtrationes ad quales materias, ſive ſubjecta, applicari debeant*, ut hæc doctrina tanquam *judicationes judicationum* contineat. Optimè enim Ariſtoteles, *Neque demonſtrationes, ab oratoribus, neque ſuaſiones à Mathematicis requiri debere* monet. Ut ſi in probationis genere aberretur, judicatio ipſa non abſolvatur. Quando verò ſint quatuor demonſtrationum genera, vel per *conſenſum immediatum & notiones communes*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogiſmum*,

vel

vel per eam (quam rectè vocat Ariſtoteles) *demonſtrationem in orbem,* (non à Notioribus ſcilicet, ſed tanquam de Plano,) habent hæ demonſtrationes ſingulæ certa ſubjecta, & materias ſcientiarum in quibus pollent, alia, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curioſitas, poſcendo probationes nimiùm ſeveras, in aliquibus, multò magis facilitas & remiſſio, in acquieſcendo probationibus levioribus in aliis, inter ea ſunt numeranda, quæ detrimenti plurimum, & impedimenti ſcientiis attulerunt. Atque de *Arte Iudicandi* hæc dicta ſint.

Cap. V.

Partitio Artis Retinendi *ſive* Retentivæ, *in* doctrinam de adminiculis memoriæ, *&* doctrinam de Memoriâ ipsâ *Partitio* doctrinæ de Memoriâ ipsâ, *in* Prænotionem, *&* Emblema.

ARtem *Retinendi* ſive *Cuſtodiendi*, in duas doctrinas partiemur. *Doctrinam* ſcilicet de *Adminiculis Memoriæ*: *&* *Doctrinam de Memoriâ ipsâ.* *Adminiculum* *Memoriæ* planè *Scriptio* eſt: Atque omninò monendum, quod *Memoria* ſine hoc adminiculo, rebus prolixioribus & accuratioribus, impar ſit; neq; ullo modo, niſi de Scripto, recipi debeat. Quod etiam in *Philoſophiâ Inductivâ*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipuè obtinet: Tam enim poſſit quis calculationes Ephemeridis, Memoriâ nudâ, abſque ſcripto abſolvere, quàm interpretationi Naturæ per Meditationes: & vires memoriæ nativas & nudas, ſufficere; niſi eidem memoriæ per *Tabulas ordinatas* miniſtretur. Verum miſſâ *Interpretatione Naturæ*, quæ Doctrina nova eſt, etiam ad Veteres & Populares Scientias, haud quicquam ferè utilius eſſe poſſit; quàm Memoriæ adminiculum ſolidum & bonum, hoc eſt; *Digeſtū*

probum,

probum,& eruditum, *Locorum Communium.* Neque tamen me fugit; quod relatio eorum, quæ legimus, aut diſcimus, in *Locos communes*, damno eruditionis ab aliquibus, imputetur, ut quæ lectionis curſum remoretur, & *Memoriam* ad feriandum invitet. Attamen quoniam adulterina res eſt ſcientiis præcocem eſſe & promptum; niſi etiam ſolidus ſis & multipliciter inſtructus, diligentiam & laborem in *locis communibus* congerendis, magni prorſus rem eſſe uſus, & firmitudinis, in ſtudiis judicamus; veluti quæ *Inventioni* copiam ſubminiſtret; & aciem *Iudicii* in unum contrahat. Verum eſt tamen, inter methodos & ſyntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri, quæ alicujus ſit pretii; quādoquidem in titulis ſuis, faciem prorsùs exhibeant, magis ſcholæ, quàm Mundi, vulgares & pædagogicas adhibentes diviſiones, non autem eas, quæ ad rerum medullas, & interiora quovis modo penetrent.

Circa Memoriam autem *ipſam*, ſatis ſegniter & languidè videtur adhuc inquiſitum. Extat certè de eâ *Ars* quæpiam: Verùm nobis conſtat, tum meliora præcepta de *Memoriâ* confirmandâ & ampliandâ haberi poſſe, quàm illa ars complectitur; tum Practicam illius ipſius artis meliorem inſtitui poſſe, quàm quæ recepta eſt Neque tamen ambigimus (ſi cui placet hâc arte ad oſtentationem abuti) quin poſſint præſtari per eam nonnulla mirabilia, & portentoſa: Sed nihilominus res quaſi ſterilis eſt, (eo quo adhibetur modo) ad uſus humanos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem Memoriam* deſtruat, & ſuperoneret, (ut vulgò obiicitur,) ſed quod nō dextrè inſtituta ſit, ad auxilia memoriæ commodanda, in negotiis & rebus ſeriis. Nos verò hoc habemus (fortaſsè

eſſè ex genere vitæ noſtræ Politicæ) ut, quæ artem jactant, uſum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum, aut verborum ſemel recitatorum, eodem ordine ſtatim repetere, aut verſus complures de quovis argumento extemporè conficere, aut quicquid occurrit Satyricâ aliquâ ſimilitudine perſtringere, aut ſeria quæque in jocum vertere, aut contradictione & cavillatione quidvis eludere, & ſimilia, (quorum in facultatibus animi haud exigua eſt copia, quæque ingenio & exercitatione ad miraculum usque extolli poſſunt,) hæc certe omnia & his ſimilia nos nō majoris facimus, quàm funambulorum & mimorum agilitates & ludicra: Etenim eadem fermè res ſunt, cum hæc corporis, illa animi viribus abutantur; & admirationis forſitan aliquid habeant, dignitatis parùm.

Ars autem *Memoriæ*, duplici nititur intentione; *Prænotione*; & *Emblemate*: *Prænotionem* vocamus abſciſſionem quādam inveſtigationis infinitæ. Cùm enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; ſi nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus, quod quærit; quærit certè, & molitur, & hâc illâc diſcurrit, tāquam in Infinito. Quod ſi certam aliquam prænotionem habeat; ſtatim abſcinditur Infinitum, & fit diſcurſus memoriæ magis in vicino; Ut venatio damæ, intra ſepta. Itaque & ordo manifeſtò juvat *Memoriam*. Subeſt enim *Prænotio*, id, quod quæritur, tale eſſe debere, ut conveniat cum ordine. *Similiter* carmina faciliùs diſcuntur memoriter, quàm *proſa*. Si enim hæretur in aliquo verbo, ſubeſt *Prænotio*, tale debere eſſe verbum, quod conveniat cum verſu. Atque iſta *Prænotio* eſt *Artificialis Memoriæ* pars prima. Nam in *Artificiali Memoriâ Locos* habemus jam antè dige-

digeſtos & paratos: *Imagines* extempore, prout res poſtulat, conficimus: At ſubeſt *Prænotio*, talem eſſe debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco*. Id quod vellicat Memoriam, & aliquo modo munit ad rem, quam quærimus. *Emblema* verò deducit intellectuale ad ſenſibile: Senſibile autem ſemper fortiùs percutit Memoriam, atque in eâ faciliùs imprimitur, quàm intellectuale. Adeò ut etiam Brutorum memoria, per ſenſibile excitetur; per intellectuale, minimè. Itaque faciliùs retineas imaginem venatoris leporem perſequentis, aut pharmacopæi pyxides ordinantis, aut pedantii orationem habentis, aut pueri verſus memoriter recitantis, aut mimi in ſcenâ agentis; quàm ipſas Notiones Inventionis, Diſpoſitionis, Elocutionis, Memoriæ, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus;) ſed *Ars*, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmiſſis conſiſtit. Particulares autem artium defectus perſequi, fuerit ab inſtituto noſtrò recedere. Igitur de *Arte Retinendi* ſive *Cuſtodiæ*, hæc dicta ſint. Jam verò, ad quartum membrum *Logicæ*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine pervenimus.

FRAN-

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SEXTUS,

AD REGEM SUUM.

CAP. I.

Partitio Traditivæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis; *&* Doctrinam de Illuſtratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione; *&* De Scriptione: *Quarum duæ poſteriores* Grammaticam *conſtituunt, ejusque* Partitiones *ſunt.* *Partitio* Doctrinæ de Notis Rerum, *in* Hieroglyphica, *&* Characteres Reales. *Partitio ſecunda* Grammaticæ, *in* Literariam; *&* Philoſophantem. *Aggregatio* Poeſeos quoad Metrum, *ad* Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris, *ad* Doctrinam de Scriptione.

CONceditur certè cuivis (Rex Optime) Seipsũ & Sua ridere & ludere. Quis igitur novit, num fortè opus iſtud noſtrum, non deſcriptũ fuerit, ex libro quodam veteri, reperto inter libros, famoſiſſimæ illius Bibliothecæ *Sancti Victoris*; quorũ Catalogum excepit Magiſter *Franciſcus Rabeleſius*? Illic enim invenitur liber, cui Titulus eſt, *Formicarium Artium.* Nos ſanè puſillum acervum pulviſculi congeſſimus, & ſub eo complura Scientiarum & Artiũ grana condidimus, quò formicæ reptare poſſint, & paulatim conquieſcere, & ſubinde ad novos ſe labores

res accingere. At Regum Sapientiſſimus pigros quoſcunque remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus acquiſitis uti tantùm, cordi ſit; neque ſubinde novas Scientiarum Sementes & Meſſes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, ſive *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ Inventa, Judicata; ac in Memoriâ repoſita ſunt, quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes *artes* circa *verba* & *ſermones* complectitur. Quamvis enim ratio; ſermonis veluti anima ſit, tamen in tractando disjungi debent, ratio & ſermo; non minùs, quàm anima; & corpus. *Traditivam* in tres partes dividemus; *Doctrinam circa Organum Sermonis*, *Doctrinam circa Methodum Sermonis*; & *Doctrinam circa Sermonis Illuſtrationem*, ſive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgò recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex eſt: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*: Rectè enim Ariſtoteles; *Cogitationum Teſſeræ verba, Verborum literæ.* Utrumque *Grammaticæ* aſſignabimus. Verùm ut rem altiùs repetamus, antequam ad *Grammaticam* & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivæ* dicendum eſt. Videntur enim eſſe proles quædam *Traditivæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*. Hoc igitur planè ſtatuendum eſt: Quicquid ſcindi poſſit in differentias ſatis numeroſas, ad notionum varietatem explicandam (modò differentiæ illæ ſenſui perceptibiles ſint) fieri poſſe vehiculum cogitationũ de homine in hominem. Nam videmus Nationes *Linguis* diſcrepantes, Commercia non malè per *Geſtus* exercere. At in Practicâ nonnullorum, qui ſurdi & muti usq; à Nativitate fuerant, & aliàs erant ingenioſi, miros vidimus

mus haberi inter eos & amicos ſuos, qui eorum *geſtus* perdidicerant, Dialogos. Quinetiam notiſſimum fieri jam cœpit, quod in Chinâ & Provinciis ultimi Orientis, in uſu hodiè ſint, *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*; qui ſcilicet nec literas, nec verba, ſed res & notiones exprimunt. Adeò ut Gentes complures, linguis prorſus diſcrepantes, ſed hujusmodi Characteribus, (qui apud illos latiùs recepti ſunt) conſentientes, ſcriptis communicent: Eousque, ut librum aliquem hujusmodi characteribus conſcriptum, quæque Gens, patriâ linguâ legere, & reddere poſſit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ absque ope, aut medio *Verborum*, Res ſignificant, duplicis generis ſunt: Quarũ prius genus ex *congruo*; Alterum ad *placitum* ſignificat. Prioris generis ſunt, *Hieroglyphica* & *Geſtus*: Poſterioris verò, ii, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* uſus vetuſtus admodum, & in veneratione quâdam habitus: Præcipuè apud Ægyptios Gentem valdè antiquam: Adeò ut videantur *Hieroglyphica* fuiſſe *Scriptio* quædam Ante-nata, & ſenior ipſis *Elementis Literarum*, niſi fortè apud Hebræos. *Geſtus* autem, tanquam *Hieroglyphica* tranſitoria ſunt. Quemadmodum enim verba prolata volant, ſcripta manent; ita & *Hieroglyphica*, *Geſtibus* expreſſa, tranſeunt, depicta durant. Cùm enim Periander, conſultus de conſervandâ Tyrannide, Legatum aſtare juberet; atque ipſe in horto deambulans, ſummitates florum eminentiorum carperet, ad ſedem Procerum innuens; non minùs uſus eſt *Hieroglyphico*, quàm ſi id in chartâ depinxiſſet. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Geſtus*, ſemper cum re ſignificatâ aliquid ſimilitudinis habere; & Emblemata quædam eſſe, unde eas

Digitized by Google

linguis quibusque vernaculis, exiguus certè uſus eſt, In externis perdiſcendis, latior: Ampliſſimus verò in illis linguis, quæ vulgares eſſe deſierunt, & in libris tantùm perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus, ut alia ſit *literaria*, alia *philoſophica*. Altera adhibetur ſimpliciter ad linguas, nempe ut eas quis, aut celeriùs perdiſcat, aut emendatiùs & puriùs loquatur: Altera verò aliquatenus Philoſophiæ miniſtrat: Quâ in parte occurrit nobis, Cæſarem libros *de Analogia* conſcripſiſſe, atque dubitatio ſubiit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philoſophicam* tractarint? Suſpicamur tamen nil admodum in illis fuiſſe ſubtilius, aut ſublimius, ſed tantùm præceptiones tradidiſſe de oratione caſtâ & integrâ, neque à conſuetudine loquendi pravâ, neque ab affectatione aliquorum, vitiatâ & pollutâ, in quo genere ipſe excelluit. Veruntamen hâc ipsâ re moniti, cogitatione cõplexi ſumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, ſed analogiam inter verba, & res, ſivè rationem, ſedulò inquirat: citra tamen eam, quæ Logicæ ſubſeruit, Hermeniam. Veſtigia certè rationis verba ſunt: Itaque veſtigia etiam aliquid de corpore indicant: Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus: Primò autem minime probamus curioſam illam inquiſitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempſit, nimirùm de impoſitione & Originali Etymologiâ nominum, ſupponendo ac ſi illa jam à principio ad placitum indita minimè fuiſſent, ſed ratione quâdam & ſignificanter derivata & deducta: Materiam certè elegantem, & quaſi ceream, quæ aptè fingi & flecti poſſit; quoniam verò antiquitatum penetralia perſcrutari videtur,

etiam quodammodò venerabilem; ſed nihilominùs parceveram, & fructu caſſam. Illa demùm, ut arbitramur, foret nobiliſſima *Grammaticæ* ſpecies, ſi quis in *linguis* plurimis, tàm eruditis, quàm vulgaribus eximiè doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in quibus deficiat, oſtendens. Ita enim & *linguæ* mutuo commercio locupletari poſſint; & fiet ex iis, quæ in ſingulis *Linguis* pulchra ſunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipſius quædam formoſiſſima imago, & exemplar quoddam inſigne, ad ſenſus animi ritè exprimendos. Atque unà etiam hoc pacto capientur ſigna haud levia, ſed obſervatu digna (quod fortaſsè quispiam non putaret) de ingeniis & moribus populorum & nationum, ex *linguis* ipſorum. Equidem libenter audio Ciceronem notantem, quod apud Græcos deſit verbum, quod latinum illud (*Ineptum*) reddat; *Propterea* (inquit) *quod Græcis hoc vitium tàm familiare fuit, ut illud in ſe ne agnoſcerent quidem*: Digna certè gravitate Romanâ Cenſura. Quid illud quod Græci in compoſitionibus verborum tāta licentiâ uſi ſunt, Romani contrà magnam in hâc re ſeveritatem adhibuerunt? Planè colligat quis, Græcos fuiſſe artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim diſtinctiones, verborum compoſitionem ferè exigunt: At res & negotia, ſimpliciora verba poſtulant. Quin Hebræi tantùm compoſitiones illas refugiunt, ut malint Metaphorâ abuti, quàm compoſitionem introducere. Quinetiam verbis tàm paucis, & minimè commixtis utuntur, ut planè ex *linguâ* ipsâ quis perſpiciat, Gentem fuiſſe illam Nazaræam, & à reliquis gentibus ſeparatam. Annon & illud obſervatione dignum (licet nobis modernis Spiritus non-

nonnihil redundat) antiquas *linguas* plenas declinationum, caſuum, conjugationum, temporum, & ſimilium fuiſſe: Modernas his ferè deſtitutas, plurima per præpoſitiones, & verba auxiliaria ſegniter expedire. Sanè facilè quis coniiciat (utcunque nobis ipſi placeamus) ingenia priorum ſeculorum noſtris fuiſſe multò acutiora & ſubtiliora. Innumera ſunt ejusmodi, quæ juſtum volumen complere poſſint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philoſophantem*, à *Simplici* & *literariâ* diſtinguere, & *deſideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia ſunt *ſonus, menſura, accentus.* At prima illa literarum ſimplicium cunabula (nempe quâ percuſſione linguæ, quâ aperturâ oris, quâ adductione labiorum, quo niſu gutturis, ſingularum literarum ſonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, ſed portio ſunt *Doctrinæ de ſonis*, *ſub ſenſu* & *ſenſibili*, tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantùm pertinet, & *Dyſphonias*. Illarum quædam cõmunes ſunt; Nulla enim eſt *Lingua*, quin vocalium concurrentium hiatus, aut conſonantium concurrentium aſperitates aliquatenus refugiat. Sunt & aliæ reſpectivæ, quæ ſcilicet diverſorum populorum auribus gratæ aut ingratæ accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis ſcatet: *Latina* longè parciùs. *Lingua Hiſpanica* literas Tenues odit, easque ſtatim vertit in medias. *Linguæ,* quæ *ex Gothis* fluxere, aſpiratis gaudent: Multa ſunt ejusmodi: Verùm hæc ipſa fortaſſè plus ſatis.

At *Menſura Verborum* ingens nobis corpus artis peperit, *Poëſim* ſcilicet, non quatenus ad materiam, de

quâ ſuprà, ſed quatenus ad ſtilum & figuram verborum, Verſus nimirùm, ſive Carmina. Circa quæ ars habetur quaſi puſilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Proſodiam Grammatici* appellant) ad carminum genera, & menſuras edocendas tantùm reſtringi debeat: Adiicienda enim ſunt præcepta, quod carminum genus, cuique materiæ, ſive ſubjecto, optimè conveniat: Antiqui heroica carmina hiſtoriis & encomiis applicaverunt: Elegos querimoniis, jambos invectivis, lyricos odis & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus Poëtis in *Linguis* Propriis defuit: illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimium ſtudioſi, *Linguas Modernas*, ad menſuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati ſunt, quas ipſarum *Linguarum* fabrica reſpuit, nec minùs aures exhorrét. In hujusmodi rebus, ſenſus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille,

- - - - - Cœnæ fercula noſtræ
Mallem convivis quàm placuiſſe Cocis.

Neque verò ars eſt, ſed artis abuſus, cùm illa naturam non perficiat, ſed pervertat. Verùm quod ad *Poeſim* attinet: ſive de *Fabulis*, ſive de *Metro* loquamur, eſt illa, ut ſuperiùs diximus, tanquam herba luxurians, ſine ſemine nata, ex vigore ipſius terræ germinans. Quare ubique ſerpit, & latiſſimè diffuſa eſt, ut ſupervacuum foret de defectibus ejus ſollicitum eſſe. De illâ igitur cura eſt abiicienda. Quod verò ad *accentus verborum*, nil opus eſt de re tàm puſillâ dicere; niſi fortè illud quis notatu dignum putet; quod *Accentus Verborum* exquiſitè, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquam in obſervationem venit. Attamen illud ferè univerſo generi humano commune

eſt, ut

eſt, ut vocem in fine periodi ſubmittant, in interrogatione elevent, & alia hujuſmodi non pauca. Atq; de *Grammaticæ* parte, quæ ad *Locutionem* ſpectat, hactenus.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto vulgari* perficitur, (quod ubique recipitur,) aut *occulto & privato*, de quo inter ſingulos convenit, quod *Ciphras* vocant. At *Orthographia vulgaris* etiam controverſiam & quæſtionem nobis peperit: Utrum ſcilicet eodem, verba ſcribere oporteat, quo pronunciantur, modo, an potiùs ex more conſueto? At illa *Scriptio* quæ reformata videri poſſit, (ut ſcilicet *Scriptio pronunciationi* conſona ſit,) eſt ex genere inutilium ſubtilitatum. Nam & ipſa *pronunciatio* quotidiè gliſcit, nec conſtans eſt, & derivationes verborum, præſertim ex linguis extraneis, prorsùs obſcurantur: Denique cùm ex more recepto ſcripta, morem pronunciādi nullo modo impediant, ſed liberam relinquant, quorſum attinet iſta novatio?

Ad *Ciphras* igitur uniendum. Earum genera haud pauca ſunt. *Ciphræ ſimplices*: *Ciphræ non ſignificantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas uno Charactere complexæ*; *Ciphræ rotæ*, *Ciphræ clavis*: *Ciphræ verborum*; aliæ. Virtutes autem in *Ciphris* requirendæ tres ſunt: Ut ſint expeditæ, non nimis operoſæ ad ſcribendum: Ut ſint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut ſi fieri poſſit, ſuſpicione vacent. Si enim epiſtolæ in Manus eorum devenient, qui in eos qui ſcribunt, aut ad quos ſcribuntur, poteſtatem habeant, tametſi Ciphra ipſa fida ſit, & deciphratu impoſſibilis, tamen ſubiicitur hæc Res, Examini & Quæſtioni; niſi Ciphra ſit ejuſmodi, quæ aut ſuſpicione vacet, aut

Digitized by Google

examinationem eludat. Quod verò ad eluſionem examinis attinet, ſuppetit inventum ad hoc novum atque utile, quod cùm in promptu habeamus, quorsùm attinet illud inter *deſiderata* referre, ſed potiùs id ipſum proponere? Hoc hujusmodi eſt; ut habeat quis duo Alphabeta, unum literarum verarum, alterum Non ſignificantium: Et ſimul duas Epiſtolas involvat, unam quæ ſecretum deferat, alteram qualem veriſimile fuerit ſcribentem miſſurum fuiſſe, absque periculo tamen. Quod ſi quis de ciphrâ ſeverè interrogetur, porrigat ille Alphabetum Non-ſignificantium, pro veris literis, Alphabetum autem verarum literarum pro Non-ſignificantibus; hoc modo incidet examinator in Epiſtolam illam exteriorem, quā cùm probabilem inveniet, de interiori Epiſtolâ nihil ſuſpicabitur. Ut vero ſuſpicio omnis abſit, aliud inventum ſubiiciemus, quod certè, cùm adoleſcentuli eſſemus Pariſiis, excogitavimus, nec etiam adhuc, viſa nobis res digna eſt, quæ pereat. Habet enim gradum ciphræ altiſſimum: nimirùm ut *omnia per omnia* ſignificari poſſint: ita tamē, ut ſcriptio quæ involvitur, quintuplò minor ſit, quā ea cui involvatur: Alia nulla omninò requiritur conditio, aut reſtrictio. Id hoc modo fiet. Primò, univerſæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodò literas ſolvantur, per tranſpoſitionem earum. Nam tranſpoſitio duarum literarum, per locos quinque, differentiis triginta duabus, multò magis viginti quatuor (qui eſt numerus *Alphabeti* apud nos) ſufficiet. Hujus *Alphabeti* exemplum tale eſt.

Exem-

Exemplum *Alphabeti Biliterarii.*

A B C D E

Aaaaa·aaaab·aaaba·aaabb·aabaa

F G H I K

aabab· aabba· aabbb·abaaa·abaab.

L M N O P

ababa·ababb.abbaa·abbab,abbba ab,

Q R S T V

bbb.baaaa.baaab.baaba.baabb.ba,

W X Y Z

baa·babab.babba·babbb.

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum eſt. Etenim ex hoc ipſo patet modus, quo ad omnem loci diſtantiam, per objecta, quæ vel viſui, vel auditui ſubiici poſſint, ſenſa animi proferre, & ſignificare liceat: ſi modò objecta illa, duplicis tantum differentiæ capacia ſunt, veluti per campanas, per buccinas, per flammeos, per ſonitus tormentorum, & alia quęcunque. Verùm ut incœptum perſequamur, cum ad ſcribendum accingeris, Epiſtolam interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterariũ* ſolves. Sit epiſtola interior;

Exemplum *Solutionis.*

F. V. G. E.

Aabab·baabb.aabba. aabaa.

Præſtò ſimul ſit aliud *Alphabetum Biforme,* nimirùm, quod ſingulas *Alphabeti communis* literas, tam capitales, quam minores, duplici formâ, prout cuique commodum ſit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti Biformis:*

F V G E
aabab.baabb.aabba.aabaa.

Manere te volo donec venero.

Tùm demùm epiſtolæ interiori, jam factæ *Biliteratæ,* epiſtolam exteriorem *biformem,* literatim accommodabis, & poſteà deſcribes. Sit epiſtola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

N O P Q
abbaa.abbab.abbba.abbba.ba
R S T V W
aaa.baaab.baaba.baabb.babaa
X Y Z
babab.babba.babbb.

Appoſuimus etiam exemplum aliud largius ejuſdem ciphræ, *Scribendi omnia per omnia.*

Epiſtola interior, ad quam delegimus *Epiſtolam Spartanam,* miſſam olim in Scytale.

Perdita res. Mindarus cecidit. Milites eſuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutiùs manere poſſumus.

Digitized by Google

a.b.a.b.a.b ab. a.b.ab.a.b. a.b.

A.A.a.a.B.B.b.b.C.C.c.c.D.D.d.d.

a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.ab.a.b.a.b.

E.E.e.e.F.F.f.f.G.G.g.g.H.H.h.h.

a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a. b.a.b.

I.I.i.i.K.K.k.k.L.L.l.l.M.M.m.m.

a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.

N.N.n.n.O.O.o.o.P.P.p.p.Q.Q.q.q.

a b.a.b a b.a.b a b.a.b a.b a

R.R.r.r.S.S.s.s.T.T.t.t.V.V.v.v.

b.a.b.a.b. a.b.a.b. a.b.a.b.

v.u.u.W.W.w.w.X.X.x.x.Y.Y.

a.b.a.b.a.b.

y.y.Z.Z.z.z.

Epiſtola exterior, ſumpta ex epiſtolâ *primâ Ciceronis*, in quâ *epiſtola Spartana* involvitur.

Ego

Ego omni officio, ac potius pietate erga te; caeteris satisfacio omnibus: Mihi ipse nunquàm satisfacio. Tanta est enim magnitudo tuorum erga me meritorum, vt quoniam tu, nisi perfectâ re, de me non conquiêsti; ego, quia non idem in tuâ causâ efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causâ haec sunt. Ammonius Regis Legatus apertè pecuniâ nos oppugnat. Res agitur, per eosdem creditores per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causâ, si qui sunt; qui velint, qui parati sunt, omnes ad Pompeium rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religione, sed maleuolentia, et illius Regiae largitionis inuidia comprobat &c.

Doctri-

Doctrina autem de *ciphris*, aliam ſecum traxit *doctrinam* erga ipſam relativam: Illa eſt de *Deciphratione*, ſive reſeratione Ciphrarum: licet quis Alphabetum Ciphræ aut pactum de latebrâ penitùs ignoret. Res ſanè eſt illa, laborioſa ſimul & ingenioſa, & arcanis Principum, veluti, & illa prior, dicata. Attamen præcautione ſolerti fieri poſſit inutilis; etſi quomodo Res nunc ſe habent, magni prorsùs ſit uſus. Etenim ſi ciphræ introductæ eſſent bonæ & fideles, plurimæ fuerint, quæ operam Deciphratoris prorsùs eluderent, & excluderent; quæ tamen ſint ſatis commodæ, & expeditæ, ad legendum, aut ſcribendum. Verùm imperitia & inſcitia Secretariorum, & Amanuenſium, in aulis Principum tanta eſt, ut maxima plerunq; negotia ciphris infirmis & futilibus, committantur.

Intereà fieri poteſt, ut ſuſpicetur quiſpiam, nos in enumeratione, & quaſi cenſu artium, id agere, ut ſcientiarum copiæ (quas veluti in aciem adducimus) auctæ & multiplicatæ, magis ſint admirationi; cùm tamen numerus earum fortè oſtentari, vires tam brevi Tractatu vix explicari poſſint. Verùm nos inſtitutum noſtrum fideliter urgemus, atque in hoc globo ſcientiarum conficiendo, etiam inſulas minores, aut remotiores omitti nolumus. Neque verò (ut arbitramur) perfunctoriè licet curſim eas artes attingimus; ſed potiùs nucleos & medullas ipſarum, ex multâ materiæ maſsâ, ſtilo acuto excerpimus. Cujus rei judicium ipſis illis, qui in hujuſmodi artibus peritiſſimi ſunt, permittimus: Cùm enim plerique, qui multiſcii videri volunt, hoc ferè habeant; ut vocabula & exteriora artium paſſim jactantes, illarum ignaris admirationi, Magiſtris ludibrio ſint; ſperamus noſtra

ſtra contrarium prorsùs eventum habitura, ut peritiſſimi cujusque in artibus ſingulis judicium maximè detineant, cæteris minoris ſint. Quod verò ad artes illas, quæ minorum quaſi gentium videri poſſunt; ſi quis exiſtimet nos, nimium quid ipſis tribuere; circumſpiciat ille & videbit, homines in provinciis ſuis, magnos ſanè & celebres, cùm ad Metropolim aut ſedem imperii fortè migraverint, turbæ ferè immiſceri, & inferioris notæ eſſe: ſimiliter mirum non eſt, artes iſtas leviores, juxta artes Principales & ſupremas collocatas, dignitate minui; cùm tamen iis, qui operam illis præcipuè impenderint, res videantur utique magnæ & præclaræ. Atque de *organo* ſermonis hæc dicta ſint.

Cap. II.

Doctrina *de* Methodo ſermonis *conſtituitur ut pars* traditivæ *ſubſtantiva & principalis: Nomen ei inditur* prudentia traditivæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diverſa; & ſubjunguntur eorum commoda & incommoda.*

Veniamus ad *doctrinam de methodo ſermonis.* Ea pars Dialecticæ tractari conſuevit. Etiam locum in *Rhetoricâ* per nomen *Diſpoſitionis* reperit. Verùm collocatio ejus in famulitio aliarum artium, in causâ fuit, ut plurima quæ ad ipſum ſpectant, cognitu utilia, prætermiſſa ſint. Viſum igitur eſt nobis, *Doctrinam Subſtantivam & Principalem de Methodo,* conſtituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditivæ* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cùm varia ſint,) enumerabimus potiùs, quam partiemur. Atq; de unicâ *Methodo,* & Dichotomiis perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nubecula quædam Doctrinæ, quæ citò tranſiit: Res certè ſimul & levis, & ſcientiis damno-

damnoſiſſima. Etenim hujusmodi homines, cùm *Methodi* ſuæ Legibus res torqueant;& quæcunque in Dichotomias illas non aptè cadunt,aut omittant,aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quaſi Nuclei & Grana Scientiarum exiliant,ipſi aridas tantùm & deſertas Siliquas ſtringant. Itaq; inania compendia parit hoc genus *Methodi* , ſolida ſcientiarum deſtuit.

Conſtituantur igitur prima differentia *methodi, ut* ſit aut *Magiſtralis*,aut *initiativa*. Neque verò verbum *initiativæ* ita intelligimus, quaſi hæc initia ſcientiarũ tantùm ita traderet,illa doctrinam integram; Verùm contrà (vocabulum à ſacris mutuantes) eam dicimus *methodum initiativam*,quæ ipſa ſcientiarum myſteria recludat, & denudet; *Magiſtralis* ſiquidem docet; atur iis quæ dicuntur; *initiativa* verò potiùs ut examen ſubeant: Altera ſcientias diſcentium vulgo; Altera tanquam filiis ſcientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, ſcientiarum (quales jam ſunt) uſum; Altera earundem continuationem, & ulteriorem progreſſum. Harum poſterior, via videtur *deſerta & interclusa.* Ita enim adhuc ſcientiæ tradi conſueverunt, quaſi ex pacto, tam docens quam diſcens,errores aſciſcere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maximè dictis ſuis fides aſtruatur, non quo illa commodiſſimè examini ſubjiciantur; & qui diſcit, ſibi exemplo fieri, non legitimam disquiſitionem præſtolari expetit; ut magis ſit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare.* Ita ut & Magiſter, amore gloriæ infirmitatem ſcientiæ ſuæ prodere caveat, & Diſcipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia verò, quæ aliis tanquam tela pertexenda traditur, *Eadem Methodo* (ſi fieri poſſit) *animo*

alte-

alterius eſt inſinuanda, quâ primitùs inventa eſt. Atque hoc ipſum fieri ſanè poteſt in ſcientiâ per *inductionem* acquiſitâ: Sed in anticipatâ iſtâ & præmaturâ ſcientiâ (quâ utimur) non facilè dicat quis, quo itinere, ad eam, quam nactus eſt, ſcientiam pervenerit. Attamen ſanè ſecundum majus & minus, poſſit quis ſcientiam propriam reviſere, & veſtigia ſuæ cognitionis ſimul & conſenſus remetiri, atque hoc pacto, ſcientiam ſic transplantare in animum alienum, ſicut crevit in ſuo. Artibus enim idem uſuvenit quod plantis: ſi plãtâ aliquâ uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert, ſi verò transferre cupias in aliud ſolum, tutiùs eſt radicibus uti, quàm ſurculis. Sic traditio, (quæ nunc in uſu eſt) exhibet planè tanquã truncos (pulchros illos quidem) ſcientiarum, ſed tamen absque radicibus, fabro lignario certè commodos, at plantatori inutiles. Quod ſi, Diſciplinæ ut creſcant, tibi cordi ſit, de truncis minùs ſis ſollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæſæ, etiam cum aliquantulo terræ adhærentis, extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo ſubjecto. ſimilitudinem quandam habet; generatim autem non video, quod aut in uſu ſit; aut quod quis inquiſitioni ejus dederit operam; proinde eam inter *deſiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, ſive *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, priori intentioni affine, reipsâ ferè contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à ſelectis ſeparet; Illud oppoſitum, quod prior introducit modum Tradendi ſolito apertiorem, altera, de quâ jam dicemus, occultiorem. Sit igitur diſcrimen tale, ut altera *Methodus* ſit *Exoterica*, altera *Acroamatica*.

Etenim

Etenim quã antiqui adhibuerunt præcipuè in edendis libris differentiam, eam nos transferemus ad ipsũ modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipſa apud Veteres in uſu fuit, atque prudenter, & cum judicio, adhibita. At *Acroamaticum* ſive *Ænigmaticum* iſtud dicendi genus; poſterioribus temporibus dehoneſtatum eſt, à plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo, & fallaci abuſi ſunt, ad merces ſuas adulterinas extrudendas. Intentio autem eius ea eſſe videtur, ut traditionis involucris, vulgus (profanum ſcilicet) à Secretis Scientiarum ſummoveatur; atque illi tantùm admittantur, qui aut per manus Magiſtrorum, parabolarum interpretationem nacti ſunt, aut proprio ingenii acumine & ſubtilitate, intra velum penetrare poſſint.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, magni prorsùs ad Scientias momenti; cùm ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphoriſmos*, aut *Methodicè*. Notatu enim inprimis dignum eſt, in conſuetudinẽ plerunque veniſſe, ut homines ex pauculis axiomatibus & obſervationibus, in quovismodo ſubjecto, artem conſtituant quaſi completam & ſolennem, eam ingenii quibusdam Commentationibus ſuffarcinando, Exẽplis illuſtrando, & *Methodo* revinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphoriſmos*, plurima ſecum fert commoda, ad quæ *traditio methodica* non attingit. Primũ enim de Scriptore ſpecimen dat, utrum ille leviter & perfunctoriè Scientiam hauſerit, an penitùs imbiberit. *Aphoriſmi* enim, niſi prorsùs forent ridiculi, neceſſe eſt, ut ex medullis & interioribus Scientiarum, conficiantur. Abſcinditur enim illuſtratio & excurſio; Abſcinditur varietas exemplorum; Abſcinditur deductio & connexio; Abſcinditur deſcriptio Pra-

ċticæ: ut ad materiem *Aphoriſmorum* nihil relinquatur, præter copiam obſervationum benè amplam. Igitur ad *Aphoriſmos* non ſufficiet quiſpiam, imò de eis nec cogitabit ſanè, qui ſe neutiquàm copioſè & ſolidè inſtructum ad ſcribendum perſpexerit. At in *Methodis*;

----Tantum ſeries juncturaque pollet,
Tantum de medio ſumptis accedit honoris;

Ut ſpeciem artis, neſcio cujus, præclaræ, ſæpenumerò reportent ea, quæ ſi ſoluantur, ſegregentur, & denudentur, ad nihilum ferè recaſura forent. Secundò, *Traditio* Methodica, ad fidem & conſenſum valet; Ad indicationes de Praxi minùs innuit; Siquidem demonſtrationem quandam in orbe præ ſe fert, partibus ſe invicem illuminantibus, ideoque intellectui ſatisfacit magis; quia verò actiones in vitâ communi ſparguntur, non ordine componuntur, ideò magis iiſdem conducunt etiam ſparſa documenta. Poſtremò, *Aphoriſmi*, cùm Scientiarum portiones quaſdam & quaſi fruſta tantùm exhibeant, invitant, ut alii etjam aliquid adiiciant & erogent; Traditio verò *Methodica*, dum Scientiam integram oſtentat, ſecuros illicò homines reddit, quaſi jam ſumma adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, magni & illud quoque momenti: cùm ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *aſſertiones adjectis probationibus*, aut per *quæſtiones unà cum determinationibus*. Hanc autem poſteriorem Methodum ſi immoderatiùs quis perſequatur; Scientiarum profectui non minùs illa officit, quàm fortunis & progreſſibus exercitus cujuſpiam impedimento & damno foret, ſi in minutis quibuſque caſtellis, aut oppidis expugnandis ſubindè hæreat. Etenim ſi quis in acie ſit ſuperior, & ſummæ belli ſedulò in

Digitized by Google

cũmbat, minora illa loca ultrò ſe ſubmittent: tamen inficias non ierim, urbem aliquam ma- m & munitam, à tergo relinquere, haudqua- m ſemper tutum eſſe: Eodem modo, confutatio- us in Scientiarum traditione temperandum, iiſ- parcè utendum: & ad hoc tantum, ut majores occupationes animorum & præjudicia frangan- minimè autem ut leviores dubitationes exciten- & provocentur.

equitur aliud *Methodi* diſcrimen, ut ſcilicet Me- *us* ſit *ſubjectæ materiæ quæ tractatur accōmoda.* Alio n modo traduntur Mathematica, (quæ ſunt in- cientias maximè abſtracta & ſimplicia:) alio Po- (quæ maximè ſunt immerſa & compoſita.) Ne- ut jam diximus) *Methodus* uniformis in materiâ tiformi commodè ſe habere poteſt. Equidem madmodùm *Topicas particulares* ad inveniendũm avimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum liter aliquatenus adhiberi volumus.

equitur aliud *Methodi* diſcrimen, in tradendis ntiis cum judicio adhibendum. Illud autem regi- er informationes, & anticipationes de Scientiâ æ tradenda eſt) in animis diſcentium prius in- s & impreſſas. Aliter enim tradi debet Scientia, ad animos hominum nova & peregrina prorſ- ccedit, aliter ea, quæ opinionibus jam pridem ibitis & receptis, & affinis & familiaris. Ideoque, toteles Democritum ſugillare cupiens, revera laudat; *Si* (inquit) *ſeriò diſputare velimus, non ſe- ſimilitudines, &c.* Id vitio vertens Democrito, d in comparationibus eſſet nimius. At illi, quo- documenta in opinionibus popularibus jam ſe- ſuas collocârunt, non aliud habent, quod agant,

niſi ut diſputent & probent. Illis contrà, quorum dogmata opiniones populares tranſcendunt, gemino labore opus eſt: primò ut intellligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut neceſſum habeat confugere ad auxilia ſimilitudinum & translationum, quò ſe captui hominum inſinuent. Videmus igitur ſub infantiâ doctrinarum, ſæculis rudioribus, cùm Syllepſes illæ, quæ jam factæ ſunt vulgares & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis & ſimilitudinibus plena fuiſſe. Aliàs eveniſſet, ut quæ proponebantur, aut absque nota ſeu attentione debita transmiſſa, aut pro paradoxis reiecta fuiſſent. Etenim Regula quædam eſt Traditivæ, *quod Scientia omnis quæ Anticipationibus ſive præſuppoſitionibus non eſt conſona, à ſimilitudinibus & comparationibus ſuppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diverſis generibus, hæc dicta ſint; iis videlicet, quæ antehac ab aliis notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos, Analyticam, Syſtaticam, Diæreticam,* etiam *Crypticam, Homericam,* & ſimiles, rectè ſunt eæ inventæ & diſtributæ; Neque cauſa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* hujusmodi ſunt; *Partes* autem duæ; Altera de *diſpoſitione totius operis, vel argumenti* libri alicujus; Altera de *limitatione propoſitionum.* Etenim ad Architecturam ſpectat, non ſolum fabrica totius ædificii, ſed etiam efformatio & figura columnarum, trabium, & ſimilium. *Methodus* verò, veluti Scientiarum Architectura eſt. Atque hâc in parte meliùs meruit Ramus, in optimis illis Regulis (*Καθόλυ πρῶτον, κατὰ παντὸς, καθ' αὑτὸ,* &c.) renovandis, quam in unicâ ſuâ *Methodo* & *Dichotomiis* obtrudendis. Veruntamẽ neſcio quo Fato fit, ut humanis (ſicut

ſæpiùs

ſæpiùs fingunt Poetæ) *rebus pretioſiſſimis ſemper adhibeantur perniciosiſſimi quique cuſtodes*. Certè conatus Rami, circa illam propoſitionum limam, conjecit eũ in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auſpicatò enim & felicis cujusdam Genii ductu proceſſerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum *convertibilia* facere attentaverit, & non ſimul ea reddiderit *Circularia*, aut in ſemet recurrentia. Conatum nihilo ſeciùs Rami in hâc parte utilem fuiſſe non inficiamur.

Superſunt duæ adhuc *Propoſitionum Limitationes*, præter eam ut fiant *Convertibiles*; Altera de *Extenſione*; altera de *Productione* ipſarum. Sanè habent *Scientiæ*, ſi quis rectè advertat, præter profunditatem, alias duas demenſiones; Latitudinem ſcilicet, ac Longitudinem ſuam. Ac profunditas quidem ad ipſarum Veritatem & Realitatem refertur: Hæ enim ſunt, quæ ſoliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi & computari poteſt de Scientiâ in Scientiam; Longitudo verò ſumitur à ſummâ propoſitione ad imam in eâdem Scientiâ. Altera fines, & veros Scientiarum terminos complectitur, ut propoſitiones propriè, non promiſcuè tractentur; & evitetur repetitio, excurſio, confuſio omnis: Altera normam præſcribit, quousque & ad quem particularitatis gradum, propoſitiones Scientiarum ſint deducendæ. Sanè dubium eſt, quin aliquid exercitationi & Practicæ ſit relinquendum; Oportet ſiquidem *Antonini Pii* vitium evitari, ne ſimus *Cymini Sectores in Scientiis*, neve diviſiones ad infima quæque multiplicemus. Itaq; qualiter in hâc parte, nobis ipſi temperemus, inquiſitione planè dignum eſt. Videmus enim nimiùm Generalia (niſi deducantur) parùm informare, quin potiùs hominum Practicorum ludi-

Digitized by Google

brio Scientias exponere, cùm nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelii univerſalis, ad viam monſtrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certè Regulæ optimæ, ſpeculis ex Metallo, non inſcitè aſſimilantur, in quibus cernuntur utiq; imagines, ſed non antequàm expolita fuerint; Sic juvant demùm Regulæ & Præcepta, poſtquàm Exercitationis limam ſubierint. Quod ſi tamen, uſque à principio, Regulæ illæ fieri poſſint nitidæ, & quaſi Cryſtallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione aſſiduâ minùs indigebunt. Atque de *Scientiâ Methodi* (quam *Prudentiam Traditivæ* nominavimus) hæc dicta ſint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi, quam docti, inſudãrunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cùm potiùs ſit *Methodus* Impoſturæ; quæ tamen quibuſdam Ardelionibus acceptiſſima procul dubiò fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aſpergit, ut quis ſciolus, ſpecie nonnullâ Eruditionis ad oſtentationem poſſit abuti. Talis fuit *Ars Lulii*; Talis *Typocoſmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artis cujuſque maſſa & acervus; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipſas perdidiciſſe exiſtimentur. Hujus generis Collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præſegmina multa reperiuntur, ſed nihil quod alicujus ſit pretii.

Cap. III.

De Fundamentis & Officio Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuarium *tantummodò pertinent:* Colores Boni & Mali, tam ſimplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.

Venimus jam ad *Doctrinam de Illuſtratione Sermonis*:

Ea

Ea eſt, quæ *Rhetorica* dicitur, ſive *Oratoria*. *Sciētia* certè & in ſe egregia, & egregiè à Scriptoribus exculta. Eloquentia autem, ſi quis verè rem æſtimet, Sapientiâ procul dubiò eſt inferior. Videmus enim quanto intervallo hæc illam poſt ſe relinquat, in verbis quibus allocutus eſt Moſem Deus, cùm ille munus ſibi delatum, propter defectum Elocutionis recuſaſſet, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu verò ei Vice Dei.* At fructu, & populari exiſtimatione, Sapientia Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapiens corde appellabitur prudens, ſed dulcis eloquio majora reperiet.* Haud obſcurè innuens, Sapientiam famam quandam, & admirationem cuipiam conciliare: at in rebus gerendis, & vita communi, Eloquentiam præcipuè eſſe efficacem. Ad *Artis* verò hujus culturam quod attinet; Ariſtotelis erga Rhetores ſui temporis Æmulatio; atque Ciceronis ſtudium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo uſu conjunctum; in cauſſa fuerunt, ut in libris ſuis de hâc *Arte* conſcriptis, ſeipſos vicerint. Dein *Exempla* illa luculentiſſima hujuſce *Artis*, quæ in *Orationibus Demoſthenis* & *Ciceronis* habentur, Præceptorum acumini & diligentiæ addita, profectus ipſius geminârunt. Quare, quæ in hâc *Arte deſiderari* invenimus, verſabuntur potiùs in *Collectionibus* quibuſdam, quæ tanquàm Pediſſequæ huic Arti præſtò ſint, quàm in Diſciplinâ & uſu Artis ipſius. Nam etjam tum, cùm *Promptuariæ* cujuſdam inter *Logica*, mentionem faceremus, uberiora ejus rei Exempla in *Rhetoricis* polliciti ſumus.

Veruntamen ut more noſtro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululùm aperiamus & ſubigamus;

Rhetorica certè *Phantaſiæ*, quemadmodum *Dialectica Intellectui* ſubſeruit. Eſtque, ſi quis altiùs rem penetret *Officium* & *munus Rhetoricæ* non aliud, quàm ut *rationis dictamina phantaſiæ applicet & commendet, ad excitandum appetitum & voluntatem.* Regimen enim rationis, impeti & perturbari videmus tribus modis; Vel per *illaqueationem ſophiſmatum,* quod ad *Dialecticam* pertinet; vel per *præſtigias verborum*, quod ad *Rhetoricam*; vel per *affectuum violentiam*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum aliis contrahimus, vinci quis & perduci ſolet, vel *Aſtu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementiâ*; ita etiam in illâ negotiatione internâ, quam nobiſcum exercemus, aut *argumentorum fallaciis* ſubruimur, aut *impreſſionum* & *obverſationum aſſiduitate* ſollicitamur & inquietamur, aut *affectuum impetu* concutimur & rapimur. Neque verò, tam infeliciter agitur cum naturâ humanâ, ut illæ artes & facultates ad rationem deturbandam valeant, neutiquam verò ad eandem roborandam & ſtabiliendam: Verùm ad hanc rem longè magis. Finis enim *Dialecticæ* eſt, docere formam argumentorum, ad præſidia intellectus, non ad inſidias. Finis itidem *Ethicæ*, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique *Rhetoricæ*, Phantaſiam implere obverſationibus & ſimulachris, quæ rationi ſuppetias ferant, non autem eam opprimant. Abuſus enim artis ex obliquo tantùm interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone ſumma fuit iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* ſui temporis odio orta) cùm *Rhetoricam* inter artes voluptarias collocavit: Eam ſimilem eſſe dicens *Coquinariæ*, quæ non minùs

cibos

Digitized by Google

cibos ſalubres corrumperet, quàm inſalubres gratiores redderet, condimentorum varietate & deliciis abutens. Abſit autem, ut oratio non frequentiùs verſetur, in rebus honeſtis ornandis, quàm in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præſtò eſt: Siquidem nemo eſt, quin honeſtiùs loquatur, quam aut ſentiat, aut faciat. Sanè à Thucydide optimè notatum eſt, tale quidpiam ſolitum fuiſſe obiici Cleoni; quòd cum ſemper deteriorem partem tueretur, in hoc multus eſſet, ut eloquentiam & ſermonis gratiam carperet: Probè quippe cùm ſciret, de rebus ſordidis & indignis, non poſſe quempiam pulchrè loqui. At de rebus honeſtis, facillimè. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decantetur) *Virtus ſi conſpici daretur, ingentes ſui amores concitaret*: At *Rhetorica* virtutem & bonum depingit planè, & reddit quaſi conſpicuum. Cùm enim corporeâ effigie, illa ſenſui mõſtrari nequeant, ſupereſt ut per ornatum verborum, phantaſiæ, repræſentatione, quantum fieri poteſt, vivâ, coràm ſiſtantur. Siquidem mos Stoicorum, meritò deriſus eſt à Cicerone; qui conciſis & argutis ſententiis & concluſionibus, virtutem animis hominũ imponere ſatagebant; quæ res parvum habet cum phantaſiâ & voluntate conſenſum.

Porrò, ſi affectus ipſi in ordinem compulſi, & rationi prorſus morigeri eſſent; verum eſt, nullum magnoperè futurum, perſuaſionum & inſinuationum, quæ aditum ad mentem præbere poſſint, uſum; ſed ſatis fore, ſi res ipſæ nudè & ſimpliciter proponantur, & probentur. Verum Affectus contrà, tantas ſeceſſiones faciunt; quinetiam tantas turbas & ſeditiones movent, (ſecundum illud,

-------*Video meliora, proboque,*
Deteriora ſequor)

Ut ratio prorſus in ſervitutem & captivitatem abrepta foret, niſi Eloquẽtiæ Suada efficeret, quo minus Phantaſia à partibus affectuum ſtaret; ſed potius opera ejus, fœdus ineatur inter rationem, & phantaſiam, contra affectus. Notandum eſt enim, affectus ipſos ad bonum apparens ſemper ferri, atque hac ex parte aliquid habere cum ratione commune: verum illud intereſt; quod *Affectus intuentur præcipuè bonum in præſentia: Ratio proſpiciens in longum, etiam futurum, & in ſumma.* Ideoque cùm quæ in præſentiâ obverſentur, impleant Phantaſiam fortiùs, ſuccumbit plerunque ratio, & ſubjugatur. Sed poſtquàm eloquentiâ, & ſuaſionum vi effectum ſit, ut futura & remota, conſtituantur & conſpiciantur tanquam præſentia, tum demùm abeunte in partes rationis phantaſiâ, ratio fit ſuperior.

Concludamus igitur, non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem partem cohoneſtare ſciat; quàm *Dialecticæ*, quod Sophiſmata concinnare doceat. Quis enim neſcit, contrariorum eandem rationem eſſe, licet uſu opponantur? Porrò non eò tantùm differt *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgò dicitur) altera inſtar pugni, altera inſtar palmæ ſit; (Altera ſcilicet preſsè, altera fusè tractet;) verùm multò magis, quod *Dialectica* rationem in ſuis Naturalibus; *Rhetorica*, qualis in opinionibus vulgi ſita eſt, conſideret. Prudenter igitur Ariſtoteles, *Rhetoricam* inter *Dialecticam*, & *Ethicam cum Politica*, collocat, cùm ex utriſque participet. Siquidem probationes & demonſtrationes *Dialecticæ*, univerſis hominibus ſunt communes; at probationes & ſuaſiones *Rhetoricæ*,

pro

Digitized by Google

pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquàm Muſicus, auribus diverſis ſe accommodans, ſit demùm

Orpheus in Sylvis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem applicatio, & variatio orationis (ſi quis ejus perfectionem & culmen deſideret) eò uſq; extendi debet; ut ſi eadem ipſa apud diverſos homines ſint dicenda, apud ſingulos tamen aliis atque aliis verbis ſit utendum, Quanquam hâc parte eloquentiæ (Politicâ ſcilicet & Negotioſâ, in privatis ſermonibus) maximos oratores plerunque deſtitui certum ſit; dum ornatum & formulas elegantes orationis captantes, volubili illâ applicatione, & characteribus ſermonum, quibus verſus ſingulos uti conſultius foret, excidunt. Certè, non abs re fuerit, circa hoc ipsũ, de quo nunc dicimus, novam inſtituere inquiſitionem, eamque nomine *Prudentiæ ſermonis privati* indigitare, atque inter *Deſiderata* reponere: Rem certè, quam quò attentiùs quis recogitet, eò pluris faciet. Utrum verò hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocecetur, haud magni refert.

Deſcendamus modò ad *deſiderata* in hâc *arte*, quæ (ut antè diximus) eius ſunt generis, ut pro *appendicibus* potiùs cenſeri debeant, quàm pro *portionibus artis* ipſius, & pertinent omnia ad *Promptuariam.* Primò igitur non invenimus, qui Prudentiam illam, ſimul & diligentiã Ariſtotelis, benè perſecutus ſit, aut ſuppleverit. Hic nimirùm cœpit colligere, *ſigna popularia*, ſive *colores boni ac mali apparentis: tàm ſimplicis, quàm comparati*, qui ſunt verè *Sophiſmata Rhetorica.* Sunt autẽ eximii uſus, præſertim ad negotia, & prudentiam ſermonis privati. Labores verò Ariſtotelis circa colores iſtos in tribus claudicant; Primò, quod cùm

cùm multi ſint, paucos admodum recenſeat: Secundò, quod *Elenchos* ſuos non habeant adjunctos: Tertiò, quod videtur ille uſum eorum ex parte ignoraſſe: Uſus enim eorum , non magis ad probandum, quam ad afficiendum & commovendum ſubſeruit. Complures ſiquidem loquendi formulæ, quæ idem ſignificant, variè tamen afficiunt. Nam longè fortiùs penetrat, quod acuminatum eſt, quam quod obtuſum; licet in ipsâ percuſſione vires æqualiter intendantur. Nemo eſt certè, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc miros triumphos agent.*

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ;

Quàm ſi ſimpliciter dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit.* Itaque mucrones iſti, & aculei ſermonum, minimè ſunt negligendi. Cùm verò hanc rem, ut *Deſideratam* proponamus, ex conſuetudine noſtrâ, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minùs rem illuſtraverint.

Exempla *colorum boni & mali tàm ſimplicis, quàm comparati.*

Sophiſma.

1. *Quod laudant homines & celebrant, Bonum, quod vituperant & reprehendunt, Malum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* quatuor modis, ſcilicet, Aut propter *ignorantiam*; Aut propter *malam fidem*; Aut propter *ſtudia & factiones*; Aut propter *ingenia laudatorum & vituperatorum.* Propter *ignorantiam*; Quid vulgi judicium ad examen boni & mali? Meliùs Phocion, qui, cùm populus ei præter ſolitum applauderet, quæſivit, *Num fortè deliquiſſet?* Propter *malam fidem*; Laudantes enim & vituperantes ſuam rem ſæpiùs agunt, neque loquuntur ut ſentiunt.

Laudat

Laudat venales, qui vult extrudere merces.

Item, *malum eſt, malum eſt (inquit Emptor) ſed cùm receſſerit, tum gloriabitur.* Propter *factiones*; Cuivis enim patet, conſueſcere homines, eos qui ſuarum partium ſunt, immodicis efferre laudibus, qui autem contrariarum ſunt, infra meritum deprimere. Propter *ingenia*; Alii enim naturâ facti ſunt, & compoſiti, ad adulationem ſervilem; Alii contrà momi & tetrici; Ut laudando & vituperando, ſuis *Ingeniis* tantùm obſecundent, parum de veritate ſolliciti.

Sophiſma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum, quod verò etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophiſma fundamento hoc niti videtur, quod quæ ingratiis, & contra animi noſtri affectum, & propenſionem loquimur, ea ipſa, vim veritatis à nobis extorquere, facilè creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *aſtutiam*, tàm *inimicorum*, quàm *amicorum*. *Inimici* enim laudes quandoque tribuunt, non invitè, nec à vi veritatis coacti, ſed eas tamen deligentes, quæ inimicis ſuis invidiam & pericula conflare poſſint. Itaque apud Græcos, ſuperſtitio quædam invaluit, ut crederent, ſi quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & propoſito nocendi, *naribus ejus puſtulam annaſci ſolere.* Fallit iterum, quia laudes interdum impertiunt *inimici*, tanquam præfatiunculas quasdam, ut poſteà liberiùs, & malitioſiùs calumniarentur. Ex alterâ parte, fallit etiam hoc Sophiſma propter aſtutiam *Amicorum*. Solent enim & illi vitia amicorum interdùm agnoſcere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, ſed ea eligen-

eligentes, quæ minimùm amicos ſuos lædere poſſint: ac ſi cætera quidem, viri optimi eſſent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque reprehenſionibus ſuis (ſicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibusdam utuntur, quò paulò poſt in laudes effuſiùs excurrant.

Sophiſma.

3. *Cujus Privatio bona, id ipſum Malum: cujus Privatio mala, id ipſum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* duobus modis; Aut propter *comparationem boni & mali:* Aut propter *ſucceſſionem boni ad bonum, aut mali ad malum.* Propter *comparationem*: Si bonum fuerit generi humano, privari eſu glandium, non ſequitur, quod malus ille erat, ſed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque ſi malum fuit Populo Syracuſano, Dionyſio Seniore privari, ſequitur quod Dionyſius ille bonus fuerit, ſed minùs malus, quam Junior. Per *Succeſſionem*: Etenim privatio boni alicujus non ſemper dat locum malo, ſed quandoque majori bono, ut cùm flos decidit, fructus ſuccedit: Nec privatio alicujus mali dat ſemper locum bono, ſed interdum majori malo. Nam ſublato inimico Clodio, Milo ſimul & ſegetem gloriæ perdidit.

Sophiſma.

4. *Quod bono, aut malo vicinum eſt, id ipſum itidem bonum, aut malum: quod verò remotum eſt à bono, malum; quod à malo, bonum.*

Habet hoc ferè rerum natura, ut quæ naturâ ſuâ conveniant, etiam locis conveniunt, quæ verò contrariæ naturæ ſunt, etiam intervallis diſtent: Cùm ſingula amica ſibi aſſociare, inimica ſummovere gaudeant.

Elen-

Digitized by Google

Elenchus.

Sed fallit *Sophiſma* tribus modis : Primò propter *deſtitutionem*, ſecundò propter *obſcurationem*, tertiò propter *protectionem*. Propter *deſtitutionem*; Fit, ut quæ in ſuo genere ampliſſima ſunt, & maximè excellunt, omnia, quantum fieri poteſt, ad ſe trahant, & in vicino quæque poſita deſtituant, ac quaſi inediâ conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam læta reperies. Rectè etiam ille, *divitis ſervi maximè ſervi*. Nec malè cavillatus eſt, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Feſtorum vigiliis* comparavit; quæ Feſta ſua in proximo attingunt, ipſę autē jejuniis addicuntur. Propter *obſcurationem*; Etenim & hoc habent, quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima, ut licet proxima nō extenuent, aut deſtituāt, tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Aſtronomi, quod ſit ſcilicet aſpectu bonus, conjunctione & approximatu malus. Propter *protectionem*; Nam non ſolùm res coeunt & congregantur propter conſortium, & naturæ ſimilitudinem, ſed etiam malum (præſertim in civilibus) confugit ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaque ſcelerati homines petunt Aſyla Divorum, & vitium ipſum ſe in virtutis umbram recipit;

Sæpè latet vitium proximitate boni.

Contrà & bonum ſe aggregat ad malum, non propter conſortium, ſed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quàm ad ſanos; & Servatori noſtro objectum eſt, quod *Converſaretur cum publicanis & peccatoribus*.

Sophiſma.

5: *Cui cateræ partes, vel ſectæ, ſecundas unanimiter deferunt, (cùm ſingulæ Principatum ſibi vendicent) melior*

reliquis

reliquis videtur: Nam primas quaque ex Zelo videtur ſumere, ſecundas autem ex vero & merito tribuere.

Ita Cicero argumentatur ſectam Academicorum; quæ Acatelepſiam tenuit, Philoſophiam fuiſſe præſtantiſſimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ ſecta ſit potior; ille ſuam cæteris anteponet: Deinde quæ ſecundas teneat, Academicam fatebitur. Age ſimiliter cum Epicureo (qui Stoici vix aſpectum toleraverit) poſtquam ſuam Sectam collocârit in ſummo, collocabit Academicam in proximo.* Similiter, vacante dignitate aliquâ, Princeps ſi competitores ſingulos interrogaret, quē poſt ſe potiſſimum cōmendare vellent, veriſimile eſt, ſecunda illorum vota, in eum qui præcipuè dignus; & optimè meritus fuerit, concurſura.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Invidiam.* Solent enim homines, proximè poſt ſe, & factionem ſuam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maximè ſint enerves & imbelles; quique eis minimum moleſtiæ exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimùm inſultârunt, aut incommodârunt.

Sophiſma.

6. Cujus Excellentia vel exuperantia melior, id totò genere melius.

Huc pertinent *formulæ* illæ uſitatæ; *Ne pervagemur in generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophiſma* ſatis nervoſum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum.* Attamen interdum fallit. Primò, quia ſunt res haud paucæ, periculo plurimùm obnoxiæ, quæ tamen, ſi evadant, cæteris antecellant. Ita ut genere ſint deteriores, quia

ſæpiùs

ſæpiùs periclitantur & excidunt; Individuo autem nobiliores. In hoc numero eſt *gemma Martia*, de quâ Gallicum Adagium, *Filius Pariſiorum, & Gemma Menſis Martii, ſi ex illis evadat unus, erit inſtar decem aliorum.* Adeò ut in genere, Gemma Maij Gemmæ Martii præſtet, ſed tamen in individuo; Optima Gemma Martij optimæ Gemmæ Maij præferatur. Fallit, ſecundò; propter *naturam rerum*, in aliquibus *generibus aut ſpeciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem:* Quemadmodum in obſervationem venit, climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora; at in frigidioribus, ingenia illa quæ eminent, etiã acutiſſimis calidarum regionum præſtare. Similiter, in exercitibus comparibus; ſi res Duello inter ſingulos transigeretur, fortaſsè ad unam partem accederet Victoria; ſi copiis univerſis, in alteram. Etenim excellentiæ & exuperantiæ caſum recipiunt; at genera naturâ, aut diſciplinâ reguntur. Quinetiam in genere, metallum lapide pretioſius; Attamen Adamas præcellit auro.

Sophiſmâ.

7. *Quod rem integram ſervat, bonum; Quod ſine receptis eſt, malum: Nam ſe recipere non poſſe, impotentiæ genus eſt; Potentia autem bonum.*

Hinc confinxit Æſopus fabulam de duabus ranis; quæ in magna ſiccitate, cum aquę ubique deficerent, deliberârunt, quid ſibi demùm agendum eſſet: Prior autem; *Deſcendamus* (inquit) *in puteum profundum, neq; enim veriſimile eſt ibi aquam defuturam.* Cui altera ita regerit; *Quin ſi fortè ibi quoque aqua deficiet, quomodò exinde rurſus aſcendere poterimus?* Firmamentum autem hujus ſophiſmatis eſt; Quod actiones humanæ adeò ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud opti-

Digitized by Google

mum videatur, quod plurima habeat effugia. Hùc ſpectant formulæ illæ, quæ in uſu ſunt ; *Obligatum planè & obſtrictum te reddes*: *Non tantum quantum voles, ſumes ex fortunâ*, &c.

Elenchus.

Fallit *ſophiſma* primò, quia in *actionibus* humanis, fortuna vrget, ut aliquid demùm decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum eſt; *Etiam non ſtatuere, eſt aliquid ſtatuere*: Adeò ut ſæpenumerò conſilii ſuſpenſio, pluribus nos implicet neceſſitatibus; quâ ſi aliquid ſtatuiſſemus. Videtur autem iſte morbus quidam animi, ſimilis ei, qui reperitur in avaris: Sed translatus à cupiditate retinendi opes, ad cupiditatem retinendi arbitrium & poteſtatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de ſummâ; Ita & hujuſmodi ſcepticus nil exequi vult, ut omnia ei ſint integra. Fallit ſecundò, quia neceſſitas, & illud (quod aiunt) *Iacta eſt alea*, ſtimulos addit animis; ſicut inquit ille, *Cæteris pares, neceſſitate certè ſuperiores eſtis.*

Sophiſma.

8. *Quod quis culpâ ſuâ contraxit, majus malum, quod ab externis imponitur, minùs malum.*

Hujus rei cauſſa eſt, quod morſus conſcientiæ adverſa conduplicet: Contrà, conſcium ſibi eſſe, quod culpâ quis vacet, magnum præbet in calamitate ſolatium. Itaque Poetæ ea pathemata maximè exaggerant, tanquam deſperationi propiora, ubi quis ſeipſum accuſet, & diſcruciet;

Seque unum clamat cauſſamque caputque malorum.

Contrà calamitates virorum inſignium, elevat & diluit innocentiæ & meriti conſcientia. Porrò cùm malum ab aliis intentetur, habet quivis, quod liberè conqueri poſſit; unde dolores ſui exhalent, neq; cor ſuffo-

Digitized by Google

ſuffocent: Etenim iis, quæ ab injuriâ hominum profecta ſunt, indignari ſolemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemeſim Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, ſi à fortunâ ipsâ inflictum quid ſit, tamen datur quædam cum fatis ipſis expoſtulatio;

Atq; Deos, atq; Aſtra vocat crudelia Mater.

Contrà, ubi quis malum aliquod ſuâ culpâ contraxerit, ſtimuli doloris intrò vertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit iſtud *Sophiſma*, primò propter *ſpem*; quæ malorum magnũ eſt Antidotum. Etenim culpæ emendatio, ſæpè in noſtrâ poteſtate ſita eſt; Fortunæ verò minimè. Itaque Demoſthenes, non ſemel cives ſuos hujuſmodi verbis affatus eſt; *Quod ad præterita peſſimum, id ad futura optimum eſt. Quid hoc tandem ſit? Hoc ipſum ſcilicet, quod veſtrâ incuria & culpâ, res veſtræ malè ſe habeant: Nam ſi vos officio veſtro per omnia perfuncti eſſetis, & nihilominùs Status veſter, ut nunc, laboraſſet, ne ſpes quidem reliqua eſſet, eum futurum aliquandò meliorem. Cùm verò Errores veſtri in cauſſa potiſſimùm fuerint; confidendum planè: Vos illis emendatis, priſtinum ſtatum veſtrum recuperaturos.* Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba faciens; Infimũ locum illis attribuit, *qui alios accuſant:* Superiorem iis, *qui ſeipſos*; Supremum verò illis, *qui nec alios, nec ſeipſos.* Fallit ſecundò, propter inſitam animis humanis *ſuperbiam*; quâ ægrè adducuntur homines, ut errores proprios agnoſcant. Hoc verò ut evitent, patientiam adhibent longè majorem, in iis malis, quæ culpâ ſuâ contraxerunt. Etenim, quemadmodùm fieri videmus, ut cùm culpa admiſſa ſit, neque de Auctore

 conſti-

conſtiterit, ſupra modum excandeſcunt homines & tumultuantur: Quod ſi poſteà in notitiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratioſum aliquem pertinere, ſtatim ſedantur turbæ & cō-ſileſcunt: Eodem modo fit, cùm res aliqua accidit, propter quam neceſſitas incumbit, culpam in nos ipſos recipiendi. Id quod in mulieribus ſæpiſſimè conſpicitur, quæ ſi quid infeliciter egerunt, contra conſenſum parentum, aut amicorum, qualecunque infortunium ſequatur, illud ſedulò diſſimulabunt.

Sophiſma.

9. *Gradus privationis major videtur, quàm gradus diminutionis; & rursùs, gradus incœptionis major videtur quàm gradus incrementi.*

Canon eſt in Mathematicis; *nullas eſſe rationes nihili ad aliquid.* Itaque gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durius eſt, unum perdere oculum, quam utrumque oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravius eſt, ultimum, qui ſuperſtes fuerit, filium amittere, quàm reliquos priores. Itaque & Sibylla, cùm duos priores libros combuſſiſſet, pretium tertii duplicavit: Siquidem illius amiſſio *gradus* fuiſſet *privationis*, non *diminutionis.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primò, propter eas res, quarum uſus in ſufficientiâ quadam, ſive competentiâ; hoc eſt, Quantitate determinatâ, conſiſtit. Si quis enim obligetur pœnaliter, ad ſolutionem certæ pecuniæ ſummæ, ad diem certum; gravius ei fuerit, nummo unico aureo carere, quàm ſi, poſito quod ille unicus parari non potuerit, deeſſent etiam decem alii. Similiter

militer in decoctionibus fortunarum, damnoſior videtur gradus obærationis, qui primus ſortem minuit; quàm extremus, qui ad egeſtatem redigit. Huc ſpectant formulæ illæ uſitatæ; *Sera in fundo parſimonia: Parum intereſt, utrùm nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit ſecundò, propter illud Principium in naturâ, Quod *corruptio unius ſit generatio alterius.* Adeò ut *gradus* ipſe *privationis* ultimæ, minùs interdùm incommodet, quoniam anſam & ſtimulum præbet, novæ alicui rationi ineundæ. Unde etiam Demoſthenes ſæpiùs conqueritur apud Cives ſuos; *Conditiones minùs utiles, & honorificas, quas à Philippo impoſitas ſubibant, nihil aliud eſſe, quàm alimenta quædam ipſorum Ignaviæ & ſocordiæ; ut multò iis fuiſſet ſatius illis omninò carere, propterea quod hoc pacto, induſtria illorum meliùs acui poſſit ad alia paranda remedia.* Novimus certè Medicum quemdam, qui, mulieribus delicatis, querentibus ſe malè habere, ſed tamen à medicamentis omnibus abhorrere, ſolebat dicere, non minus facetè, quam moroſè: *Vobis omninò opus eſt, ut deteriùs valeatis, quo medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipſe *gradus privationis*, ſive indigentiæ ultimæ, ſalutaris eſſe poſſit, non tantùm ad excitandam induſtriam, verùm etiam ad imperandam patientiā.

Quod ad ſecundum membrum hujus *Sophiſmatis*, illud eodem, quo prius, fundamento, (de gradibus quidditatis & nullitatis,) nititur. Hinc tanta uſurpantur, de initiis negotiorum, præconia.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, &c.

Hinc Aſtrologorum ſuperſtitio, qui judicium faciūt, de diſpoſitione, aut fortunâ hominis, ex momento ſive articulo nativitatis, aut conceptus.

Digitized by Google

Elenchus.

Fallit ſophiſma primò, quoniam in nonnullis, primæ rerum inceptiones, nihil aliud ſunt, quàm quæ Epicurus, in Philoſophia ſua, appellat *tentamenta*; id eſt rudimenta quædam; quæ nihili ſunt, niſi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc caſu, gradus ſecundus dignior videtur & potentior, quàm primus: Quemadmodùm in plauſtris, equus qui penultimus eſt, plus confert ad motum plauſtri, quàm primus. Etiam non ineptè dici ſolet; *Convitium regeſtum, illud eſſe, quod pugnæ ſit reum.* Prius enim fortaſsè prætervolaturum fuiſſet. Itaque *prius malo principium dedit, ſed poſterius modum abſtulit.* Fallit Sophiſma ſecundò, propter dignitatem perſeverantiæ; quæ in progreſſu, non in aggreſſu ſita eſt. Etenim caſus, aut natura, primum impetum progignere poſſunt; at affectus tantummodò maturus, & Judicium, conſtantiam. Fallit tertiò in iis rebus, quarum natura & curſus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur. Ita ut prima inceptio perpetuò evacuetur, niſi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis uſitatis dicitur; *Non progredi, eſt regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*: Ut in curſu in adverſum montis; Remigatione in adverſum gurgitis: At contrà, ſi in declivi montis motus incipiat; aut ſecundo Flumine remigatio fiat; tum *gradus inceptûs* longè potiores partes tenet. Porrò iſte *color*, non tantum extenditur ad *gradum inceptionis, qui fit à potentiâ ad actum, comparatum cum gradu, qui fit ab actu ad incrementum: Verùm etiam ad gradum qui fit ab Impotentiâ ad potentiam, comparatum cum gradu, qui fit à potentiâ ad actum. Etenim gradus, ab impotentiâ ad potentiam, major videtur, quam à potentiâ ad actum.*

Sophi-

Sophiſma.

10. *Quod ad veritatem refertur, majus eſt, quàm quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hæc eſt, quod quis, ſi clam putaret fore, facturus non eſſet.*

Ita pronunciant Epicurei, de *felicitate Stoicorum, in virtute collata*; quod ſimilis ſit *felicitati* Hiſtrionis in Scenâ: qui ſi à Spectatoribus, & plauſu eorum deſtitueretur, animis ſtatim concideret. Itaque virtutem per ignominiam, *bonum theatrale* vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille,

Populus me ſibilat; At mihi plaudo.

Itidem Voluptate,

------ Grata ſub imo
Gaudia corde premens, vultu ſimulante pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophiſmatis* ſubtilior paulò eſt; licet reſponſio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur, *propter auram popularem.* Cùm etiam illud præceptum ſit, *Vt quis maximè omnium ſeipſum revereatur.* Ita ut vir bonus, idem fuerit in ſolitudine, idem in theatro. Licet fortè intendatur virtus nonnihil per laudes, quemadmodùm calor augetur per reflexionem. Sed hoc ſuppoſitionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus* verò talis eſt. Dato, quod virtus, (præſertim ea, quæ labores & conflictus ſubit) non eligeretur, niſi quod laudes & fama eam comitari ſoleant; haud inde ſequitur, quod appetitus & motus ad virtutem, non ſit præcipuè propter ſe. Siquidem fama poſſit eſſe, cauſſa tantum *impulſiva*, aut *ſine quâ non*; neutiquàm *efficiens*, aut *conſtituens.* Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcaribus non admotis,

Digitized by Google

quævis haud ſegniter præſtaret: At alter, calcaribus admotis, priorem longè ſuperaret: Poſterior iſte (arbitror) palmam referet, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii ſani commoverit formula illa; *Apage iſtum equum, cujus ſpiritus ſiti ſunt in calcaribus.* Quandoquidem enim inſtrumentum ordinarium equitanti ſit calcar, neque ullo modo oneri, aut impedimento ei ſit; non minoris propterea æſtimandus eſt equus, qui calcare incitatur: Neque etiam ille alter, qui absque calcaribus mira præſtet, eo ipſo melior, ſed delicatior tantùm habendus eſt. Simili ratione, gloria & honor, virtuti, pro ſtimulis & calcaribus, ſubſerviunt: Ac licet virtus, ſine illis, paulò futura eſſet languidior; tamen cùm ſemper illa præſtò ſint ei, etiam non invitata; nil officit, quò minùs virtus propter ſe quoque expetatur: Itaque rectè redarguitur illa poſitio; *Nota ejus rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc eſt, quod quis ſi clam putaret fore, facturus non fuiſſet.*

Sophiſma.

11. *Quod operâ & virtute noſtrâ partum eſt, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentiâ fortunæ delatum eſt, minùs bonum.*

Cauſæ hujus rei hæ ſunt; Primò, propter *ſpem de futuro.* Siquidem in aliorum gratiâ, aut fortunę ipſius ventis ſecundis, non multum ineſt certitudinis; Propria verò induſtria, aut virtus, ſemper domi adſunt. Adeò ut, poſtquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem inſtrumenta, in novos uſus parata; quin & conſuetudine, & ſucceſſu reddita validiora. Secundò, quia quod *alieno beneficio adipiſcimur,* ejus etiam *alius debitores ſumus*: cùm, quæ per nos ipſi comparaverimus, nihil oneris ſecum trahant,

hant,

hant. Etiam ſi quid indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat, quod homines pravos & improbos mordet, ubi in priore genere illud Prophetæ uſuveniat, *Lætantur, & exultant, immolant plagis ſuis, & ſacrificant reti ſuo.* Tertiò, quia *ea, quæ à virtute noſtrá minimè profecta ſunt, nulla ſequitur laus & exiſtimatio.* Quæ enim felicitatis ſunt, admirationem quandam pariūt, laudem minimè. Sicut ait Cicero ad Cæſarem: *Quæ miremur, habemus, quæ laudemus, expectamus.* Quartò, quia quæ *induſtriá propriá* acquiruntur, cum *laboribus & contentione* ferè conjuncta ſunt, quod nonnullam habet in ſe *Suavitatē,* uti Salomon, *Suavis cibus à venatu.*

Elenchus.

At quatuor inveniuntur *colores oppoſiti,* qui rem in contrariam partem inclinant, poſſintque eſſe prioribus inſtar *Elenchorum.* Primò, quia *felicitas* videtur eſſe *ſignum quoddam, & character favoris Divini;* & propterea, tum in nobismetipſis confidentiam & alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem & reverentiam. Felicitas autem iſta etiam fortuita complectitur, ad quæ virtus ægrè aſpirat; Veluti cùm Cæſar ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæſarem portas & fortunam ejus.* Quod ſi dixiſſet, *Cæſarem portas, & virtutem ejus,* frigidum prorsùs fuiſſet ſolatium periclitanti in procellâ. Secundò, quia *ea quæ virtute,* aut *induſtriá procedunt, ſunt imitabilia,* & aliis patent; cùm felicitas ſit res inimitabilis, & prærogativa quædam hominis individui. Itaque, in genere videmus, res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile eſt, potentiâ vulgatum eſt. Tertiò, quæ ex felicitate proveniunt, *bona videntur gratuita, nec laboribus empta:*

At quæ virtute propria, pretio veluti acquiſita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleontis, hominis longè Fortunatiſſimi, cum rebus Ageſilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuiſſe ſimiles, quæ cum aliàs excellant, ſponte etiam fluere videantur, & quaſi Genium ſapere.* Quartò quia quod *præter ſpem*, aut *præter expectatum contingit: gratiùs*, & *majore cum voluptate in hominum animos influit.* Illud verò neutiquam competit iis, quæ propriâ curâ, & ambitu comparantur.

Sophiſma.

12. *Quod ex pluribus conſtat & diviſibilibus, eſt majus, quam quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per partes conſiderata majora videntur: Quare & pluralitas partium, magnitudinem præ ſe fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, ſi ordo abſit: Nam inducit ſimilitudinem infiniti, & impedit comprehenſionem.*

Sophiſma iſtud videtur etiam primo intuitu fallax, & quaſi palpabile: Siquidem, non pluralitas partium tantum, ſed majoritas earundem poterit conſtituere totum auctius. Attamen abripit hoc ipſum *Sophiſma* ſæpius phantaſiam; quinetiam inſidiatur ſenſui. Etenim aſpectui ipſi brevior videtur via, in planitie, ubi nihil intercurrat quod viſum frangat, quam in tali tractu terræ, ubi ſimul conſpiciuntur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod ſignum, quod ſpatium metiri & dividere poſſit. Sic homini benè nũmato, poſtquàm arcas ſuas, & marſupia, diviſerit, & digeſſerit, major etiam quàm anteà ſubit divitiarum phantaſia. Habet etiam vim in amplificationibus, ſi res in plures portiones dividatur, atque ſingulæ

ſeorſum

ſeorſum tractentur. Hoc verò adhuc magis phantaſiam implet, ſi fiat promiſcuè, & ſine ordine. Confuſio enim multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine oſtenduntur, aut proponuntur, tum ipſa magis finita apparent, tum certum præbent argumentum, nihil eſſe prætermiſſum. At contrà, quæ confusè repræſentantur, non ſolùm in ſe numeroſa putantur, ſed & ſuſpicioni locum relinquunt, reſtare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primò, ubi quis ampliorem præceperit de re aliquâ opinionem, quàm pro verà rei ipſius magnitudine. Etenim cùm hoc fit, diſtributio falſam illam opinionem deſtruet, & rem in veritate ſuâ, non autem cum amplificatione, monſtrabit. Itaque ſi quis morbo, aut dolore corripiatur, horæ longiores ei videbuntur, abſque horologio, aut clepſydrâ, quàm ſi iiſdem menſurentur. Nam ſi tædium & vexatio morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera eſt, at computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quam opinio illa falſa conceperat. Etiam in planitie, contrà quam ſuperius dictum eſt, aliquandò evenit. Licet enim viſus in principio viam oſtentet breviorem ſenſui, quia indiviſa eſt: tamen ſi ex eo obrepat opinio, de longè minori intervallo, quã reperitur: opinionis ejus vanæ fruſtratio efficiet, ut videatur demũ, etiam quam reverà eſt, productior. Itaque ſi quis opinioni alicujus falſę, de magnitudine rei cujuſpiam, velificari cupiat, caveat à diſtributionibus, ſed rem integram utiq; extollat. Fallit *Sophiſma* ſecundò, ſi diſtributio ea diſtrahatur, non autem ſimul obverſetur, aut uno aſpectu viſum feriat. Itaq; ſi flores in horto aliquo in plures

torulos

torulos diſtinguantur, majoris quantitatis ſpeciem præbebunt, quam ſi omnes in uno toro ſimul creſcerent; Modò toruli illi, oculis ſimul ſubiiciantur; Aliter enim unio diſtributioni diſtractæ prævalebit. Sic reditus eorum majores videntur, quibus prædia & latifundia ſua vicina aut cõjuncta ſunt. Nam ſi ſparſim ſita ſint, non veniunt tam facilè ſub aſpectum. Fallit *Sophiſma* tertiò, propter dignitatem unitatis, ſupra multitudinem. Omnis enim compoſitio, indigentiæ in ſingulis, ſignum eſt certiſſimum; ubi illud uſu venit,

Et quæ non proſunt ſingula, multa juvant:

Itaque Mariæ partes potiores; *Martha, Martha, attendis ad plurima, unum ſufficit.* Hinc illa fabula Æſopi de vulpe & feli. Jactabat enim vulpes, quantas artes haberet, & effugia, quibus ſe à canibus eriperet; Felis autem ſe unico tantùm confidere auxilio dixit, utpote quæ tenuem ſcandendi facultatem haberet: Quod tamen reliquis illis vulpinis longè præſtantius præſidium fuit; unde Adagium; *Multa novit vulpes, ſed felis unum magnum.* Quin etiam in hujus fabulæ ſignificatione morali idem cernitur: Nam potenti & fido amico niti, plus præſidii habet, quàm artes & aſtutiæ complurimæ.

Atque hæc exempli loco ſufficient. Supereſt autem nobis ejusmodi *colorum* numerus etiã magnus, quos olim adoleſcentes congeſſimus: attamen ſine illuſtrationibus ſuis, atque *Elenchis*; Quos hoc tempore concinnare non vacat: Ideoque *colores* illos nudos, absque illuſtrationibus ſuis, (cum ſuperiores iſti veſtiti prodeant,) proponere, minimè nobis conſentaneum videtur. Illud interim monemus, rem iſtam, qualiscunque ea videri poſſit, haud parvi, judicio noſtro,

Digitized by Google

ſtro,eſſe pretii: utpote quæ ex *Philoſophiâ primâ,* & ex *Politicâ,* & ex *Rhetoricâ,* participet. Atque de *ſignis popularibus,* ſive *coloribus boni* ac *mali apparentis,* tam *ſimplicis,* quàm *comparati*, hactenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam,* & *deſideratur,* ea eſt, quam Cicero (ut ſuperiùs in *Logicâ* diximus) innuit; cùm præcipit, ut in promptu habeantur *Loci communes*, in utramque partem, diſputati & tractati. Quales ſunt, *Pro verbis legis,* & *Pro ſententiâ legis,* &c. Nos verò hoc præceptum, etiam ad alia extendimus, ut non ſolùm ad genus judiciale, ſed etiam ad deliberativum, & demonſtrativum adhibeatur. Omninò hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens eſt uſus, (ſive ad probationes & refutationes, ſive ad ſuaſiones, & diſſuaſiones, ſive ad laudes & vituperia ſpectent;) meditatos jam haberi, eoſque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbè, & prorsùs præter veritatem attolli, & deprimi. Modum autem hujus *Collectionis,* tàm ad uſum, quàm ad brevitatem, optimum fore cenſemus, ſi hujuſmodi Loci contrahantur, in ſententias quaſdam acutas, & conciſas: tanquam glomos quoſdam, quorum fila in fuſiorem diſcurſum, cùm res poſtulat, explicari poſſint. Atque ſimilem quandam diligentiam, in Senecâ reperimus, ſed in hypotheſibus ſive caſibus. Ejus generis, cùm plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere viſum eſt. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exem-

Exempla *Antithetorum.*

NOBILITAS I.

Pro.

QVibus virtus à Genere penitùs inſita eſt; ii jã non mali eſſe nolunt, ſed nequeunt.

Nobilitas Laurea, quâ tempus homines coronat.

Antiquitatem etiam in monumentis mortuis veneramur; quantò magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, quæ tandem erit differentia, inter ſobolẽ hominum, & brutorum?

Nobilitas virtutem invidiæ ſubducit, gratiæ tradit.

Contrà.

RArò ex virtute Nobilitas; rariùs ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Maiorum deprecatione ad veniam ſæpiùs utuntur, quàm ſuffragatione ad honores.

Tanta ſolet eſſe induſtria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam Statuæ videantur.

Nobiles in ſtadio reſpectant nimis ſæpè; quod mali curſoris eſt.

FORMA II.

Pro.

Deformes naturam ulciſci ſolent.

Et Virtus nil aliud, quàm interna forma; & forma nil aliud, quàm externa virtus.

Deformes ſe à contemptu, per malitiam utique ſuam vindicare cupiunt.

Forma virtutes ſplendere, facit, vitia rubere.

Con.

Virtus, ut gemma nobilis, meliùs inſeritur ſine multo auro, & ornatu.

Quod veſtis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerunque leves ſunt, quos forma ornat, & quos movet.

Ju-

Digitized by Google

JUVENTUS III.

Pro

Primæ cogitationes, & Juvenum conſilia, plus habēt è Numine.

Senes ſibi ſapiunt magis, aliis & Reip minùs.

Si conſpici daretur, magis deformat animos quàm corpora ſenectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Con.

Iuventus pœnitentiæ campus.

Ingenitus eſt juvenibus ſenilis auctoritatis contemptus; ut quisque ſuo periculo ſapiat.

Tempus, ad quæ conſilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus veneres mutantur in gratias.

VALETUDO IIII.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori ſupplicem.

Corpus ſanum, hoſpes animæ eſt; Ægrum, ergaſtularius.

Nil tàm ſummas actionum promovet, quàm proſpera valetudo: at contrà infirma, feriatur nimis.

Con.

Sæpè convaleſcere eſt ſæpè juveneſcere.

Excuſatio valetudinis polychreſta; ad quam etiam ſani confugimus.

Nimis arcto fœdere corpus animæ jungit ſanitas.

Et lectus magna imperia adminiſtravit, & Lectica magnos exercitus.

UXOR & LIBERI. V.

Pro.

Charitas Reip. incipit à familiâ.

Vxor & Liberi diſciplina quædam humanitatis, at cœlibes tetrici & ſeveri.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud

Con.

Qui uxorem duxit & liberos ſuſcepit, obſides fortunæ dedit.

Generare, & liberi, humana ſunt, creare, & opera Divina.

Bru-

Digitized by Google

aliud conferunt, quā ad fugam.

Morti ſacrificat, qui liberos non procreat.

Cæteræ felices, in liberis ferè infortunati ſunt: ne Divinæ Sorti nimiùm appropinquent homines.

Brutorum æternitas ſoboles, virorum fama, merita, & inſtituta.

Oeconomicæ rationes publicas plerunque evertunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui ſuis omnibus ſuperſtes fuit.

DIVITIÆ VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui deſperant.

Invidia divitiarum virtutem effecit Deam.

Dum Philoſophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia ſint referenda; collige inſtrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cætera bona provincialem habent adminiſtrationem, divitiæ ſolæ generalem.

Con.

Divitiarum magnarum, vel cuſtodia eſt, vel diſpenſatio quædam, vel fama, at nullus uſus.

Annon vides lapillis, & id genus deliciis, fingi pretia, ut poſſit eſſe aliquis magnarum divitiarum uſus?

Multa dum divitiis ſuis omnia venalia fore crediderunt, ipſi in primis venerūt.

Non aliud divitias dixerim, quā impedimenta virtutis: Nam virtuti, & neceſſariæ ſunt, & graves.

Divitiæ bona ancilla, peſſima domina.

HONORES VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) ſed Providentiæ Divinæ calculi ſunt.

Hono-

Con.

Dum honores appetimus, libertatem exuimus.

Honores dant ferè Poteſtatem earum Rerum; quas optima

Honores faciunt & virtutes, & vitia conſpicua: Itaque illas provocant, hæc refrænant.

Non novit quiſpiam, quantum in virtutis curſu profecerit: niſi honores ei campum præbeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus eſt ad locum, placidus in loco: Eſt autem virtutis locus honos.

optima Conditio eſt Nolle, proxima non poſſe.

Honorum aſcenſus arduus, ſtatio lubrica, regreſſus præceps.

Qui in Honore ſunt, vulgi opinionem mutuentur oportet, ut ſeipſos beatos putent.

Imperia VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum eſt, ſed eam & aliis impertiri poſſe, adhuc majus.

Reges non hominū inſtar, ſed aſtrorū ſunt: Nam & in ſingulos, & in tēpora ipſa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis reſiſtere, non tantùm læſæ Majeſtatis Crimen eſt, ſed Theomachia quædam.

Con.

Quam miſerum habere, nil ferè quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperiis ſunt, ſimiles ſunt Corporibus Cœleſtibus, quæ magnā venerationem habent, requiem nullā.

Nemo humanæ ſortis ad Deorum convivia admittitur, niſi ad Ludibrium.

Laus, Existimatio. IX.

Pro.

Virtutis radii reflexi laudes.

Laus Honoris eſt, ad quem liberis ſuffragiis pervenitur.

Honores à diverſis Politiis conferuntur, ſed laudes ubique

Con.

Fama deterior Iudex, quàm Nuncia.

Quid viro bono cum ſaliva vulgi?

Fama veluti fluvius, levia attollit, ſolida mergit.

ubique ſunt libertatis.

Vox populi habet aliquid Divinum. Nam quomodo aliter tot capita in unū conſpirare poſſint?

Ne mireris, ſi vulgus veriùs loquatur, quàm honoratiores: quia etiā tuti⁹ loquitur.

Infimarum virtutum apud vulgus laus eſt, mediarum admiratio, ſupremarum ſenſus nullus.

Laus magis ex oſtentatione, quàm ex merito: & vetoſis magis accedit, quàm realibus.

NATURA X.

Pro.

Conſuetudinis progreſſus eſt Arithmeticus, Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuſpublicis, ſe habent Leges communes erga conſuetudines, eodem modo in ſingulis ſe habet Natura ad Conſuetudinem.

Conſuetudo cōtra naturā, quaſi Tyrannis quædam eſt: & citò, ac levi occaſione corruit.

Con.

Cogitamus ſecundum naturam, Loquimur ſecundum Præcepta: ſed agimus ſecundum Conſuetudinem.

Natura Pedantius quidam eſt, Conſuetudo Magiſtratus.

FORTUNA. XI.

Pro.

Virtutes apertæ laudes pariunt, occultæ fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt, facultatum fortunas.

Fortuna veluti galaxia, hoc eſt, nodus quarundam obſcurarum virtutum, ſine Nomine.

Fortuna ſaltem ob filias ſuas

Con.

Stultitia unius, fortuna alterius.

In Fortunâ illa præcipuè laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiā virtutum ſuarum declinarunt, inter fortunæ cultores reperti ſunt.

Con.

ſuas honoranda eſt, cōfidentiā ſcilicet, & auctoritatem.

Vita. XII.

Pro.

Abſurdum eſt Accidentia Vitæ magis amare, quàm Vitam ipſam.

Præſtat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum lōgum, quàm breve.

Abſq; ſpatiis vitæ majoribus, nec perficere datur, nec perdiſcere, nec pœnitere.

Con.

Philoſophi, dum tantum apparatum, adverſus mortem colligunt, ipſam magis timendam effecerunt.

Mortē homines timēt, quia neſciunt, ut pueri tenebras.

Non invenias inter humanos, affectum tam puſillum, qui ſi intendatur paulò vehementiùs, non mortis metum ſuperet.

Mori velle, non tantùm fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt.

Superstitio. XIII

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, ſed tamen amandi ſunt.

Mediocritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superſtitioſus Religioſus Deſignatus.

Fabuloſiſſima quæq; Portenta cujusvis Religionis, citiùs crediderim: quàm hæc omnia ſine Numine fieri.

Con.

Vt Simiæ, ſimilitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superſtitioni, ſimilitudo cum Religione.

Quale odium eſt affectationis in civilibus, tale ſuperſtitionis in Divinis.

Praſtat nullam habere de Diis opinionem, quàm contumelioſam.

Non Epicuri Schola, ſed Stoa, veteres Reſpublicas per-

Digitized by Google

turbavit.

Nō cadit in mentē humanā, ut ſit merus Atheiſta Dogmate: ſed magni Hypocritæ, ſunt viri Atheiſtæ: qui Sacra perpetuò contrectant, ſed numquàm verentur.

SUPERBIA. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitiis inſociabilis, atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia ſuperbiâ expelluntur.

Facilis, etiam alienis vitiis obnoxius eſt: Superbus tantùm ſuis.

Superbia, ſi ab aliorum contemptu, ad ſui contemptum aſcendet, fiet demùm Philoſophia.

Con.

Hedera virtutum ac bonorum omnium ſuperbia.

Cætera vitia virtutibus tantùm contraria: Superbia ſola contagioſa.

Superbia optimâ vitiorum conditione caret, id eſt, latebris.

Superbus, cùm cæteros contemnit, ſe interim negligit.

INGRATITUDO. XV.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil aliud eſt, quàm perſpicacia quædam, in cauſam beneficij collati.

Dum grati erga quoſdam eſſe volumus: nec cæteris Iuſtitiam præſtamus, nec nobis ipſis Libertatem.

Beneficii gratia eò minùs reddenda eſt, quod de pretio non conſtat.

Con.

Crimen ingrati animi, non ſuppliciis coercetur, ſed furiis permittitur.

Arctiora ſunt vincula beneficiorum, quàm officiorū: quare, qui ingratus, injuſtus, & omnia.

Ea eſt conditio humana. Nemo tam publicâ fortunâ natus eſt, quin privatæ & Gratiæ, & Vindictæ, ſe omninò debeat.

IN-

Digitized by Google

INVIDIA. XVI.

Pro.

Naturale eſt exprobrationem fortunæ ſuæ odiſſe.

Invidia in Rebuſpub. tanquàm ſalubris oſtraciſmus.

Con.

Invidia Feſtos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit præter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno Herculē.

IMPUDICITIA. XVII.

Pro.

Zelotypiæ debetur, quod caſtitas ſit facta virtus.

Multá triſtitiâ opus eſt, ut quis Venerem rem ſeriam putet.

Quid vel Diætæ partem, vel munditiæ ſpeciem, vel ſuperbiæ filiam, inter virtutes collocas?

Amorum, ut avium ſylveſtrium, nulla proprietas eſt, ſed jus poſſeſſione transfertur.

Con.

Peſſima Circes transformatio impudicitia.

Impudicus prorsùs reverentiam ſui perdidit: quod frænum eſt omnium vitiorū.

Omnes ut Paris, qui formæ optionem faciunt, prudentiæ & potentiæ jacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cùm Somnū & Venerem, Mortis Arrhabones eſſe dixit.

CRUDELITAS. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tàm ſæpe ferea eſt, quàm Clementia.

Crudelitas, ſi à vindictâ eſt, Iuſticia eſt, ſi à periculo: prudentia.

Qui Miſericordiam inimico impertit, ſibi denegat.

Con.

Cædibus graſſari, aut feræ, aut Furiæ eſt.

Crudelitas viro bono ſemper fabuloſa eſſe videtur, & fictio Tragica.

Digitized by Google

Non ſæpiùs Phlebotomiæ neceſſariæ ſunt in curationibus, quàm cædes in civilibus.

GLORIA VANA. XIX.

Pro.

Qui ſuas laudes appetit, aliorum ſimul appetit utilitates.

Qui tā ſobrius eſt, ut nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane eſt, faciliùs curā Reipub. recipiunt.

Con.

Glorioſi ſemper factioſi, mendaces, mobiles, nimii.

Thraſo Gnathonis præda.

Turpe eſt proco ſollicitare ancillam: eſt autem virtutis ancilla Laus.

JUSTITIA XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Iuſtitiæ tantùm additamenta ſunt: Si enim Iuſtitia aliter poſſit exerceri, illis minimè fuerit opus.

Iuſtitiæ debetur, quod homo homini ſit Deus, non lupus.

Iuſtitia etſi vitia tollere non poſſit, tamen hoc efficit, ut non lædant.

Con.

Si hoc eſt juſtum eſſe; Quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demùm Iuſtitia eſt.

Si ſuū cuiq; tribuendū eſt, certè & venia humanitati.

Quid mihi æquitatem narras, cùm ſapienti omnia inæqualia ſint?

Conſidera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia Iuſtitiam è Repub. non eſſe.

Vulgaris iſta Iuſtitia Politiarū, Philoſophus in aulâ: hoc eſt, facit tantùm ad Reverentiam Imperantium.

FOR-

FORTITUDO. XXI.

Pro.

Nil terribile niſi ipſe timor.

Nil aut in voluptate ſolidum, aut in virtute munitum, ubi timor infeſtat.

Qui pericula apertis oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cæteræ virtutes nos à dominatu liberant vitiorum, fortitudo ſola à dominatu fortunæ.

Con.

Præclara virtus velle perire, ut perdas.

Præclara virtus quàm etiã ebrietas inducit.

Vitæ ſuæ prodigus, alienæ periculoſus.

Virtus ferreæ ætatis fortitudo.

TEMPERANTIA XXII.

Pro.

Eadem ferè vis abſtinendi & ſuſtinendi.

Vniformitates, concordiæ, & menſuræ motuum, cœleſtia ſunt, & characteres æternitatis.

Temperantia, velut frigora ſalubria, animi vires colligit & firmat.

Exquiſiti & vagi ſenſus, Narcoticis indigẽt: ſimiliter & affectus.

Con.

Negativæ iſtæ virtutes non placent: nam Innocentiam præſtant, non merita.

Languet mens, quæ exceſſibus caret.

Amo virtutes, quæ excellentiam actionis inducunt, non hebetudinem paſſionis.

Cùm conſonantes animi motus ponis, paucos ponis: Nam pauperis eſt numerare pecus.

Iſta (non uti, ut non appetas: Non appetere, ut non timeas) puſillanimi ſunt & diffidentis.

Digitized by Google

CONSTANTIA. XXIII.

Pro.

Baſis virtutum conſtantia.

Miſer eſt, qui qualis ipſe futurus ſit, non novit.

Imbecillitas humani judicii, rebus ipſis conſtare non poteſt, quare ſaltem ſibi conſtet.

Etiam vitiis decus aſpirat conſtantia.

Si ad fortunæ Inconſtantiam, accedat etiam inconſtantia mentis, in quantis tenebris vivitur?

Fortuna, tanquàm Proteus, ſi perſeveres: ad formam redit.

Con.

Conſtantia, ut janitrix moroſa, multa utilia judicia abigit.

Æquum eſt, ut conſtantia res adverſas bene toleret; nam ferè inducit.

Stultitia breviſſima optima.

MAGNANIMITAS. XXIV.

Pro.

Si animus ſemel generoſos fines optaverit, ſtatim non modo virtutes circumſtant, ſed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut præceptis, gregales ſunt: ex fine, Heroicæ.

Con.

Magnanimitas eſt virtus poetica.

SCIENTIA, CONTEMPLATIO. XXV.

Pro.

Ea demùm voluptas eſt ſecundum Naturam, cujus non eſt ſatietas.

Dulciſſimus proſpectus in erro-

Con.

Contemplatio, ſpecioſa inertia.

Bene cogitare, non multò melius eſt, quàm benè ſomniare.

errores aliorũ ſubjacentes.

Quàm bonum eſt orbes mentis habere concentricos univerſo?

Omnes affectus pravi, falſæ æſtimationes ſunt: atque eadẽ ſunt bonitas & veritas.

niare.

Orbem Numen curat, tu patriam.

Vir politicus etiam Contemplationes ſerit.

LITERÆ. XXVI.

Pro.

Si de rebus minutis, libri ſcripti forent, vix ullus eſſet experientiæ uſus.

Lectio eſt converſatio cum prudentibus: Actio fere cum ſtultis.

Non inutiles ſcientiæ exiſtimandæ ſunt, quarum in ſe nullus eſt uſus, ſi ingenia acuant, & ordinent.

Con.

In Academiis diſcunt credere.

Quæ unquàm ars docuit, tempeſtivum artis uſum?

Sapere ex regulâ, & ex experientia, planè contrariæ rationes ſunt: ut qui alteri aſſuefactus ſit, ad alterum ſit ineptus.

Artis ſæpiſſimè ineptus uſus eſt, ne ſit nullus.

Hoc ferè omnes Academici habẽt, ut ex qualibet re ſoleãt agnoſcere, quod faciãt, & nõ addiſcere, quod neſciant.

PROMPTITUDO. XXVII.

Pro.

Opportuna prudentia non eſt, quæ celeris non eſt.

Qui citò errat, citò errorem emendat.

Qui ex compoſito, & non obiter prudens eſt, nil magni facit.

Con.

Prudentia nõ altè petitur, quæ præſtò eſt.

Prudentia, ut veſtis, levis quæ expedita.

Cujus conſilia non maturat deliberatio, nec prudentiam ætas.

aliud conferunt, quā ad fugam.

Morti ſacrificat, qui liberos non procreat.

Cætera felices; in liberis ferè infortunati ſunt: ne Divinæ Sorti nimiùm appropinquent homines.

Brutorum æternitas ſoboles, virorum fama, merita, & inſtituta.

Oeconomicæ rationes publicas plerunque evertunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit; qui ſuis omnibus ſuperſtes fuit.

DIVITIÆ VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui deſperant.

Invidia divitiarum virtutem effecit Deam.

Dum Philoſophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia ſint referenda; collige inſtrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cætera bona provincialem habent adminiſtrationem, divitiæ ſolæ generalem.

Con.

Divitiarum magnarum, vel cuſtodia eſt, vel diſpenſatio quædam, vel fama, at nullus uſus.

Annon vides lapillis, & id genus deliciis, fingi pretia, ut poſſit eſſe aliquis magnarum divitiarum uſus?

Multa dum divitiis ſuis omnia venalia fore crediderunt, ipſi in primis venerūt.

Non aliud divitias dixerim, quā impedimenta virtutis: Nam virtuti, & neceſſariæ ſunt, & graves.

Divitiæ bona ancilla, peſſima domina.

HONORES VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) ſed Providentiæ Divinæ calculi ſunt.

Hono-

Con.

Dum honores appetimus, libertatem exuimus.

Honores dant ferè Poteſtatem earum Rerum; quas

optima

Honores faciunt & virtutes, & vitia conſpicua: Itaque illas provocant, hæc refrænant.

Non novit quiſpiam, quantum in virtutis curſu profecerit: niſi honores ei campum præbeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidius motus eſt ad locum, placidus in loco: Eſt autem virtutis locus honos.

optima Conditio eſt Nolle, proxima non poſſe.

Honorum aſcenſus arduus, ſtatio lubrica, regreſſus præceps.

Qui in Honore ſunt, vulgi opinionem mutuentur oportet, ut ſeipſos beatos putent.

IMPERIA VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum eſt, ſed eam & aliis impertiri poſſe, adhuc majus.

Reges non hominũ inſtar, ſed aſtrorũ ſunt: Nam & in ſingulos, & in tẽpora ipſa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis reſiſtere, non tantùm læſæ Majeſtatis Crimen eſt, ſed Theomachia quædam.

Con.

Quam miſerum habere, nil ferè quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperiis ſunt, ſimiles ſunt Corporibus Cæleſtibus, quæ magnã venerationem habent, requiem nullã.

Nemo humanæ ſortis ad Deorum convivia admittitur, niſi ad Ludibrium.

LAUS, EXISTIMATIO. IX.

Pro.

Virtutis radii reflexi laudes.

Laus Honoris eſt, ad quem liberis ſuffragiis pervenitur.

Honorẹs à diverſis Politiis conferuntur, ſed laudes ubique

Con.

Fama deterior Iudex, quàm Nuncia.

Quid viro bonò cum ſaliva vulgi?

Fama veluti fluvius, levia attollit, ſolida mergit.

Digitized by Google

ubique ſunt libertatis.

Vox populi habet aliquid Divinum. Nam quomodo aliter tot capita in unũ conſpirare poſſint?

Ne mireris, ſi vulgus veriùs loquatur, quàm honoratiores: quia etiã tutiꝰ loquitur.

Infimarum virtutum apud vulgus laus eſt, mediarum admiratio, ſupremarum ſenſus nullus.

Laus magis ex oſtentatione, quàm ex merito: & vẽtoſis magis accedit, quàm realibus.

NATURA X.

Pro.

Conſuetudinis progreſſus eſt Arithmeticus, Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuſpublicis, ſe habent Leges communes erga conſuetudines, eodem modo in ſingulis ſe habet Natura *ad Conſuetudinem.*

Conſuetudo cõtra naturã, quaſi Tyrannis quædam eſt: & citò, ac levi occaſione corruit.

Con.

Cogitamus ſecundum naturam, Loquimur ſecundum Præcepta: ſed agimus ſecundum Conſuetudinem.

Natura Pedantius quidam eſt, Conſuetudo Magiſtratus.

FORTUNA. XI.

Pro.

Virtutes apertæ laudes pariunt, occultæ fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt, facultatum fortunas.

Fortuna veluti galaxia, hoc eſt, nodus quarundam obſcurarum virtutum, ſine Nomine.

Fortuna ſaltem ob filias ſuas

Con.

Stultitia unius, fortuna alterius.

In Fortunâ illa præcipuè laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiã virtutum ſuarum declinarunt, inter fortunæ cultores reperti ſunt.

Con.

ſuas honoranda eſt, cōſidentiā ſcilicet, & auctoritatem.

VITA. XII.

Pro.

Abſurdum eſt Accidentia Vitæ magis amare, quàm Vitam ipſam.

Præſtat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum lōgum, quàm breve.

Absq; ſpatiis vitæ majoribus, nec perficere datur, nec perdiſcere, nec pœnitere.

Con.

Philoſophi, dum tantum apparatum, adverſus mortem colligunt, ipſam magis timendam effecerunt.

Mortē homines timēt, quia neſciunt, ut pueri tenebras.

Non invenias inter humanos, affectum tam puſillum, qui ſi intendatur paulò vehementiùs, non mortis metum ſuperet.

Mori velle, non tantùm fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt.

SUPERSTITIO. XIII

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, ſed tamen amandi ſunt.

Mediocritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superſtitioſus Religioſus Deſignatus.

Fabuloſiſſima quæq; Portenta cujusvis Religionis, citiùs crediderim: quàm hæc omnia ſine Numine fieri.

Pro.

Con.

Vt Simiæ, ſimilitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superſtitioni, ſimilitudo cum Religione.

Quale odium eſt affectationis in civilibus, tale ſuperſtitionis in Divinis.

Præſtat nullam habere de Diis opinionem, quàm contumelioſam.

Non Epicuri Schola, ſed Stoa, veteres Reſpublicas pertur-

Digitized by Google

turbavit.

Nõ cadit in mentẽ humanã, ut ſit merus Atheiſta Dogmate: ſed magni Hypocritæ, ſunt viri Atheiſtæ: qui Sacra perpetuò contrectant, ſed numquàm verentur.

SUPERBIA. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitiis inſociabilis, atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia ſuperbiâ expelluntur.

Facilis, etiam alienis vitiis obnoxius eſt: Superbus tantùm ſuis.

Superbia, ſi ab aliorum contemptu, ad ſui contemptum aſcendet, fiet demùm Philoſophia.

Con.

Hedera virtutum ac bonorum omnium ſuperbia.

Cætera vitia virtutibus tantùm contraria: Superbia ſola contagioſa.

Superbia optimâ vitiorum conditione caret, id eſt, latebris.

Superbus, cùm cæteros contemnit, ſe interim negligit.

INGRATITUDO. XV.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil aliud eſt, quàm perſpicacia quædam, in cauſam beneficij collati.

Dum grati erga quoſdam eſſe volumus: nec cæteris Iuſtitiam præſtamus, nec nobis ipſis Libertatem.

Beneficii gratia eò minùs reddenda eſt, quod de pretio non conſtat.

Con.

Crimen ingrati animi, non ſuppliciis coercecur, ſed furiis permittitur.

Arctiora ſunt vincula beneficiorum, quàm officiorũ: quare, qui ingratus, injuſtus, & omnia.

Ea eſt conditio humana. Nemo tam publicâ fortunâ natus eſt, quin privatæ & Gratiæ, & Vindictæ, ſe omninò debeat.

IN-

INVIDIA. XVI.

Pro.

Naturale eſt exprobrationem fortunæ ſuæ odiſſe.

Invidia in Rebuſpub. tanquàm ſalubris oſtraciſmus.

Con.

Invidia Feſtos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit præter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno Herculē.

IMPUDICITIA. XVII.

Pro.

Zelotypiæ debetur, quod caſtitas ſit facta virtus.

Multá triſtitiâ opus eſt, ut quis Venerem rem ſeriam putet.

Quid vel Diætæ partem, vel munditiæ ſpeciem, vel ſuperbiæ filiam, inter virtutes collocas?

Amorum, ut avium ſylveſtrium, nulla proprietas eſt, ſed jus poſſeſſione transfertur.

Con.

Peſſima Circes transformatio impudicitia.

Impudicus prorsùs reverentiam ſui perdidit: quod frænum eſt omnium vitiorū.

Omnes ut Paris, qui formæ optionem faciunt, prudentiæ & potentiæ jacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cùm Somnū & Venerem, Mortis Arrhabones eſſe dixit.

CRUDELITAS. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tàm ſæpe rea eſt, quàm Clementia.

Crudelitas, ſi à vindictâ eſt, Iuſticia eſt, ſi à periculo: prudentia.

Qui Miſericordiam inimico impertit, ſibi denegat.

Con.

Cædibus graſſari, aut feræ, aut Furiæ eſt.

Crudelitas viro bono ſemper fabuloſa eſſe videtur, & fictio Tragica.

Digitized by Google

Non ſæpiùs Phlebotomiæ neceſſariæ ſunt in curationibus, quàm cædes in civilibus.

Gloria Vana. XIX.

Pro.

Qui ſuas laudes appetit, aliorum ſimul appetit utilitates.

Qui tā ſobrius eſt, ut nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane eſt, faciliùs curā Reipub. recipiunt.

Con.

Glorioſi ſemper factioſi, mendaces, mobiles, nimii.

Thraſo Gnathonis præda.

Turpe eſt proco ſollicitare ancillam: eſt autem virutis ancilla Laus.

Justitia XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Iuſltiæ tantùm additamenta ſunt: Si enim Iuſtitia aliter poſſit exerceri, illis minimè fuerit opus.

Iuſtitia debetur, quod homo homini ſit Deus, non lupus.

Iuſtitia etſi vitia tollere non poſſit, tamen hoc efficit, ut non lædant.

Con.

Si hoc eſt juſtum eſſe; Quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demùm Iuſtitia eſt.

Si ſuū cuiq; tribuendū eſt, certè & venia humanitati.

Quid mihi æquitatem narras, cùm ſapienti omnia inæqualia ſint?

Conſidera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia Iuſtitiam è Repub. non eſſe.

Vulgaris iſta Iuſtitia Politiarū, Philoſophus in aulâ: hoc eſt, facit tantùm ad Reverentiam Imperantium.

FOR-

FORTITUDO. XXI.

Pro.

Nil terribile niſi ipſe timor.

Nil aut in voluptate ſolidum, aut in virtute munitum, ubi timor infeſtat.

Qui pericula apertis oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cæteræ virtutes nos à dominatu liberant vitiorum, fortitudo ſola à dominatu fortunæ.

Con.

Præclara virtus velle perire, ut perdas.

Præclara virtus quàm etiã ebrietas inducit.

Vitæ ſuæ prodigus, alienæ periculoſus.

Virtus ferreæ ætatis fortitudo.

TEMPERANTIA XXII.

Pro.

Eadem ferè vis abſtinendi & ſuſtinendi.

Vniformitates, concordiæ, & menſuræ motuum, cæleſtia ſunt, & characteres æternitatis.

Temperantia, velut frigorã ſalubria, animi vires colligit & firmat.

Exquiſiti & vagi ſenſus, Narcoticis indigẽt: ſimiliter & affectus.

Con.

Negativæ iſtæ virtutes non placent: nam Innocentiam præſtant, non merita.

Languet mens, quæ exceſſibus caret.

Amo virtutes, quæ excellentiam actionis inducunt, non hebetudinem paſſionis.

Cùm conſonantes animi motus ponis, paucos ponis: Nam pauperis eſt numerare pecus.

Iſta (non uti, ut non appetas: Non appetere, ut non timeas) puſillanimi ſunt & diffidentis.

Digitized by Google

CONSTANTIA. XXIII.

Pro.

Baſis virtutum conſtantia.

Miſer eſt, qui qualis ipſe futurus ſit, non novit.

Imbecillitas humani judicii, rebus ipſis conſtare non poteſt, quare ſaltem ſibi conſtet.

Etiam vitiis decus aſpirat conſtantia.

Si ad fortunæ Inconſtantiam, accedat etiam inconſtantia mentis, in quantis tenebris vivitur?

Fortuna, tanquàm Proteus, ſi perſeveres: ad formam redit.

Con.

Conſtantia, ut janitrix moroſa, multa utilia judicia abigit.

Æquum eſt, ut conſtantia res adverſas bene toleret; nam ferè inducit.

Stultitia breviſſima optima.

MAGNANIMITAS. XXIV.

Pro.

Si animus ſemel generoſos fines optaverit, ſtatim non modo virtutes circumſtant, ſed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut præceptis, gregales ſunt: ex fine, Heroicæ.

Con.

Magnanimitas eſt virtus poetica.

SCIENTIA, CONTEMPLATIO. XXV.

Pro.

Ea demùm voluptas eſt ſecundum Naturam, cujus non eſt ſatietas.

Dulciſſimus proſpectus in erro-

Con.

Contemplatio, ſpecioſa inertia.

Bene cogitare, non multò melius eſt, quàm benè ſomniare.

errores aliorũ ſubjacentes.

Quàm bonum eſt orbes mentis habere concentricos univerſo?

Omnes affectus pravi, falſæ æſtimationes ſunt: atque eadẽ ſunt bonitas & veritas.

niare.

Orbem Numen curat, tu patriam.

Vir politicus etiam Contemplationes ſerit.

Literæ. XXVI.

Pro.

Si de rebus minutis, libri ſcripti forent, vix ullus eſſet experientiæ uſus.

Lectio eſt converſatio cum prudentibus: Actio fere cum ſtultis.

Non inutiles ſcientiæ exiſtimandæ ſunt, quarum in ſe nullus eſt uſus, ſi ingenia acuant, & ordinent.

Con.

In Academiis diſcunt credere.

Quæ unquàm ars docuit, tempeſtivum artis uſum?

Sapere ex regulâ, & ex experientia, planè contrariæ rationes ſunt: ut qui alteri aſſuefactus ſit, ad alterum ſit ineptus.

Artis ſæpiſſimè ineptus uſus eſt, ne ſit nullus.

Hoc ferè omnes Academici habẽt, ut ex qualibet re ſoleãt agnoſcere, quod faciãt, & nõ addiſcere, quod neſciant.

Promptitudo. XXVII.

Pro.

Opportuna prudentia non eſt, quæ celeris non eſt.

Qui citò errat, citò errorem emendat.

Qui ex compoſito, & non obiter prudens eſt, nil magni facit.

Con.

Prudentia nõ altè petitur, quæ præſtò eſt.

Prudentia, ut veſtis, levis quæ expedita.

Cujus conſilia non maturat deliberatio, nec prudentiam ætas.

Quæ ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tutò communicantur.

Qui facilè loquitur, quæ ſcit, loquitur & quæ neſcit.

Secretis etiam myſteria debentur.

Con.

Varietas morum optimè animum collocat in ſecreto.

Taciturnitas confeſſoris virtus.

Taciturno omnia reticētur, quia ſilentiū repēditur.

Tectus, ignoto proximus.

Facilitas. XXIX.

Pro.

Amo virum alieno affectui obnoxium, ſed tamen judicium ab obſequio revocantem.

Flexibilem eſſe, ad naturam auri proximè accedit.

Con.

Facilitas, Iudicii quædam inepta privatio.

Faciliū beneficia, debita videntur, negationes, injuriæ.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt, nam omnibus ſe implicat.

Facilis ferè ſe recipit cum pudore.

Popularitas. XXX.

Pro.

Prudētibus eadem ferè placent, at ſtultorum varietati occurrere prudentiæ eſt.

Colere populum, eſt coli.

Qui ipſi magni viri ſunt, neminem unum ferè habēt, quem

Con.

Qui valdè cum ſtultis congruit, ipſe ſuſpectus eſſe poteſt.

Qui turbæ placet, ferè & Turbas miſcet.

Nil moderatum vulgo gratum eſt. Inſi-

quem vereantur, ſed populum.

Infima aſſentatio eſt aſſentatio vulgi.

LOQUACITAS. XXXI.

Pro.

Qui ſilet, aut alios habet pro ſuſpectis, aut ſuſpectus eſt ipſe ſibi.

Cuſtodiæ omnes infelices, miſerrima ſilentii.

Silentium ſtultorum virtus: Itaq; rectè illi ſilenti: ſi prudens es, ſtultus es, ſi ſtultus, prudens.

Silentium, veluti nox, inſidiis opportunum.

Cogitationes in profluente ſaniſſimæ.

Silentiũ ſolitudinis genus.

Opinioni ſe vẽditat, qui ſilet

Silentium, nec pravas cogitationes egerit, nec bonas diſtribuit.

Con.

Silentium verbis, & gratiã addit, & auctoritatem.

Silentium veluti ſomnus quidam, alit prudentiam.

Silentium fermentatio cogitationum.

Stilus prudentiæ ſilentiũ.

Silentium ambit veritatem.

DISSIMULATIO. XXXII.

Pro.

Diſſimulatio compendiaria ſapientia.

Non idem dicere, ſed idem ſpectare debemus.

Etiam in animo deformis nuditas.

Diſſimulatio & decori eſt, & præſidio.

Sepes conſiliorum diſſimulatio.

Con.

Cùm cogitare ſecundum rerum veritatem non poſſimus, at loquamur ſecundũ cogitationem.

Quibus artes civiles ſupra captum ingenii ſunt, iis diſſimulatio pro prudẽtiã erit.

Qui diſſimulat, præcipuo ad agendum inſtrumento ſe privat, Fide.

Diſ-

Aliqui bono ſuo falluntur.

Qui indiſſimulanter omnia agit, æquè decipit: nam plurimi, aut non capiunt, aut non credunt.

Indiſſimulatio nihil aliud, quàm animi impotentia.

Diſſimulatio diſſimulationem invitat.

Qui diſſimulat, liber non eſt.

Audacia. XXXIII.

Pro.

Docet improbare, qui verecundatur.

Quod actio oratori, id audacia viro civili, primum, ſecundum, tertium.

Confitentem verecundiam amo, accuſantem odi.

Confidentia morum animos promptius ſociat.

Placet obſcurus vultus, & perſpicua oratio.

Con.

Audacia ſtultitiæ viator.

Inverecundia inutilis niſi ad impoſturam.

Confidentia ſtultorum imperatrix, prudentium ſcurra.

Audacia eſt ſtupor quidam ſensûs, cum malitiâ voluntatis.

Ceremoniæ. Puncti. Affectatio. XXXIV.

Pro.

Vultus & geſtus decora moderatio, verum condimentum virtutis.

Si & in verbis vulgo paremus, quid ni in habitu, & geſtu?

Qui in levibus, & quotidianâ conſuetudine, decus non retinet, ſit licet vir magnus, nôris tamen hunc tantùm certis horis ſapere.

Vir-

Con.

Quid deformius, quàm ſcenam in vitam transferre.

Ex ingenuitate decorum, ex arte odium.

Magis placent ceruſſatæ buccæ, & calamiſtrata coma, quàm ceruſſati & calamiſtrati mores.

Qui animum ad tàm exiles obſervationes applicat, magnæ cogitationis capax non

Digitized by Google

Virtus, & prudentia ſine punctis, velut peregrinæ linguæ ſunt, nam vulgò non intelliguntur.

Qui vulgi ſenſum, per congruitatē non novit, is, ſi nec per obſervationem noverit, omnium ſtultiſſimus eſt.

Puncti Translatio ſunt virtutis in linguā vernaculam.

non eſt.

Affectatio, Ingenuitas putredo lucens.

Joci. XXXV.

Pro.

Oratorum ara jocus.

Qui in omnibus modeſtum leporem miſcet, libertatem animi retinet.

Res eſt ſupra opinionem Politica, facilè tranſire à joco ad ſerium, à ſerio ad jocum.

Veritatis aliàs non perventuræ ſæpè vehiculum jocus.

Con.

Iſtos deformitatū ac concinnitatum aucupes, quis non contemnat?

Rerum magnitudinē eluere joco, improbū artificium eſt.

Iocos tum conſidera, cùm riſu deſtituti ſunt.

Faceti iſti ferè non penetrant ultra ſuperficiem rerum, ubi joci ſedes eſt.

Vbi jocus ad ſeria momenti aliquid habet, ibi levitas puerilis eſt.

Amor. XXXVI.

Pro.

Annon vides omnes ſe quærere? at amans ſolus ſe invenit.

Non eſt melior ordinatio animi, quàm ex imperio affectûs alicujus inſignis.

Qui

Con.

Amori multum debet ſcena, nihil vita.

Nil tam varii nominis eſt, quàm amor: Nam res, aut tàm ſtulta eſt, ut ſe neſciat, aut tàm turpis, ut ſe fuco cōdat.

Odi

Qui ſapit, Deſiderium quærat: nam qui nõ aliquid inſigniter appetit, ei omnia ingrata sũt, & tædio plena.

Quid ni in Vnitate acquieſcat Vnus.

Odi iſtos mono-phrontiſtas.

Anguſta admodùm contemplatio amor.

AMICITIA. XXXVII.

Pro.

Eadem facit amicitia, quæ fortitudo, ſed ſuavius.

Suave Condimentum omnium bonorum amicitia.

Peſſima ſolitudo, non veras habere amicitias.

Digna malæ fidei ultio, amicitiis privari.

Con.

Qui amicitias arctas copulat, novas neceſſitates ſibi imponit.

Animi imbecilli eſt, partiri fortunam.

ADULATIO. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex more, quàm ex malitiâ.

Laudando inſtituere ſemper formula fuit, debita potentioribus.

Con.

Adulatio ſtilus ſervorum.

Adulatio calx vitiorum.

Adulatio aucupii illud genus, quod ſimilitudine vocis, Aves fallit.

Adultationis deformitas comica, nocumentum tragicum.

Auribus mederi difficillimum.

VINDICTA. XXXIX.

Pro.

Vindicta privata Iuſtitia agreſtis.

Qui vim rependit, legem tan-

Con.

Qui injuriam fecit, principium malo dedit, qui reddidit, modum abſtulit.

Vin-

Digitized by Google

tantùm violat, non hominem.

Vtilis metus ultionis privatæ; Nam leges nimiùm ſæpè dormiunt.

Vindicta, quò magis naturalis, eò magis coërcenda.

Qui facilè injuriam reddit is fortaſſè tempore, non voluntate poſterior erat.

INNOVATIO. XL.

Pro.

Omnis medicina innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus tempus, quidni igitur tempus imitemur?

Exempla remota inepta ſunt; Recentia corrupta & ambitioſa.

Imperitis & contentioſis permittere, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem, in familiam introducunt, digniores ferè ſunt poſteris: ita novationes rerum plerunq; præſtant iis, quæ ad exempla fiunt.

Moroſa morum retentio, res turbulenta eſt, æque ac novitas.

Cùm per ſe res mutentur in deterius, ſi conſilio in melius non mutentur, quis finis erit mali?

Moris ſervi, temporis ludibria.

Con.

Novi partus deformes ſunt.

Nullus auctor placet, præter tempus.

Nulla novitas abſque injuriâ; nam præſentia convellit.

Quæ uſu obtinuere, ſi non bona, at ſaltem apta inter ſe ſunt.

Quis novator tempus imitatur, quod novationes ita inſinuat, ut ſenſus fallant?

Quod præter ſpem evenit. cui prodeſt, minus acceptum, cui obeſt, magis moleſtum.

Digitized by Google

Mora. XLI.

Pro.

Fortuna multa feſtinanti vendidit, quibus morantem donat.

Dum initia rerum amplecti properamus, umbras prenſamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo mittenda ſunt, extrema Briareo.

Con.

Occaſio primùm anſam vaſis porrigit, deinde ventrem.

Occaſio inſtar Sibyllæ minuit oblatũ, pretium auget.

Celeritas orci galea.

Quæ maturè fiunt, judicio fiunt, quæ ſerò, per ambitum.

Præparatio. XLII.

Pro.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, fingit opportunitatem, ut ſperet.

Parvis apparatibus non fortuna, ſed prudentia emitur.

Con.

Optimus terminus parandi, prima occaſio agendi.

Nemo ſperet ſe fortunam apparatu ligare poſſe.

Alteratio apparatûs & actionis, Politica ſunt: Diſtinctò tumida & infelix.

Magnus apparatus prodigus & temporis; & rerum.

Principiis Obstrare. XLIII.

Pro.

Plura pericula fallunt, quàm vincunt.

Minùs operis eſt periculo remedium adhibere, quàm progreſſus ejus obſervare & cuſtodire.

Con.

Docet periculum progredi, qui accingitur, & periculũ figit remedio.

Etiam in remediis periculorùm, levia pericula ſubſiſtunt.

Non jam leve eſt periculum, ſi leve videatur.

Præſtat cum paucis remediis, quæ invaluerunt, rem habere: quàm cum minus ſingulorum.

Consilia Violenta. XLIV.

Pro.

Qui lenem iſtam prudentiam amplectuntur, iis augmenta mali ſalubria ſunt.

Neceſſitas, quæ violenta conſulit, eadem exequitur.

Con.

Omne remedium violentum, prægnans novi mali.

Violenta conſilia nemo dat, præter iram & metum.

Suspicio. XLV.

Pro.

Diffidentia nervi prudentiæ, at ſuſpicio medicamentum arthriticum.

Meritò ejus fides ſuſpecta eſt, quàm ſuſpicio labefacit, Suſpicio fragilem fidem ſolvit, fortem intendit.

Con.

Suſpicio fidem abſoluit.

Suſpicionum intemperies eſt Mania quædam Civilis.

Verba Legis XLVI.

Pro.

Non eſt interpretatio, ſed divinatio, quæ recedit à litera.

Cum receditur à litera judex tranſit in legislatorem.

Con.

Ex omnibus verbis eliciendus eſt ſenſus, qui interpretetur ſingula.

Peſſima tyrannis lex in equuleo.

Pro Teſtibus contra Argumenta. XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non ſecundum cauſam pronuntiat, qui argumẽtis nititur. Qui argumentis potiùs credit,

Con.

Si teſtibus credendum ſit contra argumenta, ſufficit tantùm judicẽ eſſe, non ſurdum.

dit, quàm teſtibus: etiam Ingenio, magis debet fidere, quàm ſenſui.

Tutum foret argumentis credere, ſi homines nihil abſurdi facerent.

Argumenta, cùm ſint contra teſtimonia, hoc præſtãt; ut res mira videatur, non autem ut vera.

Argumenta antidotum contra venena teſtimoniorum.

Iis probationibus tutiſſimò creditur, quæ rariſſimè mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc propoſuimus) fortaſsè tanti non fuerint, ſed cùm jam olim parata & collecta à nobis eſſent, noluimus diligentiæ noſtræ juvenilis fructum perire: Præſertim cùm, (ſi quis acutiùs introſpiciat) *ſemina* ſint, nõ *flores*. In illo autem adoleſcentiam planè ſpirant, quod ſint in *morali*, ſive *demonſtrativo genere*, uberiora; in *deliberativo*, & *judiciali*, perpauca.

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam*, atq; etiam *deſideratur*, eſt ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem ſunt, veluti veſtibula, poſticæ, ante-cameræ, re-cameræ, tranſitus, &c. Orationis, quæ indiſcriminatim omnibus ſubjectis competere poſſint. Quales ſunt *præfationes*, *concluſiones*, *digreſſiones*, *tranſitiones*, *promiſſiones*, *declinationes*, & plurima ejuſmodi. Quemadmodùm enim in ædificiis, plurimùm facit & ad voluptatem, & ad uſum, ut frontiſpicia, gradus, oſtia, feneſtræ, aditus, tranſitus, & hujuſmodi, commodè diſtribuantur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta & interpoſitiones iſtæ, (ſi decorè, & peritè formentur & collocentur) plurimùm tùm gratiæ, tum commoditatis,

univer-

Digitized by Google

univerſæ orationis ſtructuræ adjiciant. Harum *Formularum* Exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutiùs iiſdem immorabimur. Etſi enim ſint res haud exigui uſus, tamen cum nihil in his addamus de noſtro, ſed tantùm *formulas* nudas, ex Demoſthene, aut Cicerone, aut alio quopiam ſelecto Auctore, deſcribamus, inferius quiddam videntur, quàm ut in eo tempus teramus.

Exempla *Formularum Minorum.*

Concluſio Deliberativæ.

Sic & culpam præteritam, fas erit redimere, & futuris incommodis eâdem operâ proſpicere.

Partitionis accuratæ Corollarium.

Ut omnes intelligant, nihil me & ſubterfugere voluiſſe reticendo, aut obſcurare dicendo.

Tranſitio cum Monito.

Verùm hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & reſpectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam.

Faciam, ut intelligatis in totâ causâ, quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflaverit.

Hæc pauca enumeraſſe, ad Exempla, ſatis fuerit; cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* ſpectant, concludimus.

CAP. IIII.

Appendices generales duæ Traditivæ, Critica, & Pædagogica.

SUperſunt duæ appendices *Traditivæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim pars *Traditivæ* præcipua in *Scriptione Librorum* conſiſtit, ita pars ejus relativa in *Librorum* verſatur *Lectione*: *Lectio* autem, vel Magiſtrorum ope regitur, vel induſtriâ

Digitized by Google

cujuſque propriâ perficitur; Atque huic rei inſerviunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* ſpectant, primò *Authorum probatorum limata Correctio, & emendata Editio*; quibus & ipſorum Authorum honor vindicatur, & Studioſis lumen præfertur. Quâ tamen in re, ſtudiis haud parùm detrimenti intulit, quorundam hominum diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos eſt, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt; vitium ſtatim in exemplari ſupponere, veluti in illo loco Taciti: Cùm quædam Colonia jus Aſyli apud Senatum aſſereret, narrat Tacitus, non æquis admodùm auribus, quæ ab iis proferebantur, fuiſſe ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati causâ diffiſi, bonam pecuniæ ſummam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocinaretur; hoc itaque pacto res obtinuit: *Tum* (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniæ valuit*: quaſi Argumenta, quæ anteà levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus accepiſſent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, verbum *Tum* expunxit, & *Tantùm* repoſuit. Atque hâc pravâ *Criticorum* conſuetudine factum eſt, ut (Quod non nemo prudenter notavit) *Exemplaria maximè caſtigata ſint ſæpenumerò minimè omnium caſta.* Quinimò, ut verum dicamus, niſi *Critici* fuerint eruditi in Scientiis illis, de quibus Libri ab ipſis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundò ad *Criticam* ſpectant, *Authorum Interpretatio & Explicatio, Commentarii, Scholia Notæ, Spicilegia,* & ſimilia. In iſtiuſmodi autem laboribus, peſſimus ille *Criticorum* nonnullos quaſi morbus invaſit, ut multa ex obſcurioribus tranſiliant; in ſatis verò perſpicuis ad faſtidium uſque immorentur, & expatien-

tientur. Scilicet, non tam illud agitur, ut Author ipſe illuſtretur, quàm ut *Criticus* ille, multiplicem ſuam eruditionem, & variam lectionem, ubique arreptâ occaſione, oſtentet. Optandum inprimis foret (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obſcuriora, & nobiliora pertractet Scriptor, ſuas ipſe explicationes ſubjungat; ut & textus ipſe digreſſionibus aut explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujuſmodi quidpiam ſuſpicamur de *Theone Euclidis*.

Tertiò, ad *Criticam* ſpectat (quod etiam nomen eidem indidit) *de Authoribus, quos edunt, breve aliquot judicium interponere*; Et illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujuſmodi cenſuram, ſtudioſi, & de librorum delectu, moneantur, & ad ipſam lectionem eorum inſtructiores accedant. Atq; hoc ultimum, eſt *Criticorum* tanquàm Cathedra, quã certè noſtra ætate obliterâverunt Viri nonnulli magni majores certè, noſtro judicio, quàm pro modulo *Criticorum*.

Ad *Pædagogicam* quod attinet, breviſſimum foret dictu; *Conſule Scholas Ieſuitarum*: Nihil enim, quod in uſum venit, his melius. Nos tamen pauca more noſtro monebimus, tanquam ſpicas legentes. Omninò *inſtitutionem pueritiæ & juventutis collegiatam probamus*; Non in ædibus privatis; Non ſub Ludimagiſtris tantùm. Adeſt adoleſcentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adeſt quoque ipſe vultus & aſpectus virorum gravium, quod facit ad verecundiam, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar: Deniq; ſunt quidem plurima *educationis collegiatæ* commoda. In *ordine* autem & *modo*

diſciplinæ, illud inprimis conſuluerim; ut *caveatur à compendiis*; & à *præcocitate quâdam doctrinæ*, quæ ingenia reddat audacula, & magnos profectus potiùs oſtentet, quàm faciat. Quin & *favendum nonnihil ingeniorum libertati*, ut ſi quis, quæ ex more diſciplinæ ſunt, faciat, & ſimul tempus ac alia, in quæ propenſus eſt, ſuffuretur, ne utiq; cohibeatur. Porrò operæ pretium fuerit diligenter animadvertere (quod fortaſsè adhuc non fuerit notatum) eſſe duos *aſſuefaciendi, & exercendi & præparandi ingenia* modos, eoſque tanquàm antiſtrophos. *Alter incipit à facilioribus,* & ad *magis ardua paulatim deducit*; Alter *ab initio, duriora imperat & urget,* ut iis obtentis, facilioribus quis etiam ſuaviter perfungi poſſit. Alia enim eſt *Methodus*, incipere natare cum utribus, qui ſublevent; Alia incipere ſaltare cum calceis ponderoſis, qui aggravent. Neque facile eſt dictu, quantum *Methodorum* prudens intermixtio, conferat ad promovendas, tàm animi, quàm corporis, facultates. Item *applicatio & delectus ſtudiorum*, pro naturâ ingeniorum quæ erudiuntur, res eſt ſingularis & uſus & judicii; quam etiam benè & verè notatam & perſpectam Magiſtri parentibus adoleſcentium debent; ut de genere vitæ, cui filios ſuos deſtinent, conſulere poſſent. Verùm & illud attentius paulò obſervandum, non tantùm in iis, ad quæ naturâ quiſque ſuâ fertur, longè maximos fieri profectus; ſed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ quis maximè fuerit inhabilis, reperiri in ſtudiis ad hoc propriò delectis, remedia & curationes. Exempli gratiâ; Si cuipiam ingenium tale ſit, quale eſt avium, ut facilè abripiatur, nec per moram (qualem oportet) inventum eſſe ſuſtineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus ſi evagetur

paulò

paulò mens, de integro renovanda eſt demonſtratio. Etiam *exercitiorũ*, in erudiendo, partes liquet eſſe vel maximas. At illud à paucis notatũ eſt, quod *exercitiorum* debeat eſſe, nõ ſolùm prudens inſtitutio, ſed etiã prudens intermiſſio. Optimè ſiquidem Cicero notavit, *quod in exercitiis, plerunq; exerceri contingat, non minùs vitia, quàm facultates*; adeo ut malus habitus, quandoque ſimul acquiratur, & ſe inſinuet cum bono. Itaque tutius eſt intermittere, *exercitia*, & ſubinde repetere; quàm aſſiduè continuare & urgere. Verùm de his ſatis. Sunt certe hæ res primo aſpectu, minùs grandes & ſolennes, ſed fructuoſæ tamen & efficaces. Quemadmodùm enim in plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipſarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iiſdem, cùm teneræ fuiſſent, intervenerint; quemadmodùm etiam incrementa illa immenſa Imperii Romani, meritò à quibuſdam attribuuntur, virtuti & prudentiæ ſex illorum Regũ, qui eidem in pueritiâ ſuâ, veluti Tutores fuerũt, aut Nutritii: Sic certe, cultura & inſtitutio annorum puerilium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minimè in cujuſvis obſervationem incurrentes, quas neque temporis diuturnitas, neque laborum aſſiduitas & contentio, poſteà, ætate maturiore, poſſint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam notare, facultates vel mediocres, ſi in magnos Viros, aut res magnas inciderint, graves & inſignes interdum producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum memorabile; Quod eò magis adducimus, quia Jeſuitæ eandem diſciplinam nõ videntur aſpernati, ſano (ut nobis videtur) judicio. Atq; res, quæ ſi ſit Profeſſoria, infamis eſt: Verùm diſciplinaria facta, ex optimis eſt. Intelligimus autem *Actionem*

Digitized by Google

Theatralem. Quippe quæ memoriam roborat; vocis & pronunciationis tonum atque efficaciam temperat; Vultum & geſtum ad decorum componit, Fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes aſſuefacit. Erit autem exemplum è Tacito deſumptum, *Vibuleni* cujuſdam, olim Hiſtrionis, tunc temporis autem Militantis, in Legionibus Pannonicis. Ille, ſub exceſſu Auguſti, ſeditionem moverat, ita ut Blæſus præfectus, aliquos ex ſeditioſis in carcerem coniiceret. Milites verò impreſſione factâ, illos effractis carceribus liberârunt: At Vibulenus, apud Milites concionabundus, ſic orſus eſt; *Vos* (inquit) *his innocentibus & miſerrimis lucem & ſpiritum reddidiſtis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores ſuos, quos in exitium Militum habet atque armat. Reſponde Blæſe, ubi cadaver abjeceris? Ne hoſtes quidem ſepulturam invident. Cùm oſculis, cum lachrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum infectos, nullum ob ſcelus, ſed quia utilitati Legionum conſulebamus, hi ſepeliant.* Quibus verbis invidiæ ac conſternationis nimium quantum concivit. Adeò ut niſi brevi poſteà innotuiſſet, nihil horum fuiſſe, quin etiam fratrem eum nunquàm habuiſſe, vix à Præfecto Milites manus abſtinuiſſent: Ille verò rem totam, tanquàm fabulam, in ſcenâ peregit.

Nunc verò, ad Colophonem pervenimus, tractatus noſtri, de *doctrinis rationalibus.* In quibus licet à *partitionibus* receptis interdum receſſerimus; nemo tamen exiſtimet, nos illas omnes improbare *partitiones*, quibus uſi non ſumus. Duplex enim nobis imponitur neceſſitas partitiones mutandi: Una, quia hæc

duo,

duo, nimirum, res naturâ proximas, in unam claſſem redigere, & res ad uſum promendas, conjicere in unum cumulum, fine ipſo, & intentione, ſunt omninò diverſa. Exempli gratia, Secretarius aliquis Regis, aut Reip. in Muſæo, chartas ſuas ita procul dubio diſtribuit, ut quæ ſimilis ſint Naturæ, ſimul componat, veluti fœdera ſeorſum, ſeorsùm mandata, literas ab Exteris, literas domeſticas, & ſimilia, ſeorsùm omnia. Contrà, in ſcrinio aliquo particulari, illas ſimul componit, quas, licet diverſi generis ſunt, ſimul tamen uſu fore exiſtimet: Sic nimirum in hoc univerſali ſcientiæ Repoſitorio, nobis pro natura rerum ipſarum, *partitiones* erant inſtituendæ: cùm tamen, ſi particularis aliqua Scientia fuiſſet pertractanda, *Partitiones* fuiſſemus ſecuti, uſui & praxi potiùs accommodatas, Altera neceſſitas partitiones mutandi eſt, quia *Deſideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cũ reliquis in integrum corpus redactio, etiam, per conſequentiam, *Scientiarum* ipſarum partitiones tranſtulit. Nam (demonſtrationis gratia) eſto quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15. adjectis autem *Deſideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non ſunt eædem partes, quæ Numeri 20. Nam Partes Numeri 15. ſunt 3. & 5. Partes verò Numeri 20. ſunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet quod hæc aliter fieri non potuerint.

Atque de *Scientiis Logicis* hæc dicta ſint.

Digitized by Google

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SEPTIMUS,

AD REGEM SUUM.

Cap. I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam de Exemplari; *&* Georgica animi. *Partitio* Exemplaris, (*ſcilicet* Boni) *in* Bonum Simplex; *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Individuale: *&* Bonum Communionis.

PEruentum eſt (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem humanam* intuetur & tractat. Voluntatem gubernat recta ràtio, ſeducit bonum apparens; Voluntatis ſtimuli affectus, miniſtri organa & motus voluntarii. De hâc Salomon, *Ante omnia* (inquit) *cuſtodi, Fili, cor tuum, nam inde procedunt actiones vitæ.* In hujus *Scientiæ* pertractatione, qui de eâ ſcripſerunt, perinde mihi feciſſe videntur, ac ſi quis *ſcribendi artem* tradere pollicitus, pulchra tantùm exhibeat *exemplaria*, literarum tàm ſimplicium quàm copulatarum; de *calamo* verò *ducendo*, aut modis characteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & iſti propoſuerunt nobis exemplaria bella; & luculenta, atque deſcriptiones ſive imagines accuratas, *boni, virtutis, officiorum, felicitatis*, tanquàm vera objecta, & ſcopos

ſcopos voluntatis & appetitus humani: Verùm quomodò quis poſſit optimè, ad hos ſcopos, (excellentes ſanè, & benè ab illis poſitos) collimare, hoc eſt, quibus & inſtitutis animus ad illa aſſequenda ſubigi & componi poſſit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctoriè, & minùs utiliter. Diſſeramus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano eſſe habitualiter, non naturaliter: Diſtinguamus ſolenniter, inter ſpiritus generoſos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momentis, hi præmio aut pœnâ, ducantur: Præcipiamus ingenioſè, animum humanum, ut rectificetur, inſtar bacilli, in contrariam partem inclinationis ſuæ flecti oportere: Aliaque inſuper hujuſmodi hinc inde ſpargamus: Longè tamen abeſt, ut hæc & alia id genus, abſentiam rei excuſent, quam modò requirimus.

Hujuſce neglectus cauſam, haud aliam eſſe reor, quàm latentem illum ſcopulum, ad quem tot *Scientiæ* naviculæ impingentes, naufragia paſſæ ſunt: Nimirum, quod faſtidiant Scriptores verſari in rebus vulgatis, & plebeiis, quæ nec ſatis ſubtiles ſint ad diſputandum, nec ſatis illuſtres ad ornandum. Sanè haud facilè quis verbis aſſequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipſum, quod dicimus: quod homines ingenitâ ſuperbiâ, & gloria vana, eas materias tractationum, eoſque modos tractandi ſibi delegerint, quæ ingenia ipſorum potius cõmendent, quàm Lectorum utilitatibus inſerviant. Optimè Seneca, *Nocet illis eloquentia, quibus non rerum facit cupiditatem, ſed ſui*: Siquidem Scripta talia eſſe debent, ut amores documentorum ipſorum, non doctorum excitent. Ii igitur rectâ incedunt viâ, qui conſiliis ſuis id prædicare poſſint, quod fecit Demoſthenes, atque

atque hâc clauſulâ ea concludere, *Quæ ſi feceritis, non Oratorem duntaxat in præſentiâ laudabitis, ſed voſmetipſos etiam non ita multò poſt, ſtatu rerum veſtrarum meliore.* Ego certè, (Rex optime) ut de meipſo, quod res eſt, loquar, & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in poſterum meditor, Dignitaté ingenii & nominis mei, (ſi qua ſit) ſæpius ſciens & volens projicio, dum commodis humanis inſerviam: Quique Architectus fortaſsè in Philoſophiâ & Scientiis eſſe debeam, etjam Operarius & Bajulus, & quidvis demùm fio; cùm haud pauca, quæ omninò fieri neceſſe ſit; alii autem ob innatam ſuperbiam ſubterfugiāt, ipſe ſuſtineam, & exequar. Verùm (ut ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt ſibi Philoſophi in *Ethica,* maſſam quandam materiæ ſplendidam & nitentem, in quâ potiſſimùm, vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare poſſint. Quæ verò Practicam maximè inſtruunt, quandoquidem tàm belle ornari non poſſint, maximâ ex parte omiſerunt.

Neq; tamen debuerant, Viri tam eximii, deſperaſſe de fortunâ, ſimili ei, quam Poëta Virgilius, & ſibi ſpondere auſus, & revera conſequutus eſt; qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus eſt, in explicando obſervationes agriculturæ, quàm Æneæ res geſtas Heroicas enarrando.

Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum,
Quàm ſit & anguſtis his addere rebus honorem.

Certè, ſi ſeriò hominibus cordi ſit, non in otio ſcribere, quæ per otium legantur, ſed revera vitam activam inſtruere & ſubornare; *Georgica* iſta *animi humani*, non minore in pretio apud homines haberi debeant, quàm Heroicæ illæ effigies *virtutis, boni,* & *felicitatis* in quibus tàm operosè eſt inſudatum.

Partie-

Partiemur igitur *Ethicam*, in doctrinas principales duas; Alteram de *exemplari* ſive *imagine boni*; Alteram de *regimine & culturâ animi*, quam etiam partem *Georgica animi* appellare conſuevimus: Illa *naturam boni* deſcribit, hæc *regulas de animo ad illa conformando* præſcribit.

Doctrina de *exemplari* (quæ *boni naturam* intuetur & deſcribit) *bonum* conſiderat, aut *ſimplex*; aut *comparatum*; aut *genera* (inquam) *boni*; aut *gradus*. In poſteriore horum, diſputationes illas infinitas, & ſpeculationes circa *boni ſupremum gradum*, quem *felicitatem*, *beatitudinem*, *ſummum bonum* vocitarunt (quæ Ethnicis inſtar Theologiæ erant) Chriſtiana tandem fides ſuſtulit, & miſſas fecit. Quemadmodum enim Ariſtoteles ait, *Adoleſcentes poſſe etiam beatos eſſe, ſed non aliter, quàm ſpe*; eodem modo, à Chriſtianâ Fide edocti, debemus nos omnes minorum & adoleſcentum loco ſtatuere, ut non aliam felicitatem cogitemus, quàm quæ in Spe ſita eſt.

Liberati igitur, bonis avibus, ab hâc *doctrinâ*, tanquàm de cœlo Ethnicorum; Quâ in parte procul dubio elevationem naturæ humanæ, attribuerunt majorem, quàm cujus illa eſſet capax: Videmus enim quali Cothurno Seneca, *Verè magnum, habere fragilitatem hominis, ſecuritatem Dei*) Reliqua certè ab illis, circa *doctrinam exemplaris*, tradita, minore aut veritatis, aut ſobrietatis jacturâ, magnâ ex parte recipere poſſumus. Etenim, quod ad *naturam boni poſitivi & ſimplicis* ſpectat, illā certe pulcherrimè, & ad vivum, veluti in tabulis eximiis depinxerunt; *Virtutum & officiorum figuras, poſituras, genera, affinitates, partes, ſubjecta, provincias, actiones, diſpēſationes*, diligentiſſimè ſub oculos repræſentantes. Neque hic finis: Nam hæc omnia

omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & ſuaſionum dulcedine, commendârunt atque inſinuârunt: Quinetiam (quantum verbis præſtari poſſit) eadem contra pravos & populares Errores, & inſultus, fideliſſimè muniverunt. Quatenus verò ad *naturam boni comparati,* huic rei etiam nullo modo defuerunt; *In conſtituendis trinis illis ordinibus bonorum, in collatione vitæ contemplativæ cum activâ, in diſcriminatione virtutis cum reluctatione, & virtutis jam ſecuritatem nactæ, & confirmatæ, in conflictu & pugnâ honeſti & utilis, in virtutum inter ſe libramine, nimirùm cui quæque præponderet,* & ſimilibus. Adeò ut hanc partem de *exemplari*, inſigniter excultam jam eſſe, & Antiquos, in eâ re, mirabiles ſe viros præſtitiſſe, reperiam: Ita tamen, ut Philòſophos longo poſt ſe intervallo reliquerit, quia & ſtrenua Theologorum diligentia; in *officiis, & virtutibus moralibus,* & *caſibus conſcientiæ,* & *peccati circumſcriptionibus* penſitandis & determinandis, exercitata.

Nihilo ſeciùs (ut ad Philoſophos redeamus) ſi illi (antequam ad populares & receptas notiones, *virtutis, vitii, doloris, voluptatis,* & cæterorum, ſe applicaſſent) ſuperſediſſent pauliſper, & radices ipſas boni & mali, & radicum illarum fibras indagaſſent; ingentem, meo judicio, lucem illis omnibus, quæ poſteà in inquiſitionem ventura fuiſſent, affudiſſent: Ante omnia, ſi *naturam rerum* non minùs quàm *axiomata moralia,* conſuluiſſent, *doctrinas* ſuas minùs prolixas, magis autem profundas reddidiſſent. Quod cùm ab illis, aut omninò omiſſum, aut confuſè admodum tractatum fuerit, nos breviter retractabimus; & *fontes* ipſos *rerum moralium* aperire, & purgare conabimur,

Digitized by Google

mur, antequam ad *doctrinam* de *cultura animi*, quam ponimus,ut *Deſideratam*,perveniamus. Hoc enim(ut arbitramur) *doctrinam de exemplari*, novis quodammodò viribus donabit.

Inditus eſt atque impreſſus, unicuique rei appetitus,ad duplicem *naturam boni*; Alteram, quia *res totum quiddam eſt in ſeipsâ*: Alteram, quâ eſt *pars totius alicujus majoris*. Atque poſterior hæc illâ alterâ dignior eſt, & potentior, cùm tendat ad conſervationem *formæ amplioris*. Nominetur prima,*bonum individuale,ſive ſuitatis*.poſterior,*bonum communionis*. Ferrum Sympathiâ particulari fertur ad magnetem: at ſi paulò ponderoſius fuerit, Amores illos deſerit, & tanquam Bonus civis & amator patriæ, terram petit,regionem ſcilicet connaturalium ſuorum. Ulterius paulò pergamus; Corpora denſa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum denſorum: Attamen,potiùs quàm natura rerum divulſionem patiatur, & detur(ut loquuntur)*vacuum*, corpora hujusmodi in ſurſum ferentur, & ceſſabunt ab officio ſuo erga *terram*, ut præſtent Officium ſuum *Mundo* ipſi debitum: Ita quaſi perpetuò obtinet, ut Conſervatio *Formæ* magis *Communis* minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa iſta *Bonis Communionis* ſignatur præcipuè in homine, ſi non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeii Magni dictum, Qui, quo tempore Romam fames premeret, annonæ importandæ Præpoſitus, vehementiſſimè autem ab amicis interpellatus, ne Mari,atroce tempeſtate ingruente,ſe committeret, illud tantùm reſpondit, *Neceſſe eſt, ut eam, non, ut vivam*: Adeò ut vitæ deſiderium, (quod in individuo maximum eſt) amore & fide in Rempub. apud eum non

præ-

Digitized by Google

præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus ſeculis, reperta eſt vel Philoſophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Diſciplina, quæ in tantum communionis bonum exaltavit, *Bonum* verò *Individuale* depreſſit, quantum *Sancta Fides Christiana*: unde liquidò pateat, unum eundemq; *Deum* fuiſſe, qui creaturis Leges illas naturæ; hominibus vero Legē Chriſtianam dediſſet. Propterea legimus nonnullos ex Electis, & Sanctis Viris, optaſſe ſe potiùs eraſos ex *Libro Vitæ*, quàm ut ſalus ad fratres ſuos non perveniret; Ecſtaſi quadam charitatis, & impotenti deſiderio *boni communionis* incitati.

Hoc poſitum, ita ut immotum maneat & inconcuſſum, nonnullis ex graviſſimis in *Morali Philoſophia* controverſiis, finem imponit. Primò enim *Quæſtionem* illam determinat; de *vita contemplativa activæ præferenda*; idq; contra ſententiam Ariſtotelis. Omnes ſiquidem rationes, quæ ab illo pro *contemplativa* afferuntur, *bonum privatum* reſpiciunt, atque *individui* tantùm ipſius voluptatem, aut dignitatem, quibus in rebus *contemplativa* palmam haud dubiè reportat. Etenim *contemplativa* non abſimilis eſt comparationi, qua uſus eſt Pythagoras, ut Philoſophiæ & contemplationi honorem ac decus aſſereret. Qui ab Hierone, quiſnam eſſet, interrogatus, reſpondit; *Hieronem non latere (ſi fortè unquàm Olympicis certaminibus interfuiſſet) id ibi loci contingere, ut veniant eò; Alii fortunæ ſuæ in agonibus periculum facturi: Alii verò ut mercatores, ad merces diſtrahendas: Alii ut amicos undique confluentes convenirent, & epulis ac hilaritati indulgerent: Alii, denique ut cæterorum eſſent ſpectatores: Se autem unum eſſe ex illis, qui ſpectandi gratia venerit.* Verùm homines noſſe debent, in hòc humanæ vitæ theatro, Deo &

Ange-

Angelis ſolùm convenire, ut *Spectatores* ſint. Neque ſanè fieri potuit, ut hâc de re dubitatio in Eccleſia unquam ſuſcitaretur: (utcunque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretioſa in oculis Domini mors Sanctorum ejus*: Ex quo loco, mortem illam civilem, & inſtituta vitæ monaſticæ & regularis attollere ſoleant:) niſi illud etiam unà ſubeſſet, quod vita illa monaſtica merè contemplativa non ſit: verùm planè in officiis Eccleſiaſticis verſetur; Qualia ſunt jugis oratio, & votorum ſacrificia, Deo oblata: Librorum item Theologicorum, multo in otio, conſcriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: quemadmodum & Moſes fecit, cùm per tot dies, in montis ſeceſſu moratus eſſet. Quinetiam Henoch, *ab Adamo Septimus*, qui videtur fuiſſe princeps *Vitæ contemplativæ* (etenim *cum Deo ambulaſſe* perhibetur) nihilominùs Eccleſiam, *Prophetiæ Libro* (qui etiam à Sancto Judâ citatur) dotavit. *Contemplativam* verò quod attinet meram, & in ſeipsâ terminatam: quæque radios nullos ſive caloris ſive luminis, in ſocietatem humanam diffundat: neſcit eam certè Theologia.

Determinat etiam quæſtionem, tantâ contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis & Socratis* ex unâ parte, qui felicitatem in virtute, aut ſolâ, aut adornatâ (cujus ſemper in officiis vitæ partes potiſſimæ) collocârunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex altera parte: veluti *Scholas Cirenaicorum & Epicuræorũ*, qui etiam in voluptate conſtituerunt: Virtutem autem (ſicut fit in Comœdiis aliquibus, ubi Hera cum famulâ veſtem mutet) planè ancillam ſtatuerunt: utpote ſine quâ voluptati commodè miniſtrari nõ poſſet: Nec minùs illam alteram *Epicuri Scholam*, quaſi *reformatam*; quæ felicitatem nihil aliud eſſe prædica-

Digitized by Google

bat, quam animi tranquillitatem & ſerenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; Ac ſi Jovem de ſolio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo ſeculo, reducere: quandò neque æſtas, nec bruma fuiſſent, non ver, nec autumnus; ſed una & æquabilis aëris temperies. Denique & illam exploſam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui ſitam autumaverunt felicitatem, in ſcrupulis quibuſque animi prorſus eliminandis, nullam ſtatuentes fixam & conſtantem boni, aut mali naturam, ſed actiones pro bonis, aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & irrefracto: aut contrà, cum averſatione & reluctatione, prodirent: Quæ tamen opinio in *Hæreſi Anabaptiſtarum* revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus & inſtinctus Spiritus, & conſtantiam vel vacillationem fidei. Liquet autem iſta, quæ recenſuimus, omnia, ad privatam animorũ tranquillitatem, & complacentiam; nullo modo autẽ ad *bonum communionis*, ſpectare.

Porrò redarguit etiam *Philoſophiã Epicteti*, qui hoc utitur præſuppoſito: Felicitatem, in iis poni debere, quæ in poteſtate noſtrâ ſunt, ne ſcilicet fortunæ & caſibus ſimus obnoxii: quaſi verò, non multò fuerit felicius, in rectis & generoſis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, ſucceſſu deſtitui, & fruſtrari, quàm in omnibus, quæ ad privatam tantùm fortunam noſtram referuntur, Voti perpetuò compotes fieri. Sicut Conſalvus, Neapolim digito Militibus indicans, generoſâ voce teſtatus eſt, *Multò ſibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum ruere, quàm unius pedis receſſu, vitam in multos annos producere.* Cui etiam concinit Cœleſtis Dux & Imperator, qui pronunciavit *Conſcientiam bonam juge eſſe Convivium*; Quibus verbis apertè ſigni-

gnifi-

Digitized by Google

gnificat, mentem bonarum intentionũ ſibi conſciã, utcunq; ſucceſſu careat, verius & purius, & naturæ magis conſentaneum præbere gaudiũ; quàm univerſum illum apparatũ, quo inſtrui poſſit homo, vel ut deſideriis ſuis fruatur, vel ut animo conquieſcat.

Redarguit itidem *Philoſophiæ abuſum illum*, circa Epicteti tempora graſſari cœptum: Nempe quod Philoſophia verſa fuerit in genus quoddam vitę Profeſſorium; & tanquàm in Artem; Quaſi ſcilicet inſtitutum Philoſophiæ eſſet, non ut perturbationes compeſcerentur & extinguerentur; ſed ut cauſæ & occaſiones ipſarum evitarentur & ſummoverentur: Ideoque particularis quædam vitæ ratio, ad hoc obtinendum ineunda eſſet: Introducendo ſanè, tale genus ſanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore, cujus meminit Ariſtoteles; Illum ſcilicet nihil aliud per totam vitam egiſſe, quàm ut valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abſtineret, corporis interim uſu quaſi multatus: Ubi ſi hominibus officia ſocietatis conſectari cordi ſit, illa demùm valetudo maximè eſt expetẽda, quæ quaslibet mutationes, & impetus quoſcunque ferre & vincere queat: Eodem modo & animus ille demùm verè & propriè ſanus & validus cẽſendus eſt, qui per plurimas, & maximas tentationes & perturbationes perrumpere poteſt. Ita ut optimè Diogenes dixiſſe viſus ſit; qui eas vires animi laudârit *quæ non ad cautè abſtinendum, ſed ad fortiter ſuſtinendum valerent*: Quæque animi impetum, etiam in maximis præcipitiis cohibere poſſint: Quæque (id quod in equis benè ſubactis laudatur) præſtent, ut breviſſimo ſpatio, & ſiſtere ſe, & vertere poſſint.

Poſtremò, redarguit idem *teneritudinem quandam,*

& ineptitudinem ad morigerandum, in nonnullis ex antiquiſſimis Philoſophis, & maximè in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facilè ſe à rebus civilibus ſubduxerint, ut indignitatibus & perturbationibus ſe exuerent, atque magis, ſuâ opinione, illibati, & tanquam Sacroſancti viverent: Ubi conſentaneum eſſet, conſtantiam hominis verè Moralis, talem fore, qualem idem Conſalvus in homine militari requirebat: Nimirùm ut honor ejus contexeretur tanquam è *telâ craſſiore*: minimeque tàm tenui, ut quidvis illud vellicare & lacerare poſſit.

CAP. II.

Partitio Boni Individualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Activum, *&* Bonum Paſſivum. *Partitio* Boni Paſſivi, *in* Bonum Conſervativum, & Bonum perfectivum. *Partitio* Boni Communionis, *in* Officia Generalia, *&* Reſpectiva.

REpetamus igitur jam, & perſequamur primùm *bonum individuale, & ſuitatis.* Illud partiemur, in *bonum activum, & bonum paſſivum.* Etenim hæc quoq; differentia *boni* (non abſimilis certè illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* ſcilicet, & *Condi*) in universâ rerum naturâ impreſſa reperitur: Præcipuè autem ſe prodit, in duplici rerum creatarum appetitu: Altero ſe *conſervandi & muniendi*, Altero ſe *multiplicandi & propagandi*: Atque hic poſterior, qui *activus* eſt, & veluti *Promus,* potentior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *paſſivus* eſt, & veluti *Condus*, inferior cenſeri poteſt. Etenim in univerſitate rerum natura cœleſtis præcipuè *agens* eſt; At natura terrſteris, *Patiens.* Etiam in delectationibus animantium, major voluptas eſt generandi, quàm paſcendi. In oraculis quoque Divinis pronunciatur, *Beatius eſſe dare, quàm accipere.* Quin & in vitâ

in vitâ communi, nemo invenitur ingenio tam molli & effœminato, quin pluris faciat aliquid, quod ei in votis erat, perficere, & ad exitum perducere, quàm ſenſualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque iſta quidem *boni activi* præeminentia, in immenſum exaltatur ex intuitu conditionis humanæ, quod ſit & mortalis, & fortunæ ictibus expoſita. Nam ſi in voluptatibus hominum, poſſet obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter ſecuritatem & moram. Quandoquidem autem videmus huc recidere; *Magni æſtimamus mori tardiùs*: & *ne glorieris de craſtino, neſcis partum diei*: mirum minimè eſt, ſi omni cõtentione feramur ad ea quæ temporis injurias non reformident. Ea verò nulla eſſe poſſunt, præter opera noſtra: ſicut dicitur, *Opera eorum ſequuntur eos.* Eſt & altera præeminentia *boni activi* haud exigua, indita & ſuſtentata ex eo affectu, qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret: Amor ſcilicet novitatis, aut varietatis. Ille verò in ſenſuum voluptatibus (quæ *boni paſſivi* pars ſunt vel maxima) anguſtus admodum eſt, nec latitudinem habet aliquam inſignem: *Cogita quamdiù eadem feceris; Cibus, ſomnus, ludus; per hunc circulum curritur; Mori velle, non tantùm fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* At in actis vitæ noſtræ, & inſtitutis, & ambitionibus, inſignis eſt varietas; Eaque multâ cum voluptate percipitur, dùm inchoamus, progredimur, interquieſcimus, regredimur, ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtinemus, & hujusmodi; Ut verè admodum dictum ſit, *Vita ſine propoſito, languida & vaga eſt.* Quod ſimul & prudentibus & ſtultiſſimis competit, ut ait Salomon; *Pro deſiderio quærit cerebroſus, omnibus immiſcet ſe.* Quinetiam

Digitized by Google

videmus Reges potentiſſimos, ad quorum nutum, quæcunq; ſenſibus grata ſunt, parari poſſent, nihilominus procuraſſe ſibi interdum deſideria humilia & inania (quemadmodùm Cithara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio,* & alia aliis) Quæ tamen ipſis fuerint, omni affluentiâ voluptatum ſenſualium potiora. Tantò voluptatem majorem affert, ut aliquid agamus, quàm ut fruamur,

Illud interim paulò attentiùs notandum eſt, *bonum activum, Individuale, à bono communionis*, prorſus differre, quanquàm nonnunquàm ambo concidant. Quamvis enim *bonum iſtud individuale, activum*, ſæpè opera beneficentiæ, (quæ ex *virtutibus communionis* eſt) pariat & producat; illud tamen intereſt, quod illa opera ab hominibus plurimis fiant, non animo alios juvandi, aut beandi, ſed planè propter ſe atque potentiam & amplitudinem propriam. Id quod optimè cernitur, quando *bonum activum* in aliquid impingit, quod ſit *bono communionis* contrarium. Siquidem Gigantea illa animi cõditio, quâ abripiuntur magni iſti orbis terrarum perturbatores (qualis fuit L. Sylla, & plurimi alii, licet in modulo longè minore, qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & ærumnoſi ſint, prout ſibi fuerint amici, vel inimici: atque ut mundus tanquàm ipſorum præferat imaginem, quæ vera eſt *Theomachia*, hæc inquam ipſa aſpirat ad *bonum activum*, individuale, ſaltem *apparens*, etſi à *bono communionis*, omnium maximè recedat.

At *Bonum Paſſivum* partiemur, in *Bonũ Conſervativum*, & *Bonum Perfectivum*. Etenim inditus eſt unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Suitatis, ſive individui*. Primus, ut ſe *conſervet*: Secundus, ut ſe *Perficiat*, Tertius, ut ſe *multiplicet, ſive diffundat*, Atq;

hic

hic poſtremus appetitus, ad *bonum activum* refertur, de quo jam modò diximus. Superſunt igitur reliqua tantùm duo, quæ diximus, *bona*: Ex quibus præcellit *perfectivum*. Minus enim quiddam eſt, conſervare rem in ſuo ſtatu: Majus verò, eandem ad naturam ſublimiorem evehere. Reperiuntur ſiquidem per res univerſas, naturæ aliquæ nobiliores, ad quarum dignitatem & excellentiam, naturæ inferiores aſpirant, veluti ad origines & fontes ſuos. Sic de hominibus, non malè cecinit ille:

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.

Homini enim, aſſumptio, aut approximatio ad Divinam, aut Angelicam naturam, eſt formæ ſuæ perfectiò. Cujus quidem *boni perfectivi*, prava & præpoſtera imitatio, peſtis eſt ipſa vitæ humanæ, & Turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & ſubvertit. Nimirùm, dum homines, exaltationis vice formalis atq; eſſentialis, cœcâ ambitione aduolent, ad exaltationē tantummodò localem. Quemadmodùm enim ægri, remedium mali ſui non invenientes, de loco in locum, corpus agitant & volvunt; quaſi ex mutatione loci, à ſeipſis abſcedere, & internum malum effugere poſſint: Eodem modo evenit in ambitione, ut homines, ſimulachro quodam falſo, naturæ ſuæ exaltandæ, abrepti nihil aliud adipiſcantur, quàm loci quandam celſitudinem & faſtigium.

Bonum verò *conſervativum*, nihil aliud eſt, quàm *receptio & fruitio rerum naturæ noſtræ congruentium.* Hoc verò *bonum*, licet maximè ſit ſimplex, & nativum; tamen ex *Bonis* videtur molliſſimum atq; infimum. Quin & hocipſum *Bonum* recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit judicium hominū, partim omiſſa eſt inquiſitio. *Boni* ſiquidem

Digitized by Google

fruitionis, ſive, quod vulgò dicitur, *jucundi* dignitas, & commendatio, aut in *ſinceritate fruitionis* ſita eſt; aut in ejusdem *vigore*: Quorum alterum inducit & præſtat *æqualitas*, alterum autem *varietas* & *viciſſitudo*: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impreſſionem magis fortem, & vividam *boni*. Cæterùm, horum utrum melius, *Ambigitur*: Dein, num natura humana utrumque ſimul apud ſe retinere poſſit, *non inquiritur*.

Atque quantum ad id, de quo *Ambigitur*, ventilari cœpit illa controverſia, inter Socratem & Sophiſtam quendam. Ac Socrates quidem aſſerebat, *felicitatem ſitam eſſe, in animi pace conſtante, & tranquillitate*, Sophiſta verò in hoc, *Vt quis multùm appetat, & multùm fruatur*. Quin & ab argumentis delapſi ſunt ad convitia; Dicente Sophiſtâ, *Felicitatem Socratis, ſtipitis, vel lapidis eſſe felicitatem*; è contrà Socrate, *Sophiſtæ felicitatem, felicitatem eſſe ſcabioſi, qui perpetuò pruriret, & ſcalperet*. Neque tamen deſunt utrique ſententiæ ſua firmamenta. Nam *Socrati* aſſentitur vel *Epicuri Schola* ipſa, quæ virtutis, ad felicitatem, partes eſſe maximas, non diffiteatur. Quod ſi ita ſit, certo certius eſt, virtutis majorem eſſe uſum, in perturbationibus ſedandis, quàm in rebus cupitis adipiſcendis. *Sophiſtæ* autem nonnihil ſuffragari videtur *aſſertio* illa, cujus à nobis mentio modò facta eſt, quod videlicet, *bonum perfectivum, bono conſervativo ſit ſuperius*; Quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videātur ſenſim perficere: Quod licet verè non faciant: tamen & motus ipſe in circulo, ſpeciem nonnullam præ ſe fert *motus progreſſivi*.

At Secunda *quæſtio* (*Nùm*, ſcilicet, *natura humana, non poſſit & animi tranquillitatem, & fruendi vigorem, ſimul*

ſimul retinere) ritè diffinita, priorem illam reddit otioſam & ſupervacaneam. Annon enim videmus haud raró, animos nonnullorum, ita factos & compoſitos, ut voluptatibus afficiantur vel maximè cum adſint, & tamen earum jacturam non gravatè ferant? Ita ut ſeries illa Philoſophica. *Non uti, ut non appetas*; *Non appetere, ut non metuas*, videatur eſſe puſilli cujuſdam animi, & diffidentis, Sanè, *Doctrinæ* pleræque Philoſophorum, videntur eſſe paulò timidiores, & cavere hominibus, plusquam natura rerum poſtulat. Veluti, cùm mortis formidinem medẽdo augent. Etenim, cùm nihil aliud ferè, vitam humanam faciant, quàm mortis quandã præparationem & diſciplinam, quomodò fieri poſſit; ut ille hoſtis mirum in modum nõ videatur terribilis, contra quam muniendi nullus ſit finis; Meliùs Poeta, (inter Ethnicos;)

Qui finem vitæ extremum, inter munera ponat
Naturæ.

Similiter & in omnibus anniſi ſunt Philoſophi, animum humanũ reddere nimis uniformem & harmonicum; Eum motibus contrariis & extremis minimè aſſuefaciendo. Cujus cauſam arbitror fuiſſe, quod ipſi vitæ ſe privatæ dedicârunt, à negotiis & aliorum obſequiis, immuni & liberæ. Quin potiùs imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui ſi fortè in gemmâ inveniatur nubecula aliqua, aut glaciecula, quæ ita poſſet eximi, ut magnitudini lapidis nõ nimium detrahatur, eã tollunt: Aliter verò intactam eam relinquunt: Pari ratione, ſerenitati animorum ita conſulendum eſt, ut non deſtruatur magnanimitas. Atque de *bono individuali*, hactenùs.

Poſtquam igitur de *bono ſuitatis* (quod etiam *particulare, privatum, individuale*, appellare ſolemus) jam

dixerimus, repetamus *bonum communionis*, quod *ſocietatem* intuetur. Iſtud nomine *officii* vocari cõſuevit: Siquidem vocabulũ *officii* magis propriè attribuitur animo benè diſpoſito erga alios: Vocabulum *virtutis* animo intra ſe rectè formato & compoſito. Verùm iſta pars, primo intuitu, *Scientiæ civili* deberi videtur: Attamen, ſi diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regimen & imperiũ uniuſcujuſq; in ſeipſum, neutiquàm verò in alios. Atque ſicut in architecturâ, alia res eſt, poſtes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi uſum præparare, alia autem eaſdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, inſtrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem eſt, quod fabricatum erigere, movere, & in opere ponere: Sic *doctrina* de *conjugatione ipſa hominum in civitate*, ſive *ſocietate*, differt ab eâ, quæ eos reddit ad hujuſmodi *Societatis* commoda conformes, & benè affectos.

Iſta *pars de officiis*, etiam in duas portiones tribuitur; quarum altera tractat de *officio hominis in communi*: Altera de *officiis ſpecialibus & reſpectivis*, pro ſingulorum profeſſione; vocatione, ſtatu, perſonâ, & gradu. Harum primam ſatis excultam, diligenterque à veteribus & aliis explicatã, jam anteà retulimus: Alteram, quoq;, ſparſim quidem tractatã, licet non in corpus aliquod integrũ Sciẽtiæ digeſtam reperimus. Neque tamen hoc ipſum, quod ſparſim tractetur, reprehendimus; quinimò de hoc argumẽto, per partes ſcribi longè cõſultius exiſtimamus. Quis enim tantâ fuerit, vel perſpicacia, vel confidentiâ, ut de *officiis peculiaribus & relativis*, ſingulorum ordinum & conditionum, peritè, & ad vivum diſceptare, & diffinire poſſit, aut ſuſtineat? Tractatus autem, qui experien-

tiam

Digitized by Google

tiam non ſapiunt, ſed ex notitiâ rerum generali, & Scholaſtica, tantummodò deprompti ſunt, de rebus hujuſmodi, inanes plerunque evadunt & inutiles. Quamvis enim aliquandò contingat, ſpectatorem ea animadvertere, quæ luſorem fugiant; Atq; jactetur proverbium quoddam magis audaculũ, quàm ſanum de cenſura vulgi circa actiones principum, *ſtantem in valle optimè perluſtrare montem*; Optandum tamen in primis eſſet, ut nõ niſi expertiſſimus & verſatiſſimus quiſque, ſe hujuſmodi argumentis immiſceret. Hominum enim ſpeculativorum, in materiis activis, lucubrationes, iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur, quam diſſertationes Phormionis de bellis æſtimatæ ſunt ab Hannibale, qui eas habuit pro ſomniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad ſuum munus, aut artem, pertinentibus, libros conſcribunt; quod ſcilicet in illis ipſis *Spartis* ſuis ornandis, atque attollendis, modum tenere neſciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminiſſe (honoris causâ) excellentiſſimi illius operis, à Majeſtate tua elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra ſe cumulavit ac recondidit Theſauros, tàm conſpicuos, quã occultos, *Theologiæ, Ethicæ,* & *Politicæ*; inſigni cum aſperſione aliarum artium: Eſtque, meo judicio, inter Scripta, quæ mihi perlegere contigerit, præcipuè ſanum, & ſolidum. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æſtuat, aut in diligẽtiæ frigore torpet aut dormitat: Nõ vertigine aliquãdò corripitur, unde in ordine ſuo ſervãdo cõfundatur aut excidat: Nõ digreſſionibus diſtrahitur, ut illa, qui nihil ad Rhombũ ſunt, expatiatione aliquâ flexuoſâ complectatur: Non odoramentorum,

rum, aut pigmentorum fucis adulteratur, qualibus illi utuntur,qui Lectorum potiùs delectationi,quàm argumenti naturæ inſerviunt: Ante omnia verò,ſpiritu valet iſtud opus,non minùs,quàm corpore, utpote,quod & cum veritate optimè conſentiat, & ad uſum ſit accommodatiſſimum. Quinetiam vitio illo, de quo paulò antè diximus (quod ſi in alio quopiam, in Rege certè,& Scripto de Majeſtate Regiâ,tolerandum fuerit)omninò caret: Nempe, quod culmen & faſtigium Regium,non immodicè, aut invidiosè extollat. Siquidem Majeſtas tua, Regem non depinxit aliquem, *Aſſyriæ* aut *Perſiæ*, gloriâ,& externo faſtu nitentem,& coruſcantem:ſed verè *Moſem*, aut *Davidem*, Paſtores ſcilicet Populi ſui. Neque verò mihi unquã memoriâ excidet,dictum quoddã verè regium, quod in lite graviſſimâ terminandâ,Majeſtas tua,pro ſacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronunciavit? Nimirùm, *Reges juxta Leges Regnorum ſuorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus juxta Leges Naturæ, & æque raro prærogativam illam ſuam,quæ Leges tranſcendit,ab illis uſurpandam, ac à Deo videmus uſurpari poteſtatem Miracula patrandi.* Nihilò tamen ſeciùs,ex Libro illo altero,à Majeſtate tuâ conſcripto,de *Libera Monarchiâ*, ſatis omnibus innoteſcit, non minùs Majeſtati tuæ cognitam eſſe, & perſpectam plenitudinem poteſtatis Regiæ,atque *Vltimitates* (ut Scholaſtici loquuntur) Jurium Regalium, quã Officii,& Muneris Regii Limites & Cancellos Non dubitavi igitur in medium adducere, Librum illum, à Majeſtatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primarium & maximè illuſtre, *Tractatuum de peculiaribus & reſpectivis officiis.* Quo de Libro, quæ à me jam dicta ſunt, dixiſſem profectò, ſi ante Annos mille

mille à Rege quopiam conſcriptus fuiſſet. Neque verò me movet,Decorum illud, quod vulgò præſcribitur,ne quis coràm laudetur: modò Laudes illæ,nec modum excedant, nec intempeſtivè, aut nullâ datâ occaſione,tribuantur.Cicero certè,in luculentiſſimâ illâ Oratione ſuâ, pro M. Marcello, nihil aliud agit, quàm ut exhibeat tabulam quandam, ſingulari artificio depictam,de Laudibus Cæſaris, licet coram ipſo Oratio illa haberetur. Quod & Plinius ſecundus erga Trajanum. Itaque jam ad propoſitum revertamur.

Pertinet porrò ad hanc *partem de officiis reſpectivis vocationum,& profeſſionum ſingularum,doctrina* alia, tanquàm priori relativa,ſive oppoſita;nimirùm de *fraudibus,cautelis,impoſturis*, & *vitiis* ipſarum: Siquidem depravationes & vitia, officiis & virtutibus opponũtur. Neque omninò de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, ſiletur: ſed ſæpè ad illa notanda, ſaltem obiter excurritur. At quo tandem modo? Per Satyram ſcilicet,& Cynicè,(more Luciani) potiùs quam ſeriò,& graviter.Etenim,plus operæ impenditur, ut pleraque in artibus, etiam utilia & ſana, maligno dente vellicentur,& ad ludibrium hominibus exponantur, quàm ut quæ, in iisdem corrupta ſunt & vitioſa,ſecernantur à ſalubribus & incorruptis. At optimè Salomon: *Quærenti deriſori ſcientiam, ipſa ſe abſcondit, ſed ſtudioſo fit obviam.* Quicunque enim ad ſcientiam accedat, animo irridendi & aſpernandi, inveniet proculdubio quæ cavilletur plurima, ex quibus verò doctior fiat,perpauca. Verùm,Tractatio hujus,de quo loquimur,argumenti, gravis & prudens, atque cum integritate quâdam, & ſinceritate conjuncta, inter muniſſima virtutis ac probitatis propugna-

pugnacula, videtur numeranda. Nam ſicut fabuloſè perhibetur de *Baſiliſco*, ſi primus quempiam conſpexerit, illicò hominem perimit, ſi quis illum prior, Baſiliſcus perit: pari ratione, fraudes, impoſturæ, & malæ artes, ſi quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur; quod ſi illæ prævenerint, tum verò, non aliàs, periculum creant. Eſt itaque quod gratias agamus *Macciavello*, & hujusmodi Scriptoribus, qui apertè & indiſſimulanter proferunt, quid homines facere ſoleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo poteſt, ut conjungatur *ſerpentina* illa *prudentia* cum *innocentia columbina*, niſi quis mali ipſius naturam penitùs pernoſcat. Abſque hoc enim, deerunt virtuti ſua præſidia & munimenta. Imò, neque ullo modo poſſit vir bonus & probus, malos & improbos corrigere & emendare, niſi ipſe priùs omnia malitiæ latibula & profunda exploraverit. Etenim, qui judicio planè corrupto ſunt, & depravato, hoc habent, ut præſupponant, Honeſtatem in hominibus, ab inſcitiâ, & ſimplicitate quâdam morum oriri: atque ab eo tantùm, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgò prædicantur & decantantur, ſermonibus. Adeò ut, niſi planè perſpiciant, opiniones ſuas pravas, ac corrupta & detorta principia, non minùs illis, qui hortantur & admonent, quàm ſibi ipſis, eſſe explorata, & cognita: Probitatem omnem morum & conſiliorum aſpernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus.* Hanc autem partem, de *cautelis*, & *vitiis reſpectivis*, inter *Deſiderata* numeramus; eamque nomine *Satyræ ſeriæ*, ſive *Tractatûs de interioribus rerum*, appellabimus.

Etiam

Etiam ad *doctrinam de officiis reſpectivis*, pertinent *officia mutua,* inter maritum & uxorem, parentes & liberos, dominum & ſervum: Similiter leges amicitiæ, & gratitudinis: Necnon civiles obligationes fraternitatem collegiorum, etiam vicinitatis; ac ſimiliũ: Verùm intelligatur hoc ſemper, illa iſtic tractari, non quatenus ſunt partes *ſocietatis civilis,* (id enim ad *Politicam* refertur,) ſed quatenus animi ſingulorum, ad illa *ſocietatis vincula* tuenda, inſtrui & prædiſponi debeant.

At *doctrina de bono communionis* (quemadmodum & illa de *individuali*) *bonum* tractat, non tantùm ſimpliciter, ſed & comparatè: Quò ſpectat officia perpendere, inter hominem & hominem; inter caſum & caſum; inter privata & publica; inter tempus præſens & futurum. Sicut videre eſt, in animadverſione illâ ſeverâ, & atroci L. Bruti, contra filios ſuos, illam à pleriſque in cœlum laudibus efferri; At alius quispiam dixit;

Infelix, utcunq; ferent ea fata minores.

Idipſum licet intueri, in cœnâ illâ, ad quam invitati ſunt M. Brutus, C. Caſſius, & alii. Illic enim, cùm ad animos explorandos, circa conſpirationem in caput Cæſaris intentatam, Quæſtio aſtutè mota eſſet, (*num licitum foret Tyrannum occidere?*) Ibant Convivæ in opiniones diverſas; Dum alii dicerent, planè licere, *Quod Servitus ultimum eſſet malorum*: Alii minimè, *Quod Tyrannis minùs exitialis eſſet, quàm bellum civile.* Tertium autem genus, veluti ex Scholâ Epicuri aſſerebat, *Indignum eſſe prudentes periclitari pro ſtultis.* Verùm plurimi ſunt caſus de *officiis comparatis*, inter quos frequenter ille intervenit: *Vtrum, à Iuſtitia deflectendum ſit, propter ſalutem Patriæ, aut hujuſmodi aliquod*

Digitized by Google

quod inſigne bonum in futuro? Circa quem Jaſon Theſſalus dicere ſolebat: *Aliqua ſunt injuſtè facienda, ut multa juſtè fieri poſſint*: Verùm replicatio in promptu eſt: *Authorem præſentis Iuſtitiæ habes: Sponſorem futuræ non habes.* Sequantur homines, quæ in præſentiâ bona & juſta ſunt; futura divinæ Providentiæ remittentes. Atque circa *doctrinam de exemplari*, ſive de *bono*; hæc dicta ſint.

Cap. III.

Partitio Doctrinæ de Culturâ Animi, *in* Doctrinam de Characteribus Animorum: De Affectibus; *&* De Remediis *ſive* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *ejuſdem de* Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

NUnc igitur, poſtquam de *fructu vitæ*, (ſenſu intelligimus Philoſophico) verba fecerimus; ſupereſt, ut de *Culturâ Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine qua, pars prior, nihil aliud videtur, quàm imago quædam, aut ſtatua, pulchra quidem aſpectu, ſed motu & vita deſtituta. Cui ſententiæ Ariſtoteles ipſe diſertis verbis ſuffragatur: *Neceſſe eſt igitur de virtute dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem noſſe, acquirendæ autem ejus modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantùm, quâ ſpecie ſit, quærendum eſt, ſed & quomodo ſui copiam faciat: utrunque enim volumus, & rem ipſam noſſe, & ejus compotes fieri: Hoc autem ex voto non ſuccedet, niſi ſciamus, & ex quibus, & quo modo.* Verbis adeò expreſſis, atque etiam iteratò, hanc partem inculcat; quam tamen ipſe non perſequitur. Hoc ſimiliter illud eſt, quod Cicero Catoni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit; quod ſcilicet, Philoſophiam amplexus eſſet, *Non diſputandi cauſa ut magna pars, ſed ita vivendi*: Quamvis autem, pro temporum, in quibus vivimus, ſocordia,

paucis

paucis curæ ſit, ut animum ſedulò colant, & componant; & vitæ rationem, ad normam aliquam inſtituant (ſecundum illud Senecæ, *de partibus vitæ quiſque deliberat; de ſumma nemo*: Adeò ut hæc pars cenſeri poſſit ſupervacua) illud tamen minimè nos movet, ut eam intactam relinquamus, quin potiùs cum illo Hippocratis Aphoriſmo concludimus; *Qui gravi morbo correpti, dolores non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Medicinâ illis hominibus opus eſt, non ſolùm ad curandũ morbum, ſed ad ſenſum expergefaciendũ. Quod ſi quis obiiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus eſſe, veriſſimum eſt quod aſſerit; At tamen *Philoſophiam Moralem* in famulitium Theologiæ recipi, inſtar ancillæ prudentis, & pediſſequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præſtò ſit, & miniſtret, quid prohibeat? Etenim quemadmodum in Pſalmo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuò ad manus dominæ reſpiciunt*: cùm tamen minimè dubium ſit, quin haud pauca ancillæ judicio & curæ relinquantur: Eodem modo & *Ethica* obſequium *Theologiæ* omninò præſtare debet, ejusque præceptis morigera eſſe, ita tamen ut & ipſa, intra ſuos limites, haud pauca ſana & utilia documenta continere poſſit.

Hanc igitur partem, (quando præſtantiam ejus in animo recolo) in *corpus doctrinæ* nondùm redactam, non poſſum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more noſtro, cùm inter *Deſiderata* collocemus, aliquâ ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hâc re (ſicut & in univerſis, quæ ſpectant ad Practicam) ratio nobis eſt ſubducenda, quid in noſtrâ ſit poteſtate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero verò applicatio tãtùm. Agricolæ nullum eſt imperium, aut in naturam ſoli,

aut in aëris Temperies; Itidem nec Medico, aut in craſin & conſtitutionem naturalem ægri, aut in accidentium varietatem. At in *culturâ animi*, & morbis ejus perſanandis, tria in conſiderationě veniunt; *Characteres diverſi diſpoſitionum*; *Affectus*, & *Remedia*: Quemadmodùm & in corporibus medicandis propounntur illa tria; *Complectio*, ſive *conſtitutio ægri*, *morbus*, & *curatio*. Ex illis autem tribus, poſtremum tantùm in noſtrâ poteſtate ſitum eſt; priora duo non item. Verùm & in illis ipſis, quę in poteſtate noſtrâ nō ſunt, non minùs diligens facienda eſt inquiſitio, quàm in illis, quæ poteſtati noſtræ ſubjiciuntur. Etenim illorum perſpicax, & accurata cognitio, ſubſterněda eſt *doctrinæ de remediis*, ut eadem commodiùs & feliciùs applicentur. Neq; enim veſtis corpori aptari poſſit, niſi menſura corporis antè excipiatur.

Primus igitur articulus, *doctrinæ* de *cultura animi*, verſabitur circa *diverſos characteres ingeniorum* ſive *diſpoſitionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propenſionibus in virtutes & vitia; aut etiam in perturbationes, & affectus: ſed de magis intrinſecis, & radicalibus. Sanè ſubiit animum, etiam in hâc parte, nonnunquàm admiratio, quod à *Scriptoribus*, tàm *Ethicis*, quàm *Politicis*, ut plurimùm neglecta, aut prætermiſſa ſit; cùm utriq; ſcientiæ, clariſſimum luminis jubar affundere poſſit. In *Traditionibus Aſtrologiæ*, non inſcitè omninò diſtincta ſunt ingenia, & diſpoſitiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod alii à Naturâ facti ſint *ad contemplationes*: *Alii* ad res *civiles*, Alii *ad Militiam*: Alii *ad ambitum*: Alii *ad amores*, Alii *ad artes*: Alii *ad genus vitæ varium*, item apud *Poetas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) ſparguntur ubiq; ſimulachra ingeniorum, li-

cet

tet ferè cum exceſſu, & pręter modum veritatis. Quin & hoc ipſum argumentum, de *diverſis characteribus ingeniorum*, eſt ex iis rebus, in quibus ſermones hominum communes (quod valdè rarò, interdùm tamen contingit) libris ipſis ſunt prudentiores. At longè optima hujus Tractatus ſuppellex & ſylva, peti debet ab *Hiſtoricis* prudentioribus: Neque tamen ab Elogiis tantùm, quæ ſub obitum perſonæ alicujus illuſtris, ſubnectere ſolent, ſed multò magis ex corpore integro *Hiſtoriæ*, quoties hujuſmodi perſona, veluti Scenam conſcendat. Illa enim intertexta imago, potior videtur deſcriptio, quàm Elogii Cęſura: Qualis habetur apud T. Livium, *Africani*, & *Catonis Majoris*: Apud Tacitum, *Tiberii, Claudii*, & *Neronis*: Apud Herodianum, *Septimii Severi*: Apud Philippum Comineum, *Lodovici undecimi* Gallorum Regis: Apud Franciſcum Guicciardinum, *Ferdinandi Hiſpani*, *Maximiliani Cæſaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Iſti enim Scriptores, harum Perſonarum, quas ſibi depingendas deligerunt, Effigies, quaſi perpetuò intuentes, nunquam ferè Rerum Geſtarum ab ipſis mentionem faciunt, quin & aliquid inſuper de Naturâ ipſorum inſpergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conclavibus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: ſicut & Literæ Legatorum, de Conſiliariis Principum. Fiat itaque ex eâ, quam diximus, materiâ, (quæ certè fertilis eſt & copioſa) Tractatus diligens, & plenus. Neque verò volumus, ut *characteres* iſti in Ethicis (ut fit apud Hiſtoricos, & Poëtas, & in ſermonibus communibus,) excipiantur, tanquàm imagines Civiles integræ; ſed potiùs ut imaginum ipſarum lineæ, & ductus magis ſimplices; quæ

inter ſe compoſitæ & commixtæ quaſcunque effigies conſtituunt; Quot & quales eæ ſint, & quomodo inter ſe connexæ, & ſubordinatæ; ut fiat tanquã artificioſa & accurata ingeniorum& animorum diſſectio, atque ut diſpoſitionum, in hominibus individuis, ſecreta prodantur, atque ex eorum notitiâ, curationum animi præcepta rectiùs inſtituantur.

Neque verò *characteres ingeniorum*, ex naturâ impreſſi, recipi tantùm in hunc Tractatum debent; ſed & illi, qui aliàs animo imponuntur, ex *ſexu, ætate, patriâ, valetudine, formâ,* & ſimilibus: Atque inſuper illi, qui ex *fortunâ*, veluti *Principum, Nobilium, ignobiliũ, divitum, pauperum, Magiſtratuum, idiotarum, felicium, ærumnoſorum,* & hujuſmodi. Videmus enim Plautũ, miraculi loco habere, quod Senex quis ſit Beneficus; *Benignitas hujus, ut Adoleſcentuli eſt.* D. autem Paulus, ſeveritatem diſciplinæ erga Cretenſes præcipiens (*Increpa eos durè*) ingenium Gentis ex Poëtâ accuſat, *Cretenſes ſemper mendaces, malæ Beſtiæ, Ventres pigri.* Saluſtius, id in Regum Ingeniis notat, quod apud eos frequens ſit, Contradictoria appetere, *plerumque Regiæ voluntates, ut vehementes ſunt, ſic mobiles, ſæpeque ipſæ ſibi adverſæ.* Tacitus obſervat honores & dignitates ingenia hominum in deterius ſæpiùs flectere, quàm in melius; *Solus Veſpaſianus mutatus eſt in melius.* Pindarus illud animadvertit; Fortunam ſubitam & indulgentem, animos plerunque enervare, & ſolvere; *Sunt, qui magnam felicitatem concoquere non poſſunt.* Pſalmus innuit, facilius eſſe modum adhibere & temperamentum, in fortunæ ſtatu, quàm in incremento: *Divitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.* De ſimilibus quibusdam obſervationibus, ab Ariſtotele in *Rhetoricis*, mentionem obiter factam, non inficior; Necnon in aliorum

Scriptis

Scriptis nonnullis ſparſim: Verùm nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philoſophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certè quã ad *Agriculturam*, Tractatus de diverſitate ſoli & glebæ: Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diverſis. Id autem nũc tandem fieri oportet, niſi fortè imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis, ad ægrotos omnes, cujuscunque ſint conſtitutionis.

Sequitur *doctrinam de characteribus*, *doctrina de affectibus, & perturbationibus*, qui loco morborum animi ſunt, ut jam dictum eſt. Quemadmodum enim Politici priſci, de Democratiis dicere ſolebant; Quod *populus eſſet mari ipſi ſimilis*, *Oratores autem ventis*: Quia ſicut *Mare* per ſe placidum foret & tranquillum, niſi à *Ventis* agitaretur & turbaretur; ſic & *Populus* eſſet Naturâ ſuâ pacatus & tractabilis, niſi à *ſeditioſis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter verè affirmari poſſit, *naturam mentis humanæ*, ſedatam fore, & ſibi conſtantem; ſi *affectus* tanquam *venti*, non tumultuarentur, ac omnia miſcerent. Et hîc rursùs ſubiit nova admiratio, Ariſtotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conſcripſit, *Affectus*, ut membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractaſſe; In *Rhetoricis* autem, ubi tractandi interveniunt ſecundariò (quatenus ſcilicet Oratione cieri aut commoveri poſſint) locũ illis reperiſſe: (In quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acutè & benè diſſeruit:) Nam diſceptationes ejus de *voluptate* & *dolore*, huic Tractatui nullo modo ſatisfaciunt: Non magis, quam qui de luce & *lumine tantùm* ſcriberet, de *particulariũ colorum naturâ* ſcripſiſſe diceretur: Siquidem *voluptas*

Digitized by Google

& dolor erga *affectus particulares* ita ſe habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certè in hoc argumento (quatenùs ex his, quæ nunc extant coniicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potiùs in diffinitionem ſubtilitate, quàm in tractatu aliquo pleno, & fuſo, conſiſteret. Equidem reperio etiam libellos, quoſdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira, de inutili verecundia*, & aliis perpaucis. Sed ſi verum omninò dicendum ſit, Doctores hujus *Scientiæ* præcipui ſunt *Poëtæ & Hiſtorici*, in quibus ad vivum depingi & diſſecari ſolet, Quomodò *Affectus* excitandi ſunt & accendendi? Quomodò leniendi & ſopiendi? Quomodò rurſus cōtinendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodò itidem ſe, licet compreſſi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices ſubeant? Qualiter ſibi mutuò implicentur? Qualiter inter ſe digladientur & opponantur? & innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimum plurimi eſt usûs in *moralibus & civilibus*; *Qualiter* (inquam) *affectus affectum in ordinem cogat; & alterius auxilio, ad alterum ſubjugandum, uti liceat?* Venatorum & aucupum more, qui beſtiæ operâ ad beſtias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortaſsè aliter ex ſeſe, abſque Brutorum auxilio, homo tam facilè præſtare non poſſit. Quin & hoc fundamento nititur, excellens ille, & per omnia patens, uſus in Civilibus, *præmii & pœnæ*; quæ Rerumpub. columen ſunt; cùm *affectus* illi prædominantes, *formidinis & ſpei*, alios omnes *affectus* noxios coerceant & ſupprimant. Etiam, ſicut in regimine Statûs, non rarò fit ut factio factione in officio cōtineatur, ſimiliter fit & in regimine mētis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in noſtrâ ſunt poteſtate;

ſtate; quæque operantur in animum; voluntatemq; & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoq; ad immutandos mores plurimùm valent. Quâ in parte debuerant Philoſophi ſtrenuè & gnaviter inquirere, *De viribus & energiâ conſuetudinis, exercitationis, habitûs, educationis, imitationis, æmulationis, convictûs, amicitiæ, laudis, reprehenſionis, exhortationis, famæ, legum, librorum, ſtudiorum*, & ſi quæ ſunt alia. Hæc enim ſunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab iſtis agentibus animus patitur & diſponitur; Ab iſtis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad cōſervandam, & recuperandam animi ſanitatem conducant, quatenùs remediis humanis id præſtare poſſit. Ex quorum numero unum aut alterum ſeligemus, in quibus paululùm immoremur, ut reliquis ſint exemplo. *De conſuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Ariſtotelis, planè mihi videtur, anguſtias quaſdam contēplationis, & negligentiā ſapere: cùm aſſerit, in illas actiones, quæ naturales ſunt, *Conſuetudinem* nihil poſſe: Exemplo uſus; *Quod ſi lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationē quidem ſponte aſcendēdi acquirit*: Quinetiam, quod *ſæpiùs videndo aut audiēdo, nihilò meliùs aut videmus, aut audimus.* Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura eſt peremptoria (cujus rei cauſas reddere in præſentiâ non vacat) aliter tamē in illis fit, in quibus natura, ſecundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remiſſionem. Sanè videre potuit, *Chirothecam* paulò arctiorem, manui ſæpiùs inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* uſu & mora in contrarium flexus ſui naturalis incurvari, & in eodem ſtatu paulò poſt durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robuſtam & ſonoram; *Frigora, Æſtumque conſuetudine* tolerari; & ejuſdem

generis complura. Quæ quidem poſteriora duo exẽpla propiùs accedunt ad rem, quàm quæ ab ipſo adducta ſunt. Attamen, utcunque hoc ſe habeat, quò magis verum fuerit, *Tam virtutes, quàm vitia, in habitu conſiſtere*; eò magis ei contendendum fuerat, ut normas præſcriberet, quomodò hujuſmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurima ſiquidem confici poſſint præcepta, de prudenti inſtitutione exercitationum animi, non minùs quàm corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus, à *penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quàm res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre, benè ſperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiduciæ plenum, opinionem concitabis, quâ plus ſibi polliceatur, quàm præſtare poſſit; Quod ſecum trahit ſocordiam. In utroque autem ingenii temperamento, fiet ut experimentum expectationi non ſatisfaciat: Id quod animum ſemper deiicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſummâ, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquã, quò habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: Alterum, quandò animus optimè fuerit ad rem diſpoſitus; Alterum, quandò peſſimè: Ut ex priore, plurimùm in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obicesq; animi contentione ſtrenua deteramus, unde tempora media facilè & placidè labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit; *Ut totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod naturâ maximè impellimur*; Sicut cùm in adverſum gurgitis remigamus; Aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrariũ flectimus.

Quar-

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcunque felicius trahi & ſuaviùs, ſi illud, quò tendimus, in intentione operantis, non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum fermè oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi poſſint, de Regimine *Conſuetudinis*: *Conſuetudo* enim, ſi prudenter & peritè inducatur, fit reverà (ut vulgò dicitur) *altera natura*: Quod ſi imperitè, & fortuitò adminiſtretur, erit tantùm *ſimia* naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, ſed inſcitè tantùm, & deformiter.

Similiter, ſi de *Libris* & *Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentiâ, verba facere vellemus; numnam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eò ſpectantia? Annon unus ex patribus, magnâ cum indignatione, *Poeſim* appellavit *vinum dæmonum*: cùm revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodùm, & digna, quæ benè perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Iuvenes non eſſe idoneos moralis philoſophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æſtuatio nondum ſedata eſt, nec tempore & rerum experientiâ conſopita? Atque ut verum dicamus, Annon ideò fit, ut Scriptorum priſcorũ præſtantiſſimi libri, & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſimè invitati ſunt: *tam auguſtam ejus Majeſtatem* omnium oculis repræſentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Paraſitorum* indutas, deriſui propinando) tam parùm proſint, ad vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non conſueverunt, à viris ætate & judicio maturis, ſed pueris tantùm & tyronibus relinquuntur?

 tur?

tur? Annon & hoc verum eſt, Juvenes multò minùs *Politicæ*, quàm *Ethicæ*, auditores idoneos eſſe, antequā *religione*, & *doctrina de moribus* & *officiis*, planè imbuā-tur: ne fortè judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non eſſe rerum differentias morales veras & ſolidas: ſed omnia ex utilitate, aut ſucceſſu metiendæ, ſicut Poëta canit;

Proſperum & felix ſcelus virtus vocatur.

Et rursùs,

Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyricè, & per indignationē loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici*, idem ſeriò & poſitivè ſupponunt. Sic enim Macciavello dicere placet, *Quod ſi contigiſſet Cæſarem Bello ſuperatum fuiſſe, Catilinā ipſo fuiſſet odioſior*: Quaſi verò nihil interfuiſſet, præter fortunam ſolam, inter Furiam quandam, ex libidine & ſanguine conflatam, atque animum excelſum, & inter homines naturales, maximè omnium (ſi ambitio abfuiſſet) ſuſcipiendum. Videmus etiam, ex hoc ipſo; quàm neceſſarium ſit, homines, *doctrinas pias* & *Ethicas*, antequam *Politicam* deguſtent, plenis faucibus haurire: Nimirùm, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut aiunt) unguiculis innutriti ſunt, nunquam ferè ſinceram & internam morum probitatem aſſequantur: quantò minùs ſi acceſſerit etiam librorum diſciplina? Porrò, & in documentis ipſis moralibus, vel ſaltem aliquibus eorum, annon cautio pariter eſt adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & inſociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, Ea ſunt omnia, non à naturâ, ſed à Magiſtris.* Sunt &

axic-

Digitized by Google

axiomata alia complura, de iis, quæ à *ſtudiis* & *libris*, hominum animis ingenerantur. Verum eſt enim quod dicit ille, *Abeunt ſtudia in mores*: Quod pariter affirmandum, de cæteris illis rebus, *convictu*, *famâ*, *legibus patriis*, & reliquis, quas paulò ante recenſuimus.

Cæterùm *animi* quædam eſt *cultura*, quæ adhuc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in ſtatu perfectiore, aliis, in ſtatu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & inſtitutum, ut *bona* illa *tempora* foveantur; *Prava* verò, tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *Votis*, aut ſaltē *conſtantiſſimis animi decretis*, & *obſervantiis* atque *exercitationibus*; quæ non tantum in ſe valent, quantum in hoc, quod animum in officio, & obedientiâ jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio*, duplici itidem ratione perfici poteſt: *Redemptione aliquâ*, vel *expiatione præteritorum*, & *novo Vitæ inſtituto*, veluti *de integro*. Verùm hæc pars, ad religionem planè ſpectare videtur; Nec mirum, cùm *Moralis Philoſophia* vera & genuina (ſicut ante dictum eſt) ancillæ tantùm vices erga Theologiam ſuppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *culturâ Animi*, cum eo *Remedio*, quod omnium eſt maximè compendioſum, & ſummarium, & rursùs maximè nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in ſtatu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem eſt, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipſis proponamus, rectos, & virtuti congruos, qui qui tamen tales ſint, ut eos aſſequendi nobis aliquatenùs*

ſuppe-

Digitized by Google

ſuppetat facultas. Si enim hæc duo ſupponantur; ut & *fines actionum ſint honeſti, & boni*, & *decretum animi de iis aſſequendis, & obtinendis, fixum* ſit & *conſtans*, ſequetur, ut continuò vertat & efformet ſe animus, unâ operâ, in virtutes omnes. Atque hæc certè, illa eſt operatio, quæ *Naturæ ipſius opus* referat, cùm reliquæ, quæ diximus, videantur eſſe ſolummodò ſicut *opera manûs*. Quemadmodum enim *Statuarius* quando ſimulachrum aliquod ſculpit aut incidit, illius ſolummodò partis figuram effingit, circa quam manus occupata eſt, non autem cæterarum: (veluti ſi faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe ſaxum, donec ad illud quoque pervenerit) Econtrà verò *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium ſimul parit, & producit: Eodem modò, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem, aut reliquas parùm proficimus, quando autem *Rectis & honeſtis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo noſtro commendaverint, & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos, & prædiſpoſitos habilitate & propenſione nonnullâ, ad eam aſſequendam & exprimendam. Atque hic poſſit eſſe ſtatus ille animi, qui egregiè ab Ariſtotele deſcribitur: & ab eo, non *virtutis*, ſed *divinitatis* cujusdam charactere inſignitur. Ipſa ejus verba hæc ſunt: *Immanitati autem conſentaneum eſt, opponere eam, quæ ſupra humanitatem eſt, heroicam* ſive *divinam Virtutem*. Et paulò poſt, *Nam ut feræ, neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei. Sed hic quidem ſtatus, altius quiddam virtute eſt: ille aliud quiddam à vitio*. Plinius certè Secundus, ex licentiâ magniloquentiæ ethnicæ, Traiani virtutem, divinè, non

tanquam

Digitized by Google

tanquam imitamentum, ſed tanquam exemplar, proponit, cùm ait: *Opus non eſſe hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios ſe Dominos mortalibus præſtarent, ac Trajanus præſtitiſſet.* Verùm hæc profanam Ethnicorum Jactantiam ſapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prenſabant. At Religio vera, & ſancta fides Chriſtiana, rem ipſam petit: Imprimendo animis hominum charitatem, quæ appoſitiſſimè *vinculũ perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes ſimul colligat, & revincit. Sanè elegantiſſimè dictum eſt à Menandro, de *amore ſenſuali*, qui *Divinum* illum perperàm imitatur: *Amor, melior Sophiſtâ Lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, motum decus meliùs ab amore efformari, quàm à Sophiſtâ & præceptore inepto, quem *Lævum* appellat. Siquidem univerſis ſuis operoſis Regulis & Præceptionibus, hominem tam dextrè & expeditè effingere nequeat, ut ſeipſum & in pretio habeat, & ſe bellè in omnibus componat, quàm amor facit. Sic proculdubio, ſi animus cujuspiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per univerſam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophiſtæ* profectò habet rationem, ſi cum altera illa conferatur. Quinetiam, ſicut Xenophon rectè obſervavit; *Cæteros affectus, licet animam attollant, eum tamen diſtorquere & diſcomponere, per ecſtaſes & exceſſus ſuos: Amorem verò ſolùm; eum ſimul & dilatare, & componere:* Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant; Exceſſui interim ſunt obnoxiæ: Sola autem *Charitas* non admittit exceſſum. Angeli, dũ ad potentiam, divinæ parem, aſpirarent, prævaricati ſunt & ciciderunt: *Aſcendam & ero ſimilis Altiſsimo.* Homo dum ad Scientiam, Divinæ parem aſpiraret, præ-

prævaricatus eſt, & lapſus: *Eritis ſicut Dii, ſcientes bonum & malum.* Verùm ad ſimilitudinem, Divinæ *Bonitatis,* aut *Charitatis,* aſpirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imò ad hanc ipſam *Imitationem* etiam invitamur: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos, ut ſitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper Iuſtos & Injuſtos.* Quin & in ipſo Archetypo Naturæ Divinæ, verba ſic collocat Religio Ethnica (*Optimus Maximus,*) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Miſericordia ejus ſuper omnia opera ejus.*

Hanc itaque *moralis doctrinæ* partem, de *Georgicis animi,* jam abſolvimus. In quâ, ſi ex intuitu portionum ejus, quas perſtrinximus, quis exiſtimet, operã noſtram in hoc tantummodò ſitam eſſe, ut ea in *artem* ſeu *doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis ſcriptoribus prætermiſſa ſint, tanquam vulgata & obvia, & per ſe ſatis clara & perſpicua; ſuo judicio liberè utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propoſitum à nobis eſſe, non rerum pulchritudinem, ſed uſum & veritatem ſectari. Recordetur etiam paulisper commentum illud Parabolæ antiquæ, de *geminis ſomni portis.*

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.

Inſignis ſanè magnificentia *Portæ Eburneæ*; tamen *ſomnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni poſſit circa *Doctrinam Ethicam* obſervatio illa, inveniri nimirum relationem & con-

& congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam ſicut *bonum corporis*, conſtare diximus, ex *ſanitate, pulchritudine, robore*, ac *voluptate*; ſic *animi bonum*, ſi juxta *moralis doctrinæ* ſcita illud contemplemur, huc tendere perſpiciemus; ut animum reddat *ſanum*, & à perturbationibus immunem; *Pulchrum*; verique decoris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; Denique non *ſtupidum*, ſed *voluptatis* & ſolatii honeſti ſenſum vividè retinentem. Hæc autem, ſicut in *corpore*, ita & in *animo*, raro ſimul omnia conjunguntur. Facile enim videre eſt, multos, ingenii viribus, & fortitudine animi pollentes, quos infeſtant tamen perturbationes; quorumque etiam moribus vix aliquid elegantiæ aut venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abundè eſt in moribus elegantiæ & venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut poſſint rectè agere: Alios, animo præditos honeſto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis ornamento ſunt, nec Reip. utiles: Alios, qui iſtorum fortaſsè trium compotes ſunt, ſed tamen Stoicâ quâdam triſtitiâ, & ſtupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis, duo aut tria aliquando concurrere, rariſſimè tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam verò Principale iſtud membrum *philoſophiæ humanæ*, quæ *hominem* contemplatur, quatenùs ex *corpore* conſiſtit atque *animâ*, ſed tamen *ſegregatum*, & citra *ſocietatem*, à nobis pertractatum eſt.

FRAN-

& dolor erga *affectus particulares* ita ſe habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certè in hoc argumento (quatenùs ex his, quæ nunc extant coniicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potiùs in diffinitionem ſubtilitate, quàm in tractatu aliquo pleno, & fuſo, conſiſteret. Equidem reperio etiam libellos, quoſdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira, de inutili verecundia*, & aliis perpaucis. Sed ſi verum omninò dicendum ſit, Doctores hujus *Scientiæ* præcipui ſunt *Poëtæ* & *Hiſtorici*, in quibus ad vivum depingi & diſſecari ſolet, Quomodò *Affectus* excitandi ſunt & accendendi? Quomodò leniendi & ſopiendi? Quomodò rurſus cõtinendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodò itidem ſe, licet compreſſi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices ſubeant? Qualiter ſibi mutuò implicentur? Qualiter inter ſe digladientur & opponantur? & innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimum plurimi eſt uſûs in *moralibus* & *civilibus*; *Qualiter* (inquam) *affectus affectum in ordinem cogat; & alterius auxilio, ad alterum ſubjugandum, uti liceat?* Venatorum & aucupum more, qui beſtiæ operâ ad beſtias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortaſsè aliter ex ſeſe, abſque Brutorum auxilio, homo tam facilè præſtare non poſſit. Quin & hoc fundamento nititur, excellens ille, & per omnia patens, uſus in Civilibus, *præmii* & *pœnæ*; quæ Rerumpub. columen ſunt; cùm *affectus* illi prædominantes, *formidinis* & *ſpei*, alios omnes *affectus* noxios coerceant & ſupprimant. Etiam, ſicut in regimine Statûs, non raro fit ut factio factione in officio cõtineatur, ſimiliter fit & in regimine mẽtis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in noſtrâ ſunt poteſtate;

ſtate; quæque operantur in animum; voluntatemq; & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoq; ad immutandos mores plurimùm valent. Quâ in parte debuerant Philoſophi ſtrenuè & gnaviter inquirere, *De viribus & energia conſuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, æmulationis, convictûs, amicitiæ, laudis, reprehenſionis, exhortationis, famæ, legum, librorum, ſtudiorum,* & ſi quæ ſunt alia. Hæc enim ſunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab iſtis agentibus animus patitur & diſponitur; Ab iſtis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad cõſervandam, & recuperandam animi ſanitatem conducant, quatenùs remediis humanis id præſtare poſſit. Ex quorum numero unum aut alterum ſeligemus, in quibus paululùm immoremur, ut reliquis ſint exemplo. *De conſuetudine* igitur, & *Habitu,* pauca delibabimus.

Opinio illa Ariſtotelis, planè mihi videtur, anguſtias quaſdam contẽplationis, & negligentiã ſapere: cùm aſſerit, in illas actiones, quæ naturales ſunt, *Conſuetudinem* nihil poſſe: Exemplo uſus; *Quod ſi lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationẽ quidem ſponte aſcendẽdi acquirit*: Quinetiam, quod *ſæpiùs videndo aut audiẽdo, nihilò meliùs aut videmus, aut audimus.* Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura eſt peremptoria (cujus rei cauſas reddere in præſentiâ non vacat) aliter tamẽ in illis fit, in quibus natura, ſecundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remiſſionem. Sanè videre potuit, *Chirothecam* paulò arctiorem, manui ſæpiùs inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* uſu & mora in contrarium flexus ſui naturalis incurvari, & in eodem ſtatu paulò poſt durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robuſtam & ſonoram; *Frigora, Æſtumque conſuetudine* tolerari; & ejuſdem

generis complura. Quæ quidem poſteriora duo exẽpla propiùs accedunt ad rem, quàm quæ ab ipſo adducta ſunt. Attamen, utcunque hoc ſe habeat, quò magis verum fuerit, *Tam virtutes, quàm vitia, in habitu conſiſtere*; eò magis ei contendendum fuerat, ut normas præſcriberet, quomodò hujusmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurima ſiquidem confici poſſint præcepta, de prudenti inſtitutione exercitationum animi, non minùs quàm corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus, à *penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quàm res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre, benè ſperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiduciæ plenum, opinionem concitabis, quâ plus ſibi polliceatur, quàm præſtare poſſit; Quod ſecum trahit ſocordiam. In utroque autem ingenii temperamento, fiet ut experimentum expectationi non ſatisfaciat: Id quod animum ſemper deiicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſummâ, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquã, quò habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: Alterum, quandò animus optimè fuerit ad rem diſpoſitus; Alterum, quandò peſſimè: Ut ex priore, plurimùm in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obicesq; animi contentione ſtrenua deteramus, unde tempora media facilè & placidè labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod naturâ maximè impellimur*; Sicut cùm in adverſum gurgitis remigamus; Aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrariũ flectimus.

Quar-

Digitized by Google

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcunque felicius trahi & ſuaviùs, ſi illud, quò tendimus, in intentione operantis, non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum fermè oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi poſſint, de Regimine *Conſuetudinis*: *Conſuetudo* enim, ſi prudenter & peritè inducatur, fit reverà (ut vulgò dicitur) *altera natura*: Quod ſi imperitè, & fortuitò adminiſtretur, erit tantùm *ſimia* naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, ſed inſcitè tantùm, & deformiter.

Similiter, ſi de *Libris* & *Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentiâ, verba facere vellemus; numnam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eò ſpectantia? Annon unus ex patribus, magnâ cum indignatione, *Poeſim* appellavit *vinum dæmonum*: cùm revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodùm, & digna, quæ benè perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Iuvenes non eſſe idoneos moralis philoſophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æſtuatio nondum ſedata eſt, nec tempore & rerum experientiâ conſopita? Atque ut verum dicamus, Annon ideò fit, ut Scriptorum priſcorũ præſtantiſſimi libri, & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſimè invitati ſunt: *tam auguſtam ejus Majeſtatem* omnium oculis repræſentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Paraſitorum* indutas, deriſui propinando) tam parùm proſint, ad vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non conſueverunt, à viris ætate & judicio maturis, ſed pueris tantùm & tyronibus relinquuntur?

tur? Annon & hoc verum eſt, Juvenes multò minùs *Politicæ,* quàm *Ethicæ,* auditores idoneos eſſe, antequã *religione, & doctrina de moribus & officiis,* planè imbuãtur: ne fortè judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non eſſe rerum differentias morales veras & ſolidas: ſed omnia ex utilitate, aut ſucceſſu metiendæ, ſicut Poëta canit;

Proſperum & felix ſcelus virtus vocatur.

Et rursùs,

Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyricè, & per indignationẽ loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici,* idem seriò & poſitivè ſupponunt. Sic enim Macciavello dicere placet, *Quod ſi contigiſſet Cæſarem Bello ſuperatum fuiſſe, Catilina ipſo fuiſſet odioſior:* Quaſi verò nihil interfuiſſet, præter fortunam ſolam, inter Furiam quandam, ex libidine & ſanguine conflatam, atque animum excelſum, & inter homines naturales, maximè omnium (ſi ambitio abfuiſſet) ſuſcipiendum. Videmus etiam, ex hoc ipſo; quàm neceſſarium ſit, homines, *doctrinas pias & Ethicas,* antequam *Politicam* deguſtent, plenis faucibus haurire: Nimirùm, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut aiunt) unguiculis innutriti ſunt, nunquam ferè ſinceram & internam morum probitatem aſſequantur: quantò minùs ſi acceſſerit etiam librorum diſciplina? Porrò, & in documentis ipſis moralibus, vel ſaltem aliquibus eorum, annon cautio pariter eſt adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & inſociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, Ea ſunt omnia, non à naturâ, ſed à Magiſtris.* Sunt & axio-

axiomata alia complura, de iis, quæ à *ſtudiis* & *libris*, hominum animis ingenerantur. Verum eſt enim quod dicit ille, *Abeunt ſtudia in mores*: Quod pariter affirmandum, de cæteris illis rebus, *convictu*, *famá*, *legibus patriis*, & reliquis, quas paulò ante recenſuimus.

Cæterùm *animi* quædam eſt *cultura*, quæ adhuc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in ſtatu perfectiore, aliis, in ſtatu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & inſtitutum, ut *bona* illa *tempora* foveantur; *Prava* verò, tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *Votis*, aut ſaltẽ *conſtantiſſimis animi decretis*, & *obſervantiis* atque *exercitationibus*; quæ non tantum in ſe valent, quantum in hoc, quod animum in officio, & obedientiâ jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio*, duplici itidem ratione perfici poteſt: *Redemptione aliquá*, vel *expiatione præteritorum, & novo Vitæ inſtituto*, veluti *de integro*. Verùm hæc pars, ad religionem planè ſpectare videtur; Nec mirum, cùm *Moralis Philoſophia* vera & genuina (ſicut ante dictum eſt) ancillæ tantùm vices erga Theologiam ſuppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *culturâ Animi*, cum eo *Remedio*, quod omnium eſt maximè compendioſum, & ſummarium, & rursùs maximè nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in ſtatu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem eſt, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipſis proponamus, rectos, & virtuti congruos, qui qui tamen tales ſint, ut eos aſſequendi nobis aliquatenùs*

ſuppe-

ſuppetat facultas. Si enim hæc duo ſupponantur; ut & *fines actionum ſint honeſti, & boni*, & *decretum animi de iis aſſequendis, & obtinendis, fixum* ſit & *conſtans*, ſequetur, ut continuò vertat & efformet ſe animus, unâ operâ, in virtutes omnes. Atque hæc certè, illa eſt operatio, quæ *Naturæ ipſius opus* referat, cùm reliquæ, quæ diximus, videantur eſſe ſolummodò ſicut *opera manûs*. Quemadmodum enim *Statuarius* quando ſimulachrum aliquod ſculpit aut incidit, illius ſolummodò partis figuram effingit, circa quam manus occupata eſt, non autem cæterarum: (veluti ſi faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe ſaxum, donec ad illud quoque pervenerit) Econtrà verò *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium ſimul parit, & producit: Eodem modò, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem, aut reliquas parùm proficimus, quando autem *Rectis & honeſtis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo noſtro commendaverint, & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos, & prædiſpoſitos habilitate & propenſione nonnullâ, ad eam aſſequendam & exprimendam. Atque hic poſſit eſſe ſtatus ille animi, qui egregiè ab Ariſtotele deſcribitur: & ab eo, non *virtutis*, ſed *divinitatis* cujusdam charactere inſignitur. Ipſa ejus verba hæc ſunt: *Immanitati autem conſentaneum eſt, opponere eam, quæ ſupra humanitatem eſt, heroicam* ſive *divinam Virtutem*. Et paulò poſt, *Nam ut feræ, neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei. Sed hic quidem ſtatus, altius quiddam virtute eſt: ille aliud quiddam à vitio*. Plinius certè Secundus, ex licentiâ magniloquentiæ ethnicæ, Traiani virtutem, divinè, non

tanquam

tanquam imitamentum, ſed tanquam exemplar, proponit, cùm ait: *Opus non eſſe hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios ſe Dominos mortalibus præſtarent, ac Trajanus præſtitiſſet.* Verùm hæc profanam Ethnicorum Jactantiam ſapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prenſabant. At Religio vera, & ſancta fides Chriſtiana, rem ipſam petit: Imprimendo animis hominum charitatem, quæ appoſitiſſimè *vinculū perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes ſimul colligat, & revincit. Sanè elegantiſſimè dictum eſt à Menandro, de *amore ſenſuali*, qui *Divinum* illum perperàm imitatur: *Amor, melior Sophiſtâ Lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, motum decus meliùs ab amore efformari, quàm à Sophiſtâ & præceptore inepto, quem *Lævum* appellat. Siquidem univerſis ſuis operoſis Regulis & Præceptionibus, hominem tam dextrè & expeditè effingere nequeat, ut ſeipſum & in pretio habeat, & ſe bellè in omnibus componat, quàm amor facit. Sic proculdubio, ſi animus cujuspiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per univerſam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophiſta* profectò habet rationem, ſi cum altera illa conferatur. Quinetiam, ſicut Xenophon rectè obſervavit; *Cæteros affectus, licet animam attollant, eum tamen diſtorquere & diſcomponere, per ecſtaſes & exceſſus ſuos: Amorem verò ſolùm; eum ſimul & dilatare, & componere*: Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant; Exceſſui interim ſunt obnoxiæ: Sola autem *Charitas* non admittit exceſſum. Angeli, dū ad potentiam, divinæ parem, aſpirarent, prævaricati ſunt & ceciderunt: *Aſcendam & ero ſimilis Altiſsimo.* Homo dum ad Scientiam, Divinæ parem aſpiraret,

præ-

prævaricatus eſt, & lapſus: *Eritis ſicut Dii, ſcientes bonum & malum.* Verùm ad ſimilitudinem, Divinæ *Bonitatis*, aut *Charitatis*, aſpirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imò ad hanc ipſam *Imitationem* etiam invitamur: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos, ut ſitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper Iuſtos & Injuſtos.* Quin & in ipſo Archetypo Naturæ Divinæ, verba ſic collocat Religio Ethnica (*Optimus Maximus,*) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Miſericordia ejus ſuper omnia opera ejus.*

Hanc itaque *moralis doctrinæ* partem, de *Georgicis animi*, jam abſolvimus. In quâ, ſi ex intuitu portionum ejus, quas perſtrinximus, quis exiſtimet, operã noſtram in hoc tantummodò ſitam eſſe, ut ea in *artem* ſeu *doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis ſcriptoribus prætermiſſa ſint, tanquam vulgata & obvia, & per ſe ſatis clara & perſpicua; ſuo judicio liberè utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propoſitum à nobis eſſe, non rerum pulchritudinem, ſed uſum & veritatem ſectari. Recordetur etiam paulisper commentum illud Parabolæ antiquæ, de *geminis ſomni portis.*

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.

Inſignis ſanè magnificentia *Portæ Eburneæ*; tamen *ſomnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni poſſit circa *Doctrinam Ethicam* obſervatio illa, inveniri nimirum relationem & con-

& congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam ſicut *bonum corporis*, conſtare diximus, ex *ſanitate*, *pulchritudine*, *robore*, ac *voluptate*; ſic *animi bonum*, ſi juxta *moralis doctrinæ* ſcita illud contemplemur, huc tendere perſpiciemus; ut animum reddat *ſanum*, & à perturbationibus immunem; *Pulchrum*; verique decoris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; Denique non *ſtupidum*, ſed *voluptatis* & ſolatii honeſti ſenſum vividè retinentem. Hæc autem, ſicut in *corpore*, ita & in *animo*, rarò ſimul omnia conjunguntur. Facile enim videre eſt, multos, ingenii viribus, & fortitudine animi pollentes, quos infeſtant tamen perturbationes; quorumque etiam moribus vix aliquid elegantiæ aut venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abundè eſt in moribus elegantiæ & venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut poſſint rectè agere: Alios, animo præditos honeſto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis ornamento ſunt, nec Reip. utiles: Alios, qui iſtorum fortaſsè trium compotes ſunt, ſed tamen Stoicâ quâdam triſtitiâ, & ſtupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis, duo aut tria aliquando concurrere, rariſſimè tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam verò Principale iſtud membrum *philoſophiæ humanæ*, quæ *hominem* contemplatur, quatenùs ex *corpore* conſiſtit atque *animâ*, ſed tamen *ſegregatum*, & citra *ſocietatem*, à nobis pertractatum eſt.

FRAN-

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER OCTAVUS,

AD REGEM SVVM.

Cap. I.

Partitio Doctrinæ Civilis; *in* Doctrinam de Converſatione: Doctrinam de Negotiis: *&* Doctrinam de Imperio, *ſive* Repub.

VEtus eſt narratio (Rex Optime) conveniſſe complures Philoſophos ſolenniter, coram Legato Regis exteri, atque ſingulos pro virili parte, Sapientiam ſuam oſtentaſſe, ut haberet Legatus, quæ referret, de mirabili ſapientiâ Græcorum. Unus tamen ex eorum numero *ſilebat*, & nihil adducebat in medium: adeò ut Legatus ad eum converſus diceret: *Tu verò quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo, te inveniſſe apud Græcos aliquem, qui tacere ſciret.* Et quidem oblitus eram, in hac artiũ Synopſi, artem *tacendi* interſerere: Quam tamẽ (quoniam plerunque *deſideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cùm me tandem ordo rerum ad illud deduxerit, ut paulò poſt de *arte Imperii* tractandũ ſit, cumque ad tantum regem ſcribam, qui perfectus adeò in eâ arte ſit Magiſter, ipſamque ab incunabulis

ſuis

ſuis hauſerit: Nec omninò immemor eſſe poſſim, qualem apud Majeſtatem tuam locum ſuſtinuerim: conſentaneum magis exiſtimavi, meipſum *tacendo* de hâc re, apud Majeſtatem tuam, quàm ſcribendo, probare. Cicero verò, non ſolùm artis, verùm etiam eloquentiæ cujuſdam, quæ in *tacendo* reperiatur, meminit. Cùm enim, ſermones nonnullos ſuos, cum alio quodam, ultrò citroque habitos, in epiſtola quadam ad Atticum commemoraſſet, ſic ſcribit: *Hoc loco, ſumpſi aliquid de tua eloquentiâ; nam tacui.* Pindarus verò, (cui illud peculiare eſt, animos hominum inopinato, ſententiolâ aliquâ mirabili, veluti virgulâ Divina, percutere) hujuſmodi quidpiam ejaculatur: *Interdum magis afficiunt non dicta; quàm dicta.* In hac parte igitur, *tacere*, aut quod ſilentio proximum eſt, *brevis* admodùm eſſe decrevi. Verùm; antequàm ad *artes imperii* perveniam, haud pauca, de aliis *doctrinæ civilis portionibus* ſunt præmittenda.

Scientia civilis, verſatur circa ſubjectum, quod cæterorum omnium, maximè eſt Materiæ immerſum: ideoque difficillimè ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc difficultatem levant. Primò enim, quemadmodùm *Cato* ille *Cenſorius*, de Romanis ſuis dicere ſolitus eſt: *Ovibus eos ſimiles eſſe, quarum gregem integrum, minore quis moleſtiâ ageret, quàm unam aliquam: quoniàm ſi paucas ex grege, ut rectam ineant viam propellere poſſis, cætera ultrò ſequentur*: Similiter, hoc quidem reſpectu, Ethicæ munus, eſt quodammodò illo politicæ, difficilius. Secundò, proponit ſibi *Ethica*, ut animus *bonitate internâ* imbuatur, & cumuletur: At *civilis ſcientia*, nihil ampliùs poſtulat, præter bonitatem externam: Hæc enim ad *ſocietatem* ſufficit. Itaque non rarò accidit, ut regimen

Digitized by Google

ſit bonum, tempora mala: Siquidem in Sacra Hiſtoria, illud non ſemel occurrit (cùm de Regibus bonis & piis narretur) *Sed adhuc populus non direxerat cor ſuum ad Dominum Deum Patrum ſuorum.* Itaque, & hoc quoque reſpectu, duriores partes ſunt *Ethicæ.* Tertiò, hoc habent Reſpub. ut tanquam machinæ grandiores, tardiùs moveantur, nec ſine magno molimine, unde haud tam citò labefactantur: Sicùt enim in Ægypto, ſeptem anni fertiles, ſteriles ſeptem ſuſtentârunt: ita in Rebuſpub. priorum temporum bona inſtitutio, efficit, ut ſequentium errores non ſtatim perniciem inferant: At ſingulorum hominum decreta, & mores, magis ſubitò ſubverti ſolent. Hoc denique *Ethicam* gravat, *Politica* ſuccurrit.

Scientia civilis, tres habet partes, juxta tres ſocietatis actiones ſummarias: *Doctrinam de converſatione*; *Doctrinam de negotiis*: & *doctrinam de Imperio* ſive *Republ.* Tria ſiquidem ſunt *bona*, quæ ex *ſocietate civili*, homines ſibi parare expetunt: *Solamen contra ſolitudinem, adjumentum in negotiis, & protectio contra injurias.* Suntque iſtæ tres prudentiæ, planè inter ſe diverſæ, & ſæpenumerò disjunctæ; *Prudentia in converſando*; *prudentia in negotiando*, & *prudentia in gubernando.*

Enimverò, quod ad *converſationem* attinet, Illa certè affectata eſſe non debet, at multò minùs neglecta: Cùm prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in ſe ipſa præ ſe ferat, & ad negotia, tàm publica, quàm privata, commodè adminiſtranda, plurimùm juvet. Etenim ſicut actio oratori, tanti habetur, (licet ſit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores, & interiores videntur,

ante-

anteponatur; eodem ferè modo, in viro civili, *converſatio*, ejusque regimen (utcunque in exterioribus occupetur) ſi non ſummum, at certè eximium locum invenit. Quale enim pondus habet, *vultus* ipſe, ejusq; compoſitio? Rectè Poëta;

- - - - - *Nec vultu deſtrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim orationis*, *vultu* labefactare, & planè prodere. Quin & *facta*, non minùs quam *verba*, *vultu* pariter deſtrui poſſint, ſi Ciceroni credamus, Qui, cùm fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales, non in hoc eam potiſſimùm ſitam dixit, ut aditus præberet ad ſe faciles; niſi etiam *vultu* ipſo comiter accedentes exciperet, *Nil intereſt habere oſtium apertum, vultum clauſum.* Videmus quoque Atticum, ſub primum Ciceronis cum Cæſare congreſſum, bello adhùc fervente, diligenter & seriò Ciceronem per Epiſtolam monuiſſe, de *vultu* & *geſtu*, ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod ſi tantum poſſit, *oris* & *vultus* ſolius moderatio, quantò magis *ſermo familiaris*, & alia, quæ ad *converſationem* pertinent? Atque ſanè ſumma, & compendium decori, & elegantiæ morum, in hoc ferè ſita ſunt, ut quaſi æquâ lance, & propriam Dignitatem, & aliorum metiamur & tueamur: Quod etiam, non malè expreſſit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo perſonæ charactere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius, quorum alterum eſt, alienæ libertatis obliti, alterum, ſuæ.* Ex contrariâ verò parte, ſi *urbanitati*, & elegantiæ morum externæ, impenſiùs ſtudeamus, tranſeũt illæ in affectationem quandam Deformem, & Adulterinam, *Quid Quid enim deformius, quam Scenam in Vitam transferre?*

Quinetiam, licet in exceſſum illum vitioſum minimè prolabantur; temporis tamen nimium in hujuſmodi leviculis abſumitur, animuſque ad curam ipſarum, magis quàm oportet, deprimitur. Ideoque ſicut in Academiis, adoleſcentes literarum ſtudioſi, at ſodalium congreſſibus plus ſatis indulgentes, moneri ſoleant à præceptoribus: *Amicos eſſe fures temporis*: Sic certè aſſidua iſta, in *converſationibus* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum facit. Deinde, qui primas adeò in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quaſi nati videntur, hoc ferè habent, ut ſi ipſis in illa ſola complaceant, & ad virtutes ſolidiores, & celſiores, vix unquàm aſpirent: Quando econtrà, qui ſibi in hac parte defectus ſunt conſcii, decus ex bonâ exiſtimatione quærunt: Ubi enim adeſt bona exiſtimatio, omnia ferè decent, ubi verò illa deficit; tum demùm à commoditate morum, atq; *urbanitate*, ſubſidium petendum eſt. Porrò, ad res gerendas, vix gravius, aut frequentius reperias impedimentum, quàm hujuſce decori externi curioſam nimis obſervationem, atque illud alterum, quod huic ipſi inſervit, nimirùm, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregiè enim Salomon: *Qui reſpicit ad ventos, non ſeminat; qui reſpicit ad nubes, non metit.* Creanda ſiquidem nobis eſt opportunitas, ſæpius quàm opperienda. Ut verbo dicamus, *urbana* iſta morum *compoſitio*, veluti veſtis animi eſt, & proinde veſtis commoditates referre debet. Primùm enim, talis eſſe debet, ut ſit in uſu communi: Rurſus, ut non ſit nimis delicata aut ſumptuoſa: Deinde, ita conficienda, ut ſi qua ſit in animo virtus, eam exhibeat maximè conſpicuam, ſi qua deformitas, eandem ſuppleat, & occultet: Po-

ſtremò,

ſtremò, & ſuper omnia, ne ſit nimis arcta, atque ita animum anguſtiet, ut ejuſdem motus in rebus gerendis, cohibeat & impediat. Verum hæc pars *ſcientiæ civilis de converſatione* eleganter profectò à nonnullis tractata eſt, neque ullo modo tanquàm *deſiderata* reponi debet.

Cap. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis; *in* Doctrinam de Occaſionibus Sparſis, *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ, de Occaſionibus Sparſis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis, *Præcepta*, de Ambitu Vitæ.

DOctrinam de negotiis, partiemur in *doctrinam de occaſionibus ſparſis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*: Quarum altera, univerſam *negotiorum* varietatem complectitur, & vitæ communis tanquam *Amanuenſis* eſt; Altera, ea tantum, quæ ad *propriam cujusque fortunam* amplificandam ſpectant, excerpit, & ſuggerit, quæ ſingulis, pro intimis quibuſdam rerum ſuarum *tabellis*, aut *codicillis* eſſe poſſint. Verùm antequàm ad ſpecies deſcendamus, aliquid, circa *doctrinam de negotiis* in genere, præfabimur. *Doctrinam de negotiis*, pro rei momento, tractavit adhuc nemo, cum magna, tam literarum, quàm literatorum, exiſtimationis jacturâ. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditis inuſſit; Nimirum, *eruditionem & prudentiam civilem raro admodùm conjungi.* Etenim ſi quis rectè advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modò diximus ad vitam civilē ſpectare: Illa *converſationis* ab eruditis ferè contemnitur, tanquàm ſervile quiddam, atque inſuper meditationibus inimicum. Quod verò ad illam de *Repub. adminiſtrandâ*, ſanè ſi quandò rerum gubernaculis admoveantur eruditi, munus ſuum incommodè ſuſtinent; Verùm

ea promotio contingit paucis. De *prudentiâ* autem *negotiandi* (quâ de nunc loquimur) in qua vita humana plurimùm verſatur, nulli omninò libri conſcripti habentur: præter pauca quædam *monita civilia,* in faſciculum unum aut alterum collecta, quæ amplitudini hujus ſubjecti, nullo modo reſpondent. Etenim ſi libri aliqui extarét, de hoc argumento, ſicut de cæteris, minimè dubitaverim, quin viri eruditi, aliquo experientiæ manipulo inſtructi, ineruditos, licet diutinâ experientiâ edoctos, longè ſuperarent, & *proprio illorum* (quod dicitur) *arcu uſi,* magis è longinquo ferirent.

Neq; verò eſt cur vereamur, ne *ſcientia* hujus, tàm varia ſit materia, ut ſub præceptionibus non cadat: Multò ſiquidem anguſtior eſt, quàm illa Reip. *adminiſtrandæ ſcientia*; quam tamen apprimè videmus excultam. Hujus generis *prudentiæ*, apud Romanos, optimis temporibus, extitiſſe videntur nonnulli profeſſores. Teſtatur enim Cicero, moris fuiſſe, paulò ante ſua ſecula, ut Senatores, prudentiâ, & rerum uſu maximè celebres (*Coruncanii, Curii, Lælii,* & alii,) ſtatis horis, in foro deambularent; ubi civibus copiam ſui facerent, & conſulerentur, non de jure, ſed de negotiis omnigenis: Veluti *de filiâ elocandâ, ſive de filio educando, ſive de prædio coëmendo, de contractu, accuſatione, defenſione,* aut aliâ quacunque re, quæ in vitâ communi interveniat. Ex quo liquet, prudentiam quandam eſſe, *conſilium dandi,* etiam in negotiis privatis: ex univerſali rerum civilium cognitione & experientiâ promanantem, quæ exerceatur quidem in caſibus particularibus, extrahatur autem ex generali caſuum conſimilium obſervatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conſcripſit, Q. Cicero, *de pe-*

de petitione conſulatus (quem unicum à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de *negotio aliquo particulari*) quanquam ad conſilium dandum, de re tum præſenti, potiſſimum ſpectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non uſum ſolùm temporarium, ſed normam quandam perpetuã, circa electiones populares præſcribant. In hoc genere autem, nihil invenitur, quod ullo modo comparandum ſit, cum *aphoriſmis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo teſtatur Scriptura, *Cor illi fuiſſe inſtar arenæ maris*: Sicut enim arenæ maris univerſas orbis oras circundant, ita & Sapientia ejus omnia humana, non minùs quàm divina, complexa eſt. In *aphoriſmis* verò illis, præter alia magis Theologica, reperies liquidò, haud pauca præcepta, & monita civilia præſtantiſſima: ex profundis quidem ſapientiæ penetralibus ſcaturientia, atque in ampliſſimum varietatis campum excurrentia. Quoniam verò, *doctrinam de occaſionibus ſparſis* (quæ, *doctrinæ de negotiis*, portio eſt prior) inter *deſiderata* reponemus, ex more noſtro, paulisper in illâ immorabimur: Atque exemplum ejusdem, ex *aphoriſmis* ſive *parabolis* illis Salomonis, deſumptum proponemus. Neque verò quis, ut arbitramur, nos meritò ſugillare poſſit, quod ex Scriptoribus Sacræ Scripturæ aliquem, ad ſenſum politicum trahamus: Equidem exiſtimo, ſi extarent commentarii illi, Salomonis ejusdem, de *naturâ rerum*, (in quibus de *omni vegetabili, à muſco ſuper muram, ad cedrum libani*, itemq; de *animalibus* conſcripſit) non illicitum eſſe, eos ſecundum ſenſum naturalem, interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

Digitized by Google

Exemplum portionis doctrinæ de occaſionibus ſparſis, *ex* parabolis aliquibus Salomonis.

Parabola.

1. *Mollis Reſponſio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur *ira* Principis, vel Superioris adverſus te, & tuæ jam ſint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat reſponſio*; Alterum, ut *eadem ſit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primò, ut *caveas à ſilentio triſti & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac ſi nihil habeas, quod reſpondere poſſis; aut Dominum occultè iniquitatis inſimulat, ac ſi aures ejus, defenſioni, licet juſtæ, non paterent. Secundò, ut *caveas à re comperendinandâ*, neque tempus aliud ad defenſionem poſtules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirùm Dominum tuum nimiâ mentis perturbatione efferri; Aut planè ſignificat, te artificioſam quandam defenſionem meditari, cùm in promptu nihil habeas: Adeò ut optimum ſemper fuerit, aliquid in præſentiâ, & è re natâ, in excuſationē tui adducere. Tertiò, ut *fiat prorsùs reſponſio: Reſponſio* (inquã) non mera *confeſſio*, aut mera *ſubmiſſio*, ſed aliquid apologiæ, & excuſationis inſpergatur: Neque enim aliter tutum eſt facere, niſi apud ingenia valdè generoſa & magnanima; quæ rara admodùm ſunt. Sequitur poſteriore loco, ut *Reſponſio ſit mollis*, minimè præfracta, aut aſpera.

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in filium ſtultum; Et partietur hæreditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familiâ, turbatâ & diſcordi, ſemper exurgit

git aliquis *ſervus*, aut *humilis amicus*, præpotens, qui pro arbitrio ſe gerat, ad lites familiæ componendas, cuique, eo nomine, & familia tota,& dominus ipſe, ſunt obnoxii. Ille, ſi ſuam rem agat,familiæ mala fovet, & aggravat; ſin fidelis reverà fuerit & integer, plurimùm certe meretur: Adeò ut etiam tanquàm inter *fratres* haberi debeat, aut ſaltem *procurationem hæreditatis* accipere *fiduciariam*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur ſæpiùs, ut *congreſſum imparem fugiamus*, eo ſenſu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minùs utile eſt monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus*. Iniquâ enim prorsùs ſorte, hæc res tranſigitur. Siquidem, ſi ſuperiores ſimus, nulla ſequitur victoria, ſi ſuperemur, magna indignitas. Neque juvat etiam,in hujuſmodi contentione exercendâ, ſi interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *faſtu & contemptu*. Nam quocunque nos vertámus, leviores inde efficiemur, neque commodè nos explicabimus. Peſſimè autem fit, ſi hujuſmodi perſona, quâ cum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *ſtulto*, hoc eſt, ſi ſit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne fortè audias ſervum tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi poſſit,vitam quantum perturbet, *inutilis curioſitas*,circa illas res, quæ noſtrâ interſunt: Ni-

mirùm, quandò ſecreta illa rimari ſatagimus, quæ decta & inventa, ægritudinem quidem animo inferāt, ad conſilia autem expedienda nihil juvent. Primò enim ſequitur *animi vexatio & inquietudo*, cùm humana omnia, perfidiæ & ingratitudinis plena ſint. Adeò ut, ſi comparari poſſit ſpeculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri poſſemus, melius nobis foret, ſi protinùs proiiceretur & collideretur. Hujuſmodi enim res, veluti foliorū murmura ſunt, & brevi evaneſcunt. Secundò *curioſitas illa animum ſuſpicionibus nimiis onerat*, quod conſiliis inimiciſſimum eſt, eaque reddit inconſtantia, & complicata. Tertiò eadem, *mala ipſa ſæpiſſimè figit, aliàs prætervolatura*: Grave enim eſt conſcientias hominum irritare; qui, ſi latere ſe putent, facilè mutantur in melius, ſin deprehenſos ſe ſentiant, malum malo pellunt. Meritò igitur ſummæ prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorii chartas univerſas, nec à ſe perlectas, nec aliis permiſſas, igni protinùs dediſſet.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egeſtas quaſi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter deſcribitur in parabolâ, quomodò *prodigis*, & circa rem familiarem incurioſis, ſuperveniāt *naufragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & paſſibus lentis, inſtar *viatoris*, advenit *obæratio*, & *ſortis diminutio*, neque ferè ſentitur: At non multò poſt, invadit *egeſtas*, tanquam *vir armatus*, manu ſcilicet tam forti, & potente, ut ei ampliùs reſiſti non poſſit, cùm apud Antiquos rectè dictum ſit, *neceſſitatem*

ex

ex omnibus rebus eſſe fortiſſimam. Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi injuriam facit, & qui arguit impium, ſibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris, *Vt non mittamus margaritas noſtras ante porcos*: Diſtingvuntur autem in hâc *parabolâ*, actiones *præceptionis*, & *reprehenſionis*; Diſtingvuntur itidem perſonæ *deriſoris*, & *impii*: Diſtinguitur poſtremò, *id quod rependitur*: In priore enim, *rependitur opera luſa*; in poſteriore, etiam & *macula*. Cum enim quis erudit, & inſtituit *deriſorem*, *jactura* primùm *fit temporis*; Deinde & alii *conatum irrident*, tanquam rem vanam, & operam malè collocatam; Poſtremò, *deriſor* ipſe, *ſcientiam, quam didicit, faſtidio habet*. At majore cum periculo, transigitur res in *reprehenſione impii*; qui non ſolùm *impius* non auſcultat, ſed & cornua obvertit, & reprehenſorem, odioſum ſibi jam factum, aut cõfeſtim conviciis proſcindit, aut ſaltem poſteà apud alios criminatur.

Parabola.

7. *Filius ſapiens lætificat patrem: Filius verò ſtultus mœſticiæ eſt matri ſuæ.*

Explicatio.

Diſtinguuntur ſolatia atque ægritudines œconomicæ, *patris* videlicet & *matris*, circa *liberos* ſuos. Etenim *filius prudens & frugi*, præcipuo *ſolatio* eſt *patri*, qui *virtutis* pretiũ meliùs novit, quàm *mater*; ac propterea *filii* ſui indoli, ad virtutem propenſæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortaſsè affert inſtitutum ſuum, quod *filium* tàm probè educârit, illique honeſtatem morum, præceptis & exemplo, impreſſe-

preſſerit. Econtrà, *mater calamitati filii plus compatitur* & indolet, tùm ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tùm fortaſsè indulgentiæ ſuæ conſcia, quâ eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria juſti cum laudibus; at nomen impiorum putreſcet.*

Explicatio.

Diſtinguitur inter *famam virorum bonorum*, & *malorum*, qualis eſſe ſoleat poſt *obitum. Viris* enim *bonis*, extinctâ invidiâ (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) *nomen* continuò effloreſcit, & *laudes* magis indies invaleſcunt: At *viris malis*, (licet fama eorum, per gratiam amicorum, & factionis ſuæ hominum, ad breve tempus manſerit) paulò poſt faſtidium *nominis* oboritur, & poſtremò *laudes* illæ *evanidæ*, in *infamiam*, & veluti in *odorem gravem* & *tetrum*, deſinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodùm monitum, de *diſcordiis*, & *turbis domeſticis*. Plurimi enim, ex *diſſidiis uxorum*, aut *exhæredationibus filiorum*, aut *mutationibus frequentibus familiæ*, magna ſibi ſpondent; ac ſi inde, vel animi tranquillitas, vel rerum ſuarum adminiſtratio felicior, ſibi obventura foret. Sed plerunque abeunt ſpes ſuæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimùm, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores iſti familiæ ſuæ, moleſtias varias, & ingratitudinem eorum, quos, aliis præteritis, adoptant & deligunt, ſæpenumerò experiuntur; Quin & hoc pacto, rumores ſibi progignunt, non optimos, & famas

ambiguas: Neque enim malè à Cicerone notatum eſt; *Omnem famam à domeſticis manare.* Utrunque autem malum, per *ventorum poſſeſſionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam & *expectationis fruſtratio*, & *rumorum ſuſcitatio*, *ventis* rectè comparantur.

Parabola.

10. *Melior eſt finis orationis, quàm principium.*

Explicatio.

Corrigit *parabola* errorem frequentiſſimum, non ſolùm apud eos, qui verbis præcipuè ſtudent, verùm etiam apud prudentiores. Is eſt, quod homines de *ſermonum* ſuorum *aditu* atque *ingreſſu*, magis ſint ſolliciti, quàm de *exitu*; & accuratiùs exordia & præfatiunculas meditétur, quam extrema orationum. Debuerant autem, nec illa negligere, & iſta, ut longè potiora, præparata & digeſta apud ſe habere; revolventes ſecum, & quantum fieri poteſt, animo proſpicientes, quis tandem *exitus ſermonis* ſit futurus, & quomodo negotia inde promoveri, & maturari poſſint. Neque hic finis. Quinimò non *epilogos* tantùm, & *ſermonum, qui ad ipſa negotia ſpectant, egreſſus*, meditari oportet; verùm etiam & illorum *ſermonum* cura ſuſcipienda, *quos ſub ipſum diſceſſum, commodè & urbanè iniicere poſſint*, licet à *negotio prorsùs alienos*. Equidem cognovi Conſiliarios duos, viros certè magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipuè incumbebat; quibus illud fuit perpetuum; & proprium, ut quoties cum Principibus ſuis, de negotiis ipſorum communicarent, colloquia, in rebus ad ipſa negotia ſpectantibus, nunquam terminarent; verùm ſemper, aut ad jocum, aut aliud aliquid, quod audire erat volupe, diverticula quærerent: Atque ut adagio dicitur, *ſermones marinos aqua fluviatili ſub extremum*

tremum abluerent. Neque hoc illis inter artes poſtremum erat.

Parabola.

11. *Sicut muſcæ mortuæ fœtere faciunt unguentum optimum, ſic hominem pretioſum ſapientiâ, & gloriâ, parva ſtultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodùm, & miſera eſt conditio, *hominum virtute præcellentium* (ut optimè notat *parabolâ*) quia *erroribus* eorum, quantumvis leviſſimis, nullo modo ignoſcitur: Verùm, quemadmodum in gemmâ, valdè nitidâ, minimum quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & moleſtiâ quâdam afficit: quod tamen ſi in gemmâ vitioſiore repertum foret, vix notam ſubiret: Similiter, in *viris ſingulari virtute præditis*, minima quæque vitia, ſtatim in oculos, & ſermones hominum incurrunt, & cenſurâ perſtringuntur graviore: quæ in *hominibus mediocribus*, aut omninò laterent; aut veniam facilè reperirent. Itaque viro valdè prudenti, parva ſtultitia; valdè probo, parvum peccatum; urbano, & moribus eleganti; paululum indecori; de famâ & exiſtimatione multùm detrahit. Adeò ut, non peſſimum foret, *viris egregiis*, ſi nonnulla *abſurda* (quod citra vitium fieri poſſit) actionibus ſuis immiſcerent; ut libertatem quandam ſibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Homines deriſores civitatem perdunt, ſapientes verò avertunt calamitatem.*

Explicatio.

Mirum videri poſſit, quod in deſcriptione hominum, qui ad Reſpubl. labefactandas & perdendas, veluti

veluti Naturâ comparati & facti ſunt, delegerit Salomon Characterem; Non hominis ſuperbi & inſolentis; Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti: Non impii & ſcelerati: Non injuſti & oppreſſoris: Non ſeditioſi & turbulenti: Non libidinoſi & voluptuarii: Non denique inſipientis & inhabilis: Sed *deriſoris*. Verùm hoc, ſapientiâ ejus Regis, qui Rerumpubl. conſervationes & everſiones optimè nôrat, digniſſimum eſt. Neque enim ſimilis ferè eſt peſtis Regnis & Rebuſpub. quam ſi Conſiliarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, ſint ingenio *deriſores*. Hujuſmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, ſemper extenuant; iiſque qui pericula, prout par eſt, ponderant, veluti timidis inſultant: Conſultandi & deliberandi maturas moras, & meditatas diſceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad ſummas rerum nihil facientem, ſubſannant: Famam ad quam Principum Conſilia præcipuè ſunt componenda, ut *ſalivam vulgi*, & rem citò prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam, quibus res majores minimè cohiberi debeant, nil morantur: Conſilia & præcautiones, in longum proſpicientes, ut ſomnia quædam, & apprehenſiones melancholicas, reiiciunt: Viris reverà prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi, & conſilii, dicteriis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia regiminis politici ſimul labefactant. Quod magis attendendum eſt, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: Neque cœpit eſſe inter homines (prout meretur) ſuſpecta.

Para-

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes ſervos habet improbos.*

Explicatio.

Cùm *Princeps* talis fuerit, ut ſuſurronibus, & ſycophantis, absque judicio, faciles & credulas aures præbeat, ſpirat omninò, tanquam à parte *Regis*, aura peſtilens, quæ omnes *ſervos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant: Alii invidiæ furias concitant, præſertim in optimos quosque: Alii criminationibus aliorum, proprias ſordes, & conſcientias malas, eluunt: Alii amicorum ſuorum honoribus & deſideriis velificant, competitores eorum calumniando, & mordendo: Alii fabularum argumenta, contra inimicos ſuos, tanquam in ſcenâ, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc illi, qui ex *ſervis Principis* ingenio ſunt magis improbo. At illi etiam, qui Naturâ probiores ſunt, & meliùs morati, poſtquam, in innocētiâ ſuâ, parùm præſidii eſſe ſenſerint, (quoniam *Princeps* vera à falſis diſtinguere non novit) morum ſuorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, iisque ſervilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum eſt apud Principem, cujus animo omnia ſunt tanquam indita & juſſa.* Atque bene Comineus; *Præſtat ſervum eſſe Principis, cujus ſuſpicionum non eſt finis, quam ejus, cujus credulitatis non eſt modus.*

Parabola.

14. *Juſtus miſeretur animæ jumenti ſui; ſed miſericordiæ impiorum crudeles.*

Explicatio.

Inditus eſt, ab ipsâ Naturâ, homini, *miſericordiæ* affectus

ſectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *animalia bruta* extenditur; quæ ex ordinatione divina, ejus imperio ſubiiciuntur. Itaque habet iſta *miſericordia,* analogiam quandam, cum illâ Principis erga ſnbditos. Quinetiam illud certiſſimum eſt, quod quò dignior eſt anima, eò pluribus compatiatur. Etenim animæ anguſtæ & degeneres, hujusmodi res, ad ſe nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior eſt portio univerſi, ex communione afficitur. Quare videmus, ſub veteri lege, haud pauca fuiſſe præcepta, non tam merè *cæremonialia,* quàm *miſericordiæ inſtitutiva:* Quale fuit illud, de *nō comedendo carnem cum ſanguine ejus;* & ſimilia. Etiam in ſectis Eſſæorum, & Pythagoræorum, ab eſu animalium, omniò abſtinebant. Quod etiam hodiè obtinet (ſuperſtitione inviolatâ) apud incolas nonnullos Imperii Mogollenſis. Quin & Turcæ, (Gens licet, & ſtirpe & diſciplinâ, crudelis, & ſanguinaria) Brutis tamen eleemoſynas largiri ſolent; neque animalium vexationes & torturas fieri ſuſtinent. Verùm, ne fortè hæc quæ diximus, omnis generis *miſericordiæ,* patrocinari videantur, ſalubriter ſubjungit Salomon, *impiorum miſericordias eſſe crudeles.* Eæ ſunt, quandò hominibus ſceleratis & facinoroſis parcitur, juſtitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *miſericordia,* quàm crudelitas ipſa. Nam crudelitas exercetur in ſingulos, at miſericordia illa, univerſum facinoroſorum exercitum, conceſsâ impunitate, in homines innocentes, armat & immittit.

Parabola.

15. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus; at ſapiens reſervat aliquid in poſterum.*

Explicatio.

Corrigit parabola præcipuè (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui, dicenda, tacenda, facilè proferunt : Non Parrheſiam illam, quâ absque diſcrimine & judicio, in omnes & omnia involant: Non garrulitatem, quâ ad nauſeam usque, aliis obſtrepunt; ſed vitium aliud magis occultum; Nempe ſermonis regimen, minimè omnium prudens, & politicum : Hoc eſt, cùm quis ita ſermonem, (in colloquiis privatis) inſtituit, ut quæcunque in animo habeat, quæ ad rem pertinere putet, ſimul, & tanquam uno ſpiritu; & oratione continuatâ, proferat : Hoc enim plurimùm negotiis officit. Siquidem primò, *oratio intercisa*, & per partes infuſa, longè magis penetrat, quàm continuata; quoniam in continuatâ, pondus rerum, non diſtinctè & ſigillatim excipitur, nec per moram nonnullam inſidet, ſed ratio rationem, antequam penitùs inſederit, expellit. Secundò, nemo tam potenti, & felici eloquentiâ valet, ut primo ſermonis impetu, eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem planè reddat,* quin & alter aliquid viciſſim reſpondebit, & fortaſsè obiiciet: Tum verò accidit, ut quæ in refutationem, aut replicationem reſervanda fuiſſent, præmiſſa jam, & anteà delibata, vires ſuas & gratiam, amiſerint. Tertiò, ſi quis ea, quæ dicenda ſunt, nō ſimul effundat, ſed per partes eloquatur, aliud primò, aliud ſubinde iniiciens; ſentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & reſponſo, quomodo ſingula illum affecerint, quā in partem accepta fuerint; ut quæ adhuc reſtant dicenda, cautiùs aut ſupprimat, aut excerpat.

Parabola.

16. *Si Spiritus poteſtatem habentis, aſcenderit ſuper te;*

locum

locum tuum ne dimiſeris, quia curatio faciet ceſſare magna peccata.

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodò ſe quis gerere debeat, cùm iram, atque indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primò, *ut non dimittat locum ſuũ*: Secundò, ut *curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & cautè, *attendat*. Conſueverunt enim homines, poſtquam commotos contra ſe *Principes* ſuos ſenſerint, partim ex dedecoris impatientiâ, partim, ne vulnus obverſando refricent, partim ut triſtitiam & humilitatem eorum Principes ſui perſpiciãt, ſe, à munerib. & functionibus ſuis, ſubducere: Quinetiam interdũ, ipſos Magiſtratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus reſtituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque ſummâ profectò ratione. Primò enim, *dedecus ipſum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad ſubveniendum. Secundò, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortaſsè, ſi non evulgaretur, ſponte concideret, *magis figatur*; & veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius, feratur. Poſtremò, *Seceſſus* iſte, *aliquid ſapit ex malevolo*, & temporibus infenſo; Id quod malum indignationis, malo ſuſpicionis cumulat. Ad *curationem* autem pertinent iſta. Primò, caveat ante omnia, ne *ſtupiditate* quâdam, aut etiam *animi elatione, indignationem Principis minimè ſentire*, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc eſt, ut & vultum, non ad triſtitiam contumacem, ſed ad mœſtitiam gravem atque modeſtam componat: & in rebus quibuſcunque agendis, ſe minùs ſolito hilarem & lætum, oſtendat: Quin & in rem ſuam

Digitized by Google

erit, amici alicujus operâ, & ſermone, apud *Principem*, uti, qui, quanto doloris ſenſu, in intimis excrucietur, tempeſtivè inſinuet. Secundò, *occaſiones omnes*, vel *minimas*, ſedulò *evitet*, per quas aut *res* ipſa, quę indignationi cauſam præbuit, *refricetur*, aut *Princeps* denuò excandeſcendi, & ipſum, quacunque de cauſâ, coram aliis, objurgandi, anſam arripiat. Tertiò, perquirat etiam diligenter occaſiones omnes, in quibus *opera ejus principi grata eſſe poßit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpā præteritam oſtendat; & *Princeps* ſuus ſentiat, quali tandem ſervo, ſi eum dimittat, privari ſe contigerit. Quartò, *Culpam ipſam*, aut *ſagaciter in alios transferat*; aut *animo* illam non *malo commiſſam* eſſe inſinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipſum Regi detulerunt, vel rem ſupra modum aggravârunt, *indicet*. Denique in omnibus evigilet, & *curationi* ſit intentus.

Parabola.

17. *Primus in causâ ſuâ juſtus: tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque *causâ informatio*, ſi paulisper animo judicis inſederit, altas radices agit, eumq; imbuit, & occupat; adeò ut ægrè elui poſſit, niſi aut manifeſta aliqua falſitas, in materiâ informationis; aut artificium aliquod, in eâdem exhibendâ, deprehendatur. Etenim nuda & ſimplex defenſio, licet juſta ſit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ, compenſare, aut libram juſtitiæ ſemel propendentem, ad æquilibrium reducere, per ſe valet. Itaque & judici tutiſſimum, ut nihil, quod ad merita cauſæ ſpectat, prælibetur, priusquam utraque pars ſimul audiantur, & defenſori optimum, ſi judicem ſenſe-

Digitized by Google

ſenſerit præoccupatum, in hoc potiſſimùm, (quantum dat cauſa) incumbere, ut verſutiam aliquam, & dolum malum, ab adverſa parte, in judicis abuſum, adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicatè à pueritiâ nutrit ſervum ſuum, postea ſentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus eſt, *Principibus* & *Dominis*, ex conſilio Salomonis, in gratia & favore ſuo, erga *ſervos, modus.* Is triplex eſt. Primò, ut *promoveantur per gradus, non per ſaltus*: Secundò, ut *interdum aſſueſiant repulſæ*: Tertiò, (quod benè præcipit Macciavellus) ut *habeant præ oculis ſuis ſemper aliquid, quò ulteriùs aſpirare poßint.* Niſi enim hæc fiant, reportabunt proculdubiò *Principes*, in fine, à *ſervis* ſuis, loco animi grati, & officioſi, faſtidium & contumaciam. Etenim, ex promotione ſubita, oritur *inſolentiâ*; ex perpetua deſideratorum adeptione, *impatientia repulſæ*; Deniq; ſi vota deſint, deerit itidem alacritas & *induſtria.*

Parabola.

19. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo, coram Regibus ſtabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas *Reges*, in delectu *ſervorum*, potiſſimùm ſpectant & requirunt, gratiſſima eſt præ cunctis *celeritas*, & in *negotiis expediendis ſtrenuitas.* Viri profundâ prudentiâ, *Regibus* ſuſpecti, utpote, qui nimiùm ſint inſpectores, & dominos ſuos, inſcios & invitos, ingenii ſui viribus, (tanquam machinâ) circumagere poſſint. Populares, inviſi, utpote qui Regum Luminibus officiunt, & oculos populi in ſe cōvertunt. Animoſi, pro turbulentis ſæpè habentur, &

ultrà, quàm par eſt, auſuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles exiſtimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non eſt virtus alia, quæ non habeat aliquam quaſi umbram, quâ *Regum* animi offendatur; Sola *velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Inſuper, motus animorum regiorum celeres ſunt, & moræ minùs patientes. Putant enim ſe quidvis efficere poſſe; Illud tantùm deeſſe, ut citò fiat. Itaque ante omnia iis grata eſt *celeritas*.

Parabola.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant ſub ſole, cum adoleſcente ſecundo, qui conſurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat *parabola* vanitatem hominum, qui ſe agglomerare ſolent ad *ſucceſſores deſignatos principum*. Radix autem hujus rei eſt, inſania illa, hominum animis penitùs à naturâ inſita; Nimirùm ut ſpes ſuas nimiũ adamaent. Vix enim reperitur, qui non delectatur magis iis, quæ *ſperat*, quàm iis, quæ *fruitur*. Quinetiam *novitas* humanæ naturæ grata eſt, & avidè expetitur. In *ſucceſſore* autem *Principis* iſta duo concurrunt; *Spes* & *Novitas*. Innuit autem *parabola* idem, quod olim dictum erat; primò à Pompeio ad Syllam; poſteà à Tiberio de Macrone; *Plures adorare ſolem orientem, quàm occidentem*. Neque tamen *imperantes*, multùm hâc re commoventur, aut eam magni faciunt, ſicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, ſed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum ſomniis: *Eſt autem* (ut ajebat ille) *ſpes vigilantis inſomnium*.

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in eâ viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, inſtruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio; inventuſque eſt in eâ*

in eâ vir pauper & ſapiens, & liberavit eam per ſapientiam ſuam; & nullus deinceps recordatus eſt, hominis illius pauperis.

Explicatio.

Deſcribit *parabola ingenium hominum pravum & malevolum.* Ii in rebus duris, & anguſtis, confugiunt ferè ad viros prudentes, & ſtrenuos, licet anteà contemptui habitos. Quamprimùm autem tempeſtas tranſierit, ingrati demùm erga conſervatores ſuos reperiuntur. Macciavellus verò, non ſine causâ, inſtituit quæſtionem; *Vter ingratior eſſet erga benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim utrunque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non ſolùm ex *ingratitudine Principis,* aut *populi* oritur, ſed accedit plerunque his, *invidia procerum*, qui ſecretò indolent eventui, licet felici & proſpero, quia ab ipſis profectus non ſit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipſum deprimunt.

Parabola.

22. *Iter pigrorum, quaſi ſepes ſpinarum.*

Explicatio.

Elegantiſſimè oſtendit *parabola, pigritiam in fine laborioſam* eſſe. Diligentia enim, & ſedula præparatio, id præſtant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; ſed ut complanetur via, antequam ineatur: At qui piger eſt, & omnia in extremum momentum executionis differt, neceſſe eſt, ut perpetuò, & ſingulis paſſibus, quaſi per rubos & ſentes incedat, qui eum ſubindè detineant, & impediant. Idem obſervari poſſit etiam in familiâ regendâ; in quâ, ſi adhibeatur cura & providentia, omnia placidè, & veluti ſponte procedunt, absque ſtrepitu & tumultu: Sin hæc deſint, ubi major aliquis motus intervenerit,

Digitized by Google

omnia ſimul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur ſervi; ædes perſonant.

Parabola.

23. *Qui cognoſcit in judicio faciem, non benè facit; Iſte, & pro buccellâ panis, deſeret veritatem.*

Explicatio.

Prudentiſſimè notat *Parabola,* in *judice* magis pernicioſam eſſe, *facilitatem morum*, quàm *corruptelam munerum: Munera* enim, haudquaquam ab omnibus deferuntur, at vix ulla eſt cauſa, in quâ non inveniatur aliquid, quod flectat judicis animum, ſi *perſonas reſpiciat.* Alius enim reſpicietur, ut popularis; Alius, ut maledicus; Alius, ut dives; Alius, ut gratus; Alius, ut ab amico commendatus; Denique omnia plena ſunt iniquitatis, ubi dominatur *reſpectus perſonarum*; & levi omninò de causâ, veluti pro *buccellâ panis, judicium* pervertetur.

Parabola.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.*

Explicatio.

Parabola iſta antiquitùs expreſſa & depicta fuit, ſub fabulâ *Hirudinis utriusq;*; nimirùm, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppreſſio*, longè gravior eſt, quàm *oppreſſio*, per *divitem* & *repletum*; quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirit. Solebat hoc ipſum etiam ſpongiis aſſimilari, quæ aridæ fortiter ſugunt, madidæ, non item. Monitum autem utile continet, tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum, aut Magiſtratus viris indigentibus, & obæratis, committant, tùm erga populos, ne Reges ſuos, cum nimiâ egeſtate conflictari, permittant.

Para-

Digitized by Google

Parabola.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, eſt juſtus cadens coram impio.*

Explicatio.

Præcipit *parabola*, rebuspub. ante omnia cavendũ eſſe, de *iniquo & infami judicio*, in *cauſa aliqua celebri & gravi*, præſertim ubi non abſolvitur noxius, ſed condemnatur inſons. Etenim injuriæ inter privatos graſſantes, turbant quidem & polluunt *latices juſtitiæ*, ſed tanquam in *rivulis*: Verùm judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fontes* ipſos *juſtitiæ* inficiunt, & inquinant. Poſtquam enim tribunal ceſſerit in partes injuſtitiæ, ſtatus rerum vertitur, tanquam in latrocinium publicum: Fitque planè, ut *homo homini ſit lupus*.

Parabola.

26. *Noli eſſe amicus homini iracundo, nec ambulato cum homine furioſo.*

Explicatio.

Quantò Religioſiùs amicitiæ jura inter bonos ſervanda, & colenda ſunt, tantò magis cavendum eſt, jã usque à principio, de *prudente amicorum delectu*. Atq; amicorum natura & mores, quantum ad nos ipſos ſpectant, omninò ferendi ſunt: Cùm verò neceſſitatem nobis imponunt, qualem erga alios perſonam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiæ conditio eſt. Itaque intereſt inprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præſidia, ne res noſtras, cum *hominibus iracundis*, & qui facilè lites & jurgia provocant, aut ſuſcipiunt, commiſceamus. Iſtud enim genus amicorum, perpetuò nos cõtentionibus, & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolumitati propriæ deeſſe, cogamur.

Cc 5 Para-

Parabola.

27. *Qui celat delictum, quærit amicitiam, ſed qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amneſtiâ*; Altera, quæ à *repetitione injuriarum*, ſubjungendo apologias, & excuſationes. Equidem memini ſententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus diſsidii, is magis animos, dulcedine concordiæ fallit, quàm æquitate componit.* Verùm Salomon, illo ſcilicet prudentior, in contrariâ opinione eſt; & *amneſtiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc inſunt mala; tum quod ea, ſit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à novâ altercatione*, (ſiquidem de injuriarum rationibus, inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars, malit videri, potiùs offenſam remiſiſſe, quàm admiſiſſe excuſationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.*

Explicatio.

Separat Salomon, hâc *parabolâ*, fructum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*; quaſi ex altero proveniat *egeſtas*, ex altero *abundantia*. Etenim fit ferè perpetuò, ut qui multa effutiant, iactent multa, multa promittãt, egeni ſint; nec emolumentum capiant, ex illis rebus, de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimùm, induſtrii minimè ſunt, aut impigri ad opera; ſed tantummodò, ſermonibus ſe, tanquam vento, paſcunt & ſatiant. Sanè, ut poëta loquitur; *Qui ſilet, eſt firmus.*

Is qui

Is qui conſcius eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui verò econtrà conſcius eſt, auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior eſt correptio manifeſta, quàm amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit *parabola, mollitiem amicorum*, qui amicitiæ privilegio non utuntur, in admonendo liberè & audacter amicos, tàm de erroribus, quàm de periculis ſuis. *Quid enim faciam* (ſolet hujusmodi *mollis amicus* dicere) *aut quo me vertam? Amo illum, quantum quis, maximè; meque, ſi quid illi adverſi contigerit, ipſius loco libenter ſubſtituerim: Sed novi ingenium ejus; ſi liberè cum eo ègero, animum illius offendam, ſaltem contriſtabo: Neque tamen proficiam: Atque citiùs eum ab amicitiâ meâ alienabo, quàm ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam.* Hujusmodi *amicum*, tanquam eneruem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis, ab inimico *manifeſto*, quam ab ejus generis *amico*, ſumi poſſe pronunciat. Siquidem ea fortaſsè audire ei contigerit ab *inimico* per contumeliam, quæ *amicus* muſſat præ nimiâ indulgentiâ.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad greſſus ſuos; Stultus divertit ad dolos.*

Explicatio.

Duæ ſunt *prudentiæ* ſpecies, Altera vera & ſana: Altera degener & falſa, quam Salomon *ſtultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori ſe dederit, viis & veſtigiis propriis cavet, periculis proſpiciens, meditans remedia: Proborum operâ utens, contra improbos ſeipſum muniés; cautus incœptu, receptu

non

non imparatus; In occaſiones attentus, contra impedimenta ſtrenuus; cum innumeris aliis, quæ ad ſui ipſius *actiones & greſſus regendos* ſpectant. At altera ſpecies, tota eſt conſuta, ex *fallaciis & aſtutiis*, ſpemq; ponit omninò, in aliis circumveniendis, iisdemque ad libitum effingendis. Hanc meritò reiicit *parabola*, nō tantùm ut improbam, ſed etiam, ut *ſtultam*. Primò enim, minimè eſt ex iis rebus, quæ *in noſtrâ ſunt poteſtate*, nec etiam aliquâ *conſtanti regulâ nititur*: Sed nova quotidiè comminiſcenda ſunt ſtratagemata, prioribus fatiſcentibus, & obſoletis Secundò, qui vafri & ſubdoli hominis famam & opinionem ſemel incurrerit, præcipuo ſe, ad res gerēdas *inſtrumento*, prorsùs privavit, hoc eſt, *fide*: Itaque omnia, parum votis ſuis conſentientia, experietur. Poſtremò, *artes iſtæ, utcunque pulchræ videantur, & complaceant*; attamen ſæpiùs fruſtrantur, quòd benè notavit Tacitus: *Conſilia callida & audacia, expectatione læta, tractatu dura, eventu triſtia.*

Parabola.

31. *Noli eſſe juſtus nimiùm, nec ſapientior, quàm oportet, cur abripiare ſubitò?*

Explicatio.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium.* Atque hoc, viris virtute & juſtitiâ egregiis, aliquandò ſubitò, aliquandò diù antè præviſum, contingit. Quod ſi adjungatur etiam prudentia, hoc eſt, ut cauti ſint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum ſubitò obveniat, ex occultis omninò & obſcuris cōſiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipſos imparatos adoriatur. Quod verò ad illud *Nimiùm*, quod in *Parabolâ* ponitur (quandoquidem

non

Digitized by Google

nō Periandri alicujus, ſed Salomonis verba ſunt iſta; Qui mala in hominum vitâ ſæpiùs notat, nunquam præcipit) intelligendum eſt, non de virtute ipsâ, (in quâ *Nimiùm* non eſt,) ſed de vanâ ejus atque invidioſâ affectatione, & oſtentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, Miraculi loco ponens, quod nunquam ſervilis alicujus ſententiæ auctor fuiſſet, & tamen tam ſævis temporibus incolumis manſiſſet: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrùm hæc fato regantur, an etiam ſit in noſtrâ poteſtate, curſum quendam tenere, inter deforme obſequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo ſimul, & indignitate vacuum?*

Parabola.

32. *Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia.*

Explicatio.

Diſtinguit *Parabola,* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit, & illam, quæ natat tantùm in cerebro & conceptu, aut ſermone jactatur, ſed radices altas non egerit. Siquidem, prior, oblata occaſione, in qua exerceatur, illicò excitatur, accingitur, dilatatur, adeò ut ſeipſa major videatur: Poſterior verò, quæ ante occaſionem alacris erat, occaſione data, fit attonita & confuſa, ut etiam ipſi, qui ea ſe præditum arbitrabatur, in dubium vocetur: Annon præceptiones de ea fuerint inſomnia mera, & ſpeculationes inanes?

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce altâ, ſugendo manè, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

Laudes moderatæ, & tempeſtivæ, & per occaſionem prolatæ, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimùm conferunt; At immoderatæ, & ſtreperæ, & im-

& importunè effuſæ, nihil proſunt; imo potiùs, ex ſententia P*arabolæ*, impenſè nocent. Primò enim, manifeſtò ſe produnt, aut ex *nimiâ benevolentiâ oriundas*. Aut *ex compoſito affectatas*, quò *collaudatum* potiùs falſis præconiis demereantur, quàm veris attributis ornent. Secundò, *laudes parcæ & modeſtæ, invitant* ferè *præſentes*, ut *ipſis etiam aliqui adiiciant*; Profuſæ cōtrà & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertiò, (quod caput rei eſt) conflatur illi invidia, qui *nimiùm laudatur*; cùm *laudes* omnes *nimiæ*, videantur ſpectare ad contumeliam aliorum, qui non minùs merentur.

Parabola.

34. *Quomodo in aquis reſplendent facies: ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

Explicatio.

Diſtinguit P*arabola* inter *mentes prudentium*, & *cæterorum hominum*; Illas *aquis*, aut *ſpeculis* comparans, quæ ſpecies & imagines rerum recipiunt; cùm alteræ ſimiles ſint *terræ*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eò magis aptè comparatur *animus hominis prudentis* ad *ſpeculum*; qui in *ſpeculo, imago* propria ſpectari poſſit, unà cum *imaginibus aliorũ*: Id quod *oculis* ipſis, ſive *ſpeculo* non conceditur. Quod ſi *animus prudentis*, adeò capax ſit, ut innumera ingenia, & mores obſervare & internoſcere poſſit; ſupereſt, ut detur opera, quò reddatur non minùs *varius applicatione*, quàm *repræſentatione*;

Qui ſapit, innumeris moribus aptus erit.

ATque his *Salomonis* P*arabolis*, diutiùs fortaſsè immorati ſumus, quàm pro modo exempli; dignitate, & rei ipſius, & auctoris, longiùs provecti.

Neque

Neque tantùm in uſu erat apud Hebræos, ſed alibi etiam, Priſcorum ſapientibus frequentiſſimum; ut ſi cujuspiam obſervatio, in aliquid incidiſſet, quod vitæ communi conducibile fuiſſet, id redigeret & contraheret in brevem aliquam *ſententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam*. Verùm, quod ad *fabulas* (ſicut aliàs dictum eſt) illæ exemplorum vicarii, & ſupplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *hiſtoriarum* copiâ abundent, ad animatum ſcopum rectiùs & alacriùs collimatur. At modus ſcribendi, qui optimè convenit argumento tàm vario & multiplici (quale eſt *tractatus* de *negotiis* & *occaſionibus ſparſis*) aptiſſimus ille eſſet, quem delegit Macciavellus, ad tractandas res Politicas; nimirùm per obſervationes, ſive *diſcurſus* (ut loquuntur) ſuper *hiſtoriam* & *exempla*; Nam ſcientia, quæ recenter, & quaſi in conſpectu noſtro, ex particularibus elicitur, viam optimè novit, particularia denuò repetendi: Atque certè ad Practicam longè conducit magis, cùm diſcurſus ſive diſceptatio, ſub exemplo militat, quam cùm exemplum diſceptationi ſubjungitur. Neque enim hîc ordo tantùm ſpectatur, ſed res ipſa. Cùm enim exemplum ſtatuitur tanquam diſceptationis baſis, univerſo cum circumſtantiarum apparatu proponi ſolet; quæ diſcurſum interdum corrigant, interdum ſuppleant; unde fit loco exemplaris ad imitationem, & practicam. Ubi econtrà, exempla in gratiam diſceptationis adducta, ſuccinctè, & nudè citantur, & tanquam mancipia nutus tantùm diſceptationis obſervant.

Hoc verò diſcriminis, operæ pretium fuerit obſervaſſe; quod ſicut *hiſtoriæ temporum*, optimam præbent materiam, ad *diſcurſus* ſuper *Politica*, quales ſunt illi

illi Macciavelli, ita *hiſtoriæ vitarum* optimè adhibentur ad *documenta* de *negotiis*; Quoniam omnem occaſionum & negotiorum, tàm grandium quàm leviorum, varietatem complectuntur. Imò reperire eſt baſin, ad *præceptiones* de *negotiis*, utrâque illâ *hiſtoriâ*, adhuc commodiorem: Ea eſt, ut diſcurſus fiant ſuper *epiſtolas*, ſed prudentiores, & magis ſerias; quales ſunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidem *epiſtolæ* magis in proximo, & ad vivum, negotia ſolent repręſentare, quàm vel *Annales*, vel *vitæ*: Quare jam, & de materiâ, & de formâ, portionis primæ, *doctrinæ* de *negotiis*, quæ tractat *occaſiones ſparſas*, diximus; eamque inter *deſiderata* numeramus.

Eſt & alia portio ejusdem *doctrinæ*, quæ tantùm differt ab illâ alterâ, de quâ diximus, quantum *ſapere*, & *ſibi ſapere*. Altera enim movere videtur, tanquam à centro ad circumferentiam; Altera, tanquam à circumferentiâ ad centrum. Eſt enim *prudentia* quędam *conſilii aliis impertiendi*; eſt verò & alia *ſuis rebus proſpiciendi*: Atq; hæ nonnunquam conjunguntur, ſæpiùs ſeparantur. Multi ſiquidem, in ſuis ipſorum rationibus inſtituendis prudentiſſimi ſunt; qui tamen in rebuspub. adminiſtrandis, aut etiam conſiliis dandis, nihil valent: Formicæ ſimiles, quæ creatura ſapiens eſt ad ſeſe tuendum, ſed horto planè noxia. Hæc virtus *ſibi ſapiendi*, Romanis ipſis, licet patriæ optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol ſapiens fingit fortunam ſibi.* Quin & in Adagium apud ipſos verſum eſt, *faber quisque fortunæ propriæ.* Et Livius hanc ipſam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro, tanta vis animi, & ingenii inerat, ut quocunque loco natus eſſet, ſibi ipſe fortunam facturus videretur.*

Hoc genus *prudentiæ*, ſi quis ipſum profiteatur, &

palàm

Digitized by Google

Hoc genus *prudentiæ,* ſi quis ipſum profiteatur, & palàm venditet, ſemper habitum eſt, non modò non Politicum, verùm etiam infauſtum quiddam, & inauſpicatum: Sicut in Timotheo Athenienſi obſervatum eſt: Qui, poſtquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis ſuæ, edidiſſet, atq; Adminiſtrationis ſuæ (ſicut tùm moris erat) populo rationem redderet; ſingula concluſit hâc clauſulâ; *Atque in hâc re fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit verò, ut poſt id temporis, nunquam ei quicquam feliciter ceſſerit. Sanè nimis elatum hoc, & altum ſapiens; Eòdem ſpectans, quò Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, fluvius eſt meus, & ego feci memetipſum.* Aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & ſacrificant reti ſuo.* Aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deûm Mezentio:

Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. - - - -

Denique, Julius Cæſar, nunquam (quod memini) impotentiam cogitationum ſuarum arcanarum prodidit, niſi ſimili dicto: Cùm enim Aruſpex ei referret, exta reperta fuiſſe non bona, admurmuravit ſubmiſsè: *Erunt lætiora cùm volo.* Quod etiam dictum, mortis ſuę infortunium, non diù præceſſit. Verùm exceſſus iſte fiduciæ (ut diximus) res ut profana, ita ſemper infelix. Quapropter, Viris magnis, & verè ſapiẽtibus, viſum, ſucceſſus quoslibet, felicitati ſuæ, non virtuti, aut induſtriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem* ſe, non *Magnum* cognominavit; & Cæſar, (meliùs quam ſuprà,) ad navis gubernatorem; *Cæſarem vehis, & Fortunam ejus.*

Attamen iſtæ ſententiæ; *Faber quisque fortunæ ſuæ*; *Sapiens dominabitur aſtris*: *Invia virtuti nulla eſt via*, ac

ſimiles, ſi intelligantur & adhibeantur, potiùs pro calcaribus ad induſtriam, quàm pro ſtapedibus ad inſolentiam: magisque ut progignant in hominibus decretorum conſtantiam & robur, quàm arrogantiam & jactantiam, tanquam ſanæ & ſalutares meritò habitæ ſunt, ac procul dubiò in pectoribus hominum magnanimorū ſedem nonnullam occuparunt: eousque ut cogitationes tales quandoque ægrè diſſimulent. Videmus enim Auguſtum Cæſarem (qui cum Avunculo ſuo comparatus, potiùs ab illo diverſus quàm inferior fuit, ſed Vir certè paulò moderatior) ſub finem vitæ, petiiſſe ab amicis, qui lectum ejus circumſtabant, ut poſtquam expiraſſet, ſibi *Plauderent*, quaſi conſcius ſibi fuiſſet, *mimum vitæ à ſe commodè transactum.* Hæc quoque *doctrinæ* portio inter *deſiderata* numeranda eſt: Non quin in praxi, etiam nimiò plus quàm oportet, uſurpata ſit & frequentata: Verùm quod libri de illa ſilent. Quamobrem ex more noſtro, ſicut in priore, nonnulla ejus capita recenſebimus: Eamq, *fabrum fortunæ*, ſive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam, & inſolitum argumentum tractare videbor: Docendo homines, quomodo *fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint: Doctrinam certè, cui quivis libenter ſe diſcipulum addixerit, donec difficultatem ejusdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut pauciora, aut minùs ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quàm quæ ad *virtutem*: Resque eſt, æque difficilis ac ſevera, fieri verè *Politicum*, ac verè *Moralem.* At hujus *doctrinæ* pertractatio; plurimùm ad literarū, tùm *decus*, tùm *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarū, ut homines iſti pragmatici ſciāt,

erudi-

Digitized by Google

eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri, & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: Quinimò ex accipitris potiùs genere eſſe, & qui in alto volare, ac ſubinde, cùm viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit. Deinde, & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, ut *nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum, in globo cryſtallino, ſive intellectu.* Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ, hanc ipſam *fortunæ architecturam*, aliter admirantur, aut æſtimant, quàm ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim, *fortuna propria*, pro dono *eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non rarò fit, ut viri virtutibus egregii, fortunæ ſuæ ſponte renuncient, ut rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum eſt, ſuâ quoque *ſpeculatione*, & *doctrinâ*.

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *ſummaria*; nonnulla *ſparſa* & *varia*. Præcepta *ſummaria* verſantur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *ſui*. Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitiæ aliorum*, vertitur) illud conſtituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *feneſtram* illam, quam olim requiſivit Momus. Ille, cùm in humani cordis fabricâ, tot angulos & receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate nobis informationem cõparemus, & procuremus, de perſonis, quibuscũ intercedunt negotia,

Digitized by Google

particularibus; Earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus moribus,auxiliis & adminiculis,quibus præcipuè ſuffulciuntur & valent; Et rursùs, defectibus & imbecillitatibus, quâque ex parte maximè pateāt & obnoxii ſint; Amicis, factionibus, Patronis, clientelis; Rurſùsque inimicis, invidis, competitoribus; Etiam temporibus & aditibus:

(*Sola viri molles aditus, & tempora nôris*;)

Denique inſtitutis, & normis, quas ſibi præſcripſerunt, & ſimilibus. Quinetiam, non ſolùm informatio capienda eſt, de *perſonis*, ſed inſuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu ſunt, & tanquam ſub incude; Quomodò regantur & ſuccedant, quorum ſtudiis foveantur, à quibus oppugnentur; cujùsque ſint ponderis & momenti, & quid ſecum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præſentes noſſe, & in ſe plurimùm prodeſt, & illud inſuper habet, quod absque hoc, etiam perſonarum notitia valdè futura ſit fallax & erronea. Mutantur enim homines ſimul cum actionibus: & alii ſunt, dum actionibus ipſis implicentur & obſideantur: Alii, poſtquam redierint ad ingenium. Atque hæ de rebus particularibus informationes, quæ tàm ad *perſonas*, quàm ad *actiones* ſpectant, ſunt tanquam propoſitiones minores in omni activo Syllogiſmo. Nulla enim obſervationum, aut axiomatum (unde conficiuntur majores propoſitiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad concluſionis firmamentum ſufficere poſſit, ſi in minore propoſitione fuerit erratum. Quod verò hujusmodi *notitia* comparari poſſit, fidejuſſor nobis eſt Salomon, qui ait; *Conſilium in corde viri, tanquam aqua profunda, ſed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipſa *notitia* non cadat ſub præceptum,

Digitized by Google

ceptum, quoniam individuorum eſt; attamen mandata de eâdem eliciendâ utiliter dari poſſunt.

Notitia hominum ſex modis elici, & hauriri poteſt: per *vultus* & ora ipſorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* ſua; Per *fines* ſuos, Denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *vultus* attinet, minimè nos moveat vetus adagiũ, *fronti nulla fides*: Licet enim hoc ipſum non perperàm dictum ſit, de *vultus*, & *geſtus* compoſitione externâ & generali; Attamen ſubſunt ſubtiliores quidam motus, & labores *oculorum, oris, vultus*, & *geſtus*: Ex quibus reſeratur, & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam animi*. Quis Tiberio Cæſare occultior? At Tacitus notans characterem & modum loquendi diverſum, quo uſus eſt Tiberius, in laudando, apud Senatum, Res à Germanico, & à Druſo, geſtas, de laudibus Germanici ſic; *Magis in ſpeciem adornatis verbis, quàm ut penitùs ſentire videretur*. De laudibus Druſi ſic; *Paucioribus, ſed intentior, & fidâ oratione*. Iterùm Tacitus, eundem Tiberium, aliàs etiam ut nonnihil pellucidum, notans: *In aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum: ſolutiùs verò loquebatur, quandò ſubveniret*. Sanè difficilè reperiatur ſimulationis artifex aliquis, tàm peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *Iuſſus*: qui à ſermone artificioſo & ſimulatorio poſſit iſtas notas ſejungere, quin aut ſermo ſit ſolito *ſolutior*: Aut *comptior*: Aut magis *vagus* & *oberrans*: Aut magis *aridus* & quaſi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, ſunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed iſti *meretricii fuci* optimè deprehenduntur duobus modis: Cùm ſcilicet *proferuntur verba*, aut *ex improviſo*: Aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cùm ex Agrippi-

næ verbis aculeatis, ſubitò commotus eſſet, & non nihil abreptus, extra innatæ ſimulationis terminos pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque, Græco verſu, admonuit, Ideò lædi, quia non regnaret.* Quare Poëta perturbationes hujuſmodi, non inſcitè appellat *torturas*, quod ab iis ſecreta ſua prodere homines compellantur;

------ *Vino tortus & irâ.*

Ipſa ſanè teſtatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana ſua tam fidi ſint, animumque gerant adeò obfirmatum; quin interdum ex iracundiâ; interdum ex jactantia; interdum ex intimâ erga amicum benevolentiâ, interdum ex animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari ampliùs non ſuſtineat; interdum denique ex alio quopiam affectu; intimas animi cogitationes, revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hiſpanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *factis* ipſis, licet humani animi pignora ſint certiſſima, non prorsùs tamen fidendum, niſi diligenter ac attentè penſitatis priùs, illorum & *magnitudine*, & *proprietate*. Illud enim veriſſimum; *Fraus ſibi in parvis fidem præſtruit, ut majore emolumento fallat.* Italus verò ſeipſum, *In ipſo ſtare lapide* putat, *ubi præco prædicat*, ſi meliùs ſolito tractetur, absque causâ manifeſtâ. Etenim, officia iſta minora, homines reddunt oſcitantes, & quaſi conſopitos, tàm ad cautionem, quàm ad induſtriam: Atque rectè à Demoſthene appellantur, *alimenta ſocordiæ.* Porro *proprietatem* & naturam, nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum*

ficiorum loco habentur, ſubdolam & ambiguam, luculenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſimâ, plurimos ex Antonii Amicis, ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus præfecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem aſtu, Antonium non munivit, ſed exarmavit penitùs & deſolavit, amicitias ejus ad ſe transferendo.

Certiſſima autem clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoſcendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipſorum; vel *finibus* & *intentionibus.* Atque imbecilliores certè & ſimpliciores, ex *ingeniis*; Prudentiores autem, & tectiores, ex *finibus* ſuis optimè judicantur. Certè prudenter & facetè, (licet meo judicio minus verè) dictum fuit à nuntio quopiā Pontificis, ſub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius reſederat Interrogatus, de delectu Succeſſoris ſui, conſiliū dedit; *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximiè Prudēs eſſet, ſed potiùs mediocriter tantùm, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facilè coniiciet, quid veriſimile foret illius gentis homines facturos.* Sanè, non rarò intervenit ille error, & maximè familiaris eſt Viris Prudētibus, ut ex modulo ingenii proprii, alios metiātur, ac proinde ultra ſcopum ſæpius jaculentur, ſupponendo quod homines majora quædam meditentur, & ſibi deſtinent, & ſubtilioribus technis utantur, quā quæ illorum animos unquam ſubierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentiæ, fidei, ſemper minores inveniri rationes, quàm quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa abſurda faciunt, capienda eſt conjectura, potius ex propenſionibus *ingeniorum*, quàm ex

deſtinationibus *finium.* Porrò, *Principes* quoque (ſed longè aliam ob cauſam) ab *ingeniis* optimè judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim faſtigium adepti humanorum deſideriorum, nullos ferè ſibi propoſitos *fines* habent, ad quos præſertim vehemēter & conſtanter, aſpirant: ex quorum *finium* ſitu & diſtantiâ, reliquarum ſuarum *actionum*, poſſit excipi & confici, Directio & Scala: Id quod inter alia, cauſa eſt vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *ſint inſcrutabilia.* At *privatorum* nullus eſt, qui non ſit planè veluti viator, & proficiſcatur intentè ad aliquam itineris metam, ubi conſiſtat, undè nō malè divinare quis poterit, quid facturus ſit, aut non facturus. Si enim in ordine ſit quidpiam ad finem ſuum, probabile eſt facturum: Sin ſit in contrarium finis, minimè. Neque de *finium*, aut *ingeniorum*, in hominibus diverſitate, informatio capienda eſt ſimpliciter tantùm, ſed & comparatè: Quid ſcilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cùm ſe Petronio Turpiliano inferiorem ſentiret, in voluptatibus Neroni miniſtrandis & prægustandis, *Metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus eſt*, & hoc pacto Æmulum evertit.

Ad *notitiam* quod attinet, de hominum animis, ſecundariam; nimirùm, quæ ab aliorum *relatione* deſumitur, breviter dicere ſufficiet. Defectus & vitia didiceris optimè ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentiùs colloquia miſcent. Fama popularis levis eſt, & ſuperiorum judicia minùs certa: Etenim coram illis tectiores incedunt homines. *Verior fama è domeſticis emanat.*

Verùm

Verùm ad *inquiſitionem* iſtam univerſam, via maximè compendiaria, in tribus conſiſtit. Primùm, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi *hominibus*, qui *multiplicem & vàriam* habent, tàm *rerum*, quã *perſonarum, notitiam*: Inprimis verò enitendum, ut ſaltem ſingulos habeamus præſtò, qui pro negotiorum atque hominum diverſitate, nos de unaquaque re certiores facere, & ſolidè informare poſſint. Secundò, ut *prudens temperamentum*, & *mediocritatem* quandam perſequamur, & in *libertate ſermonis*, & in *taciturnitate*: Frequentiùs *libertatem* uſurpantes: at, cùm res poſtulat, *ſilentium*. *Libertas* ſiquidem in *ſermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et ſic multa deducit ad notitiam noſtram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines ſecreta ſua apud nos, tanquam in ſinu, deponere. Tertiò, is nobis paulatim acquirendus eſt *habitus*, ut vigilante & præſente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, ſimul, & rem, *quæ inſtat geramus*, & alia, *quæ incidunt, obſervemus*. Nam ſicut Epictetus præcipit, ut *Philoſophus*, in ſingulis ſuis actionibus, ita ſecum loquatur: *Et hoc volo, & etiam inſtitutum ſervare*; Sic *Politicus* in ſingulis negotiis, ita ſecum ſtatuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum uſui eſſe poſſit, addiſcere*. Itaque, qui eo ſunt ingenio, ut nimiùm *hoc agant*, & toti ſint in præſente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem (Id quod in ſe agnoſcit Montaneus,) Illi certè Miniſtri Regum, aut Rerumpubl. ſunt vel optimi, ſed ad proprias fortunas claudicant. Interim, cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi*, & *alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa ſciendo, ad nos multis immiſcendum,

Digitized by Google

illi Macciavelli, ita *hiſtoria vitarum* optimè adhibentur ad *documenta* de *negotiis*; Quoniam omnem occaſionum & negotiorum, tàm grandium quàm leviorum, varietatem complectuntur. Imò reperire eſt baſin, ad *præceptiones* de *negotiis*, utrâque illâ *hiſtoriâ*, adhuc commodiorem: Ea eſt, ut diſcurſus fiant ſuper *epiſtolas*, ſed prudentiores, & magis ſerias; quales ſunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidem *epiſtolæ* magis in proximo, & ad vivum, negotia ſolent repræſentare, quàm vel *Annales*, vel *vitæ*: Quare jam, & de materiâ, & de formâ, portionis primæ, *doctrinæ* de *negotiis*, quæ tractat *occaſiones ſparſas*, diximus; eamque inter *deſiderata* numeramus.

Eſt & alia portio ejusdem *doctrinæ*, quæ tantùm differt ab illâ alterâ, de quâ diximus, quantum *ſapere*, & *ſibi ſapere*. Altera enim movere videtur, tanquam à centro ad circumferentiam; Altera, tanquam à circumferentiâ ad centrum. Eſt enim *prudentia* quędam *conſilii aliis impertiendi*; eſt verò & alia *ſuis rebus proſpiciendi*: Atq; hæ nonnunquam conjunguntur, ſæpiùs ſeparantur. Multi ſiquidem, in ſuis ipſorum rationibus inſtituendis prudentiſſimi ſunt; qui tamen in rebuspub. adminiſtrandis, aut etiam conſiliis dandis, nihil valent: Formicæ ſimiles, quæ creatura ſapiens eſt ad ſeſe tuendum, ſed horto planè noxia. Hæc virtus *ſibi ſapiendi*, Romanis ipſis, licet patriæ optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol ſapiens fingit fortunam ſibi.* Quin & in Adagium apud ipſos verſum eſt, *faber quisque fortunæ propriæ.* Et Livius hanc ipſam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro, tanta vis animi, & ingenii inerat, ut quocunque loco natus eſſet, ſibi ipſe fortunam facturus videretur.*

Hoc genus *prudentiæ*, ſi quis ipſum profiteatur, &

palàm

Digitized by Google

Hoc genus *prudentiæ,* ſi quis ipſum profiteatur, & palàm venditet, ſemper habitum eſt, non modò non Politicum, verùm etiam infauſtum quiddam, & inauſpicatum: Sicut in Timotheo Athenienſi obſervatum eſt: Qui, poſtquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis ſuæ, edidiſſet, atq; Adminiſtrationis ſuæ (ſicut tùm moris erat) populo rationem redderet; ſingula concluſit hâc clauſulâ; *Atque in hâc re fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit verò, ut poſt id temporis, nunquam ei quicquam feliciter ceſſerit. Sanè nimis elatum hoc, & altum ſapiens; Eòdem ſpectans, quò Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, fluvius eſt meus, & ego feci memetipſum.* Aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & ſacrificant reti ſuo.* Aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deûm Mezentio:

> *Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,*
> *Nunc adſint.* - - - -

Denique, Julius Cæſar, nunquam (quod memini) impotentiam cogitationum ſuarum arcanarum prodidit, niſi ſimili dicto: Cùm enim Aruſpex ei referret, exta reperta fuiſſe non bona, admurmuravit ſubmiſsè: *Erunt lætiora cùm volo.* Quod etiam dictum, mortis ſuę infortunium, non diù præceſſit. Verùm exceſſus iſte fiduciæ (ut diximus) res ut profana, ita ſemper infelix. Quapropter, Viris magnis, & verè ſapiẽtibus, viſum, ſucceſſus quoslibet, felicitati ſuæ, non virtuti, aut induſtriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem* ſe, non *Magnum* cognominavit; & Cæſar, (meliùs quam ſuprà,) ad navis gubernatorem; *Cæſarem vehis, & Fortunam ejus.*

Attamen iſtæ ſententiæ; *Faber quisque fortunæ ſuæ; Sapiens dominabitur aſtris: Invia virtuti nulla eſt via,* ac

ſimiles, ſi intelligantur & adhibeantur, potiùs pro calcaribus ad induſtriam, quàm pro ſtapedibus ad inſolentiam: magiſque ut progignant in hominibus decretorum conſtantiam & robur, quàm arrogantiam & jactantiam, tanquam ſanæ & ſalutares meritò habitæ ſunt, ac procul dubiò in pectoribus hominum magnanimorũ ſedem nonnullam occuparunt: eouſque ut cogitationes tales quandoque ægrè diſſimulent. Videmus enim Auguſtum Cæſarem (qui cum Avunculo ſuo comparatus, potiùs ab illo diverſus quàm inferior fuit, ſed Vir certè paulò moderatior) ſub finem vitæ, petiiſſe ab amicis, qui lectum ejus circumſtabant, ut poſtquam expiraſſet, ſibi P*lauderent*, quaſi conſcius ſibi fuiſſet, *mimum vitæ à ſe commodè transactum*. Hæc quoque *doctrinæ* portio inter *deſiderata* numeranda eſt: Non quin in praxi, etiam nimiò plus quàm oportet, uſurpata ſit & frequentata: Verùm quod libri de illa ſilent. Quamobrem ex more noſtro, ſicut in priore, nonnulla ejus capita recenſebimus: Eamq; *fabrum fortunæ*, ſive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam, & inſolitum argumentum tractare videbor: Docendo homines, quomodo *fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint: Doctrinam certè, cui quivis libenter ſe diſcipulum addixerit, donec difficultatem ejuſdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut pauciora, aut minùs ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quàm quæ ad *virtutem*: Reſque eſt, æque difficilis ac ſevera, fieri verè *Politicum*, ac verè *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractatio, plurimùm ad literarũ, tùm *decus*, tùm *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarũ, ut homines iſti pragmatici ſciãt,

erudi-

eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri, & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: Quinimò ex accipitris potiùs genere eſſe, & qui in alto volare, ac ſubinde, cùm viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit. Deinde, & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, ut *nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum, in globo cryſtallino, ſive intellectu.* Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrinæ* aliqua & *Theoria.* Neque tamen literæ, hanc ipſam *fortunæ architecturam*, aliter admirantur, aut æſtimant, quàm ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim, *fortuna propria*, pro dono *eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non raro fit, ut viri virtutibus egregii, fortunæ ſuæ ſponte renuncient, ut rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum eſt, ſuâ quoque *ſpeculatione*, & *doctrinâ.*

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *ſummaria*; nonnulla *ſparſa & varia.* Præcepta *ſummaria* verſantur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *ſui.* Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitiæ aliorum*, vertitur) illud conſtituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *feneſtram* illam, quam olim requiſivit Momus. Ille, cùm in humani cordis fabricâ, tot angulos & receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate nobis informationem cõparemus, & procuremus, de perſonis, quibuscũ intercedunt negotia,

particularibus; Earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipuè ſuffulciuntur & valent; Et rursùs, defectibus & imbecillitatibus, quâque ex parte maximè pateat & obnoxii ſint; Amicis, factionibus, Patronis, clientelis; Rurſuſque inimicis, invidis, competitoribus; Etiam temporibus & aditibus:

(*Sola viri molles aditus, & tempora nôris*;)

Denique inſtitutis, & normis, quas ſibi præſcripſerunt, & ſimilibus. Quinetiam, non ſolùm informatio capienda eſt, de *perſonis*, ſed inſuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu ſunt, & tanquam ſub incude; Quomodò regantur & ſuccedant, quorum ſtudiis foveantur, à quibus oppugnentur; cujùsque ſint ponderis & momenti, & quid ſecum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præſentes noſſe, & in ſe plurimùm prodeſt, & illud inſuper habet, quod abſque hoc, etiam perſonarum notitia valdè futura ſit fallax & erronea. Mutantur enim homines ſimul cum actionibus: & alii ſunt, dum actionibus ipſis implicentur & obſideantur: Alii, poſtquam redierint ad ingenium. Atque hæ de rebus particularibus informationes, quæ tàm ad *perſonas*, quàm ad *actiones* ſpectant, ſunt tanquam propoſitiones minores in omni activo Syllogiſmo. Nulla enim obſervationum, aut axiomatum (unde conficiuntur majores propoſitiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad concluſionis firmamentum ſufficere poſſit, ſi in minore propoſitione fuerit erratum. Quod verò hujusmodi *notitia* comparari poſſit, fidejuſſor nobis eſt Salomon, qui ait; *Conſilium in corde viri, tanquam aqua profunda, ſed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipſa *notitia* non cadat ſub præ-

ceptum,

ceptum, quoniam individuorum eſt; attamen mandata de eâdem eliciendâ utiliter dari poſſunt.

Notitia hominum ſex modis elici, & hauriri poteſt: per *vultus* & ora ipſorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* ſua; Per *fines* ſuos, Denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *vultus* attinet, minimè nos moveat vetus adagiũ, *fronti nulla fides*: Licet enim hoc ipſum non perperàm dictum ſit, de *vultus*, & *geſtus* compoſitione externâ & generali; Attamen ſubſunt ſubtiliores quidam motus, & labores *oculorum, oris, vultus, & geſtus*: Ex quibus reſeratur, & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam animi*. Quis Tiberio Cæſare occultior? At Tacitus notans characterem & modum loquendi diverſum, quo uſus eſt Tiberius, in laudando, apud Senatum, Res à Germanico, & à Druſo, geſtas, de laudibus Germanici ſic; *Magis in ſpeciem adornatis verbis, quàm ut penitùs ſentire videretur*. De laudibus Druſi ſic; *Paucioribus, ſed intentior, & fidâ oratione*. Iterùm Tacitus, eundem Tiberium, aliàs etiam ut nonnihil pellucidum, notans: *In aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum*: *ſolutiùs verò loquebatur, quandò ſubveniret*. Sanè difficilè reperiatur ſimulationis artifex aliquis, tàm peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *Iuſſus*: qui à ſermone artificioſo & ſimulatorio poſſit iſtas notas ſejungere, quin aut ſermo ſit ſolito *ſolutior*: Aut *comptior*: Aut magis *vagus* & *oberrans*: Aut magis *aridus* & quaſi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, ſunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed iſti *meretricii fuci* optimè deprehenduntur duobus modis: Cùm ſcilicet *proferuntur verba*, aut *ex improviſo*: Aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cùm ex Agrippi-

Digitized by Google

næ verbis aculeatis, ſubitò commotus eſſet, & non nihil abreptus, extra innatæ ſimulationis termino pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque, Græco verſu, admonuit, Ideò lædi, quia non regnaret.* Quare Poëta perturbationes hujusmodi, non inſcitè appellat *torturas*, quod ab iis ſecreta ſua prodere homines compellantur;

- - - - - - *Vino tortus & irâ.*

Ipſa ſanè teſtatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana ſua tam fidi ſint, animumque gerant adeò obfirmatum; quin interdum ex iracundiâ; interdum ex jactantia; interdum ex intimâ erga amicum benevolentiâ, interdum ex animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari ampliùs non ſuſtineat; interdum denique ex alio quopiam affectu; intimas animi cogitationes, revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hiſpanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *factis* ipſis, licet humani animi pignora ſint certiſſima, non prorsùs tamen fidendum, niſi diligenter ac attentè penſitatis priùs, illorum & *magnitudine*, & *proprietate.* Illud enim veriſſimum; *Fraus ſibi in parvis fidem præſtruit, ut majore emolumento fallat.* Italus verò ſeipſum, *In ipſo ſtare lapide* putat, *ubi præco prædicat*, ſi meliùs ſolito tractetur, absque causâ manifeſtâ. Etenim, officia iſta minora, homines reddunt oſcitantes, & quaſi conſopitos, tàm ad cautionem, quàm ad induſtriam: Atque rectè à Demoſthene appellantur, *alimenta ſocordiæ.* Porro *proprietatem* & naturam, nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum*

ficiorum loco habentur, ſubdolam & ambiguam, luculenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſimà, plurimos ex Antonii Amicis, ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus præfecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem aſtu, Antonium non munivit, ſed exarmavit penitùs & deſolavit, amicitias ejus ad ſe transferendo.

Certiſſima autem clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoſcendis, vel *ingeniis & naturis* ipſorum; vel *finibus & intentionibus.* Atque imbecilliores certè & ſimpliciores, ex *ingeniis*; Prudentiores autem, & tectiores, ex *finibus* ſuis optimè judicantur. Certè prudenter & facetè, (licet meo judicio minus verè) dictum fuit à nuntio quopiã Pontificis, ſub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius reſederat Interrogatus, de delectu Succeſſoris ſui, conſiliũ dedit; *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximiè Prudẽs eſſet, ſed potiùs mediocriter tantùm, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facilè coniiciet, quid veriſimile foret illius gentis homines facturos.* Sanè, non raro intervenit ille error, & maximè familiaris eſt Viris Prudẽtibus, ut ex modulo ingenii proprii, alios metiãtur, ac proinde ultra ſcopum ſæpius jaculentur, ſupponendo quod homines majora quædam meditentur, & ſibi deſtinent, & ſubtilioribus technis utantur, quã quæ illorum animos unquam ſubierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentiæ, fidei, ſemper minores inveniri rationes, quàm quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa abſurda faciunt, capienda eſt conjectura, potius ex propenſionibus *ingeniorum*, quàm ex

Digitized by Google

Verùm ad *inquiſitionem* iſtam univerſam, via maximè compendiaria, in tribus conſiſtit. Primùm, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tàm *rerum*, quā *perſonarum, notitiam*: Inprimis verò enitendum, ut ſaltem ſingulos habeamus præſtò, qui pro negotiorum atque hominum diverſitate, nos de unaquaque re certiores facere, & ſolidè informare poſſint. Secundò, ut *prudens temperamentum*, & *mediocritatem* quandam perſequamur, & in *libertate ſermonis*, & in *taciturnitate*: Frequentiùs *libertatem* uſurpantes: at, cùm res poſtulat, *ſilentium*. *Libertas* ſiquidem in *ſermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et ſic multa deducit ad notitiam noſtram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines ſecreta ſua apud nos, tanquam in ſinu, deponere. Tertiò, is nobis paulatim acquirendus eſt *habitus*, ut vigilante & præſente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, ſimul, & rem, *quæ inſtat geramus*, & alia, *quæ incidunt, obſervemus*. Nam ſicut Epictetus præcipit, ut *Philoſophus*, in ſingulis ſuis actionibus, ita ſecum loquatur: *Et hoc volo, & etiam inſtitutum ſervare*; Sic *Politicus* in ſingulis negotiis, ita ſecum ſtatuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum uſui eſſe poſſit, addiſcere*. Itaque, qui eo ſunt ingenio, ut nimiùm *hoc agant*, & toti ſint in præſente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem (Id quod in ſe agnoſcit Montaneus,) Illi certè Miniſtri Regum, aut Rerumpubl. ſunt vel optimi, ſed ad proprias fortunas claudicant. Interim, cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi*, & *alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa ſciendo, ad nos multis immiſcendum,

Digitized by Google

feramur. Infelix enim quiddam eſt, & temerarium, *Polypragmoſyne*. Itaque iſta quam comparandam præcipimus, *notitiæ rerum & perſonarum* varietas, huc tandem redit, ut & *rerum*, quas ſuſcipimus, & *hominum*, quorum operâ utimur, magis cum judicio delectum faciamus, unde cuncta, & magis dextrè, & magis tutò, diſponere & adminiſtrare ſciamus.

Notitiam aliorum ſequitur *notitia ſui*. Etenim non minor diligentia adhibenda eſt, ſed major potiùs, ut nos de nobis ipſis, quàm de aliis, verè & accuratè informemus. Quippe cùm oraculum illud, *Noſce teipſum*, non tantùm ſit canon prudentiæ univerſalis, ſed & in *Politicis*, præcipuum locum habeat. Optimè enim homines monet S. Jacobus: *Eum, qui vultum in ſpeculum conſideravit, oblivisci tamen illicò, qualis fuerit*: Ut omninò frequenti inſpectione ſit opus. Idque tenet etiam in *Politicis*: Sed *ſpecula* ſcilicet ſunt diverſa: Nam *ſpeculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, eſt verbum Dei: *Speculum* autem *Politicum*, non aliud eſt, quàm Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale eſſe ſolet, Sui nimiùm Amantis, inſtituendum eſt *homini*, de propriis *facultatibus, virtutibus* & *adminiculis*, necnon de *defectibus*, *inhabilitatibus*, & *obſtaculis*: Ita rationem ſubducendo, ut hæc perpetuò in majus: Illa autem, minoris potiùs, quam reverà ſunt, æſtimentur. Ex hujusmodi autem examine, in *conſiderationem* veniāt, quæ ſequuntur.

Prima *conſideratio* ſit, quomodò alicui homini, moribusque & naturæ ſuæ, cum *temporibus* conveniat; quæ ſi inventa fuerint congrua, omnibus in rebus, magis liberè & ſolutè agere, & ſuo ingenio uti liceat: ſin

ſin ſit aliqua antipathia, tum demùm in univerſo vitæ curſu, magis cautè & tectè eſt incedendum: minusque in publico verſandum. Sic Tiberius fecit, qui morum ſuorum ſibi conſcius, cum ſæculo ſuo, non optimè convenientium, ludos publicos nunquam ſpectavit: Quinetiam per duodecim continuos annos poſtremos, nunquam in Senatum venit: ubi contrà, Auguſtus perpetuò in oculis hominũ vixit: quod & Tacitus obſervat: *Alia Tiberio morum via.* Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda ſit *conſideratio*, quomodò alicui conveniat, cum *profeſſionibus & generibus vitæ*, quæ in uſu & pretio ſunt, quorumque ſibi delectus ſit faciendus: ut ſi jam decretum non ſit de *genere vitæ*, maximè aptũ, & ingenio ſuo congruum ſumat: ſin jam pridem id *genus* vitæ, ad quod minùs à naturâ factus eſt, fuerit ingreſſus, ſub primâ occaſione ſe ſubducat, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgiâ videmus factum, ad vitam ſacerdotalem à patre innutrito, quam tamen poſtea ejuravit, ſuo obſecutus ingenio, & vitæ militari ſe applicuit: Quanquã Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cùm utrunque homo peſtilens dehoneſtaverit.

Tertia ſit *conſideratio*, quomodò ſe habeat quis, *comparatus ad æquales & æmulos ſuos*, quos veriſimile ſit eum habiturum in fortunâ ſuâ competitores: eũque vitæ curſum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum ſolitudo: atque in quo probabile ſit, ſeipſum, inter cæteros, maximè poſſe enitere. Id quod à C. Cæſare factum eſt: qui ab initio Orator fuit, & cauſas egit: & in Togâ potiſſimùm verſabatur: Cum verò vidiſſet, *Ciceronem*, *Hortenſium*, *Catulum*, eloquentiæ gloriâ excellere: Rebus verò Bellicis

clarum

& aliæ hujus generis *præceptiones*: verùm hæ ad exemplum reliquarum ſufficient.

Neque verò, *Noſſe ſeipſum*, homini ſufficit, ſed ineunda etiam eſt ratio ſecum, quomodò ſe *oſtentare, declarare*, denique *flectere ſe & effingere*, commodè & prudenter, poſſit. Ad *oſtentandum ſe* quod attinet, nihil videmus uſu venire frequentiùs, quàm ut qui virtutis habitu ſit inferior, ſpecie virtutis externâ ſit potior. Non parva igitur eſt prudentiæ prærogativa, ſi quis arte quâdam, & decorè, ſpecimen ſui apud alios exhibere poſſit: *Virtutes* ſuas, *merita*, atque *fortunam* etiam, (quod ſine arrogantiâ, aut faſtidio fieri poſſit) commodè *oſtentando*; Contrà, *vitia, defectus, infortunia & dedecora*, artificiosè occultando; Illis immorās, easque veluti ad lumen obvertens: His ſubterfugia quærens, aut aptè ea interpretando eluens; & ſimilia. Itaque, de Mutiano, viro ſui temporis prudentiſſimo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omniū, quæ dixerat, feceratque, arte quâdam Oſtentator.* Indiget certè res hæc arte nonnullâ, ne tædium, & contemptum pariat: Ita tamen, ut *oſtentatio* quæpiam, licet usque ad vanitatis *primum gradum*, vitium ſit potiùs in *Ethicis*, quàm in *Politicis*. Sicut enim dici ſolet de calumniâ: *Audacter calumniare, ſemper aliquid hæret*: Sic dici poſſit de jactantiâ, (niſi planè deformis fuerit & ridicula,) *Audacter te vendita, ſemper aliquid hæret*. Hærebit certè apud populum, licet prudentiores ſubrideant. Itaque exiſtimatio parta apud plurimos, paucorum faſtidium abundè cōpenſabit. Quod ſi iſta, de quâ loquimur, *ſui oſtentatio* decenter, & cum judicio, regatur; Exempli gratiâ; Si nativum quendam pectoris candorem, & ingenuitatem præ ſe ferat; Aut ſi illis temporibus adhibeatur, vel cùm pericula

ricula circunſtent (ut apud viros militares in bellis:) vel cùm alii invidiâ flagrent: Aut ſi verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud agenti, excidiſſe videantur, minimeque vel ſeriò, vel prolixè nimis, iis inſiſtatur: Aut ſi ita quis ſe laudibus honeſtet, ut ſimul etiam cenſuris & jocis erga ſe non abſtineat: Aut ſi denique hoc facit, non ſponte, ſed tanquam laceſſitus, & aliorum inſolentiis & contumeliis provocatus: non parvum certè hæc res exiſtimationi hominis cumulum adiicit. Neque ſanè exiguus eſt eorum numerus, qui, cùm natura ſint magis ſolidi, & minimè ventoſi, atque propterea hâc arte, honori ſuo velificandi, careant: Moderationis ſuæ, nonnullâ cum dignitatis jacturâ, dant pœnas.

Verùm hujuſmodi *oſtentationem virtutis,* utcunque aliquis infirmiore judicio, & nimiùm fortaſsè *Ethicus,* improbaverit: illud nemo negârit, dandam ſaltem eſſe operam, ut virtus per incuriã, juſto ſuo pretio non fraudetur, & minoris, quam reverà eſt, æſtimetur. Hæc verò, in virtute æſtimandâ, pretii diminutio, tribus modis ſolet contingere: Primò, quandò quis, in rebus gerendis, ſe, & operam ſuam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accerſitus: Hujuſmodi enim officiis, remunerationis loco eſſe ſolet, ſi non repudientur. Secundò, quandò quis in principio rei gerendæ, viribus ſuis nimium abutitur; & quod ſenſim erat præſtandum, uno impetu effundit; Id quod rebus benè adminiſtratis, præproperam conciliat gratiam, in fine autem ſatietatem inducit. Tertiò, quandò quis virtutis ſuæ fructum, in laudibus, plauſu, honore, gratiâ, ſibi præbitis, nimis citò, & leviter ſentit, atque in iis ſibi complacet, de quo prudens habetur

betur monitum: *Cave ne inſuetus rebus majoribus videaris, ſi hæc te res parva, ſicuti magna, delectat.*

Defectuum enimverò ſedula *occultatio*, minoris haudquaquam momenti eſt, quam *virtutum* prudẽs, & artificioſa *oſtentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maximè, triplici quâdam induſtriâ, & quaſi tribus latebris: *Cautione, prætextu,* & *confidentiâ. Cautionem* dicimus, quandò iis rebus prudenter abſtinemus, quibus pares non ſumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, ſe facilè ingerunt, ſine judicio, rebus, quibus non inſueverunt; & proinde defectus ſuos proprios publicant, & quaſi proclamant. *Prætextum* dicimus, cùm ſagaciter, & prudenter, viam nobis ſternimus & munimus, quâ benigna & commoda, de *vitiis*, & *defectibus* noſtris, fiat interpretatio; quaſi aliunde provenientibus, aut aliò tendentibus, quam vulgò exiſtimatur. Etenim, de latebris vitiorum non malè Poëta:

Sæpè latet vitium proximitate boni.

Quare, ſi quem *defectum*, in nobis ipſis perceperimus, opera danda, ut perſonam & prætextum, *virtutis finitimæ* mutuemur, ſub cujus umbrâ lateat. Verbi gratiâ, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavo lenitas*, & ſic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam cauſam obtendere, & in vulgus ſpargere, qua adducti, ultimas vires noſtras, promere refugiamus; ut quod *non poſſimus, nolle* videamur. Quod ad *confidentiam* attinet, impudens certè eſt remedium, ſed tamẽ certiſſimum atque efficaciſſimum: Nempe, ut quis ea omninò contemnere, & vilipendere ſe profiteatur, quæ reverà aſſequi non poſſit: Mercatorum prudentium more, quibus ſolenne eſt, & proprium, ut pretium mercium ſuarum attollant, aliorum deprimant

venitur magis Politicum, quàm ut Mediocritas quędam ſervetur, prudens & ſana, in ſenſa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim, profunda taciturnitas, & conſiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cœcis, & (ut modernæ linguę potiùs loquuntur) ſurdis artibus, & mediis, operatur, res ſit & utilis, & mirabilis: tamen non rarò evenit, ut (quod dicitur) *Diſſimulatio errores pariat, qui diſſimulatorem ipſum illaqueant.* Nam videmus viros politicos, maximè omnium inſignes, liberè & indiſſimulantèr, fines quos peterēt, palàm proferre non dubitaſſe. Sic L. Sylla manifeſtò præ ſe tulit, *ſe, omnes mortales, vel felices, vel infelices fieri cupere, prout ſibi eſſent, vel amici, vel inimici.* Sic Cæſar, cùm primùm profectus eſt in Gallias, nil veritus eſt profiteri: *ſe malle primum eſſe in ullâ obſcurâ, quàm ſecundū Romæ.* Idem Cæſar, cæpto jam bello, diſſimulatorē minimè egit, ſi audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæſarem innuens) *non recuſat, ſed quodammodò poſtulat, ut (ut eſt,) ſic appelletur Tyrannus.* Similitèr videmus, in Epiſtolâ quâdam Ciceronis ad Atticum, quā minimè fuerit Auguſtus Cæſar diſſimulator; qui in ipſo ingreſſu ad res gerendas, cùm adhuc Senatui eſſet in deliciis, ſolitus tamen erat, in concionib. apud populum, jurare, illâ Formulâ: *Ita parentis honores conſequi liceat.* Illud autem, nō minus quiddam erat, quā ipſa Tyrannis. Verum eſt, ad invidiam paululùm leniendam, ſolitum eum ſimul, ad ſtatuam Julii Cæſaſaris, quæ in Roſtris poſita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter ſe ita loquebantur: *Quid hoc eſt? Qualis Adoleſcens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo ſuſpicabantur, qui tam candidè & ingenuè, quod ſenti-

ret, loqueretur. Et iſti quidem, quos nominavimus, proſpera omnia conſecuti ſunt: Pompejus contrà, qui ad eoſdem tendebat fines, ſed viis magis umbroſis & obſcuris) ſicut Tacitus de eo loquitur: *Occultior, non melior*: Atque Saluſtius ſimiliter idem inſimulat: *Ore probo, animo inverecundò:*) id prorsùs agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates ſuas, & ambitionem altè recondendo, interim Rempublicam in Anarchiam & Confuſionem redigeret, quo illa ſe neceſſariò in ſinus ejus conjiceret; Atque hoc pacto, ſumma rerum ad eum deferretur, quaſi invitum & renitentem. Cùm verò hoc ſe putaret conſequutum, factus Conſul ſolus (quod nunquàm cuiquam contigiſſet) nihilò plus ad fines ſuos proficiebat, eò quod, etiam illi, qui procul dubio eum fuiſſent adjuturi, quid vellet non perciperent. Adeò ut tandem coactus ſit, tritam & vulgarem inire viam, ut ſcilicet, prætextu ſe Cæſari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeò lenta, caſibus obnoxia, & plerunque infelicia ſolent eſſe ea conſilia, quæ profundâ *diſſimulatione* obteguntur! Quâ de re, idem ſenſiſſe videtur Tacitus, cùm *ſimulationis* artificia, tanquàm inferioris ſubſellii prudentiam, conſtituit, præ *artibus politicis*: Illam Tiberio, has verò Auguſto Cæſari attribuens. Etenim, de Liviâ verba faciens, ſic loquitur; Quod fuiſſet illa, *cum artibus mariti, & ſimulatione filij, benè compoſita.*

Quod ad animum *flectendum*, & *effingendum* attinet, Totis viribus certè incumbendum, ut animus reddatur, occaſionibus & opportunitatibus obſequens, neque ullo modo, erga eas, durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum, ad

res

res gerendas, aut fortunas hominum conſtituendas, quam illud; *Idem manebat, neque idem decebat*; videlicet, cùm homines iidem ſint, & naturâ ſuâ utantur, poſtquàm occaſiones ſe mutaverint. Benè itaq; Livius, cùm Catonem majorem introducit, tanquàm fortunæ ſuæ architectum peritiſſimum, illud ſubjungit; quod ei fuerit *ingenium verſatile*. Atque hinc fit, quod ingenia gravia & ſolennia, & mutare neſcia, plus plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc verò vitium, in aliquibus à *naturâ* penitùs inſitum eſt, qui ſuopte ingenio ſunt, *viſcoſi*, & *nodoſi*, & ad verſandū inepti. At in aliis *conſuetudine* obtinuit (quæ eſt altera *natura*) atq; opinione quâdam (quæ in animos hominum facilè obrepit;) ut minimè mutādam ſibi putent rerum gerendarum rationem, quā priùs bonam & proſperam ſint experti. Prudenter enim obſervat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *priſtinum ſuum & inveteratum, cunctandi, & belli trahendi, morem, retinere mordicùs voluerit, cùm natura belli eſſet alia, & acriora poſtularet conſilia.* In aliis porrò, idem vitium ex inopiâ Iudicii progignitur; cùm homines periodos rerum & actionum, non tempeſtivè diſcernant; ſed tum demùm ſe vertant, poſtquàm opportunitas jam elapſa ſit: Tale quidpiam in Athenienſibus ſuis, redarguit Demoſthenes, eos, aiens eſſe, *ruſticis ſimiles, qui in ludo Gladiatorio ſe probantes, ſemper poſt plagam acceptam, in eam partem muniendam ſcutum transferunt, quà percuſſi ſunt, non priùs.* In aliis rurſùs, hoc ipſum contingit, quia operam, in viâ eâ, quam ſemel ingreſſi ſunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere ſciunt; Sed potiùs ſe occaſionibus ſuperiores fore, conſtantiâ ſuâ, confidunt. Verùm iſta animi *viſcoſitas*, & *renitentia*, à quacunque illa tandem radice

pullulârit, rebus gerendis, & fortunæ hominum, eſt damnoſiſſima: Nihilque magis Politicum, quàm animi rotas reddere, cum rotis fortunæ, concentricas, & ſimul volubiles Atque de *præceptis duobus ſummariis*, circa *Fortunæ Architecturam*, hactenus *Præcepta* autem *ſparſa* haud pauca ſunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* eſt; *Faber fortunæ*, amuſſe ſuâ peritè utatur, eamque ritè applicet; Hoc eſt, animum aſſuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æſtimet, prout ad fortunam & fines ſuos, magis aut minùs, conducant; Hocque curet ſedulò, non perfunctoriè. Mira enim res, ſed veriſſima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (ſi ita loqui licet) eſt bona, *Mathematica*, peſſima, videlicet, qui de rerum conſequentiis ſatis firmitèr judicant; de pretiis verò, imperitiſſimè. Hinc fit, ut alii, privata & ſecreta cum Principibus colloquia, alii, auras populares, tanquàm magna adepti, admirentur, cùm ſit utrunque ſæpenumerò res, & invidiâ & periculo plena: Alii autem res metiuntur ex difficultate, atque operâ ſuâ in eis impensâ: Fieri oportere exiſtimantes, ut quantùm moverint, tantùm etiam promoverint: Sicut Cæſar de Catone Uticenſi, velutì per Ironiam, dixit; Narrando, quàm laborioſus fuerit & aſſiduus, & quaſi indefatigabilis, neque tamen multùm ad rem; *Omnia* (inquit) *magno ſtudio agebat*: Hinc etiam illud accidit, ut homines ſæpiùs ſeipſos fallant; qui, ſi Magni alicujus, aut Honorati viri operâ utantur, ſibi omnia proſpera promittant; cùm illud verum ſit, non grandiſſima quæque Inſtrumenra, ſed aptiſſima, citiùs & feliciùs opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram

animi

Digitized by Google

animi informandam, operæ pretium eſt, illud inprimis noſſe, & deſcriptum habere; quid ad cujuſque fortunam conſtituendam & promovendam primum ſtatui debeat, quid ſecundum, & ſic deinceps? Primo loco, *emendationem animi* pono; *animi* enim *impedimenta, & nodos* tollendo & complanando, citiùs viam fortunæ aperueris, quàm fortunæ auxiliis, *animi impedimenta* ſuſtuleris. Secundo loco, *opes* pono, & *pecuniam*; Quam ſummo loco plurimi fortaſsè collocaverint, cùm tanti ſit ad omnia usûs. Verùm, eam opinionem, ſimilem ob cauſſam abjudico, atque Macciavellus fecit, in aliâ re, non multùm ab eâ diſcrepante. Cùm enim vetus fuerit Sententia; *Pecuniam eſſe nervos belli*; Ille contrà, non alios eſſe *nervos belli* aſſeruit, quàm *nervos virorum fortium & militarium*; Eodem prorsùs modo, verè aſſeri poſſit; *Nervos fortunæ*, non eſſe *pecuniam*, ſed potiùs *animi vires*; Ingenium, fortitudinem, audaciam, conſtātiam, moderationem, induſtriam, & ſimilia. Tertio loco, colloco *famam & exiſtimationem*; eò magis quod illa, æſtus quoſdam habeant, & tempora, quibus ſi non opportunè utaris, difficile erit rem, in integrum reſtituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Poſtremo loco, pono *honores*, ad quos certè facilior aditus, per unumquodque ex illis tribus, multò magis per omnia conjuncta datur, quam ſi ab *honoribus* auſpiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verùm, ut in ordine rerum ſervando, haud parum eſt momenti, ita non multò minùs, in ſervando ordine temporis; Cujus perturbatione frequentiſſimè peccatur, dum ad fines tum properatur, quando initia eſſent curanda; Atq;, dum ad maxima quæque ſubitò advolamus, quæ in medio poſita

 ſita

ſita ſunt, temerè tranſilientes. At illud rectè præcipitur; *Quod nunc inſtat, agamus.*

Secundum *præceptum* eſt, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præſidentiâ, ad magis ardua, quam par eſt, feramur; neve in adverſum fluvii remigemus. Optimum enim conſilium circa fortunas hominum.

------ *Fatis accede, Deisque.*

Circumſpiciamus in omnes partes, & obſervemus qua res pateant, quà clauſæ & obſtructæ ſint, quà proclives, quà arduę, neque viribus noſtris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc ſi fecerimus, & à repulsâ nos immunes præſtabimus; & in negotiis ſingulis nimis diù non hærebimus, & moderationis laudem reportabimus, & pauciores offendemus, & denique felicitatis opinionem acquiremus: dum quæ ſponte fortaſsè eventura fuiſſent, noſtræ induſtriæ accepta ferentur.

Tertium *præceptum*, cum proximè præcedente nonnihil pugnare videre poſſit; Licet probè intellectum, minimè. Illud hujuſmodi eſt: Vt occaſiones non ſemper expectemus, ſed eas quandoq; provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demoſthenes, magniloquentiâ quâdam. *Et quemadmodùm receptum eſt, ut exercitum ducat Imperator, ſic à cordatis viris, res ipſæ ducendæ, ut quæ ipſis videntur, ea gerantur, & non ipſi perſequi eventus tantùm cogantur.* Etenim, ſi diligenter attendamus, duas obſervabimus, eaſque diſcrepantes ſpecies, eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tractandis, pares habeantur. Alii ſiquidem occaſionibus commodè ſciunt uti, ſed nihil ex ſe moliuntur, aut excogitant; Alii toti ſunt in machinando, qui occaſiones, quæ opportunè incidunt, non arripiunt.

piunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omninò & imperfecta cenſenda eſt.

Quartum eſt *præceptum*; ut nihil ſuſcipiamus, in quo neceſſe ſit, temporis plurimum inſumere, verùm ut verſiculus ille aurem ſemper vellicet;

Sed fugit intereà, fugit irreparabile tempus.

Neque alia ſubeſt cauſſa, cur ij, qui profeſſionibus laborioſis, aut rebus ſimilibus, ſe addixerunt, veluti Jureconſulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & hujuſmodi, in fortunâ ſuâ conſtituenda, & promovendâ, minùs ſint ſolertes, quàm quod tempore, (aliàs ſcilicet inſumpto,) indigent ad particularia pernoſcenda: Opportunitates captandas, & machinas, quæ ad fortunam ſuam ſpectent, comminiſcendas, & meditandas. Quinetiam, in aulis Principum, & Rebuſpub. eos reperias, & ad fortunam ſuam promovendam, & ad aliorum invadendam, maximè efficaces, qui nullo publico munere funguntur, ſed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vitæ*, perpetuò occupantur.

Quintum eſt *præceptum*; Ut naturam quodammodò imitemur, quæ *nihil facit fruſtra*. Id quod factu non erit admodùm difficile, ſi negotia noſtra omnium generum, peritè commiſceamus & contexamus. In ſingulis enim actionibus, ita animus eſt inſtituendus & præparandus, atque intentiones noſtræ aliæ aliis ſubſternendæ, & ſubordinandæ: Ut ſi, in aliquâ re, voti compotes in *ſummo gradu*, fieri non poſſimus, in *ſecundo* tamen liceat conſiſtere, imò vel in *Tertio*: Quod ſi nec in *aliqua* omninò *parte rei* hærere aut conſiſtere poſſimus, tum verò ad alium quempiam (præter deſtinatum) finem, operam impenſam flectamus: Sin nec in *præſenti*, aliquem Fructum

demetere queamus, ſaltèm aliquid ex eâ extrahamus, quod in *futurum* proſit: Si verò nihil *ſolidi*, nec in *præſenti* nec in *Futuro* inde elicere detur, ſatagamus ſaltèm, ut aliquid *exiſtimationi* noſtræ inde accreſcat: & alia id genus: Rationes ſemper à nobis ipſis exigendo, quibus conſtet, nos fructûs aliquid, plus minus, ex ſingulis actionibus, & conſiliis noſtris percepiſſe: Neque ullo modo permittendo, ut tanquàm confuſi ac conſternati animum illicò deſpondeamus, ſi fortè ſcopum principalem non icuerit attingere. Nihil enim minùs convenit viro Politico, quàm uni rei, unicè eſſe intentum. Qui enim hoc facit occaſionum innumerarum jactura mulctabitur, quæ rebus agendis ex obliquo intervenire ſolent: Quæque fortaſsè magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ poſteà uſui futura ſint, quàm ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque benè calleamus illam Regulam: *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum eſt *præceptum*, ut nos rei alicui nimis peremptoriè non aſtringamus: quanquàm caſui videatur, primo intuitu, minùs obnoxia: Sed ſemper habeamus, vel feneſtram apertam ad evolandum; vel poſticum aliquod ſecretum, ad redeundum.

Septimum *præceptum*, eſt antiquum illud Biantis; modò non ad perfidiam, ſed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquàm inimicus futurus, & oderis tanquàm amaturus.* Nam utilitates quaſque, mirum in modum, prodit & corrumpit, ſi quis nimiùm ſe immerſerit, amicitiis infelicibus, moleſtis & turbidis odiis, aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco, circa *doctrinam* de *ambitu vitæ* ſuffi-

ſufficient: Illud enim hominibus in memoriam ſubinde reducendum eſt, longè abeſſe, ut adumbrationes iſtæ, quibus utimur in deſideratis, loco juſtorum tractatuū ponantur: Sed ſint ſolummodò tanquàm ſchedæ aut Fimbriæ, ex quibus de telâ integrâ judicium fieri poſſit. Neque rursùs ita deſipimus, ut fortunam, abſq; tanto, quantū diximus, molimine, minimè parari aſſeramus. Probè enim novimus, eam tanquàm ſponte in gremium aliquorum defluere: Alii autem eam, diligentiâ ſolâ & aſſiduitate (cautione nonnullâ aſperâ) abſque arte multâ aut operosâ, adipiſcuntur: Verùm ſicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut cauſidici ſinguli tales eſſe debeāt, aut poſſint: Ac rursùs, ſicut in Principe aut Aulico deſcribédo (quod nonnulli tractandum ſuſceperunt) modulus effingitur, prorsùs ſecundum artis perfectionem, non autem ſecundum Practicam vulgatam: Idem & nos in *Politico* inſtruendo præſtitimus; *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam.*

Enimverò, illud utique monendum, *præcepta*, quæ circa hanc rem, delegimus & propoſuimus, omnia, ex genere eorum eſſe, quæ *bonæ artes* vocantur. Quod enim ad *malas artes* attinet: Si quis Macciavello ſe dederit in diſciplinam, qui præcipit: *Virtutem ipſam non magnoperè curandam, ſed tantùm ſpeciem ejus, in publicum verſam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento ſit, virtus ipſa impedimento:* Quiq; alio loco præcipit; *Vt homo Politicus, illud tanquàm fundamentū prudentiæ ſuæ ſubſternat, quod præſupponat, homines non rectè, nec tutò ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci poſſe, præterquā ſolo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantū in ſe eſt, obnoxij ſint, atq; in periculis, & anguſtiis conſtituti:* Ita ut Politicus ſuus, vi-

deatur eſſe, quod Itali dicunt, *ſeminator ſpinarum*: Aut ſi quis axiôma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodò inimici intercidant*; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum, amiciſſimorum exitio redimebant: Aut ſi quis L. Catilinæ imitator eſſe velit, ut Rerumpub. incendiarius fiat & perturbator, quò meliùs in aquis turbidis piſcari, & fortunam ſuam expedire poſſit; *Ego*, (inquit) *ſi in fortunis meis incendium ſit excitatum, id non aquâ, ſed ruinâ reſtinguam*: Aut ſi quis illud Lyſandri ad ſe transferat, qui dicere ſolebat; *Pueros placentis, viros perjuriis alliciendos*: Cum aliis ejuſdem farinæ pravis, ac pernicioſis dogmatibus; Quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major eſt numerus, quàm rectorum & ſanorum: Si quis (inquam) hujuſmodi inquinatâ prudentiâ delectetur: non ierim inficias, eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus ſeipſum ſolutum, fortunæ ſolummodò mancipârit) poſſe, majore compendio, & celerius, fortunam ſuam promovere. Fit verò in *vitâ*, quemadmodùm & in *viâ*, ut iter brevius ſit fœdius & cœnoſius; neque ſanè, ut per viam meliorem quis incedat, multâ circuitione opus eſt.

Tantum verò abeſt, ut homines ad hujuſmodi *artes pravas* ſe applicare oporteat, ut potiùs ſanè, (ſi modò ſint apud ſe, ſeque ſuſtinere valeant, neque ambitionis turbine & procellâ in adverſum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non ſolùm mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia ſint vanitas, & vexatio Spiritûs*; verùm etiàm & illam magis ſpecialem, videlicet, quod ipſum *eſſe*, ſejunctumm à *benè eſſe*, maledictionis loco ſit, & quò grandius ſit *eſſe*, eò major ſit maledictio: Quod-

que,

que, ampliſſimum virtutis præmium, ſit ipſa virtus: Quemadmodùm & ultimum vitij ſupplicium eſt vitium ipſum, ſicut egregiè Poëta.

Quæ vobis, quæ digna viri, pro laudibus iſtis.
Præmia poſſe rear ſolvi? Pulcherrima primùm
Dij moreſque dabunt veſtri. -----

Et econtrà, non minùs verè ille de ſceleratis, *atque eum ulciſcentur mores ſui.* Quinetiam, Mortales, dum in omnes partes, cogitationes ſuas agitant, & diffundunt, ut fortunis ſuis rectè proſpectum atque conſultum ſit, interim in mediis illis animi tranſcurſibus, ad divina judicia, & providentiam æternam, oculos attollere debent, quæ ſæpiſſimè impiorum machinationes, & conſilia prava, licet profunda, ſubvertit, & ad nihilum redigit: ſecundum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem & pariet vanitatem.* Imò, etſi injuriis, & *malis artibus,* abſtineant: Attamen hæc jugis, & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, abſque ceſſatione, & quaſi ſine ſabbato, tributū temporis noſtri Deo debitum minimè ſolvit: Qui, ut videre eſt, facultatum noſtrarum decimas, temporis autem ſeptimas exigit, & ſibi ſeponit. Quorsùm enim fuerit, os gerere in cœli ſublimia erectum: Mentem verò humi proſtratam, & pulverem inſtar ſerpentis comedentem? Quod etiàm Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divinæ Particulam Auræ.

Quod ſi in hoc ſibi quiſquam adblandiatur, quod fortunâ ſuâ, utcunque eam malis artibus obtinuerit, rectè uti decreverit: ſicut de Auguſto Cæſare, & Septimio Severo, ſolitum erat dici, *Debuiſſe illos, aut nunquàm naſci, aut nunquàm mori:* Tanta in ambitu

fortu-

fortunæ ſuæ patrârunt mala, tanta rursùs, ſummâ adepti. contulerunt bona, intelligat nihilominùs, hanc malorum per bona compenſationem, poſt factum probari: Conſilium autem hujuſmodi meritò damnari Abs re poſtremò nobis non fuerit, in curſu iſto incitato, & fervido, verſus fortunam noſtram, frigidam pauliſper aſpergere, hauſtam è dicterio illo non inelegante, Caroli Quinti Imperatoris, in Inſtitutionibus ſuis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes, plerunque ſuperbè averſantur.* Verùm hoc ultimum remedium, pertinet ad eos, quibus guſtus, ex morbo animi, corruptus eſt. Innitantur potiùs homines *lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philoſophiæ* eſt tanquàm *Angularis*, quæ idem ferè aſſerunt de eo, quod *primum quæri* debeat: Etenim *Theologia* edicit: *Primùm quærite regnum Dei, & iſta omnia adjicientur vobis*, Philoſophia autem ſimile quiddam jubet: *Primùm quærite Bona animi, cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum,* humanitùs jactum, interdùm locetur ſuper *arenas*, quemadmodùm videre eſt in M. Bruto, qui in eam vocem, ſub exitum ſuum, prorupit;

Te colui virtus ut rem, aſt tu nomen inane es.

At idem *fundamentum*, divinitùs locatum, firmatur ſempèr in *petrâ*. Hîc autem *doctrinam* de *ambitu vitæ*, & ſimul *doctrinam generalem* de *negotiis*, concludimus.

CAP.

Cap. III.

Partitiones Doctrinæ *de* Imperio, *ſive* Repub. *omittuntur*; *Tantùm Aditus ſit*, *ad* Deſiderata *duo* Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperii, *&* Doctrinam *de* Iuſtitiâ Vniverſali, *ſive de* Fontibus Iuris.

VEnio jam ad *artem imperii*, ſive *doctrinam de Repub. adminiſtrandâ*: Sub quâ etiàm *Oeconomica* continetur, ut *familia* ſub *civitate*. In hâc parte, ſicut jam anteà dixi, ſilentium mihi imperavi. Neque tamen prorsùs diffidere debui, quin poſſim de illâ fortaſsè non imperitè aut inutiliter diſſerere, utpote, qui longâ experientiâ edoctus, & per tot munerum & honorum gradus, ad ampliſſimum Regni Magiſtratum, favore Majeſtatis tuę indulgentiſſimo, nullo merito meo, evectus fuerim, eundemque Magiſtratum, per annos quatuor integros geſſerim: & quod pluris eſt, Majeſtatis tuæ Mandatis, & Colloquiis, per annos octodecim continuos aſſueverim; (Quod etiàm è ſtipite aliquo Politicum exculpere potuiſſet;) Quique etiàm, inter omnes artes, plurimum temporis in Hiſtoriis, & legibus contriverim. Quæ omnia, non jactantiâ ad Poſteros, refero, ſed quia ad literarum dignitatem nonnihil pertinere putem, quod homo quiſpiam, ad literas, potiùs quàm ad aliud quicquam, natus, & ad res gerendas, neſcio quo fato, contra Genium ſuum abreptus, ad civilia tamen munera, tam honorifica & ardua, ſub Rege prudentiſſimo, aſſumptus fuerit. Verùm, ſi quid circa *Politicam* poſthàc parturiet otium meum, erit fortaſsè *proles*, aut *abortiva*, aut *poſthuma*. Interim, ne ſcientiis omnibus, jam veluti in ſubſelliis ſuis collocatis, Sedes hæc tàm excelſa omninò vacet, decrevi duas tantùm *civilis ſcientiæ* portiones, quæ ad

arcana

arcana imperij, non pertinent, ſed ſunt naturæ magis communis, ut *deſiderata*, notare; Earumque, more noſtro, *exempla* proponere.

Cùm *artes imperii*, tria *officia politica*, complectantur; Primò, ut *imperium conſervetur*: Secundò, ut *beatum efficiatur & florens*: Tertio, ut *amplificetur, fineſque ejus longiùs proferantur*; de duobus primis *officiis*, maximâ ex parte, egregiè à nonnullis tractatum eſt, de tertio ſiletur. Illud itaq; inter *deſiderata* reponemus, & more noſtro, *exemplum* ejus proponemus. Eam *doctrinæ* partem, *conſulem paludatum*, ſive *doctrinam de proferendis imperij finibus*, nominantes.

Exemplum tractatûs ſummarij de proferendis finibus imperij.

Dictum Themiſtoclis, ſibi ipſi applicatum, incivile certè fuit, & inflatum; ſin de aliijs, atque in genere, prolatum fuiſſet, prudentem ſanè obſervationem, & pergravem cenſuram, complecti videatur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulſaret, reſpondit, *fidibus ſe neſcire, cæterùm poſſe oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Iſta certè verba, ad ſenſum politicum translata, facultates duas, multùm inter ſe diſcrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optimè deſcribunt & diſtinguunt. Etenim, ſi Regum conſiliarios, ſenatores, alioſque ad negotia publica admotos, qui úſquàm fuerunt, attentè intueamur, reperientur profectò (licet rariſſimè) nonnulli, qui *regnum* aut *civitatem* è parvis ampla efficere poſſint; Fidicines tamen ſint valde imperiti: Econtrà autem, alij quamplurimi, in *cithara*, aut *Lyra*, (hoc eſt aulicis tricis) miri artifices, qui tantùm abeſt, ut *Rempub. amplificare* poſſint ut potiùs à naturâ comparati videantur, ad ſtatum Reipub. beatum & floren-

florentem, labefactandum, & evertendum. Sanè, artes illæ degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumerò Conſiliarii, atque Rerum Potentes, & gratiam apud Principes ſuos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritiæ* cujuſdam fidiculariæ, utpote cùm ſint res, magis gratæ in præſens, & artificibus ipſis ornamento, quàm ad Rerumpub. quarum ſunt miniſtri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubiò & alii Conſiliarii, atque Reipub. Gubernatores, minimè ſpernendi, qui ſint negotiis pares, poſſintque res commodè adminiſtrare, eaſque à manifeſtis præcipitis & incommodis conſervare, à virtute tamen illâ Rerumpub. erectrice & amplificatrice, longo intervallo abſunt.

Verùm, qualeſcunque demùm fuerint operarij, conjiciamus oculos in opus ipſum; Qualis nimirùm cenſeri debeat vera *Regnorum & Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *artibus obtineri* poſſit: Dignum profectò argumentum, quod principes perpetuò in manibus habeant, & diligenter meditentur; Quò nec vires ſuas in majus æſtimantes, incæptis ſe vanis & nimis arduis implicent; Nec rursùs eaſdem plus æquo deſpicientes, ad conſilia puſillanima & meticuloſa, ſe demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, menſuræ ſubjicitur, quoad reditus, calculis. Numerus civium, & capita, cenſu; Urbium & oppidorū multitudo & amplitudo, tabulis excipi poſſint. Attamen non reperitur inter civilia, res errori magis obnoxia, quàm verū & intrinſecum, excipere valorem, circa *vires & copias imperij* alicujus. Aſſimilatur *regnum cælorū*, non glandi, aut nuci alicui grandiori,

ſed

ſed *grano ſinapis,* quod inter grana eſt minimum, quod tamen habeat interim, intra ſe, proprietatem quandam, & ſpiritum innatum, quò ſe & citiùs attollat, & latiùs diffundat: Eodem modo, invenire eſt Regna & Status, ambitu quidem & regionum tractu, valdè ampla, quæ tamen ad *fines ulteriùs proferendos*, aut latiùs imperandum, ſunt minùs apta; Alia contrà, dimenſione ſatis exigua, quæ tamen baſes, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, eſſe poſſint.

1. Urbes munitæ, plena armamentaria, equorum propagines generoſæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena, & ſimilia, ſunt certè iſta univerſa nihil aliud, quàm ovis induta pelle leoninâ; Niſi gens ipſa, ſtirpe ſuâ, & ingenio, ſit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipſe copiarum multùm juvat, ubi milites imbelles ſunt & ignavi. Rectè enim Virgilius; *Lupus numerum pecorum non curat.* Excercitus Perſarum in campis Arbelæ, oculis Macedonum, tanquàm vaſtum hominum pelagus, ſubjiciebatur, adeò ut Duces Alexandri, nonnihil ipſo ſpectaculo perculſi, Regem interpellarent, atque ut noctù prælium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *ſuffurari victoriam.* Ea autem etiàm opinione fuit facilior Triganes Armenius, caſtrametatus in quodã colle, cum exercitu quadringentorum millium, cùm ſpectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim millia non exceſſit, contra ſe tendentem, in dicterio illo ſuo ſibi complacuit; *Ecce* (inquit) *hominũ, pro Legaione, nimiò plus quam oportet, pro pugnâ, longè minùs.* Eoſdem tamen, priuſquàm occubuiſſet ſol, ſatis multos, ad illum infinitâ ſtrage profligandum, expertus eſt. Innumera

Digitized by Google

numera ſunt exempla, quàm ſit multitudinis cum fortitudine congreſſus impar. Primò igitur pro re certiſſimâ & exploratiſſimâ decernatur, & ſtatuatur, quod Caput omnium, quæ ad magnitudinem Regni aut ſtatûs ſpectent, ſit, ut *populus* ipſe ſit *ſtirpe & ingenio bellicoſus.* Atque illud magis tritum quàm verum, quod *nervi belli ſint pecuniæ*, ſi deſint nervi lacertorum in gente molli & effœminatâ. Rectè enim Crœſo oſtentanti aurum reſpondit Solon; *At ſi quis (ô Rex) venerit, qui melius, quàm tu ferrum geſtet, illi profectò, totum hoc cedet aurum.* Quare, quicunque is tandem ſit Princeps aut Status, cujus ſubditi nativi & indigenæ, non ſint animoſi & militares, potentiam ſuam admodùm ſobriè æſtimet: Atque econtrà, Principes, qui dominantur in gentes animoſas & martias, nôrint illi ſatis vires ſuas, ſi ſibi aliàs non deſint. Quod attinet ad *copias mercenarias* (quod ſolet adhiberi remedium cùm *copiæ nativæ* deſint) plena ſunt omnia exemplis, quibus liquidò patet, quod quicunque *ſtatus* illis innitetur, poterit fortaſsè pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, ſed defluent illæ paulò poſt.

2. *Benedictio Iudæ, & Iſſacharis,* in unum nunquàm convenient: Nimirùm, ut eadem Tribus aut Gens, ſit ſimul, & *Leonis Catulus,* & *Aſinus procumbens inter Sarcinas.* Neque unquàm fiet, ut *populus* tributis oppreſſus, fortis exiſtat & bellicoſus. Verum eſt, collationes publico conſenſu factas, minùs animos ſubditorum dejicere, & deprimere, quàm quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquidò videre eſt, in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *exciſas* vocant: Atque aliquâ ex parte, in iis, quæ *ſubſidia* nominantur apud *Anglos.* Etenim notandum eſt, ſermonem jam inſti-

Digitized by Google

tui de animis hominũ,non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex conſenſu conferuntur, & quæ ex Imperio imponuntur,etſi eadem res ſint, quoad opes exhauriendas, variè tamen omninò animos ſubditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad imperandum,non eſſe.

3. Aſpirantibus ad *magnitudinem* Regnis & Statibus,prorsùs cavendum,ne *Nobiles* & *Patricij*, atque (quos vocamus) *Generoſi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eò rem deducit, ut *plebs* Regni ſit humilis & abjecta; & nihil aliud ferè quàm Nobilium mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in ſylvis cæduis; quibus, ſi major, quàm par eſt, caudicum, ſive arborum majorum relinquatur numerus,non renaſcetur ſylva ſincera, & pura; ſed major pars in vepres & dumos degenerabit: Eodem modo, in *nationibus*,ubi numeroſior juſto eſt *nobilitas*,erit *plebs* vilis & ignava; atque eò demùm res redibit, ut nec centeſimum quodque caput,ſit ad galeam portandam,idoneum: Præſertim ſi peditatum ſpectes;qui exercitûs plerunque eſt robur præcipuum; Unde ſuccedet magna populatio, vires exiguæ.Nuſquàm gentium,hoc quod dico,luculentiùs comprobatum eſt,quàm exemplis Angliæ & Galliæ; Quarũ Anglia, quamvis territorio, & numero incolarũ, longè inferior,potiores tamen partes ferè ſemper in bellis obtinuit: Hanc ipſam ob cauſſam,quod apud Anglos, coloni,& inferioris ordinis homines, militiæ habiles ſint, ruſtici Galliæ non item. Quâ in re,mirabili quâdam & profundâ prudentiâ excogitatũ eſt, ab Henrico Septimo Angliæ Rege (Id quod in *vita ejus Hiſtoria* fuſiùs tractavimus) ut prædia minora,atque domus agricolationis inſtituerentur, quæ habeant certum, eumq; medio-

Digitized by Google

crem agri modum annexum, qui diſtrahi non poſſit; eo fine, ut ad victum liberaliorẽ ſufficiat: Utq; agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut ſaltẽ uſufructuarij, non conductitii aut mercenarij. Nam ita demũ characterẽ illũ, quo Antiquam Italiã inſignivit Virgilius, merebitur Regio aliqua:

----- *Terra potens armis, atque ubere gleba.*

Neq; prætereunda eſt illa pars populi (quæ Angliæ ferè eſt peculiaris, nec alibi (quod ſcio) in uſu, niſi fortè apud Polonos) *famuli* ſcilicet *nobilium*: Hujus enim generis, etiã inferiores, quoad peditatũ, agricolis ipſis minimè cedunt. Quare certiſſimum eſt, quod magnificentia, & ſplendor ille hoſpitalis, atq; famulitia, & veluti ſatellitia ampla, quę in more ſunt apud Nobiles & Generoſos in Angliâ, ad potentiam militarem apprimè conducant, ubi contrà, Nobilium obſcura, & magis privata, & in ſe reducta vitæ ratio, copias militares minuit.

4. Danda eſt omninò opera, ut *arbor* iſta *Monarchiæ*, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum* habeat ſatis *amplum*, & *robuſtum*, ad *ramos* ſuos & *frondes ſuſtentandos*: Hoc eſt, ut numerus *indigenarum*, ad *ſubditos extraneos* cohibendos, ſatis ſuperque ſufficiat. Illi igitur *ſtatus*, ad *imperij magnitudinem* benè comparati ſunt, qui *jus civitatis* facilè & libenter largiuntur. Vana ſiquidem fuerit opinio, poſſe manipulum hominum, utcunque animis & conſilio excellant, regiones nimiò plus amplas & ſpatioſas, imperii jugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortaſſe facere poſſint, ſed diuturnitatem hæc res non aſſequitur. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati ſunt, res eorũ firmę fuerunt, & ſtabiles: At poſtquàm

Digitized by Google

limites ſuos cœpiſſent proferre, & latiùs dominari, quàm ut ſtirps Spartanorum, turbam Exterorum, imperio commodè coërcere poſſet, potentia eorum ſubitò corruit. Nulla unquam Reſpub. ſinus ſuos, ad novos cives recipiendos, tàm profuſè laxavit, quàm *Reſpub. Romana.* Itaque par erat, inſtituto tàm prudenti, fortuna, cùm in imperium toto Orbe ampliſſimum ſuccreverint. Moris apud eos erat, *jus civitatis* promptè elargiri: Idq; in ſupremo gradu: Hoc eſt, non ſolùm *jus commercij, jus connubij, jus hæreditatis*; verùm etiam *jus ſuffragij*, & *jus petitionis*, ſive *honorum*: Hocque rurſùs, non ſingulis tantùm perſonis, ſed totis familiis, imo civitatibus, & nonnunquàm integris nationibus communicârunt. Hùc adde conſuetudinem *deducendi colonias*, quibus Romanæ ſtirpes in ſolum exterum tranſplatabantur. Quæ duo inſtituta, ſi ſimul componas, dices profectò, non Romanos ſe diffudiſſe ſuper Univerſum orbem: ſed contrà, orbem univerſum ſe diffudiſſe ſuper Romanos: Quæ ſecuriſſima *proferendi imperij* eſt ratio. Subit mirari ſæpiùs *imperium Hiſpanorum*; quod tàm paucis indigenis, tot Regna & Provincias amplexari & frænare poſſit. At certè, Hiſpaniæ ipſæ, pro arboris ſtemmate ſatis grandi haberi debent, cùm longè ampliorem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, ſub initiis ſuis, contigerat. Porrò, quanquàm *jus civitatis*, ſatis parcè ſoleant Hiſpani impertire, quod proximum tamen eſt, faciunt; Quippe, qui Cujuſcunque nationis homines, ad militiam ſuam ordinariam, promiſcuè admittant. Quinetiam, ſummum belli imperium, haud rarò, ad duces natione non Hiſpanos deferunt. Attamen & illam ipſam, videntur, non ita pridem,

dem, *indigenarum* paucitatem ſenſiſſe, eiq; ſuccurrere cupiiſſe; ut ex *pragmaticâ ſanctione,* hoc anno promulgatâ, cernere eſt.

5. Certiſſimum eſt, *artes mechanicas ſedentarias,* quæ non ſub Dîo, ſed ſub tecto exercentur: Atque *manufacturas delicatas* (quæ digitū potiùs, quàm brachium requirunt) ſuâ naturâ militaribus animis eſſe contrarias. In univerſum, populi bellicoſi feriari gaudent, & pericula quàm labores minùs exhorrent. Atque in hoc ingenio ſuo, non ſunt admodùm reprimendi, ſi animos ipſorum in vigore conſervare, cordi nobit ſit. Magno itaque adjumento, Spartæ, Athenis, Romę, aliiſq; Antiquis Rebuſpub. fuit, quod habuerint non *ingenuos,* ſed *ſervos* plerunque, quorū laboribus iſtiuſmodi opificia expediebantur. Verùm mancipiorum uſus, poſt legem chriſtianā receptam, maximâ ex parte, abiit in deſuetudinem. Huic verò rei proximum eſt, ut artes iſtæ, alienigenis tantùm permittantur, qui propterea alliciendi, aut ſaltem facilè recipiendi ſunt. *Nativorum* autē *plebs,* ex tribus generibus hominū conſtare debet; Nempe, ex *agricolis; famulis ingenuis:* & *artificibus,* quorum *opera robur* & *lacertos viriles* poſtulant: Cujuſmodi ſunt *fabri ferrarij, lapidarij, lignarij,* & ſimiles; Non annumerando *militiam deſcriptam.*

6. Ante omnia, ad *imperij magnitudinem,* confert, ut gens aliqua, *armorū ſtudium* profiteatur, tanquàm decus ſuum, & inſtitutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhùc dicta ſunt, ad habilitates tantùm erga arma ſpectant: Quorsùm autem habilitas, ſi non rei ipſi incumbitur, ut producatur in actum? *Romulus* (ut narrant, aut fingunt) poſtquā è vivis exceſſerat, illud civibus ſuis

 lega-

Digitized by Google

legavit, ut ante omnia rem militarē colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum inſurgeret: *Imperij Spartani* fabrica univerſa, (non nimis prudenter quidem, ſed diligenter tamen) ad illum finem & ſcopum, cōpoſita eſt & conſtructa, ut cives ſui belligeratores eſſent. *Perſarum* & *Macedonum*, idem erat inſtitutum, ſed non tàm conſtans aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni,* & nonnulli alii etiam ad tempus armis ſe præcipuè dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutū, lege ſuâ haud paululū extimulati, hodiè retinēt, ſed magnâ cū militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In Europâ chriſtianâ, gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verū res eſt tàm liquida, & manifeſta, unumquemq; in eo proficere maximè, in quo plurimū impendit ſtudij, ut verbis nō indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperādum omninò alicui nationi eſſe, quæ nō ex profeſſo arma & militiā colat, iiſq; præcipuè ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultrò obventurā, inſignem aliquā *imperij magnitudinē*: Contrà autem, certiſſimū eſſe temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorū profeſſione & ſtudii diutiùs permanſerint (Id quod Romani, Turcæq;, potiſſimum fecere) miros in imperio amplificādo facere progreſſus. Quin & illæ, quæ bellicâ gloriâ, per unius tantummodò ſeculi ſpatiū floruere; inde tamen, unico illo ſæculo, eam imperij amplitudinem aſſecutæ ſunt, quam longo poſt tempore, etiam remiſsâ illâ armorum diſciplinâ, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine eſt; Ut *ſtatus* quis utatur ejuſmodi *legibus* & *conſuetudinibus*, quæ juſtas illi cauſſas, aut ſaltem prætextus, arma capeſſendi, tanquā in promptu miniſtrent. Etenim, ea eſt inſita

animis

animis hominum juſtitiæ apprehenſio, ut bellum (quod tot ſequuntur calamitates) niſi gravem ob cauſſam, ſaltèm ſpecioſâ, inferre abſtineant. Turcis prẹſtò eſt ſemper, & ad nutũ, belli cauſſa; Propagatio ſcilicet legis & ſectæ ſuæ. Romani, quanquàm pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, ſi *fines imperij ipſorum protuliſſent,* tamen ob hanc ſolam cauſſam, ut *fines proferrentur,* nunquàm bella ſuſceperunt. Aſpiranti igitur ad imperium nationi, illud in more ſit: Ut *ſenſum* habeat *vividum* & *acrem*, *injuriæ* alicujus, vel ſubditis ſuis limitaneis, vel mercatoribus, vel publicis miniſtris, illatæ; neq; à primâ provocatione diutiùs torpeat, aut tardet. Item, *prompta* ſit & *alacris*, ad *auxilia mittenda ſociis ſuis*, & *fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeò ut, ſi fortè in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defenſivum intercederet, hoſtilis impreſſio facta eſſet; atq; ille à plurimis ſuppetias peteret, Romani omnium primi ſemper adeſſent, beneficii decus, nemini præripiendum relinquentes. Quod verò attinet ad *bella*, antiquis temporibus, propter *ſtatuum conformitatem* quandam, aut *correſpondentiam tacitam*, geſta, non video, in quo jure illa fundata ſiut. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis ſuſcepta erant, ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Athenienſibus, ad conſtituendas, aut evertendas Decmecratias, & Oligarchias: Talia quandoque illata ſunt à Rebuſpub. aut Principibus, ſub prætextu, ſubditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præſentem ſufficiat, ut illud decernatur: Non eſſe expectandam, *ſtatui* alicui, *imperij amplitudinem*, niſi ad quamvis occaſionem juſtam ſe armandi, protinùs expergiſcatur.

Digitized by Google

8. Nullum omninò *corpus*, ſive ſit illud *naturale* ſive *politicum*, abſque *exercitatione*, *ſanitatem* ſuam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. juſtum atque honorificum *bellũ* loco ſalubris *exercitationis* eſt. Bellum civile profectò inſtar caloris febrilis eſt: At bellum externum inſtar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deſide atq; torpente, & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res ſe habeat quatenùs ad alicujus ſtatûs felicitatẽ, *magnitudinis* proculdubiò intereſt, ut quaſi ſemper in armis ſit. Atque exercitus veteranus, perpetuò tanquàm ſub vexillis habitus, etſi res ſit, magni proculdubiò ſumptûs & impenſę: Attamen ejuſmodi eſt, ut ſtatui alicui, quaſi arbitrium rerũ inter vicinos, aut ſaltẽ plurimùm exiſtimationis ad omnia conferat. Id quod inſigniter cernere eſt in Hiſpanis, qui iam per annos centum & Viginti, exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non ſemper ad eaſdem, alverunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome eſt. Cicero, de Pompeij contra Cæſarem apparatu, ſcribens ad Atticum: *Conſiliũ* (inquit) *Pompeij, planè Themiſtocleum eſt; putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque Cæſarem Pompejus, proculdubiò delaſſaſſet, & attriviſſet, niſi inani fiduciâ inflatus, ab illo incœpto deſtitiſſet. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna* ad *Inſulas Curſolares*, *circulum in naribus* Turcæ *poſuit*. Multoties certè evenit, ut victoriæ navales, finem ſummæ belli attulerint: Sed hoc factum eſt, cùm Aleæ hujuſmodi præliorum, totius belli fortuna commiſſa eſt. Illud minimè dubium, quod qui *maris* poti-

tur

tur Dominio, in magnâ libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello ſumere poteſt: Ubi contrà, qui terreſtribus copiis eſt ſuperior, nihilominùs plurimis anguſtiis conflictatur. At hodiè, atque apud nos Europæos, ſi unquàm, aut uſpiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ*, in dotem ceſſit) ſummi, ad rerum faſtigia, momenti eſt, tum quia pleraque Europæ regna mediterranea ſimpliciter non ſunt, ſed maxima ex parte *mari* cincta; tum etiam, quia utriuſque Indiæ theſauri & opes, *imperio Maris*, veluti acceſſorium quiddam, exiſtunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris geſta*, cenſeri poſſunt, præ gloriâ & decore vario, quæ in homines militares, priſcis temporibus, à rebus bellicis, reſilire ſolebant. Habemus hodiè, fortaſsè ad animos faciendos, *ordines* quoſdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti ſunt & armis & togæ communes: Etiam in *ſcutis gentilitÿs, ſtemmata* nonnulla habemus: Inſuper, *hoſpitia* quædam *publica* militibus emeritis & mutilatis deſtinata, & hujuſmodi. Verùm, apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ ſunt, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium* in *bello*; *Coronæ civicæ, militares*, ſingulis conceſſæ; Nomen ipſum *Imperatoris*, quod poſteà Reges maximi à belli Ducibus mutuati ſunt; Redeuntium Ducum, bellis proſperè confectis, *celebres triumphi*; *Donativa*, atq; *largitiones ingentes* in milites, ſub exercituum dimiſſionem: Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam inſigni ſplendore coruſcantia, ut pectoribus mortalium, etiam maximè conglaciatis, igniculos ſubdere, eaque ad bellnm inflammare potuerint. Ante omnia verò, *mos* ille *triumphandi*, apud *Romanos*,

Digitized by Google

manos, non res erat ex pompâ, aut ſpectaculũ quoddam inane, ſed inter prudentiſſima planè nobiliſſimaque inſtituta numerandus: Utpote, qui in ſe hæc tria haberet; *Ducum decus & gloriam*; *Aerarij* ex *ſpolijs locupletationem*, & *donativa militum.* Verùm *honor triumphi*, fortaſsè *Monarchijs* non competit, præterquàm in perſonis *regis* ipſius. aut *filiorum Regis*; Quod etiam, temporibus Imperatorum, Romæ obtinuit; Qui honorem ipſum triumphi, ſibi & filiis ſuis, de bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquàm peculiarem reſervarunt: *Veſtimenta* autem ſolummodò, & *inſignia triumphalia*, aliis Ducibus indulſerunt.

Verùm, ut ſermones hos claudamus; Nemo eſt (ut teſtatur Sacra Scriptura) *qui ſollicitè cogitando, poteſt apponere ad ſtaturam ſuam, cubitum unum*; In puſillo ſcilicet *corporis humani* modulo: Cæterùm, in magnâ *Regnorum* & *Rerumpub.* fabricâ, imperium amplificare & *fines proferre*, Reges penes & Dominantes eſt. Nam prudenter introducendo leges, inſtituta, & conſuetudines, quales jam propoſuimus, & alias his ſimiles, poſteris, & ſeculis futuris, *magnitudinis* ſementem fecerint. Verùm iſta conſilia apud Principes rarò tractantur, ſed res fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *proferendis imperij finibus*, in præſentiâ occurrunt. Verùm quorsùm iſta commentatio; cum *Monarchia Romana*, futura ſit inter mundanas (ut creditur) ultima? Niſi quod nobis inſtituto noſtro fidis, neque uſpiàm de viâ declinantibus (quandoquidem *amplificatio imperij*, fuerit inter *officia* tria *Politices*, tertium) illud omninò prætermittere, non licuerit. Reſtat jam *deſideratum* alterum, ex iis, quæ poſuimus, duobus, nimirùm, de *Iuſtitiâ univerſali*, ſive de *fontibus juris*.

Qui

Qui de *Legibus* ſcripſerunt, omnes vel tanquàm Philoſophi, vel tanquàm Juriſconſulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philoſophi proponunt multa, dictu pulchra, ſed ab uſu remota. Juriſconſulti autem, ſuæ quiſque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, judicio ſincero non utuntur, ſed tanquàm è vinculis ſermocinantur. Certè cognitio iſta ad viros civiles propriè ſpectat, qui optimè nôrunt, quid ferat ſocietas humana, quid ſalus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpub. formæ diverſæ: Ideoque poſſint de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis; quàm politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes juſtitiæ*, & *utilitatis publicæ*, petantur, & in ſingulis *juris* partibus, *character* quidam & *idea juſti* exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerumpub. *Leges*, probare, atque inde emendationem moliri, quiſque, cui hoc cordi erit & curæ, poſſit. Hujus igitur rei, more noſtro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum *Tractatûs* de *Iuſtitiâ Vniverſali*, ſive de Fontibus Juris, in uno Titulo, per Aphoriſmos,

PROOEMIUM.

Aphorismus I.

IN *ſocietate civili, aut* lex, *aut* vis *valet. Eſt autem &* vis *quædam* legem *ſimulans: &* lex *nonnulla magis* vim *ſapiens, quàm* æquitatem juris. *Triplex eſt igitur* injuſtitiæ fons; vis mera; Illaqueatio malitioſa *prætextu* legis; *&* acerbitas *ipſius* legis.

Apho-

APHORISMUS 2.

Firmamentum juris privati *tale eſt. Qui injuriam facit, re, utilitatem, aut voluptatem, capit, exemplo, periculum. Cæteri, utilitatis aut voluptatis illius, participes non ſunt, ſed exemplum ad ſe pertinere putant. Itaque facilè coëunt in conſenſum, ut caveatur ſibi per* leges; *ne injuriæ per vices ad ſingulos redeant. Quod ſi ex ratione temporum, & communione culpæ, id eveniat, ut pluribus & potentioribus, per* legem *aliquam, periculum creetur, quam caveatur,* factio *ſolvit* legem; *Quod & ſæpè fit.*

APHORISMUS 3.

At jus privatum, *ſub tutelâ* juris publici, *latet.* Lex *enim cavet civibus, Magiſtratus* Legibus. *Magiſtratuum autem auctoritas pendet ex majeſtate imperij, & fabricâ Politiæ,* & Legibus Fundamentalibus. *Quare, ſi ex illâ parte ſanitas fuerit, & recta conſtitutio,* Leges *erunt in bono uſu; ſin minùs, parùm in ijs præſidij erit.*

APHORISMUS 4.

Neque tamen jus publicum *ad hoc tantùm ſpectat, ut addatur tanquam cuſtos* juri privato, *ne illud violetur, atque ut ceſſent injuriæ; Sed extenditur etiam ad religionem, & arma, & diſciplinam, & ornamenta, & opes, deniq; ad omnia circa bene eſſe Civitatis.*

APHORISMUS 5.

Finis *enim &* ſcopus, *quem* leges *intueri, atq; ad quem, Juſſiones & ſanctiones ſuas, dirigere debent, non alius eſt, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, ſi pietate & religione rectè inſtituti; Moribus honeſti; Armis adverſus hoſtes externos tuti;* Legum *auxilio adverſus ſeditiones, & privatas injurias muniti; Imperio & magiſtratibus obſequentes; Copijs & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum inſtrumenta & nervi ſunt* Leges.

APHO-

APHORISMUS 6.

Atque hunc finem *optimæ* leges *aſſequuntur, plurimæ verò ipſarum aberrant.* Leges *enim, mirum in modum, & maximo intervallo, inter ſe differunt: Vt aliæ* excellant; *Aliæ* mediocriter ſe habeant: *Aliæ prorſùs* vitioſæ *ſint. Dictabimus igitur pro judicij noſtri Modulo, quaſdam tanquàm* legum leges; *Ex quibus informatio peti poßit, quid in ſingulis* legibus, *benè aut perperàm poſitum aut conſtitutum ſit.*

APHORISMUS 7.

Antequàm verò ad corpus *ipſum* legum particularium *deveniamus: perſtringemus paucis,* virtutes *&* dignitates Legum *in genere.* Lex *bona cenſeri poßit, quæ ſit* intimatione certa; Præcepto juſta; Executione commoda; Cum formâ politiæ congrua; *&* generans virtutem in ſubditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut ſint certæ.

APHORISMUS 8.

Legis *tantum intereſt, ut* certa *ſit, ut abſque hoc nec* juſta *eſſe poßit.* Si enim incertam vocem det tuba, quis ſeparabit ad Bellum? *Similiter, ſi incertam vocem det* Lex, *quis ſe parabit ad parendum? ut moneat igitur oportet, priusquàm feriat. Etiam illud rectè poſitum eſt:* Optimam eſſe Legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: *Id quod* certitudo *ejus præſtat.*

APHORISMUS 9.

Duplex legum incertitudo: *altera, ubi* lex nulla præſcribitur: *altera ubi* ambigua *&* obſcura. *Itaq; de* caſibus omiſſis à lege, *primò dicendum eſt; ut in his etiam inveniatur aliqua norma* certitudinis.

De

De Caſibus omiſſis à Lege.

Aphorismus 10.

Anguſtia prudentiæ humanæ, caſus *omnes, quos tempus reperit, non poteſt capere. Non rarò itaque ſe oſtendunt* caſus omiſſi *&* novi. *In hujusmodi* caſibus, *triplex adhibetur remedium, ſive ſupplementum, vel per* proceſſum ad ſimilia; *vel per* uſum exemplorum, licet in legem non coaluerint; *vel per* juriſdictiones, quæ ſtatuunt ex arbitrio boni viri, *& ſecundum diſcretionem ſanam, ſive illæ* curiæ *fuerint* Prætoriæ, *ſive* Cenſoriæ.

De proceſſu ad ſimilia, & extenſionibus legum.

Aphorismus 11.

In caſibus omiſſis, *deducenda eſt norma* legis *à* ſimilibus; *ſed cautè, & cum Iudicio. Circa quod ſervandæ Regulæ ſequentes.* Ratio prolifica, conſuetudo ſterilis eſto, nec generet caſus. *Itaque quod contra* rationem juris *receptum eſt, vel etiam ubi* Ratio *ejus eſt* obſcura, *non trahendum eſt ad conſequentiam.*

Aphorismus 12.

Bonum publicum inſigne, rapit ad ſe caſus omiſſos. *Quamobrem, quando* Lex *aliqua, Reipub. Commoda notabiliter, & majorem in modum intuetur, & procurat,* interpretatio *ejus* extenſiva *eſto, &* amplians.

Aphorismus 13.

Durum eſt torquere Leges, *ad hoc, ut torqueant homines.* Non placet igitur extēdi Leges pœnales, multò minùs Capitales, ad delicta nova. *Quod ſi crimen vetus fuerit, &* legibus *notum; ſed proſecutio ejus incidat in caſum novum, à Legibus non proviſum, omninò recedatur à placitis juris, potiùs quam delicta maneant impunita.*

Aphorismus 14.

In Statutis, *quæ* Jus Commune *(præſertim circa ea, quæ* frequen-

frequenter incidunt, & diù coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per ſimilitudinem *ad* caſus omiſſos. *Quando enim Reſpub.* totâ lege *diù caruerit: idque in* caſibus expreſſis; *parum periculi eſt, ſi* caſus omiſſi *expectent remedium à* Statuto novo.

APHORISMUS 15.

Statuta, *quæ manifeſtò* temporis leges *fuere, atque, ex occaſionibus Reſpub. tunc invaleſcentibus nata, mutata ratione temporum, ſatis habent, ſi ſe in proprijs caſibus ſuſtinere poßint: præpoſterum autem eſſet, ſi ad* caſus omiſſos, *ullo modo traherentur.*

APHORISMUS 16.

Conſequentia non eſt Conſequentia: ſed ſiſti debet extenſio *intra* caſus proximos. *Alioqui labetur paulatim ad diſſimilia, & magis valebunt acumina ingeniorum, quam auctoritates* legum.

APHORISMUS 17.

In Legibus *&* Statutis *brevioris ſtili*, extenſio *facienda eſt liberius. At in illis, quæ ſunt enumerativa caſuum particularium, cautiùs. Nam ut exceptio firmat vim* Legis, *in caſibus non exceptis; ita enumeratio infirmat eam, in caſibus non enumeratis.*

APHORISMUS 18.

Statutum explanatorium *claudit rivos ſtatuti prioris, nec recipitur poſteà* extenſio *in alterutro* ſtatuto. *Neque facienda eſt* ſuper-extenſio *à Iudice, ubi ſemel cœpit fieri* extenſio *à* Lege.

APHORISMUS 19.

Solennitas verborum, *&* actorum, *non recipit* extenſionem ad ſimilia. *Perdit enim naturam ſolennis quod tranſit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majeſtatem veterum.*

APHO-

Digitized by Google

legavit, ut ante omnia rem militarẽ colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum inſurgeret: *Imperij Spartani* fabrica univerſa, (non nimis prudenter quidem, ſed diligenter tamen) ad illum finem & ſcopum, cõpoſita eſt & conſtructa, ut cives ſui belligeratores eſſent. *Perſarum* & *Macedonum*, idem erat inſtitutum, ſed non tàm conſtans aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni,* & nonnulli alii etiam ad tempus armis ſe præcipuè dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutũ, lege ſuâ haud paululũ extimulati, hodiè retinẽt, ſed magnâ cũ militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In Europâ chriſtianâ, gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verũ res eſt tàm liquida, & manifeſta, unumquemq; in eo proficere maximè, in quo plurimũ impendit ſtudij, ut verbis nõ indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperãdum omninò alicui nationi eſſe, quæ nõ ex profeſſo arma & militiã colat, iiſq; præcipuè ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultrò obventurã, inſignem aliquã *imperij magnitudinẽ*: Contrà autem, certiſſimũ eſſe temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorũ profeſſione & ſtudii diutiùs permanſerint (Id quod Romani, Turcæq;, potiſſimum fecere) miros in imperio amplificãdo facere progreſſus. Quin & illæ, quæ bellicâ gloriâ, per unius tantummodò ſeculi ſpatiũ floruere; inde tamen, unico illo ſæculo, eam imperij amplitudinem aſſecutæ ſunt, quam longo poſt tempore, etiam remiſsâ illâ armorum diſciplinâ, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine eſt; Ut *ſtatus* quis utatur ejuſmodi *legibus* & *conſuetudinibus*, quæ juſtas illi cauſſas, aut ſaltem prætextus, arma capeſſendi, tanquã in promptu miniſtrent. Etenim, ea eſt inſita

animis

animis hominum juſtitiæ apprehenſio, ut bellum (quod tot ſequuntur calamitates) niſi gravem ob cauſſam, ſaltèm ſpecioſâ, inferre abſtineant. Turcis prçſtò eſt ſemper, &ad nutũ, belli cauſſa; Propagatio ſcilicet legis & ſectæ ſuæ. Romani, quanquàm pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, ſi *fines imperij ipſorum protuliſſent,* tamen ob hanc ſolam cauſſam, ut *fines proferrentur,* nunquàm bella ſuſceperunt. Aſpiranti igitur ad imperium nationi, illud in more ſit: Ut *ſenſum* habeat *vividum* & *acrem*, *injuriæ* alicujus, vel ſubditis ſuis limitaneis, vel mercatoribus, vel publicis miniſtris, illatæ; neq; à primâ provocatione diutiùs torpeat, aut tardet. Item, *prompta* ſit & *alacris*, ad *auxilia mittenda ſociis ſuis*, & *fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeò ut, ſi fortè in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defenſivum intercederet, hoſtilis impreſſio facta eſſet; atq; ille à plurimis ſuppetias peteret, Romani omnium primi ſemper adeſſent, beneficii decus, nemini præripiendum relinquentes. Quod verò attinet ad *bella*, antiquis temporibus, propter *ſtatuum conformitatem* quandam, aut *correſpondentiam tacitam*, geſta, non video, in quo jure illa fundata ſiut. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis ſuſcepta erant, ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Athenienſibus, ad conſtituendas, aut evertendas Demecratias, & Oligarchias: Talia quandoque illata ſunt à Rebuſpub. aut Principibus, ſub prætextu, ſubditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præſentem ſufficiat, ut illud decernatur: Non eſſe expectandam, *ſtatui* alicui, *imperij amplitudinem*, niſi ad quamvis occaſionem juſtam ſe armandi, protinùs expergiſcatur.

8. Nullum omninò *corpus*, ſive ſit illud *naturale* ſive *politicum*, abſque *exercitatione, ſanitatem* ſuam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. juſtum atque honorificum *bellũ* loco ſalubris *exercitationis* eſt. Bellum civile profectò inſtar caloris febrilis eſt: At bellum externum inſtar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deſide atq; torpente, & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res ſe habeat quatenùs ad alicujus ſtatûs felicitatẽ, *magnitudinis* proculdubiò intereſt, ut quaſi ſemper in armis ſit. Atque exercitus veteranus, perpetuò tanquàm ſub vexillis habitus, etſi res ſit, magni proculdubiò ſumptûs & impenſę: Attamen ejuſmodi eſt, ut ſtatui alicui, quaſi arbitrium rerũ inter vicinos, aut ſaltẽ plurimùm exiſtimationis ad omnia conferat. Id quod inſigniter cernere eſt in Hiſpanis, qui iam per annos centum & Viginti, exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non ſemper ad eaſdem, alverunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome eſt. Cicero, de Pompeij contra Cæſarem apparatu, ſcribens ad Atticum: *Conſiliũ* (inquit) *Pompeij, planè Themiſtocleum eſt; putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque Cæſarem Pompejus, proculdubiò delaſſaſſet, & attriviſſet, niſi inani fiduciâ inflatus, ab illo incœpto deſtitiſſet. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna* ad *Inſulas Curſolares, circulum in naribus* Turcæ *poſuit.* Multoties certè evenit, ut victoriæ navales, finem ſummæ belli attulerint: Sed hoc factum eſt, cùm Aleæ hujuſmodi præliorum, totius belli fortuna commiſſa eſt. Illud minimè dubium, quod qui *maris* potitur

tur Dominio, in magnâ libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello ſumere poteſt: Ubi contrà, qui terreſtribus copiis eſt ſuperior, nihilominùs plurimis anguſtiis conflictatur. At hodiè, atque apud nos Europæos, ſi unquàm, aut uſpiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ*, in dotem ceſſit) ſummi, ad rerum faſtigia, momenti eſt, tum quia pleraque Europæ regna mediterranea ſimpliciter non ſunt, ſed maxima ex parte *mari* cincta; tum etiam, quia utriuſque Indiæ theſauri & opes, *imperio Maris*, veluti acceſſorium quiddam, exiſtunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris geſta*, cenſeri poſſunt, præ gloriâ & decore vario, quæ in homines militares, priſcis temporibus, à rebus bellicis, reſilire ſolebant. Habemus hodiè, fortaſsè ad animos faciendos, *ordines* quoſdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti ſunt & armis & togæ communes: Etiam in *ſcutis gentilitijs, ſtemmata* nonnulla habemus: Inſuper, *hoſpitia* quædam *publica* militibus emeritis & mutilatis deſtinata, & hujuſmodi. Verùm, apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ ſunt, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium* in *bello*; *Coronæ civicæ, militares*, ſingulis conceſſæ; Nomen ipſum *Imperatoris*, quod poſteà Reges maximi à belli Ducibus mutuati ſunt; Redeuntium Ducum, bellis proſperè confectis, *celebres triumphi*; *Donativa*, atq; *largitiones ingentes* in milites, ſub exercituum dimiſſionem: Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam inſigni ſplendore coruſcantia, ut pectoribus mortalium, etiam maximè conglaciatis, igniculos ſubdere, eaque ad bellnm inflammare potuerint. Ante omnia verò, *mos* ille *triumphandi*, apud *Romanos*,

manos, non res erat ex pompâ, aut ſpectaculũ quoddam inane, ſed inter prudentiſſima planè nobiliſſimaque inſtituta numerandus: Utpote, qui in ſe hæc tria haberet; *Ducum decus & gloriam*; *Aerarij* ex *ſpolijs locupletationem*, & *donativa militum*. Verùm *honor triumphi*, fortaſsè *Monarchijs* non competit, præterquàm in perſonis *regis* ipſius. aut *filiorum Regis*; Quod etiam, temporibus Imperatorum, Romæ obtinuit; Qui honorem ipſum triumphi, ſibi & filiis ſuis, de bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquàm peculiarem reſervarunt: *Veſtimenta* autem ſolummodò, & *inſignia triumphalia*, aliis Ducibus indulſerunt.

Verùm, ut ſermones hos claudamus; Nemo eſt (ut teſtatur Sacra Scriptura) *qui ſollicitè cogitando, poteſt apponere ad ſtaturam ſuam, cubitum unum*; In puſillo ſcilicet *corporis humani* modulo: Cæterùm, in magnâ *Regnorum & Rerumpub.* fabricâ, imperium amplificare & *fines proferre*, Reges penes & Dominantes eſt. Nam prudenter introducendo leges, inſtituta, & conſuetudines, quales jam propoſuimus, & alias his ſimiles, poſteris, & ſeculis futuris, *magnitudinis* ſementem fecerint. Verùm iſta conſilia apud Principes rarò tractantur, ſed res fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *proferendis imperij finibus*, in præſentiâ occurrunt. Verùm quorsùm iſta commentatio; cum *Monarchia Romana*, futura ſit inter mundanas (ut creditur) ultima? Niſi quod nobis inſtituto noſtro fidis, neque uſpiàm de viâ declinantibus (quandoquidem *amplificatio imperij*, fuerit inter *officia* tria *Politices*, tertium) illud omninò prætermittere, non licuerit. Reſtat jam *deſideratum* alterum, ex iis, quæ poſuimus, duobus, nimirùm, de *Iuſtitiâ univerſali*, ſive de *fontibus juris*.

Qui

Qui de *Legibus* ſcripſerunt, omnes vel tanquàm Philoſophi, vel tanquàm Juriſconſulti; argumentum illud tractaverunt. Atque Philoſophi proponunt multa, dictu pulchra, ſed ab uſu remota. Juriſconſulti autem, ſuæ quiſque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, judicio ſincero non utuntur, ſed tanquàm è vinculis ſermocinantur. Certè cognitio iſta ad viros civiles propriè ſpectat, qui optimè nôrunt, quid ferat ſocietas humana, quid ſalus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpub. formæ diverſæ: Ideoque poſſint de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis; quàm politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes juſtitiæ*, & *utilitatis publicæ*, petantur, & in ſingulis *juris* partibus, *character* quidam & *idea juſti* exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerumpub. *Leges*, probare, atque inde emendationem moliri, quiſque, cui hoc cordi erit & curæ, poſſit. Hujus igitur rei, more noſtro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum *Tractatûs* de *Iuſtitiâ Vniverſali*, ſive de Fontibus Juris, in uno Titulo, per Aphoriſmos,

PROOEMIUM.

Aphorismus I.

IN *ſocietate civili, aut* lex, *aut* vis *valet. Eſt autem &* vis *quædam* legem *ſimulans: &* lex *nonnulla magis* vim *ſapiens, quàm* æquitatem juris. *Triplex eſt igitur* injuſtitiæ fons; vis mera; Illaqueatio malitioſa *prætextu* legis; *&* acerbitas *ipſius* legis.

Apho-

APHORISMUS 2.

Firmamentum juris privati *tale eſt. Qui injuriam facit, re, utilitatem, aut voluptatem, capit, exemplo, periculum. Cæteri, utilitatis aut voluptatis illius, participes non ſunt, ſed exemplum ad ſe pertinere putant. Itaque facilè coëunt in conſenſum, ut caveatur ſibi per* leges; *ne injuriæ per vices ad ſingulos redeant. Quod ſi ex ratione temporum, & communione culpæ, id eveniat, ut pluribus & potentioribus, per* legem *aliquam, periculum creetur, quam caveatur*, factio *ſolvit* legem; *Quod & ſæpè fit.*

APHORISMUS 3.

At jus privatum, *ſub tutelâ* juris publici, *latet.* Lex *enim cavet civibus*, *Magiſtratus* Legibus. *Magiſtratuum autem auctoritas pendet ex majeſtate imperij, & fabricâ Politiæ*, & Legibus Fundamentalibus. *Quare, ſi ex illâ parte ſanitas fuerit, & recta conſtitutio*, Leges *erunt in bono uſu*, *ſin minùs, parùm in ijs præſidij erit.*

APHORISMUS 4.

Neque tamen jus publicum *ad hoc tantùm ſpectat, ut addatur tanquam cuſtos* juri privato, *ne illud violetur, atque ut ceſſent injuriæ; Sed extenditur etiam ad religionem, & arma, & diſciplinam, & ornamenta, & opes, deniq; ad omnia circa bene eſſe Civitatis.*

APHORISMUS 5.

Finis *enim &* ſcopus, *quem* leges *intueri, atq; ad quem, Juſſiones & ſanctiones ſuas, dirigere debent, non alius eſt, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, ſi pietate & religione rectè inſtituti; Moribus honeſti; Armis adverſus hoſtes externos tuti;* Legum *auxilio adverſus ſeditiones, & privatas injurias muniti; Imperio & magiſtratibus obſequentes; Copijs & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum inſtrumenta & nervi ſunt* Leges.

APHO-

APHORISMUS 6.

Atque hunc finem *optimæ* leges *aſſequuntur, plurimæ verò ipſarum aberrant.* Leges *enim, mirum in modum, & maximo intervallo, inter ſe differunt: Vt aliæ* excellant; *Aliæ* mediocriter ſe habeant: *Aliæ prorsùs* vitioſæ *ſint. Dictabimus igitur pro judicij noſtri Modulo, quaſdam tanquàm* legum leges; *Ex quibus informatio peti poſſit, quid in ſingulis* legibus, *benè aut perperàm poſitum aut conſtitutum ſit.*

APHORISMUS 7.

Antequàm verò ad corpus *ipſum* legum particularium *deveniamus: perſtringemus paucis,* virtutes & dignitates Legum *in genere.* Lex *bona cenſeri poſſit, quæ ſit* intimatione certa; Præcepto juſta; Executione commoda; Cum formâ politiæ congrua; & generans virtutem in ſubditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut ſint certæ.

APHORISMUS 8.

Legis *tantum intereſt, ut* certa *ſit, ut abſque hoc nec* juſta *eſſe poſſit.* Si enim incertam vocem det tuba, quis ſeparabit ad Bellum? *Similiter, ſi incertam vocem det* Lex, *quis ſe parabit ad parendum? ut moneat igitur oportet, priusquàm feriat. Etiam illud rectè poſitum eſt:* Optimam eſſe Legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: *Id quod* certitudo *ejus præſtat.*

APHORISMUS 9.

Duplex legum incertitudo: *altera, ubi* lex nulla præſcribitur: *altera ubi* ambigua & obſcura. *Itaq; de* caſibus omiſſis à lege, *primò dicendum eſt; ut in his etiam inveniatur aliqua norma* certitudinis.

ſrequenter incidunt, & diù coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per ſimilitudinem *ad* caſus omiſſos. *Quando enim Reſpub.*totâ lege *diù caruerit: idque in* caſibus expreſſis ;*parum periculi eſt, ſi* caſus omiſſi *expectent remedium à* Statuto novo.

APHORISMUS 15.

Statuta, *quæ manifeſtò* temporis leges *fuere, atque, ex occaſionibus Reſpub.tunc invaleſcentibus natæ, mutata ratione temporum, ſatis habent, ſi ſe in proprÿs caſibus ſuſtinere poſſint: præpoſterum autem eſſet, ſi ad* caſus omiſſos, *ullo modo traherentur.*

APHORISMUS 16.

Conſequentiæ non eſt Conſequentia : ſed ſiſti debet extenſio *intra* caſus proximos. *Alioqui labetur paulatim ad diſſimilia, & magis valebunt acumina ingeniorum, quam auctoritates* legum.

APHORISMUS 17.

In Legibus & Statutis *brevioris ſtili*, extenſio *facienda eſt liberius. At in illis, quæ ſunt enumerativa caſuum particularium, cautiùs. Nam ut exceptio firmat vim* Legis, *in caſibus non exceptis ; ita enumeratio infirmat eam , in caſibus non enumeratis.*

APHORISMUS 18.

Statutum explanatorium *claudit rivos ſtatuti prioris, nec recipitur poſteà* extenſio *in alterutro* ſtatuto. *Neque facienda eſt* ſuper-extenſio *à Iudice, ubi ſemel cœpit fieri* extenſio *à* Lege.

APHORISMUS 19.

Solennitas verborum, & actorum, *non recipit* extenſionem ad ſimilia. *Perdit enim naturam ſolennis quod tranſit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majeſtatem veterum.*

APHO-

APHORISMUS 20.

Proclivis eſt extenſio Legis *ad* caſus poſt-natos; *qui in rerum naturâ non fuerunt tempore* Legis *latæ. Vbi enim* caſus *exprimi non poterat, quia tunc nullus erat*, caſus omiſſus *habetur pro* expreſſo, *ſi ſimilis fuerit ratio.*

Atque de extenſionibus Legum, in caſibus omiſſis, hæc dicta ſint: Nunc de uſu exemplorum dicendum.

De exemplis, & uſu eorum.

APHORISMUS. 21.

De exemplis *jam dicendum eſt, ex quibus* Jus *hauriendum ſit, ubi* Lex *deficit. Atque de* conſuetudine, *quæ* Legis *ſpecies eſt; deque* exemplis, *quæ per frequentem uſum, in conſuetudinem tranſierunt, tanquàm* Legem tacitam, *ſuo loco dicemus. Nunc autem de* exemplis *loquimur, quæ rarò & ſparſim interveniunt, nec in* Legis *vim coaluerunt, quandò, & quâ cautione, norma* Juris *ab ipſis petenda ſit, cùm* Lex *deficiat.*

APHORISMUS 22.

Exempla *à temporibus bonis & moderatis petenda ſunt, non tyrannicis, aut factioſis, aut diſſolutis. Hujuſmodi exempla temporis partus ſpurij ſunt, & magis nocent, quàm docent.*

APHORISMUS 23.

In exemplis, *Recentiora habenda ſunt pro tutioribus. Quod enim paulò antè factum eſt, unde nullum ſit ſecutum incommodum, quid ni iterùm repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis* recentia. *Et ſi fortè res in melius reſtitui opus ſit,* recentia exempla *magis ſeculum ſuum ſapiunt, quàm rectam rationem.*

APHORISMUS 24.

At vetuſtiora exempla, *cautè, & cum delectu recipienda: Decurſus ſiquidem ætatis multa mutat; ut quod tempore videa-*

videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad præſentia, ſit planè novum; Medii *itaque* temporis exempla *ſunt optima, vel etiam talis* temporis, *quod cum* tempore currente *plurimùm conveniat;quod aliquandò præſtat* tempus remotius, *magis quàm* in proximo.

Aphorismus 25.

Intra fines exempli, *vel citra potiùs, ſe cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adeſt* norma Legis, *omnia quaſi pro* ſuſpectis *habenda ſunt. Itaque ut in* obſcuris, *minimum ſequitor.*

Aphorismus 26.

Cavendum ab exemplorum fragmentis *&* compendiis: *atque integrum* exemplum, *& univerſus ejus proceſſus introſpiciendus. Si enim incivile ſit, niſi totâ* Lege *perſpecta, de parte ejus judicare, multò magis hoc valere debet in* exemplis; *Quæ ancipitis ſunt vsûs, niſi valdè quadrent.*

Aphorismus 27.

In exemplis *plurimùm intereſt, per quas manus tranſierint, & tranſacta ſint. Si enim apud* ſcribas *tantum, &* miniſtros juſtitiæ, *ex* curſu curiæ, *abſque* notitiâ *manifeſtâ* Superiorum, *obtinuerint; Aut etiam apud* errorum magiſtrum populum; *conculcanda ſunt, & parvi facienda. Sin apud* Senatores, *aut* Judices, *aut* curias principales, *ita ſub oculis poſita fuerint, ut neceſſe fuerit illa, approbatione Iudicum, ſaltem tacita, munita fuiſſe, plus dignationis habent.*

Aphorismus 28.

Exemplis, *quæ publicata fuerint, utcunque minùs fuerint in uſu, cùm tamen ſermonibus, & diſceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ verò in ſcriniis & archivis manſerunt, tanquàm*

Digitized by Google

ſepulta, & palàm in oblivionem tranſierunt, minùs. Exempla *enim, ſicut aquæ,* in profluente ſaniſſima.

APHORISMUS 29.

Exempla, *quæ ad* leges *ſpectant, non placet ab* Hiſtoricis *peti; ſed ab* actis publicis, *&* traditionibus diligentioribus. *Verſatur enim infelicitas quædam inter* hiſtoricos *vel optimos, ut* legibus, *&* actis judicialibus, *non ſatis immorentur; Aut ſi fortè diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab* authenticis *longè varient.*

APHORISMUS 30.

Exemplum, *quod* ætas contemporanea, *aut* proxima *reſpuit, cùm* caſus *ſubinde recurreret, non facilè admittendum eſt. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque uſurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.*

APHORISMUS 31.

Exempla *in* conſilium adhibentur, *non utique* jubent, *aut* imperant. *Igitur ita regantur, ut* auctoritas præteriti temporis *flectatur ad* uſum præſentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta ſint. Jam dicendum de curiis prætoriis, & cenſoriis.

De curiis prætoriis & cenſoriis.

APHORISMUS 32.

Curiæ ſunto & juriſdictiones, *quæ ſtatuant ex arbitrio boni viri, & diſcretione ſana, ubi* legis norma *deficit.* Lex *enim, (ut anteà dictum eſt) non ſufficit* caſibus; *ſed ad ea, quæ plerunque accidunt, aptatur. Sapientiſſima autem res* tempus, *(ut ab antiquis dictum eſt) & novorum* caſuum *quotidie auctor, & inventor.*

APHORISMUS. 33.

Interveniunt autem novi caſus, *& in* criminalibus; *qui pœnâ*

pœna indigent,& in civilibus,*qui auxilio.* Curias,*quæ ad priora illa reſpiciunt*,cenſorias;*quæ ad poſteriora*,prętorias *appellamus.*

APHORISMUS 34.

Habento curiæ cenſoriæ *jurisdictionem & poteſtatem, non tantùm* nova delicta *puniendi, ſed etiam* pœnas à legibus conſtitutas,*pro* delictis veteribus *augendi, ſi* caſus *fuerint odioſi,& enormes, modò non ſint capitales. Enorme enim,tanquàm novum eſt.*

APHORISMUS 35.

Habeant ſimiliter curiæ prætoriæ *poteſtatem, tam ſubveniendi contra* rigorem legis, *quàm ſupplendi* defectum legis. *Si enim porrigi debet remedium ei,quem* lex prętериit, *multò magis ei, quem* vulneravit.

APHORISMUS 36.

Curiæ *iſtæ* cenſoriæ, *&* prætoriæ *omninò intra* caſus enormes & extraordinarios *ſe continento, nec* juriſdictiones ordinarias *invadunto; Ne fortè tendat res ad* Supplantationem legis, *magis quam ad* ſupplementum.

APHORISMUS 37.

Juriſdictiones *iſtæ, in* ſupremis *tantùm* curiis *reſidento,nec ad* inferiores *communicantur. Parum enim abeſt, à poteſtate* leges *condendi ,poteſtas eas ſupplendi, aut extendendi,aut moderandi.*

APHORISMUS 38.

At curiæ *illæ* uni viro *ne committantur, ſed ex* pluribus *conſtent.* Nec Decreta *exeant cum* ſilentio *; ſed* judices ſententiæ *ſuæ* rationes *adducant, idque* palàm, *atque aſtante* coronâ : *ut quod ipſa poteſtate ſit liberum, fama tamen & exiſtimatione ſit circumſcriptum.*

APHORISMUS 39.

Rubricæ ſanguinis *ne ſunto; nec de* capitalibus, *in quibuſcunque* curiis, *niſi ex* lege notâ *&* certa,*pronun-*

ciatio. Indixit enim mortem Deus ipſe prius : poſteà inflixit. Nec vita eripienda niſi ei , qui ſe in ſuam vitam peccare priùs noſſet.

APHORISMUS 40.

In Curiis Cenſoriis *calculum tertium dato ; ut Iudicibus non imponatur neceſſitas, aut* abſolvendi, *aut* condemnandi ; *ſed etiam ut* non liquere *pronunciare poſſint. Etiam* cenſoria *non tantùm* pœna, *ſed &* nota *eſto : Scilicet, quæ non infligat* ſupplicium, *ſed aut in* admonitionem *deſinat, aut reos* ignominâ levi, *& tanquàm* rubore *caſtiget.*

APHORISMUS 41.

In Curiis Cenſoriis, *omnium* magnorum criminum, *&* ſcelerum, actus inchoati, *&* medii, *puniuntur, licet non ſequatur* effectus conſummatus : *Iſque ſit earum* curiarum *uſus vel maximus: Cùm & ſeveritatis interſit, initia ſcelerum puniri; & clementiæ, perpetrationem eorum (puniendo actus medios) intercipi.*

APHORISMUS 42.

Cavendum in primis, ne in Curiis Prætoriis, *præbeatur auxilium in* caſibus, *quos* Lex, *non tam* omiſit, *quam pro* levibus contempſit, *aut pro* odioſis remedio indignos judicavit.

APHORISMUS 43.

Maximè omnium intereſt certitudinis legum (*de quâ nunc agimus,*) ne Curiæ Prætoriæ *intumeſcant & exundent in tantum, ut prætextu* rigoris legum mitigandi, *etiam* robur, *&* nervos *iis incidant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.*

APHORISMUS 44.

Decernendi *contra* Statutum expreſſum, *ſub ullo æquitatis prætextu,* curiis Prætoriis *jus ne eſto. Hoc enim ſi fieret,*

fieret, judex *prorſus tranſiret in* legislatorem, *atque omnia ex arbitrio penderent.*

APHORISMUS 45.

Apud nonnullos receptum eſt, ut Juriſdictio, *quæ decernit ſecundum* æquum *&* bonum; *atque illa altera, quæ procedit ſecundum* jus ſtrictum, iiſdem curiis *deputetnur: apud alios autem, ut* diverſis *omninò placet* curiarum ſeparatio. *Neque enim ſervabitur* diſtinctio caſuum, *ſi fiat* commixtio juriſdictionum. *Sed* arbitrium legem *tandem trahet.*

APHORISMUS 46.

Non ſine cauſſâ in uſum venerat apud Romanos, album prætoris, *in quo præſcripſit, & publicavit, quomodò ipſe jus dicturus eſſet. Quo exemplo* judices *in* curiis prætoriis, *Regulas ſibi certas, (quantum fieri poteſt) proponere, easque publicè affigere debent. Etenim optima eſt* lex, *quæ minimum relinquit arbitrio judicis; optimus judex, qui minimum ſibi.*

Verùm de curiis iſtis fuſiùs tractabimus, cùm ad locum de judiciis veniemus; obiter tantùm jam locuti de iis, quatenùs expediant, & ſuppleant omiſſa à lege.

De Retroſpectione Legum.

APHORISMUS 47.

Eſt & aliud genus ſupplementi caſuum omiſſorum, cùm lex legem ſupervenit, *atque ſimul* caſus omiſſos *trahit. Id fit in* legibus, *ſive* ſtatutis, *quæ* retroſpiciunt, *ut vulgò loquuntur. Cujus generis* leges, *rarò, & magnâ cum cautione, ſunt adhibendæ, neque enim placet* Janus *in* legibus.

APHORISMUS 48.

Qui verba, *aut* ſententiam *legis,* captione, *&* fraude *eludit, & circumſcribit, dignus eſt, qui etiam à* lege ſequẽte

innodetur. Igitur in caſibus fraudis, *&* evaſionis doloſæ, *juſtum eſt, ut* leges retroſpiciant, *atque altera alteris in ſubſidiis ſint; ut qui* dolos *meditatur, &* *everſionem* legum præſentium, *ſaltem à* futuris *metuat.*

APHORISMUS 49.

Leges quæ actorum, *&* inſtrumentorum *veras intentiones, contra* formularum *aut* ſolennitatum *defectus roborant & confirmant, rectiſſimè præterita complectuntur.* Legis *enim*, *quæ* retroſpicit, *vitium vel præcipuum eſt*, *quod* perturbet. *At hujusmodi* leges confirmatoriæ, *ad pacem & ſtabilimentum eorum, quæ tranſacta ſunt, ſpectant. Cavendum tamen eſt, ne convellantur res judicatæ.*

APHORISMUS 50.

Diligenter attendendum, ne eæ leges *tantùm ad* præterita reſpicere *putentur, quæ* anteacta infirmant: *Sed & eæ, quæ* futura prohibent *&* reſtringunt, *cum* præteritis *neceſſario* connexa. *Veluti, ſi qua* lex *artificibus aliquibus interdicat, ne mercimonia ſua in* poſterum *vendant: Hæc ſonat in* poſterum, *ſed operatur in* præteritum: *Neq; enim illis aliâ ratione victum quærere jam integrum eſt.*

APHORISMUS 51.

Lex declaratoria *omnis, licet non habet* verba de præterito, *tamen ad* præterita, *ipsâ vi* declarationis, *omninò trahitur. Non enim tum incipit* Interpretatio *cùm* declaratur, *ſed efficitur tanquam* contemporanea *ipſi* legi; *Itaque* leges declaratorias *ne ordinato, niſi in caſibus, ubi* leges *cum juſtitiâ* retroſpicere *poſſint.*

Hîc verò eam partem abſolvimus, quæ tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum eſt de alterâ illâ parte, ubi ſcilicet lex extat aliqua, ſed perplexa, & obſcura.

De obſcuritate legum.

Aphorismus 52.

Obſcuritas legum, *à quatuor rebus, originem ducit*; *vel ab* accumulatione legum nimiâ, *præſertim admixtis obſoletis.* Vel à deſcriptione earum ambiguâ, *aut minùs perſpicuâ, & dilucidâ: vel à* modis enucleandi juris neglectis, *aut non bene inſtitutis: vel deniqne, à* contradictione & vacillatione judiciorum.

De accumulatione legum nimiâ.

Aphorismus 53.

Dicit Propheta; pluet ſuper eos laqueos. *Non ſunt autem pejores* laquei; *quàm* laquei legum, *præſertim* pænalium; *Si numero immenſæ, & temporis decurſu inutiles*, non lucernam pedibus *præbeant, ſed* retia *potiùs objiciant.*

Aphorismus 54.

Duplex in uſum venit ſtatuti novi *condendi ratio: Altera* ſtatuta priora *circa idem ſubjectum* confirmat & roborat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat. *Altera* abrogat & delet *cuncta, quæ antè ordinata ſunt*, & *de* integro legem novam & uniformem ſubſtituit. *Placet poſterior ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicatæ & perplexæ: & quod inſtat agitur ſanè, ſed* corpus legum *interim redditur vitioſum. In poſteriore autem, major certè eſt adhibenda diligentia, dum de* lege *ipsâ deliberatur*; *Et anteacta ſcilicet evolvenda, & penſitanda, antequàm* lex *feratur: Sed optimè procedit per hoc* legum concordia *in futurum.*

Aphorismus 55.

Erat in more apud Athenienſes, *ut* contraria legum capita, (*quæ anti-nomias vocant*) *quotannis à ſex viris*

examinarentur, *& quæ* reconciliari *non poterant,* proponerentur populo*ut de illis* certum *aliquid* ſtatueretur. *Ad quorum exemplum, ij, qui poteſtatem in ſingulis Politijs* legum *condendarum habent, per triennium, aut quinquennium,aut prout videbitur,* anti-nomias *retractanto. Eæ autem à viris,ad hoc delegatis,priùs inſpiciantur,& præparentur, & demùm Comitiis exhibeantur, ut quod placuerit, per ſuffragia ſtabiliatur,& figatur.*

APHORISMUS 56.

Neque verò contraria legum capita reconciliandi, *& omnia (ut loquuntur)* ſalvandi, *per diſtinctiones ſubtiles, & quæſitas, nimis ſedula aut anxia cura eſto. Ingenij enim hæc tela eſt: Atque utcunque modeſtiam quandam & reverentiam præſe ferat, inter noxia tamen cenſenda eſt; utpote quæ reddat* corpus univerſum legum *varium, & malè conſutum. Melius eſt prorsùs, ut ſuccumbant deteriora, & meliora ſtent ſola.*

APHORISMUS 57.

Obſoletæ leges, *& quæ abierunt in deſuetudinem, non minùs quam* anti-nomiæ, *proponantur* a delegatis *ex officio tollendæ. Cùm enim* ſtatutum expreſſum *regulariter deſuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obſoletarum, fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: Et ſequitur tormenti illud genus* Mezentii, *ut* Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. *Atque omninò cavendum eſt à* Gangrenâ in legibus.

APHORISMUS 58.

Quin & in legibus *&* ſtatutis obſoletis, *nec noviter promulgatis,* curiis prætoriis *interim contra eas decernendi jus eſto. Licet enim non malè dictum ſit,* neminem oportere legibus eſſe ſapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* legibus, *cùm* evigilent, *non cùm* dormitent. *Contra* recentiora *verò* ſtatuta (*quæ* juri publico *nocere deprehendun-*

benduntur) *non utique* prætoribus, *ſed* regibus & ſanctioribus conſiliis,& ſupremis poteſtatibus *auxilium prabendi jus eſto : Earum executionem per edicta aut acta ſuſpendendo,donec redeant comitia, aut hujusmodi cœtus, qui poteſtatem habeant eas abrogandi;ne ſalus populi interim periclitetur.*

De novis digeſtis legum.

APHORISMUS 59.

Quod ſi leges *aliæ ſuper alias* accumulatæ, *in tam vaſta excreverint volumina*, *aut tanta confuſione laboraverint, ut eas de integro retractare,& in corpus ſanum,& habile redigere, ex uſu ſit; Id ante omnia agito, atque opus ejuſmodi opus heroicum eſto:Atque auctores talis operis, inter legislatores, & inſtauratores,ritè & meritò numerantur.*

APHORISMUS 60.

Hujusmodi legum expurgatio, & digeſtum novum, *quinque rebus abſolvitur. Primò,omittantur* obſoleta,quæ Juſtinianus antiquas fabulas *vocat. Deinde ex* antinomiis recipiantur probatiſſimæ, aboleantur contrariæ. *Tertio* homoio-nomiæ, *ſive* leges, quæ idem ſonant, *atque nil aliud ſunt, quam iterationes ejusdem rei,* expungantur; *atque* una quæpiam ex iis, *qua maximè eſt perfecta,*retineatur *vice omnium. Quartò,ſi qua* legum nihil determinent,*ſed* quęſtiones *tantùm* proponant, *eaſque relinquant indeciſas,ſimiliter* faceſſant.*Poſtremò,qua* verboſæ *inveniuntur*, & *nimis* prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMUS 61.

Omninò verò ex uſu fuerit, *in* novo digeſto legum, leges *pro* jure communi receptas, *quæ tanquàm immemoriales ſunt in origine ſuâ* , *atque ex alterâ parte,* ſtatuta de tempore in tempus ſuperaddita, *ſeorsùm digerere*

& componere: Cùm in plurimis rebus, non eadem ſit, in jure dicendo, juris communis, & ſtatutorum *interpretatio, & Adminiſtratio. Id quod fecit* Trebonianus *in* digeſto & codice.

Aphorismus 62.

Verùm, iu hujusmodi legum regeneratione, *atque* ſtructurâ novâ, veterum legum, *atque* librorum legis verba *prorsùs* & textum *retineto; licet per* centones, & portiones exiguas *eas excerpere neceſſe fuerit: Ea deinde ordine contexito. Etſi enim fortaſſè commodiùs, atque etiam, ſi ad rectam rationem reſpicias, meliùs hoc transigi poſſet per textum novum, quàm per hujusmodi conſarcinationem, tamen in* legibus, *non tam* ſtilus, & deſcriptio, *quàm* auctoritas, & *hujus patronus* antiquitas *ſpectanda eſt. Alias videri poſſit hujusmodi opus* ſcholaſticum *potiùs quiddam, &* methodus, *quàm* corpus legum imperantium.

Aphorismus 63.

Conſultum fuerit in novo digeſto legum, vetera volumina *non prorsùs* deleri, *& in oblivionem cedere, ſed in* Bibliothecis *ſaltèm* manere; *licet uſus eorum vulgaris & promiſcuus prohibeatur. Etenim in cauſis gravioribus, non abs re fuerit,* legum *præteritarum mutationes, & ſeries, conſulere & inſpicere; ac certè ſolenne eſt antiquitatem præſentibus aſpergere.* Novum *autem hujusmodi* corpus legum, *ab ijs, qui in politijs ſingulis habent poteſtatem legislatoriam, prorsùs confirmandum eſt: ne fortè prætextu* veteres leges *digerendi,* leges novæ *imponantur occultò.*

Aphorismus 64.

Optandum eſſet, ut hujusmodi legum inſtauratio, *illis* temporibus *ſuſcipiatur, quæ* antiquioribus, *quorum acta & opera retractant,* literis & rerum cognitione *præſtiterint.*

Digitized by Google

ſtiterint. Quod ſecùs in opere Juſtiniani *evenit. Infelix res namque eſt, cùm ex judicio & delectu ætatis minùs prudentis & eruditæ,* antiquorum opera *mutilentur, & recomponantur. Veruntamen ſæpè* neceſſarium *eſt, quod non* optimum.

Atque de legum obſcuritate, quæ à nimiâ, & confusâ earum accumulatione fit, hæc dicta ſint. Jam de deſcriptione earum, ambiguâ & obſcurâ, dicendum.

De deſcriptione legum perplexâ, & obſcurâ.

Aphorismus *65.*

Deſcriptio legum obſcura *oritur, aut ex* loquacitate & verboſitate earum; *Aut rursùs ex* brevitate nimiâ; *Aut ex* prologo legis, cum ipſo corpore legis, pugnante.

Aphorismus *66.*

De obſcuritate *verò* legum *quæ ex earum* deſcriptione pravâ *oritur, jam dicendum eſt.* Loquacitas, *quæ in perſcribendo leges in uſum venit, &* prolixitas, *non placet. Neque enim, quod vult & capta, ullo modo aſſequitur. ſed contrarium potiùs. Cùm enim caſus ſingulos particulares, verbis appoſitis & proprijs, perſequi & exprimere contendat, majorem inde ſperans certitudinem; Econtrà quæſtiones multiplices parit de verbis; ut difficiliùs procedat interpretatio ſecundum* ſententiam legis, *(quæ ſanior eſt & verior) propter* ſtrepitum verborum.

Aphorismus *67.*

Neque propterea nimis conciſa *&* affecta brevitas, *Majeſtatis gratiâ, & tamquàm magis imperatoria, probanda eſt; præſertim his ſeculis, ne fortè ſit* lex *inſtar* regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda eſt; & verborum exquiren-*

quirenda generalitas, bene terminata; *quæ licet* caſus comprehenſos *non ſedulò perſequatur*, *attamen* non comprehenſos *ſatis perſpicuè excludat.*

APHORISMUS 68.

In legibus, *tamen*, *atque* edictis ordinariis *&* politicis, *in quibus, ut plurimum, nemo Iuriſconſultum adhibet, ſed ſuo ſenſui confidit, omnia* fuſiùs explicari *debent, & ad captum vulgi, tanquàm digito monſtrari.*

APHORISMUS 69.

Neque nobis prologi legum, *qui inepti olim habiti ſunt, &* leges *introducunt* diſputantes, *non* jubentes, *utiq; placerent, ſi priſcos mores ferre poſſemus. Sed* prologi iſti legum *plerunque (ut nunc ſunt tempora) neceſſariò adhibentur, non tàm ad* explicationem legis, *quàm inſtar* ſuaſionis, *ad* perferendam legem *in* comitiis, *& rursùs ad* ſatisfaciendum populo. *Quantum fieri poteſt tamen* prologi *evitentur, &* lex *incipiat à* juſſione.

APHORISMUS 70.

Intentio *&* ſententia legis, *licet ex* præfationibus, *&* præambulis (*ut loquuntur*) *non malè quandoque eliciatur; attamen* latitudo, *aut* extenſio *ejus, ex illis minimè peti debet. Sæpè enim* præambulum *arripit nonnulla ex maximè plauſibilibus, & ſpecioſis ad exemplum, cùm* lex *tamen multò plura complectatur: Aut contrà,* lex *reſtringit, & limitat complura, cujus limitationis rationem, in* præambulo *inſeri, non fuerit opus. Quare* dimenſio *&* latitudo legis *ex* corpore legis *petenda. Nam* præambulum, *ſæpè aut ultrà, aut citrà cadit.*

APHORISMUS 71.

Eſt verò genus perſcribendi leges *valdè vitioſum. Cùm ſcilicet* caſus, *ad quem* lex *collimat, fusè exprimitur in* præambulo: *Deinde ex vi* verbi (talis) *aut hujusmodi relativi,* corpus legis *retrò vertitur in* præambulum, *unde* præambu-

ambulum *inſeritur, & incorporatur ipſi* legi: *Quod & obſcurum eſt, & minùs tutum, quia non eadem adhiberi conſuevit diligentia, in ponderandis & examinandis verbis* præambuli, *quæ adhibetur in* corpore *ipſius legis.*

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex malâ deſcriptione ipſarum ortum habet, fuſiùs tractabimus, quando de interpretatione legum poſteà agemus. Atque de deſcriptione legum obſcura hæc dicta ſint: Jam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris, & tollendi ambigua.

Aphorismus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, *quinque ſunt. Hoc enim fit*, aut *per* perſcriptiones judiciorum: *Aut per* ſcriptores authenticos, *Aut per* libros auxiliares, *aut per* prælectiones, *aut per* reſponſa, *ſive* conſulta prudentum. *Hæc omnia, ſi benè inſtituantur, præſtò erunt magna* legum obſcuritati *ſubſidia.*

De perſcriptione judiciorum.

Aphorismus 73.

Ante omnia, judicia reddita *in* curiis ſupremis *& principalibus, atq;* cauſſis gravioribus, *præſertim* dubiis, *quæque aliquid habent* difficultatis, *aut* novitatis, *diligenter, & cum fide excipiunto.* Judicia *enim* anchoræ legum ſunt, *ut* leges Reipub.

Aphorismus 74.

Modus *hujuſmodi* judicia excipiendi, *& in* ſcripta referendi, *talis eſto.* Caſus *præcisè*, judicia *ipſa exactè perſcribito*: Rationes judiciorum, *quas adduxerunt judices, adjicito:* Caſuum, *ad exemplum adductorum*, auctoritatem,

tem, *cum* caſibus principalibus, *ne commiſceto*: *De* advocatorum perorationibus, *niſi quidpiam in iis fuerit admodùm eximium, ſileto.*

APHORISMUS 75.

Perſonæ, *quæ hujusmodi* judicia *excipiant*, *ex* advocatis *maximè* doctis *ſunto*, *&* honorarium liberale *ex* publico *excipiunto*. Judices *ipſi ab hujusmodi* perſcriptionibus *abſtinento*: *ne fortè opinionibus propriis addicti, & authoritate propriâ freti, limites* referendarii *tranſcendant.*

APHORISMUS 76.

Judicia *illa, in* ordine, *&* ſerie temporis, *digerito: non per* methodum *&* titulos. *Sunt enim* ſcripta *ejusmodi, tanquàm* hiſtoriæ, *aut* narrationes legum. *Neque ſolùm* acta *ipſa, ſed &* tempora *ipſorum*, judici prudenti, *lucem præbent.*

De ſcriptoribus authenticis.

APHORISMUS 77.

Ex legibus ipſis, *quæ* jus commune *conſtituunt*: *Deinde, ex* conſtitutionibus *ſive* ſtatutis: *Tertio loco, ex* judiciis perſcriptis, corpus juris *tantummodò conſtituitor. Præter illa, alia* authentica, *aut nulla ſunto, aut parcè recipiuntor.*

APHORISMUS 78.

Nil tàm intereſt certitudinis legum, (*de qua nunc tractamus*) *quàm ut* ſcripta authentica, *intra* fines moderatos *coërceantur, & faceſſat* multitudo *enormis*, Auctorum *&* Doctorum in jure; *unde laceratur ſententia legum, judex ſit attonitus, proceſſus immortales; atque advocatus ipſe, cùm tot libros perlegere, & vincere non poſſit, compendia ſectatur.* Gloſſa *fortaſſè aliqua bona; & ex* ſcriptoribus claſſicis pauci, *vel potiùs* ſcriptorum paucorum pau-

pauculæ portiones, *recipi poſſint pro* authenticis. *Reliquorum nihilominùs maneat uſus nonnullus in* Bibliothecis, *ut eorum* tractatus *inſpiciant* judices, *aut* advocati, *cùm opus fuerit: Sed in cauſſis agendis, in foro citare eos non permittitur, nec in auctoritatem tranſeunto.*

De libris auxiliaribus.

APHORISMUS 79.

At ſcientiam juris, & practicam, auxiliaribus libris *ne nudanto, ſed potiùs inſtruunto. Ii ſex in genere ſunto.* Inſtitutiones. De verborum ſignificatione. De regulis juris. Antiquitates legum. Summæ. Agendi formulæ.

APHORISMUS 80.

Præparandi ſunt juvenes, & novitii, *ad ſcientiam & ardua juris, altiùs & commodiùs haurienda, & imbibenda, per* inſtitutiones. Inſtitutiones *illas, ordine claro, & perſpicuo componito. In illis ipſis, univerſum* jus privatum *percurrito: non alia omittendo, in alijs plus ſatis immorando, ſed ex ſingulis quædam breviter delibando, ut ad* corpus legum *perlegendum acceſſuro, nil ſe oſtendat prorsùs novum, ſed levi aliquâ notione præceptum.* Jus publicum *in* inſtitutionibus *ne attingito, verùm illud ex* fontibus *ipſis hauriatur.*

APHORISMUS 81.

Commentarium *de* vocabulis juris *conficito. In explicatione ipſorum, & ſenſu reddendo, ne curioſè nimis, aut laborioſè verſator. Neq; enim hoc agitur, ut* definitiones verborum *quærantur exactè, ſed* explicationes *tantùm, quæ legendis* juris libris *viam aperiant faciliorem.* Tractatum *autem iſtum, per* literas alphabeti *ne digerito. Id* indici *alicui relinquito: ſed collocentur ſimul verba, quæ circa eandem*

rem

Digitized by Google

rem verſantur; ut alterum alteri ſit juvamento ad intelligendum.

APHORISMUS 82.

Ad certitudinem legum *facit, (ſi quid aliud)* Tractatus *bonus & diligens,* de diverſis Regulis Juris. *Is dignus eſt, qui maximis ingeniis, & prudentiſſimis Iureconſultis, committatur. Neq; enim placent, quæ in hoc genere extant; Colligendæ autem ſunt* regulę, *non tantùm notæ, & vulgatæ, ſed & aliæ magis ſubtiles & reconditæ, quæ ex* legum, *&* rerum judicatarum *harmoniâ extrahi poſſint; quales in* rubricis *optimis quandoq; inveniuntur: ſuntq; dictamina generalia rationis, quæ per materias* legis *diverſas percurrunt, & ſunt tanquàm* Saburra juris.

APHORISMUS 83.

At ſingula juris, ſcita *aut* placita, *non intelligantur pro* regulis, *ut fieri ſolet ſatis imperitè. Hoc enim ſi reciperetur, Quot* leges, *tot* regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* regula imperans. *Verùm eas pro* regulis *habeto, quæ in forma ipſa juſtitiæ hærent: unde, ut plurimùm, per* jura civilia *diverſarum Rerumpubl. eadem* regulæ *ferè reperiuntur; niſi fortè propter relationem ad formas politiarum varient.*

APHORISMUS 82.

Poſt regulam, *brevi & ſolido verborum complexu enuntiatam, adjiciantur* exempla, *&* deciſiones caſuum, *maximè luculenta ad* explicationem; diſtinctiones, *&* exceptiones *ad* limitationem; cognata *ad* ampliationem *ejuſdem* regulæ.

APHORISMUS 85.

Rectè jubetur; ut non ex regulis jus *ſumatur; ſed ex* jure, *quod eſt,* regula *fiat. Neque enim ex* verbis regulæ *petenda eſt probatio, ac ſi eſſet* textus legis. Regula *enim* legem (*ut* acus nautica polos) indicat, *non ſtatuit.*

APHO-

APHORISMUS 86.

Præter Corpus *ipſum* Juris, *juvabit etiam* Antiquitates Legum *inviſere; quibus licet evanuerit* Auctoritas, *manet tamen* Reverentia. *Pro* Antiquitatibus *autem* Legum *habeantur* Scripta *circa* Leges & Judicia; *ſive illa fuerint edita, ſive non, quæ ipſum* Corpus Legum *tẽpore præceſſerunt. Earum ſiquidem jactura facienda non eſt. Itaque ex iis, utiliſſima quæque excerptio (multa enim invenientur inania & frivola) eaq; in unum volumen redigito*: Ne Antiquæ Fabulæ, *ut loquitur* Trebonianus, *cum* Legibus *ipſis miſceantur.*

APHORISMUS 87.

Practicæ *verò plurimùm intereſt, ut* Jus univerſum *digeratur ordine, in* Locos & Titulos; *Ad quos ſubitò (prout dabitur occaſio) recurrere quis poſſit, veluti in promptuarium paratum ad præſentes uſus. Hujusmodi* Libri Summarum, & *ordinant ſparſa, & abbreviant fuſa & prolixa in* Lege. *Cavendum autem eſt, ne* Summæ *iſtæ, reddant homines promptos ad* Practicam; Ceſſatores *in* ſcientiâ *ipſa. Earum enim officium eſt tale, ut ex iis* recolatur jus, *non* perdiſcatur. Summæ *autem omninò, magnâ diligentiâ, fide, & judicio, ſunt conficiendæ, ne furtum faciant* legibus.

APHORISMUS 88.

Formulas agendi *diverſas, in unoquoque genere colligito. Nam* & practicæ *hoc intereſt; & certè pandunt illæ oracula & occulta* Legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent in* legibus: *At in* formulis agendi, *meliùs & fuſiùs perſpiciuntur; inſtar* pugni, & palmæ.

De *Reſponſis* & *Conſultis.*

APHORISMUS 89.

Dubitationes particulares, *quæ de tempore in tempus*

emergant, dirimendi & ſolvendi, aliqua ratio iniri debet. Durum enim eſt, ut ii, qui ab errore cavere cupiant, ducem viæ non inveniant; Verùm ut actus ipſi periclitetur, neque ſit aliquis ante rem peractam juris prænoſcendi modus.

APHORISMUS 90.

Reſponſa prudentum, *quæ petentibus dantur de* jure *ſive ab* Advocatis, *ſive à* Doctoribus, *tantâ valere auctoritate, ut ab eorum ſententia* judici *recedere non ſit licitũ, non placet.* Jura *à* juratis judicibus *ſ[illegible]munto.*

APHORISMUS 91.

Tentari judicia *per* cauſas & perſonas fictas, *ut eo modo experiantur homines, qualis futura ſit* legis norma, *non placet. Dedecorat enim* Majeſtatem Legum, *& pro prævaricatione quapiam cenſenda eſt.* Judicia *autem aliquid habere ex* ſcenâ *deforme eſt.*

APHORISMUS 92.

Judicum *igitur ſolummodò, tàm* judicia, *quàm* reſponſa & conſulta *ſunto. Illa de* litibus pendentibus; *hæc de* arduis juris quæſtionibus *in theſi. Ea* conſulta, *ſive in* privatis rebus, *ſive in* publicis, *à* judicibus *ipſis ne poſcito*; (*Id enim ſi fiat,* judex *tranſeat in* advocatum,) *ſed à* Principe, *aut* Statu. *Ab illis, ad* judices *demandentur.* Judices *verò, tali auctoritate freti, diſceptationes advocatorum, vel ab his, quorum intereſt, adhibitorum, vel à judicibus ipſis, ſi opus ſit, aſſignatorum, & argumenta ex utraq; parte audiunto, & re deliberatâ* jus *expediunto, & declaranto.* Conſulta *hujuſmodi inter* judicia *referunto & edunto, & paris auctoritatis ſunto.*

De Prælectionibus.

APHORISMUS 93.

Prælectiones *de* jure *atque* exercitationes *eorum,*

qui

Digitized by Google

qui juris *ſtudiis incumbunt, & operam dant, ita inſtituuntor, & ordinantor, ut omnia tendant ad* quæſtiones, *&* controverſias *de* jure, ſedandas *potiùs, quàm* excitandas. Ludus *enim (ut nunc ſit) ferè apud omnes inſtituitur, & aperitur, ad* altercationes, & quæſtiones de jure *multiplicandas, tanquam oſtentandi ingenii causâ. Atque hoc vetus eſt malum. Etenim etiam apud antiquos gloria fuit, tanquam per ſectas & factiones, quæſtiones complures de* Jure, *magis fovere, quàm extinguere. Id ne fiat, provideto.*

De Vacillatione Judiciorum

APHORISMUS 94.

Vacillant judicia, *vel propter* immaturam *&* præfeſtinam ſententiam: *vel propter* æmulationem curiarũ; *vel propter* malam *&* imperitam perſcriptionem judiciorũ, *vel propter* viam præbitam ad reſciſſionem eorum nimis facilem & expeditam. *Itaque providendum eſt, ut* judicia emanent, maturâ deliberatione priùs habitâ, *atque ut* curiæ ſe invicem revereantur, *atque ut* judicia perſcribantur fideliter & prudenter: *utque* via ad reſcindenda judicia, ſit arcta, confragoſa, *& tanquam* muricibus ſtrata.

APHORISMUS 95.

Si judicium *redditum fuerit, de* caſu *aliquo, in aliquâ* curiâ Principali, *& ſimilis* caſus *intervenerit, in alia* curiâ. *ne procedito ad* judicium, *antequam fiat* conſultatio, *in* Collegio aliquo judicum majore. Judicia *enim* reddita, *ſi fortè* reſcindi *neceſſe ſit, ſaltem* ſepeliuntor cum honore.

APHORISMUS 96.

Vt curiæ *de* jurisdictione *digladientur, & confligentur, humanum quiddam eſt, eoque magis, quod per ineptam*

quandam ſententiam (quod boni & ſtrenui ſit judicis ampliare jurisdictionem curiæ) *alatur planè iſta intemperies, & calcar addatur, ubi fræno opus eſt. Vt verò, ex hac animorum contentione*, curiæ judicia *utrobique reddita* (*quæ nil ad* jurisdictionem *pertinent*) *libenter reſcindant; intolerabile malum, & à regibus, aut Senatu, aut* Politia, *planè vindicandum. Peſſimi enim exempli res eſt, ut* Curiæ, *quæ pacem ſubditis præſtant; inter ſe duella exerceant.*

APHORISMUS 97.

Non facilis eſto, aut proclivis, ad judicia reſcindenda, *aditus, per* appellationes, *aut* impetitiones *de* errore, *aut* reviſus, *& ſimilia. Receptum apud nonnullos eſt, ut* lis trahatur, *ad* forum ſuperius, *tanquam res integra*: Judicio *inde dato ſepoſito, & planè ſuſpenſo. Apud alios verò, ut* judicium ipſum maneat *in ſuo* vigore, *ſed* executio *ejus tantùm ceſſet: Neutrum placet, niſi* curiæ, *in quibus* judicium *redditum ſit, fuerint* humiles, *&* inferioris ordinis: *Sed potiùs, ut &* judicium *ſtet, & procedat ejus* executio: *modò* cautio *detur à* defendente, *de* damnis *&* expenſis, *ſi* judicium *fuerit reſciſſum.*

ATque hic *titulus*, de *Certitudine Legum*, ad exemplum *digeſti* reliqui (quod meditamur) ſufficiet. Jam verò *doctrinam civilem* (quatenùs eam nobis tractare viſum eſt) concluſimus. Atq; unà cum eâ *Philoſophiam humanam*: Sicut etiam cum *Philoſophia humana, Philoſophiam* in genere. Tandem igitur paululùm reſpirantes, atque ad ea, quæ prætervecti ſumus, oculos retroflectentes: Hunc tractatum noſtrum nō abſimilem eſſe cenſemus, ſonis illis & præludiis, quę prætentant Muſici, dum fides ad modulationem cōcinnant. Quæ ipſa quidem auribus ingratum quiddam

dam & aſperum exhibent: At in causâ ſunt, ut quæ ſequuntur omnia, ſint ſuaviora: Sic nimirùm nos in animum induximus, ut in citharâ muſarum concinnandâ, & ad harmoniam veram redigendâ, operam navaremus, quo ab aliis poſteà pulsētur chordæ, meliore digito, aut plectro. Sanè, cùm nobis ante oculos proponamus, temporum horum Statum, in quibus *literæ* jam tertiò, ad mortales videntur rediiſſe: Et unà diligenter intueamur, quàm variis jam nos inviſerint inſtructæ præſidiis, & auxiliis: Quia ſunt, ingeniorum noſtri temporis complurium acumē & ſublimitas: Eximia illa monumenta ſcriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent: Ars Typographica, Libros cujuscunque fortunæ hominibus, largâ manu ſuppeditans; Oceani ſinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Priſcis ignota comparuerunt, & ingens acceſſit Naturali Hiſtoriæ cumulus: Otium, quo ingenia optima, in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cùm negotiis minùs his in locis implicentur homines, quàm aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani ſolebant, Pax, quâ fruitur hoc tempore Britannia, Hiſpania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ; Conſumptio & exinanitio omnium, quæ videntur excogitari aut dici poſſe, circa Controverſias Religionis, quæ tot ingenia jam diù diverterunt, à cæterarum artium ſtudiis: Summa & excellens Majeſtatis tuæ eruditio, cui (tanquam Phœnici Volucres,) aggregant ſe undique Ingenia: Proprietas denique inſeparabilis, quæ *tempus* ipſum ſequitur, ut veritatem indies parturiat: Hæc (inquam) cùm cogitamus, non poſſumus non in eam ſpem animum

Digitized by Google

mum erigere, ut exiſtimemus, tertiam hanc *literarum periodum*, duas illas priores, apud *Græcos* & *Romanos*, longo intervallo ſuperaturam: Modò ſaltem homines, & vires ſuas, atque defectus etiam virium ſuarũ, probè & prudenter noſſe velint: Atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant, atque inquiſitionem veritatis, pro incœpto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putēt: Atque opes ac magnificentiam impendant, in res ſolidas & eximias, non in pervulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, ſi cui libeat in eorum reprehenſione, aut ſibi, aut aliis placere, veterem certè, & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, ſed audi.* Reprehendant homines, quantum libuerit, modò attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio ſanè legitima fuerit (licet res fortaſsè minùs eâ indigebit) ſi à primis cogitationibus hominũ ad ſecundas provocetur, & ab ævo præſenti ad poſteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, quâ caruerunt duæ illæ priſcæ temporum periodi, (neq; enim tanta illis felicitas conceſſa eſt) *Sacram* dico & *divinitùs inſpiratam Theologiam*; Cunctorum laborum, ac peregrinationum humanarum Sabbatum, ac Portum Nobiliſſimum.

FRAN-

Digitized by Google

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum, LIBER NONUS, *AD REGEM SVVM.*

Cap. I.

Partitiones Theologiæ inſpiratæ *omittuntur: Tantùm Aditus fit ad* deſiderata *tria*, Doctrinam *de* Legitimo Vſu Rationis Humanæ *in* Divinis: Doctrinam *de* Gradibus Vnitatis *in* Civitate Dei, *&* Emanationes Scripturarum.

JAm verò (Rex optime) cùm carina parva, qualis noſtra eſſe potuit, univerſum ambitum, tàm veteris, quàm novi Orbis, Scientiarum, circumnavigaverit, (quàm ſecundis ventis, & curſu, poſterorum ſit judicium) quid ſupereſt, niſi ut vota, tandem perfuncti, perſolvamus? At reſtat adhuc *Theologia Sacra*, ſive *Inſpirata*: Veruntamen ſi eam tractare pergamus, exeundum nobis è *navicula rationis humanæ*, & tranſeũdum in *Eccleſiæ Navem*; Quæ ſola *Acu Nautica Divinâ* pollet, ad curſum rectè dirigendum. Neque enim ſufficient ampliùs *Stellæ Philoſophiæ*, quæ hactenùs præcipuè nobis affulſerunt. Itaque par foret, ſilentium quoque in hâc re colere. Quamobrem *partitiones legitimas* circa eam omittemus: Pauca tamen, pro tenuitate noſtrâ, etiam in hanc conferemus, loco votorum. Id eò magis facimus, qui in Corpore Theolo-

Digitized by Google

giæ, nullam prorsùs Regionem, aut Tractum, planè deſertum, aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum diligentia, in ſeminandis, aut tritico, aut zizaniis.

Tres igitur proponemus, *Theologiæ Appendices,* quæ non de *materiâ*, per *Theologiam, informatá*, aut *informanda*, ſed tantummodò de *modo informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (ut in reliquis conſuevimus) vel *exempla* ſubjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut diximus) inſtar votorum tantùm.

1. *Prærogativa* Dei totum hominem complectitur: nec minùs ad *rationem*, quàm ad *voluntatem humanam*, extenditur: ut homo ſcilicet, in univerſum ſe abneget, & accedat Deo. Quare, ſicut *Legi Divinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim, ſi ea duntaxat credamus, quæ ſunt *rationi* noſtræ conſentanea, *rebus* aſſentimur, non *auctori*: Quod etiam, ſuſpectæ fidei teſtibus, præſtare ſolemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo imputabatur ad juſtitiam,* de hujusmodi re extitit, quàm irriſui habebat *Sarah*: Quæ in hac parte imago quædam erat *rationis naturalis*. Quantò igitur, *Myſterium* aliquod *Divinum*, fuerit magis abſonum, & incredibile, tantò plus in *Credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *Victoria Fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quò magis conſcientiâ ſuâ gravantur, & nihilominùs Fidem de ſalute ſua, in Dei Miſericordia, collocant, eò Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Deſperatio* Deo pro cõtumelia eſt. Quinetiam, ſi attentè rem perpendamus, dignius quiddam eſt *Credere*, quàm *Scire*; qualiter nunc *Scimus*. In *Sciẽtiâ* enim, Mens humana patitur à ſenſu, qui à rebus mate-

materiatis reſilit; in *Fide* autem, anima patitur ab anima, quæ eſt Agens dignius. Aliter ſe res habet in *Statu Gloriæ*: Tunc ſiquidem ceſſabit *Fides*, atque *Cognoſcemus, ſicut & cogniti ſumus.*

Concludamus igitur *Theologiam Sacram*, ex *Verbo* & *Oraculis Dei*, non ex *lumine naturæ*, aut *rationis dictamine*, hauriri debere. Scriptum eſt enim, *Cæli enarrant Gloriam Dei*: At nuſquam ſcriptum invenitur: *Cæli enarrant Voluntatem Dei*. De illa pronunciatur, *Ad Legem, & Teſtimonia, ſi non fecerint ſecundum Verbum iſtud*, &c. Neque hoc tenet tantùm, in *Grandibus* illis *Myſteriis*, De *Deitate*, *Creatione*, *Redemptione*; Verùm pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem Legis Moralis, *Diligite inimicos veſtros*; *Benefacite his, qui oderunt vos* &c. *Vt ſitis Filii Patris Veſtri, qui in cœlis eſt, qui pluit ſuper Iuſtos & Injuſtos.* Quæ certè verba plauſum illum merentur, *Nec vox hominem ſonat.* Siquidẽ *vox* eſt, quæ *lumen naturæ* ſuperat. Quinetiam videmus Poëtas Ethnicos, præſertim cùm patheticè loquantur, expoſtulare non rarò cum *legibus*, & *doctrinis moralibus* (quæ tamen *Legibus Divinis* multò ſunt indulgentiores & ſolutiores) ac ſi naturæ libertati cum malignitate quadam repugnent:

---- Et quod natura remittit
Invida Iura negant. ----

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios: *Se inaudiſſe quidem aliquid, de nomine* Pythagoræ, *& aliorum ſapientum è* Græcia; *Et credere illos fuiſſe Viros magnos*; *Vitiò tamen illo laboraſſe, quod ſcilicet nimia in reverentia & veneratione habuiſſent, rem quampiam phantaſticam; quam Legem & Morem vocitabant.* Quare, nec illud dubitandam, magnam partem *Legis Moralis*, ſublimiorem eſſe, quàm quò *lumen naturæ* aſcẽdere poſſit. Ve-

Digitized by Google

runtamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex *lumine* & *lege naturæ*, notiones nonnullas, *virtutis, vitii, juſtitiæ, injuriæ, boni, mali*; id veriſſimum eſt. Notandum tamen, *lumen naturæ*, duplici ſignificatione accipi. Primò, quatenus oritur ex ſenſu, inductione, ratione, argumentis, ſecundum *leges cœli* ac *terræ*: Secundò, quatenus animæ humanæ interno affulget inſtinctu, ſecundum *legem conſcientiæ*, quæ ſcintilla quædam eſt, & tanquam reliquiæ, priſtinæ & primitivæ puritatis. In quo poſteriore ſenſu, præcipuè particeps eſt anima, lucis nonnullæ, ad perfectionem intuendam & diſcernendam *legis moralis*; Quæ tamen lux, non prorsùs clara ſit, ſed ejusmodi, ut potiùs vitia quadamtenus redarguat, quàm de officiis plenè informet. Quare, *Religio*, ſive Myſteria ſpectes, ſive mores, pendet ex *revelatione Divinâ*.

Attamen uſus *rationis humanæ* in ſpiritualibus, multiplex ſanè exiſtit, ac latè admodùm patet. Neque enim ſine cauſa eſt, quod Apoſtolus Religionem appellaverit, *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis; *Fuerunt illæ Rationales*, & ſignificativæ, longè diſcrepantes à cæremoniis idololatriæ, & magiæ, quæ tanquam ſurdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imò ne innuentes quidem. Præcipuè *Chriſtiana Fides*, ut in omnibus, ſic in hoc ipſo eminet, quod auream ſervet mediocritatem, circa uſum *rationis*, & *diſputationis* (quæ *rationis* proles eſt) inter Leges Ethnicorum, & Mahometi, quæ extrema ſectantur. Religio ſiquidè Ethnicorum, Fidei aut Confeſſionis conſtantis nihil habebat; Contrà in Religione Mahometi, omnis diſputatio interdicta eſt: Ita ut altera, erroris vagi & multiplicis; Altera, vafræ cujusdam & cautæ impo-

ſturæ,

ſturæ, faciem præ ſe ferat; Cùm ſancta *Fides Chriſtiana*, *rationis* uſum, & *diſputationem* (ſed ſecundum debitos fines) & recipiat, & reiiciat.

Humanæ rationis uſus, in rebus ad *Religionem* ſpectantibus, duplex eſt; Alter, in *explicatione Myſterii*; Alter, in *illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Myſteriorum explicationem* attinet, videmus non dedignari *Deum*, ad infirmitatem captus noſtri ſe demittere; *Myſteria* ſua ita explicando, ut à nobis optimè ea poſſint percipi; Atque *revelationes* ſuas, in *rationis* noſtræ ſyllepſes & notiones veluti inoculando; Atque *inſpirationes*, ad intellectum noſtrum aperiendum ſic accommodando, quemadmodum figura clavis aptatur figuræ ſeræ. Quâ tamen in parte, nobis ipſis deeſſe minimè debemus: Cùm enim *Deus* ipſe, operâ *rationis* noſtræ, in *illuminationibus* ſuis utatur, etiam nos eandem in omnes partes verſare debemus, quò magis capaces ſimus, ad *Myſteria* recipienda & imbibenda: Modò animus, ad amplitudinem *Myſteriorum*, pro modulo ſuo, dilatetur, non *Myſteria* ad anguſtias animi conſtringantur.

Quantum verò ad *illationes*, noſſe debemus, relinqui nobis uſum *rationis*, & *ratiocinationis* (quoad *Myſteria*) ſecundarium quendam & reſpectivum, non primitivum & abſolutum. Poſtquam enim *articuli*, & *principia Religionis*, jam in ſedibus ſuis fuerint locata, ita ut à *rationis* examine penitùs eximantur, tum demùm conceditur ab illis *illationes* derivare, ac deducere, ſecundum analogiam ipſorum. In *rebus* quidem *naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipſa *principia* examini ſubiiciuntur; Per *inductionem* (inquam) licet minimè per *Syllogiſmum*: Atque eadem illa nullam habent cum *ratione* repugnantiam, ut ab eodem

fonte,

fonte, tum primæ propoſitiones, tum mediæ, deducantur. Aliter fit in *Religione*; Ubi & primæ propoſitiones Authypoſtatæ ſunt, atque per ſe ſubſiſtentes; Et rursùs, non reguntur ab illâ *ratione*, quæ propoſitiones conſequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* ſolâ, ſed etiam in aliis *Scientiis*, tàm gravioribus, quàm levioribus, ubi ſcilicet propoſitiones primariæ *placita* ſint, non *poſita*: Siquidem & in illis *rationis* uſus abſolutus eſſe non poteſt. Videmus enim in *Ludis*, puta *Schacciorum*, aut ſimilibus, primas Ludi normas, & leges, merè poſitivas eſſe, & ad placitum; quas recipi, non in diſputationem vocari, prorsùs oporteat: Ut verò vincas, & peritè luſum inſtituas, id artificioſum eſt & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ ſunt *Maximæ* (ut loquuntur) hoc eſt, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quàm *ratione* nituntur; Neque in diſceptationem veniunt; Quid verò ſit juſtiſſimum, non abſolutè, ſed relativè: (hoc eſt, ex analogiâ illarum *Maximarum,*) id demùm rationale eſt, & latũ diſputationi campum præbet. Talis igitur eſt, *ſecundaria* illa *ratio*, quæ in *Theologiâ Sacrâ*, locum habet, quæ ſcilicet fundata eſt ſuper *Placita Dei*.

Sicut verò, *rationis humanæ* in *Divinis*, *uſus* eſt duplex, ita & in eodem *uſu*, duplex *exceſſus*. Alter, cùm in *modum Myſterii, curioſiùs*, quàm par eſt, *inquiritur*; Alter, cùm *illationibus, æqua tribuitur auctoritas*, ac *principiis* ipſis. Nam & *Nicodemi diſcipulus* videri poſſit, qui pertinaciùs quærat; *Quomodò poſſet homo naſci, cùm ſit Senex?* Et *diſcipulus Pauli* neutiquam cenſeri poſſit, qui non quandoque in doctrinis ſuis inſerat; *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Conſilium Meum*. Siquidem *illationibus* plerisque ſtilus iſte conveniet. Itaque

nobis

nobis res ſalubris videtur, & inprimis utilis, ſi tractatus inſtituatur ſobrius & diligens, qui de *uſu rationis humanæ* in *Theologicis* utiliter præcipiat, tanquã *Divina* quædam *Dialectica* Utpote, quæ futura ſit, inſtar *Opiatæ* cujuſdam *Medicinæ*, quæ non modò ſpeculationum, quibus ſchola interdum laborat, inania conſopiat; Verùm etiam, controverſiarum furores, quæ in Eccleſiâ tumultus cient, nonnihil mitiget. Ejuſmodi tractatum, inter *deſiderata* ponimus; & *Sophronem*, ſive de *legitimo uſu rationis humanæ in Divinis* nominamus.

2. Intereſt admodum *Pacis Eccleſiæ*, ut *fœdus Chriſtianorum*, à *Servatore* præſcriptum, in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur diſcrepantia, benè & clarè explicetur: Quornm alterum ſic diffinit; *Qui non eſt nobiſcum, eſt contra nos*: Alterum autem ſic; *Qui contra nos non eſt, nobiſcum eſt.* Ex his liquidò patet, eſſe nonnullos articulos, in quibus, qui diſſentit, extra *fœdus* ſtatuendus ſit: Alios verò, in quibus diſſentire liceat, ſalvo *fœdere.* Vincula enim cõmunionis Chriſtianæ ponuntur, *Vna Fides, Vna Baptiſma*, &c. Non *unus ritus, una opinio.* Videmus quoque *tunicam Salvatoris*, inconſutilem extitiſſe; *Veſtem* autem *Eccleſiæ*, verſicolorem. *Paleæ* in ariſtâ ſeparandæ ſunt à frumento; At *zizania* in agro, non protinùs evellenda. *Moſes*, cùm certantem reperiſſet Ægyptium cũ Iſraëlitâ, non dixit, *Cur certatis?* Sed gladio evaginato Ægyptium interfecit: At cùm Iſraëlitas duos certantes vidiſſet, quamvis fieri non potuit, ut utrique cauſa juſta contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Fratres eſtis, cur certatis?* His itaque perpenſis, magni videatur res, & momenti, & uſus eſſe, ut definiatur, qualia ſint illa, & quantæ latitudinis, quæ, ab Eccleſiæ corpore, homi-

Digitized by Google

homines penitùs divellant, & à Communione fidelium eliminent. Quod ſi quis putet, hoc jam pridem factum eſſe, videat ille etiam atque etiam, quàm ſincerè & moderatè. Illud interim veriſimile eſt, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum reſponſum illud Jehu, ad Nuntium, (*Nunquid pax eſt Iehu? Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me*: Cùm non *Pax*, ſed *partes*, pleriſque cordi ſint. Nobis nihilominùs viſum eſt, Tractatum de *Gradibus Vnitatis in Civitate Dei*, ut ſalubrem & utilem, inter *deſiderata* reponere.

3. Cùm *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ ſint partes, de earum *Interpretatione* inprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ in conſenſu Eccleſiæ firmatur, ſed de *modo Interpretandi*. Is duplex eſt: *Methodicus*, & *Solutus*. Etenim Latices iſti Divini, qui aquis illis, ex puteis Jacobi, in infinitum præſtant, ſimilibus ferè hauriuntur, & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis ſolent: Hæ ſiquidem, aut ſub primum hauſtum, in ciſternas recipiuntur, unde per tubos complures, ad uſum commodè diduci poſſunt; Aut ſtatim in vaſa infunduntur, ſubinde, prout opus eſt, utendæ. Atque *modus* ille prior *methodicus*, *Theologiam* nobis tandem peperit *Scholaſticam*; per quam *Doctrinam Theologica*, in *artem*, tanquam in *ciſternam*, collecta eſt; atque inde *Axiomatum* & *Poſitionum rivuli*, in omnes partes, ſunt diſtributi. At in *Interpretandi modo Soluto* duo interveniunt *exceſſus*, alter, *ejuſmodi præſupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis Philoſophia ex earum fontibus peti debeat. ac ſi Philoſophia alia quævis, res profana eſſet & ethnica. Hæc intemperies in Scholâ Paracelſi præcipuè,

cipuè, nec-non apud alios invaluit: Initia autem ejus à Rabbinis & Cabaliſtis defluxerunt. Verùm iſtiusmodi homines, nõ id aſſequuntur, quod volunt: Neque enim honorem, ut putant, Scripturis deferunt; ſed eaſdem potiùs deprimunt & polluunt. Cœlum enim materiatum, & terram, qui in *Verbo Dei* quæſiverit (de quo dictum eſt, *Cœlum & terra pertranſibunt, Verbum autem meum non pertranſibit*) is ſanè, tranſitoria inter æterna temerè perſequitur. Quemadmodũ enim *Theologiam* in *Philoſophia* quærere, perinde eſt, ac ſi *vivos quæras inter mortuos*: Ita econtrà *Philoſophiã* in *Theologiâ* quærere, nõ aliud eſt, quàm *mortuos quærere inter vivos*. Alter autem *Interpretandi modus* (quẽ pro *exceſſu* ſtatuimus) videtur primo intuitu ſobrius & caſtus; ſed tamen & *Scripturas* ipſas dedecorat, & plurimo *Eccleſiam* afficit detrimento. Is eſt (ut verbo dicamus) quandò *Scripturæ divinitùs inſpiratæ*, eodem, quo *Scripta humana*, *explicantur modo*. Meminiſſe autem oportet; *Deo* Scripturarum Auctori, duo illa patere, quæ humana ingenia fugiunt: *Secreta* nimirùm *cordis*, & *ſucceſſiones temporis*. Quamobrem, cùm *Scripturarum dictamina* talia ſint, ut ad *cor* ſcribantur, & *omnium ſæculorum viciſſitudines* complectantur; cum æternâ & certâ præſcientiâ omnium hæreſium, contradictionum, & Status Eccleſiæ varii & mutabilis, tum in communi, tum in electis ſingulis: Interpretandæ non ſunt ſolummodò, ſecundum latitudinem & obvium ſenſum loci: Aut reſpiciendo ad occaſionem, ex quâ verba erant prolata: Aut præcisè ex contextu verborum præcedentium & ſequentium: Aut contemplando ſcopum dicti principalem; Sed ſic, ut intelligamus complecti eas, non ſolùm totaliter; aut collectivè, ſed diſtributivè, etiam in clauſulis & vo-

cabulis

cabulis ſingulis, innumeros doctrinæ rivulos & venas, ad Eccleſiæ ſingulas partes, & animas fidelium, irrigandas. Egregiè enim obſervatũ eſt, quod *Reſponſa Salvatoris* noſtri, ad quæſtiones non paucas, ex iis, quæ proponebantur, non videntur ad rem, ſed quaſi impertinẽtia: Cujus rei cauſa duplex eſt: Altera, quod cùm *cogitationes* eorum, qui interrogabant, non ex *verbis*, ut nos homines ſolemus, ſed *immediatè*, & *ex ſeſe* cognoviſſet, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* reſpondit: Altera, quod nõ ad *eos* ſolum locutus eſt, qui *tunc aderant*, ſed ad *nos* etiam, *qui vivimus*, & ad *omnis ævi ac loci homines*, quibus *Evangelium* fuerit prędicandum. Quòd etiam in aliis *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *deſiderari* ſtatuimus. Inveniuntur profectò inter *Scripta Theologica, Libri controverſiarum* nimiò plures; *Theologiæ* ejus, quam diximus *poſitivam*, maſſa ingens; *Loci communes*; *Tractatus ſpeciales*: *Caſus Conſcientiæ*; *Conciones* & *homiliæ*: Denique prolixi plurimi in Libros Scripturarum *Commentarii*: Quod *deſideramus* autem eſt hujuſmodi. *Collectio ſcilicet ſuccincta, ſana,* & cum judicio, *annotationum,* & *obſervationum,* ſuper *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquam in Locos Communes excurrendo, aut controverſias perſequendo, aut in artis Methodum eas redigendo, ſed quæ planè ſparſæ ſint, & nativæ. Res certè, in concionibus doctioribus, ſe quandoque oſtendens, quæ ut plurimum non perennant; ſed quæ in Libros adhuc non coaluit, qui ad poſteros tranſeant. Certè, quemadmodum vina, quæ ſub primam calcationem molliter defluunt, ſunt ſuaviora, quàm quæ à torculari exprimuntur; quoniam hæc ex acino & cute uvæ aliquid ſapiant: Similiter ſalubres admodum, ac ſua-

ves

ves ſunt doctrinæ, quæ, ex *Scripturis leniter expreſſis*, emanant; nec ad *Controverſias*, aut *Locos Communes*, trahunt Hujusmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Jam itaque mihi videor confeciſſe globum exiguũ *orbis intellectualis*, quàm potui, fideliſſimè; Unà cum deſignatione & deſcriptione earum partium, quas induſtriâ & laboribus hominum, aut non conſtanter occupatas, aut non ſatis excultas, invenio. Quo in opere, ſicubi à Sententiâ veterum receſſerim, intelligatur hoc factum eſſe, animo *proficiendi in melius*, non *innovandi*, aut *migrandi in aliud*. Neque enim mihimetipſi, aut argumento, quod in manibus habeo, cõſtare potui niſi planè decretum mihi fuiſſet, *aliorum inventis*, quantum in me fuerit, addere: Cùm tamen non minùs optaverim, etiam *inventa mea*, ab aliis, in poſterum ſuperari. Quam autem in hac re æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod opiniones meas propoſuerim ubique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per confutationes pugnaces, præjudicare contenderim. Nam in iis, quæ rectè à me poſita ſunt, ſubeſt ſpes, id futurum, ut ſi in prima lectione emergat ſcrupulus, aut objectio: At in lectione iterata, reſponſum ſe ultrò ſit exhibiturum: In iis verò, in quibus mihi errare contigit, certus ſum, nullam à me illatam eſſe vim veritati, per argumenta contentioſa: Quorum ea ferè eſt natura, ut erroribus auctoritatem concilient, rectè inventis derogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulſam. Interim, in mentem mihi venit reſponſum illud Themiſtoclis, qui, cùm ex oppido parvo Legatus quidam, magna nonnulla peroraſſet, hominem perſtrinxit; *Amice, verba tua Civitatem deſiderant,*

 rant,

Digitized by Google

runt. Certè obiici mihi rectiſſimè poſſe exiſtimo, quod verba mea *Seculum* deſiderent. *Seculum* fortè *integrum*, ad probandum, *Complura* autem *Secula* ad perficiendum Attamen, quoniam etiam res quæque maximæ initiis ſuis debentur, mihi ſatis fuerit, ſeviſſe *poſteris*, & *Deo Immortali*: Cujus Numen ſupplex precor, per *Filium* ſuum & *Servatorem* noſtrum, ut has, & hisce ſimiles, *Intellectus humani victimas*, *Religione*, tanquam *Sale*, reſperſas, & Gloriæ ſuæ *immolatas*, propitius accipere dignetur.

NOVUS ORBIS SCIENTIARUM, SIVE DESIDERATA.

LIB. II.

ERrores naturæ, *ſive Hiſtoria præter-generationum.*
Vincula naturæ, *ſive hiſtoria mechanica.*
Hiſtoria inductiva, *ſive hiſtoria naturalis in ordine ad condendam* Philoſophiam.
Oculus Polyphemi, *ſive hiſtoria literarum.*
Hiſtoria ad Prophetias.
Philoſophia ſecundum parabolas antiquas.

LIB. III.

Philoſophia prima, *ſive de axiomatibus ſciētiarum communibus.*
Aſtronomia viva.
Aſtrologia ſana.
Continuatio problematum naturalium.
Placita antiquorum Philoſophorum.
Pars Metaphyſicæ *de formis rerum.*

Magia

Magia naturalis, *ſive deductio formarum ad opera.*
Inventarium opum humanarum.
Catalogus Polychreſtorum.

LIB. IV.

Triumphi hominis, *ſive de ſummatibus naturæ humanæ.*
Phyſiognomia corporis in motu.
Narrationes Medicinales.
Anatomia comparata.
De curatione morborum habitorum pro inſana bilib m.
De Euthanaſiâ exteriore.
De medicinis authenticis.
Imitatio Thermarum naturalium.
Filum medicinale.
De prolongando curriculo vitæ.
De ſubſtantiâ animæ ſenſibilis.
De nixibus ſpiritus in motu voluntario.
De differentiâ perceptionis & ſenſus.
Radix perſpectivæ, ſive de forma lucis.

LIB. V.

Experientia literata, ſive venatio Panis.
Organum novum.
Topicæ particulares.
Elenchi idolorum.
De analogiâ demonſtrationum.

LIB. VI.

De notis rerum.
Grammatica philoſophans;
Traditio lampadis, *ſive methodus ad filios.*
De prudentia ſermonis privati.

Colores boni & mali apparentis, tam ſimplicis, quàm comparati.

Anthiteta rerum.

Formulæ minores orationum.

LIB. VII.

Satyra ſeria, *ſive de interioribus rerum.*

Georgica animi, *ſive de culturâ morum.*

LIB. VIII.

Amanuenſis vitæ, *ſive de occaſionibus ſparſis.*

Faber fortunæ, *ſive de ambitu vitæ.*

Conſul paludatus, *ſive de proferendis imperii finibus.*

Idea juſtitiæ univerſalis, ſive de fontibus juris.

LIB. IX.

Sophron, *ſive de legitimo uſu rationis humanæ in divinis.*

Irenæus, *ſive de gradibus unitatis in civitate Dei.*

Utres cœleſtes, *ſive emanationes ſcripturarum.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX

Digitized by Google

INDEX RERUM ET VERBORUM.

p. notat paginæ principium, m. medium, f. finem.

A.

Aaron orator 295.p.
Abel & Cain imago duarum vitarum 43.f
Academiarum arctior conjunctio valde utilis 77.p
Academici & Sceptici philoſophi 236.f
Academicorum philoſophia præſtantiſſima juxta Ciceronem 304.p
Acatalepſiæ opinio 237.p
Accentus verborum 278.f
Acroamaticum dicendi genus dehoneſtatum 289.p
Actiones theatrales maximè utiles 111.f
Actionum theatralium utilitas 344.p
Actorum ſolennitates 95.p
Acuminatum fortius penetrat, quàm obtuſum. 300.p
Acus nautica verſoriū 242.p
Aditus facilis & vultus comis 387.p
Admiratio abrupta eſt ſciētia 7.f
Admiratio Deū ſpectat, ſciētia creaturas 7.f
Admiratio ſemen ſciētiæ. 7.p
Adrianus diligens ſecretorum inveſtigator 51.f
Adulatio literarum dignitati nocet 24.p
Aedificii partes efformare, aliud, aliud compaginare 362.m
Aegyptii Hieroglyphicorum autores 273 m
Aegyptiis plurimæ artes debent initium 233 p
Aegyptii vetuſtiſſimi doctores 44.m
Aegyptus ſeptem annos fertiles, totidem ſteriles habet 386.m
æmuli & æquales conſiderandi 427 f
ænigmata dehoneſtata 289 p. *eorum uſus & fines.* 289 p.
æquivocationes ſunt ſophiſmata ſophiſmatum. 262.p.
Aeſculapio ſoror Circes quare à Poëtis data 196.p
Affectationes vanæ 26.p
de *Affectibus excitandis nemo melius ſcripſit quàm Poetæ & hiſtorici.* 374.m
Affectus etiam ſopiti reſuſcitantur 134.f
Affectus nunquam acquieſcunt nec ſatiantur 135 p. *indomiti ſunt inſtar Tigridum ibid. deformes & inconditi ibid. m. quod experientia repudiavit, petunt. ib. f. ſimiles ſunt hederæ* 136.p. *in religionibus luxuriātur ib. m ſunt brevis furor. ibid. inquiſitionem & admonitionem non ferunt.* 136.f. *illorum comites*

mites ſunt Muſæ 135.f

affectus quomodo differant a ratione 298 m

affectus vehementiores ambigui ſunt ſexus 134.f

agens, patiens 356. f

Ageſilai de Pharnabazo dictum 19.m

Agricolæ imperium 269.f

alacritas nimia cohibenda. 425 f

Album prætoris apud Romanos 469.p

Alchymia multum phantaſiæ habet 33. m

Alchymiſtæ & Paracelſus refutantur 194. m

Alexander Achilli præconem Homerum invidit 53.p

Alexander Ariſtotelem, Calliſthenem aliosque præceptores & comites habuit. 53.p.

Alexander Caſſandrum perſtrinxit 54. f. Calliſthenem clam odio habuit 55 p

Antipatrum perſtrinxit. 55. m. & Parmenionem. ibi.f aſſentatores irriſit. 54. m

Alexander Magnus 10.p

Alexander noluit ſuffurari victoriam 448.m

Alexander ſummus politicus 55 f. errorem conſiliariorũ redarguit 56.m

Alexandri Borgiæ dictum. 183 f

Alexandri expeditio in Aſiã 36.m

Alexandri judicium de Darii arcula 53. m. epiſtola objurgatoria ad Ariſtot. miſſa ibid. doctrina & eruditio ibid. & ſeqq. apophthegma in Diogen. ibi.f animi magnitudo 61.f

Alexandri Severi imperium conſilio præceptorum adminiſtratum 11. f

Algebra 182.f

alphabetum vulgare occultum 279.p

altercationes vanæ 26.p

Amanuenſiũ inſcitia. 285.m

amare & ſapere 78.f

ambigua quomodo tollenda. 477.m. & ſeqq.

ambitio peſtis hominum 359. m.

amici cadant, modo inimici intercidant 442.p

amici fures temporis 388.p

amici moneant ſe invicem. 411.p

amici quales unicuique deligendi 428.p

amicitia cum quibus contrahenda ad inquiſitionem animorum 425.p

amicorum delectus ſit prudens 409.m

amicorum mollities in admonendo reprehenditur, 411.p

amneſtia 410.p

amor mores format optime. 381.m

de Analogia Cæſaris libri. 275.p

Anabaptiſtarum hæreſis 354 m.

Analytica 260.p

Ana-

Digitized by Google

Anatomia ſimplex & comparata 201.m
Anatomia viuorum 203.p
Anaxarchus patientiſſimus. 187.m
Anima diuina auræ particula 443 f
animæ facultates 219 f
anima ſenſibilis non eſt Entelechia 223.
angeli ceciderunt 381 f
Angelorum & ſpirituum natura nec inſcrutabilis, nec interdicta 145.m. veneratio probibita 146 p
angelorum natura Deo proxima 42.m
angelorum ordines 42.m
Angli bellicoſi 450.f
anima brutorum eſt ſubſtātia corporea 219 p
animæ humanæ doctrina 217 pr.
animæ humanæ præcellentia ſupra animas brutorum. 217 f
anima rationalis ſubſtantia. 218.m
animarum emanationes duæ 217.m
anima quo dignior, eò plus compatitur 401.p
Animi bona primum quærēda 444.m
de Animi cultura 368 m
animi emēdatione opus. 437. pr.
animi hominum nunc in perfectiore, nunc in ſtatu deteriore deprehenduntur. 379.m
animi hominum qua claue reſerandi 423.p
animi janua ſunt oculi, os, vultus, geſtus 421.p
animi impetum cohibere, maximum quid 355.f
animi vexatio & inquietudo 394.p
animus humanus inſtar ſpeculi 5.p
animus humanus ne pēdeat, laborat 259.p
animus quomodo flectendus, 434.f
animus verè ſanus & validus 355 f
annales 96.m. 103.m. quomodo differant a diariis ibi.
anomia 471 f
Antropomorphitarum hæreſis 264 f
antiquitas quatenus retinēda 149.m
antiquitates quid ſint? 94.m 95.m
antiquitatis & nouitatis ſtudium 35.m
antiquitatis reuerētia 35 m
Antichriſtus omnium ſeculorum maximus impoſtor. 148 f
Antitheta rerum varia. 318. & ſeqq.
Antonini Pii vitium vitandum 293.f
Antoninus ſubtilis 51.f
Anytus Socratis accuſator. 9 fin.
apes 234.p
aphoriſmi unde conficiendi. 282.f

Digitized by Google

per Aphoriſmos traditio 289 m.
appetitus triplex 358.f
appetituum duo genera 163.p
apophthegmata 108.f. ſecures & mucrones verborum. ibid.
apotheoſis apud Ethnicos. 49. pr.
aqua in ſummo poſita 241.f
aqua quam vinum plus ponderis 247.m
aqua ſalſa luceſcit nocte 227. pr.
arcana difficulter tegi poſſunt 422.p.
Archias poeta bonus 187.m
Archimedis ἕυρηκα 247.m
architectura 362 m
argentum vivũ quando ſtupeſit 241.f
Ariſtippus Dionyſio ad pedes procidit 24.f
Ariſtoteles affectus non notavit in Ethicis 373 f. ejus diſceptationes de Voluptate & dolore ibid.
Ariſtoteles Alexandri præceptor 53.p
Ariſtoteles Democritum dũ ſugillat, laudat 291.f
Ariſtoteles improbatur quod nova artiũ vocabula finxerit 148.m. ingenii mirabilis ſed ambitioſus 149 p
Ariſtoteles Ottomannis ſimilis 166. m. commendatur. 167.p. 180.f. accuſatur. 173. fin.
Ariſtoteles refutatur. 250.f
Ariſtotelis dictum 36.. m
Ariſtotelis erga Rethores æmulatio 295 m
Ariſtotelis ſententia de conſuetudine reiicitur. 375.m
Arithmetica 182.m
ars a natura & artificialia a naturalibus quomodo differant 82.f. & 83.p
ars indicii 238.p
ars natura ſubminiſtrat, non imperat 199.m
ars ſine uſu parvifacienda 269. p. multa exempla afferuntur artium inutiliũ ibid.
artes inveniendi adoleſcunt. 253.m
artes liberales florent Rep. in culmine poſita 216.p.
artes malæ damnantur. 441 fin.
artes quæ ad viſ. & Auditũ pertinent quare liberales. 215.f
artibus accidit quod plantis. 288.m
aſtris nulla ineſt fatalis neceſſitas 157.p
Aſtrologiæ multa commenta refelluntur 154.f. videlicet planetarum per certas horas imperium ibid. themata cæli, & diſtributiones domorum 155.p. doctrina de nativitatibus &c. 155 p.m.& f.
ad Aſtrologiam via perveniendi 161.p
Aſtrologia multis ſuperſtitionibus referta 154.m
Aſtrologia multũ habet phãtaſiæ

thaſia 33.m
in Aſtrologia quid retinendum & quid deſideretur. 156 p. & ſeqq.
Aſtrologia ſana deſideratur 156.p. quomodo conficienda 157. m. ad quid adhibenda 159.m
Aſtronomia comparatur cũ Promotheo 152 m. quid & quantum in illa deſideretur ibid. 153.p
Aſtronomia & Aſtrologia differunt 152. m
Atalantæ malum 40 f
atheiſmum quid moveat. 8.m
Athenienſes culpantur a Demoſthene 435 f
Atheniẽſiũ antinom 171.f
Athletica 214.m
Atlantis fabula 259.m
atoma 116.m
Atomi Democrito non fuere principia rerum 246 f
Atticus Ciceronem monet de vultu & geſtu 387 m
aucupum mos 374.m
Auguſtinus Donius 219 m
Auguſtus Caſ. & Septimius Severus ſumma patrarunt mala ſumma etiam contulerunt bona 443 f
Auguſtus Cæſar moriturus ab Amicis quid petierit 418. m.
Auguſtus Caſ. non fuit diſsimulator 433. f. ad ſtatuam Iulii Caſ. manum protendit ibid.
Auguſtus perpetuò vixit in oculis hominum 427.p
Auraſionenſis principis interfector 187.m
aurum aliquando excoquitur igne 83.
aurum imbibit argentum vivum 242.m
aurum plus ponderis, minus dimenſionis quam vinum. 247.m
aurum produci poteſt multa & ſagaci molitione 178.f
de Authenticis ſcriptis & ſcriptoribus 478.m
auxiliares libri 479.p
axiomata convertibilia facere felicis eſt genii 293.p.
axiomata varia 139 f. diverſis ſcientiis applicantur ib. qualia adhuc nemo compoſuit 142.p

B.

de Baſiliſco figmentũ 366.p
bella moderna in tenebris geruntur 457.m
bella non levi de cauſa ſuſcipienda 127. m. quodnam belli genus eligendum. ibi.
bella Romanorum quomodo geſta 128.p
belli cauſa 455. p. propagatio legis & ſecta ibid. injuria illata ibi. auxilia mittenda ſociis ib m. alia ib.f.
Belli cauſa juſta ſit 129 p.
belli nervus an pecunia 437. m.
in Bello maximè proſunt Celeritas, Occultatio Conſiliorum, & Providentia 129.f. & ſeq.
bellum adverſus Brutum & Caſ-

Caſſiam vindicabat mortẽ Caſaris 129 m. Severi, Pertinacis mortem, Iunii Bruti, Lucretia vindicavit. ib.
Bellum Britannicum à Carolo VIII. Gallia Rege geſtum 128 m.
ad Bellum aſtimatio virium neceſſaria 129. m
Bellum Philippus & Alexander diverſũ geſſerũt. 127. f
Bernardus Teleſius 219. m
Biantis praclarũ dictũ 440. f
ibliotheca 70. f
bona animi & corporis rarò in homine omnia conveniunt 383 m
boni exẽplar ſive imago 349. p
boni poſitivi natura optimè deſcripta 349. f. etiam cõparati 350. p
bonorum animi & corporis relatio 383. p
bonum activum differt à cõmunionis 358 p
Bonum commune quantum pravaleat individuali 352. pr.
bonum communionis ſive officii 362. p
bonum individuale 351 p
bonum individuale vel activum, vel paſſivum 356 m
bonum paſſivum dividitur. 358 f
bonum perfectivum 359. p. conſervativum ib. f
bonus contra bonum citius matureſcit 242. f
Britannia regnum potentia navali pracellit 457. p
Bruti animadverſio in filios 367. m
Bruti dictum, quod ſub exitũ profudit. 444. f

C.

Caremonia veteris legis. 490. m
Caſarem laudat Cicero corã. 365 p
Caſarem portas & fortunam ejus 313 f
Caſaris libri de Analogia 275 pr.
Caſar maluit eſſe primus in obſcuro quàm ſecũdus Roma 433. m
Calcearius 251. p
Calendarium dubitationum 166 p. falſitatum. m.
calidũ fertur ſurſum 245. m
calumniare audacter &c. 429 f
capra animal ſcanſoriũ. 120. m.
Carmen ſtili character 79 f.
Carminũ varia genera 278. p
Carnes in nonnullis cellis citius putreſiunt 247. m
à Carnium eſu abſtinuerunt Eſſai & Pythagorai. & alii 401. m
Caroli V. Imp. dicteriũ 444 p
Caroli VIII. Gall. Regis bellum Britannicum & expeditio Neapolitana. 128 m
Carri & Aſcanii ſcripta 26 f
Caſſii & Bruti imagines 18 m
in Caſtellis & oppidis parvis expugnandis non ſubinde herendum 290. f
caſus omnes humana prudẽtia

Digitized by Google

tia non poteſt capere 462 p
de Catena aurea fabula 45. pr.
Catilina incendiarius Rerump. 442 m
Cato Cenſorius Carneadem philoſophum dimittendum cenſet 9. m
Cato Cenſorius ſenex Græcam ling. didicit 15. p
Cato Major ſuæ fortunæ faber 416. f
Catonis ingenium verſatile 435 p.
Catonis junioris laus à Cicerone data 368. f
Caton Vticenſis laborioſus, ſed parùm ad rem. 436 f
cauſæ phyſicæ homines a Deo & providentia non abducunt 175 m
cauſarum finaliũ inquiſitio ſterilis. 175. f
de Cautelis & vitiis reſpectivis, deſiderantur. 366 f
Celeritas in bello plurimum poteſt 130. p.
celeritas in ſervis maximè ſpectatur 405. f
Celſus medicus commẽdatur. 232. m.
Centurio apud Tacitum 187 fin.
Cepæ ſemen 239 f
cicendulæ 227 p
Characteres Chineſium 273. pr.
charitas antidotus ſciẽtiæ 6.
charitas vinculum perfectionis 381. p. non admittit exceſſum ib. f
Chinenſium characteres reales 273. p
Chiromantia res vana 190. p.
Chriſtus ſummus Medicus 193. f
chronica 96. m
chronologia 95. p
Chymicorum dictum approbatur. 146. f.
Chymicorum phalanx fanaticus 264. m
Ciceronis de M. Catone dictũ 378 f
Ciceronis de Socrate querela 185. m
Ciceronis oratio pro M. Marcello 365. p
Ciceronis ſtudium Eloquentiæ 295. m
ciphrarum reſeratio 285. p
Ciphra 278. m ſuſpicione careat ib. f
de Circulis perfectis mathematicorum commentum. 264 p
civilis ſciẽtia 385. m. ejus tres partes 386. m
civitatis jus libenter largiri debet 451. f
de Claudio judicium Taciti 400 f
Cleoni quid obiiciebatur. 297. pr.
cœna ad quam Brutus, Caſſius, alii invitati 367 f
collocatio in oratione plurimum gratiæ parit 338. f
Colonias deducendi conſuetudo 452. m
Columbi navigatio 36. m
cometæ poſſunt prænunciari. 159. m.
com-

commentarii quid 94 f
comperendinanda re cavendum 392. m
concordiam tractãdi via duplex 410. p
confidentia valde efficax ad occultandos defectus 431. f
congreſſus impar fugiendus 393. m
Cõſalvi generoſè dictum. 354 f. *aliud* 356 p
Conſcientia lex 490. p
conſcientias irritare grave. 394. m
conſervatio rerũ qualis 210. f
conſilia callida expectatione læta &c. 412. m
cõſilia infelicia, quæ profunda diſſimulatione. 434. m
Conſiliarii quidam fidicines 447. p. *quidam negotiis pares* ibid.
conſiliariis empyricis ſumma rerum ſi mandatur, periculoſum eſt 11. p
conſilii prudentia & ſanitate opus ad literas 69 m
conſiliorum propriorum occultatio, hoſtiliũ exploratio in bello plurimum poteſt 130 m
cõſuetudinis magna vis 375 m
conſuetudo altera natura. 435 m. & 377. p
cõſuetudo legis ſpecies 464 m
de Conſulatus petitione liber Ciceronis 139. p
contemplativam vitam neſcit Theologia 353. m
contemplativa vita activa præferenda 352 m
contendendum non cum indigno 393. m
contrariorum eadem ratio. 298. f
in Contrarium nitendum. 376. f
in Converſando prudentia. 386. f
de Converſatione ſcientia deſideratur 389. p
Copernici ſententia de ratione Terræ revinci poteſt. 185. f
corporis partes internæ tam diſſimiles ſunt in hominibus, quã frontes &c. 201. f.
cor tanquã arena maris. 2. p
corvi 234. p
Coſmetica 213. f
creationis hiſtoria 42. p
credulitas Eccleſiaſticis hiſtoriis nocuit 32. m
credulus libẽter decipit. 32. p
Cretenſes mendaces 372. m
Criticæ utilitas 340. p. & *quomodo tractãda* ib. f. & ſeq.
criticorum quorundã temeraria. 340. m. *morbus.* ib. f.
Croeſus Soloni aurum oſtendit 449. p
culpâ admiſſâ, cum nondum de autore conſtat, valde homines tumultuantur. 307. f
cupiditatis origo, apparens bonum 133. f. *vide affectus.*
curia 466. f. *cenſoria* 467. p. *prætoria* ibid.
curiæ juriſdictio ampliari multa contentione non debet 483. f
curioſitas in literatis damnatur. 25 f

curio-

Digitized by Google

curioſitas inutilis 393. f. & ſeq.
curioſus in aliena Republic. 98 p
cuſtodiendi ars 267 m
Cydra 242.f
cymini ſectores. 293.f

D.

DAre beatius quàm accipere 356.f
Decima facultatum. 443.m
deciphratio 285.p
declaratio ſui, quàm ſit utilis & quo modo exercenda. 429 p. & ſeqq.
decreta exeant palàm. 467.f
defectus quomodo occultandi 431.p
deformes felices evadunt. 432.f
defunctorum poſſeßio bona fama 101.m. negligitur hoc ævo ibid.
Dei judicia inſcrutabilia 107 m. & tamen majoribus characteribus deſcripta. ibid. f
Dei opera oſtendunt ejus potentiam & ſapientiam, non Imaginem. 144.m.
Dei opera per ambages fiunt 121.m
Dei potentiæ & ſapientiæ duo maximi præcones Verbum & mundi imago 122.m
Democratia 373 m
Democriti dictum commendatur 146.f
Democriti philoſophia ſolidior eſt Ariſtotelis & Platonis 173.m
demonſtrationum quatuor genera 266 f.
Demoſthenes cives ſuos affatus 307.m
Demoſthenis dictum laudatur 348 p
Demoſthenis diligētia 251.m
Demoſthenis querela. 309 m
Demoſthenis reſponſio ad Aeſchynem 14.f
Dendamis Indi reſponſum ad Alexandrum 489.f
Deo ſecreta cordis & ſucceſſiones tēporis patēt 495.m
in Depurationibus metallorum error 240.f
deriſor non erudiendus 395 p
deriſores civitatem perdunt 398.f
deſideria quædam humilia: cithara Neroni, gladiatoria Commodo, Aurigatio Antonino 358.p
deſignatio publica virorum idoneorum ad inquirēdas ſcientias inſtituenda 77.m
deſperatio; apud Deum eſt contumelia 488.f
deſtillandi modus 242.p
deſtillatio clauſa poßitne fieri 248.f
Deus ad infirmitatem captus noſtri ſe dirigit 491.p
Deus captui humano ſe accommodat 236.p
Deus facultatum decimas, temporis ſeptimas exigit 443.m
Deus primò illiteratos ad fidem diſſeminandam evocavit 46.f

Deus

Deus ſanctus ſanctus ſanctus. 171.m

Deus verbum celat, ut inveniatur 46.m

Dialectica finis 296 m

Dialectica ſubſervit intellectui 296.p

diaria differunt ab annalibus 103.m. *quomodo in uſu* ibid.f

dichotomia 286.f

dies, quod Deus quievit ab operibus, benedicta 43.p

diffidentia error in quibusdam literatis 36 p

in Digeſtione prima error. 236.f

digeſtum novum 473.m

dignitates ingenia hominum corrumpunt 372.f

diligentia fructus 407.m

dimidium facti qui bene cœpit habet 309 f

Diogenis præclarè dictũ 355 f

Dionyſii fabula 132 f

Dionyſius ſenior minus malus quam junior apud Syracuſanos 302 m

diſciplina priſca revocata 19 pr.

diſcipuli qualem magiſtris fidem debeant 35 p

diſcordia domeſticæ incommoda 396 m

diſcurſus ſuper hiſtoriam & exempla 415. m. *ſuper epiſtolas* 416.p

diſpoſitionum characteres 270.m. & *ſeq. unde ſeligendi* 371.p & *ſeqq.*

diſſimulatio errores parit. 433 p

Divinatio duplex 220.m

divinatio naturalis 221.p

doctrina de excellentiis humani generis deſideratur. 186.f

doctrina de homine duplex. 185.f

doctrina omnis ad uſum & actionem referenda 71.f

Doctrinæ impedimenta 6.p

Doctrinæ partitio triplex. 79 f.

Doctrinæ ſedes animæ rationalis facultas 79.f

doctrinarum tres intemperies 26.p

Domitiano in ſomnis viſum vaticinium 51.m

Dramatum maximus uſus. 111.f

dubia quomodo tollẽda 477 m. & *ſeqq.*

dubitationes ſolvendo & certo terminandæ 165.f

dubitationum Calendarium deſideratur 166.p

E.

Echo quæ? 125 m

Eccleſia arca in dilu[illegible]*, in eremo, in Templo* 166.m

Eccleſia eruditionem gentilem conſervavit 47 f

Educationis collegiatæ commoda 341.f

electiones quatenus retinendæ 160.m

elenchi ſophiſmatum 260. m. & *f. ab Ariſtotele tractata* 260.f & *a Platone* ibid.

elenchi Hermeniæ 261 *imaginum* 262 m

Elen-

Digitized by Google

Elenchorum doctrina 260. m
elixir 179. p.
eloquentia Auguſti 2. m
Eloquentia effectus 298. p
Eloquentia & ſapientia differentia 295. p
Eloquentia, ſapientia inferior 295. p
Emanationes ſcripturarum deſiderantur 496. f
emblema pars memor. artificialis 270. p
Empyricorũ temeritas 373. p
Endymion dormiens. 125. f
Epaminondas Thebanus 10 m
Epicteti philoſophia 354. m
Epicteti præceptum de philoſopho 425. m
Epicteti ſententia ſapiens 62. m.
Epictetus gradus tranquillitatis facit 307. f
Epicuri mors 204. m
Epicuri ſententia de fatis damnatur 118. m. alia ejuſdem laudatur 123. f
Epicurus Diis human. figurã tribuit 264. f
Epiſtola 108. m
Epiſtola Ciceronis ad Atticũ 416. p
Epiſtola Spartana 282. f
epitoma hiſtoriarum teredines reiiciuntur 95 f
Eraſmi Echo 26 f
errores varii, quibus literæ impediuntur, recenſentur 35. & ſeqq.
eruditi malunt latere 18. m
eruditio mores emollit 61. p. mortis timorẽ aufert. 62. p
Eruditio non alanda ſimilis 419. p. ſed accipitri ibid.
Eruditio plus remedii affert quam mali 12. m
Eruditio politicis non eſt impedimento 10. f
Eruditis notam quid maximè inurat 389. m
Eruditum ſeculum à morte Domitiani uſque ad Commodum Imper. 51. m
eſſe ſejunctum à bene eſſe maledictio 442 f
Ethica duplex 349. p.
Ethica prius diſcenda quam politica 378. m
Ethica Theologiæ famula 269 m
Ethica finis 296. f
Ethica partitio 346. m
etymologia originalis nominum reiicienda 275. f
Euclidis geometria 182. m
Euclydis Theon. 341. p
euthanaſia exterior deſideratur 204. f
excuſatio è re nata proferenda 392. m
exẽpla quomodo in jure tractanda 464. f. & ſeqq.
exempla recentia rectam rationem non ſapiunt. 464 f vetuſtiora cautè recipienda ibid. ſicut aqua 466. p
de Exemplari doctrina 351. p.
ab Exemplorum fragmentis abſtinendum 465. p
exercitia ſcholaſtica qualia eſſe debeant 76. p
exercitia tutius intermittere, quàm ſubinde repetere 343. p

exer-

exercitus Perſarum in campis Arbelæ 448.m
exercitus præcipuum robur peditatus 450.m
exercitus veteranus quid cõducat 456.p
exiſtimatio bona ubi eſt, ferè decent omnia 388.m
Experientia literata 238.f
Experientiæ debentur inventa utiliſſima 124.f
experimenta licet nõ ſemper ſuccedãt, tamen informat 249 m
experimenti ſortes 248.m
experimenti variatio 239 f *productio* 241.m. *tranſlatio* 242.f. *compulſio* 246.p. *applicatio* 247.m. *copulatio* ib f

F.

FAbius Maximus reprahẽditur à Macciavello 435.m
fabula Aeſopi de muliere 241.p
fabula ſeditionẽ ſedavit Menenius Agrippa 112.f
facere hæc oportet, illa non omittere 440.m
factis non prorſus fidendum. 422.m
falſitatum Calendarium deſideratur 166.m
fama bonorum & malorum qualis poſt obitum. 396.m
fama & exiſtimatio aſtus habent 437.m
fama omnis manat à domeſticis 397.p
fama opus ad bellum 132.m
fama falſa vulgi 399 m
fama verior è Domeſticis emanat 424.f
in familia diſcordi humilis quidam fit præpotens 393.p
famulitia & ſatellitia ad militarem potentiam conducunt 451.m
famulitium inferius feſtorum vigiliis comparatur. 303. m
faſcinatio 221.f
faſti 95.p
fata rerum 117.m
fatis accedendum 438.p
feles noctu cernunt 227.m
felicitas res inimitabilis 313f
feneſtra ad evolandum aperta 440.f
ferrum fertur ad magnetem niſi ponderoſius fuerit. 351. m.
Fides Chriſtiana 490.f
fides in ſtatu gloriæ ceſſabit 489.p
fides quibus habenda 366 m.
fiducia exceſſus infelix 417 f
filius frugi 395 f. *nauci ibid.*
Formæ ſunt ſcientiæ verum objectum 168 f
formica 234.p
formica ſe tuetur, at hortis nocet 416.f
Formicarium Artium 271.f
formidinis & ſpei, alios affectus omnes coercent. 374 f
formularum minorum collectio 338.m
fortitudinis & multitudinis impares congreſſus 449.p.
fortuna imitatur mulieres. 444.p

for-

Digitized by Google

fortuna indulgens animos enervat 372.f
fortuna ſponte in gremium defluit 441.m
fortuna vulgi filia 118.p
ad Fortunã ardua, irrequieta anhelatio 443.m
Fortunæ doctrina & ſpeculatio 419.m
fortunæ faber amuſſe ſua peritè utatur 436.p
fortunæ nervus vires animi. 437.m
in Fortunæ ſtatu quàm incremento modus faciliùs tenetur 372.f
fortunæ ſuæ quiſq; faber 416 f. & 417.f. quomodo is eſſe poßit 418.f
fortunæ viri egregii ſponte non rarò renunciant. 419.m.
ad fortunam comparandam quæ requiruntur, non leviora quàm quæ ad virtutem 418.f
Franciſcus Rabeleſius 271.f
frigidũ feraturne deorſum. 245.m
fronti nulla fides 421.p
fructus ſerotini quomodo cõparandi 247.f
fucanda facies non eſt 214.p
funambuli 214.f
furor ſacer 221.f

G.

Gallus Aeſopicus 67.m
gemma Martia 305.pr.
Maii ibid.
gemmariorum conſuetudo. 361.f
generalia nimiùm, non informant 203.f
Geometria 182.m
Georgius Agricola 176.m
Geſtus hieroglyphici 273.m
Gilbertus de Magnete exactè ſcripſit 120.m
Gilbertus Philolai dogmata repoſuit 168 p
glacies & nitrum maximè refrigerant 248.p
Globus plumbeus 240.m
Gorgones 126.f
Grææ 126.f
Græci artibus magis idonei. 276.m.
Græcorum licentia in compoſitione verborum 276.m
Grammatica duplex. 272.m.
Grammaticæ uſus exiguus in linguis vernaculis, maior in externis 275.p
Grammatica philoſophans deſideratur 277.p
Grammatica viator eſt erga reliquas ſcientias 274.m
bipartita 275.p
gravia terram petunt. 351.m
de Gravi & Levi inquiſitio. 253.f & ſeqq.
Gregorii primi invidentia. 47.m

H.

in Habitu conſiſtunt virtus & vitium 376.pr.
ad Habitum comparandum duo obſerventur tempora. 376.f
hæreſiarchæ quo delectentur imperio 64.m

Hæreticorum colluvies Bacchanalia Ethnicorum superat 136.m
harmonia ſapientiæ divinæ & rationis humanæ. 125.p.
de Hebræa lingua 276.f
Hebræi gens Nazaræa 278.f
hemicranium 245.f
Henoch vita contemplativa princeps videtur 353.m.
Henrici VII. Angliæ Regis edictum prudens 450.f
Henricus dux Guiſii 56.m
Heracliti parabola 265.f
Hermetes quare Triſmegiſtus 3 m
Herodici valetudinis curatio 355.m
heroes qui 49.m
Hieroglyphicorum uſus vetuſtus & ſacer 273.m. *apud Aegyptios* ibid.
hirudinis fabula 408.f
Hiſpani parcè impertiunt jus Civitatis 452.f. *at paucitatem indigenarum jam ſentiunt* 455.p. *bellicoſi* 454.m *exercitum veteranum alunt* 456.m
Hiſpanorum imperium 452.f
hiſtoria ad memoriam pertinet 80.p. *quotuplex?* 81 f
Hiſtoria ad Prophetias 106.m *& f. deſideratur* 107.p.
hiſtoria Coſmographica multiplex 104.f
Hiſtoriæ Angliæ, Scotiæ quales. 98.m. *& ſeqq.*
hiſtoriæ appendices 108.p
hiſtoria civilis partitio prima 90.p.94.p.96.p. *& ſeqq. ſecunda* 104.m. *& ſeqq. dignitas & difficultas.* 92.f *vitia* 93.m
hiſtoriæ Eccleſiaſticæ partitio 106.m
hiſtoriæ generationum partes 89.p
hiſtoriæ naturalis partitio prima 82.p *ſecunda* 88.p
hiſtoriæ res levioris momenti plurimum derogant 103.f
hiſtoria inductiva 88. m. *deſideratur* 90.p
hiſtoria juſta 94.p. *ejus partitio* 96 p. *leges ſeveriſſimæ* 102.m. *ei non inſerenda politica* 104.f
hiſtoria legitima & abſoluta rariſſimè invenitur 93.f *juſta quæ, & quot generũ?* 96.p
hiſtoria literarum 90.m. *deſideratur* ibid.f
hiſtoria mera & mixta 104.m. *ruminata* ibid.
hiſtoria naturalis ſubjecto triplex 81.f. *uſu duplex* 88.p.
hiſtoria nemeſeos ſeu providentiæ 107.m
hiſtoria temporis quæ 96. m. *& 97.m. univerſalis & particularis* 101.f. *ejus partitio in Annales & Acta diurna* 109.m
hiſtoricũ veritas decet. 97 f.
homines domi celebres, in Metropoli vulgares 286.p
homines mutantur cum actionibus 420.m. *illorum notitia*

ritia non cadit ſub præceptum 420.f. ſex modis elici poteſt 421.p
homines viſunt ut ſpectatores ſint 353.p
homo ad Dei Charitatem aſpirare debet 382 p
homo cecidit 381.f
homo collocatur in Paradiſo 43 p
homo homini lupus 409.m
homoionomia 473 m
Homo ſe abneget & accedat Deo 488 m
honoris ſummus apud Ethnicos gradus qui? 48 f
horæ longiores videntur ægrotantibus abſque horologio, quam ſi hoc ipſo menſurentur 315.m
hoſtis quando ſecurus eſt, invadi debet 131 f
humanum corpus multipliciter compoſitum 194.f
hydraulica 215.f
hypocondriaci 190.f

I.

Iacobi VI. Angl. regis egregii dictum 364.m
Ianus bifrons 229 m
Iaſonis Theſſali dictũ 368.p
idola tribus 263.m. ſpecus 265 p. fori 265 f
Iehu reſponſum ad nuncium 494.p
Ieſuitarum induſtria in informanda juventute 19.m
Ieſuitæ Romanam ſedem ſtabiliunt 47.f
Ieſuitarum ſcholæ commendantur 341.f
Iezabel faciem pigmentis oblevit 214.m
ignominia mulctati aliquando felices evadunt 432.f
illationes in fide Chriſtiana quid? 491.m
illiterati cæcitas & miſeria. 62.f
imaginationes vanæ 26.p
imaginum uſus quid efficiat. 222.fin.
imitatio aliorum non ineptè ſuſcipienda 428.f
imparitas in congreſſu fugienda 393.m
Imperandi ars tria complectitur officia 446.p
Imperatores inſigniter docti & bellicoſi 10.p
Imperii fines quomodo proferendi 446. m
Imperiorum magnitudo quomodo obtinenda 447. m. menſura, & calculus ſubiicitur ibid.f
imperiorum varietas 63.m
imperium ſcientiæ aliis longè celſius 64.p
impetus animi cohibendus 425.f
impoſtura & credulitas quãtum literis noceat 31.f. & ſeqq.
de Impreſſionibus 190.f
imprudentium mens ſimilis lapidi impolito 414.m
incubo laborantes 190.m
Indiæ Occidentalis inventionis cauſa 231.f
Indiæ theſauri 457 p

judicii & directionis ars deſideratur 238 p
Individua ſenſum percellunt 80. f
inductio 258. m
inductionis forma 234 m
ineptum non Græcè dicitur. 276. m
Infantes quaſvis mulieres matres vocant 167 p.
informatio prima in quavis cauſa judicem maximè occupat 404. m
ingenia audacula ſine judicio ſe ingerunt 431. p.
ad ingenia exercenda modi duo 342. m
ingenia gravia plus dignit. quam felicitatis habent. 435. p.
ingenii pravi & malevoli deſcriptio 407 p
ingenio non omnes judicantur 423 f
ingeniorum characteres 370. & ſeq. unde ſeligendi 371. p. & ſeqq.
ingeniorum libertati favendum 342 p
ingenium irritatum tandem noſcitur 87. m
ingratitudo erga bene meritos 407. p
injuria juſtitiam polluunt. 409 p.
injuriarum repetitio 410. p
injuſtitia fons triplex. 459. f
inquiſitionis legitima vera norma eſt 419.
inſitiones 230. m. inſitus trunco ſurculus ibid. f
per Inſtitutiones juvenes ad ardua juris præparandi diligentius 479 m
Inſtrumenta non grandiſſima ſed aptiſſima opus perficiunt 436. f
interrogatio prudens dimidium ſcientiæ 252. m
inventarium opum humanarum 180. p
inventio artium deſideratur 231 f
de Inventione 249 f. non eſt ib topica 250. f. promptuaria ibi.
inventionis Logica ſpecies. 231. m
inventores rerum & artium 49. m
invidia hominum 304. m
Ioannes Dux Saxoniæ 188. p
Iobi liber myſteriis naturalis philoſophiæ plenus . 45. p
Ioculoria ars 216 p
ira molli reſponſo frangitur 392. p
iracundis cum hominibus ne res noſtras miſceamus 409 fin.
iridum artificioſarum imitatio 242. p
Iuda & Iſſacharis benedictio non conveniunt 449. m
judex optimus 469. m
judex perſonas non reſpiciat 408. m
judex prima informatione maximè occupatur 404. m
judicandi artis appendix 266 fin.
in judice facilitas morum,

corruptela munerum per nicioſior 408 f
judicia anchora legum. 477. fin.
judicia Dei impiorum machinas ſubvertunt. 443. m
judicia non facile ſunt reſcindenda 484 m
judicia per cauſas & perſon. fictas tentari non debent. 482 m
judicis inopia 435. m
de judiciorum vacillatione. 483. m
de judicio ſive arte judicandi 258. m. *de judicio per inductionem* ibid. *per ſyllogiſmum* ib. f & ſeq.
judicium iniquum & infame vitandum in cauſa gravi 409 p
Iuliani edictũ adverſus Chriſtianos 47 m
Iulii Cæſaris amici 428. p
Iulii Cæſaris educatio & eruditio 56 f. & ſeqq. *analogia liber* 57. p. *Anti-Cato* ib. f. *apophthegmata* ibid.
Iulius Cæſar 10. p
Iulius Cæſar ab initio orator fuit 427 f
Iulius Cæſar arcana nunquã prodidit, niſi ſimili dicto. 417. m
Iulius Cæſar ſeditioſos ſedat 58. m. *regis nomen affectat* ibid. f. *Metello reſpondet* 59. m. *de Sylla Dictatura judicat* ibid.
juniorum inſtitutio literatis committitur 18. f
jurisdictiones 466. f
juris enucleandi modus 477. m.
juris privati firmamentum 460. p. *latet ſub tutela, juris publici* 460. m
jus ex quibus exemplis hauriendum 464. p
jus publicum privati cuſtos 460. m
juſti manet memoria 396. p
Iuſtiniani opus nõ ætate eruditã inſtauratum 475 p
de Iuſtitia univerſali 459. m & ſeq
juvenes non idonei ethices Auditores 377. m. *multo minus politica* 378. p
juventus inſtaurari poteſt. 179 p.
Ixionis fabula 178. p

L.

LAbores linguæ & manuũ ſeparati 410. f
labor omnia vincit 233. f
lapidi angulari innitendum 444. m. *quis ſit Theologia & Philoſophia lapis angularis* ibid.
laudari nemo coram debet. 365. p
laudationes variorum varia 300 f. & ſeqq.
laudes moderatæ & tempeſtiva multùm proſunt 413 f. *importunæ impensè nocent* ibid.
lectionibus in publicis quid deſideretur 72. f
Leges plurimum differunt 461. p

Leges pœnales & Capitales non extendendæ 462 f
Leges reip: anchoræ 477 f
Leges ſint certæ 461 m
in Legibus à gangræna cavendum 472 f
Legibus antiquæ fabulæ non miſcendæ 481 p
in Legibus multi caſus omiſſi 462 p
Legibus nemo ſapientior, quatenus accipiendum 472 f
de Legibus obſoletis 472 m
de Legibus ſcripſerunt Philoſophi & ICti 459 p. ſed ſcribunt melius cives ibid.
Legis moralis ſublimior, quã quò Lumen naturæ poſſit aſcendere 489 f
Legulei in practica potius quam in libris iuris verſati 11 p
de Legum dignitate 461 m & ſeqq extenſionibus 462 m. interpretatione ib.
Legum expurgatio ſeu digeſtum novum 473 m
Legum finis & ſcopus 460 f
Legum incertitudo duplex. 461 f
Legum obſcuritas 475 m. prologi vitandi 476 m
Legum regeneratio & inſtauratio quomodo ſit inſtituenda 473 m. & ſeqq.
de Legum retroſpectione 469 p. obſcuritate 471 p. accumulatione nimia 471 m. novis digeſtis 473 p. deſcriptione
Lepidus nunquam ſervilis ſententiæ autor 413 p
Lex Declaratoria 470 f. perplexa 475 m. & ſeq.
Lex optima 469 m
Lex regula Leſ ia 475 f
Liberis aucti præ cæteris ſoliciti ſunt de futuris temporibus 68 p
Libertas in ſermone 425 m
libri ad naturalis philoſophiã & Medicinam parum adjumenti adferunt 73 f
libri Auxiliares 479 p
libri duo ſcripturæ & naturæ 48 m
libri nimio plures fabuloſi 83 f
libri quibus & quomodo nũcupandi 24 p.
Libri veterum ſcriptorum quare parum proſint? 377 fin.
libros de rebus ad ſuam artẽ pertinentibus ſcribentium cacoethes 363 m
Linguæ antiquæ, & modernæ differunt 277 p
linguæ ſunt vehiculum ſcientiæ 46 f
linguarum confuſio 44 p
linguarum eruditarum utilitas 274 p
Linguarum variarum proprietates 277 f
de Linguis tractatus qui ſcribendus 276 p
literæ magis locupletant quã regna 64 f
Literæ non amicæ ſunt deſidiæ 13 m. nec reverentiam legum convellunt 15 p. ſed ani-

animos molliunt & ſequaces reddunt 15.p
literæ quibus operibus amplificentur 70.p
literæ tertiò ad Mortales rediiſſe videntur 485.p
literarum monumenta diutius durãt quàm quæ manu facta ſunt 66.p
Literarum periodus tertia (quæ noſtro hoc ſeculo eſt) Græcos & Romanos longo intervallo ſuperat. 486.p
literarum ſumma voluptas. 65.p
literata experientia 238.f
Literati ad potentes ſe debẽt applicare 24.f. & tempori ſervire 25.p
Literati frequenter inopes 17.p.
Literati non obſervant decorum 22.f.
Literati occupationibus delectantur 14.p
Literati quare non ſe facilè accommodent 22.p
Literatorum fortuna 16.f.
Literatorum mores 19 m
Literis & bello clari populi 10.m
Livia qualis 434 f
Loci communes deſiderantur 317.p
Loci communes requiruntur 251.m
Locorum communium uſus 268.p
Logicæ artes quatuor 231.m
Logica nugæ 219.p
Logica & Ethica 228.m
Logica & Rhetorica non à pueris, ſed provectioribus tractanda 75.m
Logica quare minus grata 230.m
Loquendum cum vulgo &c. 266.p
Lucidorum ſive lucentium quorundam (abſque igni) exempla 227.p.m
Lucis forma non inquiſita 226.p
Lucis origines inquirendæ 227.f
Lucius Commodus eruditus 52.p.
Lucretii dictum, quo literarum voluptatem depingit 65.f
Lucri & victus cauſa pleriq; ſcientiam appetunt 40.p.
Lullii ars impoſtura 294.f
Lupus numerum pecorum non curat 448.m
Lutheri temporibus orationis luxuries invaluit 26.p item odium & contemptus erga ſcholaſticos 26.m
lux prima formarum creatarum 42.f
Lyſandri dictum pernicioſum 442.m

M.

Machiavellus laudatur 366.p
Machiavellus reſcitur 441.f.
machinam ſeu fabricam conficere, non idem eſt quod fabricatum erigere 362.m
magia ceremonialis 222.m

magia Cœleſtis 162.p
Magia naturalis deſideratur 177.p
Magia naturalis multum habet phantaſia 33.m
Magia Perſarum 141.f
Magia quid? 177.m
Magiſter loquendi qualis ſit 58.p
Magi tres reges 177.m
magnanimitas in moribus non deſtruenda 361.f.
magnes ferrum attrahens 242.p. de eo plura 246.p
magnetem exactè deſcripſit Gilbertus 120.m
malaciſſatio 213.m
malorum per bona compenſatio 444 p
maniaci 214.f
Marcus Philoſophus 52.p. patiens erga mores uxoris 52.m
margaritæ non proiicienda 395.p.
maris dominium monarchiæ epitome 456 m. de eo quid ſenſerit Pompeius & Themiſtocles? ibid.f
martyrum miracula multis fabulis ſcatent 32.m
materia informis 116.f
Mathematica aut pura aut mixta 182.m. ejus maxima utilitas 183.p
Mathematica & Logica ancilla Phyſica 182.p
mechanica 85.f
Mechanica hiſtoria uſus 87.f
Mechanicas artes temporis progreſſus ſupplevit 34.m
medendi ratio nimis compendioſa 207.m
medicamenta ſoporifera 178 p.
medici ægrotos accedunt magis quam ſanos 303.f
Medici imperium 270.p
Medici magis alieno ſtudio quam arti propria intenti 196.m
medici morbos complures malè inſanabiles decernunt 203.f
Medici naturæ obviam eant 198.m
Medici officium 204.p
medici ſimiles epiſcopis 206.p
medicina authentica & poſitiva deſideratur 206.f
Medicina deus Aeſculapius quare? 193.m
medicina partes tres 198.f
Medicina & Muſica quare à Poetis conjungatur 195.m
Medicina multos impoſtores habet 196.p
medicinale filum deſideratur 208.f
medicinales narrationes deſiderantur 200.f
medicorum negligentia perſtringitur 205.m
Medicus ab eventu honorem reportat 195.f
Meduſam monſtrum Perſeus obtruncat 127.m
mel & balſamum cadavera conſervat 243.f
membrorum corporis lis cum ventriculo 71.f
memoria artificialis 269.m

memoria adminiculum 267. m.
memoria localis 242.m
de Memoria confirmanda ſegniter inquiſitum 268.m
mendacium eruit veritatem 422.m
Menenius Agrippa ſeditionem ſedavit fabula 112.f
mens humana inſtar ſpeculi incantati 262.f
Mercurius in bivio 78.p.
metallorum depurationes errorem habent 240.f.
Metaphyſica deſcribitur 149. f. a Phyſica diſtinguitur 150 p.m
Metaphyſica eſt inquiſitio cauſarũ formal. & finalium 168.m
Metaphyſica pars quæ deſideretur 170.m
Metaphyſica producit Magiã 175.f
methodi genera varia 289.m & ſeqq. partes duæ 292.f
methodi varia 292.m
per methodum traditio 289. m.& 290.p.
methodus impoſtura 294.m
methodus ſcientiarum architectura 292.f
methodus ſermonis 286.m
Mezentii tormentum 472 f
Mecentius Deum contemptor 417.p
militaris ars naſcente Rep. floret 216.p
militaris literataque gloria, ſicut vigor corporis animique proximè ſe conſequuntur 10.f
mirabilarii & prodigiaſtri. 84.m
miracula edita ſunt non ad convertendos Atheos, ſed ſuperſtitioſos & idololatras 144.p
miramur vel nova vel magna 61.m
miſericordia præcepta ſub lege veteri 401.m
miſericordia erga impios crudelis 401 f
miſericordiam natura homini indidit 400.f
Miſitheus pædagogus Gordiani 11.m
moderationis nonnulli dant pœnas 430.m
momi & tetrici 391.p
momi feneſtra 419.f
monaſtica vita, non verè contemplativa 353.p
monoculo durius eſt unum perdere oculum &c. 308.m
monodica multa in natura. 264.p
in Moralibus quæ regnent. 375.p
morbo correpti qui dolorem non ſentiunt, mente ægrotant 269.p
in morborum curatione tria obſervanda 270.p
morborum curatio quomodo inſtituenda 210.m
mores efformantur melius ab amore, quàm à ſophiſtæ 381.m
moribus innumeris moribus aptius erit 414.f

mors lenis & placida 204.m
morte non plectendus, niſi qui novit prius ſe in vitam ſuam peccaſſe 468.p
mortis lenis exempla 204.m.
morum ſerenitati quomodo conſulendum 361 f
Morus Angliæ Cancellarius 188. m
Moſes duos Aegyptios interficit 493. f
Moſes in montis ſeceſſu orans 353.m
Moſes primus legislator. 44. m.
Motus ſimplex & compoſitus 163.m
motus terræ diurnus falſus eſt 153.p
motus varii 162.m
motus voluntarius 223 m
multitudinis cum fortitudine impar congreſſus 449.p
mundi omnia vanitas ſunt 442. f
munditia corporis 213.f
mundus eremus 209.p
mundus imago Dei, homo mundi habitus ab Ethnicis 144.m
Muſæ cupiditatum comites & pediſſequæ 135 f
Muſarum ſedes 70.f
muſca Indica 227.p
muſca mortua 398 p
Muſica 215.m
Muſica duplex 125.p
Muſicæ inventores 44.p
Muſicus auribus diverſis ſe accommodat 299.p
Mutianus impoſuit Antonio primo 423.p
Mutianus oſtentator 429.m
myſteriorum explicatio 491.p

N.

Nationes linguis diſcrepantes, geſtibus exercent commercia 272.f
natura affectibus turbatur, ſicut mare ventis 373.m
natura artis ſpeculum 243.m
natura cujusque rei minimis in portionib. maximè cernitur 86.f
naturæ divinæ potent. & ſapientiæ alterum præconiū 122.m
ex naturæ lumine habemus notiones nonnullas virtutis, vitii, &c. 490 p
naturæ magnalia extra vias tritas iacent 248 m
natura odit imperium, perſuaſionem admittit 377.p
naturalis actio motus & progreſſio eſt venatio 121.f
ex Naturaliū intuitu fides & eius myſteria non inquirenda 144.f
naturam citius falles quam premes 121.m
Naturam imitemur 439 f quæ nihil facit fruſtra. ibid.
ad naturas nobiliores, inferiores aſpirant 359.p
Navales victoriæ finem belli faciunt 456 f
naufragium effugientes vota ſolvunt 263.f
navigationes hoc tempore per univerſum terrā 105.m

nau-

nautica acus 242.p
Neapolitana expeditio 128. m.
Negotiandi prudentia 389. m. deſideratur 390.p
negotiandi prudentia à Romanis exercitata 390.m
de Negotiis doctrina 389.p ejus partitio ibid. hanc nemo tractavit ibid.m
Nerva vir doctus 51.f
nitrum & glacies maximè refrigerant 248.p
Nobiles ne multiplicentur. 450.p.
nobilium famuli 451.p
Nobilium mancipia & operarii ſunt plebs 450.p
Nobilium multitudo in regno comparatur ſylva 450. p.
noctua & feles noctu cernūt 227.m
Noſce te ipſum 426.m
Notæ rerum duplices 273.m
notiones generales quid incommodi ferant 262.p
notiones verborum animæ. 236.m
Notitia aliorum 424.f. notitia ſui 426.p
novitas naturæ humanæ grata 406.m
novitatis amor 357.m

O.

OBarationis gradus. 309. pr.
obaratis & indigentib. præfectura non committenda 408.f
Oblationes ſpontaneæ & ſacrificia 1.m
obliqua via felicior eſt recta. 121.m
occaſiones aliquando provocandæ magis quàm expectandæ 438.f. quod idem fatetur Demoſthenes ibid.
occaſiones & machinæ conjungendæ 438.f
occultatio. defectū neceſſaria 431.p
oculi quorundam animaliū lucent 227.m
officia mutua 367.p
de officiis ſpecialibus & reſpectivis 362.f
de Officio regis liber Iacobo Angl. rege autore 363.m
officium hominis in communi 362.m
opera quæque maxima quomodo ſuperentur 69. m.
operum inventa quomodo venerint in hominum notitiam 176.m
opiatum aliquod inſigne quid præſtet 245.p
opportunitas creanda 388.f
opportunitas elapſa 435.f
orationes 108.m
oratio interciſa, melior continuatâ 402.m
oratio verſatur in rebus honeſtis ornandis 297.p
orationis finis melior quam principium, quomodo? 397.p
Orator Aaron 295.p

Orator diligens in præmeditato habet, quicquid in diſceptationem venit 251.m
orator & ſophiſta differunt. 261.m.
orbis noſtra ætate mirum in modum feneſtratus & patens 105.p
ordinum & graduum confuſio nocet rebus civilibus 143 m
ordo rerum & temporis quid præſtet 437.f
organum ſermonis deſideratur 274 p
Orphei theatrum 50.p
Ororius Luſitanus 26.f
oſtentatio decens exiſtimationem hominis valde auget 429.f. & ſeq.
oſtentatione quomodo opus ſit 429.p

P.

P*Ace emolliuntur animi. 456.p*
pædagogica quomodo inſtituenda. 341.f
pædagogi ludibria 19.p.
panicus terror 123.m
Panis fabula 114.m. generatio ibid. effigies ibid f. poteſtates & munera ibid. res geſtæ 115.p. amores ibi. m. filia ibid.f.
panis venatio 238.f
papyri confectio 239.m
parabolæ Hebræis frequentes. 415.p
parabolarum utilitas 112.m & f.
parabolas ſcribendi modus. 415.m
Paracelſus perſtringitur. 221 f
Paracelſus refutatur 494.f
paraſiti barbati 23 f
Paridis iudicium 67.m
patientiæ exempla 187.m
Patricius Venetus 168 p
Paulus literatus ſolus inter Apoſtolos 47.p
paupertas ſubita 394.f. armato ſimilis ibid.
paupertas veneranda 17.m
Pecunia nervus belli, quando nervus Lacertorum in gēte molli deeſt 449.p
peditatus robur præcipuum exercitus 450.m
penſa, quanta quibusvis ingeniis imponenda 376.m
perceptio & ſenſus differunt 224.m. perceptio quid 224. f. eius doctrina deſideratur 225.f
Periander conſultus de conſervanda tyrannide 273. fin.
peritia fidicularia quorundam conſiliariorum 447.p
Perſei fabula 126. m. & ſeqq.
perſonarum reſpectus malus. 420.m
Perſpectiva non tractata. 226.p
perſpicilla minuta multiplicant 246.m
perturbatio mētis unde oriatur 7.m

perturbationes tortura vocantur 422.p
phantaſia & ratio differunt 229.p. de phantaſia ibid. & ſeq.
Philippi & Alexandri diverſa belligerandi rationes 127.f
Philoſophia abuſus 355.p.
Philoſophia circa animam partitio 216.f
Philoſophia naturalis partitio 146.m. in fodinā et fornacem ib. f. in ſpeculativā & Operativam 147.p. ſingularum partium ſubdiviſiones 147.f. & ſeqq.
Philoſophia triplex objectum 138.m. & triplex radius. ib.
Philoſophia inanis decipit 4. f. quomodo hoc dictum ſit intelligendum. 6. & ſeq.
philoſophia moralis pediſſequa Theologia 269.m
philoſophia naturalis qua 87. p.
philoſophia rationis opificium 80.m
Philoſophorum quorundam veterum teneritudo & ineptitudo ad morigerandum 356.p.
de Philoſophiis antiquis opus deſideratur 167.m
Philoſophus in aquam incidens, cum intueretur ſtellas 86.m
Phocion, ad populum, num fortè deliqui? 300.f
Phormionis diſputationes de bellis ab Hannibale rejecta 963.m
Phyſica à metaphyſica diſtinguitur 150.m. eius partitio in tres doctrinas 151.p
Phyſica abſtracta partitio 162.f
Phyſica appendices 164.f
Phyſica producit Mechanicam 175.f
phyſiognomia 189.m
pictoria ars 215.m
Pictoria comparatur poëſi 80 m
pictoria memoriam rei renovat 244.m
pigritia in fine laborioſa 407.m
Pindarus laudat Hieronem 186.f
Pindarus ſententioſus 385. m.
placita philoſophorum 166.m
Plato Hippiam ſophiſtam cū ſocrate diſputantem quam pulchre introducat 86.p
Platonis dictum de virtute 297. m
Plato rhetoricam Coquinariæ ſimilem facit, ſed malè 296.f
Plinius, Cardanus, Albertus multa fabuloſa ſcripſerunt 32 f
Plinius hiſtoria naturalis optimus autor 83.m
Plinius ſecundus Troianum laudavit 365.p
Poeſeos partitio 109.m. & 110.m.

Poeſis

Poeſis humanæ naturæ largitur quæ hiſtoria denegat 110 f. divinitatis eſt particeps 111. m. ſeculis etiā rudibus & apud Nationes barbaras honori fuit ibid. plantæ ſimilis 114. p. qualis deſideretur 113. m. & f
Poeſis ingenii luſus 230. m.
Poeſis phantaſia 80. m
Poeſis quid 109 m. & 278. m. duplici ſenſu ſumitur 109. m. narrativa ſive heroica 110. m. dramatica 111. m parabolica 112 p
poëſis vinum dæmonum 377. m.
Poetæ cygni 100. m
Politicorum arrogantia & philautia 21. m
Politicum fieri res difficilis. 418. f
Politicus uni rei non ſit unicè intentus 440. m
Polychreſta 180. m
Polyphemi ſtatua 90. m
Pompeii Magni memorabile dictum 351. f
Pompeius occultior, non melior 434. p. ambitionem recondidit ib. conſul ſolus factus ib. m
Pompejus propter morū diſſimilitudinem non potuit præſtare, quod Sylla 428. f
Pompejus Sertorii chartas nō legit 394. m
populorum bellicoſorum catalogus 454 p
populus bellicoſus firmat regnum 449 p
populus comparatur mari. 373 m
poſſibilia quæ dicantur. 79. m.
cum Potentibus non decertandum 393. m
Practica ab Ethicis omiſſa. 348 m
prædia vicina & conjuncta reditus majores apparere faciunt quam diſtracta 316. p
prædicamentorū uſus 262. m
prædictiones & electiones quatenus retinendæ 160. m
præfectura non committenda obæratis 408. f
præjudicium informationis primæ vix poteſt eripi. 404 fin.
prælationum quarundā ſtultiſſimarum exempla 67. m
de Prælectionibus 482. f
Prælia navalia quantum momenti habeant 456 f
præludia Muſicorum 484 f
Præmiorum & pœnarum uſus in civilibus 374 f
prænotio 269. m. pars memoriæ artificialis prima ibid. fin.
Prætoris album 469. p
Pragmatica ſanctio 455 p
princeps mendaciis credens. 400. p
princeps ſuſurronibus & ſycophantis ne credat ibid.
principes creduli, peſſimi 400 fin.
principes ingenio judicandi 424. p

prin-

Digitized by Google

principes viris obæratis ne committant præfecturas 408.f
principibus ſub eruditis ſecula maximè fuerunt felicia 50.m
principis iram incurrens quomodo ſe gerat? 403.p.
principium rerum unum 116.m.
privati judicandi ſunt non ingenio ſed fine 424.p
probatio per incommodum 260.p
problemata Ariſtotelis commendantur 165.p
problemata & placita 164.f
prodigos naufragia fortunarum perdunt 394.f
proditiones bellorum ſorores 131.p.
prolongatio vitæ res operoſa 210.m *quomodo inſtituenda* 211.p. *unde expectetur* 212.f
Prometheus 233.p
promi condi 356.m
Proteus 87.m
providentia æterna & divina judicia conſideranda 443.m
providentia in bello opus 130.f.
prudentes prævident exitium quod virtutibus imminet 412.f
prudentiæ ſpecies duæ vera & falſa 411.f
prudentia impertiendi, item ſuis rebus proſpiciendi 416.m.
prudentia inquinata 442.m
prudentia ſermonis privati deſideratur 299.m
prudentium mens ſpeculis & aquis ſimilis 414.m
pſalmi invitant ad contemplationem operum Dei 48.p.
pſittaci χαῖρε 234.p
pueri placentis alliciendi, viri perjuriis 442.m
Pugna ad Actium 456.f *ad inſulas Curſolares* ibid.
pulmo marinus 227.p
Putei Iacobi 494.m
Pythagoræ ad Hieronem reſponſio 352.f

Q.

Quantitas formæ eſſentialis 181.m

R.

Rabbini naturalem & moralem ſenſum ex ceremoniis Moſaicis eruerunt 44.f
radii ſolis per ſpecula comburunt 240.p
radii ſolis ſuper album diſſiliunt 245.f
Rami methodi quæ probentur, quæ reiiciantur 292.f
de Ranis Æſopi fabula 305.f
ratio in verbo Dei non audienda 488.m
rationis & diſputationis uſus 490.f
rationis regimen tribus modis perturbatur 296.p

Rationis

Digitized by Google

Rationis humanæ in divinis uſus, item exceſſus duplex 492.f
ratio quomodo ab affectibus differat 298.m
ratio ſermonis anima 272.p
reconciliandi amicos via duplex 410.p
reconciliationis modus duplex 410.p
Rectorum conſultatio & viſitatio requiritur ad literarum incrementum 74.f
reductio per medios terminos 259.f
regiæ voluntates mobiles 372 m.
Regiſtra quid 95.p
regnorum magnitudo quibus artibus obtinenda 447.m. nimirum 1. gente bellicoſa. 448.p.& ſeq. 2. quæ non Tributis gravetur 449.m 3. in qua nobiles & generoſi non nimium multiplicantur 450.p. 4. numero indigenarum 451.m.5. agricolis, famulis ingenuis & artificibus non mechanicis ſedentariis 453.p. & m. 6. armorum ſtudio 453.m.7. juſtis cauſis arma capeſſendi 554.f.8. exercitu veterano ſeu milite perpetuo 456.p.9. maris dominio 456.m.10. præmiis 457.m.
regnum cœlorum quare grano ſinapis comparetur 447.f
regnum Dei primò quærendum 444.m
regnum quid firmet 449.p
regum corda perſcrutari nefas 22.f
relationes 96.m. & 97 p. & 101,m
remuneratio literatos fovet 71.p
renum morbis quid conveniat 200.p
reſipiſcentia ſera exempla 435.f
reſpectus perſonarum damnatur in judice 408.m
reſponſio mollis frangit iram 392.p
de Reſponſis & Conſultis 482.p
Reſpublica tardius moventur 386.p
Reſpubl. feliciter adminiſtratur à viris eruditis 11.m.
retinendi ars ſeu cuſtodiendi 267.m
rex eruditus miraculum 3.p.
de Rhetorica 294.f. vide etjam Eloquentia, Oratoria
Rhetoricæ appendices 339.f
critica 340.p
Rhetoricæ finis 296.f
Rhetoricæ officium 296.p
Rhetorica inter dialect. & Politic. ab Ariſtotele prudenter collocatur 298.f
Rhetoricam Plato malè collocavit inter voluptaria 296.f
Rhetoricæ ſophiſmata ab Ariſtot. collecta 299.f. in tribus claudicant ibid.
Rhetorica ſubſervit phantaſia

Digitized by Google

ſia 296.p. virtutem & bonum depingit 297.m
Romana Reſpubl. cives profuſè recepit 452.p
Romani ad tuendos ſocios ſtrenui & promti 129 p
Romani Imperii incrementa attribuuntur prudentia ſex regum 343 m
Romani ovibus ſimiles 385.f
Romani rebus gerendis magis idonei 276.m
Romanorum celebres triumphi & ingentes in milites largitiones bello feliciter geſto 457.m. & f
Romulus civibus legavit rem militarem 453.f
roſæ ſerotinæ quomodo comparandæ 247.f
rumor ventis comparatur 397.p
ruricolæ magis ſecundum naturam vivunt urbanis 122.p.

S.

SAccharum inter frangendum lucet 227.m
Sal carnes condit 243.f. quid in conglaciationibus artificialibus? 244.p. in condenſationibus metallorum ibid.
Salomonis aphoriſmi ſive proverbia 391.m
Salomonis ſapientia 45.f. & ſeq.
Salvatoris noſtri reſponſa 496.p
Samuel Iſai filios videns 235.p.
ſanitas quomodo tuenda 199.m.
ſapiens dominabitur aſtris 18 p.
ſapiens fingit fortunam ſibi 416.f.
ſapientes avertunt calamitatem 398.f
ſapientiæ habitualis à natante diſtinctio 413.m
ſapientum aut præcellentium erroribus quamvis leviſſimis haud facilè ignoſcitur 398.p
Sara rationis imago 488.m
ſcenam in vitam transferre 387.f
ſceptici philoſophi 236.f
Schaccorum ludi 492.m
Schola Zenonis, ſocratis, Epicuri 353.f. Pyrrhonis & Herilli 354.q
ſcholarum publicarum commoda 341.f
Scholaſticorum ſtilus tempore Lutheri 26.m
Scholaſticorum ſubtilitates, & inanes quæſtiunculæ atque altercationes quantum literis noceant 29.p. & ſeq.
Scientia aquarum ſimilis 138.p
Scientiæ appetitus primum peccatum 4.p

ſcientiæ dignitas in Archetypo quærenda 41.f
Scientiæ partitio in Theolog. & Philoſophiam 137.f
ſcientia eſt reminiſcentia 2.p
ſcientiæ hauriuntur ex linguis eruditis 274.m
ſcientia inflat. 4.m. non inflat 5.m
ſcientia omnis jucunda 7.p
ſcientiarum latitudo & longitudo 293.m
ſcientiarum officium, abbreviare longa itinera 170.f
ſcientiarum per aphoriſmos ſive methodum tradendarum differentia 289.m. & ſeqq.
ſcientia ſuperba boni & mali lapſum peperit 5.& 43.m
ſcientia univerſalis quæ 139.p deſideratur ib.m
ſcriptio adminiculum memoriæ 267.m
de ſcriptoribus authenticis 478.m
ſcripturæ interpretatio quomodo inſtituenda 494.m
ſcylla monſtrum 30.f
Secretariorum imperitia 285. m.
ſecundis aut tertiis etiam licet acquieſcere 439 f
ſedentariæ artes mechanicæ in regno alienigenis aut ſervis cōmendandæ 453.m
ſemeles jovis pellex 132.f
ſemidei 49.m
ſenatores eruditi meliores aliis 50.f
ſenatores ingenio deriſores 399.m
ſeneca Pædagogus Neronis per quinquen. adminiſtravit Imperium 11.m
Seneca quomodo Neronem inſtituerit 20.f
ſenectus retardari poteſt 179. p.
ſenex beneficus miraculum 372.m
ſenſibile fortius percutit memoriam 270.p
ſenſus & ſenſibilis uberior inquiſitio 224.p
ſenſus reſecant naturalia divina occludunt 7.f
ſeptima temporis 443.m
ſeptimius Severus debuit aut nunquam naſci, aut nunquam mori 443.f
ſera in fundo parſimonia 309. p.
ſermo familiaris 387.m
ſermones cuncti non audiendi 393.f
ſermonis anima ratio 272. p. ſermonis organum 272.m
de ſermonis methodo 286.m. quæ duplex 287 m. iterum duplex 288.f
ſermonis regimen minime prudens & politicū 402. p
ſervi non delicatè tractandi, 405.p. per gradus promovendi ibid.m
in ſervis quid potiſſimùm deſideretur 405.f
ſervus prudens dominabitur &c. 392.f
Severinus Danus 168.p.
ſeveritas cum clementia temperanda 468.m

Sibyl-

Digitized by Google

Sibylla libros duos comburens 308.m
ſigillorum practica in cera 243.f. typographia oſtendit viam ibid.
à ſilentio contumaci cavendum 392.p
Socratis cum ſophiſta diſceptatio 360.m
Socratis elogium à Platone 23 m.
ſol bonus & malus diverſo reſpectu 303.m
ſolem orientem plures adorant quam occid. 406.m.
ſolennitas verborum & actorum 463.f
Solonis reſponſum Crœſodatum de auro 449.p
Solon leges dedit optimas 20. p.
ſomni gemina porta 382.f
ſomniorum natural. interpretatio 189 m
Sophron in Theologia deſideratur 493.p
ſpartam qui non exornant 363.m
ſpartani cives habebant bellicoſos 454.p
ſpartani parci in cooptandis novis civibus 451.f
ſpecilla ocularia 243.f
ſpecula ex metallo qualia 294.p
ſpeculum divinum, & politicum 426.m
ſpecus Platonis 265.p
ſpe futurorum, quàm præſentium fruitione magis delectamur 406.m
ſpes malorum antidotum 307.p
ſpes vigilantis inſomnium 406.f
ſpiraculi doctrina 218.m
ſpiritus in ſpiritum impreſſio 222.p
ſpuma maris luceſcit 227.p
ſpurii felices evadunt 432.f
ſtans in valle optimè perluſtrat montem 363.p
ſtatuariis mos inſculpendo ſimulacro 380.p
ſtatuta temporis leges 463.p
ſtatuta recentiora ad Comitia referantur 473.p
ſtatutum explanatorium 463.f
ſtili genus conciſum etiam intemperies literarum 28.m
ſtipendia ſumptuoſa requiruntur ad literarum & ſcientiarum cognitionem 74.p
ſtipendiorum tenuitas quantum obſit literis 73.p
ſtudia in mores abeunt 379. p.
cum ſtulto non contendendum 393.m
ſturmii opera in Cicerone & Hermog. 26.f
ſubtilitas litigioſa 28.f
ſucceſſus felicitati, non virtuti aut induſtriæ tribuendi 417.f
ſuccinum paleas trahit 240. p.
ſulphur chalybem facit fluere 240.m

de Summo bono Ethnicorum Chriſtianis non diſputandum 349.m
ſuperſtitio vulgi terror eſt panicus 123.f
ſurculus in trunco inſitus 239 f.
ſurdaſter poſſit ne inſtrumẽto juvari 243.f
ſuſpicio & diffidentia 36.p
ſuſtinere majoris artis eſt quam abſtinere 355.f
ſycophantis princeps ne credat 400.p
Sylla votum 433.p
Sylla orbis perturbator. 358. m.
Syllogiſmus 236 p
ſympathia veri & boni intima 228.m

T.

Tacendi ars 384.f
Taciturnitas fidem conciliat 425.m
Tacitus in Tiberio notat modum loquendi diverſum. 421.m
Teleſius Conſentinus 168.p
tempora magnis virtutibus exitiam 412.f
temporis non multum inſumendum 439.p
Tempus fluvio ſimile 37 p
Terra armis & ubera gleba potens 451.p
terra globus cum univerſitate collatus 61.f
Terra penſilis 254.m
terrores panici qui 123.m
Themiſtoclis dictum in civile 446.m
Themiſtoclis reſponſum 497. f.
Theologia cunctorum laborum & peregrinationum humanarum ſabbathum & portus 486.f. hauritus ex verbo Dei, non ex natura 489.p. & 495.p
Theologia tres appendices. 488.p
Theologia naturalis 143. m. conducit ad Atheiſmum confutandum, non ad aſtruẽdam religionem 144. p.
Theologia tribus conſtat partibus 81.p
Theologica ſcripta innumera 496.m
thermarum artificialiũ compoſitio deſideratur 207. m
Tiberius Caſar occultus 421. m.
Tiberius quare ludos publicos nũquam ſpectarit 427. p.
Tigellinus metus Neronis rimatus 424.m
Tigranes Armenius à Romanis, quorũ vires contemnebat, profligatur 448.f
Timoleon homo fortunatiſſimi 314. p. eius res comparantur cum rebus Ageſilai & Epaminonda à Plutarcho. ibid.
Timotheus Athenienſis 417. p.

titule

tituli rerum & perſonarum 95.p
tonitrua & fulgura imitamur 243.m. illorum inventor monachus 243.p
Topica inventio 250.f. generalis 252. p. particularis ibid.f. hac ſummè neceſſaria & fructuoſa ibid. & ſeq. at deſideratur 253.f
Traditio lampadis deſideratur 288.f
Traditio methodica 289. m
Traditio per aphoriſmos 289 m.
Traditiva partitio 272. m. ejusdem Organum ib.f
Trajani vita exemplar 380.f
Trajanus doctrina admirator 51.f
Tranſcendentes conditiones entium quæ ſint 142. p. illarum inquiſitio & doctrina deſideratur 143.p
Trebonianus in codice 474.p
Tributa Belgarum, Exciſa vocantur: Anglorum. ſubſidia 449.f
Tributis oppreſſus populus bellicoſus non fit 449.f
Triumphi, trophea, largitiones, corona tituli, privilegia in milites collata bello feliciter geſto 457.m. & f.
Tunica Salvatoris 493.f
Turcæ eleemoſynas brutis dant 401.m
Typhon in retibus implicatus 124.p
Typocoſmia 294.f
Tyrannum ne liceat occidere 367.f

V.

Valentinus Borgia è ſacerdote miles. 427.m
Vanitas vanitatum 442.f
Variatio experimenti 239.f
Varietas facierum, ſoni, verborum 197.m
Velleius Epicureus 264.f
Vena frontis quando incidẽda 245.f
Venatio Panis 238.f
Venatorum mos 374.m
Verba meretricia 421.f. quomodo deprehendantur ib.
Verba ſunt imagines rerum. 27.m
Verbo Dei fides habenda, reluctante ratione 488.m
Verborum ſplendor non damnandus 27.f
Veri & boni ſympathia 228 m.
Verulamius regnum adminiſtravit 445.m. multos honorum gradus ſuſtinuit ibid. regis colloquiis diu uſus ibid. artibus, hiſtoriis & legibus incubuit ibid.
Veſpaſianus mutatus in melius 372.f
Veſtis Eccleſiæ 493.f
Vibulenus ad milites concionatur 344.m
Victoria navales 456.f
Victus durus barbarorum. 214.f
Vini ſpiritus 241.m
Vinum cupiditatum communis fomes 135.p
Vinum ex pomis conficitur. 242.f

Vires externa nihil praſtant, niſi gens fortis ſit 448.m
Virgilii Georgica commendantur 348.f
Virgilius cauſarum cognitionem cum metus profligatione copulat 62.m. Auguſto aſsignat longe optimos honores 63.f
Virgilius ſtudia patria poſthabuit 9 m
Virorum illuſtrium minima quoq; vitia ſtatim in oculos incurrunt 398. m
Virtus à latente affectu vix poteſt diſtingui 137.p
Virtus non curanda ſecundũ Macciavellum 441.f
Virtus propter ſeipſam eligitur, non propter auram popularem 311.m
Virtus ſi conſpiceretur, ingentes ſui amores concitaret 397.m
Virtutes intellectuales 1.f
Virtuti nulla via eſt invia. 418.p
Virtutis diminutio quomodo contingat 430.f
Virtutis pramiũ virtus 443.p.
Viſcoſi & nodoſi & ad verſandum inepti homines. 435.m
Vita brevis, ars longa 170.f
Vita 96.m.& f.& 100.p
Vita genus eligendum ingenio congruum 427.m
Vita prolongatio deſideratur in medicina 209.p
Vita via ſimilis 442.m
Vitii ſupplicium, ipſum vitiũ 443.p
Vitium ſe ſub virtutũ umbrã recipit 303.f. latet proximitate boni ibid.
umbra ſuper album congregantur 245.f
Voluptaria artes 215 m
de Vnitatis gradibus in civitate Dei tractatus deſideratur 494.p
Voluptaria floret Rep. declinante 216.p
urbanitas & morum commoditas quando in ſubſidiũ petendum 388.m. veſtis eſt animi ibi.f. qualis eſſe debeat ibid.
urbes munita, armamentaria plena &c. quid ſint abſque gente forti. 448.m
urinatores 214.f
uſus & naturam & artem vincit 233.f
de Vulpe & fele Aeſopi fabula 316.m
Vultus compoſitio quid praſtet 387.p

X.

Xenophon Athenienſis 10.m Xenophon cum Cyro iuniore profectus 59.f. Falſo reſpondet 60.m. exercitum in Graciam reduxit. 60.f

Z.

Zenonis & aliorum Schola 353 f. & ſeq.

Digitized by Google

Errata præcipua ſic Lector emendabit.

Pag.1.lin.2.ſacrificia.ead.alacritate p.17.l.9.erga p.28. l.29. verborum. p.39. l.28.alacriter.p. 49.l.8.humanos p.51.l.13. pro *ſex,* lege, *ſex. ibid.l.23.doctus. p.63.l.5. demetit.p.81.l.2.poſt emanationes,* ſupple, *hiſtoria, p.115. l.18.judicium.p.116.l.29.* periodum ſic lege: *Adeò ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam &c.p.125.l. 14.ſe ipſo.p.127.l.13.* dele *tranſtulit &.* in ſequenti linea inſere, & ſic lege; *in Scutum Palladis tranſtulit & inſeruit. p.141.l.9.ingruente.152.l.ult.Epicycli.p.160. l.5.* dele *à.p 172.l.2, latæ.p.179.l.7.veriſimilius.p.186.l.27.certè.p.195.l.5.ſimpliciſſima.p.210.l.26. debeant.p.211 l.3.utroq; p.220.l.3.origines.p.226.l.24.pauluper.p.227.l.27.elicuerunt; p.231.l.penult. niſi.p.232.l.21.imperito.p.239.l.20. inſitio. p.370.l.7. complexio.p.371.l.20.delegerunt.p.387.l.penult.* dele *Quid.p.394.l.1.& 2.*lege *detecta.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Rationis humanæ in divinis uſus, item exceſſus duplex 492.f
ratio quomodo ab affectibus differat 298.m
ratio ſermonis anima 272.p
reconciliandi amicos via duplex 410.p
reconciliationis modus duplex 410.p
Rectorum conſultatio & viſitatio requiritur ad literarum incrementum 74.f
reductio per medios terminos 259.f
regiæ voluntates mobiles 372 m.
Regiſtra quid 95.p
regnorum magnitudo quibus artibus obtinenda 447.m. nimirum 1. gente bellicoſa. 448.p.& ſeq. 2. qua non Tributis gravetur 449.m 3. in qua nobiles & generoſi non nimium multiplicantur 450.p. 4. numero indigenarum 451.m.5. agricolis, famulis ingenuis & artificibus non mechanicis ſedentariis 453.p. & m. 6. armorum ſtudio 453. m.7. juſtis cauſis arma capeſſendi 554.f.8. exercitu veterano ſeu milite perpetuo 456.p.9. maris dominio 456.m.10. præmiis 457.m.
regnum cœlorum quare grano ſinapis comparetur 447.f
regnum Dei primò quærendum 444.m
regnum quid firmet 449.p
regum corda perſcrutari nefas 22.f
relationes 96.m. & 97 p. & 101,m
remuneratio literatos fovet 71.p
renum morbis quid conveniat 200.p
reſipiſcentia ſera exempla 435.f
reſpectus perſonarum damnatur in judice 408.m
reſponſio mollis frangit iram 392.p
de Reſponſis & Conſultis 482.p
Reſpublica tardius moventur 386.p
Reſpubl. feliciter adminiſtratur à viris eruditis 11. m.
retinendi ars ſeu cuſtodiendi 267 m
rex eruditus miraculum 3.p.
de Rhetorica 294.f. vide etjam Eloquentia, Oratoria
Rhetorica appendices 339.f
critica 340.p
Rhetorica finis 296.f
Rhetorica officium 296.p
Rhetorica inter dialect. & Politic. ab Ariſtotele prudenter collocatur 298.f
Rhetoricam Plato malè collocavit inter voluptaria 296.f
Rhetorica ſophiſmata ab Ariſtot. collecta 299.f. in tribus claudicant ibid.
Rhetorica ſubſervit phantaſiæ

ſia 296.p. virtutem & bonum depingit 297.m
Romana Reſpubl. cives profuſè recepit 452.p
Romani ad tuendos ſocios ſtrenui & promti 129 p
Romani Imperii incrementa attribuuntur prudentia ſex regum 343 m
Romani ovibus ſimiles 385.f
Romani rebus gerendis magis idonei 276.m
Romanorum celebres triumphi & ingentes in milites largitiones bello feliciter geſto 457.m. & f
Romulus civibus legavit rem militarem 453.f
roſæ ſerotinæ quomodo comparandæ 247.f
rumor ventis comparatur 397.p
ruricolæ magis ſecundum naturam vivunt urbanis 122.p.

S.

SAccharum inter frangendum lucet 227.m
Sal carnes condit 243.f. quid in conglaciationibus artificialibus? 244.p. in condenſationibus metallorum ibid.
Salomonis aphoriſmi ſive proverbia 391.m
Salomonis ſapientia 45. f. & ſeq.
Salvatoris noſtri reſponſa 496.p
Samuel Iſai filios videns 235. p.
ſanitas quomodo tuenda 199. m.
ſapiens dominabitur aſtris 18 p.
ſapiens fingit fortunam ſibi 416.f.
ſapientes avertunt calamitatem 398.f
ſapientiæ habitualis à natante diſtinctio 413.m
ſapientum aut præcellentium erroribus quamvis leviſſimis haud facilè ignoſcitur 398.p
Sara rationis imago 488.m
ſcenam in vitam transferre 387.f
ſceptici philoſophi 236.f
Schaccorum ludi 492.m
Schola Zenonis, ſocratis, Epicuri 353.f. Pyrrhonis & Herilli 354.q
ſcholarum publicarum commoda 341.f
Scholaſticorum ſtilus tempore Lutheri 26.m
Scholaſticorum ſubtilitates, & inanes quæſtiunculæ atque altercationes quantum literis noceant 29. p. & ſeq.
Scientia aquarum ſimilis 138.p
Scientiæ appetitus primum peccatum 4.p

Digitized by Google

ſcientia dignitas in Archetypo quærenda 41.f
Scientia partitio in Theolog. & Philoſophiam 137.f
ſcientia eſt reminiſcentia 2.p
ſcientia hauriuntur ex linguis eruditis 274.m
ſcientia inflat. 4.m. non inflat 5.m
ſcientia omnis jucunda 7.p
ſcientiarum latitudo & longitudo 293.m
ſcientiarum officium, abbreviare longa itinera 170.f
ſcientiarum per aphoriſmos ſive methodum tradendarum differentia 289.m. & ſeqq.
ſcientia ſuperba boni & mali lapſum peperit 5.& 43.m
ſcientia univerſalis quæ 139.p deſideratur ib.m
ſcriptio adminiculum memoriæ 267.m
de ſcriptoribus authenticis 478.m
ſcriptura interpretatio quomodo inſtituenda 494.m
ſcylla monſtrum 30.f
Secretariorum imperitia 285.m.
ſecundis aut tertiis etiam licet acquieſcere 439.f
ſedentaria artes mechanicæ in regno alienigenis aut ſervis comendandæ 453.m
ſemeles jovis pellex 132.f
ſemidei 49.m
ſenatores eruditi meliores aliis 50.f
ſenatores ingenio deriſores 399.m
ſeneca Pædagogus Neronis per quinquen. adminiſtravit Imperium 11.m
Seneca quomodo Neronem inſtituerit 20.j
ſenectus retardari poteſt 179.p.
ſenex beneficus miraculum 372.m
ſenſibile fortius percutit memoriam 270.p
ſenſus & ſenſibilis uberior inquiſitio 224.p
ſenſus reſecant naturalia divina occludunt 7.f
ſeptima temporis 443.m
ſeptimius Severus debuit aut nunquam naſci, aut nunquam mori 443.f
ſera in fundo parſimonia 309.p.
ſermo familiaris 387.m
ſermones cuncti non audiendi 393.f
ſermonis anima ratio 272.p.
ſermonis organum 272.m
de ſermonis methodo 286.m. quæ duplex 287 m. iterum duplex 288.f
ſermonis regimen minime prudens & politicū 402.p
ſervi non delicatè tractandi, 405.p. per gradus promovendi ibid.m
in ſervis quid potiſſimùm deſideretur 405.f
ſervus prudens dominabitur &c. 392.f
Severinus Danus 168.p.
ſeveritas cum clementia temperanda 468.m

Sibylla libros duos comburens 308.m
ſigillorum practica in cera 243.f. typographia oſtendit viam ibid.
à ſilentio contumaci cavendum 392.p
Socratis cum ſophiſta diſceptatio 360.m
Socratis elogium à Platone 23 m.
ſol bonus & malus diverſo reſpectu 303.m
ſolem orientem plures adorant quam occid. 406.m.
ſolennitas verborum & actorum 463.f
Solonis reſponſum Crœſo datum de auro 449.p
Solon leges dedit optimas 20. p.
ſomni gemina porta 382.f
ſomniorum natural. interpretatio 189 m
Sophron in Theologia deſideratur 493.p
ſpartam qui non exornant 363.m
ſpartani cives habebant bellicoſos 454.p
ſpartani parci in cooptandis novis civibus 451.f
ſpecilla ocularia 243.f
ſpecula ex metallo qualia 294.p
ſpeculum divinum, & politicum 426.m
ſpecus Platonis 265.p
ſpe futurorum, quàm præſentium fruitione magis delectamur 406.m
ſpes malorum antidotum 307.p
ſpes vigilantis inſomnium 406.f
ſpiraculi doctrina 218.m
ſpiritus in ſpiritum impreßio 222.p
ſpuma maris luceſcit 227.p
ſpurii felices evadunt 432.f
ſtans in valle optimè perluſtrat montem 363.p
ſtatuarii mos inſculpendo ſimulacro 380.p
ſtatuta temporis leges 463.p
ſtatuta recentiora ad Comitia referantur 473.p
ſtatutum explanatorium 463.f
ſtili genus conciſum etiam intemperies literarum 28.m
ſtipendia ſumptuoſa requiruntur ad literarum & ſcientiarum cognitionem 74.p
ſtipendiorum tenuitas quantum obſit literis 73.p
ſtudia in mores abeunt 379. p.
cum ſtulto non contendendum 393.m
ſturmii opera in Cicerone & Hermog. 26.f
ſubtilitas litigioſa 28.f
ſucceſſus felicitati, non virtuti aut induſtriæ tribuendi 417.f
ſuccinum paleas trahit 240. p.
ſulphur chalybem facit fluere 240.m

Digitized by Google

de Summo bono Ethnicorum Chriſtianis non diſputandum 349.m
ſuperſtitio vulgi terror eſt panicus 123.f
ſurculus in trunco inſitus 239 f.
ſurdaſter poſſit ne inſtrumēto juvari 243.f
ſuſpicio & diffidentia 36.p
ſuſtinere majoris artis eſt quam abſtinere 355.f
ſycophantis princeps ne credat 400.p
Sylla votum 433.p
Sylla orbis perturbator. 358. m.
Syllogiſmus 236 p
ſympathia veri & boni intima 228.m

T.

Tacendi ars 384.f
Taciturnitas fidem conciliat 425.m
Tacitus in Tiberio notat modum loquendi diverſum. 421.m
Teleſius Conſentinus 168.p
tempora magnis virtutibus exitium 412.f
temporis non multum inſumendum 439.p
Tempus fluvio ſimile 37 p
Terra armis & ubera gleba potens 451.p
terra globus cum univerſitate collatus 61.f
Terra penſilis 254.m
terrores panici qui 123.m
Themiſtoclis dictum in civile 446.m
Themiſtoclis reſponſum 497. f.
Theologia cunctorum laborum & peregrinationum humanarum ſabbathum & portus 486.f. hauritus ex verbo Dei, non ex natura 489.p. & 495.p
Theologia tres appendices. 488.p
Theologia naturalis 143. m. conducit ad Atheiſmum confutandum, non ad aſtruēdam religionem 144. p.
Theologia tribus conſtat partibus 81.p
Theologica ſcripta innumera 496.m
thermarum artificialiū compoſitio deſideratur 207. m
Tiberius Caſar occultus 421. m.
Tiberius quare ludos publicos nūquam ſpectarit 427. p.
Tigellinus metus Neronis rimatus 424.m
Tigranes Armenius à Romanis, quorū vires contemnebat, profligatur 448.f
Timoleon homo fortunatiſſimi 314. p. eius res comparantur cum rebus Ageſilai & Epaminonda à Plutarcho. ibid.
Timotheus Athenienſis 417. p.

tituli rerum & perſonarum 95.p
tonitrua & fulgura imitamur 243.m. illorum inventor monachus 243.p
Topica inventio 250.f. generalis 252.p. particularis ibid.f. hac ſummè neceſſaria & fructuoſa ibid. & ſeq. at deſideratur 253.f
Traditio lampadis deſideratur 288.f
Traditio methodica 289.m
Traditio per aphoriſmos 289 m.
Traditiva partitio 272.m. ejusdem Organum ib.f
Trajani vita exemplar 380.f
Trajanus doctrina admirator 51.f
Tranſcendentes conditiones entium quæ ſint 142.p. illarum inquiſitio & doctrina deſideratur 143.p
Trebonianus in codice 474.p
Tributa Belgarum, Exciſæ vocantur: Anglorum ſubſidia 449.f
Tributis oppreſſus populus bellicoſus non fit 449.f
Triumphi, trophea, largitiones, corona tituli, privilegia in milites collata bello feliciter geſto 457.m. & f.
Tunica Salvatoris 493.f
Turcæ eleemoſynas brutis dant 401.m
Typhon in retibus implicatus 124.p
Typocoſmia 294.f
Tyrannum ne liceat occidere 367.f

V.

Valentinus Borgia è ſacerdote miles. 427.m
Vanitas vanitatum 442.f
Variatio experimenti 239.f
Varietas facierum, ſoni, verborum 197.m
Velleius Epicureus 264.f
Vena frontis quando incidenda 245.f
Venatio Panis 238.f
Venatorum mos 374.m
Verba meretricia 421.f. quomodo deprehendantur ib.
Verba ſunt imagines rerum. 27.m
Verbo Dei fides habenda, reluctante ratione 488.m
Verborum ſplendor non damnandus 27.f
Veri & boni ſympathia 228 m.
Verulamius regnum adminiſtravit 445.m. multos honorum gradus ſuſtinuit ibid. regiis colloquiis diu uſus ibid. artibus, hiſtoriis & legibus incubuit ibid.
Veſpaſianus mutatus in melius 372.f
Veſtis Eccleſiæ 493.f
Vibulenus ad milites concionatur 344.m
Victoria navales 456.f
Victus durus barbarorum. 214.f
Vini ſpiritus 241.m
Vinum cupiditatum communis fomes 135.p
Vinum ex pomis conficitur. 242.f

Digitized by Google

vires externæ nihil præſtant, niſi gens fortis ſit 448.m
Virgilii Georgica commendantur 348.f
Virgilius cauſarum cognitionem cum metus profligatione copulat 62.m. Auguſto aſſignat longe optimos honores 63.f
Virgilius ſtudia patria poſthabuit 9 m
virorum illuſtrium minima quoq; vitia ſtatim in oculos incurrunt 398. m
virtus à latente affectu vix poteſt diſtingui 137.p
virtus non curanda ſecundũ Macciavellum 441.f
virtus propter ſeipſam eligitur, non propter auram popularem 311.m
Virtus ſi conſpiceretur, ingentes ſui amores concitaret 297.m
virtutes intellectuales 1.f
virtuti nulla via eſt invia. 418.p
virtutis diminutio quomodo contingat 430.f
virtutis præmiũ virtus 443.p.
viſcoſi & nodoſi & ad verſandum inepti homines. 435.m
vita brevis, ars longa 170.f
vita 96.m.& f.& 100.p
vitæ genus eligendum ingenio congruum 427.m
vitæ prolongatio deſideratur in medicina 209.p
vita viæ ſimilis 442 m
vitii ſupplicium, ipſum vitiũ 443.p
vitium ſe ſub virtutũ umbrã recipit 303.f. latet proximitate boni ibid.
umbræ ſuper album congregantur 245.f
voluptariæ artes 215 m
de Unitatis gradibus in civitate Dei tractatus deſideratur 494.p
voluptaria floret Rep. declinante 216.p
urbanitas & morum commoditas quando in ſubſidiũ petendum 388.m. veſtis eſt animi ibi.f. qualis eſſe debeat ibid.
urbes munitæ, armamentaria plena &c. quid ſint abſque gente forti. 448.m
urinatores 214.f
uſus & naturam & artem vincit 233.f
de Vulpe & fele Aeſopi fabula 316.m
vultus compoſitio quid præſtet 387.p

X.

Xenophon Athenienſis 10.m
Xenophon cum Cyro juniore profectus 59.f. Falſo reſpondet 60.m. exercitum in Græciam reduxit. 60.f

Z.

Zenonis & aliorum Schola 353 f. & ſeq.

Errata

Digitized by Google

Errata præcipua ſic Lector emendabit.

Pag.1.lin.2.ſacrificia.ead.alacritate p.17.l.9.erga p.28. l.29. verborum.p.39. l.28.alacriter.p. 49.l.8.humanos p.51.l.13. pro *ſex*, lege, *ſex.ibid.l.23.doctus. p.63.l.5. demetit.p.81.l.2.poſt emanationes*, ſupple, *hiſtoria, p.115. l.18.judicium.p.116.l.29.* periodum ſic lege : *Adeò ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam &c.p.125.l. 14.ſe ipſo.p.127.l.13.* dele *tranſtulit &.* in ſequenti linea inſere, & ſic lege ; *in Scutum Palladis tranſtulit & inſeruit. p.141.l.9.ingruente.152.l.ult.Epicycli.p.160. l.5.* dele *à.p 172.l.2. latæ.p.179.l.7.veriſimilius.p.186.l.27.certè.p.195.l.5.ſimpliciſſima.p.210.l.26. debeant.p.211 l.3.utroq.p.220.l.3.origines.p.226.l.24.pauluper.p.227.l.27.elicuerunt ; p.231.l.penult. niſi.p.232.l.21.imperito.p.239.l.20. inſitio. p.370.l.7. complexio.p.371.l.20.delegerunt.p .387.l.penult.* dele *Quid.p.404.l.1.& 2.* lege *decepta.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] STACKHIN[illegible]
[illegible]
[illegible]